

I. BAPTISTÆ

MANTVANI

CARMELITÆ, THEOLOGI, PHILOSOPHI,

Poëtæ & Oratoris clarissimi, Operum

TOMVS QVARTVS

SOLVTA ORATIONE
conscriptus.

Cum Indice librorum, qui hoc Tomo comprehenduntur.

ANTVERPIÆ
Apud Ioannem Bellerum, sub insigni
Aquilæ aureæ.
1576.

Don Alonso Delgado y De Padilla

Index opuſculorum Tomi *Quarti.*

Ecclesiæ Lauretanæ historia
fol. 216

Laurentius Cuperus, Carmelitanus Montis Gerardi, Stephano Gilbadio Confessario sanctimonialium Cortenberganarum S. Theolo, Licenciato, S.P.D.

ANimaduertenti mihi sæpenumero, & cogitatione longa grauissimos iniquissimorum temporum nostrorum casus atque calamitates reuoluenti, perbeati nūc esse, Gilbadi suauissime, illi videntur qui perennis philosophiæ seu Christianæ theologiæ consolatione in tantis rerum asperitatibus sibimet mederi possunt. Nam in turbulentissimis istis tempestatibus, quibus passim affligitur Ecclesia Dei, quando ministri & Prophetæ eius immanissimè trucidantur, & plusquam Arriana, imò Getica, Scythica atque Turcica ferocitate templa, & aræ, atq; religiosæ domus compilantur, euertuntur, & flammis absumuntur; & quod manet æternum constanti pectore verbum annunciantes aut exulant, aut intercepti laqueo quidā strangulantur, pars submerguntur in vndis; nonnulli præcisis virilibus, & truncati membris alii affixis verubus torrentur igne; aliaq; sexcenta malorum genera perpetiuntur, vsqueadeo vt corruptius sæculum longo tempore (spero) posteritas visura nō sit; quid quæso humanæ imbecillitati efficacioris adiumenti succurrere possit, quàm armorū hoc genus spiritualium, quæ sunt, gladius spiritus (quod est verbum Dei) scutum fidei, galea, spes salutis, lorica iustitiæ, celeresq; ardentis orationis sagittæ in cœlum eiaculatæ, et

 baltheus

baltheus mutuæ charitatis, quæ est vinculum perfectionis, quibus armata nec fortuitorum bonorum amißione deficiat, nec improborum insectatione ab suo instituto deficiat. Quæ sanè Christiani militis panoplia non aliunde melius quàm è promptuario ceu armario sacræ scripturæ peti potest. Quod sapientißimè Ionathas Iudæorum summus sacerdos perspexit, quom Spartiatis scriberet se externa amicorum ope non admodum indigere, quod pro solatio sanctos libros haberet, qui in manibus eius erant. Cui simile est quod Christus Iudæis propter Bethsedam: Scrutamini, inquit, scripturas, quia vos putatis in ipsis vitā habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Vnde concludit Paulus, dicens: Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Ac plurima innumeraq; propemodū sunt, quæ Dei Opt. Max. bonitas, atq; immensa beneficentia (vt est nostræ salutis sitientißima) humano generi prouidit ad parandā vitam æternā charismata, sed nullum in his est magnificentius, nullum vsu copiosius, nullum deniq; necessarium magis quam pabulum verbi Dei ritè masticatum. Quocirca filium Dei, qui est æterna Patris sapientia, nullo præclariore nomine potuit exprimere Apostolus ille inter cæteros magis dilectus, quā verbum seu sermonem Dei ipsum nominando. Et quodnam (amābo) præstantius elogium inuenias, quàm appellari lucem mundi; atqui Christus verbū & sermo Dei de se ait: Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumē vitæ. Quin & discipulos suos quos misit prædicare verbū Dei huiusce cognominis honore dignatus est, dum ait: Vos estis lux mundi, vos estis sal terræ. Sublimius quoque est appellari

Ange-

angelum Dei, sed & hoc excelso titulo Malachias ecclesiasten verbi Dei cohonestat, dum ait: Labia sacerdotis custodiũt scientiã, et legẽ requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Cæterùm et hoc elogio longe gloriosius est appellari filiũ Dei. Quãobrem Christus tametsi natura, ꝗ peculiari modo, ex Dei patris sui substantia sine initio Deus sit genitus, tamẽ et apostolos suos, omnesq́; pios verbi Dei concionatores audire voluit filios Dei, citans irrefutabile testimoniũ afflatu Spiritussancti per Davidem prolatũ: Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes.

Hoc igitur diuini verbi studiũ cæteris õnibus sciẽtiarũ generib⁹ anteponendum erit, quia dignissimũ est, quod vel ex causis eius euincere in procliui fuerit. Scire enim tunc nos rem quampiam existimamus, quando (vt auctor est Aristoteles, per causas eã cognoscimus. Iam quis Deo Opt. Max, præstantior est? sanè nemo; quod vel ij qui à limine (quod aiunt) philosophos et poetas, ethnicos etiã, salutarũt ignorare potest: quàm enim hi præclarè de Deo, de mundi administratione, et de iustitia Dei erga bonos et malos senserint et docuerint, in confesso est. Atqui Deus noster huius scientiæ auctor et causa efficiens est, iuxta Paulum qui, Fides, inquit, donum Dei est. Quod confirmat Petrus: Non voluntate, ait, humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritusancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Audierat enim ipse à Christo quando eum confitebatur filium Dei viui: Beatus es Symon Bariona quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Quicunq; hanc apocalypsin nõ habet, is dicat, Ego sum Cephæ, ego sum Apollo, sed qui verum theologiæ auctorem nouit, dicit: Ego sũ Christi. Præterea si materiã consideremus, reliquæ artes eò sunt digniores quò reliquas

vel materia ex qua, vel in qua, vel circa quam versantur antecedunt. Si ergo materiam ex qua hæc ars conflata est, putà articulos fidei, et omne verbum quod procedit de ore Dei, tanquam primam siluam & materiem ex qua conciones, scriptiones, et disputationes fiunt, aspicias: siue etiam materiem in qua exerit vim suam qui est animus hominis vel contemplantis vel operantis verba Dei, & mores ad ea componentis: siue etiam consideres materiē circa quam hoc studium versatur, quæ est Dei omnipotentia, sapientia, bonitas, item angeli sancti, Christiq́ incarnatio, mors, resurrectio, & nouæ legis sacramenta, atq; demum quatuor nouissima, aliaq́ id genus plura, extra omnē controuersiā, vniuersis alijs theologia præstat. Iam forma, modus, atq; ratio studiosè perscrutandi scripturas, nō ea quidem quæ suis viribus fit relicta mente, sed quæ cælitus illustrata sit, anne omnem humanam indaginem multis parasangis præcurrit? Scopus demū & finis huius artis quū sit vita nostra æterna, & indiuiduus, mutuus, atq; perfectus ab omni parte amor Dei in nobis, & amor nostri in Deo, ita vt Deus sit noster & nos vicißim Dei; nōnne voluptatem terrenā omnem, nedum scientiam incomparabiliter antecedit, vincit, & exuperat, nam ambrosiam Deorum, nectarq́ immortalitatis absolutè conferre singulariter potest.

Et quamquam inexplebiles voracißimorum nepotum gurgites, per luxum in culinam atque popinam multa nummûm milia congesserint insumserintque, & scrinia conficiendis atque struendis opiparorum obsoniorum infinitis generibus exhauserint, atque etiamnum popinarij tam in vrbe quàm ruri, ganeones, Gnatones, scurræ, & voluptatum conquisitores non pauci in obsoniis componendis, in confundendo iure laborent, desudent, & tantum non nidore fatiscant, nihil tamen esculenti vel vtilius vel necessa-

cessarium magis quàm panem, nihil poculenti quàm fontem vinũ excogitare, ne dicam proferre, poterunt. Vtriusq; huius proprietatem, energiam, & nomen Christus verbo Dei tribuit, dũ ait: Nõ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo q procedit de ore Dei. Et alibi: Ego sũ fons vitæ, si quis sitit veniat ad me & bibat, qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Quid quæso Apitius tale vnquã excogitauit? de quo Annæus Seneca, Fuit, inquit, nostra memoria Apitius qui in ea vrbe, ex qua aliquando Philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus disciplina sua sæculum infecit. Sed exitum eius nosse operæprecium est. Cùm sestertiũ millies in culinã congessisset, cùm tot cõgiaria principum, & ingens Capitolij vectigal singulis comessationibus decoxisset, ære alieno oppressus rationes suas tunc primùm inspexit. Superfuturũ sibi sestertiũm centies cõputauit, & velut in vltima fame victurus si sestertio cẽties vixisset, veneno finiuit exitũ. Sũma, per luxũ insũpti sunt vicies quinquies cẽtena aureorũ milia. Quã verò luxuriæ sustentãdæ imparẽ existimauit ad ducẽta quinquaginta aureorũ milia euaserat, & tamẽ (ó prodigi animi fœdissimã ingluuiẽ) subtracta quasi vberioris materiæ luxuria, in miserãse se necẽ, pertæsus vitæ (quæ sine cõsuetis luxuriæ sustentamẽtis agẽda esset) præcipitauit. Nos igitur panẽ verbi Dei delectamentũ in se habentem, & fontẽ aquæ viuæ (quẽ qui biberit nõ sitiet in æternũ) cũ Samaritana omnib⁹ votis appetamus. In hunc enim vsum sermo diuinus nobis traditur, vt sustẽtare possimus eũ qui lassus est verbo. Quot verò nunc mortales delassantur, exanimantur, intermoriuntur, quom (vt Boetij interim verbis vtar) nefarias sceleratorum officinas gaudio, lætitiaque fluitantes, perditissimum queq; nouis delationũ fraudibus innitentẽ, iacere

bonos nostri discriminis terrore prostratos, flagitiosum quemq. ad audendū facinus impunitate, ad efficiendū verò præmiis incitari, insontes autē non modo securitate, verū ipsa etiam defensione priuatos esse videamus? Ac sanè qui præsentē dūtaxat vitæ cursum, finis eius neglecto scopo, considerare velit, quid quā mundum temerarijs fortuitisq́ casibus agi putabit, & nullam esse Dei in rebus humanis prouidentiam atq́ æquitatem deierabit? Verbigratia Dauidem ita fluctuantem audiamus, qui quanquam Dei bonitatem & benignitatem erga Israelem, & omnes qui recto sunt corde maximam esse certissimum haberet, tamen pacem peccatorum & prosperitatem videns, ait: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelatus & indignatus, inquit, sum pacem peccatorum videns; quam non sit videre frequentes aut acerbas eorum mortes, & si quæ contingat calamitas firmamentum habent & sustentaculum diuitiarum, quibus incommoda & plagas repellant. Itaq. in labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellātur, ideo tenet eos superbia, & operti sunt ac tuti in iniquitate & impietate sua; prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis, cogitauerunt & loquuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso & publicè loquuti sunt; efferunt in cœlum os suum, & lingua eorum peruagatur vniuersam terram. Idcirco populus meus fidelis, cui me ego Dauid annumero, auertitur, nutat, et declinat dicens; dies pleni omni felicitate et longæuitate inueniuntur in eis, proinde scandalizati dicunt: Quomodo scit Deus res humanas, an est scientia casuū humanorū in excelso? Non apparet id quidem, nam ecce ipsi peccatores abundantes in sæculo obtinuerunt diuitias.

Sed

Sed, in quit propheta, quoties ad meipsum redij, dico: Si nõ curat Deus terrena, ergo sine causa & frustra iustificaui cor meum, et laui inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. Cæterùm si dicebam in animo meo, narrabo & loquar ad istum modũ, ecce iã ab altera parte incommodũ, absurdumq́; maximum, nempe consequeretur enim quòd & meipsum & nationẽ filiorũ tuorũ reprobarem, arguerem q́; vanitatis quasi frustra iustitiæ studuissent. Vide obsecro titubantem cespitãtemq́; prophetã in salebrosa peccatorum prosperitate, qui nisi diuini verbi adminiculo tanquam innixorio fuisset suffultus, quàm turpiter cecidisset. Vnde ait: Existimabam voluique hoc cognoscere humani ingenij viribus, sed hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, contemplerq́; in speculo sacræ scripturæ voluntatem Dei, intelligamq́; in nouissimis eorum, quem puta finem habituri sint impij qui hic felices videntur, & quem finem sortientur qui adhærent Deo, & in eo ponunt spem suam.

Exercuit etiam ac solicitauit Philosophos omnes veteres supra modum, maximè Ciceronem, in libris de natura Deorũ, & aliis hæc quæstio, an sit prouidentia aliqua Dei in rebus humanis, quod vt concedatur, in ea necessitatem casibus & euentis omnibus ineuitabili ac fatali ordine imponat; quod quidem quanquam non admittatur (hoc enim Deum impium auctoremq́; peccati facit, ac contingentiam rerum, & vim liberi arbitrij in officiis, in delictis, in actionibus moralibus & politicis, & electionem in rebus mediis, in virtutibus & vitiis homini à Deo & natura integra nondumq́; vitiata datam euertit) quomodo tamen præscientia & prouidentia Dei, quæ certa est & immobilis, cum libertate voluntatis humanæ, quæ omni mobilior

aura, Proteo mutabilior, & Euripo inconstantior est, consistere possit. Epicuræi, qui in diem viuunt, etsi non verbis, animo tamen Deum negant, iuxta illud Psalmographi: Dixit insipiens in corde suo non est Deus; & consequenter nullam esse eius prouidentiam, multo minus fatum, insulsissimè credunt. Stoici vero in cõtrariam partem peccant, qui quom prouidentiæ Dei omnia rectè tribuunt, ita vt nihil inscio vel imprudente Deo, tamen in hoc peccant, quòd omnia fato eius tam pia quàm impia ineuitabili ordine fieri falsò asseuerent. Peripatetici verò atq; Academici, in his Plato & Aristoteles, rectè sentiũt õnia fieri prouidente Deo, & euenire quoq; multa necessitate fatali, pleraq; tamen alia in libero hominis arbitrio & electione voluntatis esse posita. Quæ quidem sententia veritati magis est consentanea, tamen quomodo præsciat & prouideat Deus certa & infallibili cognitione & dispositione vnã aliquam hanc aut illam actionẽ, quam tamen homo libera & dubia vel faciendi vel non faciendi electione voluntatis suæ aggreditur, ita vt ab ea præscientia & moderatione diuina non impellatur præsertim ad vitia atq; peccata, nõ satis perspicuè explicant. Neq; id mirum, caliginis enim huius, teste Boëtio, obscuritas causa est, quòd humanæ ratiocinationis motus ad diuinæ præscientiæ simplicitatem non potest admoueri, quæ si vllo modo cogitari posset nihil relinqueretur ambigui. Sed omnia à Deo præsciri ac prouideri, neque tamen inde consequi necessitatem in rebus humanis, illustri exẽplo illic Boëtius perspicuum facit. Nam eandem corporis rotunditatem aliter visus, aliter tactus cognoscit, ille eminus manens totum simul iactis radiis intuetur, hic verò contiguus orbi circa ipsum motus ambitum rotunditatem partibus comprehendit. Ipsum quoq; hominem

nem aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur; sensus enim figuram in subiecta materia constitutam; imaginatio autem solam sine materia figuram; ratio verò, hanc trāscendens, speciē ipsam, quæ singularibus inest, vniuersali consideratione perpendit; intelligentiæ verò celsior est oculus supergressa namq; vniuersitatis ambitum ipsam illam simplicem formam pura mentis acie contuetur. Sicut ergo nostra humana intelligentia sine inferioribus sensibus & aliter etiam quàm inferiores facultates optimè cognoscit & diiudicat, sic illa diuina intelligentia Opt. Max. in summo cacumine rerum omniū existēs (quamquā ratio nostra illud quomodo fiat nō assequitur) ea quæ certos exitus in terra nō habēt, certa tamen videt ac definita prænotione. Neq; ea est opinio, sed summæ potius sciētiæ nullis terminis inclusa simplicitas, de qua Paulus: O altitudo, inquit, diuitiarū sapiētiæ & scientiæ Dei quā incōprehēsibilia sunt iudicia eius, et imperuestigabiles viæ eius, quis enim cognouit sensum domini? Si prauū cor hominis est, & tamē idē inscrutabile est, quomodo profundissimas illas diuitias omnipotētiæ, omnisciētiæ, & oīm amantissimæ bonitatis Dei quis assequatur. Vnde & nō præuidētia sed prouidētia potiꝰ dei esse dicitur, ꝙ procul abs rebꝰ infimis cōstituta quasi ab editissimo rerū oīm fastigio cuncta prospiciat. Quid ergo postulamus vt necessaria fiāt quæ diuino lumine prouidentur, quū ne homines quidē necessaria faciāt esse quæ videāt ipsi? Vt enim nos tēporario intuitu, sic ille æterno oīa cernit aspectu & prænotione diuina. quæ tamen rerum naturam proprietatemq; non mutat, nec rerum iudicia confundit, sed vno ac simplicissimo suæ mentis aspectu tam necessariè quàm non necessariè vētura dinoscit; sicut quom pariter in terra ambulare hominem, & oriri in cœlo Solē videmus; quanquā sit simul

vtrunque

vtrunq; conspectũ, tamen discernimus, & hoc naturale ac necessarium, illud verò voluntarium iudicamus. Deus ergo præcognoscit omnia necessaria & non necessaria, contingentia, cõsulta, fortuita, & volũtaria. Nã Deus fato prouidet sua fatalia, naturæ sua naturalia, fortunæ sua fortuita, & voluntati sua voluntaria.

Si te vnus adhuc forsitan vrgeat scrupulus, & dicas: Quod Deus videt euenturum, non euenire nõ potest, quod autem non potest non euenire, id ex necessitate contingit, ergo quæ Deus prouidet necessariò cõtingunt omnia. Fateor, inquit, Boetius, et respõdeo duas necessitates esse; vnã simplicẽ absolutamq́; alterã ex conditione. Absolutæ necessitatis exemplum esto, necesse est omnes homines esse ratione præditos & corpora viua. Cõditionatæ necessitatis exemplũ sit hoc, vt si quispiam ambulet, pro tempore quo ambulat, eum ambulare necesse est, sed duntaxat ex conditione quantisper ambulat, nulla enim necessitas cogit incedere voluntate & sponte sua gradientẽ, quãuis eũ tamen, quom graditur, incedere necessarium est. Sed tu ô homo quis is qui respondeas Deo, & vnde scis ô homo quanam prouidentia Deus euentura tibi præcognoscat, an necessitate absoluta an conditionata? rursumq́; an aduersa an prospera tibi præcognoscat, neq; enim tu ex Dei prouidẽtia, sed ex tua cõscientia bene vel malè anteactæ vitæ iudicaberis. Sed malorum improbitatem hominũ qui in Deum referũt & regerũt criminũ suorũ culpã quis coërceat? Queritur in principio primi Odyssææ apud Homerũ Iuppiter his verbis.

O facinus, mortale genus nos Numina primum
Incusat, causamq́; putat, fontemq́; malorum
Quæ veniunt, sua sed pereant ob facta nefanda,
Quom præter fatum sibi sponte pericula quærunt.

Atq;

Atq; hoc idem exemplo Ægisthi adulteri comprobat, qui etiã à Mercurio Deo præmonitus, tamen ab adulterio sibi exitiali Clytemnestræ vxoris Agamemnonis non abstinuit. Sed finem facio. Hoc siquidem dumtaxat docere volui Christianos è libris diuinis, longè melius quàm ethnici philosophi ex naturalis ingenij sui acrimonia hãc quæstionem disputasse, vt in omni re ambigua ad verbi Dei, sacræque theologiæ studium atque præsidium, tamquã ad sacram anchoram confugiamus.

Mantuanum siquidem nostrum plurimæ lectionis virũ hoc ipsum in his tribus de patiẽtia libris, & Dialogo de vita beata comperies factitasse, quos tibi mutuæ necessitudinis nostræ, ab ineũte vtriusque ætate, causa nuncupo. Quòd verò dedicandi horum Mantuani voluminum potestatem mihi sumo & vendico, fit quia apud omnes omnium gentiũ mortales lege receptũ est, vt filij qui legittimi hæredes scribuntur parentum hæreditatem adeant (vt in superiore quadam nuncupatoria memini) quamobrẽ Patris nostri operũ Tomum hũc Quartum tibi consecrare libuit. At si quis dicat plurimis alijs fratribus nostris mihi cùm dignitate tum doctrina præstantibus id iuris potius cedendum fuisse, respondeo ita tulisse fortunã, vt ad manũ typographus tunc forté non alium quàm me habuerit, quocirca quom super me sors cecidit, κληρονομίας potestate hunc tibi Tomum inscribo. Cæterùm si quisquam mihi molestus adhuc detractione esse pergat sua, neq; hanc diligentiam nostrã aliud quã non ferendã temeritatẽ fuisse dicat, neq; mihi quidquam cum Mãtuano commune fuisse; is ita habeat, quòd veterũ authorũ castigata recognitio (per quã vulnera quæ vel à librariis imperitis, vel à grammatistis audaculis acceperunt obducuntur, & maculæ ẽluuntur) facit vt libri tales rẽnas-

renascantur quodammodò; nam sexcentis ferè locis, nō quòd mihi Suffenus esse velim, partim melioribus adiutus exēplaribus antiquis, partim ingenio nostro confirmatus restitui tomos hosce, ita vt iureiurando asseuerare audeam quòd non maiore labore Mantuanus hæc scripserit, quā ego restituere studui, vt iam eius libri nostri iā liberi iure adoptinis fiant. Quòd si παλιγγενεσιά *quadā noster iam factus est Mantuanus, quidni fidissimorum mihi amicorum tutelæ committam eundem? Præterea ex vetusto admodū libro manuscripto, quē Canonicorū Regularium monasterij Corsendoncani dignißimus Dominus Prior Iacobus Verulict è sua Bibliotheca mihi dedit cōmodato, descriptam à me Virginis Matris apud Lauretum cultæ historiolā à Mantuano nostro compositam, hactenus arte impressoria, nunquam, ni fallor, euulgatā calcographiæ mandaui & tomo adiunxi. Adhæc & inuētu rarißimū opus, duobus cōstans libris de laudibus Carmelitarum à Ioanne Trithemio abbate Spanheimense cōpositum, quartæ huic Mantuani operum sectioni adiectū curaui. Quom igitur nūc omnibus eatur ad aurum, accipe, consuleq́ boni hos aureos tres de Patientia præsertim, & vnum de vita beata, libros, à quibus, vt & ab aliis omnibus, scabritiē, situm, & mendas detersi, eosq́ suo nitori reddidi pristino. Tandem quia cōtra Criticos defensionē, quā ipse ad Ptolomæū fratrem appellat contra Calumniatores epistolā, scripsit: in qua vocabulorū: quibus vsus est farraginē, latinā phrasim nō resipientiū exponit; neq́ Criticos antiquorū scriptorū mētē assequutos esse palàm declarat, libuit & eorum elenchū quendā facere quem & in fine inuenies, & Vocum ac rerum controuersæ positionis indicē appellaui, Vale sospes. Anno CIↃ. CIↃ. LXXVI Ad Kalēdas Martias.*

Eiusdem Laurentij Cuperii in laudem Mantuani carmen Elegiacum.

Castalides suauem solitæ quæ pangere Musam,
In prasino biiugi cespite montis erant.
Hoc duce Baptista meliori carmine scandunt
Dulcia Carmeli fonte liquente iuga.
Atq; choro auricomus medium se præbet Apollo
Vocali modulo plectra sonora mouens.
Aptus & hic nobis modus est Libethrides aiunt,
Hæc bene dulcisonis cantibus arua fauent,
Carmeli se attollit apex, vitreiq; redundant
Fontis aquæ, summo vertice & vsq; cadunt.
Quæ Tyrios rigant campos, & florida circum
Rura soporifero murmure prætereunt.
Et vicina breui labuntur in æquora cursu
Heic vbi mœnia sunt ô Ptolemæe tua.
Monte & in hoc Thasiæ vites, Mareotides albæ
Vitigenum & laticē limpida lenit aqua.
Hanc pater Elias, vatum qui maximus, ipse
Hausit, & hunc montem sæpius incoluit.
Impiger heic liquidos solitus fontes dare vatis
Eliæ manibus sæpe Eliseus erat.

Ne tamen erremus Carmelus visitur alter,
Quo iacet Australi limite durus Arabs.
Frugifer hic non est, neq; dulci commodus vnda
Aonij fontis, velq; Heliconis aqua.
Hocce Caballini desunt in monte liquores,
Et procul à Tyrio dissidet ingenio.
Dauidem ferus hic spreuit Nabal officiosum,
Qui Orphea cantando vincere suetus erat.
Pastorem pastor quòd degener oderit almum,
Quid mirum? virtus displicet vsq; malis.
Heu quam pastori pecori quoq; noxius Auster
Morbidus, & multo semper humore grauis.
Nos igitur Tyrium Musæ selegimus aiunt
Carmelum dulci flumine conspicuum.
Huc huc arma ferenda, huc huc resonantia & Echo,
Testudo, cithara, barbita, plectra, chelis.
Nec Rhodope tantum, nec dat Parnassia rupes,
Quantum Carmeli purior aura, melos.
Mons igitur nostros inter numerabere montes,
Et tua Parnassi gloria maior erit.
Heic doctam pariat seriem Baptista nepotum,
Inuidus interea crassa venena voret.

τέλος.

sententia Stoicorum illa probanda est, quæ negat sapiētē perturbari. tanta enim bea itas, non est huius patriæ, non est huius vitæ: De constanti quidem viro dixit Horatius

Si fractus illabatur orbis
Impauidum ferient ruinæ.

Dictu id facile: factu impossibile. Peripatetici atq; Academici naturæ magis memores mihi videntur rectius sentire:cōcedūt nāq; eos qui sunt in felicitate cōstituti, posse animo consternari de gradu deiici, in miseria posse etiā imino & debere, dū felices sunt, multa metuere, puta infamiā, dedecus, opprobria: quæ qui timet probus: qui nō timet impudēs, stupidus, & insanus. A L. Atqui Stoici, Fortitudinē esse virtutē pro æquitate, & honestate decertatē: tu vero videris segnibus fauere, qui tam meticulosam facis virtutem. B R. Non faueo segnibus o Alexander: sed nolo virtuti tantum tribuere vt eam dicam posse nos innouare, & in aliam naturā transmutare. Omnium naturarū certi sunt limites quos præterire non difficile solū est, sed impossibile. Admonent nos ita esse quæ Græci poetæ de Phaethontis curru, de Icari volatu, de Gigantū bello fabulantur: per hæc.n. datur intelligi verū illud esse, quod vulgo dicitur

Quod natura negat nemo feliciter audet.

Homo est animal rationale quidem: scilicet affectui perturbationiq; subiectū. hoc virtus non tollit: sed moderatur & corrigit. Similis est virtus natandi peritiæ, quæ facit non quidem si in aquam ceciderís, ne balneeris: sed ne submergaris. Qui fortiter agendi consuetudinem habet, sic est per virtutem institutus, vt quāuis timeat, timori nō cedat: sed honestatē seruet, rationi pareat, & vitæ pietate anteponat, & quod sentio paucis aperiā, perturbatio cū ratione anteit, mala est: bona cū sequitur. Sic de Christo cū ad Lazari sepulcrū peruenisset est scriptū, quod turbauit semetipsū: fuit ille motus ... rationis quia nō rōem appetitus, sed ratio appetitū antecuenit, et ad recte dolēdū prouocauit. Recte

inquam dolendum, nam calamitatibus amicorum ratio vult impendi querelas, mærorem, commiserationem. Cum vero nos turbamur, semper vel plerunq; primus in appetitu tamquam in parte plebeia, & minus circumspecta fit tumultus, & inde in rationem deriuatus, facit & ipsam mentem ineptire. Perturbationem ergo non damnamus: sed hysteron proteron, hoc est, postremum, primum fieri vetamus. Quod vero de viris fortibus, vt de Hercule, de Theseo, de Achille, de AEnea solet vulgo dici, quod periculis non cedebant, & sine metu pugnam inuadebant: non sic accipiendum, vt credamus eos nihil intus passos. Inquit enim Hieronymus: Impossible est in sensum hominis non irruere motum medullarum: calorem non sentire. ille laudatur: ille prædicatur. beatus qui statim vt cæperit cogitare, interficit cogitatus. Vincendus ergo primum est affectus, qui est hostis intrinsecus, pauor infrenandus, sedandus appetitus, ratione mox libera contra hostem extrinsecum fortiter dimicandum: quo fit vt pugili recte legitimeq; certanti, duplex, si vicerit, corona sit debita: vna de interiore, altera de exteriore hoste profligato. Vnde dicit scriptura: Meliorem esse patientem viro forti, & qui animo dominatur suo, expugnatore vrbium. Meministi ô Alexander, meministi viri eius de quo in vitis patrum toties legimus, quod cum esset matrem iam vetulam, & rugis aratam trans flumen laturus, ne corpus muliebre contrectaret, inuoluit manus pallio, & tali antidoto contra id venenum se muniuit. A L. Memini ô Brunati, & pro certo fatendum est, vim concupiscibilem semper metuendam. quippe quæ peruersæ sit naturæ, legum rationisq; inimica, fomes intemperantiæ, fons omnis nequitiæ, & omnium deniq; malorum incentiuum. Id Iacobus apostolus luculenter ostendit cum inquit: Vnusquisq; tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus. Audi etiam Paulum melius quam Stoici de homine sentientem. Video inquit aliam legem in membris meis, legi mentis meæ repugnantem,

tem. B R. *Quod ergo ô Alexander de purgatorijs & de purgati animi virtutibus tradidere philosophi. Quod, scilicet illæ cum affe ctibus pugnent, & istæ victis perturbationibus sine molestia degãt simile deliramentis reputarim: audierant fortasse dum disciplinæ gratia vagarentur, & AEgyptum peragrarẽt, vbi olim Moses & Abraam reliquerant veritatis quædam vestigia, nonnihil de statu innocentiæ, de vi naturæ integræ, nec dum per peccatum deprauatæ: & id male intellectum pigmento Græcitatis liniuerunt. Dum enim quæ Moses tradidit subfurari student, corticis nitore delectati quæ intus laterent non viderunt. De natura integritate dicebantur, quæ de omni statu dixit Zeno. Si Adam in innocentia perstitisset, nec persuasori malo consensisset, vt est theologorum communis opinio, ratio principatum tenuisset. principatum inquam non democraticum, qualis est Genuensium: nõ aristocraticũ, qualis est Venetorũ: sed despoticũ ac monarchicũ qualis est regũ ac Imperatorũ. Imperasset ratio, paruisset appetitus. sempiterna seruitute cõpeditus At natura vitiata per peccatũ solutæ sunt induciæ, sensui tergiuersandi data licẽtia, viriũ animæ regnũ perturbatũ, & æterna inter eas orta discordia. Putauerunt ergo philosophi rebellionis causam nescientes, posse nos in statum innocentiæ, si tamen debet status appellari, in quo tam paucis horis homo permanserit, virtutis beneficio reuocari: sed longe aliter sese res habet. Quid enim sibi vult ô Alexander paradisi portæ custos adhibitus, qui volentes ingredi submoueret? Heic nimirum datur intelligi, non posse in statum illum nos reuerti. Dominus noster Iesus Christus vir mente & corpore consummatissimus, cum mercantes in templo flagellauit, cum numulariorũ æ euertit, ita commotus est: cum misertus legitur super turbam cum fleuit Lazarum quatriduanum, misericordiæ affectum ipse tulit. Quid dicendum est de illo loco: Cœpit contristari, & mæstus esse,. Item de illo: Tristis est anima mea vsq; ad mortem: et de illo item, vbi dicitur præ agonia sudasse sanguinem. Nõne videntur*

hæc esse hominis signa perturbati? Quid cõsulimus igitur Stoicos? quid inter Peripateticos vestigantes. quid ab Academicis mendicamus quod exemplo Christi abunde perdocemus? Terentianus Chremes mihi semper visus est Zenone cordatior. is enim Menedemum suadere volentem ne se maceraret, sic alloquitur. Homo sum: humani a me nihil alienum puto. Phocylidis Græci viri sapientissimi verba sunt ista: κοινὰ πάθη πάντων, passiones sunt communes. Citetur mater Christi: citetur & Ioseph eius maritus, in quibus profligatus erat appetitus. Ipsa tamen dixit, teste euangelista, Fili quid fecisti nobis sic? ego & pater tuus dolentes quærebamus te. perturbationem confitetur, quæ dolore angi se testatur. Sed quid imputamus ista Zenoni, quid obijcimus hoc Chrysippo, qui fuerunt principes Stoicorum: non fuit eorum ista sententia: sed quorundã aliorum pseudostoicorum. Quid Aulus Gellius in Noctibus Atticis apte luculenterq́ pertractat et in nono de Ciuitate Dei repetit Augustinus. Aiunt enim isti auctores præclarissimi extare librum Stoici Epicteti, in quo scripta erant quæ Zenonis & Chrysippi decretis congruerent, &, vt aiunt, in eo legebãtur animi visa, quæ phantasiæ appellantur, prohiberi nõ posse, quĩ animis incidãt, et cũ ex rebus fiũt terrificis, necessario percelli etiam sapientes. ex improuiso namq́ irruunt, antequam ratio possit accurrere: sed in potestate hominis esse rationem expectare, & inter stultum & sapientem hoc interesse, quod subito impetu stulti os fugetur: sapiens verò locum non deserat, ne opinionẽ mali recipiat, nec philosopherum phantasijs accommodet mentis assensum: sed fortiter retineat propositum & veram inconcussa mente sententiam. A L. *Postquam vt inquis & Stoicis placet, sapientiæ perturbatio non repugnat, si sit rationis lege coercita, te perturbatum possumus confiteri. Sed velim à te doceri quid contigerit tibi aduersi: quomodo id feras non requiro. nam cum te sciam esse sapientem, quin decenter feras non diffido.* B R. *Liceat hæc pauca præfari vt possim luculentius*

lĕtius respondere. A Peripateticis definitur virtus, quod sit mediocritas non indiuisibilis, sed spaciosa, & late porrecta, vt non sit necesse in puncto consistere, hoc est, vno tãtum modo bene agere: Et mediocritati huic terminãdæ præfecit Aristoteles sapientẽ: cuius sit definire vbinam sit medium, & an actio moralis discedat ab eo. Sed tam varia sunt eorum iudicia qui sapientes & sunt & habentur, vt ab ipsis quoque de huiusmodi medio contendatur. Qui enim natura est seuerus vt Cato, in Coniuratione de prehensos vult occidi: qui vero humanior est, vt Cæsar dictator, vult relegari, & in statuendo media discordatur: Et quidem vt Horatius *inquit.*

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.
Quos vltra citraq̃ nequit consistere rectum.

Fines istos esse facile cõcluditur: sed eos sine errore disquirere, verbis explicare, non plane est facile: facto autem consequi difficillimum. Quærunt pictores ac geometræ, vtrum difficilius manus ne dexteritate perfectum semel circulum describere, vel in circulo cẽtrum subito inuenire. sed id vt cũq̃ sit, hoc certe confessum est, arduũ rẽ esse medium in virtute conspicari. prope enim infinitorũ habenda est ratio, puta personarum, rerum, temporum, locorum, casuum præsentium ac futurorum, habitudinis corporum, & consuetudinum, & ceterorum, quæ, quia connumerare nimis est longum, consulto prætereo, & ad interrogationem tuam me conuerto. Videor igitur, vt tibi respondeam, in perferẽdis aduersitatibus vel mediocritatem seruare, vel certe ab ea non longe discedere. Hæc mea sententia, verùm; quia mea est, suspecta mihi est. Te autem modo nactus, de cuius sapientia certiores sumus, æque mihi gratulor, ac si de auri dubitans bonitate forte fortuna indicem reperissem. Narrabo igitur tibi vt æquissimo iudici aduersitatem meã, & quomodo eam ferã. In te namq̃ tria illa conspicio, quæ Plato in Gorgia bonum obiurgatorẽ vult habere. scilicet, vt obiurgandũ cognoscat, amet, & audiat.

 Audies

Audies igitur me patienter, & vbi ex re esse iudicabis, arbitratu tuo me interpellabis. Perturbationis meæ causa est quædam calumnia grauis, & sontica contra vnum ex meis ne essarijs sic fabrefacta, sic concinnata, vt accipi a plerisq; possit pro vera. Scis fa[l]lari rum mores. adulterinas merces sic expoliunt, ita interpolant & mangonisant, vt ipsi etiam in discernendis fallantur artifices. A L. *Probe inquis o Brunati. duæ namq; sunt, vt Augustinus inquit, matres erroris: coniunctio scilicet, & similitudo. vbi plura sic coniunguntur, vt non discernatur facile cõmissura, vnum pro alio sæpe se ingerit, & præstigium facit: deprehẽdimus id in Romanis structuris: vbi duo lapides sic copulãtur, vt quia iũctura visu nõ cernitur, sit opus sensu tactus. Hinc na ũ vt scis, Quod ad vnguem dicitur, tractum a marmorarijs, qui vnguibus commissuram explorabant. hæc de coniunctione sic dixerim. De similitudine vero apud Tranquillũ legimus, iuuenẽ quendam Gallum oris lineamentis ac toto corporis filo fuisse Augusto vsque adeo similem, vt senatores quoq; deluserit. Transit & ad virtutes ista deceptio: habet enim, teste Platone in Gorgia, vitium æmulationem cum virtute. Imitatur audacia fortitudinem: crudelitas iustitiam: pusillanimitas modestiã: adulatio amicitiã: auaritia parcimoniam: calliditas prudentiam. Quo fit, vt qui ad iudicandum sunt procliues, facile prolabantur, sepius eludantur. Et hic principũ omnium cõmunis est morbus. nimis enim auide, nimis incaute audiunt delatores, & cum arces & castella diligenter custodiãt, aures incustoditas sẽper habẽt. Apelles ille pictor iã illustris falso accusatus est a discipulo Antiphilo apud Ptolemæũ regem AEgypti, quod Tyriæ defectionis conscius fuisset, eo enim tempore Tyrus defecerat. continuo rex credulus habens pro cõperta veritate mendacium, cepit a tius furere, & minis ac contumelijs Apellem incessere, & nisi quidam ex coniuratis eum expurgasset, erat propediem capite plectendus. Postquam autem fraus innotuit, erubuisse rex dicitur, & pro illatis cõtumelijs cẽtũ talentis*

Apellem

Apellem donauit, eiq; Antiphilum delatorem in perpetuum seruum mancipauit. B R. Ptolemæus in principio pueriliter, in fine vero se gessit regaliter, confessus ingenue culpam suam, & mærentem amicum benigne consolatus. sed plerique non ita agunt. nisi paulo post falsitatem deprehēderint, crudelitatis incautæ pudore confusi, nec intueri audent reum, nec affari. A L. Apelles imitatus suum periculum, vt tradidit Lucianus auctor perlepidus pinxit calumniam. pictura vero erat huiusmodi. Vir sedebat admodum auritus, Midæq; persimilis: quem poetæ ferunt auriculas asininas habuisse. hic accedenti calumniæ porrigebat manū, astabantq; ei duæ mulieres, Ignorantia, & Suspicio: e regione vero ad iudicem stabat Calumnia forma peregregia, sed iram & indignationem præ se ferens, dexteraq; iuuenem trahens manibus eleuatis eiulantem. Calumniam præcedebat Liuor pallidulus, defecti senis gerēs effigiem, similisq; homini, qui fuisset longo morbo afflictatus. sequebātur Calumniam duæ pedissequæ pulcritudine adulantes, & circa eius ornatum satagentes: vni nomen Fraus alteri Insidiæ. sequebatur & mulier veste impluuiata ac lacera, flens vbertim, & multum se macerans: & hanc esse volebat pœnitentiam: quæ venientem Veritatem prospiciens, pudore deperibat. & talis Apellis erat pictura: ex qua Lucianus Calumniæ diffinitionem sic colligit. Calumnia est reum absentem latens & sine contradictione credita accusatio. B R. Probè Lucianus, cuius cum essem iunior, & Græcæ litteraturæ operam impenderem, lectione perfruebar. A L. Putaui aliquando falsum esse quod legeram iuuenis apud Hieronymum. Impossibile scilicet esse sine morsu hominum vitæ præsentis transire curriculum: & ad bonam famam sufficere putabam innocentiam, securus viuebam, & testimonio conscientiæ ac præsidio iustitiæ fidens, nihil à male dictis metuebam. mirabar cum Hieronymum legebam appellare detractores canes suos, & eorū latratibus per singula opuscula reddere. At, vbi experimēto didici verissimū id esse quod sine ex-

rimâ to debebat persuadere eius authoritas, animaduerti Aristotelē rectè dixisse in iuuene scientiam esse posse. prudentiā non posse. tradi enim à preceptoribus potest scientia; sed ex longo rerum vsu, qui non cadit in iuuenem, fit prudentia. quo fit, vt plurimum tempori debeamus, sine quo neque prudentia, neq; artium consummatio haberi possit. Sed contemplare ô Ehrunati quod mihi modo venit in mentem, vt mundus hic quem inhabitamus plenus sit fraudum & insidiarum. Insidiatur vero quidpiam nocumenti clam molitur. Audi Virgiliū, conterrraneum nostrum.

Torua leena lupum sequitur: lupus ipse capellam:
Florentem cythisum sequitur lasciua Capella.

Sic poeta noster animantium naturam & affectum ostendit. At non solum in animātibus, sed in omni fere opere naturæ quod cæli ambitu cōtinetur, hoc infelicitatis genus inuenies. Nam si Eudoxo, Hipparcho, Petosiri, Necepso, Beroso, Epigeni, Firmico, Manilio, Ptolemæo, & cæteris astronomis fidē adhibemus, signa etiā cælestia sibi sunt contraria, adeoq; inimica, vt quod fit ab vno, destruatur ab alio. Omitto quod Saturnus sit malignus, Iupiter bēignus. Scorpius humidus siccus Sagittarius, et quod ab eis cōtrarij producantur effectus, hæc enim sunt vbiq; iam vulgata. Elemēta quoq;, vt physici & Aristoteles prodiderunt, sibi insidiātur: ignis aerem, aer aquam, aqua terram non cessat erodere, & exercent assiduam cum perpetua simultate discordiam. Nec elementa solum: sed ea etiam quæ ex elementis natura composuit. rubigo segetes vrit: erugo ferrum consumit: tenia vestes: teredo lignum: campæ folia: bruchus olera: blattæ libros semper exulcerant. Herbæ etiam herbis infestæ sunt: vtilibus, inutiles, fecundis steriles. Dixit etiam AEsopus, vt in eius vita legisse me memini, terram malis herbis esse matrem: bonis nouercam. Est etiam apud Græcos illud adagium:

Est quandoq; dies mater quandoq; nouerca.

Videtur ergo ex vniuersa natura lis hæc exorta. Si ergo à natura sic affecti sumus, vt semper disceptemus, nec remedium inueniri morbo isti, neque culpa imputari vlla potest. quod enim est a natura neque immutatur, neque imputatur. Nascitur & aliud ex hoc incommodum, quod videlicet natura rerũ omnium parens, & magistra, quasi cæcutiẽs, & quid agat ignara, videatur seipsam destructũ ire. nam si rebus a se progenitis indidit istud virus, vt inuicem digladiẽtur seseq̃ destruãt, quomodo non proprium quærit interitum? Nec persisterem in hac quæstione, si a proposito esset aliena: sed rei, dẽ qua loquimur, sic est innexa, vt illam considerãti sua se offerat. Quis ergo non miretur in mutuũ interitũ nos esse ita pronos, itaq̃ præcipites, vt nũquã cessemus aut verbo aut facto colluctari? neque id diuersarũ gentiũ est vitiũ, vt longinquitatem in causa esse dicas. in eadẽ vrbe vel oppido, in eadẽ gente, in eisdẽ ædibus, intra eosdẽ parietes regnat hæc pestis. Taceo Syllas & Marios, Catilinas & Graccos: Cæsares et Pompeios, Cicerones & Antonios: quos, quod essent Allophyli, respõdere quis posset gratia destitutos. Venio ad sacras litteras: in eodem Rebeccæ vtero duo infantuli nondum in lucem editi decertasse leguntur, vt ad id, quod diximus, intra eosdem parietes, superaddi possit, & in eodem vtero regnare hanc belluam. Duo primi fratres tanto se odio persequebantur, tanto inuidiæ zelo laborabant, vt maior nequiuerit à minoris exitio temperare. Filij Iacob tanto in Ioseph stomacho exarserunt, vt omnes demto vno in eius mortem conspirarint, & ne sit inter eos quisquam innocens, ipse quoque qui dissensit in mortẽ, consiliũ dedit de venditione. Ambiuit Absalom regnũ paternũ, & vsq̃ adeo insaniuit, vt Dauid discedere, & salutem quærere fuga coactus sit. B R. Tu more oratorio sermonẽ ampliasti per naturas rerũ, per historias antiquorũ circũactus, & enthymematibus ac exemplis argumentans: me vero opus est loqui Laconice, & dialecticorum more paucis agere. Conditurus mundum

Deus,

Deus, vt varium & multiplex opus euaderet, quædã fecit incorporea, quædam corporea. Corporeorum quoq; quædam perpetua, vt cælestes orbes: quædã mortalia, vt inferiora. Mortalia quoq; diuisit in ea quæ sunt simplicia, & quæ composita. Simplicia philosophi dicunt elementa, quorum coitu procreãtur mixta: quæ bifariam sunt diuisa. Nonnulla enim fecit mox solubilia, vt grandines, rores, pluuiæ, pruinæ: quædam perdurantia, qualia sunt metalla. Perdurantium etiam genus est multiplex. nã pars eorum viuit, pars est sine vita. & quæ vitæ sunt capacia, non sunt vniformia. Sunt enim [illegible] quæ sentiant: sunt & quæ sensu carẽt, vt arbores. & herbæ: licet poetæ dixerint Dryades, & Napæas in eis viuere. Sẽtentia quoq; placuit partiri in ratione vtẽtia, qualis est homo: & in ea quæ pollẽt solo sensu, vt aues, & pecudes. Hæc naturarũ mũdi breuis est sũma. Quæ Deus voluit sẽper permanere cõtrarietatis fecit expertia, vt cælestes orbes. & sidera. contrarietas enim semẽ est mortis: & quãquã cæli partes videantur contrariæ, quod hæc vt Saturnus frigescere, illa vt Mars dicatur calescere, non tamẽ sunt contrariæ: non enim sunt illic istæ qualitates, calor & frigiditas, siccitas, humiditas, accidẽtales formæ: sed solum virtutes earũ productiuæ. Saturnus ergo frigidus non est, quod ipse frigeat: sed quod frigus gignat: hoc est, quod philosophi clamant per scholas, quædam formis esse contraria, vt ignis & aqua: quædam virtutibus, vt piper & camphora, zingiber & rosa. Si dicas vlterius saltem cæli partes in hoc discordare. quia quod Mars construit, Saturnus dissoluit: respondetur paucis, quod niti in contrarium non sit discordare. Respice funarios, seu restiones, quos Græci vocant Schœnoplocos, quando funes contingunt, vnus dextrorsum, alter sinistrorsum filum torquent, & videntur in effectu discordare, & tamen sunt concordes. Audi & cantores, quando modulãtur: si qualitatem attẽderis vocum, hoc est, graue, & acutum tibi videbuntur sibi aduersari: contrariæ namq; sunt graue, & acutum. Contraria enim

vocant

vocant philosophi, quæ sub eodē genere maxime distant: vt dulce, & amarum sub sapore: album & nigrum sub colore: & similiter sub sono acutum & graue: concordes tamen canunt, quod symphoniæ, hoc est, consonātiæ nomē ostēdit. Cæli ergo partes seu sint animatæ, sicut homo, seu habeant animas sibi assistētes, vt nauis habet nautas, nō sibi aduersantur, sed vnanimi cōsensu cūcta pertractant. In inferioribus vero naturis in homine quoq; regnat discordia, inaliis sine culpa, in hoīe cū culpa quod illa naturæ necessitate ferantur: homo volūtatis libertate fungatur, Et ad id quod dicebas naturam esse cæcam, vt pote quæ per cōtrarietatē naturarum procurasse videatur suum interitum, responderi potest, rerum species à Deo procreatas accepisse, ab eo talem instinctum sibi controuersandi, seseq; corrumpendi, quia nolebat eas semper subsistere: cum vero subiungebas, quod si natura genuit nos tales, vt colluctari semper studeamus, non debere imputari ad peccatum, quod nobis naturaliter est insitum, sciebas credo posse responderi, duplicem in nobis esse naturam, vnam conmunem nobis & brutis: alteram quæ Dei gerat imaginē. De prima dixit Moses sensus & cogitatio cordis humani prona est ad malū, & si sola esset, soluta lege essent, neq; peccaret. Ait enim Paulus se peccatum nescire, nisi per legem. sed quia est coniuncta, & sub secundæ potestate constituta, sicut Agar sub Sara, si quid ea suadente per nos peccatur, nobis imputatur. De Iacob & Esau quod in matris vtero colluctarint, hoc solum dicendum est colluctationem illam a natura non fluxisse: sed a Dei voluntate futuram discordiam sic significante. & de his pro captu meo satis mu ta. Sed caue mi Alexander, ne in tales Symplegades me deinceps mittas. breui cymba nauigo. tantillæ nauiculæ habenda est ratio. A L. Apte in Christo venerande mi Brunati respondisti, nodos omnes luculenter exsoluisti, & nisi tua singularis prudentia fuisset antea satis mihi perspecta, tā perplexis quęstionibus te nō vexassē. Procedamus ergo nisi molestum est. B R. Molestum ne dixeris, quod

rium scæna rideret. & licet accommodate sciteq́ diceret, nulla tamē verbis esset auctoritas. Nam vt Augustinus inquit, omni ornatu orationis maius pondus habet vita ductu. Recte igitur su praedictis viris datur hoc munus vt de rebus grauibus viri graues loquantur. & veri philosophi pro virtute contra vitia bellū gerant. Ipsos igitur audies, & animum tuum dum principi tuo vigilanter inseruis multa negotiorum mole laboranē correspondētium vicißitudine, & multiplicium sententiarum varietate tāquā cuiusdam viridarij vel picturæ amœnitate recreabis. Aliū quoq; prouentū ex hoc literario prædiolo potes percipere. Cū enim quænam sit detractionis natura perspexeris, & quantum veneni possit exspuere in eos præsertim, qui singulariter sicut tu apud reges & principes honorantur cognosces, ab ea tamquam a peste morti fera tibi cauendum, & semper ac vbiq́ circunspicienaum, ne viuendo in securitate, quam iustitiæ conscientia parere consueuit, eius insidijs inuoluaris. & licet hoc munusculum tuis in me meritis, & meo in te amori non respondeat, benigne tamen debes accipere. Nam si quid minus habet, hic paruus effectus, supplere labo rabit grandis affectus.

Quid agis o Brunati? immo quid pateris? Videor enim videre, & vultus est index, te animo, vt solebas, non esse tranquillo: qui o sit, vt existimem vel aduersi aliquid te incurrisse, vel sic tibi videri. Sæpe numero namq; vel influxu cæli, vt aiunt astronomi, vel atræ bilis redundantia vt medici prædicant: vel dæmonum opera, vt ferunt theologi, quædam nobis incūbit obscuritas animos ita grauās. vt causam nescientes plurimū contristemur, Sæpe quoq; vigilātes somniamus dū quædā imaginamur dura et aspera, quæ curis importunißimis nos inuoluūt. quo fit vt credā eis quæ de insania Orestis, de illusione Aiacis, de furore Herculis memoratura prisc.is LR. Ita est profecto, ita est AL. Et nautā maris, & animū corporis, & hominū mundi huius tædia sentire, inquietudinē ferre, perpeti onera ærūnasq́ necesse est: nec Iudicio meo

senten-

quem gradum habeant inter humana bona disquiramus. Et qui dem dicunt philosophi triplex esse bonũ, animi, corporis, atque fortunæ. Animi, vt virtus: corporis, vt sanitas: fortunæ, vt diuitiæ. Et ipsa hæc tria, de quibus est sermo. de amicitia tamen dubitatur, de quo mox infra: & hæc proculdubio tanti apud multos æstimantur, vt ea diuitijs, opibus, potentia, immo & ipsi vitæ sæpius anteponat. De Amicitia dicit Aristoteles, sine amicis nullus eligeret viuere, etiam si cuncta possideat bona. Idem dicit, Honorem optimum esse, quod Dijs persoluatur. De fama circumfertur illa iam passim vulgata sententia, Melior est bonum nomen, quam diuitiæ multæ. Sunt qui inter hæc tria præferũt honorẽ: sunt qui famam: sunt qui amicitiam. Qui præferunt amicitiam, dicunt eã suo pulcherrimo sinu rõem omnẽ bonitatis amplecti. nam si voluptatem quæris, quid iucundius amicis? honestatem, quid diuinius? si vtilitatẽ, quid cõmodius? Tria enim genera sunt bonorũ: honestum, vtile, & delectabile. Et extra hæc tria, nulla est bonitas, quæ omnia amicitia videtur includere. Nonne deserta est vita hominis: nullius amicitiæ fulta præsidio? Crispus Sallustius de ea sic inquit: Idem velle, & idem nolle ea demũ firma est amicicia, vt Ciceroni placet, Est humanarum, diuinarumq́ rerum cum beniuolentia & charitate consensio. Pythagoras vero dixit eam esse vnam animam in duobus corporibus: Quo dicto vir sapiens innuere voluit Amiciciam esse mutuum amoris in vnius fidei integritate consensum. Scythæ populi natura immanes, vt refert Lucianus, Amiciciam cunctis bonis anteponunt, & qui duos tresue amicos fideles habuisset, pluris apud eos æstimabatur, quam qui immensas opes & regnum possedisset. Nullum certe est præsentius in aduersis auxilium: nullum dulcius in prosperis solatium: Nullum humanæ societatis fidelius vinculum. Quapropter non dubitant aliqui consanguinitati præferre amiciciam: quod consanguinitas casu contingit, & est fortuita, & ex ea tolli potest beniuolentia;

lentia: at amicitiam solido iudicio voluntas inchoat, & fœdus ac vinculum habet cum beniuolentia & caritate perpetuum. Propterea legimus Socratem dixisse, in amicitijs ineundis electionem necessitate meliorem: & Cicero in primo de Officijs sic præclare inquit: Omnium societatum nulla est præstantior, nulla firmior, quam cum viri boni moribus similes sunt familiaritate cōiuncti. Sed quid plura prosequar, cū nostri saluatoris habeamus exemplum documentis omnibus præferendum: ipse enim cum sibi esset dictum, quod a matre, & fratribus expectaretur, Quæ inquit, est mater mea? & qui sunt fratres mei? Quicunq; Patris mei facit voluntatem, ipse mihi est frater, & soror, & mater. Quo responso, quid aliud nos docuit, quam coniunctioni carnis & pietati sanguinis, necessitudinem spiritus, & amoris vnitatem præferendam? Tantum ergo, ac tam diuinum bonum, cum abolere nitantur susurrones, quo queso supplicio sun: plectendi Aristoteles quoq; in octauo Ethicorum fert Amicitiæ grande testimonium. dicit enim eam vel virtutem esse, vel cum virtute. quod dictum declarantes pleriq; philosophi, dixerunt inter virtutes collocandam, quo fit, vt non inter externa, sed inter animi bona sit ponenda. Et idem philosophus libro supradicto sic eam commendat, & extollit, vt præferre iustitiæ non dubitet, nil veritus sub inferre, non esse opus iusticia, vbi vera amicicia principetur. dicitq; amicicia a beniuolentia & concordia sic differre quod beniuolētia sit quodā principiū amicitiæ: cōcordia autē versetur inter eos qui tractant negotia, & in gerendis rebus fœderantur. & hæc de amicicia. Qui præferunt honorem, argumento hoc vtuntur: quod ea quæ prouehunt disponuntq; homines ad certum bonum, videntur inferiora tali bono, sicut virtus & probitas, quibus idonei sumus ad gloriam & ad vitam æternam, tamquam ad summum bonum, comparandæ non videntur tali fini, sed longe ab eo bonitate præcelli. Fama autē ad amiciciam & ad honorē sicut diaconatus ad sacerdotium quodammodo nos inijciat, & ap-

tos reddit. Citant etiam Aristotelem in libro Ethicorum sic dicentem. Honor est præmium virtutis. Et ibidem, Virtuti omnino per fectæ numquam satis dignus honos exhiberi posset: Veruntamen accipiet, quoniam meliora exhiberi non possunt. hoc profecto dicto visus est honorem cunctis fortunæ bonis prætulisse. cum dixit, virtuti nullum maius præmium dari posse, prætulit diuitijs, famæ antepofuit. dixit insuper ex omnibus humanis bonis hominis honorem præelectum, tanquam quid præstantissimum, quod Dis daretur. Semper etiam apud mortales vixit hæc opinio, quod omnium præmiorum honor sit maximum. Hinc orta sunt apud Græcos sacra certamina, Olympicum in Arcadia in honorem Pelopis ab Hercule institutum, quod erat gymnicum & equestre: Pythium Appollini sacrum, ob serpentem occisum: Isthmium Neptuno a Theseo dedicatum: Nemæum ob Herculis memoriam, qui leonem illic interfecit. Hinc triumphandi mos est natus, & primum, vt aiunt, a Baccho inchoatus, & postmodum a Carthaginensibus & Romanis obseruatus: hinc processit ouatio, qui minor triumphus dici potest: hinc coronarum decus inuentum, triumphalis, muralis, castrensis, naualis: adde obsidionalem, quam Plinius cunctis anteponit, & dabatur ei duci, qui a' iquos obsidione liberasset: adde & ciuicam militum virtutis insigne clarissimum, quæ erat ex quercu Ioui consecrata: his adiunge rostratas, vallares, gemmatas, & spiceas. Consuetudinem autem coronas donandi, ciuesque coronandi, primi Athenienses inuenerūt Vberrimo hoc honore virtutis alimento Periclem decorantes: hinc fluxerunt statuæ, & simulacra, quæ dicitur Prometheus inuenisse. Ferunt autem Athenienses primum statuas posuisse Harmodito, & Aristogito tyrannicidis. Taceo pyramides, memoriæ regum in Ægypto constructas apud Memphim, & in tantam porrectas altitudinem, vt mirarentur homines illuc vsque cæmenta subuehi potuisse. Taceo sepulcrorum miranda ornamenta, vt Mausoli in Caria, & Adriani Romæ. Taceo colossos, pretereo obeliscos, qui sunt trabes marmoreæ, in Heliopo-

li vrbe AEgypti primum excogitatæ. Possem Labyrinthos, & asyla numerare: quorum vnum erat apud ostium Canopicum in AEgypto Herculi sacrum: vnde serui confugientes reuocari non poterant. Recenseri etiam possent arcus triumphales, titulorum inscriptiones, & infinita monumenta virorum illustrium: altaria, delubra, templa, sacrificia. hæc nimirum omnia fuerunt a mortalibus adinuenta, ad honorandos eos, qui aliqua singulari virtute claruerant, vel qui eos aliquo grandi beneficio affecissent, & vt Virgilius inquit.

Quiq́ sui memores alios fecere merendo,

Hæc de honore hactenus. Qui vero volunt famæ suffragari, eamq́ honestare, dicunt eam, si bona est, magnum mortalibus esse præsidium. qui namq́ honorem perdiderit fama seruata, reperire potest vbiq́ refugium, & omnes ad commiserationem inclinabit, qui retenta opinione innocentiæ, de honoris sublimitate sit deiectus. Demetrius Phalereus tot statuis equestribus ab Atheniensibus honoratus, postquam mutata fortuna capitali sententia fuit condemnatus, inuenit vbiq́ vitæ subsidium: sic & Scipio Africanus: sic Camillus, sic Coriolanus. At Nero, & plures alij Romanorum imperatores tantæ maiestatis honore seruato, cum male viuendo famam amisissent, commune odium incurrerunt. & vitam cum imperio perdiderunt. Plato a Dionysio Siciliæ tyranno, Polidi Lacedæmonio traditus venditur in AEgina, priuatur honore, fit seruus ex libero, contumelijs afficitur: fama tamen virtutis incolumis mouit Anniceridem, erat hic Cyrenaicus, & viginti minis redemit Platonem, redemtumq́ Athenas ad amicos misit, a quibus restituta mox pecunia maior, vt inquit Hyeronimus, emente se fuit. Concedamus etiam honorem nobilitate naturæ præferendum famæ, quid tum postea o mi Brunati? Nonne & passerculus est auro nobilior? Dicit enim Augustinus, inuisibilia visibilibus, incorporea corporeis, animata inanimatis, viuentia nō viuentibus præferenda. Viuit passerculus, aurū non viuit. Quod furtū ergo grauius, passeris, an auri? & quis

dubita

dubitabit auri respondere? Aurum namque maiori est vsui, ma gisq́ necessarium, & in eius amißione maius infertur nobis detrimentũ, Quanto autẽ proximus plus læditur, tanto peccatũ grauius sequitur. Quando ergo de peccati grauitate differitur, non quod est nobilius, vel natura melius: sed, quod est vtilius, aduertendum. Hac igitur permotus ratione quidquid alij dixerint, iudico detractionẽ contumeliæ in malitia præponendam, & peiorem cõtumelioso detractorẽ. Accedit ad hoc, quod contumeliæ adhibetur fides infirmior. Contumeliosus enim feruore iracũdiæ calefactus (fit enim ab iracundia contumelia) nõ dißimulata pertubatione, prorumpit in verba admodum atrocia, & quanto se inimicum fatetur apertius, tanto minus infert nocumentum. occludit enim credulitati viam. nã credi minus finitur quod ex impetu erumpere, & non ex iudicio procedere iudicatur. At detractor et susurro simulata amicitia, mentito supercilio, vultu cõposito, gestu accõmodato, exspectata, & interdũ etiã facta occasione, capta opportunitate, clã, & per insidias ad nocendũ venit: inuitũ se iurat id munus assumere, se detractores exhorrere, nescire se maledicis credere: nec se vmquã crediturũ ea fuisse, nisi vidisset: temere assentiri noluisse, bene de eo hoĩe semper sensisse, sæpius delatorem increpasse: famã, quoad honeste potuerit, defendisse: diu ac multũ se cogitasse ea ne diuulgare an occultare præstaret: cõsuluisse se religiosos viros, quos sciret cõsciẽtiæ esse mũdißimæ, fideiq́ perspectæ, et demũ, postquã cõpererit id publico et priuato bono cõducere, vix adduci potuisse, vt cõtra cõsuetudinẽ ac naturã suã tã noxiũ, tã indignũ, tã nefariũ scelus, tãquã serpẽtẽ tortuosũ e suis latebris traxisse in apertũ. adhibet suspiria, lacrymas adiũgit, cælũ suspicit, Deum testatur, allegat cõsciẽtiam: suã accusat simplicitatem, quod ante nõ aduerterit: tarditatẽ suã dãnat, quod monẽtibus nõ crediderit, se nãq; præmonitũ dicit à multis, interdũ indignabũdus in detestationẽ sceleris ĩsurgit, detestatur, & ĩspuit: scelus se odisse nõ persõnã iurat: mirari se dicit hoĩs astutiã quod culpã suã tã diu obtexerit: audaciã, quod tãtũ scelus ausus sit: demẽtiã, quod occultãdum

stus dicat: Nihil occultum quod non reueletur. His verbis, hac hyprocrisi circumuentus auditor cogitur assentiri, & fit quod Bernardus inquit, Detractorem scilicet vno ictu tres confodere: eum videlicet cui detrahit, auditorem, & seipsum. Et super his tribus ista sic dixerim: tuum est modo Brunati partibus auditis ferre sententiam. BR. *Est iam dudum apud me ô Alexander mi suauissime super hoc negotio lata sententia, &, quid multis opus est, dictis ad stipulor, atq; subscribo. De vna quaque re disputatio debet inuenta veritate cessare, sicut, vt inquit Aristoteles, acquisito termino cessat motus.* AL. *Vnde hæc oro te mi Brunati? vnde hæc vis dicendi detractori? vnde hæc suadela susuroni? verbis enim potentibus videntur auditorem mancipare, immo & fascinare, adeoq; implicare, vt ex eius laqueis nequeat se exsoluere.* BR. *Arte & affectu id consequuntur. De Alcone sagittario, qui seruato filio iactu sagittæ serpentem occidit, dixit M. Manilius, Ars erat esse patrem. naturalis enim affectio paternaq; pietas cum videret serpentem nato incumbentem sic sese acuit, sic excitauit, vt tota vis animæ illuc confluxerit. hinc processit illud poetæ dictum: Pedibus timor addidit alas. Et item illud, Facundum faciebat amor. Qui de dicendi arte præcipiunt, docent oratorem propositis casibus seipsum accendere. Hinc illud Horatij:*

Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi. Et iterum.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum: iuuat, aut impellit ad iram.

Nec odij & inuidiæ minus impetuosus est affectus: fertur enim detractor natura maleuolus odij furore, & ad gloriam labefactandam veneno atrocis flagrat inuidiæ, totasq; animi vires in mucronem linguæ cogit, vt fulminet. AL. *De detractoris auscultatore quid dicendum?* B R. *Apostoli est sententia: Non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt dignos esse morte. si tamen detrahenti non consentiat, si eum vel obiurget, vel præ se lata tristitia*

tristitia vultu redarguat, & se vitium illud fastidire significet, venenum non recipit, & a mortifero anhelitu se defendit. Modi aūt quibus calūniator, susurro, & detractor solēt vti, sunt pæne infiniti: eos tamē theologi in cōpēdiū hoc adducunt. Aiunt namq; dupliciter ista exerceri: directe, & oblique: Directe quadrupliciter: cum falsum alicui crimen imponitur: cum verum est crimē, sed exaggeratur: cum boni quippiam, quia negari non potest, confirmatur. sed prauo id animo, ac peruersa intentione factum dicitur: cum occultum peccatum, verbo, scripto, nutibus, signis, cantilenis etiam astute compositis aperitur: vt de Dato Atellanarū histrione refert Tranquillus: qui cum fabulæ Græcæ verba cantaret, vale pater, vale mater, in Neronem versus more actoris bibentem, & natantem repræsentauit: Neronem scilicet notans quod patrem Claudium veneno epoto, & matrem Agripinam machinoso nauigio perdidisset. propter quod histrionem submouit Italia. Si scriptis vtatur, libelli sunt famosi, contra quos leges acriter vt dicemus, inuehuntur. Oblique vero dupliciter: vel bonum quod inest inesse negando: vel silentio prætereundo, quando sese offert dicendi occasio. Sunt etiam quidam qui, ne inuidere videantur, laudant quidem proximum, sed exiliter ac frigide, & quæ in laudē dicūtur, vidētur mēdicare. Laudis hæc tēuitas eo magis nocet quanto ficta amicitia magis persuadet. est etiam in pleris q; Sinonis astutia: qui spargunt voces in vulgum ambiguas, et qui nō accusant. sed suspectos. Sūt quoque qui clā vituperēt, quos paulo ante palam laudauerant: hi similes sunt medicis qui mederi simulant & occidunt. Et hi sunt, vt arbitor, quos Iohannes Baptista genimina viperarum appellauit: & de quibus Christus dixit. Vos ex parte diabolo estis: & ad quos Paulus clamabat, Qui talia agunt, regnum Dei non poßidebunt. Venit ad hanc palæstrā etiam ironia, venit antiphrasis. Ironia cum a suo faciunt sensu in sensum contrarium torquetur oratio: vt apud Virgilium:

Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis:
Tuq; puerq; tuus, magnum & memorabile nomen.

Antiphrasis vero, cũ pro vno verbo ponitur in derisum eius oppositũ: vt pro Gigãte ponitur pumilio: candidus pro nigro: sapiẽs pro stulto. Venit & cauillatio, quam Iureconsulti solent pro calũnia vsurpare. Est autẽ cauillatio subdola ratio, quãdo scilicet cõ scijs falsitatis mendaciũ ad victoriã cõcinnamus. Sed Cicero in libro de officijs cauillationẽ videtur accipere pro specie quadã facetiarũ, non multũ a dicacitate dissidentium. Venit & scõma, quod tamen est cauillũ, & a Macrobio morsus appellatur. Venit & loedoria, quæ est conuicium, & nonnumquam vrbanitas irritante nequitia non conditur sale, sed exacerbatur veneno & felle. It enim aliquando sermo personatus, & sub canina pelle lupus absconditur. Addamus his & fraudem pellacis Vlyssi, bello Troiano cum frumentandi gratia nauigasset in Thraciam, vacuusq; redijsset: mox Palamedes eodem profectus maximam annonæ copiam aduexit. hoc tanto successu contristatus Vlysses liuore contabuit, & gloriæ Palamedis tetendit insidias. Sed quid inquã gloriæ tetendit & vitæ: vt conatu vno cuncta dirueret. subornato enim Palamedis seruo, magnũ auri põdus sub eius tabernaculo sepeliuit: mox literas finxit, quibus scribebatur, Palamedẽ cũ Priamo de prodendis Græcis fœdus inijsse, eumq; à Priamo iam pecuniam ingentem recepisse. Quid plura? Procurante Vlysse scelerũ fabricatore, missi exploratores aurum inueniũt, & sic habetur fides delatori, fama in vulgus missa subito fit concursus, & innocens Palamedes a tumultuantibus turbis lapidatus. O infelix conditio vitæ mortalis, quando virtus & innocentia talibus figmentis est supposita. Iã pudet hic viuere vbi est calũniandi tanta licentia, vbi tãtũ detractio exercet imperiũ, nulla sit probitas tã solida, vt nulla religio tã sincera, quæ possit in terris habitare secura. Trahũt & prosopopœias in hanc militiã: trahũt & periphrases, cum videlicet suppressis personarũ nominibus eas circumscribunt. Sũt qui nomine alicuius quasi per linguæ lapsum expresso digito os cõprimant, & more pœnitentium pectus tundant. Adhibẽt & alias diasyrticas fraudes, vt ea fuit acclamatio cõtra Neronẽ a populo facta

lo facta. Tu facies Auguste: de qua legimus apud Tranquillū. Nā tum legeretur in senatu eius oratio contra Iulium Vinducem, preuentum est ad particulā illā orationis in qua dicabatur daturos pœnas scelerato, ac breui dignum exitum facturos: acclamatum est ab vniuersis: Tu facies Auguste. Ipsi quidem acclamantes videbantur dicere, Tu facies Auguste, vt dignum exitum faciant scelerati: sed volebant intelligi, Tu facies Auguste tuis facinoribus exitū cōdignū. Non pigeat his addere, quod recitatur a Trāquillo de Augusto: nam cum in sacris Deæ Cybeles gallus quidam eius Deæ sacerdos euiratus aptè tympanizasset, versus ille galliambus ab incerto auctore fuit prolatus:

Vides ne, vt cinædus iste orbem digito temperat?

Visus est ille, qui protulit, de sacerdote loqui orbē, id est, tympanū digito tēperante: qui quod erat euiratus, & mollis, cinædus dici poterat: sed intelligi volebat de Augusto, quem cinædum vocabat orbem, id est, mundum digito, id est, arbitrio facile gubernantem. Addam & aliud chroma rhetoricum, quam occupationem dicunt grammatici, cum vide tacet aiunt se tacere quod maximè audiri cupiunt: vt, Taceo eius auaritiam, ambitionem, superbiam: de gula & luxuria verba non facio. His & alijs modis prope infinitis, quos iam pridem excogitauit, & in dies excogitat ista peruersitas, maxima pars mortalium vulneratur. AL. Habet ergo detrahendi versutia, sicut & ars militaris stratagemata sua: quorum vnum, quia videtur insigne, nunc exponam. Quidam frugi homo nebulonis cuiusdam odium incurrerat, ea de causa solum, quod eius nequitiam sæpius obiurgabat: nam.

Obsequium amicos veritas odium parit,

Vt Comicus inquit, Indignatus ergo nebulo cum aliter ei nocere non posset, technam adinuenit, calumniam finxit, quæ facile credi suaderiq; posset, & vt ipse in iudicio testis esse posset, dedit in manum alteri nebuloni sibi persimili, vt accusaret: tandem in iudicium deuenitur, & cum ad testificandū nebulo peruenisset,

set, primum finxit se mirari cur adscitus esset, & quasi noscitabundus quid id negotij esset perquirebat: vt explicata est causa contracto supercilio, & iunctis pectinatim manibus diu hæsitalu t & subsistit: mox quasi inuitus loqueretur, dicam, inquit, quæ vt verum fatear, ne in rebus indignis animum occuparem, ob.i-u: sci de industria studueram: hac igitur præfatione facta, & purulenti cordis vomica iam aperta, saniem virosam cœpit euomere. Sed affectu linguam, vt fit, transportante, dum plus longe respondet quam requirebatur, & longe ac late culpam exagerat, se suspectū fecit, de indicio eg: itur, suaq; ipsius arte cōuictus est. Paucis post diebus ab immundo spiritu nebulo obsidetur, & exorcismis adhibitis cum quæreretur a dæmone, cur eum vexaret, calumniatorem torquere se respondit. Hoc responso exorcista rediit in memoriam fraudis supradictæ, & arbitratus se non solum frustra niti, sed etiam peccare, si iuste vltioni contra iret, confestim decessit, & diabolo cruciādum dereliquit. Sunt alia quoq; apud detractores & pæne infinitæ schematū species, tropologicæ locutiones, quæ a grāmaticis aliquādo ad significationē, aliquādo ad decorē, modo proprijs, modo translatis verbis vsurpantur. At susurrones naturæ humanæ hostes, pacis & quietis inuasores, gloriæ sicarij, famæ carnifices, hæc omnia in perniciem hominum cōuerterunt. ex horum numero videntur censendi Satyrici noui nonnulli antiqui: nam satyrarum genus est duplex. Antiquum parum a comœdia differebat, eo scilicet quod erat paulo lasciuius: nouum autem Cynicos imitatur, qui ab Antisthene progessi vitia hominum palam insectari, taxare, ac suggillare consueuerant; quod officium si gratia correctionis assumatur, plane laudauerim sin autem quod mordere, ac stigmatizare cupiant, ex hominum collegio, tamquam rabidi canes, abigantur. B R. *Teneo Alexāder quæ scite sapienterq; dixisti, & recolens ea quæ diu viuendo, multarum me rerum vsus edocuit. Non dubito affirmare calamitatum omnium, quæ homini ab homine domi ac foris vmquā sunt illatæ diram hanc pestem causam præstitisse: de quo qui am*

bigit

bigit ruinæ humanæ sertem decurrat. Nonne, vt Moses narrat, serpentis antiqui versuta calliditas cum vellet hominem para diso priuare ab ipsa detractione sumsit exordium? Simulata enim amicitia dixit mulieri, quam habebat pro machina ad expugnandum virum. Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis de omni ligno? Sternit sibi nequitia ad fallendum viam, & veneno instillando facit introitum: cum respondisset mulier: Deũ sic velle, & cum mortis interminatione præcepisse, nequaquam moriemini serpens subintulit. Ecce iam Deum fecit mendacem, & adiecit dicens, Scit enim Deus, quod quacumq; cõmederitis aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, bonum atq; malum cognoscentes. His verbis inuidum constituit Deum, quem paulo ante fecerat mendacem: quo fit vt calamitates, ne dum quæ homini ab homine, ve ante dixi, sed etiam quæ quouis alio modo hactenus euenerunt, & deinceps euenient, ex hoc nequitiæ fonte prolabantur. tam ferax & fæcunda malorum est lingua, tot peruersis vsibus accõmodata, vt vix possint hæc vitia infinitis appellationibus explicari: nã irridere, imprecari, carpere, mentiri. blasphemare, prodere, simulare, dissimulare, deuouere, detestari, deierare, adulari, peierare, assentari, iactare, gloriari, insultare, comminari, blatterare, cauillari, circũuenire, rixari, contẽdere, lacessere, mordere, irritare, vituperare, cõuiciari, cõdẽnare: criminari, exprobrare, reprobrare, calũniari, improperare, cõtumeliari, ĩputare, susurrare, subsannare, linguæ sunt fructus. Potest etiam addi, seditiones parere, factiones suscitare, suscitatas conseruare, conseruatas propagare, honestatem impugnare, veritatem conculcare, sanctã fidem abnegare, bella & mortes suscitare. Sed quid per singula fertur oratio? dicam semel omnia. Bonum è mundo tollere linguæ semper fuit, nostris quoque diebus est officium. A L. Si omnia linguæ vitia vis complecti, cur non addis & blæsos, qui pronuntiando litteras prætermittunt? Adiungas & balbos, qui verbum aliquod proferre non possunt. Addas & Opicos, qui verba incultãt atque supplantant; traulos quoque, qui luctari videntur cum sermones

mone. BR. Iocaris Alexander, an ineptias meas forte suggillas? AL. Non iocor, non subsanno: sed occasionē magis praebeo maioris doctrinae aliquid exp icandi. BR. Melioris doctrinae quid habeam nescio, nisi vt ostendam non facere ad propositum quae dixisti: quod, vt armis dialecticorum me tuear, trimembri distinctione declarabo. Vitium ergo est triplex: in natura, in artibus, & in moribus. Vitia in natura nonnumquam ad materiam reducuntur, vt cum est superflua vel diminuta. si fetus habuerit mēbra superflua, puta sex digitos materiae superfluitas est in causa: si vero habuerit so iio pau i ra, diminutioni materiae imputato. Aliquando vitium prouenit ex agente, vt cum eiu. debilitas nequit inceptum opus absoluere, sicut Sol in hieme nequit ad maturitatē fruges perdu ere. Solet etiam nonnumquam tanta in materia esse rebellio, vt ab agente etiā praeualido vinci non possit, sicut vsu euenit in can r, in pestilentia, in quartana, quorū materia medico nō obedit: & ad hoc reduci possunt balbi, blaesi, opici, trauli, in quorum formatione naturae impedita de'rauit. Aliquando etiam foetus receptaculum, puta vterus sine vulua est in causa, vt si intergerini parietes sint diuulsi: tunc enim diffluente materia geminorū corpuscula cōnectūtur, In arte vitium est, cum opifex perperam operatur, & a regulis artis per ignorantiam vel incuriam decinarit. Sunt tamen quaedam in artibus vitia quae laudentur, vt metaphorae, figuraeq́ aliae grammaticorum, quae secūdū rationē vitia appellamus, & a regulis videntur ita differre sicut quodammodo aequitas ab iustitia, quia indulgentior: vel chromaticū musicae genus a diatonico, quia mollius, blandius, atq́ suauius. Vitiū in moribus cōmittitur, cū prudentiae leges nō seruātur. Prudentia enim quae est in intellectu, moderatur quae in appetitu sunt virtutes, fortitudinem, iustitiā, ac tēperantiā, & de his vi iis nobis est sermo. Linguae autē vitia quae attulisti, non morū vitia sunt, sed naturae: nisi quod Opi us interdum accipitur pro eo, qui ad libidinē verba frangit, & obscoena loquitur: ideoq́ Oscus dicitur, quod Osci Cāpaniae populi solebant olim vti verbis infamibus

bus ac impudicis: et hoc pacto Opicus vitiũ erit moris nõ naturæ. Ad mores quoq; pertinent, linguax, bilinguis, locutuleius: quæ vocabula eos significant qui imprudẽter incõsideranterq́; loquũtur, ut vituperones nostri Timoni persimiles, qui, sicut propheta inquit, acuũt linguas suas sicut serpẽtes. AL. Hæ sunt, quæ volebã ne supprimeres: nec enim ullo pacto præter mittenda erat hæc distinctio, & mentio de Timone, quæ obiter incidit, hic optime quadrat, quando detractores Timones dici possunt. BR. Timones duos legimus, si recte memini. Unum Apolloniatem philosophum, Ptolemæo Philadelpho contemporaneum, qui apud Chalcedoniam docuit philosophiã & oratoriã. hic amarulentus & mordax ideo est appellatus quod Sillos scripserit, hoc est sales, & dicacitates. Aliũ Atheniensem qui ob naturæ asperitatem cum esset inhumanus & inhospitalis, misanthropos, hoc est, osor hominum dicebatur: fugiebat namq; hominum congressus præterquam unius Alcibiadis. In eius vero sepulcro hoc erat epitaphium, quod ipse sibi dicitur fecisse.

Heic sum post vitam miserámque, inopemque sepultus.
Nomen non quæras: Di lector te male perdant.

Abeant ergo in malam crucem maledicentissimi semperq́; garriẽtes gerrones isti, & nugigeruli sycophantæq́; detractores, qui nulla probitatis habita ratione conspuunt omnes, & linguis passim excreant purulentis, excrementisq́; fœdissimis sicut Harpyiæ domos coinquinãt. AL. Cur oro te mi Brunati in deliciarum paradiso, loco tam amœno, tam tuto, tam tranquillo, tot mala dicuntur sumsisse principium? Forte ne ut ostenderetur opulentiam & otium, delicias & gaudium esse incitamentum vitiorum, radicem & fomitem: quæ solent oscitantium esse solatium. & profecto, ut mihi videtur, quædam sunt vitia, quæ excusari quamquam non debeant, generositatis tamẽ nescio quid habeant, & a virili arte a fortitudine minus absint: ut irasci & insultare. Sed detractio, scelus est humile, abiectum, vile, sordidum, fugax, timidum, imbelle, femineum

neum, seruile, olidum, despectum: Vulpinantur enim semper detractores, & decipulas tendunt, de quibus illud Psalmi dici potest Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem, B R. Quam verum sit illud:

Commoditas omnis sua fert incommoda secum.

Hinc patere potest quod sermonis commoditati tantum detractionis hæsit incommodum, vt non facile sit discernere maiori ne emolumento, quam damno, sit sermo, Differendi facultas, & inuenta ad explicandos conceptus oratio. Quod si in disceptationē veniat, magna vtrimq; argumenta nascentur, quæ faciant iudices hæsitare. Sed audiamus, si placet, Iacobi apostoli de lingua iudicium. Ecce, inquit, naues cum magnæ sint, & a uentis validis minentur, circumferuntur autem a modico gubernaculo vbi impetus dirigentis voluerit: ita & lingua modicum quidem membrum est, sed magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam siluam cōcendit? lingua ignis est, et vniuersitas iniquitatis: lingua constituitur in membris nostris, & maculat totum corpus, & inflammat totam natiuitatis nostræ, inflammata a Gehenna. Omnis enim natura bestiarum, volucrum, & serpentum etiam, & cæterorum domātur, & domita sunt a natura humana: linguam autem nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero, in ipsa benedicimus Deum patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt: sic Iacobus. Non est autem prætereundum gubernaculo & igni linguam comparari. Prius ergo de gubernaculo, mox de igne pauca subinferam. & primo notandum, quod quemadmodum naues clauo, sic homines eloquentia gubernantur. Suadela namque, hoc est, persuasio, vel vis suadendi, quam nonnulli antiquorum Deum crediderunt, nihil est aliud, quam linguæ strenuitas, acōmodata ad vsum concionum. Auctor est Cicero, cum initio rerum & gentium essent homines indisciplinati, qui palantes & vagi sine vlla lege, sedibus incertis ferebantur, fuisse quosdā viros ingenio & eloquentia præditos, qui linguæ dexteritate per

suase

suaserint eis societatem, & conuictum: & sic cœtus hominum coactos, celebrata concilia, urbes exstructas, leges conditas: nec refert an congregationem huiusmodi persuaserit utilitas, ut vult Aristoteles: an, ut Ciceroni placet, natura coniunxerit. Vtrumque enim fuit in causa, & neutrum potuisset in effectum perduci, nisi copia dicendi, & commoditas orationis accessisset, hoc est quod antiqui poetæ fabulantur Amphionem, hebanum muros Thebarum cithara exstruxisse: Orpheum lyræ modulatione feras ac siluas, hoc est, homines feros ac siluestres emolliuisse & ad humanitatis studium mansuetudinisque cultum mellifluis persuasionibus allexisse: & quoniam societas hisdem artibus seruatur, quibus ab initio parta est, eloquentia respublicæ constiterunt, bella susceperunt, hostes debellarunt. Demetrius Phalereus dicere solitus erat eloquentiam in urbibus tantum valere, quantum in bellis ferrum. Exstant conciones Ducum ac Imperatorum, quibus milites animati pulchrum & optabile putauerunt mori: & quod est omni animantium generi natura terribile, lingua fecit suaue, Pr .bant historiæ tum Græcæ, tum Latinæ. nam apud has duas nationes claruit in primis eloquentia. sed satis sit causa breuitatis Leonide meminisse: qui eo tempore, quo Xerxes descendit in Græciam cum trecentis Lacedæmoniis, viginti millia Barbarorum occidit. sic erant Ducis oratione persuasi, ut dulcius putarent mori, quam in patriam reuerti ad amicos, ad liberos, ad uxores. Pergite, dixit Leonidas, forti animo ô Lacedæmonij, hodie apud Inferos cenabimus. scribit etiam Cato legiones Romanorum verbis ducum inflammatas sæpe in eum locum alacriter profectas, vnde se credebant numquam redituras. Aristidem legimus apud Athenienses innocentiæ raræ ac prudentiæ singularis exstitisse, & de tota republica meritum peroptime: tamen sic est Themistoclis lingua afflictatus ut contra ius & fas sit decem annorum multatus exsilio. De Cicerone Latinorum eloquentissimo sic scribit Silius.

Ille super Gangem super exauditus & Indos.
Implebit terras voce, & Furialia bella.

Fulmine

Fulmine compeſcet linguæ.

Eum vero Plinius in naturalis hiſtoriæ libro ſeptimo ſic allo quitur. Te dicente legem Agrariam, hoc eſt alimenta ſua abdica runt tribu: te ſuadente Roſcio theatralis ſeditionis auctori leges ignouerunt, notataſq; ſedes ignominiæ diſcrimine æquo animo tu lerunt: te orante proſcriptorum liberos honores petere puduit: tuū Catilina fuit ingeniū; tu Marcū Antoniū proſcripſiſti: ſic Plinius ad verbum. Tanta quoque dicendi vis in Archilocho fuit, vt Lycambem & Neobulen iambicis verſibus ad ſuſpendium impulerit: tantæ indignationis cauſa fuit quod Lycambes filiam Neobulen ei in coniugem promiſſam alteri tradiderat. Moſes ad Pharaonem mittendus a Deo, cum ſciret quanti momenti ſit elocutio, legationem renuit. Et obſecro inquit Domine, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius: ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum. reſpondit ei Deus: Aaron frater tuus ſcio quod eloquens. ſit ipſe loquetur pro te ad populū, & erit os tuū. Propter eloquentiam ergo Moſis interpres & Dei nuntius Aaron eſt factus, Piſiſtrati oratione capti Athenienſes, ei regiū imperiū cōtranitēte Solone viro ſapiētiſſimo cō eſſerūt. Hegeſias Cyrenaicus ſic humanæ vitæ miſeriam dicendo explicabat, vt homines ad conciſcēdā ſibi mortem induceret: quapropter fuit a Ptolemæo rege AEgypti de hoc amplius diſputare prohibitus. Linguæ regnis fines imponūt, populos diſtinguūt, nationes termināt. Nam dum omnes vna lingua loquebantur, & vnum erat omnibus labium, vnus quoque erat populus: Deus enim cum ad videndam ciuitatem, & turrim Babel deſcēdiſſet, ecce, dixit, vnus eſt populus, &, cauſam ſubdidit: inquiens, Vnum eſt labium omnibus. diuiſis ergo linguis diſperſi ſunt homines in vniuerſas terras, & facta pro diuerſitate linguarum regna diuerſa, regeſq; diuerſi. Vides ergo, quam ſapienter linguam gubernatu'o compararit: ſed clauo iam dimiſſo accedamus ad ignem. Ecce, inquit Iacobus, quantus ignis quam magnam ſiluam incendit. Siluæ quæ linguæ flamma ſuccenduntur, ſunt prouinciæ

regna,

regna, nationes. Cum Paris Helenam rapuit, lingua ex Spartanũ tium ardentem tulit ad Græcos: eos inflammauit, & conflagrare fecit: latebat Achilles in insula Scyro, & eius incendij flammam non senserat: missus est Vlysses ad animosum iuuenem, & ignitis verbis eum incendit. Lingua hunc ignem tulit in Asiam: cogũtur principatus, conspirant nationes, tumultus excitantur, & ex graui duarum orbis partium conflictione, tamquam ex duorum durissimorum silicum collisione, tantus ignis exsilijt, vt adhuc eius flamma perduret. Hinc ciuilia, hinc domestica, atq; intestina bella profluxerunt: lingua enim ciues in ciues, parentes in liberos, filios in parentes, fratres in fratres accendit & armat. Cæsar Augustus accusatorum suggestionibus irritatus, duarum Iuliarum neptis & filiæ probra & dedecora fecit in senatu recitari: mox pœnitentia ductus & ad sese reuersus, non egissem hoc, inquit, si Agrippa, & Mæcenas in vita essent. & summopere desiderare se dicebat Marci Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem. Sunt namque hæ virtutes in agendis rebus & in conseruanda societate necessariæ: sed nihil est quod eas sic dissipet, vt lingua fraudulenta detractoris. Sed & aliud priuilegium habet lingua, quod irrisionis est nota, cum petulanter ex ore porrigit, iuxta illud Persij:

Nec linguæ tantum sitiat canis Apula quantum.

Refert A. Gellius, Q. Claudij verba de Gallo illo, qui pugnauit cum Torquato: deinde inquit, Gallus irridere cœpit, atq; linguam exsertare. Quod autem dicit Iacobus, linguam in membris nostris constitutam, cogit me mutuari quædam a medicis, & de ea loqui paulo diffusius. Linguã ergo aiũt, quia est mobilis alligari parti firmæ, & imobili: id enim nobiscum naturæ cõmune est, vt innitãtur fixis: alligatur ergo ossi, quod ex figuræ similitudine dicitur lãbda sicut ea pars Ægypti, vbi Nilus diuiditur, dicitur delta. Sciendũ item duas in gutture fistulas esse: alteram scilicet, quæ a Lactãtio curculio, & a Cornelio Celso quod stomacho connectatur, stomachus dicitur: & vocalem, quæ Græce, τραχεῖα; Latine vero

aspera

aſpera eſt appellata:huius pars ſuperior dicitur epigloſſis, vel epiglottis nam t, & s, litteræ ſibi cedunt: vnde pulto & pulſo, teſte Quinctiliano, dixit antiquitas. Inferior vero pars pulmonem ingreſſa, reſpirandi aerem, & formandæ vocis ſumit officium. De lingua ſimul & voce dicit Lactantius: Lingua intus protenſa vocem in verba diſtendit, & eſt interpres animi: nec tamen ſola poteſt per ſe loquendi munus implere, niſi acumen ſuum palato illiſerit, & niſi adiuta vel offenſione dentiũ, vel cõpreſſione labiorũ. Auicena in ſexta tertij dicit, linguam eſſe membrũ carnoſum, laxum, & album, in quam concurrit pro ſenſu guſtus, neruorum ac venarum certa pluralitas, & eam conſtare dicit ex carne & panniculo carnem inuoluente, & ex venis & arterijs, muſculiſq́ mouens, vt poßit quaque verſum moueri ac flecti. Quadruplicẽ autem eius vſum dicit. Primũ, vt cibos liget & voluat & demum conglobatos in ventrem demittat: vnde teſte Varrone, quod cibos liget lingua, eſt dicta. Secundus vſus eſt ad incidendá vocem, vnde & nonnunq́ appellatur plectrum. Tertius vſus eſt litterarum expreßio, quarum quædam craſſo, vt adſpiratæ, quædam exili ſono proferuntur. Quartus eſt circa guſtus voluptatẽ, ſaporumq́ differentias, & ea vn, vt Lactantio videtur, in extremis eius lateribus, vt vero Auicẽnæ placet, in radice, vel prope eſt conſtituta. Sed valde mirum eſt quod adiungit Iacobus, omnem naturam beſtiarum ac volucrum fuiſſe perdomitam, & linguam a nemine domari potuiſſe: & certe quo ad ſerpentes, hoc eſt indubitatum. Ego enim dum eſſem iunior vidiſſe me memini manſuetos hydros ad hominem, quaſi catulos, venire, cibum de manu capere: inter homines verſari innocentiſſime. De Pſyllis Africæ, & de Marſis Italiæ populis nihil attinet dicere: ipſis nanque a natura cum ſerpentibus amicitiam eſſe fama vetuſta eſt. Aiunt & in Helleſponto eſſe ophigenas, quos Crates Pergamenus ſcribit ſerpentum ictus contactu curare, & manu adhibita venena extrahere. Quod de volucribus dicit, vulgatiſſimum eſt. De feris vero legimus Scaurum in ædilitate ſua centum quin quaginta

quaginta pantheras Romæ ostendisse: deinde Pompeius Magnus quadringentas decem populo exhibuit: Cesar Augustus quadringentas viginti. Elephanti vero, qui terræ animantibus corporis immensitate sunt prælati, succo hordei cito mansuescunt. Liber pater, qui & Bacchus dicitur, India deuicta eos subiugauit, & ad currum iunxit. Idem & Pompeius fecit. Elephantes Italia Pyrrhi regis bello primum vidit, & eos boues Lucas vocauere, quod primum in Lucania sunt conspecti. Marcus Antonius leones primus iugo submisit, & currui suppositos per Italiam duxit. Leonem contrectare, ac posita feritate mansuefactum ostendere primus ausus est Hanno Carthaginensis. Appion polyistor narrat Dacum quendam in circo maximo Cæsare præsente feris obiectum, & a leone quodam, cui claudicanti olim de vestigio stirpem euulserat, sic agnitum fuisse, vt eum repente fera demulserit, eiq; familiariter sese coniunxerit: absolutum insuper a Cæsare Dacum narrat, eiq; suffragijs populi leonem donatum. Beatissimi patris nostri Hieronymi ieo citari posset, nisi picti parietes tacentibus nobis illum prædicarent: Perdomitis igitur ferarum generibus, venenum linguæ mansit indomitum. Reges gentium, & Romanorum imperatores, qui per orbem terrarum Barbaras nationes domuerunt, cum humana lingua certare noluerunt. Alexander Magnus cum se conuicijs affici a quodam didicisset, quamquam iræ impatiens ac furibundus esset, patienter tulit: sed ne victus videretur, dixit regium esse, bene facientem male audire. Augustus Cæsar Tiberio monenti Helianum quendam Cordubensem de eo male sentire ac male loqui, respondit in hæc verba. Aetati tuæ mi Tiberi noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse, qui de me loquatur male: satis enim est, si habemus, ne quis nobis male facere possit. Tiberius post eum factus Imperator, Senatui roganti vt detractores suos aliqua animaduersione compescere: respondit se tantum otij non habere: & qui tantam fenestram aperiret aures delationibus plenas semper habiturum.

Nero auctores carminum contra se editorum, teste Tranquillo, non requisiuit: & quosdam per indicem delatos ad senatum, affici grauiore pœna prohibuit, quod videlicet ingenia scribentium aduersum se irritare metueret. Non ab re igitur fingunt poetæ famam post Gigantes ex terra progenitam. Aiunt enim bello inter Deos & Gigantes olim exorto, Terram, cum Gigantes videret trucidari, dolore correptam, &, cum aduersus Deos arma non haberet, & natorum interitum, quacunq; via posset, vellet vlcisci, famam peperisse, quæ Deorum scelera inuulgare & passim disseminare non cessaret. Poeticum hoc figmentum veritate non caret: vult enim innuere eos, qui se aliter nequeunt vindicare, solitos confugere ad detractionem: hæc namq; sunt tela cunctis habilia, quibus mulierculæ quoque vtuntur. A L. *Quam optabile foret detractori accidere quod cicadis Locrensibus aiunt euenisse: aiunt enim eas, cum vocalissimæ essent, ad imperium Herculis propter strepitum earum dormire non valentis, subito obmutuisse, & mutas in perpetuum remansisse.* B R. *Quid si elingues essent, vt crocodili, vel, postquam iocari libet, more ranarū linguam haberent superiore parte faucibus cohærentem, in imo vero gutture absolutam, qua vlulatum edunt: vnde maris earum ololygones, hoc est, vlulatores nuncupantur.* A L. *Si magno Dei munere sic plecterentur, infinitis incommodis leuaretur hic mundus* B R. *Dicat mihi qui nouit, cui sanctorum lingua non nocuit? Abrahamo de Chaldea murmur eiecit: arguebatur enim a magis, sicut Socrates a Græcis, quod de Dis eorum male sentiret, parumq; abfuit, quin sit trucidatus. Isaac propter calumnias de Geraris fugit: dicebant enim, quod propter diuitias esset elatus, & inter vicinos ambiret principatum. Eadem fortuna laborauit Iacob: nam filij Labani soceri sui permoleste ferentes eius profectum, susurrare non cessabant, & apud patrem fraudis accusabant, & crebrescentibus quotidie iniurijs dare locum iræ, & reuerti ad Cananæos est coactus. Ioseph filius Iacob post fratrum contumelias, & violentiam apud regem Ægypti falso*

falso accusatur, & in carcerem coniectus vix post duos annos liberatur. Quid dicendum de Mose, qui facie ad faciem cum Deo loquebatur? Quotidie populi ferebat opprobria, murmura, conuicia, &, nisi diuina ope fuisset adiutus, & miraculorum euidentia, quæ plebem infrenabat, custoditus, fuisset a turba sæuiente discerptus. & hæc fuit causa, quod contra gentem illam duram & ceruicosam sic diuinæ indignationis furor exarsit: vndecimo enim capite libri Numerorum legitur, vt nosti, magnam populi partem missa de cælo flamma conflagrasse, & Paulo infra soror Mosis Maria propter detractionem lepra percutitur, Decimo quarto capite recitatur Deum rursus indignatū, & vix a Mose placari potuisse, ne pestilentiæ morbo deleret vniuersos. Eodem capite legimus Deum sic locutum, & hanc in eos tulisse sententiam: Omnes qui murmurastis a viginti annis & supra, non intrabitis terram, super quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem præter Caleb & Iosue; paruulos autem vestros, de quibus dixistis, quod prædæ hostibus forent, introducam, vt videant terram, quæ vobis displicuit: vestrā cadauera iacebunt in solitudine: filij vestri erunt vagī in deserto annis quadraginta. Item capite sexto decimo, Dathan & Abiron Mosi obijcientes, quod propria auctoritate sacerdotium & principatum vsurpasset, singulari supplicio puniuntur: absorbuit enim eos terra cum tabernaculis & omni substantia, & viui ad Inferos descenderunt: sicut trecentesimo anno post dicitur Amphiarao contigisse. Dauid ille vir secundum cor Dei, dum adhuc esset adolescens, cum in Philistæum venisset pugnaturus, fratrum contumelijs est affectus: dixit enim Eliab frater eius: ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui satis perspexi. Taceo in eum Saulis insidias, Michol conuitia, Absalon proteruiam. Sufficiat referre Semei opprobria. Nam cum videret eum fugientem, egrediente clamabat, egredere vir sanguinum, & vir Belial: reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul: & paulo

infra, Ecce premunt te mala tua: tu es enim vir sanguinolentus. Propter huiusmodi probra ac dedecora, quæ pie ac religiose viuēdo sustinebat, in psalmo centesimo decimo nono ducere videtur, linguā dolosam sagittis acutis configendā, & carbonibus desolatorijs adurendam. Miror tamen ô Alexander cur pro desolatorijs Hieronymus transtulerit iuniperorū, cum ἐρημικοῖς legatur a Græcis: quod recte interpretatur desolatorijs. Tuū est ô Alexāder hoc enodare, qui litterarū Hebraicarum es studiosus.

A L. Apud Hebræos ponitur רתמים *cuius singulare* רתם *est in libris regum, vbi dicitur Eliam subter iuniperum desedisse: quomodocumq ergo legatur a Græcis sic Hebræi legunt, vt dicis Hieronymum transtulisse. B R. Nunc hæc missa faciamus: erit aliud tempus his colloquijs. post hanc ergo ecbasim reuertamur ad ineptias detractorum. Aduersus omnes calamitates, & contra instantia vitæ pericula aliquid remedij tempus inuenit, & quæ omnia vincit extrema necessitas. Contra terræmotum valere aiunt terræ fossiones, puteos præaltos: quibus terra conceptus vapor exspiret. Contra fulmina valere volunt laurum, qua tempestuoso cælo, vt Tranquillus inquit, Tiberius Cæsar se coronabat: item pellis vituli marini: qua pro tentorio ea de causa vtebatur Augustus. Caput item aquilæ, & habitationes subterraneæ: sub terras namque, vt testatur Plinius, plus quinque pedibus fulmen non penetrat. Contra fascinationes volunt valere baccarem herbam, quæ alio nomine dicitur asarum, de qua Maro noster inquit.*

& baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Romæ triumphaturi, contra inuidiæ liuorem, & veneficia maleficorum gestabant ad pectus vasculum quoddam aureum, quibusdam rebus ad id conferentibus plenum, quod Græci vocant alexicacon, hoc est, defensionem a malis, Latini præbium dicunt, & amuletum. Plinius ait ad id valere plurimum vasculum ex succino, si collo suspendatur: item grana vuæ Amineæ, ex qua

ex qua vinum fiebat, quod Falernum vocabant. In agro Salernitano nasci aiunt radicem cyclamini, qui vulgo porcinus panis appellatur: ea dicunt domum in qua fuerit, sic fortunari, ut contra eam fit omne maleficij genus inualidum. Idem posse volunt fel canis nigri: scarabeorum n ee volantium cornua ferrata: item cora ia, quæ etiam nunc infantibus alligantur: quæ omnia, si virtutem habent hanc a natura, non sunt aspernanda. Sunt etiam singulis venenis secundum medicos singula remedia, quæ Barbaro vocabulo bezoar vocant: at contra detractores nullum remedij genus est validum. Indicat hoc Christus in Mathæo dicens: Venit Iohannes neque manducans, neque bibens, & dicunt dæmonium habet: Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt, ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Christo quoque præter illa, quæ ipse dixit, vitio datum est, quod turbas seduceret, quod Dei filium falso se faceret, quod ex iactantia dixisset, se templum Dei posse destruere, & in triduo reædificare, quod sabbatum violarit, quod discipuli eius patrum traditionee præterirent, quod dari tributum Cæsari prohiberet, quod inaniter regem se diceret, & improperabant ei quod Samaritanus esset, quod in Beelzebub dæmonia eijceret: immo etiã, quod dæmoniũ haberet, quod miracula, quæ negari non poterãt, nõ virtute sanctitatis, sed per nomẽ tetragrãmaton, quod proferre sciret, exerceret: quod nimiũ familiariter Lazari sororibus vteretur, quod a peccatrice se tangi permiserit, quod ad gentes transire voluerit, & earum fauorem aucupari, quod in adulterio deprehẽsam absoluerit: obiectum est etiã ei a paganis, quod bonus quidem fuerit, sed incautus. Et quis ore te ô Alexãder tot flagitiosorũ hominũ latratibus nõ fatigetur, nõ obtundatur, non frangatur, non extabescat? Habuit & nostra fides, quæ mera est veritas, suos detractores: primum Iudæos, postmodum gentiles: deinde hæreticos: nunc quoque patitur pseudo christianos, & horum quidam non linguis solum, sed voluminibus magnis: gladijs quoque in eam sæuierunt. Scripsit autem

 tran-

transeunter contra eam Tranquillus in Nerone dicens: Afflicti supplicijs Christiani genus hominum superstitionis nouae ac maleficae. Itē Cornelius Tacitus abolēdo rumori Nero subdidit reos, et exquisitissimis pœnis affecit quos propter flagitia inuisos vulgus appelat Christianos. Auctor eius nominis Christus Tiberio imperāte per procuratorem Pontium supplitio affectus fuerat. Repressa in praesens exitialis superstitio rursum erumpebat non modo per Iudaeam, vbi origo eius mali, sed per vrbem etiam, quo cuncta vndiq; atrocia aut pudenda confluunt, celebranturq;. Hoc aūt supplicio in primis affecti sunt a Nerone, vt ferarū tergis contecti laniatu canū interirent: aut crucibus affixi: aut flāmis in vsum nocturni luminis, vrerentur. Scripsit & Porphyrius cōtra eam: scripsit & Celsus, quem Origenes longa ac luculentissima responsione cōfutauit: scripsit & Hierocles Apollonium Tyaneū Christo comparans, cui pertissime respondit Eusebius: scripserunt & alij quam plurimi, quorum breuitas meminisse non sinit: Ipsa tamen tamquam ingens mole: maximorum fluctuum graues assultus forti & inconcussa firmitate propellit. ALEX. *Quid ergo mirū ô Brunati, si nos detractorū malis discerpimur, si atroci sua rabie in nostram humilitatem assidue grassantur, cum semper impugnata fuerit veritas, calcata innocentia, violata puritas, & virtus insidijs circumquaq; dispositis profligata? Petrus & Paulus malefici vocā ur, apostoli omnes superstitiosi, magi vene fici acclamāur: & nos ergo, cū praeteritorum linguarū flagellis atterimur, habentes patientiae sanctorum exempla, gaudere magis oportet, quam tristari, & sperare nos olim sicut & calamitatum fuerimus, sic eorum gloriae fore participes. Quare & Petrus inquit: Sic est voluntas Dei, vt, benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.* BR. *Recte mones ô Alexander: aequanimiter mala ferre oportere. sed rogo te obnixe, ne nostrae professionis videamur obliti, paulum commemores, quid de peste ista sentiant leges. tu enim facillime praestare id potes, qui summa cum auctoritate in foro iu-*

dicali

diciali versaris assidue, & frequẽter in iudicijs exercearis, qui memoria & ingenio plurimum vales: ego senio ingrauescente dicere iam possum illud Virgilij,

Nunc oblita mihi tot carmina.

AL. Praeceptoribus parere decet discipulos. Faciam quod precipis, quantum mihi suppetit facultas, & eo libentius onus id suscipiam, quod tu mihi ades, qui facillime potes & errorem corrigere, & defectum supplere. Iudiciale forum, vt scis, est duplex: ciuile, & ecclesiasticum, quod vocant canonicum. Canonicum item duplex: publicum, & secretum. In ciuili foro puniuntur iniuriae, quarum species in institutione de iniurijs explicantur: inter quas fit mentio de libellis famosis & de calumnia: ibidem quoque dicitur paenam iniuriarum ex lege duodecim tabularum introductam. In Digestis de Iniurijs lex Cornelia sic habetur: Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, doloue malo fecerit, quod quid eorum fieret, si condemnatus sit quid is fecit, intestabilis ex lege esse iubetur: sic ea lex. Quis vero sit intestabilis Digestis de testamentis sic exprimitur: Si quis ob carmen famosum damnetur senatusconsulto expressum est, vt intestabilis sit: ergo nec testamentum facere poterit: ne: ad testamentum adhiberi testis. Addunt huic legi iureconsulti huiusmodi hominem, qui intestabilis dicitur, nec pro se beneficio testium vti, nec ex testamento capere vllo modo posse. Codicis libro nono titulo de famosis libellis Imperator Valentinianus & Valerius sic aiunt: Si quis famosum libellum siue domi, siue in publico, vel quocunque loco ignarus repererit, aut corrumpat prius, quàm alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. Si vero non statim easdem chartulas vel corruperit, vel igni consumserit, sed vim earum manifestauerit, sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali sententiae subiugatum. Sane si quis deuotionis suae ac salutis publicae

publicæ custodiam gerit, nomen suum profiteatur, & quæ per famosum libellum prosequenda putauit, ore proprio edicat: ita vt absque vlla trepidatione accedat, sciens quod si assertionibus suis veri fides fuerit opitulata, laudē maximā ac præmium a nostra clementia consequetur: sin vero minime hæc vera ostēderit, capitali pœna plectetur. Quod vero dicitur capitali pœna plectendum, sic expositor moderatur, si libellus crimen capitale contineat. Potest autem secundum leges in iniuriantem dupliciter agi: ciuiliter scilicet, & criminaliter. Subyciam verba institutionis de iniurijs, in ea sic legitur: In summa sciendum de omni iniuria eum qui passus est posse criminaliter agere vel ciuiliter: & c. si quidem ciuiliter agatur æstimatione facta pœna reo imponitur: sin autem criminaliter, officio iudicis extraordinaria pœna reo irrogatur: extraordinariam autem pœnam expositores dicunt pœnam esse capitis, vel status, vel pecuniariam fisco inferendam. Quid etiam sit actio ciuilis nonnihil exprimitur Digestis de iniurijs, lege Constitutionibus principalibus. cauetur ea quæ infamādi alterius causa in monumēta publica posita sunt tolli e medio. Etiā ex lege Cornelia iniuriarū actio ciuiliter moueri potest cōdēnatione æstimatione iudicis facienda. Quid etiā sit criminalis actio digestis de iniurijs lege de iniuria sic explicatur: De iniuria nunc extra ordinem ex causa, & ex persona statui solet: & serui quidē flagellis cæsi dominis restituuntur: liberi vero humilioris quidem loci fustibus subijciuntur: cæteri autem vel exsilio temporali, vel interdictione rei certæ coercentur. In hoc foro autem iudicandi regulæ sunt, leges curiatæ, duodecim tabulæ, plebiscita, ius Papirianum, ius Heluanum, Senatusconsulta: Prætorum edicta: quod ius honorarium nuncupatur. Principum placita, responsa prudentium. Sed iniuriarum, primum duodecim tabulæ, mox Prætores arbitrio suo, postea lex Cornelia, postremo placita principum, quæ pro legibus habentur, vim repressserunt. Anno autem post iniuriam reuoluto. vel reconciliatione secuta, iurisconsulti dicunt iniuriarū actionem extingui. Hæc de

ciuili foro dicta sint hactenus. In ecclesiastico autem foro contra calumniam non inseuere solet iudicari: nam in Decretis causa quinta quæstione prima sic inquit Adrianus: Qui in alterius famam publice scripturam aut verba cõtumeliosa confinxerit, & repertus scripturam non probauerit, flagelletur: & qui eam primus inuenerit rumpat, si non vult auctoris facti causam incurrere. Eadem quæstione Gregorius eum, qui contra Castorium nocturno silentio in ciuitatis loco contestationem posuit in eius crimen loquentem, corporis & sanguinis Christi participatione priuat. Quod si non pareat, anathematis vltione percussum a mystico Christi corpore, hoc est, ab ecclesiæ communitate aspergit. In foro autem secreto, quod est pœnitentia, calumniatores & detractores sic plectuntur, vt ad famæ restitutionem compellantur, quo absolutionis beneficium cõsequitur. B R. Quid si verũ dixerint? A L. Sunt theologi nequaquam incelebres, qui putent detractorem eo casu oportere protestari se male locutum, perperam dixisse, in lingua peccasse. BR, Istud mihi videtur ô Alexander neque bene, neque belle dictum esse. Talis enim famæ restitutor videtur velle intelligi mendacium in maledicto contineri, & posse ex genere speciem inferri: quod regulæ dialecticorum non admittunt: non enim si animal est, hominem quoque esse est necesse. Cum ergo genus ad mendacium sit maledictum, mendacium ex maledicto non infertur: & hæc intelligi debent affirmãdo. Vera ergo palinodia est falsi maledictiq; cõfessio. A L. Hoc loquendi genere cum hominibus idiotis, & minime malis olim vtebantur: at diebus nostris sunt homines sagaces, amphibolianum coniectores, ænigmatum interpretes, solertes, astuti, callidi, versuti, versipelles, plani: apud huiusmodi homines talis excusatio est conuiciũ, & videtur recurrere in illud prouerbium, malum, sed verum: B R. Eo igitur casu vel omnino est silendum, vel aliqua excusatione, quæ prosit, & non lædat, est agendum: vt si dicatur, temporum malitia redundante tantam corruptionem morum insecutam, vt cui quid eredendum sit nesciatur: &

vt plurimũ esse calũnias, ea quibus fama corrũpitur. Recordari etiã se quoque aliquando perperã locu:ũ contra proximum. Sed hac improbatione prætermissa reuertamur ad leges, A L. Sicut ergo Imperatores damnant calumnias: sic legitimas accusationes nõ reprehendunt, B R. Immo tamquam bono communi conducibiles saluberrimasq́ cõmendant, si correctionis tamen ordo seruetur, quem euangelica docet historia; Præcedat ergo primo secreta monitio, quæ si nõ sufficerit, duos tresue testes adhibeto: quos si reus non audierit, demum ad iudicem recurrendum, nequitiaq́ accusanda, hoc est, procudenda, Sicut enim a video fit visum, & a visum viso frequentatiuum, vt etiam a grammaticis aliquid mutuemur: sic a cudo fit cusum supinum, & a cusum cuso verbum, a quo accuso profluit: quod significat peccatorem impœnitentem, durum, cõtumacem, cui non profuit bina correctio, & qui fraterna monitione nõ profecit, cudere, tũdere, & vi emollire. A L. Salubre id consiliũ, & ordo caritati accõmodatus, vt vno eodẽq́ remedio cõsulatur honori & animæ saluti. Simile est institutum medicorũ, qui in curatione morborũ docent à leuioribus inchoandum: quæ si non sufficiũt, tentantur grauiora vsque ad ferrum: vsque ad ignem: iuxta illud Ouidij.

Cuncta prius tentanda: sed inmedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Aiũt tamẽ auctores idonei tale ordinem in minimis non seruãdũ, nec etiã cũ cõmuni bono mora preiudi at. sicut si fratres quẽ piã velle patriã prodere, & ciuibus præsens imminere periculũ. Sed putasne ô Brunati proximorũ errata esse vestigãda atq́ perscrutãda, & eis accusandis operã impẽdendã, quo eos a vitijs redimamus? B R. Quærit Seneca scribens ad Lucillum an continuæ obiurgationi correctioniq́ assiduæ dãda sit opera, demũq́ respõdet sagittarios imitandos: qui nõ in omnem volucrẽ, sed in eã solũ, quã putãt se cõsecuturos, sagittã emittũt. Ergo nec aliorũ, nisi sint curæ tuæ rediti, vt filij & serui, vitã inquires: nec oẽs nec sẽper obiurgabis sed eos quibus profuturũ id putabis, et tũ cũ non

quæsita venit occasio. Pro fraternæ correctionis declaratione placet subijcere dictũ Augustini, quod causa secũda quæstione prima citat Gratianus. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus corripe eũ inter te & ipsum solũ. Quare? quia in te peccauit. Quid est in te peccauit? Tu scis quia peccauit. Et paulo infra: Illa vero corrigẽda sunt secretius, quæ peccãtur secretius. distribuite tẽpora, & cõcordabit scriptura. sic agamus, & sic agẽdũ est nõ solũ quando in nos peccatur, sed etiã quãdo sic peccatur ab aliquo. vt ab alio nesciatur. Nescio quẽ homicidã nouit episcopus, & nemo alius illũ nouit. ego nolo eũ publice corripere, et tu quæris ĩscribere. prorsus nec prodo nec tñ negligo: corripio secreto, pono ante oculos eius Dei iudiciũ: terreo cruẽtã eius cõsciẽtiã: persuadeo pœnitẽtiã. Et paulo infra: Sũt hoiẽs adulteri in domibus suis secreto peccãtes a liquñ nobis ab vxoribus plerũq; zelantibus, aliqñ maritorũ salutẽ quærẽtibus produntur. Nos nõ prodimus. sed secreto arguimus, vt vbi cõtigerit malũ, ibi moriatur: sic Augustinus. et de correctione fraterna satis hæc hactenus. Deinceps de accusatione differendũ. In Decretis causa secũda quæstione tertia dicitur, Accusatori nõ probãti pœna statuitur. Et rursus causa sexta quæstione septima Adrianus papa inquit: Omnis qui alijs falsa intulit, puniatur, & pro falsitate ferat infamiã. Et eadẽ quæstione Greg. dicit: Qui calũniã illatã nõ probat, pœnã debet incurrere, quã si probasset reus sustineret: & hæc pœna talionis appellatur. Item ex decreto Adriani papæ: Delatori autem lingua capuletur, aut conuicto caput amputetur. In Digestis autem de iniurijs, lege lex Cornelia circa finem probatur, quod dixisti veridicos, scilicet accusatores a legibus imperatorijs commendari. dicit enim Vlpianus: Et ei, qui indicasset, supple delatorem, vel libelli auctorem, siue liber, siue seruus sit, pro modo substantiæ accusatæ personæ, æstimatione iudicis pretium constituit: seruo forsitan libertatẽ præstandã soluta scilicet pro eo ex fisco pecunia: & ratio subijcitur cum dicitur: Quid enim si publica vtili as ex hoc emerserit? et quia in Digestis lege Eũ qui, in principio dicitur. Peccata

enim

enim nocentium nota esse oportere & expedire. Qui rite accusat, nec inimicus, nec maliuolus: sed potius conscientiæ rei medicus. & cõmunis boni, quod maximè leges inspiciunt, tutor est habẽdus. Exstant circa hæc sententiæ patrum innumerabiles, quarum multæ in decretis annotantur causa quinta, quæstione quinta: sed hanc Augustini recitasse sufficiat: Non vos iudicetis esse maliuolos, quando crimen alterius indicatis: magis quippe nocentes non estis indicando crimen, quam si fratres vestros, quos indicando corrigere potestis, tacendo perire permittatis. si frater tuus vulnus habeat in corpore, quod vult occultari, dum timet secari: non ne crudeliter a te siletur, ac misericorditer indicatur? Quanto ergo potius debes manifestare crimen, ne deterius putrescat in corde. Et de accusatore pauca hæc dixerimus: de iudice quoque breuiter transigamus. Causa secunda, quæstione prima Gratianus inquit: His omnibus auctoritatibus datur intelligi quod nullus condemnandus est, nisi iudicio ordinatè habito, aut conuincatur, aut reum seipsum fateatur. Verum hæc de his intelligenda sunt quorum crimina sunt occultiora: Ceterum quæ manifesta sunt, iudiciarium ordinem non requirunt. sic Gratianus. cũ autẽ manifesta dicit, de notorijs intelligit: vbi nõ ignorandũ aliud esse famã, aliud manifestũ, aliud notoriũ. Fama quãdoq; ex scientia, quandoq; ex suspicione, quandoq; ex certo, quandoq; ex incerto auctore procedit. Manifestum id est, quod semper ex scientia, aut ex fama a certo auctore conflata & notum est, & comprobari potest. Notorium dicitur, quod est per confessionem, vel probationem, vel per rei euidentiam manifestum. Notorium item triplex: iuris, facti, presumtionis. Facti quod sic se exhibet, & omnium oculis sic offertur, vt dissimulari negariue nequeat: & in hoc appellatio non auditur. Est autẽ quoddam factum continuũ, iuge, ac permanens, vt in foro turrim esse: in hoc nullius ordo iuris exigitur quoddam interruptum, vt publicum vsurarium fenerari: in hoc semiplena probatio requirenda. quoddam transiens & non rediens, vt hominem in conspectu populi esse necatũ:

hoc

hoc negari potest, & quæri aliqua via subterfugium. Notorium iuris est, de quo quis per condemnationem, vel confessionem conuictus est. Notorium præsumtionis, vt si quis publice pro filio alicuius habeatur. Et hæc sunt quæ ex iuris consultorum glossarijs memoriæ occurrerunt. Sed quia cœperas enumerare sanctos viros, qui stigmata linguarum pertulerunt, & ad Apostolos vsque peraeneras, finem dicendi facio, quo possis & alios si placet adiungere, vt tolerantia mundi senescentis non minor quam recẽtis adstruatur. B R. *Faciam si horiaris.* A L. *Immo hortor, & prouoco etiam hac ratione, vt eorum exempla sint contra hoc venenum nobis antidotum.* B R. *Maior est eorum multitudo, quam possint in præsentia numerari: nec putãdũ est tẽpus vnquã fuisse tã sanctũ, tã syncerũ, in quo male dicẽdi vsus nõ fuerit. At ne in tãta copia videar esurire, paucos adducã, quos hæc iniquitas, dũ pessundare nititur, exaltauit: dũ obscurare studet, illustrauit: Narrat Eusebius Cæsariensis ecclesiasticæ historiæ libro sexto rẽ exquisitam ac memorabilem de Narcisso episcopo Hierosolymitano: erat iste vir tanti apud Deum meriti, vt in die solemni vigiliarum paschalis, deficientibus præ inopia in ecclesia luminibus, iusserit afferri aquam, & allatã benedicens in olei pinguedinem commutarit. Is cum inter cetera virtutum suarum bona esset animi valde constantis, & iustitiæ ac rectitudinis sincerissimæ tenax, quidam homunculi male sibi conscij, metuentes, ne si accusarentur, non possent sub eo pœnam effugere, cœperunt factionibus se tueri, & eum circumuenire, cuius iudicium pertimescebãt. Concinnauerunt igitur aduersus eum satis infame crimen & noxiũ: & vt paucis expediã, cõueniũt auditores: accusatores ex semetipsis testes producunt, qui, vt maiorem mendacio facerent fidem, se diris imprecationibus, si falsa dicerent damnauerunt. Primus enim sibi combustionẽm, secundus morbum regiũ, tertius cæcitatem est imprecatus. Et quamuis ne iuramentis quidem istis quisquam fidelium & timentium Deum crederet, eo quod vita Narcissi & institutio ac pudicitia ab omnibus nosce-*

noſceretur: ipſe tamen eorum quæ ſibi imputabantur indignitate non ferens, ſimul & ſecretam, ac philoſophicam vitam haberē deſiderans, eccleſiæ multitudinem ſubterfugit, & in deſertis locis atq; agellis ſecretioribus deliutuit annis quam plurimis: at ille magnus diuinæ prouidentiæ oculus diu non quieuit: ſed in impios vltionē per ea ipſa, quæ ſibi imprecati fuerant, maledicta conuertit. Primus namq; parua ignis ſcintilla noctis tempore domo ſuccenſa cum toto genere, totaq; familia conflagrauit: alius ab imis pedibus vſq; ad capitis verticē regio morbo repente correptus eſt: tertius autem priorum exitum videns, & diuinum oculum ſe nō latuiſſe animaduertēs, prorupit in medium, & audientibus cunctis vniuerſum ſceleris ordinem pandit: tantis autē lacrymis immane facinus defleuit, & vſq; adeo die noctuq; perdurauit in fletibus, donec luminibus orbaretur. delicti ergo tā infamis ac perniciosi huiuſcemodi pœnas luit improbitas. AL. O iuſtū ac tremēdum Dei iudiciū, quod ex amuſſim vertit in maledicos quæ quiſque ſibi mala popoſcerat. Et quis tandem oro te, quis tantē exitus habuit Narciſſum? BR. Lætus ac felix: ſicut Ioſeph, Iob, & Tobiam. Nam poſtquam pro eo ſunt tres ordine ſucceſſionis ſuffecti epiſcopi, Dius, Germanus, & Ingirdius, credētibus omnibus eum iā vita functū, ecce ſubito velut rediuiuus ac de cælo redditus repente apparuit: rurſuſq; à fratribus ad præſidendū rogatur: multò enim ardentius ab omnibus amatus eſt, & quod criminoſis innocens ceſſiſſet, philoſophicamq; vitā degiſſet, & quod euidētiſſime perſpexiſſent cōpletum in eo dictū propheticū: Mihi vindictā, & ego retribuā. Vixit & poſtea vitā longiſsimā, completiſq; centū ſexdecim & amplius annis in pace obdormiens requieuit. Addi huic parem virtute, fortitudinemq; in fœmina præclariſsimā, atq; imitatione dignā conſtantiam, Marinæ ſcilicet virginis: quæ cōtempto muliebri mūdo, fœmineaq; mollitie conculcata, quaſi, vt de Tireſia fabulantur, ſexū mutaſſet, ſtatuit vitā agere inter monachos: patre igitur conſentiente monaſteriū adiens, pe it ab abbate habitum monachorū: ille adoleſcentulum putā., & vidēs

eam

eam ingenio miti ac facie liberali, & spiritualis profectus signa quã plurima, facile assensi sunt: facta ergo monachus cœpit singulari sanctitate nitere, & omni virtutũ genere præcellere etiam eos, qui longa bene viuẽdi perseuerantia videbantur in angelos esse conuersi. Tantis successibus inuidit diabolus, & quã Deo seruante peccatorũ iaculis ferire nõ potuit, fabrefacta infamia maculauit. Virgo quædã vicina monasterio concepit ex stupro: magnum rei nouitas murmur exciuit: crebrescit rumor in populo: de auctore facti disputatur: coniecturis agitur: tandem diabolo, qui erat doli artifex, instigante, fuerunt qui dicerẽt, vidisse se Marinum (hoc enim in monasterio nomen ei fuit) domũ virginis noctu ingredientem: dixere quoq; habuisse cum ea commerciũ. Sunt quoq; qui dicãt, miseram illam mulierculam accusasse Marinum. Quid plura? serpit rumor vt lepra: breui in ora vulgi res deuenit: & quoniam erat facie venusta, & toto corporis filo tam elegans, vt facile amari, imo vt difficile posset non amari, scelus est creditũ.

AL. O quãto diabolus exultauit gaudio cum nequitiam tam atrocẽ vidit cõtextam. ô misellam virginẽ quanto mœrore debuit ardere, cum sensit hanc fraudẽ, cum tam infami maculæ se vidit expositã; & se patere tanto dedecori. Heu, quam visæ sunt duræ teneris auribus illæ calũniæ. potuit aliquando nisi iactasset in Deũ cogitatũ, de diuina prouidentia dubitare, cõqueri de angelis, quod bene beateq; viuendo fuisset ab eis ita destituta, & quasi debilis nauicula ventorũ iniurijs & iracundiæ maris penitus exposita, & profecto cõuicijs tam iniuste peti, maledictis sic obrui, nec turbari, videtur verum animæ martyrium. Heu, quam verum est illud sapientis: Fili accedens ad seruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem. *BR.* Consolabatur eam recordatio Christi: & sicut apes ex floribus colligunt mella, sic ipsa solatium ex sanctorum exemplis colligebat, & super firmum imitandi Christum propositum patientiæ ædificium construebat. Insurrexit, vt dignum erat, in eam monasterium. Monachi omnes miro hoc miraculo consternati hærebant vultu,

ge stu,

gestu, verbis, hoc tam immane scelus exprobrantes: ipsa vero præ angustia spiritus obiectum crimen excusare non audens, immo ne que potens, egit imitari Christi patientiam magis, quã cum mo na hus litigare. In pœnã ergo tã grauis flagitij sordidissimus officijs subiugatur: fit cocus, fit lixa, fit vespillo, fit opilio, fit subulcus, fit agaso, si quis aliquo fœdo ac immũdo morbo laborabat, ei ministra bat. denique omne munus in quo aliquis locus iniuriæ videbatur, subire cogebatur. Continuis ergo exprobrationibus exposita, tantum animo vulnus, tantum corpore sudorem, tantam oculis confusionem, tantam auribus vim calumniarum vsque in finẽ æquanimiter tulit: de nullo vmquam crimine, nisi de falso hoc, accusata. Tandem mortuæ cadauer, dum ex more lauaretur, veritatem diu occultam declarauit, & nuditas, quæ alijs mulieribus parit opprobrium, Marinæ virginis aboleuit infamiam: tum monachi cum abbate mirari fœminæ constantiam, quod infracto animo tam diu tolerasset eam nequitiam: quod tam audaci proteruitate rem tam falsam delator confinxisset: leuitatem suam accusare, quod tantæ impietati facile credidissent: pœnitere cum lacrymis, percutere pectus, cõuocare viciniã. & breui factum est, vt odium in amorem, calumnia in laudem, infamia in gloriam cum omnium admiratione sit conuersa. Eant nunc sæculi huius veteratores, inexperti, præcipites, improuidi, insolentes, & pruriẽtes aures detractionibus porrigant: tot sanctorũ patrũ sententijs admonitis, tot ratiõibus & argumẽtis edocti, tot manifestis & euibẽtibus exẽplis ita cõuicti, vt nequeãt tergiuersari: nõ mutẽtur nõ erubescant, non resipiscant. & quid de Bricio Turonensium episcopo Martini successore nobis dicendum? Nonne & ipse pœnas luit conuitiorum eorum quibus Martinum olim affecerat, quando eum cœlestia meditantem & oculis cælo inhærentem dicebat mente captum, & id ei obiectabat, quod Aristophanes Socrati cum in comœdia, quæ Nephele dicitur, eum cum nubibus differentem inducit? Vnão enim in episcopum Bricio mulier innupta & habitu religiosa, cuius opera cubicularij in abluendis pannis

utebantur, infantulum peperit: res innotuit, latißimus campus detractoribus patuit, amplißima cõtumeliandi materia emersit: suspiciones euigilãt, iudicia surgunt, linguæ acuũtur, aures erigũtur, fama aliquãdiu circũuaga, & modo hũc, modo illũ vellicans apprehendit tandẽ episcopum, nec prius dimisit, quam omnẽ populũ concitauit in eũ: facto ciues conuentu frequentißimo sæuiũt animis in Bricium, & obliti reuerẽtiæ paternæ, quæ debetur præsulibus, obprobria & contumelias iaculantur. miratus Bricius talem proteruiã, & quia se sciebat innocentẽ, non dubitãs fidere diuino auxilio, afferte, inquit, ad me infantulum: spero enim satis me hodie vobis facturum: apportato igitur triginta dierum infantulo, adiuro te infans, Bricius inquit, per Iesum crucifixũ saluatorẽ nostrum, vt si ego te genui palã heic facias, & nõ finas veritatẽ conculcari. Fidei & innocẽtiæ affuit Deus, & ex ore infantis sermonem elicuit, quẽ cũ summa admiratione turbæ circumstantes audiuerũt, Non es tu mihi pater dixit infans. A L. Purgationẽ rhetores dicunt, cum crimẽ cõceditur: sed culpa remouetur, quæ tres, si recte memini, cõtinet partes: imprudentiã, casum, necessitatẽ. at hæc melior lõge purgatio, in qua nõ culpa solũ, sed etiã omne crimẽ exstirpatur, B R. Purgatio, vt nosti, duplex est in legibus: vna vulgaris, altera canonica. Vulgaris fiebat ferro cãdẽti, aqua feruẽti, certamine singulari. vt cũ Dauid aduersus Philisteũ decertauit. Canonica, vt cũ quis aliqua laborans infamia, quæ ab æmulis nõ habet originẽ, se non cõmisisse crimẽ id iurat, & aliquot per iudicẽ electũ, quod verũ iurauerat putare se iurat, prima quondã licita, nũc autẽ, vt scis, est lege prohibita, vt ex Decretis patet causa 2, quæstione V. Et dicẽdi finẽ heic facerẽ, nisi beatißimi patris nostri Hieronymi veneranda memoria, cogeret me vlterius sermonẽ extendere: ipse nãque cũ adhuc pæne adolescẽs sãctitatiã studijs sic profecisset, vt ea ætate, qua alij discere ĩcipiũt, ipse fuerit a Romanis in liberaliũ artiũ magisterio electus: tantæ cum ad virilitatem peruenit, sanctimonia niteret, vt summo põtificatu dignus haberetur, tã singularem est passus calũniã, vt mi

rum sit quonā pacto Deus omnipotens, & illæ supernæ virtutes a quibus hunc mundū regi non dubiū, subito n animaduerterit in tantæ peruersitatis inuentores. & quis non indigne ferat, tantā malis in bonos esse licentiā, sic rerum ordinē esse peruersum vt malicia vincat probitatem, & passim de virtute triumphet iniquitas. Igitur Hieronymo noctis cōcubiæ meditullio tumultuariè surgere, & ire ad diuinas laudes sine lumine solito, concinnauerunt æmuli talem technam. pallio, quo vtebatur, occulte subtracto vestem muliebrem, quam corpori eius habilem delegerāt subtulerunt: Hieronymus igitur signo audito vix dum bene ex perrectus de strato exsilijt, & muliebri indumento, quod in abaco repperit, se vestiuit, sicq; in chorum psallētium sese proripuit. Tu æstimato quale ludibrium. auctores fraudis aderant, & se aliud meditari simulātes cordibus gestiebant, et stuporē vultu præ se ferētes exsecrabātur genus muliebre, quo diabolus pro laqueo semper sit vsus, & de tanti viri ruina conquerentes dicebant ab omnibus esse dolendum, tandēq; se cognoscere, non ab re fuisse dictū ab Apostolo, Qui stāt videat ne cadat. Post matutinas laudes Hieronymum conueniunt: bono ac forti animo sit hortantur: daturos se operam pollicentur, ne tam infame crimē inualgetur, ne radices mittat, néue propagetur. Iurāt se famæ eius affuturos & amicitiæ iure maledi orū audaciā repressuros, qui id so ū erāt curaturi, vt magis in hora fama crebresceret. A L. Hi sunt de quibus Cicero in primo de Officijs libro sic inquit: Totius autē iniustitiæ nulla est capitalior, quam eorū qui tū cū maximè fallunt id agunt, vt viri boni esse videātur, BR. Roma relicta nauigauit in Asiā, tēpestuosáq; vrbi præ ulit solitudinē, & cū feris & scorpionibus potius, quam cum huiusmodi hominibus habitare cōsensit. A L. Quod dicitur a Iohanne in Apocalypsi, stellas de cælo cadere non incongrue meo iudicio potest ad hos extendi, qui cum in ecclesiæ firmamento essent prius fixi, & rerum scientia ac sanctitatis exemplo radiarent, et si Deo qui corda intuetur non tenebrescāt nobis tamen mortalibus, qui per suspicionū caligine ambulamus,

propte

propterea occidũt, quia per opinionũ mutationẽ de prioris auctoritatis hemispherio cadũt. Sed unde fit o Brunati, id enim prudẽtiã tuã latere nõ puto, ut siue bene hoĩes, siue male uiuãt, nunquã desint qui maledicãt, & siue quid agas, siue in otio marceas, nõ possis euadere detractores: immo qui praeclaris negotijs animũ intecãt, istorũ morsibus per quã maxime patẽt, ut poetae et scriptores qui suos criticos ubiq; reperiũt, suos ubiq;, quorũ iudicijs lãcinẽtur, mastigophoros habẽt. Beatissimus pater Hieronymus, cui fatale fuit habere cũ detractoribus bellũ assiduũ; si fiscellã, inquit, iũco texerẽ, aut palmarũ folia complicarẽ, ut in sudore uultus mei panem comederem, & uentris opus solicita mente pertractarem, nullus morderet, nemo reprehẽderet: nũc autẽ, quia iuxta sententiã Saluatoris uolo operari cibũ qui non perit, & antiquã diuinorũ uoluminũ uiã sentibus uirgultisq; purgare, error mihi duplex impingitur, corrector uitiorum falsarius uocor, & errores non auferre, sed serere. BR. Unde hoc fiat breuiter uestigemus: dicã ego ex tẽpore quod occurret, quod minus dictũ fuerit tu supplebis. Aiũt poetae Tantalũ regẽ Phrygũ sic apud Inferos cruciari. siti semper ardet, et tenus labris mersus in flumine, dũ lymphã uitreã leniter fluentẽ, dulce murmurãtẽ, ori alludẽtẽ, rictu insequitur, nũquã consequitur, esuriẽ patitur, & mala praematura uisu amaenissima, gustu suauia, odore periucũda pendẽt ad tẽpora, quae cũ morsu petit, mox dilabũtur, semperq; fraudatus suo desiderio maeret & luget. Tãtalus ô Alexãder ipsi nos sumus, qui siti & fame, hoc est, sciẽdi libidine semper afficimur: unde dicitur ab Aristotele, Omnes homines sciẽdi desiderio naturaliter ferri: quae sciri possint circa nos habemus, terrenas caelestesq; substantias: Quarum noticiã semper aucupãtes, quo plus laboramus, eo indies minus proficimus. Ideo Academicis cogor assentiri qui nihil sciri posse uoluerũt. Sed quorsum haec de uano cognoscendi sciendiq; appetitu? nempe ut ostendam ex isto superfluo cognoscendi studio, & ex nostrae cognitionis imbecillitate nasci in intellectu hos errores, quemadmodum ex saliendi desiderio, & ex tibiarum infirmitate fit

d 2 *casus*

casus. Nos igitur cæcutienti similes, qui palpando incedens, quæ occurrunt sentit, quid tamen sint nescit, signis coniecturisq; delusi raro ad scientiam, frequenter usque ad opinionem fidemq; perducimur, & falsa pro veris, dubia pro certis amplexati, dum nolumus cum Socrate confiteri ignorantiam, dum cupimus haberi solertissimi, et vanitatem ac stultitiā frenare nō possumus, per temeraria iudicia peruagamur. & hæc detrahendi communis est causa. Venio ad particulares. Sūt qui ad hoc scelus natura sint proni, vt inuidi: sicut & inter mala, licet omnia sint rotunda, sunt quædam rotūdiora, & volubilitati magis accōmoda, & huiusmodi naturā, loquor de inuidis, sequitur hoc vitium, sicut ærugo ferrum. Contemplatus hoc malum dæmonium ex habitu ac ingenio, corporū nostrorū viā inuestigat, qua possit irreti re sensus nostros opportune se ingerit, occasionem quærit, corda solicitat, linguā exacuit: & quo id verum esse non ambigas, meminisse nos decet, quid in secundo Paralipomenō libro de Achab rege, & de Michæa propheta referatur. Cum enim rex Achab nō crederet Michææ de belli euentu vera respondenti, Michæas continuo visionē istam vidisse se dixit. Vidi, inquit, Dominū in solio sedentē, & omnem exercitū cæli assistentē. Dixitq; Dominus, Quis decipiet Achab regem Israel, vt adscendat & corruat in Ramoth Galaad? Cumq; diceret vnus hoc modo, & alter alio, spiritus quidā stetit coram Domino, & ait, Ego Decipiam. Cui Dominus, In quo, inquit, decipies? Ille respondit, Ero spiritus mendax in ore omnium ipsius prophetarum. Dixit Dominus, Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita. Quibus verbis datur intelligi, pessimarum huiusmodiq; temeritatum diaboli, liuorem esse architectum, & permissione diuina fieri, vt peruersi homines sicut alios fallere student, sic & ipsi fallantur, & prauis persuasionibus potius, quàm rectis delectentur. AL. Quid est ô Brunati quod aiunt quidam Platonici, mutata vita dæmonem mutari, & quo dæmone reguntur detractores? BR. Plotinus Platonicus Origeni nostro contemporaneus varius

varias esse dixit dæmonum naturas, & nobis sociari modo hunc, modo illum, secundū vitæ genus & exercitium. Qui enim philosophantur, vt ipse opinatus est, dæmonem Mercurialem sortiuntur. Quod si philosophus ad militiam se transferat, dæmonem mutabit, & Genium ex natura Martis, vt aiunt, habebit. Sed neque hæc iudicio meo multum a nostris sunt dissidentia: sicut enim ex catholicorum libris colligimus, quemadmodū spiritus qui sanctus dicitur, sapiētiæ & intellectus est spiritus, quod eos, quibus inest, intelligere facit, & sapere, sic & alij spiritus, hic quidē fornicationis, ille vero gulæ, alius superbiæ, alius inuidiæ nuncupatur, quod taliū merciū sint institores, & eis cōiungūtur, apud quos ad uertūt sua lenocinia plus valitura. Aiūt etiā philosophorū quidā stellas esse animatas, quod in ambiguo reliquit Augustinus, & huiusmodi animas inter spiritus tenere principatū. Nā quæ inest stellæ Mercurij, Mercurialiū spirituū princīpē dicunt: & sicut illæ in cælo præsunt, sic et istos in terris certis vicissitudinibus pricipari. quo fit, vt regnante Venere fornicationum spiritus sint acriores. et libidinosis magis infesti. & sic de alijs dicendum existimant. Forte id accidit, non quod aliqua superiorum siderum vi compellantur, sed quod ipsi naturaliū rerū nō ignari, tunc homines ad ea plus prouocēt, ad quæ magis inclinātur a cælo. Quibus vero dæmonibus susurrones regātur, perquirendū: si, vt Plotinus inquit, pro planetarum varietate distinguuntur, ex Saturni natura eos crediderim: stella enim, quā Saturnū dicūt, si astronomis credimus, acidiā, liuorē, pertinaciam, duritiē, maleuolētiā, rancorem, odium, suspitionemq́ producit. Tali ergo dæmone detractor accensus, dum venenum continere non potest, nihil fraudum, nihil insidiarū, nihil demū prauitatis omittit. AL. Cū hominū inclinationes varias multiplicesq́ considero, reddor ambiguus. Si enim, vt philosophi aiunt, communis est hominibus vna natura, & inclinationes huiusmodi pullulant ab ea, cur ergo in riuulis ex vno et eodem fonte manantibus, tanta diuersitas reperitur? BR. Postquam

quam me cogis philosophari, quamuis non sim ego Plato, neq; Zeno, qui erant in scientijs, vt verbo Græco vtar, σοφώτατοι: hoc est, sapientissimi: exponam tamen me periculo, & ex mea pingui Minerua respondebo, cum naturæ vnitate fiat hæc diuersitas, & a corporum varietate deriuatur. omnibus enim hominibus non est vna corporum conditura. A L. At cum, teste Aristotele, non forma puta anima materiæ, sed materia puta corpus formæ accommodetur, habilisq; reddatur, cur non sunt corpora vniformia, cum animæ nostræ sint vniformes? B R. Natura varietate delectatur, quod in suis operibus manifestat. Vide herbas, contemplare arbores, cerne animalia aquatica, aeria, atque terrestria, & animaduerte quæ in eis varietas. Cum vellet ergo homines reddere diuerso., respexit ad corpus. et quandam temperiem tantæ latitudinis ei constituit, quæ magnæ varietatis capax esset, fecitq; corpora sicut fieri solent aluearia, quæ, & si non sunt omnino conformia, modo sint concaua, sunt tamen apibus claustra idonea, & aptæ ad mellificandum officinæ. Accidit hoc idem in aliarum naturarū singularibus, quæ indiuidua vocant: videmus enim inter canes, quosdam immanes, quosdam mansueto., & hoc per naturam, antequam per disciplinā sint formati. Lata est ergo hæc dispositio, et terminos eius nesciuere philosophi: sed vt paucis absoluam, tot in corporibus sunt doctrinæ, quot in ea latitudine puncta consistunt: humorū namque syntaxi paulum alterata, & hac, vel illa a me io diuarica ta, aliud atque aliud corpus euadit. Quam primum autem intra terminos illius cōmunis crasis, quam vocant complexionem neoterici, constitutionem vero magis idonei, corpus peruenerit, in quouis gradu punctóue consistat, capax est animæ. quo fit, vt cōpago corporum nostrorum in infinitas differentias possit iabi. Distributionem vero harum diuersitatum dant cælo astronomi: nā sicut augures aerem in quatuor partes, scilicet anticam, posticā, dextrā, & sinistrā: sic cælum astronomi in duodecim domos partiū tur, & inuento vniuscuiusque nascentis horoscopo, hoc est, signo

adscen-

adscendente quando quis nascitur, quid astrorum in eis sit, & maxime in angulis cōtēplati, de vita, de moribus & de fortunis hominū proloquuntur. Exempli gratia, locum vnum ex Firmico, & vnum ex Manilio, qui ad propositum faciant proferemus: in quinto Matheseos libro Firmicus sic inquit. Si Mars in horoscopo fuerit constitutus, & in medij cæli parte Mercurius positus quadrata Marti radiatione iungatur, publicos ac malignos accusatores efficit. Manilius vero in quarto Astronomicon libro de natis sub piscibus ita dicit.

Garrulitas odiosa datur, linguæq́ venenum.
Verba maligna nouas mittentes semper ad aures,
Crimina per populum populi feret ore bilingui:
Nulla fides inerti natis.

Fit demum in animis, vndecunq́ fluat tanta varietas, vt ab initio rerum tot sæculis hactenus euoluitis genera infinita inimicitiarū, parca veræ amicitiæ recitentur exempla. afferuntur autem hæc paria : sed pudet paucitatis: Orestes & Pylades: Damon & Pythias: Theseus & Pirithous: Nisus & Eurialus: Scipio & Lælius: Tydeus & Polynices : Alexander & Hephæstion. A L. Hic est ille Hephæstion quem dicitur Alexander in Deos retulisse, & cui vita functo diuinos honores voluit exhiberi. Sed audi nouum genus insaniæ, & vide quam sit facile credulos principes verbis deludere. Agathocles Samius centurio apud Alexandrum honoratus, tunc fuit accusatus, quod præter Hephæstionis transiens sepulcrum lacrimasset, visusq́ esse vultu lugubri significare. Hephæstionem potius secundum cōmunem hominum conditionem mortuum esse, quam deificatum: hanc ob rem ab Alexandro leoni immanissimo iussus est obijci, factumq́ mox fuisset nisi Perdicæ figmēto fuisset seruatus: is enim per Deos & per Hephæstionis Numen iurauit, sibi venanti eum apparuisse, mandasseq́ regi diceret Agathocli parcendum, quod non, quia mortuum credidisset, sed ob veteris consuetudinis recordationem, lacrymasset. Adulatori credi-

dit Alexāder qui prius crediderat delatori. quo fit vt ausim dicere nihil esse periculosius principe, qui facile circūferatur his nugis, familiaresq́ habeat delatores: sub tali namq. domino nulla esse potest tanta sinceritas, nulla vitæ integritas tā perf. ſta, quæ securum ad radicē sēper nō habeat. Sed hac missā faciamus. ad hoc nostandam amicitiæ paucitatē par aliud amicorum addi potest. hoc est Dauid & Ionathas filius Saulis. B R. Habeo ego penes me par aliud non negligendum, quod iure supradictis possit adiungi: Petrum videlicet patrem tuum, virum ornatissimum ac splendidissimū, sub huius nostri principis patre atq. auo domi forisq́ in præclaris negotijs summa cum laude semper versatū: cui Ptolemeus filius pientissimus ob singularem fidem atque industriam in Gonzagarum familiam priuilegio adscitus, amussitatam illam posuit sepulturam, & Ioannem Brunatium huius cathedralis ecclesiæ quondam canonicum, patruum meum, doctrina & religione singularem. Hi namq. duo viri, cum essent adolescens, tāta erant caritate coniuncti, vt esse videretur, sicut Græci dicunt μία ψυχὴ ἐν δυσὶ σώμασι: hoc est, vna anima in duobus corporibus, ostendebat hoc familiarissimus conuictus, crebri congressus, & in omnibus negotijs summus cōsensus. Nihil erat inter eos simulatū, nihil fictum, communicabantq. inuicē non cogitationes solum atq. cōsilia, sed omnes fortunas habebant comunes. Hoc addidisse volui, quod eorum mihi sit iucunda memoria: & ne inofficiosus videretur sermo noster, sicut inofficiosum dicitur testamentum, in quo parentes & filij prætereuntur. Addi ad causas huius improbitatis multa quidem possent: sed præsertim consuetudo improborum, trahuntur enim, vt Seneca inquit, a conuersantibus mores, & propheta dicit, Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. quod est illi simi e quod aiunt astrum de Mercurio quod scilicet cū bonis sit propitius, & cū malis fidem illis sit aduersus, totū se sociorū naturis accōmodans. Est etiam in causa natura virtutis, vt ad causas vniuersales reuertamur. [illegible] enim vt inquit Hesiodus, in altissimo loco constituta, non nisi cum sudo-

re potest adiri: volentibus enim ad eam peruenire, sensus & concupiscentia se opponunt, & omnes fere homines fraudibus & dolis ita præpediunt, ut suscepti itineris faciant pœnitere. Talis ergo naturæ malignitas, genita in damnum commune mortalium, bonos persequi, virtuti insidiari, pacem perturbare, famam lacerare, diabolo semper instigante non cessat. A L. De his ô Brunati dictum iam satis: hodie veré viximus: numerari inter felices debet hæc dies, & albo nobis signanda lapillo, in qua frui meruimus vario, dulci, sanctoq́ colloquio. Amen.

BAPTISTAE MANTVANI
AD PTOLEMAEVM FRATREM
CONTRA CALVMNIATORES,
Epistola.

RO amoris integritate, quem inter nos natura inchoauit, virtus consumauit Ptolemæe frater suauissime, me mones vitio mihi dari a nõ nullis, quod in opusculis meis sint quædam errata: & quod quibusdam utar vocabulis, quæ Latinã phrasim non obseruant. Ego qui, ut verum fatear, fui ut plurimum in obseruatione vocum parũ diligẽs, & animũ habui ad sensa magis intentum, quã ad verba. Non ausim negare id mihi accidisse, in quo etiã peritissimi diligẽtissimiq́ viri se cauerunt, Nemo.n. tam oculatus, nemo tam circumspectus esse potest, etiam si sit ipse aut Argus, aut Ianus, quibus a tergo nulla ciconia pinsere poterat: quin aliquando labatur & cadat, in lingua præcipue, quæ sua naturali lubricitate ad casum semper prona, nũquam à præcipitio longe distat. Primum igitur gratias ago quod protectionem meam tam benigne suscipias, & polliceatis te onus suscepturum refellẽdi eorum maledicta, &, ut fratrem decet, fratri subuenias. Deinde velim scias non

 esse

esse detractoribus facile credendum: quia non maturè, etiam si docti sint, sed præcipitanter singula iudicant, & putantes nugas suas iudicem non habituras, nec ullo inuerniculo excutiendas, ex omni herba, vt aiunt, fascem faciūt. Quod si pedepressim cautanterq́ id agerent: vel nullum reprehēderent, vel eos tantum qui peccauissent. At nequaquam ita cōtingit. Videmus enim, & exempla subijciam manifesta, plerosq́ patere istis calumnijs, qui omni culpa vacant, immo qui laudandi sunt, vnde culpantur: ex quo colligitur quotquot huic inofficio sese dedunt, esse temerarios & vecordes. Pauca igitur breuiter temeritatis huius exempla subijciam, vt aduertas non esse eis passim fidem adhibendam. Plinius xxxv. naturalis historiæ libro taxat Virgilium, quod sandicem crediderit esse herbam cum dixit in Bucolicis.

Sponte sua sandix pascentes vestiet agnos.

Est autem sandix, vt ipse dicit, species coloris: sed Virgilius dicere voluit lanas agnorum pascentium sponte sua contracturas hunc colorem. Et non debuit Plinius dicere Virgilium putasse herbam esse sandicem: vbi & ipse Seruius vt grammatici nostri volūt, est prolapsus: cum dixit: sandicem esse herbā: quod Virgilius neque dixit, neque putauit. Sandix tamen per se herba est, de qua Dioscorides pæne ad verbum sic inquit. Sādix est, & hoc olus siluestre, subacre amarūq́ aliquantisper: coctum & crudum in cibo sumtum vētri confert ac stomacho: decocti vero usus potū vesicæ, renibus, & hepati vtile est: Sic Dioscorides. Et de hac sunt qui putēt Virgiliū, Seruiumq́ intellexisse: licet apud eos non scribatur Scandix per sc. quod erratū librarijs imputandū.

Quidam, de superstitibus loquor, ideo & nomen supprimo, dū vult suggillare Aurelium Augustinum qui ecclesiæ Dei lumē est magnum, more eius qui, in ventum spuit, sese contaminauit, & instar foruoli sese coinquinauit. Nam cum Augustinus in libro de Ciuitate Dei quincto, capite vi. dicat, si geminos contingat ex eodem coitu & semine concipi, vnum post alterum non forma

ri

ris:sed ambos simul inchoari: Quia natura cum, vt aiũt theologi, agat, necessario omnes seminis partes simul aggreditur: dicit stulte & imperite superfetationem, quæ longe alia res est, eum negare. Superfetatio enim non est geminorum, sed per diuersos cõitus pluribus ex seminibus conceptorum. Conceptus autem de quo loquitur Augustinus est geminorum ex eodem coitu, ex eodẽ semine, quod simul & eodem temporis momento natura incipit fouere: sic quod vnum post alterum concipi sit impossibile. vnde sic conceptos eadem momenta & eundem horoscopum habere est necesse: horum dicit Augustinus, cum vnum conceperit feminam, non posse deinde alterum concipere: quia tanta vis est naturæ vt proposita simul amborum materia, necessario simul ad ambo rum exordium conuertatur. Et cum hac inauidua duorum con ceptione potest mulier superfetare. Sed cum quis ex superfetatione conceptus est, non potest eundem horoscopum habere cum priore: temporis enim intercapedo necessario alium inducit horoscopum. Hic est loci illius sanus intellectus. & quod ipse ait de superfetatione, nugatorium omnino est & pueri e, nullo philosophiæ sale conditum. Viro ergo isti, qui cum sit merus grammaticus in messem philosophorum falcẽ mittit, recte dici potest. quod Apelles pictor dixit sutori: Supra crepidam non adscendas. Alius quidam dicit Hieronymum falsa scripsisse de Apollonio Tyaneo: quia narrat eum vidisse Iarcham gymnosophistarum principem in throno sedentem aureo, cum Philostratus dicat thronũ illum non aureũ, sed æreum fuisse. Item quod cum alias dixerit Phison esse Gãgem: postmodum de Apollonio loquens quasi per, μνημονικὸν ἁμάρτημα, hoc est per memoriæ peccatũ velit esse Indum. Et quod cũ Indus ex Caucaso veniat, nõ possit esse Phison, qui ex paradiso terrestri deriuatur. Itẽ quod Apollonius iuit in AEthiopiã nõ vt refert Hieronymus ad vidẽdã mẽsam solis in sabulo: sed potius, vt inquit Philostratus, ad vidẽdã Mẽnonis statuam, quæ mane oriẽte Sole loquebatur. Vide qua vecordia tantilli homunciones prouocent tantos viros, & Pygmæi videant surgere in Gigantes.

Primum

Primum ergo quod Hieronymo obijcitur, diluendo sic ordimur. Quid vetat credendum esse Hieronymum disciplinarum ac linguarum omnium peritissimum scripsisse non aureum, sed æreum, & postea vitio librariorũ passim omnia bona exemplaria corrumpentium, dum soni affinitate deluduntur, dictionem æream transisse in aureum, et sic æs in aureum commutatum? Et ne abũdemus in superfluis, de hoc satis. Quod autem Hieronymus cum dixit latissimo Phison amne transmisso, intellexit de Indo, qui omniũ, quos transiuit Apollonius, sit maximus. Gangẽ enim, qui est orientalior, & Indo maior, non transmisit. Bracmanæ namque, ad quos ibat, inter Indum, & Gangem sunt positi, totum conceditur. Sed cum subinfert Hieronymus alibi, hoc est in Genesim, dixisse Phison esse Gangem, plane negamus: nec ipse accusator quid dicat, aduertit. Hieronymus namque non ait eum esse Gãgẽ, sed solũ quosdam ita putare. Vide in quæstionibus Hebraicũ super Genesim. De tribus enim illorum quatuor fluminum paradisi, Nilo, Tigri, & Euphrate non est contentio: de Phison tantum dubitatur, Ganges ne sit an Indus: quod ea duo flumina in India tenent principatum, vbi terra est הַחֲוִילָה *quã a Phison circumdari scripsit Moses. Nec mirum si Hieronymus putat Phison esse Indum, quem alij asseuerent esse Gangem: Nam, vt inquit Apostolus, in huiusmodi, quæ scilicet fidem non tangunt, vnusquisque abundat in sensu suo. Quod autem inquit de paradiso & Caucaso, est vanum prorsus & friuolum. nam compertum est, & omnes cosmographi tradiderunt, plerãq; flumina tellure pluries absorberi, ac pluries enasci: vt dicitur de Ana fluuio Hispaniæ, & Arethusa fonte Siciliæ. Et de hoc ista dixisse sufficiat. cursim respondendum ad aliud: Cũ aduersarius dicit Apollonium ad mensam Solis non iuisse, vt dicit Hieronymus: ego Philostratũ magis admiror, quod non scripserit curam Apollonio fuisse videndi mensam illam in sabulo, cum, teste Herodoto, & alijs quãplurimis, fuerit & ipsa apud AEthiopes, vbi tunc erat Apollonius, habita pro magno ac illustri miraculo. De hac Pẽponius*

Mela ita inquit. Est locus apparatus, epulis semper refertus, & quia vt libet, vesci volētibus licet, ἡλίου τράπεζαν, hoc est, Solis mensam appellant, &, quæ passim apposita sunt, affirmant innasci subinde diuinitus. sic ille. Hanc Nicolaus de Lyra, quia nō repperit in Catholico, fixit insulsé Zodiacum fuisse in arena Æthiopica figuratum, & ad eum videndum iuisse Apollonium. Sed fortasse Philostratus, cum sciret Appollonium esse Pythagoricum, veritus est eum mittere ad nidorem carnium illarum, ne Pythagoricam regulam violaret. Sed quid pluribus opus? Videtur magis Hieronymus taxare Phylostratum voluisse, quod cum illic duo essent tam admiranda, ad vnum tantum illorum miserit Apollonium. nulla de alio facta mentione: ac si velit dicere, Cur Philostrate de vno tantum locutus es? cur de alio quoque quos æquè, immo magis mirum erat, tacuisti? Audet rursum bis cere, & infestare famam tanti viri. Ait enim perabsurdum esse cum ad hominē Latinum scribat, vti Hebraica dictione, hoc est Phison. Videtur isto loco nodum in scirpo quærere, & occasionem detrahendi mendicare. Scribens enim Hieronymus ad hominem Latinum, qui fit, vt erat ipse Paulinus, sripturarum sanctarum studiosissimus, recte, immo aptissime hac Hebraica dictione est vsus, quæ facta illi erat familiaris ex assidua lectione scripturarū. & ex consuetudine sanctorum doctorum. Sic & nos, cum ad quempiam Latinum scribimus, vti solemus Græcis dictionibus, quæ iam vsu longo factæ sunt nostræ, vt cum dicimus syllabam, syncopam, syllepsim, prolepsim, & mille huiusmodi, quas constat esse Græcas dictiones. At nōdum quiescit accusator. Obijcit enim Hieronymo, quod non scripserit contra Hieroclem, qui Christo Apollonium comparauit. cum Eusebius scripserit contra eum. Quid damus medicinæ huic morbo?

Vnus Achilleo quæ quondam fecerat hosti.
Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.

Sic nimirum fert medicinam istud telum: dicens enim Eusebium scripsisse contra Hieroclem, quod Hieronymus siluerit,

causam

causam assignat: quod enim vidit Hieronymus bene esse per Eusebium confutatum. quid debuit rursum verbis supervacaneis insectari, cum precipue, vt accusator ipse confitetur, esset Hieronymus in transferendis libris occupatus. Vbi aduertendũ, quod hic criminator callide commẽdat Hieronymũ, vt ex commendatione probet aliquod vitium. Ideo namque dicit eum occupatum, vt credi faciat factum ex occupatione obliuiosum. Genus id profecto laudis egregium, quo quis, vt vituperet, quempiã laudat. Non quiescit adhuc censor hic tertius, sed more Parthorum fugiens sagittat. Impingit Hieronymo quod Apollonij vitã, quam scripsit Philostratus, & damnat Eusebius, approbare se ostẽdat, eum scribens ad Paulinum eam allegat. Respondetur heic paucis a diuo Hieronymo non tantum in Apollonio, sed etiam in Pythagora, in Platone, in Gallis, et Hispanis, qui ad Titum Liuium venisse leguntur: in Paulo ipso apostolo, quorum omnium meminit illo loco, id tantũ approbare, ad quod eorũ exemplo Paulinum presbyterum volebat inducere, ad studium scilicet sapientiæ, & labores assumtos gratia videndi eos quorum in sapientia nomen est grande: hoc est, quod in Apollonio Tyaneo laudat Hieronymus. Ex quibus constat hominem istum, sicut in libro Sapientiæ est scriptum, occasionẽ quæsiuisse, vt recederet ab amico, & ex aliorum depressione voluisse videri se excelsum. Sed magis accidet ei quod Paulus dicit: Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Sic ergo errare solet homines, qui factis procul & verbis tenus sunt sapientes. Idem accusat Hieronymum, quod male transtulerit psalmographi versiculum. Non sic impij, non sic: sed tamquam puluis, quem proijcit ventus a facie terræ. dicit enim in Hebræo haberi tantum semel, Non sic. Illam vero particulam, à facie terræ, non haberi, nec addi debuisse a fideli interprete. Item non debuisse transferri tamquam puluis: sed tamquam acus, quæ est palea minutissima. מוֹץ enim dictionem Hebraicam dicit Latinè interpretari, acus, non puluerem; & hæc omnia ab Hebræo doctissimo dicit se accepisse. Sed aduer-

aduerte qui legis, quam multifariam hæc inscite conscripserit. Versiculus ille, quem male translatum criminatur, dicit esse psalmographi, quod certe dubium est: nam dicitur & plerisq; præfatio Esræ, quam præposuit ספר תהלים *hoc est libro psalmorum, cum in ordinem illum eos redegisset.*

Item falso dicit eam esse Hieronymi translationem, quæ vulgata est editio. Criminator iste scire debuerat, psalmos quibus utimur, teste Augustino in libro de doctrina Christiana, tot traductores habuisse, quot olim in ecclesia Latina linguæ Græcæ notitiam, vel imperfectam habuerunt: transferebat enim unusquisq; psalmos suo sensu. Manifestum hoc Romæ, ubi tot traductiones fere sunt, quot ecclesiæ.

Sed finge esse Hieronymi: nihil ex hoc habet aduersus eum. Nam illæ particulæ, quæ in Hebræo non habentur, cum in Græcis codicibus habeantur, transferri debuerunt ab interprete codicum Græcorum.

Cum ergo psalmos pluries traduxerit Hieronymus, ex Græco aliquando, aliquando ex Hebræo, non mirum si in aliqua eius translatione particulæ illæ reperiantur. In translatione autem ad Chromatium, quam fecit ex Hebræo in Latinum, particulas illas in illis codicibus non inuenias prætermisit. Sed translationem illam calumniator iste numquam vidit: & putabat omnes translationes, quotquot reperiuntur, bonas æquè ac malas, esse Hieronymi: sic est in eum bene animatus: sic est res ecclesiasticas male doctus. Quod vero addit de acere, indiſo irreuerenter & ignoranter dictum. cum enim מיוך *transferatur in puluerem, non solum a Hieronymo, sed etiam a Græcis translatoribus. Χνοῦς enim habetur in Græcis codicibus, qui Latine puluis dicitur. Nescio cur iste sic deliret, ut magis credat uni Iudæo tempesta-*

pestatis nostræ, in qua omnes Hebræi minimam suæ grammaticæ habent peritiam, quã Hieronymo. Theodotioni, Symmacho, Aquilæ, Origeni, & ipsis septuaginta interpretibus, qui fuerunt doctissimi Hebræorum, missi ab Eleazaro summo sacerdote ad Ptolemæũ Philadelphum regem Aegypti, ut testatur Aristeas, qui illam historiam accuratissime scripsit. Inuenitur eadem dictio מוץ Oseæ capite tertio decimo puluis trãslata: ubi legitur, sicut puluis turbine raptus. & Sophoniæ secundo. Quasi puluere transeuntem diem. Vertitur etiam aliquando fauilla: ut Iob capite vigesimo primo: Et sicut fauilla quam turbo dispergit, Quo fit ut putari possit מוץ accipi posse pro omni purgamento, sicut accipitur a Græcis περίψημα. Quam multiplex vero & ambigua sit quorundam vocabulorum etymologia, sciunt qui transferunt. Nullus enim eorum, qui laborẽ hunc hactenus susceperunt, potuit sine nota pertransire: exemplum habe dictionis soter, σωτὴρ, quæ Latinè transferri non potest, cum non saluatorem, sed eum qui saluauit, significet. Subiungit aliud, & quidem imperite, ut non videatur videre quod videt: ait enim psalmographum cõparasse virũ iustũ frumẽto, impiũ vero, aceri: cõtra quod stat ipse codex: ibi enim legitur, Et erit tãquã lignũ, quod plãtatum est secus decursus aquarũ. Cõparat ergo ligno, non frumento: sed hoc ille cõfingebat, ut acus suum carius venderet. Bone Deus quantum ineptiarũ passim effutiunt isti sugillatores: omnes inquinãt: omnes dehonestant: in omnes prætereuntes exspuunt suæ atræ bilis excremẽta. Alter quidam, loquor de hominibus habitu religiosis, dũ nuper cõcionaretur, videretq́; esse frequens auditoriũ, ut grande aliquid loqueretur, quo alios cõcionatores anteiret, voce tragica exclamabat, psalmos non esse fideliter translatos: et proferens ex psalmo sexto illũ versiculum, Anima mea turbata est valde: Et tu domine vsquequo? pro vsque quo, asseuerabat debuisse transferri aliquantulum, iactabundusq́; damnabat omnes antiquos translatores, quod nemo eorum id aduertisset. Mouit hæc insolens calumnia multos viros & literatos, & religiosos, qui

quotidie versum illum inter psalmos pœnitentiales sic legebant. Et cum me consulerent confestim misi manum ad exemplaria Græca atq; Hebraica, quæ in mea bibliothecula habebā recōdita, Inueniq; in Græco codice scriptum ἑωσπότε*. in Hebræo vero* עד מתי *id est* ad matai, *quæ dictiones vbicumq; reperiuntur in sacris literis, semper ab idoneis vsq; quo interpretantur. Vide psalmum octuagesimum primum, & octuagesimum nonum, & inuenies eadem verba sic interpretata: idq; est intelligenti adeo clarū, vt pudeat non solū negare, sed etiā dubitare. Mirabar hominē huius professionis tā pertinaciter asserere quæ nesciebat, Sed multo amplius sum miratus, quod postquam hoc ei declaratum est, in faciemq; dictum, & Sole clarius demonstratum, testimonio etiam ipsorum Hebræorum cōfirmatum, tam duræ ceruicis erat vt non sit motus ex sententia, & veritatis lucem oculis se offundentem vel non aduerterit, vel quod magis credo aduertere dissimularit, quo circumstantem plebem in opinione falsa, quam docuerat frontis duritie, & vocis pertinatia ad sui laudem confirmaret. Vide iam quid de reliquis sentiendum, cum hi, qui aliquantulum sapere videntur, ita desipiunt: & qui prædicandæ veritatis officium vsurpant, magis eam deprehenduntur conculcare, & id solum curare quod dicit Persius.*

At pulcrum est digito monstrari, & dicier, hic est.

Sed agant vt lubet, & ineptiant suo modo sine fine: mihi certe magis frequens theatrum sunt tres quatuorue sapientes, quam infinitus numerus ignorantum. clamat Politianus in orthographia Latinorum mendam esse, & nomen Virgilij non recte scribi; cum ipse, teste quodam saxo, reppererit nomen illud in prima syllaba non per i, sed per e, debere scribi, & producit contra nos ipsa saxa, vt duræ frontes testimonio duriore conterantur. Vide quam friuolo nitatur argumento, & cum Lapithis pugnaturus mutilata hasta, & frigoso equo venit in campum. Dum Romæ sub Sixto quarto agerem, Pomponius Lætus mihi familiarissimus, ostendit tabulam marmoream perquam vetustissimam

má in Circo Flaminio, in qua quosdā errores deprehēdisse se monstrabat: in ea enim pro Venox, Venocens, & Publius pro Pobio, & Politicus pro Petuco mendose scriptū erat. hoc idē refert Hermolaus in Plinianis correctionibus libro sexto, & tertio decimo. Cur ergo te non potuit sculptor errasse, sicut eos sæpe errasse in multis titulis Romæ percipimus? & cur non potuit illud nomen, quod in eo saxo legit, fuisse non Virgilij nostri, sed alterius cuiuspiam nati sub Virgilijs. Cicero in epistolis ad Atticum dicit se vidisse in Capitolio statuam Scipionis Africani cum subscriptione Serapionis, & dicit se putasse id eratum fabrile. Constat ergo Ciceronis iudicio & fabros statuarios errare posse. Addit etiam Politianus, vt maior auctoritas sit in fabula, legisse se ita scriptum in bibliotheca quadam percelebri, & aliquando scriptum litteris Longobardis, aliquando litteris maiusculis, quasi Longobardi, & qui litteras faciunt maiusculas non sit fas errare, & quasi non credendum sit magis auctoritati quindecim & amplius scriptorum, & codicum prope infinitorum, quam tribus codicibus Barbaris, & duobus saxis, & audet impudēter deridere, quod id nomen ductum sit a virga vel virgula, cū legatur in vita eius eo loco, & ea die qua natus est Virgilius virgam populeam depactam breui supra alias coaluisse, & Virgilij populum appellatam, ad quam puerperæ summa religione vota susciperent atque persoluerent. A virgula ergo illa, non a virga laurea, id enim, vt ait, puerile est, nomen hoc ductum sit: sicut vult Priscianus in quarto, quando agit de denominatiuis. Certe, vt cumque res eat, scio illud nomen per i, a Græcis scribi. Nuper namque cum Stephanum de vrbibus legerem, vidi in dictione Mantua Virgilium per i, non per e, scriptum. Memini etiam me legisse in epigrammatum Græcorum libro quem Iohannes Lascaris, vir linguarum eruditione clarissimus dono mihi dedit, nomē id Græce non per e, sed per i, scriptum. Nam Christodorus poeta Thebanus, describens imagines virorum illustrium positas in quodam publico

gymnasio

gymnasio, inter quas erat & imago Virgilij, sic fere inquit. Ego enim epigramma illud ita transtuli.

Carus & Ausonijs, liquido, decuisset olorem,
Spirans ore melos Virgilius extulit olim,
Hunc sermo faciens alium Tiberinus Homerum.

Sed necte moueat, quod duplicat-ll, scribatur contra morem nostrum. Id namque a poeta Græco factum est causa metri. Græcis enim maior est licentia, quam Latinis. Vnde Martialis de Earino Domitiani:

Dicunt Earinon tamen poetæ:
Sed Græci quibus est nihil negatum:
Et quos ἄρες ἄρες decet sonare,
Nobis non licet esse tam disertis.

Sed vt nos quoque in iudicium lapides adducamus, addi potest testimonium elogij quod in basi statuæ Claudiani Romæ nuper repertæ litteris Græcis scriptum est sic

εἶν ἑνὶ βιμιλίοιο νόον καιμοῦσαν ὁμήρου, & cetera: vbi nō per e, sed per i, Virgilius notatur. Voluit & hic certe nimis arroganter tollere melos de versu Persiano, quod mille & quingentorum annorum decursu locum satis præscripserat, cum posset saluare per legem λ duplicis consonantis vim habentis, vel duplicando, λλ, vt fieri dicit in eloria apud Homerum in primo Iliados, quod tamen arbitror esse superfluum: nam λ simplex videtur eam vim sibi vendicare. Vnde Homerus in decimo Iliados producit eadem ratione secundam syllabam dictionis AEolus dicens,

βῆ ῥ' εἰς αἰόλου κλυτὰ δώματα

Et in hymno ad Mercurium profert melos corrupta & producta prima syllaba sic,

πλήκτρῳ ἐπειρήτιζε κατὰ μέλος ἣ δ' ὑπὸ καλὸν
Ἱμερόεν κονάβησε θεὸς.
δ' ὑπὸ μέλος ἄειδε

 Sed

Sed voluit se auctorem facere nouæ regulæ, qui melius poterat antiquam defendere. Verum id quoque peius, quod pro melos nectar supposuit, cum melius, carmen, poni potuerit. Quid enim facit nectar ad cantare? Cantatur carmen, non cantatur nectar. Multo certe modestius, verius & doctius egit Hermolaus in Castigationibus Plinianis: qui si potest seruare antiquam lectionem numquam mutat. Taceo Laurentium Vallam, Iohannem Tortellium, Nicolaum Perotum, Georgium Merulam, qui omnes in alios dicere paratissimi, reprehenduntur passim ab alijs, quod & ipsi multa mala dixerint, & perperam alios sæpe taxauerint. Hinc igitur satis constat quod dicebam ô Ptolemæe, nos esse natura pronos ad carpendum: & vero verius esse quod Aristoteles inquit in Ethicis, Non esse omnium de rebus diffinire. Item quod dixit Persius.

Vt nemo in sese tentat descendere nemo.

Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Idem Politianus cum posset Seruium saluare, maluit damnare, nam in enarratione illius Virgilij versus:

& rapidum Cretæ veniemus Oaxem:

Dixit eum fœde lapsum, quod Oaxem dixerit Mesopotamiæ fluuiū, cum alius Oaxis sit in Creta. Si enim duo sunt Oaxes, verisimilius est Virgiliū intellexisse de longinquiore, cum inducat pastorem ducentem se & suos in extrema terrarum loca dispergendos: nominat enim Afros, Britannos, & Scythas. quod si dicat non bene rustico attribui peritiam naturæ Oaxis Assyrij, quod scilicet sit lutulentus: dicitur quod neque bene attribuitur peritia naturæ Oaxis Cretici, quod sit rapidus. magis miror quod Virgilium non accusauerit, cum non videatur conuenire rustico Mantuano loqui vllo pacto de Oaxe. Non enim est ille fluuius sic illustris, sicut Nilus, & Padus, vt à pastore Mātuano possit sciri cum vix Itali doctissimi sciant vbi sit Oaxes, & multo pauciores noscant hunc rapidum, illum lutulentum. Ipse quoque cum de scrutis ageret, dixit tantum scruta esse numeri pluralis: signifi-

catum

tatum eius voci tacuit: quod omnes scire desiderabant: per scruta vero significari aiunt res senio inutiles: quales sunt dimidiatæ strigiles, clavi refixi, vestes contritæ, & id genus alia. Sed post hanc ecbasim ad me iam redeo. Volui autē ista commemorare, vt simul & assumptum probarem, non esse scilicet detractoribus fidē adhibendā, & eos ad iudicandū temere prolabi: simul etiā vt eis succurrerē, qui mecū patiūtur hāc vomicā. Libet hic ô Ptolemæe, quia & licet mihi apud te libere loqui, & tecum aptè expostulare cū res poscit, de me, & pro me pauca loqui. Neque id profecto a philosophis est reprehensum. Aristoteles enim in Ethicis inter dissimulatorem, qui more Socratis sua semper extenuat, ac facit minora, & iactatorem, qui se plus iusto magnificat, veridicum tamquam laude dignum collocauit. Neque id a Christianis est explosum. Paulus enim de seipso loquens ait, & si imperitus sermone, sed non scientia. Dicam ergo pauca pro me ipso. Me namque oportet mei esse memorem, qui censores sum sortitus tam austeros. Leguntur vbique libelli mei, & videntur esse totius orbis iudicio approbati: non omnes tamen, sed qui iam pridem sunt editi, ac Oxoniæ per Benedictum Hectoris impressi: fere enim in totum Christianismum peruenerunt, quacumque Latina lingua est diffusa. Sunt apud me quædam alia nondum edita: ad quæ reprehendenda anhelant critici, quasi ad nouam offam Minotaurus. Veniūt ad me crebrò epistolæ ex Galliis, ex Britāniis, ab Germania, ex Dacia, ab Oceano vsq; Cimbrico: quibus intelligo opuscula mea illic esse in pretio, ab oībus legi, ab omnibus laudari. Quidā Iodocus Gallus diu versatus in illo celeberrimo Parisiorū gymnasio, vir certe, vt ex opere constat, vtriusq; linguæ ac liberaliū artiū, philosophiæ quoq; tā humanæ quā diuinæ peritissimus, nuper Cōmentarium in opuscula mea docte curioseq; cōscripsit, quod vidisti. Sed doleo plurimum, quod in exemplar mendosum inciderit, vbi vitio impressorum legebatur sermo, pro seruo in Calamitatibus: & in Parthenice Mariana, Procyō vstum, pro quo erat in meo exemplari Procyonē perustum: & aliud simi-

le in vita Virginis Catharinæ, coma regia Procyon Vrsæ, pro quo erat in prototypo, Procyon coma regia & vrsæ: Quæ tamen omnia postea in alia impressione sunt correcta. Respondebit fortasse aduersariorum aliquis non magnum, immo forsitan et turpe esse, quod lauder a Barbaris, vt pote omnia quæ non intelligũt magis mirãtibus, ac Latini sermonis omnino ignaris: proptereaq́ subscriptionem eorum esse vanam: se vero omnibus his præferendum, qui Latinum idioma, & nostræ orationis vsum sciat. Omitto quod hoc responsum plenum sit vanitatis, & insolentiæ, & omniũ rerum Barbararum Barbarissimũ; Quis est iste, qui vult asseuerare linguam Latinã nesciri a Barbaris? Senecæ duo, Lucanus, Pomponius Mela, Martialis poeta epigrammaticus, & vt quidam putant, Quinctilianus, non sunt in Latio nati, neque in Italia, verum in Hispania, latini, tamen linguã, & ipsorũ latinorũ comparatione latinißimi. Sũt tamen qui contendant Quinctilianum fuisse Romanum: sed ego Eusebio magis crediderim, qui dicit eum Calagurritanum. Terentius Comicus Afer, & Claudianus AEgyptius natione, lingua ita Latini, vt magis nemo. Apuleius item Afer: Augustinus quoque, atque Fulgentius Afri origine, lingua latinißimi. Cyprianus Carthaginensis non est omittendus, qui Latinæ eloquentiæ teste Lactantio specimen fuit. Ausonius, & Sidonius Apollinaris, & Hilarius Pictauiensis episcopus Galli latinißimi. Nostra tempestate Iohannes Pannonius Latinißimus. non minus quam Politianus, ac Pomponius. studiosorum est Latinitas, non eorum qui Romæ, Tiburéue nascuntur. Non enim modo sunt ea tempora, quibus Latina lingua a matribus sine vsu litterarum discebatur. Legimus namque apud Ciceronem in libro de Claris oratoribus, plerosque bene locutos Latine, cum essent omnino litterarum ignari. Aduertendum item Ptolemæe, perquam callide, ab aduersarijs limites figi Latino sermoni vt accusare posint transgressores: existimant enim ex his accusationibus se posse clarescere: limites inquam occultos, quos ipsi soli sci-

ant

ant, vt nos incautos, qui per Latinæ orationis campos, quasi per quædam nostra rura securi incedimus, quoties libuerit taxandi ius habeant. Id quoque ignorare te nolo, quod testes ex coniuratione sua semper citant: sunt enim coniurati, & quasi colubri latitantes in sæpibus, venenoso morsu impetunt transeūtes. Ad huius fundamenti subuersionem duo sunt scienda, Latinum scilicet sermonem nunquam eundem tenorem obseruasse, & hominum iudicia sic esse diuersa, vt omnibus hominibus idem quantauis bonitate præcellat, placere ac satisfacere numquam possit. Ad primi probationē hoc axioma declarandū assumo. Genus omne sermonis & vocabula, quibus animorū conceptum exprimimus, simul cum ceteris rebus humanis patitur cariem, senium, & mortem. Quis nescit hostis nomine quendam appellatū eum fuisse, qui nunc hospes dicitur, et modo solum eum significat, a quo nobis publice bellū infertur? Quis nescit sanguē pro sanguis vsurpatū ab antiquis? et eos ita locutos, vt dicerent Valesius, pro Valerius: Fusius, pro Furius: maiosibus pro maioribus: meliosibus pro melioribus, lasibus, pro laribus: fesiis, pro feriis: frequētarium, pro frequens: nuperū, pro nouo, & recēti. Antiqui, qui eleganter loquebantur inquit A. Gellius, dicebant, Die quinti & die quinte, pro die quinta: die crastini, pro die crastina: die proximi, pro die proxima: die pristini, pro pridie: dies & dii in genitiuo, pro diei: diriūcio, pro diritatē reiicio: fortesco ꝓ fortis fio: fastibiliter, pro fastidiose, ac stoma. hose. falla, pro fallacia: differitas, ꝓ differētia: pōderitas, pro grauitas: minabiliter pro minaciter, et minacitas pro commina io: reapse, pro re ipsa: ningu'us, pro nullus: garritare, pro garrire. Item peposci, memordi, spepondi, pro poposci, momordi, spopōdi, Itē rauus, pro obtuso, et absente nobis pro absentibus nobis: fuat etiā, pro fuerit. Itē pro plura & cōplura dicebāt, pluria, & compluria: vnde pluries aduerbium, quo adhuc vtimur, factum. Non dubium etiam eos garrulum posuisse, pro cordato: comest quoque, pro comedit, & expectorare, pro extra pectus mittere, & comedim, pro comedam:

vescum quoque pro pusillo, ponebant: quibus, quia nondum omninò ex vsu abierant, aliquando est vsus ipse Cicero. Redit in mentem illud Catonis in rè rustica, Viduertatem vastitudinemq́, calamitates intemperiasq́ prohibessis, defendas, arunces: arunces quippe dixit, pro repellas: qua voce vsi sunt & Cicero & Liuius: quod in confinio fuerint illarum ætatum, quasi inter nouum & vetus testamentum apostoli. Dixit etiam Cicero muginari, pro murmurare, et vsque eodem, pro vsque quo, more antiquorum. Gn. Marcius dixit recentare, pro renouare: edulcare, pro dulcem reddere. Laberius et Cloatius fuerũt apud antiquos, qualis apud iuniores Appuleius nouorũ vocabulorum repertores, A. Gellius xiij. libro dicit ista vocabula fuisse olim ancipitia & media: periculum, venenum. contagium, honorem: ita vt malus honor diceretur, & significaret iniuriam: furfur frumenti dicebatur a pluda: & feces vini, floces. Varro & Nigidius dixerunt domus, pro domus genitiuo: similiter etiam fluctuis, senatuis. Lucilius in eodem casu dixit victu & anu: quem in similibus Cæsar secutus est in libris Analogicis. Plautus dixit puluerat, pro puluere plenum est. Varro dixit mu ant pro mu antur: sicut Virgilius ponit præcipitat pro præcipitatur in secundo Eneidos.

& iam nox humida cælo
Præcipitat.

Et Gn. Velleius dixit tempestas sedauit, pro sedata est. dicebãt quoq́ antiqui, teste A. Gellio in xix. ca. xij. muneror, pro muneror significor pro significo: assentior, pro assentio: feneror, pro fenero: pigneror, pro pignero. Dicebant & interfio, pro interficior. Lucr.

Aut flamis interfiat, malisq́ ferarum. (in tertio,

Et quoniam rei huius sunt exempla prope infinita, quæ etiam grammatistæ triuiales non ignorant, hinc me absoluo, & Horatiũ cito optimum in hac causa patronum & iudicem. Ipse ergo in poetica sic inquit,

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentq́
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet vsus:

Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Quod grauius testimonium, quæ maior auctoritas, quæ fortior probatio dari potest? Habet ergo vsus totum Latini sermonis arbitrium, & consuetudo est Latine loquendi norma verissima. Id oculo ad oculum videmus in auctoribus antiquis probatissimis, qui vt ætate, sic quoque sermone sunt differentes, nam nec Terentius vt Plautus: nec Virgilius vt Ennius: nec Cicero vt Cato: nec Appuleius vt Cicero est locutus. Immo vt sciant isti vaniloqui in sermone vsum obseruandum, legant libellum Ciceronis de Claris oratoribus, vbi dicitur Sisennam in senatu fuisse a C. Rusticio derisum, quod sputatilica dixisset, vocabulum scilicet iam exauctoratum & a loquendi consuetudine reprobatum. Erat hic Sisenna homo ceruicosus, similis his nostris, qui pernicio si sunt bonis ingenijs, vt maiales caligines frugibus nouis, & dicere solebat, vt eo libro patet, recte loqui esse insitate loqui. In cuius sententiam vadit quidam grammaticus familiaris noster, qui ad vnius vocabuli obscuri declarationem, solet adhibere quinque obscuriora: ac si quis, vt clarius crepusculum fiat, noctis intempestæ tenebras adiungat. De Cæsare autem dicitur ibidem quod originem eloquentiæ dicebat esse verborum delectum: & paulo infra, qualem verborum delectum faceret, declaratur, cum inquit: Pomponius consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendabat. Sic illo loco scriptũ. Ex quo patet Cæsarem, de quo præ dicẽdi elegantia dicitur quod sanos homines a scribendo deterruit, numquam à consuetudine discessisse. De Augusto dicit Suetonius, quod genus eloquendi secutus est elegans & tẽperatũ, vitatis sententiarũ ineptijs atque inconcinnitate, & reconditorũ verborum, vt ipse dicebat, fœtoribus: & subinfert eum deridere solitum Mæcenatem, quod esse cacozelos, id est, malus affectator, & Tiberiũ quod esset antiquarum hoc est exoletarum et reconditarum vocum aucupator. Apud A. Gellium legimus Fauorinum philosophum scitissime respondisse adolescẽti verborũ antiquorũ studioso & fastidiẽti phrasim sui temporis.

poris. *Viue moribus antiquis, & loquere præsentibus verbis.* Quid ergo inepte satagunt isti, & conantur nos reuocare a præsenti consuetudine laudabili ad antiquam Latinitatem tam explosam: quod plane damnant omnes viri docti tam noui quam antiqui? Reuertor ad Horatium qui inquit,

Vt siluæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et iuuenum ritu florent modo nata, vigentq́.

Et paulo supra cum dixisset non negandum Virgilio et Vario quod antiqui concesserunt Cæcilio & Plauto, mox subiecit per licentiam, & improprie loquens. cur acquirere pauca,

Si possum, inuideor.

Non enim dicunt Latini inuideor: sed, vt Porphyrion inquit mihi inuidetur: sed voluit ostendere Horatius poetam non coercendum tam rigida censura grammaticorum vt nunquam liceat ei suo arbitrio loqui: quemadmodum etiam fecit, cum præter consuetudinem & omnem regulam grammaticorum vltimam syllabam in dictione palus breuiauit. Et vt cognoscas poetis semper infestos fuisse grammaticos, subijcio breuiter quod de Virgilio legisse me memini. Virgilius cum interrogaretur a Cornificio & Pædiano, & ab alijs grammaticis de versu illo,

Tris pateat cæli spatium non amplius vlnas:

Respondit perlepide se in versu illo fixisse crucem grammaticis, vt in excogitando et disquirendo loco illo cruciarentur, & distorquerentur. Dicent forsitan isti se nolle nos ad Enniana tempora reuocare: sed ad ætatem mox insecutam: qua poetæ meliores, & oratores clariore floruerunt: & illius vsum, vt pote defæcatissimum ac sincerissimum, omni diligentia obseruandum. Verum si mortalium naturam non minus ac Latina verba pensitarent, ad factu impossibile sat cognoscerent. Tanta est in hominum gustu diuersitas, tam multiformia iudicia, tam multiplices varieq́ sententiæ, vt in rebus humanis nil constare posit: quæ etiam sunt legibus instituta & pœnis impositis seuerissime sancita

cita vsu in contrarium nitente corrumpuntur: quanto magis ea quæ sunt arbitraria? Propterea legimus apud antiquos quatuor linguas fuisse: primam quam dicüt priscam, vsque ad Latinum regem: Latinam sub ipso rege Latino, vsque ad exactos reges: Romanã, vsque ad Imperatores: mixtã sub Imperatoribus. Süt ergo isti vsque adeo imperiti & humanarũ rerũ ignari, vt velint sermonẽ, quo nihil est fluxius cohibere. Dicit Aristoteles futurum esse, vt vbi nunc est mare aliquando sit terra, adeoq; mutationi subiecta est tota mundi hæc machina, nedum sermo, comparabilis murenæ, quæ teste Hieronymo, quanto magis stringitur, tanto magis solet elabi. Satiatur mens humana vetustate, & antiqua vocabula, quasi cibos nimium familiares, pertæsa semper inquirit noua. Non fuit apud antiquos vox hæc possibile, sicut & multæ aliæ: nunc passim ab omnibus est recepta. Horatius in.ij. epistolarum ad Iulium Florum loquens de his qui sua poemata diligenter emendant, dicit,

Obscurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum
Et prosequitur.
Quæ priscis memorata Catonibus, atque Cethegis,
Nunc situs informis premit, & deserta vetustas.
Adsiscet noua, quæ genitor produxerit vsus.

Ecce vt dicat desertam vetustatem situ informẽ, & vsum Vocabulorum genitorem. Adde quod in dies exsurgunt res nouæ, quibus sunt danda noua vocabula. Alienigenarum quoque consuetudines, Barbarorumq; commertia tollunt orationis puritatem, & Latinam eloquentiã dehonestant. Quo fit vt dici possit nullam fuisse ætatem, quæ aliqua ex parte sermonem præteritæ addendo vel minuendo non mutarit. Antiqui ad instar non dixerunt: vt Virgilius in ij. Aeneid.

Instar montis equum.

Sed quidã ex recentioribus vti cœperunt ea phrasi; Vt Solinus

Appuleius

Appuleius, Aurelius, Serenus. Substantia & essentia in raro vsu sunt apud antiquos, nunc passim omnes vsurpant. Cicero putauit beatitas & beatitudo dura esse, & beatitas esse magis Latinum: tamen beatitas repudiatū: beatitudo receptū. Quintiliani tēpore vix quisquā dicere audebat fauorē, & vrbanū, & ea Cicero noua esse testatur. In quit enim sic in epistola ad Brutū. Eum amorem & eum, vt hoc verbo vtar, fauorem: Et ad Appium Pulcrum dicit. Te hominem nō solum sapientem, verum etiam vt nunc loquimur, vrbanum. Sunt qui putant primum a Terentio dictum obsequium. Ceruicem singulari numero primus Hortensius dicere est ausus: veteres enim tantum numero plurali vtebantur. in quo notatur Seruius, quod dicat ceruices in plurali significare superbiam. Elegans etiam vsque ad ætatem Ciceronis vitij non laudis, vt Gellius est testis, nomen fuit, & magnificus videtur aliquando vitium importasse, quamuis nunc in laudem vsurpetur. Lege Iulium Capitolinum, AElium Spartianū, AElium Lampridium, Volcatium, Gallicanum, Trebellium, Pollionem, Flauium Vopiscum: qui posteriorum imperatorum vitas scribunt. Lege Appuleium, videbis infinita monstra verborum. Euolue Sidonium, Ausonium, Fulgentium, vbique aliquam nouam vocabulorum frugē inuenies: nouum dicendi genus apparebit. Cur volunt ergo isti philologi, naturæ rerum omnino ignari, res humanas & præser im vsum loquendi, quo nīl mutabilius est, non mutari? & à se alienam seruare cōstantiam? Niti obstinate, & ad id quod non possis, anhelare, mihi videtur stultū & inane. Scribit Aristoteles in Politicis Lycurgum qui Lacedæmonijs leges dedit, tentasse mulieres lege coercere, & vbi se frustra niti vidit, destitisse. Fuit illud opus viri cordati, & ad virilē mensuram laborantis. Sed quorsum ista tot a tanta hactenus? percurrimus? Nempe vt ostenderemus male ab aduersarijs Latino sermoni limites fixos, vt pote a quibus vera confinia ignorabantur, & hi quorum hoc intererat non sunt conuocati. Intererat autem hoc consuetudinis, quæ, cum sit inconstans semper

& mobilis, nullis limit. bus cohiberi se patitur, & sermoni Latino nulla confinia vult aßignari: & item, vt quod erat secuncum demonstraremus, propter multipli. em gustus varietatem nullum esse cpus tam elaboratum tam excul:um, vt omni ex parte laudetur ab omnibus.

Sed iam ad hoc probandum veniamus. Quid de naturis hominum loquar, qua sunt tanta varietate resperse, vt quod vni sapit, raro vnquam alteri sapiat? Scitum est illud Comici, Quot homines, tot sententiæ. & illud Persij.

Mille hominum species, & rerum discolor vsus.
Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno.

Caligula imperator vocabat Senecam arenam sine calce. Eundem A. Gellius & Quintilianus ferre non possunt. Sed hoc nimirum accidit, quod ille grammaticus, iste vero rhetor merus fuit. grammatici est verba coagmentare, rhetoris orationem fucare. At Seneca cum esset philosophus rebus magis gaudēs quam ornatu, spreto flore orationis, Latine tamen loquens, sententiarum grauitate pollebat, & hæc profecto laus est sincera, gloria solida, decus permansurum: cetera sunt quædam temporaria, & ad modicum tempus duratura. Audi he c Horatium in poetica:

Scribendi recte, sapere est & principium, & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.

Vbi clare demonstrat omne genus recte scribendi pendere ab ipsa philosophia: verba vero rerum inania, qualia scribunt isti logodædali, vocat Horatius nugas canoras, & Augustinus filiquā, quæ, intra dulce tectorium sonantes quatit lapillos. Redeo ad hominum varia iudi ia, quibus si quid simile vis videre, vide in quot differentias ea: gustus, & quam sit palati nostri vaga & multiformis delectatio. Legimus Adrianum imperatorem, qui vir litteratißimus est habitus, Virgilio Ennium, Ciceroni Catonem, Sallustio Cælium pretulisse. Pacuuio visum est se elegantissime æmulatū fuisse Græcū sermonem, cum pro κυρταυχενα dixit pecus curuiceruicū, quod ab alijs tamen est derisum. Vis & aliud

vide-

videre mirũ iudicium? Scis in quanto pretio sint nunc apud nos Plautinæ comœdiæ: immo & apud antiquos fere omnes. est apud A. Gellium libro quintodecimo Noctium Atticarum Volcatij de Plauto tale iudicium.

Multos incertos certare hanc rem videmus.
Palmam poetæ comico cui deferant
Eum, me iudice, errorem dissoluam tibi,
Contra vt si quis sentiat, nihil sentiat.
Cæcilio palmam statuo de comico.
Plautus secundus facile exsuperat cæteros.

Hoc est antiquitatis de Plauto iudicium: sed longe aliter sentit Horatius: sic enim ait de eo in poetica:

At nostri proaui Plautinos & numeros, &
Laudauere sales: nimium patienter vtrumq;,
Ne dicam stulte mirati, & reliqua.

Vult ergo Horatius Plautũ & sales & metri scientiã nesciuisse & in metris & in iocis teste Acrone immoderatũ fuisse: Hoc si quisquam nunc dicere inciperet, parum abesset quin lapidaretur. Ubi Virgilius in quincto loquens de Darete dixit.

Ostenditq; humeros latos:

Seruius putat melius dici potuisse, ostentat, & iudicio Virgilij suum audet præferre iudicium. Audi sententiam adhuc magis mirabilem atque opinionem magis portentosam. Sidonius Apollinaris fugit Ciceronianam eloquentiam. & ait ipsum Ciceronem scribere supina flaccida, hiulca, compagibus dissilitibus male coagmentata, parum abest quin dicat litteras nescisse Ciceronem: Ciceronem inquam, de quo Silius inquit.

Ille super Gangem super exauditus, & Indos
Implebit terras voce, & Furialia bella.
Fulmine compescet linguæ: nec deinde relinquet
Par de eius eloquio cuiquam sperare nepotum.

Cum legerẽ nuper correctiones Plinianas, vidi aliud portẽtosum iudicium. Hermolaus enim dicit sibi non sapere dictionem

hanc

bunc,ignitum,nec dignam esse, quæ in penus Latinum admittatur, & ea tamen, vt ipse confitetur, Appuleius vtitur, & ipse in penitissimis Latinorum adytis Lucretius educatus. Sed dic sodes, illi magis antiqui fuerunt ne forte modestiores in taxandis laboribus alienis, peruersisq; iudicijs proferendis? Demosthenis oratio quibusdam sicca, Demadi lucernam olere, AEschini Barbara videbatur. Ciceronis sermo apud Caluum exsanguis et tritus, apud Brutũ fractus & elumbis, apud alios aridus putabatur: contra alij tumentẽ & inflatũ, nec satis pressum, sed exultantẽ supra modũ & superfluentẽ iudicabãt. alij dicebãt frigidũ in iocis eius orationẽ: alij parũ antiquã, alij molliorẽ et superstitiosam. Lucilius qui primus, vt aiunt, condidit styli nasum, hoc est irrisionem & vituperationẽ: lacerauit quo ad potuit poetas antiquiores Euripidem, Accium, Ennium, Pacuuium: Horatius autem taxat hũc dicens eum & si fluit, tamen esse lutulentum. Redeo ad neotericos. Priscianus dicit errare qui scribunt, adfatur, adludit, adrideo, adsumo per d, ante f, l, d, s, Politianus qui fuit æuo nostro vir litteratus id negabat, & Prisciano infensus sic scribi debere affirmabat, producebatq; in iudicium lapides peruetustos: quos credĩderim Priscianum vidisse, sed contempsisse propter illud Horatij,

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentq;
Quæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet vsus.

Possem plura de corruptis hominum iudicijs afferre testimonia: Sed consiliũ est fabulæ finem imponere, cum hoc vnum raptim addidero. Didymus græcus sex libros conscripsit aduersus Ciceronem. Et Argyropylus Byzantius eundem Ciceronem plurimum damnabat, dictitans eum ignarum philosophiæ fuisse, & Græcarum litterarum, eo quod ipse Cicero dixerit aliquando Græciam fuisse inopem vocabulorum. Et quã rogo e potest habere sermo constantiam, quando quod iste probat, alius est qui improbat: & quod hic adorat, ille execratur? Ad de per quam paucis aliud exemplum: quo recitato verbum non amplius addam. Cacozeliam grammatici & præsertim Diomedes vocant vitium quoddam orationis, quod tum com-

committi volunt, cum eo quis orationem dehonestat, quo ornare se putat. Exemplum afferunt ex secundo libro metamorphoseos Ouidij:

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

In his ergo versibus dicunt committi cacozeliam: & vitiosam esse hanc orationem: tale est iudicium grammaticorum. Mihi autem etiam plerisque alijs videntur esse irreprehensibles, & carere omni labe, & habere comata omnia concinnissime copulata, putamusque vitium, si quod est, potius esse in criticorum cerebro, quam in Ouidio, & eis accidere fere idem quod accidit lippitudinem & scotomiam patientibus, qui vitium quod putat esse in rebus visis, habent in oculis. Talis illusio contingit & nautis: naue enim præteruolante, qui in naui sunt putant arbores diffugere, cum ipsi non arbores, moueantur. Sed his generaliter ita dictis, tempus est vt redeam ad me ipsum. Imputatur mihi quod opuscula mea viuus ediderim. nouum genus conuitij, quasi quod omnibus licet, mihi non liceat. Recordari cogor isto loco quod legi de Apelle, solitum scilicet eum tabulas suas in pergula cunctis videndas exponere & ipsum latentem post eas iudicia prætereuntium auscultasse. Edidi & ego viuens opera mea, vt viuus audiam quæ annotantur, & quæ excusari possunt, excusem viuens. Sciebam enim naturale esse, vt vuæ maturæ a vespis impetantur, & mantilia candida a muscis maculentur, & vestes per æstatem a blattis corrodantur. Non dubitabam affuturos, qui mea paupercula opuscula, mox vt essent edita, in iudicium traherent, vt si condemnare non possent, saltem suspecta facerent &, vt inquit Maronianus Si non qui in meam sugillationem confestim inciperent spargere voces in vulgum ambiguas, Feci quoque hoc eorsum, vt manum aliquando leuarem de tabula, & vt his curis absolutus ad theologiæ studium, quo longe plus oblector me conferrem. Ego namque poema omne carptim composui, cursim absolui, non fere aliter quod canes aiunt bibe-

bibere in AEgypto. Aiunt etiam quod in operum meorum principio grandis appareo, magna polliceor: sed in processu ab altitudine illa mox excido, ac si mihi opponant illud Horatij.

Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Huic obiectioni non respondeo: opera ipsa satis respondebunt: sententiam ferat qui recte intelligit: in omnem virum doctum, qui careat perturbatione, compromitto. Sed moneo dictum ab Aristotele, in libro Politicorum octauo, Impossibile esse, vel certe admodum difficile, vt qui opera ipsa non tractat, perite valeat iudicare. Sed quid ego frustra pergo omnē labem diluere, ad omnia quæ imputatur respondere? Sordidum aliquid relinquendum, vnde pascantur qui cibo isto viuūt. Oportet & scarabeos fimum habere, ex quo pro generositate suæ naturæ pedibus auersi pilulas volutent. & quemadmodum obscenum id animal loco Numinis habebant AEgyptij: sic varioli isti, qui omnia fluxu linguæ dehonestant, apud nonnullos habentur in pretio. Quod est ô Ptolemæe, quod est infelicitatis genus hoc pertinax, quod mortalium principes, & ipsos præsertim litteratos odio tam atroci consectātur? Vt scilicet tot calumnijs pateant, toties incessantur a maledicis. Habuit Homerus Zoilum mastigophorū: Maro noster quēdam Paronē AEglogarum derisorem, et Carbilium, qui dicitur scripsisse AEneidomastigem: et Herennium, qui vitia: & Faustinum, qui furta contraxit: & Batillum carmina ab eo facta suffurantem. Annæus Cornutus vt refert A. Gellius reprehensione insulsa & odiosa inquinauit Virgilium in Veneris et Volcani concubitus descriptione. Probus quoque taxat eundem, quod male transtulit ad Didonem quod dixit Homerus de Nausicaa, cum Dianæ venatrici cōfert eā. Vipranius dixit Maronē nouæ cacozeliæ, id est malæ affectationis repertorē, nec tumidū, nec exilē ex cōmunibus vocabulis opus confecisse. Sunt quoque qui reprehendant eundem poetam re vera diuinum potius, quam humanum, quod Eriphylem dixerit mæstam, quam apud Græcos legerat ἀνέφην, id est, nocentem: & putant Virgilium ex ignorantia lin-

guæ Græcæ συσ[...] in mæstá transtulisse. O stulti, & tardi corde, ac ingenio prauo atque ignauo, non vident poni posse effectum pro causa; vt cum sudor ponitur pro calore vel labore: sicut apud Mosem in Genesi. In sudore vultus tui vesceris pane tuo: hoc est cum labore viues. Naturalis autē effectus conscientiæ nocentis est mæstitia. Quis item prohibebat Virgilium discedere à Græco, & dare illi feminæ aliud epitheton? Nonne conuenienter poterat eam quæ tale crimen commisisset; vocare perfidam, impiam, auaram? Cur ergo non mæstam, licet mæsta ad stygerem non attineret? Notatur & à Fauorino philosopho, quod in describenda montis AEtnæ flagrantia Pindarum infeliciter æmuletur. Cui Pontanus noster in Dialogo quem Antonium appellauit, in faciem resistit ostendens ratione manifesta melius Pindaro Virgilium de illo incendio locutum, & in illis noctibus Atticis dicit A. Gellium aliquando dormitasse: vt ipse quoque A, Gellius qui alios taxat, sine morsu hominum non euadat. Huius rei causas duas inuenio: vnam quod supra alios mortales claro atque illustri loco constituti omnibus pateant & si quid agunt latere non potest, iuxta illud Christi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: & a Cristo dictum est, In maxima fortuna minima licentia. Alteram quod sicut Auster serenitatis apud nos, sic vbique gloriæ inimicus est liuor. Tertiam causam addo, vt scilicet dum illustres viros persequuntur, aliquod sibi nomen acquirant qui aliter ignobiles permansissent. Sicut de eo dicitur qui in Ephesiæ Dianæ templum ignem misit, Sic & Pilatus ex scelere suo factus est famosus, & assidue cum Christo cantatur in Symbo o. Huiuscemodi homines virulenti si inter legendum aliquid quod aptius exierit conspicantur, cursim pertranseunt, quasi aliud quærant, & more muscarum relictis integris ac sinceris partibus, ibi tandem sidunt, vbi de suppuratione aliqua iam matura emanat humor purulentus & teter. & recte profecto primus nominum impositor, quisquis ille fuit, vitium

istud

istud dixit inuidiam. Videntur enim inuidi non videre, & iure aliena bona pati dorasiam, dum in ea solum configunt oculos, quæ possint vel videantur posse taxari. & valde ægreferentes, quod non offendant vitia grauiora, notant verucalas, signant neuos, damnant pilos, nil non fastidiunt. & mirum est, quod ea quæ maximè diligunt, acerrime taxant, vitia scilicet & errata, in quibus, cum ea quæ bona sunt, muti, flacci, defectiq; viderint, oppido exultant: sed illud taxant, non vt illud taxent, verum vt per illud authorem confodiant, & sibi laudem & nomen acquirant, in illo inuidi, in isto vani, in vtroque stolidi. At viderint ipsi quid agant, & agant vt lubet, dum modo sciant aliquando se inuitos nobis prodesse. Fimus enim longe celebriores, dum accusantium, atque excusantium linguarum conflictu, & multa contentione ventilamur. Ego quidem sum semper non virtute, sed naturæ potius benignitate sic affectus (norunt hoc qui me norunt) vt non possim non laudare quæ sunt recte dicta. Conieci tamen & ego, vt verum fatear, oculos aliquando in ea quæ vitiligatores isti cudūt, & inueni ea nihil in medio habere, & esse, vt Horatius inquit, versus inopes rerum, nugasq; canoras, & quasi nuces sine nucleo. & castaneam a tineis corrosam, quæ, vt aiunt, in cute nitet, & intus putret. Docet recte Horatius in poematibus, quid sit venia dignum quid indignum: ait enim in poetica.

Sunt delicta tamen, quibus ignouisse velimus.
Nam neque chorda sonū reddit, quem vult manus, & mens;
Poscentiq; grauem persæpe remittit acutum:
Nec semper feriet, quodcunq; minabitur arcus.

Verū vbi plura nitēt in carmine, non ego paucis offendar maculis, quas aut incuria fudit, aut humana parū cauit natura. Incidi & ego, vt ingenue fatear, in aliquot errores per incuriā, quorū heic vnū libet subijcere, cui Horatius, vt ex verbis eius deprehēditur, facile ignosceret. Dū iunior olī Demosthenis vitā è Græco in Latinū per Leonardū versam perlegerem, & ad locum mor

tis eius peruenissem pro Calaurea, Calabriam scriptum reperi, & ex illo tẽpore in ea opinione semper permãsi, vt crederem Demosthenem vita functũ esse in Calabria. Et propterea postmodũ scribẽs tropæũ Mantuanũ, cum quædã Calabriæ loca percurrerẽ, dixi Demosthenẽ occidisse in Calabria, q̃ nõ in Calabria parte Italiæ, sed in Calaurea scopulo vel insula iuxta Peloponnesum ad orientem posita vitam veneno commutauit in mortem: & de hoc sero certior factus sum ex lectione codicis Græci Strabonis cosmographi, quem tunc non legeram. Meminit etiam Calauriæ Plinius contra Troezenem agrum eam locans: Demosthenis autem non meminit. Pomponius Mela de Demosthenis morte mentionem adiungit. Tum demum cognoui impossibile esse, vel certe admodum difficile eum qui multa scribat, vel suo vel aliorum vitio non errare, & recte dici posse, tot esse qui errent, quot qui aliquid faciat. Nam & a vulgaribus dici soles: Qui nil facit non errat. At mihi quidẽ videtur multo magis eum errare, qui nihil facit, & in otio naturæ contrario se sepelit, ac more suum grunnit in cœno. Qui agũt ergo, & qui non agunt, omnes errant. Similis alucinatio Lucano imputatur, qui in sexto Pharsaliæ dixit,

Quæ tetigit Phylace, Pteleosq́, & Dorion ira
Flebile Pieridum.

Putauit enim Dorion vrbem Achaiæ, vbi Thamyræ vati succensuere Pierides, esse in Thessalia, seductus vocis similitudine. Nam vrbem Thessaliæ, quæ dicitur Dotion, putauit Doriõ appellari, & quod factũ est in Achaia, credidit accidisse in Thessalia. Vide Hermolaũ in nonũ caput quarti libri Plinij de naturali historia. Et vt verum constet esse quod vulgo dicitur, Humanum est peccare, commemorabo quædã peccatũ veterum authorum, quorum comparatione nostra videri possunt venia digna. Pomponius Mela in secundo Geographiæ libro dicit, Istrum fluuium mare Adriaticum influere: quod constat esse falsissimũ, & Ptolemæus de Padi ortu insigniter errauit. Orpheus in Argonautico

nautico dixit, Thermodôté, Phasim, & Tanaim fluere ex Araxe quod postea deprehensum fuit esse falsum: AEschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, ut refert Plinius in ultimo loco libro naturalis historiæ, dixerunt electrum nasci ad ripas Padi: quod quam verum nemo ignorat. Dixerunt insulas Electridas in mari esse Adriatico, quo nomine nullæ in eo sunt. AEschylus dixit in Iberia quæ est Hispania Eridanum esse, & Rhodanum appellari quod est falso falsius. Euripides, & Apollonius dicunt in mare Adriaticũ cõfluere Rhodanũ, qui fluit in Gallicũ. Sophocles tragicus dicit electrum fieri ultra Indiam, & esse lacrymas avium Meleagridum, qui error est manifestarius. Eratosthenes reprehendit Homerum, quod in locis & locorum distantijs sæpius erraverit. Strabo autem in primo Geographiæ libro, licet nitatur Homerum excusare, non tamen potest eum omnino ab errore defendere: sed dicit nõ esse a poetis quærendam rerum cognitionem exquisitam. Dicitur & Plinius errasse vitio librariorum, ut patere dicunt in xxvij naturalis historiæ, capite vij. ubi transtulit porrum, pro marrubio. Iulius Higinus, ut refert A. Gellius in x. Noctium suarum, dixit Virgilium circa historiam Romanam multipliciter errasse, et presertim, cum inducit Palinurum AEneæ dicentem:

Portusq; require Velinos.

Velia enim unde Velius dicitur, non erat eo tempore: & cõdita est a Phocensibus profugis post annum amplius sexcentesimum quam AEneas in Italiam venit. Quomodo ergo quærat portus dictos ab opido, cuius nomen eo tempore nusquam gentiũ erat? Item cum dixit, Theseum liberatum ab Hercule redijsse ab inferis: & postea de eo dicit,

Sedet æternumq; sedebit,
Infelix Theseus. Item cum dixit.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenas,
Ipsumq; AEacidem:

Id est, Pyrrhum: quasi ille quem ostendebat pater Anchises,

fecerit illa omnia: hoc est eruerit Ar_os, & Mycenas, ad Pyrr quod constat esse impossibile: nam nō eodē tempore, nec per eos homines, cum Achæis & cum Pyrrho pugnatum est, & bella Achaicum multis post Pyrrhum annis est confectum. Existima bat ergo versum illum subtrahendum,

Ipsumq; AEacidē, genus armipotentis Achilli.

Idem in Ecloga, Formosum pastor, cum dixisset,

Thestylis & rapido fessis messoribus æstu. Item.

At mecum raucis, tua dum vestigia lustro

Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.

In fine subintu it,

Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est,

Ac si duo tempora in vnum coirent, scilicet tempus messi[s et] putationis, quæ tam longe distant: & ac si cum putantur vite[s] vlmi sint frondosæ, quæ non conueniunt. Marcus Manili[us] quincto dicit Andromeden AEthiopicam Cephei regis filiam ha buisse ceruicem niueam: sic enim ait,

—Niuea ceruice reclinis.

Ouidius autem de eadem dicit.

Andromede patriæ fusca colore suæ.

Taxatur Ouidius quod quinquaginta filias Thespij vel Th spis vt dicit Diodorus, quas Hercules vna nocte grauidauit, v[o] cet turbam Teuthrantiam: quasi fuerint filiæ Teuthrantis, q[ui] tenuit partem Phrygiæ ad Caicum.

Item in xv. Metamorphoseos inducit Pythagoram, Myce nas, Spartam, Thebas, Athenas tūc non habere nisi nomen: qu[asi] si fuerint abolitæ & penitus exstinctæ, quod est omnino falsum & ridiculum. Idem Ouidius in libro Fastorum describens raptum Proserpinæ, lapsus est in descriptione florum hyblæorū: nam di cit eam cum comitibus suis legisse violas, rosas, lilia alba, ama ranthi & croci flores, qui nequaquam legi possunt vna die sed nec vno mense. Violæ namque florent veris initio, ros[æ] ver[o]

uere iam præcipiti, & paulo post rosas, lilia alba: amaranthus intrante autumno, & crocum mense Octobri. Quo modo ergo col ligi possunt una die? Erat intentus florum uarietati describendæ, & florendi tempora non aduertit: immo quod magis mirorq; ipsi commentatores qui locum illum enarrant, id non aduertunt. Scientes ergo critici nostri naturæ humanæ conditionem esse, ut errare, labi, decipiq; possit, deberent se cohibere, & minima cum Horatio transeuntes, ad magna errata seruare censuram. Sed scio respondebunt illud Ouidij.

—Neue monendo

Profecisse putes: nec tempora perde loquendo.

Meminerint tamen sibi cauendũ esse, uidendũq; quid baubẽtur. Non deerunt enim qui eos cribrẽt, qui pinsant, & molant, & in posteritate nostra erũt, qui causam cõtra eos et meã, & aliorũ tueantur. Sed ut aduerto nimis sermo noster euagatur, & urceus meus exit in amphorã. Feramus igitur nos, ô Ptolemæe, feramus æquo animo linguas eorũ, & in ultionem tot iniuriarũ eis parcamus, atq; indies magis ac magis uirtute nitamur. Claris operibus, unde consequamur laudem, insudemus: nam ad quanto maiorẽ gloriã uenisse nos uiderint, tanto ipsi, qui postquã quoad possunt malignati fuerint, longo interuallo nos sequentur, ma gis atque magis affligentur. Si uero contingat aliquando nos errare: nil tamen propterea est minus agendum. Sicut namque in moribus caritas operit multitudinem peccatorum: sic in scientijs pauca errata, a multis bene dictis absorbentur. Philosophi uniuersi, fere omnes ecclesiæ sacri doctores, Gratianus, qui patrum decreta collegit: Petrus Lombardus, qui librum sententiarum scripsit, errauerunt: In summo tamen pretio remanent, laudantur, uigent, releguntur, amantur. Concludamus ergo illo Petri apostoli dicto: Hæc est uoluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciamus imprudentium hominum ignorantiam. Hæc satis ad præsens generaliter dixisse: si quid uero ad singula obiecta dici sic necesse, relinquo tibi totam hanc prouin-

ciam: quod litterarum peritia facit vt possis, & fraterna caritas facit vt velis, Bene vale

PTOLEMAEI HISPANIOLI, Baptistæ Mantuani fratris, contra detractores suorum operum, Apologia.

MARIVS AEQVICOLVS IOAN. IACOBO BARDELLONIO SALVTEM

PER Cymacli vndas cum domina Isabella Estensi vaganti mihi tuæ litteræ redditæ sunt: quibus inter cetera certiorem me reddis Ptolemæum Gonzagam iam vltimam manū imponere Apologiæ, quam pro germano Carmelita Baptista ter maximo contra litteratores suscepit. Laudo officium: sed miror cur in mea prouincia, qui liberis suffragijs ex nostri ordinis quasi Senatus C. sortitus sum, tantum sibi iuris vendicet. Scio hominem ingeniosissimum, lectionis plurimæ, et acris iudicij: verum qualia parat otiosorum sunt, vt nunc nos sumus, non eius qui in rebus publicis maximi momenti vt priuata omittā, sit amplissime occupatus. Ex omni Europa ad suum principem, cuius humeris libertas & salus nititur Italiæ Regū, & Rerump. confluunt oratores. huic cū Ptolomæus a secretis solus primus sit voluntatum & consiliorum ad-

iutor

autor & particeps, non sit verisimile, vt ad defendēdū vatet, cū vix ad vsus vitæ necessarios otij superfit tantillum. Sinat me hoc agere. testor me relicturum aduersarijs nullum prouocationis locum, si quid in iustissima causa, & in diligētia fidendum est. Si potest igitur desistere, rem gratam faciet: si minus, scribamus vterq. Te tamen rogo, vt illi persuadeas, ne paria induat arma: Nos enim de ortu linguæ Latinæ, & vt altera facta sit, vt in hanc quam vulgo loquimur veteris, vmbram paulatim defluxerit, longa oratione disputamus. Mox vt Carmelita verborum & simpliciū, & collocatorū summā habeat rationē, vt priscis ad decorē parcé, vt nouis verecunde ad necessitatem vtatur, vt proprijs, & vsitatis Latinis insistat semper: ostendemus, vt illorum conglutinatio dulciores numeros & suaue sapiat. Porro vt personæ ac tempori consentaneus. quod Græci, πρέπον Cicero decorum dixit, vbique miro artificio obseruet, hæc summa est. Locos præterea obiter illius præclarissimos excutimus, vt sententijs ex abdito erutis poema redundet, vt omniū artium & disciplinarum humanæ diuinæq; philosophiæ sit refertissimum, vt succi multum, sanguinis & neruorum habeat plurimum, vt natura ipsa lætum & fecundum ingenium præseferat, vt proprijs ductibus vena indefesse scatens fluat: sic ante oculos ponemus. vt diuino interdum afflatum Numine non possit negari. Habes rem omnem, & consilium meum: cura ne mihi cum Ptolemæo amicissimo concurrendum sit. Do illi hac de re literas: sed breues admodum, tum ne ambitionis accuser, cum quia nulla res maiori pretio emitur, quam quæ precibus. Franc. Zerbinatus adolescens elegans & virilis tuus est. Iohan. Iacobum, Calandram eruditissimum Aegidiumq; meum, immo nostrum saluto. Cum ero Ferrariæ Chalcidium, & Proclum habebis. Bene vale. Cymæ, li quarto Idus Nouembris

CIↃ.IↃ.VIII.

PTOLEMEI HISPANIOLI CONTRA DETRAHENTES OPERIBVS FRATRIS BAPTISTAE Mantuani Carmelitæ Theologi apologia.

VM audissem nuper Baptistæ Mantuani Carmelitæ fratris mei opera taxari a nonnullis, minime me Christo miratus sum, & quod sciebam omnes qui aliquid edunt, seu sint scriptores seu alij opifices, huic infelicitati esse subiectos, ut habeāt semper suggillatores, sicut & vestes habent tineas, & ligna teredines, quibus erodantur: & quod recordabar eum quasi semper aliud agentem omnia sua cudisse poemata, atque ea, cum sit minime gloriæ cupidus, atque derisor auræ popularis, quasi quid onerosum ac permolestum, &, ut ipse solitus est dicere, meliorum meditationum impedimentum. proiecisse a se, & tamquam vita indigna exposuisse magis quam edidisse. Existimabam enim esse satis verisimile in multis eum peccasse, qui Horatiani præcepti neglector, neque in decimum annum sua seruasset, ut Isocrates suum Panægyricum: neque in nonum, ut Cinna suam Smyrnam: neque limæ laborem & moram pertulisset, sed potius omnia fecisset quasi ex tempore, subitario quodam furore, tamquam siluas. Et hac adductus ratione iudicabam fore satius dissimulando pertransisse hos rumusculos, quasi indelebiles, vel sponte sua aliquando quieturos: sicut medici solēt quasdam leues corporum molestias naturæ curandas relinquere, quasdam etiam periculosas respuere, ne frustra laborando malorum medicorum nomen incurrant. At pietate fraterna me indies magis solicitante, cum more Apellis, quasi post tabulam latitans haberem aures semper intentas ad ea quæ in

eum

eum crimina ingerebantur, manifeste deprehendi ægritudinem hanc sonticam non esse: Immo & sola dieta curabilem, & quædam ex his quæ obijciuntur esse impressorum errores: quædam esse meras calumnias: quædam vero poeticas licentias, & ab alijs poetis, etiam laudatissimis in vsum missas, & passim ab antiquis vsurpatas: quædam & ea paucissima noue dicta, & contra consuetudinem antiquorum, quæ nauci sint pendenda. Quis est enim qui loquendo vel scribendo multum vel parum ab ætate præcedenti non discedat? Suscepi ergo curam, vt fratem decuit, diluendi has labeculas, & quidem confidenter, videns eas smigmate non multo indigere, & medico peritiore opus non esse. Præmitto ergo illud Horatij summi in Arte poetica præceptoris antipharmacum salutare.

Verum vbi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis.

Sint ergo aliquæ maculæ: sint aliquot næui, sint nonnullæ verruculæ in tanta corporis mole poetici. Quid tum postea? O critice, quisquis es, visne propterea dare in interitum? Nolis sic desipere, sic ineptire: nolis huic iudicio submittere auctores tot clarorum operum. Si enim & in antiquos velimus esse censores tam austeri, vt non admittamus nisi omnino sanctos, nisi penitus immaculatos: explodentur fortasse ad vnum omnes. Considera illud Horatij in primo libro Sermonum, sermone decimo.

—Age, quæso,
Tu nihil in magno doctus deprendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?

Qui versus cum interrogatione et ironia pronunciandi sunt, & ex cõtrario intelligendi, quasi dicat in omnibus poetis aliquid emẽdandum inueniri a doctis. Audi quid dicat Quinctilianus in decimo libro capite de imitatione, vt cognoscas omnes antiquos posse aliqua ex parte taxari: ait enim sic. In magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitiosa, & à doctis inter ipsos etiam

etiam mutuo reprehensa, sic ille. Vidimus grammaticus Alexandrinus scripsit contra Ciceronem. item Gallus Asinius, et Largius Licinius. Contra Theophrastum dicitur scripsisse meretrix quedã, & ei magnum, vt aiunt, intulisse negotium. Recordare Pollionem deprehendisse in Liuio tanto auctore Patauinitatẽ, hoc est aĩs qua verba Patauina. Et ab eodem reprehendi etiam Sallustium qui in Romana historia tenet principatum, quod in primo historiarum libro eos, qui transitum maris fecerant, dicit transgressos, quos transfretasse dici solitum est: nam transgressus a pedum gressu appellatur. Satis ergo tibi factum putes, si plura, vt inquit Horatius, nitent in carmine, nec vsque adeo paucis maculis offendare, vt immodeste ac importune te ingerens et sacrosanctos vates commaculare non parcens, ex doctorum hominum cœtu non iniuria forsitan explodare. vtque id benignus facias, subiungo hæc quæ de summis virorum ingenijs eodem lib. capite primo dicit Quinctilianus. Neque id statim legenti persuasum sit omnia quæ omnes auctores dixerint vtique esse perfecta: nam & labant aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati: non semper intendunt animum, nonnunquam fatigantur, cum Ciceroni dormitare interdum non solum Demosthenis oratio, verum etiam Homerus ipse videatur. sic Quinctilianus. Sed venio iam ad singula, sequens ordinem, non quidem librorum sed magis memoriæ, vt id prius ponatur, quod reminiscendo prius occurrerit.

Incipio igitur a rancore qui solet esse causa horum tumultuũ. Aiunt poetam ea voce scilicet rancore vti, quæ apud auctores idoneos non legatur: manifesta hæc calumnia. Ego enim rancorem legisse me memini apud Palladium in libro de rebus rusticis, vbi sic inquit. Receptacula olei semper sint munda ne nouos sapores veteri rancore corrumpãt, vbi videtur velle rancorem esse putorem quendam, et idem fere quod rancidum, a ranceo verbo. Transfertur hoc vitium ad animum, cum significare volumus malum affectum, & præsertim liuorem, ac simultatem, quæ in-

diciuntꝫ

dicium deprauant, & faciunt homines in damnum aliorum ire præcipites.

Aiunt item eum hoc vocabulo reserare, male vsum, cum dixit in Alphonso,

Insontes animas reseraret ab Orco.

Non enim animæ, vt aiũt, sed hostia ferè clausa, referantur. Manifesta & hæc calumnia, et hominis indisciplinati certum argumentum, quod non nouerit proprietatem vocabulorum a poetis obseruari non oportere, vt infra ostendetur: nec Virgilium legerit in ij. AEneidos dixisse homines laxari, cum proprie homines non laxentur, sed loca & claustra: ait enim sic.

Inclusos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat claustra Sinon. & in sexto dixit,
Aperit ramum, qui veste latebat.

Audiui etiam spectari limis, &, vt inquit Appuleius, morsicantibus oculis a quibusdam, quod nisi male memini in prima est Parthenice, cũ Olympiacũ ponit pro cælesti. Volũt enĩ ab Olympo, qui ponitur pro cælo fieri Olympiũ et Olympicũ: ab Olympia vero vrbe Olympiacum. Huic obiectioni paucis respondeo, sumi etiam Olympiacum pro cælesti: quod vnico exemplo declarabo. In vndecimo libro Appuleij de Asino aureo legitur Appuleium ipsum cũ secundo Romæ initiatus fuit Osiridi, chalmydã, sic enim ipse dicit accepisse, quam Olympiacam sacrati appellabant. Exponens autem noster Philippus Beroaldus locum illum dicit Olympiacam, id est cælestem & diuinam, ac Dijs Olympijs dicatam. sic quoque nos exponimus dictum a poeta nostro Christum esse stirpem Olympiacã, nõ ab Olympia vrbe, sed à Deo Olympio, id est cælesti, Dicebatur etiam ab antiquis Iupiter Olympius. Et Dij Olympij vocabantur, qui in Gigantomachia Ioui Olympio suppetias tulerant. Deus autem noster, qui secundum nominis etymologiam verus est Iupiter, potest recte dici Olympius, hoc est cælestis. & ab ipso Deo Olympio Christus naturalis Dei filius Olympiaca stirps potest appellari.

Volunt item eum male armos ponere, pro humeris hominum, aiunt namque armos non hominum dici ab idoneis, sed belluarum. Manifesta haec calumnia, & non sine eorum rubore refellenda, Pompeius enim dicit arma vocari, quae armis dependent, & non ea quibus eminus pugnamus, quae tela appellamus. Lex Laurentum erat, ne pomum ex alieno legatur in armum, id est quod humeri onus sit. Antiquitus quoque virgo sacrificans, quod laciniam togae in humerum reijceret, armata dicebatur, quod videlicet laciniam in armo haberet. Item armillae dicebantur ornamenta quaedã militaria, quae missi à duce donabantur, quod in armis, hoc est brachijs gererentur. Nam antiqui humeros cum brachijs armos vocabant. Est & armillum vas vinarium dictum, quod armo portaretur. In his omnibus constat de hominis armo semper intelligi. Qui tamen defendere vellet armos dici proprie brutorum, habet auctorem satis idoneum Ouidium scilicet in decimo Metamorphoseon in fabula Atalantae & Hippomanis. sic enim dicit.

—Digiti curuantur in vngues:
Ex humeris armi fiunt.

Et hoc etiam concesso nil tamen minus poeta saluatur, quod istae vocabulorum proprietates confunduntur ab auctoribus, & praesertim a poetis: quibus ex priuilegio conceditur non libertas solum, sed etiam licentia. Nam cum auriculae sint brutorum, vt quidam volunt: tamen Lucretius dicit in quarto.

Et genus humanum est auidum nimis auricularum.

Idem pro elephantiasi dicit elephantem, & pro centaurea herba dicit centaurum, & centaureum.

In primo libro tropaei Mantuani damnat quod primam Isauri syllabam ponat productam, quam solent alij quidam breuiare. Manifesta & haec calumnia, et nescio quid indisciplinatũ prae se ferens. Volunt enim eum licentia priuare, quae ab omnibus poetis vsurpatur: licentia inquam, quae passim nominibus proprijs est concessa. Subijcio ergo verba Seruij in locum illum primi

AEnei-

AEneidos.

Huic coniux Sichæus erat. Cũ nomina a versibus abhorrẽtia inuenit poeta, aut ea mutat, aut aliquid inde mutilat. Et paulo infra Sichæũ primã natura corripit: sed heic ectasim facit lucẽtia, q̃ in proprijs est nominibus, in quibus licet in quãuis parte mutare syllabæ naturam. Idem euenit in appellatiuis, si a proprijs sunt, vt,

Sicanio prætenta sinu.

Sic Seruius. Et idem Virgilius paulo mox posuit eandem syllabam breuem subinferens.

Quos inter medius venit furor. ille Sichæum.

Addo quod in decimum AEneidos dicit Seruius: ait enim sic. Cydon si nomen est appellatiuum, corripit Cy: si proprium producit. Sed tamen Statius in proprio corripuit, vtens licentia, quæ in proprijs est nominibus.

Hæc regi promissa Cydon, hæc Lampe dabamus.

Reprehenditur etiam quod spirituale dixerit, pro incorporeo: sed ea vox iam diu est in vsu in scriptoribus ecclesiasticis, hisq́ approbatissimis, qualis Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, perquam familiaris, & recte per analogiam inflexa a spiritu, sicut a manu manuale, quod enchiridion dicitur Græce, & a ritu rituale, Vnde libri quidam Etrusc orũ dicebantur ab antiquis rituales, quod in eis contineretur quo ritu vrbes condantur: ar [illegible] ædes q̃ sacrentur: curiæ, tribus, & centuriæ distribuantur. Fateor actionem hanc in Tibullo, Catullo, & Propertio non inueniri: sed non est in arbitrio istorum, vt critici putant termino sla uere linguæ Latinæ, quæ magis indies propagatur & crescit, etiam his inuitis, qui vellent etiam claudere intra vnius ætatis angustia, contra iudicium ipsorum antiquorum, qui linguã Latinam curauerunt non certis coartare limitibus, sed indies magis ac magis proferre. Vnde Lucretius in primo:

Multa nouis verbis præsertim cum sit agendum.

Propter egestatem linguæ, & rerum nouitatem.

Et

Et Quintilianus in primo libro capite de tribus virtutibus in elocutione de nouis verbis sic inquit. Noua non sine quodam periculo fingimus: nam si recepta sunt, modicam laudẽ afferunt orationi, repudiata etiam in iocos exeunt: audendum tamen: nam vt Cicero ait: Etiam quæ primo dura visa sunt, vsu molliuntur. sic Quintilianus. Facit ad hec quod dicit Varro de lingua Latina se licet Lælium doctissimum illo æuo, & alios senes euitasse dictionem, nouissimus, quod nimium nouum esset verbum: & tamen Cicero vsus est ea in oratore dicẽs: Quæ duo sunt ad iudicãdũ nouissima. Et in epistola ad Octauium: Nam vt ordiar ab initio, et perducam ad extremum, & nouissima conferam primis. Cicero abstinuit verbo, iniungo, quod ponitur pro aliquid agendum mãdo. Vsus est eo Papinius præfatione primi libri Siluarum, & post eum alij, & modo receptum est paissim ab omnibus. Carpitur etiam quod vtatur hac dictione, vidualis, cum dicere vult vel habitum vel vultum tristem ac humilem, quali solent viduæ incedere. Quid ad hoc respõdendum? Nisi vt eant ad Ludimagistros & discant ab Horatio sic nomina a nominibus deriuari. ait enim Horatius

Licuit, semperq́ licebit.
Signatum presente nota producere nomen.

Nomen hoc viduale & si ante productũ nõ fuit satis est nota præsente esse signatum. Est autem nota signum, forma, charakter, figura, lineamentum. Talis ergo formæ seu figuræ, cum ab alijs nominibus multa deriuentur, cur hoc instar aliorũ formatũ reprehensione dignũ reputatur? Nõne à pluuia pluuialis, à Borea Borealis, à bruma brumalis, à vita vitalis deriuatur? ducũt etiã à mulctra mulctrale, à Flora floralia, à paripherna paraphernalia & mille alia similiter ab alijs producũtur, que apud approbatissimos auctores sunt in vsu. Non prætereo quod memoriæ modo occurrit legisse me apud Solinum, vesperalis: nam de Macedonia loquens dicit, A vesperali plaga Dardani sunt, & Illyrij.

Apud

Apud Lucretium legitur principiale in secundo.

Haud sine principiali aliquo leuore creata est.

Et in quinto,

Principiale aliquod tempus, clademq́ futuram.

Et in primo libro ab eodem ponitur perniciale. & in quincto dicit.

Scenalem speciem patrum, matrumq́, Deorumq́.

Formantur quotidie secundum, vt prædictum est, analogiã: hoc est ad similitudinem aliorum nouæ voces pro arbitrio & voluntate scribentium. Legi apud Sidonium, coräucitus, sicut radicitus: & apud Boethium mensurnum per analogiam aeductum à mēse: sicut diurnus à die, et nocturnus à nocte, quod vt exist imo, isti vel riderent, vel exhorrerent præ ingenti suæ inscitiæ obscuritate.

Cum audisset sibi vitio dari, quod neutro genere polenta dixisset, paulum subrisit, & vt est facetus in me conuersus ait. Hui me miserum, Ptolemæe, vocor in iudicium de polenta, quod non edi: & continuo attulit versus illos ex quincto libro Metamorphoseos Nasonis.

Prodit anus, diuamq́ videt, lymphamq́ roganti
Dulce dedit, testa quod coxerat ante polenta.

Et paulo infra.

Offensa est, neque adhuc epota parte, loquentem.
Cum liquido mixta perfudit Diua polenta.

In primis duobus versibus iungit dulce cum polenta: in aliis duobus dicit cum liquido polenta: quæ essent & critici nostri iure perfundendi, & in stelliones deformesq́ bestiolas conuertendi. Philippus Beroaldus in sextum librum Appuleij de aureo Asino loquens de polenta dicit. Apud Ouidium neutraliter enuntiatur illo versu:

Dulce dedit, testa quod coxerat ante polenta.

Phocas grammaticus dicit neutro genere duo lecta apud Sallustium nomina fluminum in a terminata, vt hoc Muluccha, & hoc

hoc Turia, qui amnis est citerioris Hispaniæ, quod addidi, ne tibi nouum videatur nomina primæ inflexionis interminata posse esse neutra: est etiam pascha: & quod omnis generis est aduena.

Taxatur etiam quod primam in Methone corripiat, quam Homerus longat, & per η litteram, semper apud Græcos longa scribat. Respondetur id quidem verum esse, et in hoc a Stephano notari Homerum, quod scilicet eam dictionem per ε scribat, cum omnes Græci auctores scribant per e micron: vide Strabonem & Ptolemæum: quo fit vt poeta noster non errarit: sed magis legitime vsus fuit ea syllaba quam Homerus, quamquam & alibi ad imitationem Homeri ex industria longam posuerit, volens ostendere, vt ipse dicebat, Homeri auctoritatē pro lege habedā.

Reprehenditur etiam quod fecerit passiuum a regno; & dixerit quodam in loco, credo loquens de Hispania, & regnatur ad huc. Nam Seruius in tertium Æneidos exponens illud Virgilij

— acri quondam regnata Lycurgo,

Dixit regnata participium sine verbi origine. Huic respondetur, quidquid dixerit Seruius, poetam non dixisse hoc sine idoneo auctore: Corn. Tacitus in xvj. Neque enim heic, vt in ceteris gentibus, quæ regnantur certa dominorum domus. Sic ille:

Quodam loco in Siluis dixit.

Feminàque antiquas vna triumphat opes.

Contra hoc dicunt Latine dici triumpho de opibus, non triūpho opes, nec opes triūphantur. Cōtra hos est locus in libro septimo capite xxiij. Diuinarum institutionum Lactantij, vbi sic ait. Gentes vero non extinguentur omnino, sed quædam relinquentur in victoriam Dei, vt triumphentur a iustis, ac subiugentur perpetuæ seruituti. Si igitur dicere possumus passiuè, quod impij triumphantur a iustis, vt dixit Lactantius, cur non dicemus etiam actiuè, quod iusti triumphent impios? Quod si Lactantius non videtur criticis auctor idoneus: non recusat poeta damnari cum eo. Non ignorandum etiam quod θριαμβεύω apud Græcos iungitur accusatiuo, & significat publicare: & θρίαμβος dicitur

demon-

demonstratio victoriæ vel pompæ

Venio ad vnum, quod posset non quidem redargui, sed triuiales grammatistas tenere suspensos. Secundam in dictione Lycaonius syllabam ponit breuem in quarto libro Tropæi Mantuani. & quamquam a sit litera dichrona, semper tamen a Græcis in ea dictione prolongatur, vt etiam in dictione Laos: vt Phocylides λαοσ καὶ νῦος και πυρ.

Item in dictione Amphiaraus. Id cum ab eo quærerē cur factū esset? Dic sodes inquit ô Ptolemæe, Homo qui ex Græcia Romam domicilium transferat: nonne legibus Romanis viuere debebit? Respondi sic videri: sed aliud iudicium esse de hominibus, aliud de vocabulis; Tunc ille, sic nimirum, ait, dictionem a Græcis ad nos translatam oportebit regulam pati Latinam, quæ est vocalem ante vocalem breuiari, quod ne mireris lege Quintilianum in primo libro, capite de tribus virtutibus in elocutione: vbi dicit grammaticum vetustatis amatorem velle peregrina declinari more nostro, & dici Castorem, & Hectorem, & similia media syllaba producta, quia hæc nostris nominibus accedunt; quæ in easdem, quas Castor & Hector, litteras exeunt: vt sunt amor amoris, & lector lectoris.

Ea de causa dicimus Polemo, Telamo, & Plato, abiecta n litterea finali, quā habēt apud Græcos. Eadem ratione Cicero dixit Hermagora, abiecta s finali, & plerīq; dixerūt AEnea in recto: nā si talia nomina retinerent s, quā apud Græcos habent, viderentur declinanda sicut Mæcenas, Suffenas, Aspernas, Rauennas. sic Quintilianus. Priscianus quoque in libello de duodecim carminibus, dicit antiquos huiusmodi nomina fine s scripsisse.

Vides vt existimarint idem iudicium esse de hominibus, atque de vocabulis?

Si ergo secundum Latinos sequens vocalis breuiare potest diphthongum præcedentem quæ natura est longa, vt, sudibus-q; præustis: cur nō breuiare poterit dichronam vocalē, qualis est a

apud Græcos, cum ad nos est translata. Seruius in illud Virgilij,

Eoasq́ aties, & nigri Memnonis arma.

Dicit in Eous poemam syllabam natura esse longam: sicut est & in Lycaonius secunda: sed eam aliquando breuiari, quod sequatur eam vocalis: vt — primo surgebat Eoo: cur in Lycaonius idem non fiat? & hoc poteji iure satisfacere dubitāti. Sic poeta. Subiecit etiam quæ sequuntur, ô Ptolemeæ, monuit me vt sic facerem Marcus Manilius in Astronomia, qui ponẽs in principio versus heroici Phaethontem videtur fecisse ex a & e litteris Græcis Latinam diphthongum, cogens eas in vnam syllabam, quæ apud Græcos sunt diuisæ, vt & apud Horatium in Odis.

Teret ambustas Phaethon auaras.

Sapphicus est versus. Et cur, oro te, hoc egit nisi vt illa dictio intelligeret se non esse amplius in Græcia, et debere vti lege Latina. Marci Manilij versus hic est.

Phaethontem patrio curru per signa volantem.

Affert Quintilianus aliud tale exemplum ex Varrone.

Cum te flagranti deiectum fulmine Phaethon.

Tali licentia vtuntur & Græci, & vocatur apud eos synecphonesis: quando duæ syllabæ, inter quas nulla sit consonans intermedia, pro vna sumuntur: quod quatuor modis fit: nam vel duas longas in vnam longam, vel breuem & longam in vnam longam vertunt: vel duas breues in vnam breuem, vel duas breues in vnam longam, vt in dictione Phaethon, de qua supra dixi. Reperiuntur in poetis Græcis exempla quã plurima, quæ citare modo non curamus. Rei huius ignorantes derident Fortunatum poetam Christianum, quod fecerit Achaia dictionẽ trisyllabam, iungendo, i cum a vltimo. eius enim est versus ille.

Nobilis Andream misit Achaia suum.

Simile quid putauit Diomedes, & Priscianus de constructione fecisse Virgilium in versu illo.

Fixerit

Fixerit æripedem ceruam.

Dixit namque poetam posuisse æripedem pro aeri pedem, quasi quæ aerios, hoc est leuissimos haberet pedes, & ex duabus syllabis vnam fecisse instar diphthongorum. Idem sentit Probus grammaticus ad Cælestinum, vbi de eodem versu loquens ait: Tetrasyllabum ex pentasyllabo fecit. Idem & Sidonius in Epithalamio Polemij in dictione aerem: nam ex trisyllabo fecit dissyllabum, contrahendo in vnam syllabam a & e. ait enim.

Hinc aerem, pariterq́ Deos hinc extimat ortos.

Idem fecit Calpurnius in dictione ædon quæ luscinia significat, & scribitur a Græcis per α,η, diuisas syllabas: ipse vero fecit ex duabus vnam, ac si sit dipthongus. ait enim,

Vocalem supera: si turpior ædona bubo.

Debuit potius dicere, Si turpis ædona bubo, conuertendo η in e longam. Idem fecit ipse quoque Horatius in illo versu,

O mi Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non.

Vbi ex a & e, in dictione Laertiade fecit vnam syllabam: si legendum est, vt dicet Georgius Valla: qui vero Horatiū nuper impresserunt, subtraxerunt mi, vt scopulum euitarent. Sunt enim quidam pueriliter sapientes, qui dum metuunt poetis a prauitate syllabarum, suo sensu libros corrigunt, & peruertunt puritatem lectionis antiquæ. Sic factum est in illo versu Virgilij:

— liquidoq́ potest electro, vbi posuit amphibrachum pro dactylo, sicut & in pluribus alijs locis: vt

Hic vir, hic est. &

Insulæ Ionio in magno.

Semidocti autem quidam emendare volentes corruperunt. Quoddam est erratum in quinto Tropæi, vbi vitio impressorum, inopia, pro inertia est impressum. Simile aliud in Parthenice prima, corrupta dictione. legitur enim Neiphilus pro Nephelëius. & in vna Siluarum ad Ioannem Argenteum, vbi vitio impressorum legitur,

Et qualis riguo lilia prima sole, pro.

Qualia sunt riguo lilia prima solo.

Et in principio agonis Diuæ Agathæ legitur . langore semestri, pro langore trimestri. In Dionysio libro primo legitur.

Quos antiquus Achab, pro

Quos Rechab antiquus.

Et in agone Diuæ Margaritæ paulum procul a principio est error, qui errare fecit commentatorem . legitur enim , Haec est quæ negat aradeos , cum legi debeat non ara , sed aera ab æris . & ponitur materia pro materiato , puta æra pro signis Deorum æreis.

Sunt qui nodum in scirpo quærentes dicant eum hac voce, semel , quæ modo non pluries, modo cito , modo non diu, usum significat, potuisse pro eo, quod est aliquando . soient nempe vulgares , & qui indocte corrupteq; loquuntur dicere semel accidisse, cum aliquando accidisse dicere volunt. Primum respondeo rem nequaquam sic se habere ut inuulgant , & debere eos pœnitere calumniæ , & notæ quam perperam inurunt famæ alienæ. nam non pro eo quod est aliquando : sed pro eo quod est non pluries, semel heic ponitur. Legant diligenter , & æquo animo excutiant, & sic ut est dictum iudicabunt. versus hic est in Bucolicis.

Nocte semel media subeuntem limina furtim.

In quo vult innuere id non aliquando simpliciter , sed semel, hoc est, non pluries accidisse . Ast hi vulgariter loqui omnia consueti magis ad consuetudinē vulgi , quam ad poetæ sensum respexerunt . Sed fingamus eos verum dicere, & semel pro aliquando ille ponit: si recte intelligerent, id non coarguerent. Locus enim & tempus multa excusant, quæ alias essent digna redargui Locus erat, quo ille potuit illis, immo & debuit plene satisfacere: id enim est in Bucolicis dictum, ubi videntur mores rusticorum, & Minerua pastoralis pſentatur , ibi etiā rusticus quidā crates quo grates, & in c versa fabulatur, & ad imitandum pro ridiculo vulgicos, Follux p Paulus, Harculus, p Hercules, Oenophilus p Onophrius

phrius,coitus pro coitio,hora nona pro meridie,et huiusmodi alia de industria ponuntur , non casu vel inscitia , vt fortasse isti criminantur. Sed quia scio criticos rationibus his non assensuros, sed præ maledicendi libidine potius hanc poetæ industriam damnaturos: moneo lectores hanc inuentionem nouam non esse : sed ab antiquis poetis ortũ habuisse. Nam in versum illum Maronis.

Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho

Dicit Seruius ad verbum. Vel dicamus quod ipse veluti pastor ignarus dixerit illum Atheniensem, qui erat Thebanus: nam & Theocritus ad exprimendam simplicitatem, multa aliter dicit quam sint. Hac ratione potuit scilicet Virgilius dixisse Oaxem Cretæ fluuium, cum sit Mesopotamiæ. sic Seruius, Pretereo heic ex industria quod aliqui contra Seruium dicunt in Creta quoque esse Oaxem, nedum in Mesopotamia: id enim ad præsens nõ curamus, Quod vero, semel, aliquando ponatur pro cito, & pro non diuisim : occurrit exemplum quod heic subijciam . Lucius Florus in capite de bello pirati o sic inquit, Ille, scilicet Pompeius dispersam toto mari pestem semel & in perpetuum volens extinguere.

Dicunt etiam non minus absurdè sibi non sapere deriuationes quasdam nominum , quæ sparsim in eius libris peruagantur, vt est illud Tyrrhenica : item illud Iberica, & id genus alia compluscula, quasi numquam viderint alibi similia . Nonne a Troia fit Troius, Troianus, Tros, & Troicus: ab Italia Italus Italicus, Italicẽsis: à Gallia Gallus, Gallicanus, Gallicus, Gallus: à Britania Britanus, Britanicus: ab Abdera Abderites, Abderitanus, Abdericus: à Creta Cres, Cretensis, Creticus: a Sicilia Siculus, Siciliensis, Sicelis. à Græcia Græcus, Græcanicus, Græciensis: à Tuscia Tuscus, Tuscaniensis Tuscanicus: à Germania Germanus , Germanicus , Germanicanus , qui habitat in Germania, licet non sit in ea natus: sicut vrbanicanus qui habitat in vrbe : a schola scholasticus , scholicus , & scholaris

secundum nouos: vt a mola molaris, & a Nerone Neronianus, & Neroneus. Statius in primo siluarum:

Parua Neronea nec qui modo lotus in vnda.

Macrobius fecit a ventre ventralis, a spina spinalis, & ab aliis alia sunt huiusmodi infinita pueris etiam cognita, quæ longo ri pudet recensere sermone. Sidonius quoque in panagyrico Maiorani, deducit a Tanai Tanaiticus, in illo versu,

Caucasus, & Scythicæ potor Tanaiticus vndæ.

Idem in eodem a Pholoe formas Pholoeticus versu illo.

Nubentemq; nurum non sic Pholoetica monstra.

Cur ergo fieri non potest ab Iberia Ibericus, a Tyrrhenia Tyrrhenicus? Et certe quibus hæc non sapiunt, videntur non sanum habere palatum. Stephano teste a Psophis, quod est nomen vrbis, rite & secundum analogiam fieri debuit Psophites, vel Psophita: tamen Valerius Maximus dixit Aglaum non Psophitam, sed Psophidium: sicut ab Arcadia Arcadius: ab Aulide Aulidius, ab insula Thyniade Thiniadius. Sed quid opus verbis tam multis? Ipse Priscianus in translatione Dionysij ponit Iberi cus: inquit enim sic,

Est primus vastis qui Pontus Ibericus vndis.

Pro quatuor his obiectis, quæ eisdem rationibus videtur posse impugnari ac defendi, subijcio vnum quod ora eorum, si frontem haberent, posset obstruere. Seruius in illud noni Æneidos,

— quam nec duo taurea terga,

dicit taurea vsurpauit, pro taurina. alibi, taurinis follibus. vnde sicut & Plinius dicit, deriuationes firmas non habent regulas: sed exeunt prout auctoribus placet. sic Seruius ad verbum. Quod si legissent critici nostri, tam inaniter non blaterarent.

Perperam eum accusant, quod in accusatiuo casu numeri pluralis dicat modo omnis, modo omnes, cum omnis dici semper oporteat. Gaudeo plane quod eis ab Aulo Gellio pro me respondeatur. Is in libro decimonono capite decimo tertio Noctium Atticarum dicit, antiquos curasse magis euphoniam, quam grammati-

maticorum regulas, & adducit Virgilium, qui eodem casu, modo vrbis, modo vrbes dicat, vt esse dicendum solo aurium iudicio existimabat.

Cherusci populi sunt Germaniæ, & ea dictio scribitur à Strabone cum diphthongo in prima syllaba. Damnatur ergo poeta noster quod eam breuem posuerit alloquens Imperatorem de gentibus Germaniæ. Sed sciant critici poetam non sine magnis auctoribus sic dixisse: eam namque syllabam breuiant, & Lucanus & Claudianus

Album liquere Cherusci. Item:

Quæque domant Catios immansuetosq́ Cheruscos

Non debent ergo critici imperiti persuadere sibi similibus imperitis id a poeta factum sine exemplo.

Venio ad id quod est Achilles criticorum, putabant se poetam in manifesto & inexcusabili errore deprehendisse, quod in Tropæo Mantuano dixerit, ante diem, pro eo quod, vt ipsi volunt, Latine dicitur ante lucē, vel sub lucem, vt in Virgilio,

Sub lucem exportant calathis,

& existimabant hanc maculam nullo vmquam smigmate dilui posse, & hoc esse telum Cephali ineuitabile, & iam certi de victoria cogitare cœperant de triumpho. Ego vt resciui, poetam conueni, remq́ indicaui. Ille autem continuo vt est comis & vrbanus. Vide inquit homines turdis persimiles qui viscum quo capiantur, passim excernant, & missa manu ad codicem Horatianum paucis philyris euolutis inuenit epistolam ad Lolium, vbi sic legitur,

Si noles sanus, cures hydropicus. & ni

Posces ante diem librum cum lumine, & reliqua.

Habent ergo inquit locum ex auctore non triuiali, sed ex ipso Horatio Latinitatis patrono atq́ parēte: qui sola sua auctoritate potest totū istorū exercitū profligare: eāt nunc & triūphēt, & de illata calūnia glorientur: subiunxitq́ carmen illud Maronianū,

I nunc, & verbis virtutem illude superbis.

Hoc idem ex illo Virgiliano versu colligitur,

Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.

Et in Genesi legitur, Appellauitq́; lucem diē & tenebras noctē, Accidit profecto his criticis, quod olim & Persis recitat Pausanias accidisse. Scribit enim Persas gloriabundos, quasi iam Græciam vicissent, lapidem Parium secum tulisse, vnde tropæum fieret pro victoria: lapidem hunc post eorum fugam Phidias in Nemeseos statuam formatum Rhamnunte collocauit, gratias hoc pacto Deæ referens, quæ iusta indignatione percussit homines elatos & contumeliosos. meminit rei huius Ausonius illo epigrammate.

Me lapidem quondam Persæ aduexere, tropæum
Vt fierem bello, nunc ego sum Nemesis.
At sicut Græcis victoribus adsto tropæum,
Punio sic Persas vaniloquos Nemesis.

Causam vero quod plerique antiquorum potius ante lucem dicerent, quam ante diem tamquam corollarium quoddam heic subiungo. Dierum inchoatio non vna fuit apud antiquos. Apud Romanos, a media nocte incipiebat, sicut modo apud nos quoad religiosam abstinentiam ciborum quorundam. Apud Athenienses ab occasu tendebat ad occasum: sicut & apud Hebræos, quibus præcepit Moses a vespera vsque ad vesperam sabbatha celebrare. Apud Babylonios a Solis ortu vsque ad Solis ortum. Apud astronomos hodieque tendit a meridie in meridiem. Ergo si Athenis, vbi ab occasu dies incipiebat, quis dixisset ante diem, poterat intelligi ante occasum: apud astronomos ante meridiem: & alio modo apud alios, iuxta morem gentium & nationum. Vt ergo tolleretur hæc dubietas, dicebant plerique ante lucem, cum de die artificiali loquerentur. Est enim dies artificialis tempus ab ortu vsque ad occasum: dies autem naturalis est tempus viginti quatuor horarum. Sumitur etiam dies, pro interminato tempore, vt apud Virgilium.

Multa dies variusq́; labor mutabilis æui.

Damnant

Damnant etiam eum falso crimine, quod in Dionysio dicat, ad præsens, pro eo aliter dicitur, in præsens, vel in præsentiarū, contendente. nusquam a Latinis hoc esse vsurpatum: labuntur autem in has ineptias, quod cum pauca legerint ac intellexerint, audent de omnibus, tamquam qui omnia sciant iudicare. Cornelius Tacitus historicus eloquentissimus vtitur frequenter eo modo loquendi: sed gratia breuitatis vnum locum citasse sufficiat. in xvij. libro sic inquit. Compositi ad præsens, qui coerceri non poterant. Eiusdem rei aliud exemplum profero ex Plinio: nam in libro octauo de naturali historia, capite xxy. ait sic, Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius, vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad præsens.

Poeta Valentiam vrbem Hispaniæ florentissimam vocat geniosam: volens per geniosam significari omni vbere gleba refertam, ponens causam pro effectu, cognitam tamen ab effectu: vt si videas terram herbosam, dicas eam esse vliginosam. Hoc isti vocabulum, geniosam scilicet accusant & conspuunt, dicentes esse insolens, & apud idoneos non inueniri. Sed vt paucis expediamus, fatemur istud noue dictum, vt pleraq; alia sunt in poetis & in oratoribus. Refert A. Gellius Sisennam solutum dicere in Senatu assentio, cum alij dicerēt, assentior, & multos eum sequutos. Item dicebat velitatim, saltuatim, cum dicere vellet properanter & cursim: noue ergo dictum sit. Dici certe non potest inconcinne fictum, aut sine ratione excogitatum: Vocamus ingeniosum qui ingenio sit magno ac excellenti. cur ergo vocare non possumus locum geniosum, hoc est Genijs multis, vel vno excellenti gubernatum, quem herbis, arboribusq; consitum, & omni bona fruge plenum vide rimus? Sed vt hoc magis constare faciamus, commemorandum est antiquos putauisse Genios esse Deos, qui rerū procreandarum vim haberent, atq; ita videtur geniū posse poni pro omniū rerū copia exuberāti, sicut ponitur Ceres, pro frumēto, Bacchus p vino Vulcanus,

Vulcanũs, pro igne: Neptunus, pro mari: Vesta, pro terra: Iuno pro aere: Mars, pro bello: Pluto, pro inferno, In eundem sensum dixit Ouid. in Heroid. ad Leandrum,

Vos modo venãdo, modo rus Geniale colendo: vbi accipit Geniale, pro frugifero. Simili deriuatione & non minus audacter dixit Horatius a belluarum multitudine belluosum Oceanum: cur non liceret ergo dicere locum Geniosum, vbi multi sunt genij, sicut ipse dicit mare belluosum, vbi multæ sunt belluæ? si hoc ei non placet quia nouum est & insolens, diu, si possunt, viuant, & vsitatum videbunt. Inter alia multa hoc quoque Nonio teste noue dictum est a Lucretio,

Quam sit paruula pars, & quam multesima constet.

Ibi enim ponitur multesima, pro minima, vel, vt alijs placet pro maxima. Et in secundo libro dicit. Immani maximitate, sunt & in Pacuuianis fabulis multa, quæ consilio delectandi & studio innouandi sunt inuenta, vt curuiceruicum pecus, cha'mydebrachium clipeare. Lucilius etiam vocat delphinos, repandirostrũ pecus. Sunt etiam complusculа alia nouè dicta, quibus Furius Antias dicitur delectatus, vt lapidescere, ferescere, diescere, noctescere, caulescere, virescere, pro eo quod est, vires assumere, opulescere, lutescere: propter quæ a Cæsellio Vindice accusatus est, quod in his Latinam linguam dedecorarit. Libet subijcere ipsius Furij Antiatis complusculos versiculos, in quibus continẽtur quædam nouè dicta.

Sanguine diluitur tellus, caua terra lutescit.
Omnia noctescunt tenebris caliginis atræ,
Increscunt animi, virescit vulnere virtus.
Vt fulica leuis volitat super æquora classis.
Spiritus Eurorum virides cum purpurat vndas.

Pacuuius quoque lapire dixit, pro durescere, seu rigescere. Iulus Capitolinus nouè dixit consecraneos milites; credo volens intelligi per consecraneos eodem sacramento militiæ obligatos. Dixit quoque nullam ciuitatem æquè mitiuaneam. Inuenitur & suf-

Suffarraneus pro frumentario, vt quidam existimant & côterraneus. Sidonius consectaneos vocat, qui sunt eiusdem sectæ, & superforaneum, pro superuacaneo. S. Rufus dixit, reparato de limitaneo Da ie exercitu: & hæc omnia vocabula putat Hermolaus in castris esse orta. Cum Lucretius posuit reboare, & terrã dixit Dædalam, hoc est industriã: cum dixit itum, pro incessu: sonorem, pro sonitu: vagorem, pro vagitu: supera: pro supra frigorem aquarum, pro concretione: potesiur, pro potest: retinentiam, pro memoria: item variantiam, pellaciam, & multa alia noua vel rara, non fuit proscriptus a Latinis. Ca ullus loquens de columbis fœminã columbam vocat mulierem, Virgilius caprum vocat virum,

Vir gregis ipse caper.
Horatius dicit capros
Olentis vxores mariti:

Quæ omnia de solo humano genere propriè dicuntur. Cũ Accius noue dixit Mulciberum pro Volcano: & Ennius triste, pro amaro. Potuit ea nouitas ad vomitum prouocare aliquem morosum, permanserunt tamen illa vocabula, & apud Virgilium nostrum vsu tot sæculorum sunt atrita. Forsitan & ista quæ modo sunt noua apud posteritatem fient trita. Simile quiddam obijciebat Nigidius Virgilio, quod scilicet male dixisset præpetibus pennis, cum pennæ non dicantur præpetes, sed aues. cui respondet Aulus Gellius, debuisse eum dare veniam poetis translatione & similitudine non significatione vtentibus: vbi tandem includit & pennas, & locos ipsos vbi aues præpetes consederint, per translationem præpetes dici. Sidonius ad papam Lupum scribens posuit vicinari, pro appropinquare: sic enim dicit, Consolatoriæ potius compellare curauimus, quia vicinaretur vno entiæ festinata correctio. Solebat dicere Politianus noster vir sane eruditus, & plurimum disertus, placere sibi admodum noua vocabula, quæ essent apte lepideq́; formata: & ex Laberio exemplũ afferebat. Is enim dixit arietes reciprocicornes, et lanicutes. Item

ex

ex Tertulliano, qui dixit bestias exangues, & excornes, Probat ai etiam quæ Theodorus Gaza adinuenerat vocabula, deplumes, depides, depedes, denares. Paucis ergo concludam, omnesqui bene instituti & recto sunt iudicio, fauent ingenijs, & inuidia liberi aliorum inuentis non secus ac suis delectantur: at contra, qui ferunt in corde malam mentem, ac prauum ingenium, labores aliorum semper labefactant. Dicit Hermolaus se finxisse, desimum, & posuisse in Themistio, pro eo quod est fimo contrarium. Et Theodorum Gazam dum traduceret libros Aristotelis de animalibus pro Arsenothelys dixisse masculofeminos, fideliter quidem, sed minime feliciter. Significant autem hæ dictiones animalia quædam quæ se ineunt: qualis est trochus inter pisces. Eadem ratione potest alius locus excusari quem accusant, vbi poeta vocat aliquando Alpes Apennini iuga per translationem, cum proprie Alpes appellentur montes, qui Galliam transalpinam & Germaniam separant ab Italia. sic ob similitudinem altitudinis cælum Olympum vocare solemus: eadem ratione mare marmor dicimus, & planiciem æquor, & maria campos. Vnde illud Virgilij

-camposq; liquentes.

Nec fuit ipse primus, qui vadum hoc attentare sit ausus. Lucanus in primo libro loquens de Rubicone, sic inquit.

Tum vires præbebat hiems, atque auxerat vndas,
Tertia iam grauido pluuialis Cynthia cornu.
Et madidis Euri resolutæ flatibus Alpes.

Ecce Lucanus vocat Alpes Apennini iuga, ex quibus labi possunt resolutæ niues in Rubiconem.

Iuga autem hæc non dubium est esse inter Cæsennam, & Ariminum: quæ lōge ab Alpibus veris sunt remota, poterunt ergo poetice Alpes dici omnes alti montes, sicut Virgilius teste Seruio in tertio Georg. posuit Gargara pro omnibus montibus, & Ascanium pro omnibus fluuijs, cum dixit. ~rans Gargara, transq; sonantem.

Ascanium

Ascanium. superant montes & flumina tranant.

Sicut etiam omnia alia ædificia vocantur Pergama, teste Servio in illud AEneid.

Troiæ sub mœnibus altis contigit oppetere.

Subyicio heic duo, quæ audio ab his vertsignari, quod scilicet dixerit in tertio Alphonsi

– Melius post fata recepi.

Iudicium.

cum dicere vellet Aphonsum meliorem vim iudicandi post mortem accepisse. quod non multum distat ab illo Virgilij dicto,

Accipit in Teucros animum, mentémque benignam.

Et cum dixit,

Turpiter in luxus & Numina vana Deorum

Degenerat, hoc est, degenerando labitur. quale est illud Virgilij.

–ardet Alexim, id est ardenter amat. Et illud Propertij in secundo.

–feros insanit amores. id est, insaniendo amat, vel amando insanit. Et illud Maronis,

–fremit arma iuuentus, id est, fremendo capit. Et illud Persij.

Quis expediuit psittaco suum chere.

Id est, expedite docuit proferre. Mirantur, quasi adhuc pueri inter litteratos, has loquendi figuras. hæc iaiomata mirentur magis, quæ reperiuntur in antiquis: vt cum dicitur oues, capræ boues, & id genus alia. Item non est opus mihi medicus. Item ea quæ refert A. Gellius, Partim hominum venerunt pro pars hominum venit. Item: Iniuria mihi factum itur, pro iniuria mihi fit. Et illud Virgilij in quarto AEneid.

Intenditq́ locū sertis, hoc est, intendit serta per locum, vt Seruius exponit. Si vellem heic latius euagari, & nisi harū ineptiarū me tæderet, possem ostendere, nihil improprie, nihil noue dictum. Sed vt me & lectorem paucis exsoluam, concedamus hæc & alia quædam & noue, & improprie esse dicta. Quid

tum

tum postea? Virgilius in AEneide dixit.

Quid puer Ascanius superat ne?

Vbi dixit Seruius, superat ne pro viuit ne? noue esse dictum & exẽplo carere, vt pauca alia in Virgilio, in ij. AEneidos: dixit ipse Virgilius improprie satis,

— & quæ sit me circum copia lustro.

Dicere namque debuit copiæ, si ratio versus pateretur. nam copiæ dicuntur de exercitu: copia vero de reliquis

Video certe ad sic dicendum nulla eum necessitate coactum: quanti enim erat dicere, & quæ me circum sint, vel circunstent agmina lustro.

Idem dixit in octauo AEneidos.

Frenaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas

Vbi Seruius inquit, duo debuit dicere. bina enim secundum Ciceronem non dicuntur, nisi de his quæ sunt tantum numeri pluralis: dicimus enim binas literas, & duas epistolas: Sic Seruius. Patet autem Virgilium nulla difficultate adactum fuisse, vt sic diceret: quemadmodum enim dixit, frenaq́ bina, poterat dicere &

Duo frena meus quæ nunc habet aurea Pallas

Quo fit, vt arbitrer eum non difficultate compulsum, nec ignorantia deceptum, sed licentia delectatum.

Dicit Seruius Horatium male dixisse in versu illo, quod pulcræ clunes. & Iuuenalem bene dixisse in illo, tremulo descẽdunt clune puellæ.

Quod clunis sit masculini generis non feminini. Quæ fuit ergo ratio, vt Horatius, qui & antiquus & vere Latinus & censor est poetarum, sic erraret, nisi vel quod non erat tunc grammatica quæ nũc est, vel quod grammaticæ leges fastidiret? Id certe manifestum, vt refert Quintilianus in primo libro, poetas antiquos ob solam euphoniam, versuumq́ modulationem regulas grammaticorum contemsisse

Hinc illud.

Ims

Imo de stirpe recisum : -- & acie, e,quo congessere palubes, & silice in nuda: &.

Cum canibus timidi venient ad po... damæ.

Lucilius solis auribus inseruiens vsus est genere feminino.

Aurea de ... ...

Videant isti tandem, quo ... ... debuerant ante temeraria ista iudicia, quid ... ... Geograph... libro de licentia poetarum sit ... ... ait enim sic. Non enim poetâ ad vnguem singula perdidisse remur, nec ab eo rerum diligentiam exquirimus. Simile quid ait Aristoteles in Ethicis de quibusdam philosophis, vocans eos indisciplinatos, quod apodixim, id est, demonstrationem euidentemque probationem in omnibus quærant, cum debeant aliquando esse contenti persuasione. Sic nimirum constat & eos esse indisciplinatos, qui quærant proprietatem à poeta, quam neque vident in oratione soluta

Damnant etiam, tam ... est inuicta, vel certe insitia criticorum, quod dixerit plebes d... ...abum, pro plebs mono... ...abo: & aiunt non inueniri hoc apud idoneos, cum dicat Ausonius.

Læta operum plebes fe... man... ... colont, & alibi.

Consona quem celebrat modu... a... carmine plebes

Idem accidit in alijs quoque dictionibus. dixerunt enim antiqui trabes, pro trabs.

Ennius

Labitur vncta trabes remis rostrata per altum

Et duces pro dux, teste Varrone, qui dicit in his dictionibus, trabes, & duces, e litteram de ... ... syllabis exclusam.

Vo... atur poeta noster in iudicium a criticis, quod singulari numero dixerit Mycenam, & sacrosanctis scripturis manu tactis iurant non nisi plurali numero dici po... e Thebas, Athenas, Mycenas, & id genus quædam alia pauca, de quibus alias plura. Nunc ostendendum hos esse periuros, &, secundum leges pro infamibus habendos, & vt inquit auctor carminis obsceni Virgilius, vel vt alij putant Ouidius, magnis testibus ista res agitur. Homerus

b nune

neno Iliados, Thebas AEgyptius dixit numero pluralitat Iuvenalis noster numero singulari Satyra quintadecima sic inquiens.

Atque vetus Thebe centum iacet obruta portis,

Apollonius in Argonautico lib. i, Thebas Baotius singulari dixit numero.

Ἀμφίων καὶ Ζῆθος ἀπύργωτος δ' ἔτι Θήβη.

Homerus lib. iij. Iliados dixit Mycenã in numero singulari,

Ἄργος τε Σπάρτη τε καὶ εὐρυάγυια Μυκήνη.

Seneca quoque in OEdipo inquit,

-viduas colonis

Respicis terras miseranda Thebe. Memorandum ergo est ma stigophoris istis dictum illud Boethij ex prologo libri de syllogismis categoricis. sic enim illic inquit. Sed si qui ad hoc opus legendum accesserint, ab his petitum sit, ne in his, quæ numquam attigerunt statim audeant iudicare, neue si quid in puerilibus disciplinis acceperint, id sacrosanctum iudicent, quandoquidem res teneris auribus accommodatas sæpe philosophiæ seuerior tractatus eliminat. sic Boethius in omni disciplinæ genere consummatus.

In principio secundi libri Plinij de naturali historia, vbi dicitur, Si vna videlicet natura omnes incumberent, grammatici plures scribi voluerunt non vna, sed vni: quod verbum incumbo secundum eos datiuum post se velit, vt si dicatur columna basi, & basis terræ incumbere. Sed tamen peritiores, quorum vnus fuit Hermolaus Barbarus, physicam rationem attendentes, grammaticorũ regulis contemtis affirmant vna nõ vni debere scribi: nam tali constructione verborum volunt fieri sensum, cuius grammatici vix sunt capaces: mundum scilicet non naturæ incumbere, sicut dicitur, Pellibus incubuit stratis: sed natura, hoc est vi naturæ mundum incumbere, id est stare ac consistere. Recte ergo Boethius dicit, nõ debere sacrosanctum videri, quod puerilibus disciplinis sit acceptum.

Taxatur etiam poeta noster perquã iniquè, quod vtatur par ticula,

ticula, num in interrogationibus, quibus affirmatiue sit respõdendũ. volũt enim tali interrogationi semper respondendũ negatiue vt si dicam, Num ego Dis bellum indixi? quasi velim responderi, non: & non licere dici, Num Iupiter filius Saturni? quod tali interrogationi debet affirmatiue responderi. Sed vide quæso lector humanißime præsumtio impudens, quo sese ingerat. Ostendo tibi perquam facillime vanam esse istorum diligentiam, & licere hac particula vtroque modo vti. Lucretius in tertio.

Num merito inclamet magis, & voce increpet acri.

Aufer ab hinc lacrymas barde, & compesce querelas.

. Heic certe respondendum est confirmando quod dixit: & paulo infra. Num quid ibi horribile apparet? Num triste videtur quidquam? Heic proculdubio negando debet responderi, quod probatur per id quod sequitur: Nonne omni somno securius exstat? Hoc enim cum sit affirmandum sequitur illud præcedens esse negandum. Idem confirmatur testimonio Plinij Secundi, vt alios causa breuitatis omittam. Ipse namque in Panægyrico dicto Traiano, num est vsus, & cum de eo quod est affirmandum, & cum de eo quod est negandum interrogat, sic inquiens. Num tibi semper in medio cibi, semper mensa communis? num ex conuictu nostro mutua voluptas? num prouocas reddisq; sermones? Hæc affirmanda sunt. & paulo infra. Gaudio quoque quædam vis inest. Num ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? hoc negandum. vult enim dicere gaudio senatorum non potuisse Cæsarem silentium imponere, Sed quid? quod etiam nec vno modo positum inueni? Dicit enim Propertius in 3. lib.

Num sibi collatam doluit Venus?

vbi per interrogationem quærit causam ægrotationis Cynthiæ, cum nesciat affirmatiue ne an negatiuè sit respondẽdũ. Pontanus etiam, quem ipsi dicunt errare non posse, ponit affirmatiue. In vltimo enim tumulo sic inquit.

Num vestro est dignus honore rogus?

Poterat hoc quod sequitur praeteriri tamquam hilum, immo tamquam nihilum: sed tamen ut magis pa efiat criticorum nostrorum temeritas, tanto audacior quanto imperitior, breuiter attingam. Vellicant poetam quod dixerit Nuntia neu ro genere & numero plurali, quod à vera Latinitate aiunt abhorrere: Sed citentur ex medio Latio contra eos duo idonei testes, & his ineptijs finem imponamus. Lucretius in quarto.

Nec cali ia ad sensus decurrunt nuntia rerum.

Et Catullus de Berecyntia, et Ati:

Geminas Deorum ad aures noua nuntia referens

Audio et Pontanum nostrum postquam edita sunt eius opuscula carpi à qu.b.:sdam, quibus, vt quid b'aterent compertum habuere, animus est respondere: erat enim ille vir poetae nostro sic addictus, fi.ut constat ex eius epistolis, vt eum loco Numinis habere videretur. Est vnum quod videtur non iniuria taxari posse, nisi lic[illegible] & antiquorum exempla prohiberent. Quaedam enim unt nomina gentilia, quibus in feminino tantum genere vsi vi en m am Graeci quam Latini: vt Libyssa, Phoenissa, Cressa, T[illegible], La aena. His poeta noster iuenilo e est vsus in omni ge e um eum oe it metri necessitas, & hoc exeplo Maronis n stri. Nam neq e it se Maro ex amussim mores antiquorū cbseruauit. Vo um enim approba t gramma ici han: esse legem versus [illegible], quam a ura è ob eruat Theo. r. tus, vt quarto pede verm n t tar.em ora ionis: u: pes si sit d actylus, meliorem re[illegible] e jum. ebet & pr.mo loco habere dactylum, vt in illo Virg.

Nos patriae fines, et dul ia linquimus arua.

Normam han in pau is obseruat Virgilius: vnde Terentianus,

Plurimus hoc pollet Si ule telluris alumnus,
Noster rarus eo pastor Maro.

Seruius finire versum par scipso vitiosissimum refert apud Graecos, & prop. erea Latinos quoque id cauisse, et raro in vsum venis-

venisse: Virgilius tamen id curauit

quantum

Aut numerum lupus aut torrentia flumina ripas. vnde in. ij. AEneid.

Progredior portu classes & litora linquens. Item in vi.

Quatuor hic inuectus equis & lampada quassans. Et in eodem,

Principio cœlum, ac terras, campósque liquentes. Et in vij.

Cocytíq; petit sedem supra ardua linquens.

Papinius quoque in quarto Siluarum de coma Earini loquens.

Olim etiam ne prima genas lanugo nitentes. Et paulo infra.

Leni et haud vllo concussum vulnere torpens.

Et id præceptum in mille alijs locis inuenies, a poetis concul-catum. Inuenti sunt Elegi ad querimonias describendas, & anti quissimi poetæ id obseruarunt: sed posteritas id contempsit, &, vt inquit Horatius in poetica,

Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Versus senarius iambicus, vt de alijs taceam, solos iambos olim admittebat, vnde & nomen habet. Hinc Horatius inquit:

Primus ad extremum similis sibi.

Mox contemta authoritate antiquorum cœpit in fine recipere spondeū & trochæum, & sic factus est scazon, id est claudicās, quod videatur pedibus alienis sustentari: nunc dactylum & tribrachum locis omnibus recipit præter nouissimum. Recepit etiam locis imparibus spondæum & anapæstum. Sic omnia labente temporum curriculo sunt immutata. Non prætereibo, quod, cum hæc scriberem, mihi occurrit. Aulus Gellius dicit apud idoneos auctores nunquam legi mulieres deierare per Herculem, nec viros per Castorem: tamen Appuleius, quem sequaces dicūt

auctorem non capite censum, non proletarium, sed classicum, h... est, primarium, siue quod ta.e diligentiã non aduerterit, siue qu... contẽserit, facit mulierẽ deierare per Herculẽ: in quarto enim ... bro de aureo asino suo inducit mulierẽ sic dicentẽ, Bono animo es... me Hercules, Et in quincto loquitur soror Psyches, dicẽs Deã qu... que illã Deus maritus efficiet, sic est me Hercules. Simile etiã le... in lib. ij. Quid ergo dicemus ad hoc, nisi illud ecclesiasticum: in multiloquio peccatum non deerit. Atilius quoq; Fortunatianus in libello de metris Horatianis dicit Horatium fecisse metrum illud,

Lidia dic per omnes

Ignorando quale esset, & in eo parũ decenter errasse, & fec... se illud asperius vno immutato pede, spondeũ pro iãbo infarciendo, & non secutum fuisse Alcæum. Hoc autem adiungo, vt constet poetarum principes disciplinam maiorum non contempsisse solum sed etiam ignorasse, & antiqua via prætermissa nouam fecisse. Fecit ergo poeta quod Alexandrum regem Macedonum fecisse olim recitat Iustinus:

Cum enim audisset in fatis esse eum dominaturum orbi terrarum, qui lora soluisset iugi Gordiani, accessit vt solueret.

At cum id non posset, cultro secuit.

Non fecit hoc poeta ignorans quid faceret, nec viarũ ambagibus seductus huc venit, αὐτόματος venit, voluntariũ in moribus teste Aristotele peccatum auget, in scientijs minuit. Eadem licentia videtur vsus & Pontanus noster: dicit enim in Acone.

Mella fauus Heliconis & anteferenda Libyssis.

quod puto criticos nostros non vidisse, qui eum prædicant irreprehensibilem. Sunt quoque qui mirentur eum in secundo Vraniæ dixisse,

Canceris imperio, atque vndæ dominantibus astris.

dicunt enim apud nullum áuctorem idoneum se legisse cancer canceris significare Cancrum signum cæleste,

Imputant eidem poete quædam alia, quæ silentio malo præ=

lo præterire, quam susurro & suggillator appellari. Et quò dissicant critici in huiusmodi facilius indulgere poetis: subijcio heic dictum Quinctiliani libro decimo capite primo. Nam cum ex sententia Theophrasti dixisset oratori lectionem poetarum esse perutilem, subiunxit: Meminerimus tamen non per omnia poetas esse oratori sequendos.

Et paulo infra de poetis loquens prosequitur.

Quod alligati ad certā pedū necessitatē non semper uti proprijs possint? sed depulsi à recta via necessario ad eloquendi quædā diuerticula confugiant, nec mutare quædā modo verba, sed extēdere, corripere, couertere, diuidere cogātur. sic Quītilianus.

Audio etiam non probari, quod dixerit in quarto libro tropæi Mantuani, Natare Hydros in prædam ranarum, hoc est ranas palustres ire prædatum, & hoc dicunt phrasim latinam male olere. Ad quod obiectum, cum omnino sit absurdum, respondere certe nihil est opus. Aristoteles enim de Physica auditione libro primo dicit, non esse argumentationibus, quæ manifeste absurdæ sunt, respondendum. Mittendi ergo sunt ad duodecimum caput libri Auli Gellij de noctibus Atticis, ubi loquitur de verbis in utramque partem significatione reciprocis: quorum in auctoribus etiam antiquis magna est copia. Adducitur illic Sallustius ita dicens. Id bellum excitabat metus Pompeij, non metus quo Pompeius metuebat, sed quo metuebatur. Item Virgilius.

-& vulnere tardus Vlyßi, non quod Vlysses acceperat, sed quod dederat vulnus intelligit, cum de utroque posit intelligi. Pari modo dictum est à poeta hydros natare in prædā ranarum, non quod hydri præda essent ranis, sed quod ranas ipsi prædarentur. Virgilius in decimo loquens de Mimāte posuit ignarum, pro ignorato supina significatione, ut inquit Seruius. In quarto quoque, eo versu.

-liquitque volatile ferrum.

Nescius. posuit nescius, pro eo qui nescitur & pro ignorato, sensu contrario: sicut & apud Lucanum ponitur vector, pro eo

qui vehitur.

Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.

Item teste Seruio in decimo Æneid. formidolosus, cum sit ficet timidum, ponitur pro timend.

Similis locus est in libro Georg. Virgily primo, vbi dicit.

Cur tantum Oceano properent se tondere soles

Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus ob e.

Seruius dicit hoc intelligendum ae ne ous estatis, quæ propter diuturnitatem ta rum venire.

Sunt qui pu ent inte enaum de Hibernis..

Nam non min s dici ur morari qu c r e edere, quem qui differt venire. Appuleius : me a ire pido vo.en suaui remoratur ille ebra dianus Quid me pater detines quid moraris abeuntem? E remora icitur pisc n, qui naues detinet abire proh bendo. Mora tg ur noctibus h b rnis dicitur obstare, quia tarditas re e un Sunt etiam quidam loci qui intelliguntur per contrarium vi In Vir

-ice voluere casus, id e , o u io c bus Et ille in c ar Æneid.

Intendi q; locum ser is, id est, tendit serta per locum, vt exponit Seruius.

Est & similis locus in Bucol is Virgily: nam in versu illo.

Incipe parue puer risu co noscere matrem

-ambiguum est, an sit intel endum de risu pueri, an ma is de risu matris, vt expositores o ioco r ferunt,

Et quamuis hæc abunde possint sufficere, tamen afferam simile ex Lucano. Legitur sic in sexto Pharsaliæ,

-cernit miserabile vulgus

Se in pecudum cecidisse cibos

Potest hoc dicto intelligi, factos eos qui obsidione cingebantur pecudum cibos, & more pecudum fenum & herbas mandere coactos.

i

Damnant

Damnant quoque quod instrumentum id quo tympanum pulsatur aiunt plectrum, quo nomine, si quis recte induet, ffon. e confitebitur instrumento tas nullum potius, ac rectius dari: dicitur namque a plecto, vel a πλήσσω Graeco verbo, quod est ferio: quo fit, ut omne quo quid pulsatur p[illegible] ut recte pleetru appellari: quamuis consuetudo pectim citharariam illud appropriet.

Istorum ergo nugae non essent nobis magnipendendae, nisi pergerent ista in vulgus quotidie magis ac ma[illegible] mittere: ubi dum non sunt qui excusent, immo neque qui rem intel[illegible]gan, facile persuadent imperitis. Contra huiusmodi blaterones, loculeios, & linguaces in verba proiectos dicit poeta Paulum apostolum dimicasse, & eorum o[illegible] [illegible] coactum respondere: ne si propter eos haberetur ipse contemptibilis, praedicando veritatem minus proficeret. Dicit ergo Paulus se Gamalielis, qui fuit inter Iudaeos doctor insignis fuisse discipulum & profecisse supra coetaneos, seq; & si forte sermone, tamen non esse scientia imperitum

Usus est in Trophaeo hoc verbo remul[illegible]o, quod nonnulli, cum antea nusquam illud le[illegible]issent, sic exhorruerunt, ut Narmenses coileam, quae cornibus tenes versus urbem prorepens, adegit eo, illum eximiae pulchritudinis pontem, qui Narem fluuium complectebatur demolirit: & de quo Maritalis in [illegible] libro inquit.

Perpetuo liceat sic tibi ponte frui.

Est autem remul are à scapha remigando grandem nauem trahere. Sisenna, [illegible] quae celeriter trahi poterat in altum, remulcando trahebatur.

Verum ergo est Epigramma quod allegat pro se Demosthenes in oratione contra AEschinem, scilicet omnia perjicere, & in nullo falli Deorum est.

& illud Horatij

-quandoque bonus dormitat Homerus.

Quid quod natura quoque ipsa quæ tam bene, tam exacte ab ipso opifice rerum Deo est constituta, quandoque in errore est deprehensa? Nã & aliquando monstra produ it: monstra enim naturæ sunt errata. Subycio heic carmen, quod de hoc errore ego conscripsi.

Carmina de nostro duo sunt tollenda Tropæo,
Quæ liber in primo lumine quartus habet:
Dum memoro magni fatum Demosthenis, erro:
Alterius culpam culpa secuta mea est.
Scribo quod inuenio scriptum, seducta fefellit
Me mea credulitas, & male cauta fides.
Scribo quod ad Calabrum litus decessit, & illam
Non Calaber vidit, sed Calaurea necem:
Nam Calaurea sedet Pelopensia litora contra
Insula, in Ionio vel scopulus pelago.
Siue doli interpres, seu sit librarius auctor,
A simili fraus est ista suborta sono.
Cum venies illuc lector, reminiscere versus
Hos, vt Aristarchus, esse negare meos.

Pro duorum vltimorum versuũ declaratione nõscere debes lector iucundissime, Aristarchum fuisse virum Græce doctissimum qui libros Homeri, multis, vt legitur purgauit erroribus sed ea modestia semper est vsus, vt nũquam dixerit Homerum errasse At quidquid non probabat, illud Homeri esse denegabat vnde Cicero in epistolis inquit Aristarchus Homeri versum ὠβελίζει hoc est, oblitterat & necat, quem non probat.

Dictionis mulier, quæ cum videatur quibusdam breuiare pænultimam in ob iquis, sicut acer aceris, cicer ciceris, ipse tamẽ aliquando longã posuit: at motus auctoritate Prisciani, & exẽplo Laurentij Vallæ, & Gregorij Tiphernatis. Versus enim hic est Laurentij Vallæ.

Picturata inerant vbi pallia opus mulierum.

& hic Gregorij Tiphernatis Strabonis interpretis in Asia.

Ducunt

Ducunt ex Alope unde ferox genus est mulierum

Item in dictione lotium quae videtur habere primam iure productam, & tamen aliquando ipse posuerat breuem, secutus documenta Lau. Vallae, Peroti, & Domitij, & Pyladis Brixiani: qui omnes tunc erãt viri summa auctoritate, et grammatici, vt fama ferebat, consummatissimi: ita vt eorum doctrinae fidere, se seq́ committere dubitaret nemo. Haec volui subiunxisse, vt intelligãt omnes, quibus rationibus in illã opinionẽ sit deductus: licet eam nõ videatur approbare Põpilius. Quod si quis quaerat, an sit vitium sic illas syllabas posuisse, respondeo fuisse fortasse aliquando vitiosum: quando scilicet consuetudo repugnabat: nũc autem postquam consuetudo, quae, teste Quintiliano in primo institutionum, est certissima loquendi magistra, videtur consentire, non est vitium, quod alio exemplo sic persuadetur. Lucretius in quinto producit paenultimam in fidei: est enim illic iste versus.

Nec iacere endo manus, via qua munita fidei

Tamẽ quia neoterici breuiant, vanum fuerit eam syllabam nũc velle extendere: cui sententiae subscribit Priscianus, cũ agit de genitiuo quinctae declinationis Dicit enim paenultimã in fidei breuiari, quia nõ praecedit i ante e in recto: sicut in dictionibus, quies, & dies, Audi sodes, audi Quintilianum in primo institutionum sic loquentem, Inhaerendum ei iudicio, scilicet antiquitatis, quoad licet diu etiam mutantibus repugnandum, sed abolita atque abrogata retinere, insolentiae est cuiusdam, & friuolae in paruis iactantiae, sic ille. At quoniam supra citauimus Priscianum principem grammaticorum, ne fortasse vani videamur, profeiratur iam eius de muliere sententia, de accentibus capite tertio sic dicit, & omnia haec & similia in obliquis corripiũtur ex. epio mulier. eris. Ecce iã habes vnde cõpescaris, atq; resipiscas et manifeste cognoscas poetã nostrum & supradictos grãmaticos Lau. Vallã, atq; Gregoriũ Tiphernatẽ, quẽ poeta noster habuit praeceptorẽ nõ esse temere dehonestãdos, qui tanti auctoris, hoc est Prisciani

Sciant summi grammatici disciplinam & documenta sunt secuti. Si tamen obstinate contendas errorem esse, & de scientia tua pertinacia non vis deijci, vide quid alijs quoque imputetur, & animaduerte forsitan longe turpius esse, quod Nicolaus Perottus in Cornucopiae adijcit Virgilio, videlicet eum, si verum dixit, nesciuisse grammaticam. Carpit enim illos versus,

Viuite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua,

vbi vult nullo pacto dici posse sua, sed oportere dici vestra. & eos versus Virgilium fuisse correcturum si vixisset. Placet hoc in fauorem omnium poetarum neotericorum commemorare, quod in illud nono AEneid.

Post mortem Rutuli bello, pugnaque potiti

Dixerit Seruius. hec eius verba sunt. Sane sciendum hunc locum esse vnum de duodecim Virgilij, siue insolubilibus, siue emendandis, siue per naturam obscuris, siue sic relictis, vt a nobis per historiae antiquae ignorantiam liquidè non intelligantur. hactenus Seruius. Si ergo tantus inter scribendum somnus obrepsit poetarum principi, quanta venia digni sunt iuniores, cum quibus satis praeclare agitur, si sint illius probatae antiquitatis simulacra.

Subijcio paucis, quod quidam redarguebat more canum rusticorum in Lunam latrantium. Peccatum dicit esse in Tropaeo, vbi dicitur,

-canes latrare in tergum ferarum.

Et a tergo dici debere contendit, nō aduertens quod qui a tergo latrat potest quouis versum respicere: qui vero in tergum latrat, contra tergum intelligitur rictum porrigere, ac minari: sed feras non audere morsu inuadere.

Simile huic est illud Virgilij in ix. Aeneid.

Excipit hinc raptas fugientibus ingeris hastas
In tergum.

Damnari etiam videbitur, quod secundam in dictione strata gema

gema syllabam corripiat, Graeci enim scribunt στρατήγημα per η, quae longa est vocalis.

Responderi potest Latinos contempsisse hanc observationem, ut pluribus locis supra monstratum est. Potest item dici n apud nos aliquando verti in a breuem, ut patet in his dictionibus ἀνὴ, ποινὴ, pena, φυγὴ, fuga ... Roma ... plega, id est, taja. unde in Genesi trisilleza Item ... ... , stola, ... cista. unde cista fellis apud medicos ... Creta: πομπὴ, pompa: ... Dodona ... fama: πληγὴ plaga: ubi ... in a breue conuertitur. Virgilius:

Et si quem extenta plagarum. ... acta pro litore. Virgilius, secreta Troades acta.

Vtitur p... eta ... ore antiquorum metaplasmo, tropis, ac figuris apud poetas tam Graecos quam Latinos vsitatis.

Propterea si quis carpe... in Parthenice, quod illic dicatur, in scriptis reatgi, & in scripsit vel in scripta ... debere ... quādo melior non ... curra... responsio ... icatur esse ... figura poetis perquam familiari, qua utuntur etiam principes eorum. Dixit enim Virgilius.

-urbem quam sta... uo vestra est.

ubi urbem pro urb. est post um

Item, here pede pes, pro pedi. & in decimo,

Forte rain celsi coniuncta crepidine saxi, pro crepidini. & Tibullus.

Me mea pauper... as vitae traducat inerti,

Pro vitam inertem, ut plerunque placet

Et Catullus dicit ae ... oma Berenicen-fuit omnibus expers Vngentis.

Pro omnium vnguentorum: expers enim semper iungitur genitiuo. ... ibidem.

Per medium ... Barbara nauit Athon.

Posset ca... ro... Terentius quoque praecipuus proprieta tis obseruator sine ulla necessitate teste Donato, ... pro ...

... susit

posuit, Dicit enim Donatus præstolari esse præsto esse & parere, & quod cum Terentius dixit.

Quem præstolare heic Parmeno, noue dixit quem, pro cui, per antiptosim. Idem in Adelphis.

Hei mihi non te hoc pudet? pro huius pudet.

Priscianus in vij. dicit poetas ponere sæpius ablatiuum quartæ declinationis pro datiuo. Virgilius in primo AEneid.

Parce metu Cytherea manent immota tuorum.

& in quarto Georg. Namque aliæ victu inuigilant. Item, Concubitu indulgent. Virgilius in ix. dixit præceps animi, pro animo, teste Seruio. Ibidem.– verbis virtutem illude superbis, pro virtuti dixit virtutem, teste Seruio.

& Sallustius in Catilinario: Multos a pueritia bonos consultauerat, ponit accusatiuum pro datiuo. Virgilius.

O præstãs animi iuuenis, pro animo. teste Seruio. Idẽ in octauo.

– volat hasta Tago per tempus vtrumque.

dixit Tago, pro in Tagum. teste Prisciano de constructione verborum. Et in septimo dixit,

– aliiq́ ab origine reges :

vbi teste Seruio, posuit ab origine pro ab originum, gratia metri. Terentius in Andria, Ex Andro commigrauit huic viciniæ, pro in hanc viciniam. Sallustius in Catil. Præter rerum capitalium cõdemnatis, pro condemnatos, teste Prisciano in lib. de Constructione. Cicero in i. lib. Verrinarum. Vt cum illius mihi temporis venit in mentem: pro illud tempus, teste Prisciano vbi supradictum. Terentius in Adelphis. Vereor in os te laudare, pro in ore, vt inquit Priscianus de Constructione. Horatius iiij. Carmin.

Deiecit acer, plus vice simplici.

Maior Neronum. ponit Neronum, pro Neronibus. Sed facio his finem. Posset enim ex huiusmodi exemplis ingens aceruus cumulari. Non possum tamen vnum non subijcere exemplum quod hoc loco quadrat ex amussim, in quo simili modo ponitur ablatiuus

mus pro accusatiuo. Virgilius in x. Aeneid.

Dum pluit in terris, vt possit sole reductio.

vbi Seruius dicit, debuit dicere in terras. tamē sciendum est hemistichium hoc Lucretij esse: quod ita vt inuenit Virgilius transtulit. sic Seruius ad verbum. Fecit poeta etiam ectasim ac fistolē in quibusdam locis. Primam enim figuli produxit & primam glareæ syllabam corripuit contra vsum. Item in primo libro, primæ Parthenices est hoc hemistichium,

-caudam Trigonis aquosæ:

In quo longat secundum in Trigonis, quæ breuis est: quia per o paruum scribitur à Græcis, vel posuit tribrachum in quinta se de more Virgilij, qui dixit, -molli fultus hiacyntho. vel vltimam n abiecit: sicut fecit Papinius in Agamemnon, & reduxit ad regulam nominum Latinorum in o exeuntium, quæ in obliquis habent o longam, vt sermo sermonis. Et huiusmodi licentias quam plurimas leges in Corollario. Virgilius quoque eandem syllabam in appellatiuis modo produxit, modo corripuit: vt in loco illo Connubio iungam stabili. & in tertio Aeneid.

-Pyrrhin connubia seruas.

In eodem tertio mediam in steterunt corripuit,

Obstupui steteruntq̀ comæ. & in Buc.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

In quibus locis vsus est fistole, quanquam nonnulli velint in Bucolicis legendum tulerunt, pro abstulerint. Faciunt hoc idem frequenter alij poetæ antiqui, vt familiares eorum habent compertum.

In vltimo libro Tropæi loquens de Elisabella principe Mantuanorum sic inquit,

-vires instaurare parum visa est.

vbi dicunt critici esse vitium, quod particula parum ponitur pro aliquantulum, contra morem antiquorum, penes quos hæc particula, vt aiunt, significat semper, id quod est non multum, vt cū dicitur, puer parū profecit: sic dicens non intēdit affirmare pue-

puerum profecisse, sed magis negare multum profecisse: sic stant obseruasse apud omnes auctores linguæ Latinæ. Credo ni-cos cum cauillationem istam vestiga-uri essent more Carneadis elleboro se purgasse, vt non altius, sed potius profundius specularentur, & venirent parati-re ad nocendum.

Respondere tertio potest poetam per apocopen dixisse parum pro parumper, vt apud Lucretium,

-gannitu vo. u adulant; pro adulantur.

Et Virgil. in versu illo,

O mi n: ola mei super Astyanactis imago,

Posuit super pro superes, teste Prisciano de Constructione verborum.

Est autem parumper, teste Seruio, idem quod paulatim Virgilius.

-pul- g parumper Corde dolor

At quoniam responsio hæc licet vera ratione nitatur, & omnibus perturbatione carentibus satisfacere possit: exemplum tamen affero quod obstruat penitus ora criticorum.

Ofen. o enim particu am illam parum, poni ab antiquis aliquando pro aliquantulum, vt videtur eam Poeta posuisse, & profero. o um, qui quamuis in promtu sit omnibus, criticis tamen nostris est ignotus. si enim notus esset, numquam in dedecus suum sic delirarent.

Lucanus in quarto Pharsaliæ describens Curionem circumuentum fraudibus Pœnorum sic inquit.

Cum procul è summis conspecti collibus hostes,
Fraude sua cessere parum, dum colle relicto
Effusam pateidis aciem commit eret aruis.

In his enim versibus, vt manifestò apparet, ponitur parum pro aliquantulum, quo modo poni posse negant aduersarij.

Est & in alio loco, cuius non memini, syncoba, ab his non comprobata, quia noua. ponitur enim redimendus pro redimiendus

das a redimio, quod est orno

Sed harum omnium figurarum vsus, cum non fuerit æternus, aliquando fuit nouus.

Non est ergo nouitas, quæ rē faciat malā, licet aliquando reddat viliorem, quod careat maiestate antiquitatis.

Antiquitas enim nescio quid præstigy videtur habere, & mentes nostras ita afficere, vt videri faciat interdum, immo fere semper, res meliores. hoc est quod in præfatione librorum de Natura'i historia Plinius dicit, Rē scilicet esse perarduā antiquis nouitatē, nouis auctoritatē inpartiri. Posuit Horatius in poetica valdius, p valdius: soldū, pro solido: puertiæ pro pueritiæ: quæ omnia pari modo dānarentur forsan a criticis, nisi vetustatis timeretur auctoritas. Si quis etiam aduerterit qualibus syncopis vtatur Lucretius, desinet more puerorū post hos papiliones cursitare. Dicit enim diditur, pro diuiditur: nilum, pro nihilum: Subus, pro suibus: singlariter, pro singulariter: alid, pro aliud: initum pro initium: apisci, pro adipisci: remosse, pro remouisse,: donus, pro dominus

At cum membra donus persensit frigida seruis.

Dicit etiam metutum, pro metuitum: sciabam, pro sciebam: vementi, pro vehemēti. Vtitur idem epenthesi aliquando fortasse adeo dura, vt à cruditate istorū possit male cōcoqui: ponit enim indugredi, pro ingredi, quod & noster Pontanus vsurpauit. Item indupedita, pro impedita, nominicamus, pro nominamus, nominicanda pro nominanda: itiner, pro iter.

Redeo ad syncopas.

Posuit Propertius hospita, pro hospitia. Virgilius in decimo posuit Metum pro Metium.

Haud procul inde citæ Metum in diuersa quadrigæ.

Idem in vndecimo dixit vixet, pro vixisset, quæ syncopa videtur duriuscula.

Vixet, cui vitam deus, aut sua dextra dedisset.

Et circa finem primi libri Tropæi dicitur esse mendum, vbi

legitur in principio versus propagante: quasi dictio illa non possit habere primam longam, sic isti nouicy calumniantur, qui sensus exercitatos nondum habent.

- *Sed videant illud Lucretij in primo.*

Propagare genus possint, vitamq́ tueri.

Item illud in quinto,

Vt propagando possit procudere secla.

Obstinate ac temerarie volút omnes, ne parū docti esse videātur, super obstrepere: et experimento didici, quo indoctiores sunt audaciores esse. Adeo enim sunt ignorantes, vt neque id sciant, quod nesciunt. Grammatuculi quidam vitio dant poetæ, quod mediam syllabam in dictione Maria corripuerit. existimāt enim, & id in canonem redegerunt, cum dictio illa est Latina, vt apud Claudianum, mediam syllabam corripi debere: cum vero est Hebraica, sicut apud poetam nostrum, producendam. Assipulatur his Beda, qui dicit syllabam illam proprie produci, & aliquādo improprie per licentiam corripi: attestatur etiam consuetudo, & vulgaris accentus, qui nomen Matris Christi producta media semper pronunciat. Id cum poetæ retulissem, ille nihil cunctatus, mediam respondit huius dictionis neque longam esse, neque breuē. Super quo responso cum mirarer, ac suspensus essem, ille subintulit; Quod nihil est, quo pacto breuiari, lōgarive potest? Tunc ego, nonne trisyllabū, inquā, est nomen istud? Quod si trisyllabū, nōne mediā syllabā habeat necesse est? Ergo aliquid est? Mox ille: Vide inquit ô Picienæe, quā periculosum sit iudicare, quā procul a vero sit vulgi sententia. Scis ne, vt inquit Vitruuius, & si nō sum Aristarchus, nō esse agrāmatō: & si nō sum Timotheus, nō esse amusōn: & si nō sum Esras, litterarū Hebraicarū nō esse nō expertē. Dictio hæc Maria: quidquid dicat Beda, apud Hebræos est disyllaba, quo fit, vt mediā habere nō possit. Prima syllaba terminatur in r: secūda incipit ab i consonāte, non vocali. Sed nulli hoc dixeris, & fine eos circumagi opinionibus falsis, quæ temeritatis pœna est debita. sic poeta. Ex quo patet, homo homini

quid

quid præstat ut inquit Comicus: et quam condemnanda sit horũ garrulitas, qui procacis linguæ fluxu omnia contaminare nõ verētur. Adiũgẽdũ heic, ut multis locis breuiter satisfiat, quod Beda in libro de Metrica ratione scriptũ reliquit. ait ergo sic ad verbũ: Attamẽ indultũ est nobis, quia & auctoritas nõnunquã & necessitas metricæ disciplinæ regulas licite cõtẽnit. Necessitas quidẽ in verbis, quæ nõ aliter in versu poni possunt: ut sunt ea quæ quatuor syllabas breues habẽt, ut basilica, Italia, relligio: vel tres primas breues, ut reliquiæ: vel unã in medio breuẽ, ut veritas, trinitas, quæ neque dactylũ consuetũ, neque spondeũ facere possunt, quæ proprijs nominibus maxime solent euenire. huius exẽplũ. Italiam sequimur, longam posuit: quia non aliter Italiam, quam erat sæpe nominaturus, appellare valebat, nisi aut syllabam, quæ natura breuis est produceret, aut tribrachum loco dactyle poneret. Sic Beda. Heic excusari & potest, & debet poëta noster, cui necessarium fuit tales dictiones intexere versibus, ut Aurelianus, Valerianus, Theodosius, et huiusmodi alias, nec debent præsentes proterue accusare, quod maiores nostri benigne excusarunt.

In secundo Tropæi Mantuani fortunam vocat Rhamnusiam: quod & ego ipse cum inconuenienter dictum putarem, Nemesis enim, non Fortuna, dicitur Rhamnusia, à Rhamnunte opido Atticæ regionis, ubi colebatur. Conueni poëtam: Qui sciscitanti mihi, an satis examinasset locum illum: satis, respondit ut arbitror. Tunc vide, inquam, ne cum Tortellio forsan erraueris, Non erro, inquit, o Ptolemæe: nam Fortuna & Nemesis diuersa quidẽ sunt nomina: sed res est una: quod deprehẽdi ex Antimachi poetæ Græci versibus, quos in xiij. Geographiæ libro recitauit Strabo. sunt autem hi.

Est Dea quam dicunt Nemesim, Dea magna, potensq;
Quæ bona cælestum concessu cuncta Deorum
Possidet: huic primum sacratam condidit aram
Fluminis AEsapi gelidas Adrastus ad undas.

Vides ne inquit, ut dicat Nemesim Deorum concessione p[...] dere cuncta bona? Hoc idem dicitur de Fortuna: nam diuitiæ, [...] tentia, honores, imperia, bona fortunæ nuncupantur. Indicat h[...] clauus & copiæ cornua, quæ fortunæ solent appingi. Si esset igitur fortuna quid aliud a Nemesi, quæ bona possidebit, si Nemesi cu[...]cta ut inquit Antimachus sunt subiecta? Tum ego, cogit me, [...] ratio, quam attulisti, confiteri Nemesim esse fortunam: sed obs[...]re uidetur Plinij auctoritas non floccipendenda: in. xi. namque naturalis historiæ libro de Nemesi loquens inquit. Quæ Dea n[o]men Latinum ne in Capitolio quidem inuenit. Quæ uero Pomponius Lætus grāmaticus nostræ ætatis doctissimus rhetor quoq[ue] clarissimus, et antiquitatis perscrutator eximius, in uita Diocletia[i] ni dicit de Nemesi, partim pro te partim contra te uidentur fa[-] cere. Dicit enim Romanos in bellum profecturos Nemesi sacrificare consueuisse, & quod uirgo & alata fingebatur, quod pedibus eius rota supponebatur. item quod eam plerique uim Fortu[-] næ, plerique filiam Iustitiæ putauerunt.

Legi etiam Nemesim esse uim Solis, & potestatem quæ obscura illuminat, & clara offuscat, sic ego.

Tum ille, Quid opus est, inquit, Pomponium citare, cum Pausanias & Ammianus Marcellinus de gestis Galli imperatoris multo plura referant de hac Dea? Prætereo autem consulto quæ Pausanias dicit: quædā ex Marcellino decerpta subijcio. ait ergo sic. Hæc & huiusmodi innumerabilia ultrix facinorū impiorum bonorumque præmiatrix aliquoties operatur Adrastia, atque utinam semper, quam uocabulo duplici etiam Nemesim appellamus. Ius quoddam sublime Numinis efficacis humanarum mē tiū opinione, Lunari circulo superpositū: uel, ut definiunt alij, substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis quam theologi ueteres fingentes Iustitiæ filiam, ex abdita quadā æternitate tradunt omnia despectare terrena. hæc disceptatrice urna sortium temperat accidentium uices alternans uoluntatumque nostrarum exorsa interdum alio, quam quo contendebant

exitu

exitu terminans, multiplicesq; actus permutando convolvit. eadêq; necessitas insolubili retinaculo mortalitatis vinciens fastus tumentes. Et paulo infra. Et nunc erectas mentium ceruices opprimit, & eneruat: nunc bonos ab imo suscitans, ad beneuiendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabulosa vetustas aptauit, vt adesse velocitate volucri cunctis existimetur, & prætendere gubernaculum dedit, eiq; subdidit rotam, vt vniuersitatem regere per elemēta discurrens omnia nō ignoretur. sic Ammianus quæ ex eius lib. xiiij. trāsumta sunt ad verbū, quoad fieri potuit inculpatè. Subycit autem quædam de Agathocle & Dionysio Tyranno, quæ quia nō videntur ad Nemesim pertinere, consulto prætereo. Sed scisne subiecit, ô Ptolemæe, cur dixit Plinius Nemesim nomen Latinum non habere? nempe quod respexit etymologiam vocis Græcæ. Nemesis enim venit à νεμεσᾶν verbo Græco, quod interpretari potest succenseo vel indignum existimo: vnde in magnis Ethicis dicit Aristoteles, Nemesim esse indignationem ex malorum hominum prosperitate conceptam, et huic rei nomen Latini non fecerunt, sed vtebantur Græco vocabulo, Fortunæ vero nomen venit à fero, quod fortuna more ferarum sine ratione ferri videatur. Cicero in Rhetoricis refert carmen Pacuuij tale de Fortuna,

Fortunam insanam esse, & cæcam, & brutam perhibent philosophi,

Saxoq; instar eam globoso prædicant volubilem.

Res igitur eadē respectu diuersorū diuersī habet nomēclationē. Vocum autem istarum significatū nihil est aliud, quā id quod theologi nostri dicunt vim vel potentiam diuinæ prouidentiæ exsecutiuam, siue id sit diuina voluntas siue quid aliud præter voluntatem, puta intelligentia quædam munus id obiens & indispositione rerum Deo subseruiens. Res ea igitur quæ cunq; sit & Adrastia, & Nemesis & Fortuna nuncupatur. Verum Nemesis dicitur cum ratio facti deprehenditur: vt cum Tyrannus è patria expellitur: cum vero facti ratio non apparet, pu

tacum bonis mala, cum malis bona eueniunt, fortuna appellatur: non quod quidquã sine ratione fiat à Deo, vel ab eius ministris: sed quod facti ratio nobis occulta sit. Quæ autem Pomponius & Marcellinus dicunt ad nostra hæc alludunt, & nobis, si recte intelligas, non aduersantur. Rei hæc veritas: de qua non grammaticis (res est enim supra captum eorum) sed solis theologis disputare cōcessum est. Lege versus illos Tropici Mantuani, & cognosces me inuenire fortunam esse Nemesim, cum et attribuo quæ alij quidam tribuere fortunæ. In Agelarijs nostris clarius id expressi: illic enim scriptum est.

At quoniam nobis cælorum incognitus ordo,
Fortunam Nemesimq́ homines, nam nomina quamquam
Sint duo, res tamen est, si quis consideret altè
Vnica, certatim accusant, vomitumq́ furentis.
Proijciunt animi in vanum sine Numine nomen.

Dixi autem nomen Fortunæ vanū esse, ac sine Numine, quod antiqui diuinitatis ignari crediderint fortunam vim quandam esse ex legem, meritis non respondentem: sed iustitiæ probitatiq́ inimicam: iuxta illud Senecæ: Fortuna viris inuida fortibus, quam non æqua bonis præmia diuidis. Plinius ad Vespasianum de Fortuna sic inquit: Sola laudatur, sola arguitur, &, cum conuicijs colitur volubilisq́, a plerisq́ vero & cæca etiã existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix. sic Plinius. Apud Scythas eius simulacrū sine pedibus fingebatur, & manus tātū ac pēnas habebat. Apud Smyrnā caput simulacri fortunæ sustinere polum videbatur, & manu altera cornu Amalthea retinebat. Neque ad ea respexeris subiunxit quæ in secundo Physicorū libro dixit Aristoteles de Fortuna, quod sit videlicet causa per accidēs, non enī Fortunā, quemadmoaū accipiebat illa ætas, pro vi scilicet quæ distribuendorū bonorū ius habebat, & ea non recto iudicio, sed pro libidine sua dispensabat. Sic igitur inquit: & facto hinc fine quieuit. Vide igitur, vt ut vtinentur isti mali rerum æstimatores: vt toties reprehensi numquam corrigantur? vt erra

ia sequentes, in errata labantur. & certe verum est illud
Sordibus imbuti nequeunt dimittere sordes.

Nec mirum est, quod poëta dicit de Nemesi & Fortuna, quod eædem res sint. nam, vt meminit Seruius in primum Georg. Stoici volebant vnum Deum & vnam Deam, & eandem esse potestatem, quæ pro ratione nostrorũ officiorum diuersis nominibus appellaretur: etiam pro locorũ diuersitate sunt Deorum & rerum fere omnium diuersa vocabula. Venus apud Arabes dicebatur Aluta per duplex tt. eandẽ Sidonij vocabant Astartem cui Salomon dicitur aram posuisse vnius concubinarum suarum amore deprauatus.

Critici nostri ad nocendum studiosi, ad vellicandum prompti, dum, cum aliorum dedecore putãt se posse claros euadere, dicũt poëtam in primæ Parthenices libro discum pro mensa posuisse in versu illo.

Vt quando in leui stat ferrea lamina disco.

Hoc autem accidit, quod quid discus significet nondum satis sciunt. Poëta eo loco discũ accipit non pro mensa escaria, vt calumniantur, sed pro re plana, qualis est area, qualis est abacus: & proculdubio, si legeris Ouidium, Vitruuium, Appuleium, & Hermolai nostri glossemata in Pliniũ, inuenies discũ significare quid planum. Lege ergo Hermolai glossemata in verbo scaphium & in verbo lenticula. Appuleius de Asino aureo libro secundo sic inquit. Lucerna animo prægrandis, & oleum ad lucem luci sufficiens, & aqua cum œnophoris & calice, cœnarumq́ reliquijs discus ornatus. Vbi Philippus Beroaldus Iulij Pollucis documenta secutus, dixit discum esse vas escarium. Sunt qui contendant discum eo loco mensam significare: eo quod dicatur reliquijs escarum ornatus: id enim magis videtur mensæ conuenire quam vasi: vas namque, vt aiunt potius diceretur plenum, quam ornatum. Sed iudicio meo pro vase accipitur, & in Beroaldi sententiam vado. vas autem id non cauo ambitu, sed planum erat, quale id quod vulgo dicitur, tagliero.

Talis erat discus, quo in certaminibus Olympiacis exercebātur, Quod Ouidius in x. Metamorphoseos libro luculenter expressit dicens,

Corpora veste leuant, & succo pinguis oliuæ
Splendescunt, latiq; ineunt certamina disci. & infra.
Tollere Tænarides orbem properabat: at illum.

Vides vt discum dicat orbem latum? Sic ergo poeta noster ab omni errore procul discum accepit pro orbe lato plano ac leui, in quo lamina ferrea a magnete possit trahi: exponēdum ergo in disco, hoc est in plano. Confirmātur hæc per id quod Pausanias tam quam miraculum quoddam refert de Milone Crotoniensi, qui in athletica claruit: quod scilicet disco vncto insidens a nullo detrahi poterat: vbi discus vel pro mensa, vel pro re aliqua plana procul dubio accipi videtur.

Sunt qui non probent, quod poëta posuit pluribus locis festa Hymenæa pro nuptijs. aiunt enim vocē hanc Hymenæus nomen esse propriū & substātiuū: nec posse dici autumāt festa Hymenæa sicut neq; dicitur vestis Antonia sed Antoniana, facta inflexione a principali. Respondemus paucis reprehensionem hanc esse homi nis audaculi, male in litteris exercitati, & qui hodie vel nudiustertius cœperit erudiri: Hymenæus enim potest esse proprium, vt cum pro filio Veneris & Liberi ponitur: potest esse appellatiuum, vt cum pro nuptijs sumitur, vt apud Virgilium in tertio AEneidos.

Ledæam Hermionem Lacedæmoniosq; Hymenæos.

Potest etiam esse adiectiuum, & iungi substantiuo, quod in simili patet. Licæus enim est mons in Arcadia, & ab eo fit Lycæus, Lycæa, Lycæum. Ouidius in ij. Fastorum

Quis vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.

Liuius in primo. Solenne allatum ex Arcadia instituisse, vt nudi iuuenes Lycæum Pana venerantes per luxum, atque lasciuiam currerent. Virgilius in octauo.

Par-

Parrhasio dictum Panos de more Lycæi. Papinius in ij. Theb.

Finitimisq́ agitatur agris: iuuat vsque Lycæos.

Partheniosq́ super saltus.

Dicuntur etiam ludicra Lycæa, quæ Ioui Lycæo, vel Pani celebrabantur. Itē Sigeum est Ciuitas in Troade, vt dicit Stephanus, à qua dicitur Sigeum promontorium, vt vult Suidas, & Sigeus, Sigea, Sigeum. vnde illud Ouidij in Heroidibus.

Hac duce Sigeo dubios a litore feci. Lucanus

Sigeasq́ petit famæ mirator arenas.

Item Rhæteum promontorium, Vt Rhæteus, Rhætea, Rhæteum. Virgilius,

Teucrus Rhæteas primum est aduectus in oras

Item dicimus AEgeum mare: & AEgeus, AEgea, AEgeū. Tibullus.

Ibitis AEgæas sine me Messalla per vndas.

Similiter Alpheus dicitur primitiuum nomen fluuij, & Alpheus, Alphea, Alpheum. Virgilius in iij. Georgicorum.

Cuncta mihi Alpheum linquens. & in eodem.

Aut Alphea rotis prælabi flumina. & idem.

-Alpheæ ab origine Pisæ.

Item Pangæus promontorium Thraciæ, à quo fit Pangæus. Pangæa, Pangæum. Item Lilybæum promontorium Siciliæ: vnde Lilybæus, Lilybæa, Lilybæum. Stephanus.

Nec debet mirum videri, quod deriuatiuum a principali voce non differat: id enim frequenter reperimus. Tros nomen est regis, & Tros idem quod Troianus. Virgilius.

Tros Tyriusq́ mihi nullo discrimine agetur.

Indus est fluuij nomen. & homo ex India. Idem dicendum de nominibus his, Thessalus, Græcus, Medus, Macedo, Phœnix, Lydus, Tyrrhenus, quæ & substantiua sunt & adiectiua substātiuis similia: vt etiam in quarto AEneidos.

-quos Africa terra triumphis Diues alit.

Sithonius, Sithonia, Sithonium. Virgilius.

Sithoniasq́ niues hiemis subeamus aquosæ

Et quoniam apud Græcos id est in principio dictionis. videtur superesse vocalis & per se syllabam facere, ut in Iason, Iaspis, ne detur vitio poëtæ, quod id non obseruauit: ut in hierotheo et in hierophâta, quæ in Dionysio ponit quadrisyllaba metri necessitate cõpulsus. Idem dic de dictione Hieronymus in libro de Fastis. Moneo lectorem alios quoque poëtas Latinos id non obseruasse: cuius rei subijcio duo exempla. Iaziges populi sunt septẽtrionales, et apud Græcos dictio est quadrisyllaba: quod Valerius Flaccus obseruat.

Increpat & stricto sic urget Iaziges ense.

Ouidius in libro de tristibus non obseruat.

Iaziges, & Colchi, Metereaq́ turba, Getæq́.

Virgilius quoq; facit Iasius trisyllabũ: nã in x. AEneide ait.

Iasius Imbrasides, Hicetaoniusq́ Thymætes,

Quia existimo poëtam aliquando, licet loci non meminerim, posuisse tale pro quanto, ut si duã tantũ æquor quale est AEgeũ: moneo lectorem ne miretur. Terentianus enim grammaticus depositione lõga dicit: siue duplum, quale & omnũ, quãdo producta est, habet nota duplum, quale.

Quoniam poëta in Dionysio dixit.

Istius ærumnis ducendis in millibus æui:

Admoneo te lector iucundissime, ne præcipites sententiã: posses enim forte putare non debere dici millibus ærumnis, sed millibus ærumnarum. Exempla subij: iam quæ ostendent saluari posse figuram hanc loquendi. Vitruuius lib i. Ducentorum quinquaginta millium stadiorum, quæ faciũt passus trecenties quindecies cẽtena millia Item Plinius lib. ij, capitulo ultimo. Ut circuitu esse ccl, millia stadia pronuntiarent. Idem in iij. lib. capite de Corsica, Intra vero lx. millibus passibus à Corsica. Infra eodem capite. Mox à Surrento viij. M. passibus distantes Tiberij imperatoris arce nobiles Capreæ. Idem in octauo dixit milia presaga: cum

tius hæc verba sunt. Mihi præterea vt pote cum plurimis animalibus eadem natura rerum cæli quoque obseruatione et ventorum & imbrium et tempestatū præsagia alia alijs dederit. Virgilius quoque in ix. Æneid.

-tot millia gentes arma ferunt Italæ.

Sic legit locum illum Georg. Valla. licet possit legi gentis: & non gente, vt sensus sit, tot millia gentis Italæ ferunt arma, nō tot milia arma

Videor recordari me legisse in pcëmatis poëtæ nostri, locum autem nequaquā recordor, positum esse neq; eum pro nō solū : quod ne temere quis damnet putans apud nullum idoneū reperiri, subijciam heic exemplum Ciceronis ad Atticum, vbi sic inquit. Tu quoniam cares quartana & nedum morbum remouisti, sed etiam grauedinem.

Dixit quidam in suggillationem poëtæ nostri non minus imprudenter quam indocte dictionem filius non conuenire poetis maximè grandibus, quod mendacium refellere possent etiam pueri. Horatius in Odis.

O matre pulcra, filia pulcrior.

Ouidius in primo Metamorphoseos,

Filius ante Diem patrios exquirit in annos. *Virg. in. vij.*

Filius huic fato Diuum proleśq; virilis. *Idem.*

Stabat in egregijs arcentis filius armis.

Cum interrogassem poëtam nostrum cur diceret cælos numero plurali, cum vt refert A. Gellius. lib. xix. Noctium suarum capite viij. Grammatici velint id semper dici numero singulari, respondit Gregorū doctorē ecclesiasticū in prologo libri Moraliū nō ab re dixisse scripturā sacrā nō subdi legibus grāmaticorū. Nā cū habeamus omnes fere codices sacros ex peregrinis linguis trāslatos i Latinā, vt fideliter trāsferrētur, oportuit Latinitatis limites transilire in multis, & præsertim in hac dictione cælum Nā cū in alijs linguis pluraliter declinetur oportuit & apud nos pluraliter poni. Quomodo enim transferretur illud in Psalmis, Laudate

eum

eũ cæli cælorum. Quod Hebraicè dicitur הללו שמי השמים *& græce* αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν *nisi daremus ei dictioni numerum pluralem? Et ideo factum esse dixit propter auctoritatem maiestatemq́ non doctorum sacrorum tantum, sed etiam ipsius scripturæ diuinæ, quam immutare fas non est, vt sic nomen id declinandi consuetudo iam diu recepta sit paßim, ab omnibus etiam doctißimis atque grauißimis. nec allegandos esse grammaticos, cum ipsimet confiteantur linguam Latinam sequi magis anomaliam quam analogiam, & vsu ac consuetudine gubernari.*

Quod maximè probatur ex dictione fames, cuius genitiuum referente ipso A. Gellio lib. Noctium ix. fuit aliquando fames paulò mox famij, deinde famei, nouißime famis.

Quod vero sit recepta a neotericis talis cæli declinatio, probatur eo maxime, quod numeratur à grammaticis inter heteroclita in singulari neutra, in plurali masculina.

Subiecit quoq́ poeta, Aristotiles quidem loquens de corporea substantia dixit præter quatuor elementa esse vnam quintam substantiam, seu essèntiam, quæ cælum appellatur: cum ergo cælum dicis, quintam illam substantiam dicis: cum vero cælos profers, dicis orbes cælestes, in quos illa quincta essentia distributa est: & cũ legitur in בספר תהלים *sepher tehili id est in libro psalmorum. Aquæ quæ super cælos sunt, si super cælũ dicas falsum enunciabis, Aquæ enim illæ, id est cælum crystallinũ, quod aqueum dicitur, non sunt super cælum, hoc est super illam quinctam essentiam sed super aliquot orbes, id est super septe errones & firmamentũ sub empyreo. Ergo locus ille bene aliter transferri non potuit. Sic poeta. Ego quoq; memini me legisse apud Lucretium eam dictionem numero plurali positam, & ni male memini, in secundo eius libro est hic versus,*

Quis pariter cælos omnes conuerteret?

In Dionysio lib. tertio est hoc hemistichium,

Sed adhuc seruire Luperco.

In quo Pana Deum olim Arcadiæ Lupercum appellat. Damnabant hoc quidā: putabant enim nomen id significare non Pana ipsum, sed eius sacerdotem: super qua re poëta interrogatus respondit: Sicut Bacchi sacrificulæ dicebantur Bacchæ, & unum nomen, mutato genere, commune erat Deo & sacerdotibus: sic Pan & eius sacerdos latine Luperci dicebantur. De sacerdotibus id confessum. de Deo ipso mox constare faciam: & his dictis iussit codicem Iustini afferri, & confestim in libro xliij. sic legit . Post hūc tertio loco regnasse Faunum ferunt. sub quo Euander ab Arcadiæ urbe Pallanteo in Italiā cum mediocri turba popularium venit: cui Faunus & agros & montem, quem ille postea Palatinum appellauit, benigne assignauit. In huius radicibus templū Lycæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, constituit.

Cum audissem taxari poetam, quod in vita Diui Georgi ferum pro equo posuerit, cogitaui si apud aliquem antiquorum poetarum tale phrasim legissem: Et continuo venit in mentem illud Virgilij ex secundo AEneid.

In latus, inque feri curuam compagibus aluum,
Et illud ex quincto
-spumantiaq̄ addit
Frena feris, manibusq̄ omnes effundit habenas.

Marcus Manilius in ultimo, cum agit de imaginibus orientibus cum Ariete, dicit.

Exagitate feros, pronumq̄ anteire volantes
Idem loquens de Sagittario.
Terdecuma sub parte feri.

Videor recordari in poëtæ nostri opusculis legi alicubi mare nubere . id quoniā plerię reprehēdēdū putāt, ne fiat tumultus inter criticos æque ea quæ nesciunt, atque ea quæ sciunt, si quid tamē sciūt, iudicātes, monēdū puto lectorē figurā hanc loquendi non dānādā. cū ea sint vsi Latini antiqui litteratissimi. Nō citabo Hieronymum litterarum sacrarum interpretē doctissimum, qui litteras

teras didicerat ab ipso Donato. Nā critici nostri nolunt eū scribi in albo Latinorum: Barbarū eum vocant. Si ei crederent afferrem illud ex euangelio: Neque nubent, neque nubentur. Quod exponens ipse Hieronymus dicit nubunt viri, nubuntur fortasse vxores. Et contra Heluidium alludens ad illud euangelicū, Nubebant omnes, & nubebantur. Praetereo haec: venio ad gentiles, quibus magis credunt. Plautus in Cas. Charinū libet scire quod agat nouū nuptū id est, maritū, vt exponit Prisciamus. Dicebatur ergo vir nuptus, sicut virgo nupta. participia haec deducunt à nubor. Sed praetereo etiam haec. Festus ex Pomponio. Meus frater maior post quam vidit me domo eiectum, nupsit posterius dotatae Vetulae varicosae Afrae. Posset hoc sufficere. affero tamē aliud testimonium momenti non minoris. Valerius libro. iij. cap. de amore coniugali. Quid aliud adiecerim quam dignas quibus Minyae nuberent? Minyae Thessali erant viri, non mulieres, qui acceperant Spartanas mulieres: ideo dicit Valerius eis eos nupsisse.

Multa genera sunt stultitiarum: sed id quoque nō minimū dā quū aliení turpitudinem vult palam facere, suam detegere: hac est misera conditio criticorum praesertim nostrorum, qui dum conantur ostendere poëtam errasse, suos vbique propalant errores. Scriptum est nisi fallor in Siluis poëtae hoc hemistichium.

—certamina ponat Olympus.

quo vult dicere gloriā Graecorum superari à nostris. Et quoniam de gymnico certamine, quod fiebat ad Alpheū & Pisam in Arcadia videtur hoc dictum, critici insurgentes confestim exclamarunt illud euāgelicū, Blasphemauit: quid vobis videtur, non opus heic testibus. Putat gymnicū certamen fieri ad Olympum, qui est in Thessalia. quam sinus Corinthiacus partit ab Arcadia. Hoc cum rescissem meum dixi, potest Olympus locus valde inlytus poni pro Graecia, sicut apud Virgilium Germania ponitur pro Occidēte, & Euphrates pro oriente versu illo.

Hinc mouet Euphrates illinc Germania bellum.

Paulo mox euoluto codice Strabonis inuenio libro. viij. vbi loqui-

tur

tur de Pisa sic scriptum.

Vrbem autem in sublimi ædificatam vertice monstrant duos inter montes

Ossam & Olympum: quo nomine & alter in Thessalia nun cupatur. sic Strabo.

Corripio confestim Odas Horatij, & inquiro quonam modo Cõmentatores enarrent versus illos

-puluerem Olympicum collegisse iuuat,

& coniectis casu oculis in Christophori Landini cometum, video scriptũ puluerem Olympicum dici ab Olympo Arcadiæ quo sit poëtam recte dixisse.

-certamina ponat Olympus:

Non qui in Thessalia, sed qui in Arcadia: hoc cum intellexerint critici, dubito ne forte exanimentur. ipse quoque Apollonij interpres in primum Argonauticum dicit sex Olympos, Macedoniæ, Thessaliæ, in quo & Olympia dicit Apollodorus fieri: Mysiæ Ciliciæ, Helidis, Arcadiæ.

Reprehendebat locum illum in vna Siluarum.

Siste tuos Helicon cursus.

Putantes poëtam deceptum posuisse Heliconem pro fonte Castalio, recurri ad protoco lum, & Silua inuenta vidi scriptum in versu, cursus, et superscri ptum fluxus. vbi manifestũ est poëtam per Heliconẽ intelligere Parnassum sicut ponitur frequẽter à poëtis pars pro toto, vt carina et puppis p naui: axis & rotæ pro curru: mœnia pro vrbe: & per fluxum seu cursum intelligere fontem Caballinum, qui fluit ex radicibus montis Parnassi. Vel dicendum, quod imitatus sit Aratum, qui loquens de Pegaso dicit eũ pede percussisse verticem Heliconis, & fluxisse latices, quibus nomen est Hippocrene: versus Arati subijcio.

Gorgonis hinc proles in Pierio Helicone.

Vertice cum summo nondum decurreret vnda

Musæos fontes dextri pedis ictibus hausit.

Inde liquor genitus nomen dedit Hippocrenen.

Idem

Idẽ refert Strabo in octauo de Helicone sic inquiens, Fama est equũ Pegasum, cum potaret, in hoc loco à Bellerophonte deprehensum fuisse. alatum inquam caballum è Medusæ ceruice & a Gorgonis exsecto gutture prosilientem. Vulgatum est etiam Caballinum in Helicone fontem erupisse, cum subiectam rupem feriret vngula.

In vna item Siluarum loquens de Polycrate, qui vt aliquid in vita pateretur aduersi, & haberet vnde conqueri posset & dolere, anulum in mare dicitur proiecisse. dixit poëta,

Et ridens percussit aquas adamante marinas:

Proclamatum est à criticis gemmam illam non fuisse adamantem, sed sardonichem. vt inquit Plinius in vltimo libro naturalis historiæ. Hic recordatus sum libri illius, quem Aulus Gellius in xiiij. Noctium suarum scribit sibi datum, vt inde excerperet mera miracula. In eo enim scribebantur multa, quæ & speciem doctrinarum haberent, non tamen delectabant, neque vtilia erant: vt quæ nomina fuerint sociorum Vlyssis. Vtrum Vlysses errarit in mari interiori, & ex quinq; operimentis, quibus Achillis clypeus munitus erat, quod factum ex auro dicit Homerus summum fuerit an medium: quæ omnia intempestiuam sonant vanitatem. Talis est curiositas horum criticorum, qui non aduertunt poëtas frequenter ponere speciem pro genere, vt cum ponitur ilex pro arbore: damæ pro quadrupedibus. & adamas pro gemma. Horatius in Odis,

Et superiecto pauidæ natarunt.
Æquore damæ.

Simile quid accidit Plauto poëtæ comico: dicentibus enim omnibus antiquis Iouem dedisse Alcmenæ in pretium stupri carchesium aureum, ipse in Amphitryone dicit vas illud fuisse craterẽ, cum vtriusq; poculi forma sit longe diuersa, hoc autem fecit, vt arbitror, quod versui suo magis conueniebat cratera, quam carchesium. Sic & poëta noster Plautum est imitatus.

Damnatur quod etiam poëta noster dixit in Siluis,

cri-

-cruda doctissimus artem.

dat enim superlatiuo casum quem regit positiuus. Sed ne tẽpus in vanum conteramus, respondetur quod scire criticos oportebat talem loquendi modum reperiri apud auctores perquã idoneos, quorum duos citare sufficit. Cicero dixit, Proximus Pompeium sedebam: & Propius urbẽ mouent, Sallustius dixit, Proxime Hispaniam Mauri sunt. Oportebat etiã eos non ignorare poni aliquando superlatiuũ pro positiuo. Virgilius facit AEneam sic alloqui Euandrum in viij.

Optime Graiugenũ, ubi Seruius dicit poni optimum pro bono, ut sit sensus. Optime Graiugenũ, ô tu, qui bonus es inter Graecos. Sic & Homerus in ij. Iliados.

δικαιοτατος κενταυρων, hoc est, iustus inter Centauros

Sic ergo sero sunt docendi, qui praepostero ordine prius quam dicerent, iudicarunt.

Quidam Bauius cõtra Poetam nostram oblatrans dicebat nõ debere dici, a teneris, nisi adderetur annis: cuius temeritati responsum est illud Virgilij.

Adeo à teneris consuescere multum est.

Eidem improperãti, quod poëta posuisset accingo sine accusatiuo cum datiuo: ut accingo fugae: accingo studio, responsum est pariter illud Virgilij.

Accingunt omnes operi, pedibusq; rotarum
Subijciunt lapsus.

Alius homo nauci futilibus nugis, ut aliquid esse uideretur aiebat patriam pluraliter non inflecti, & in hoc volebat poëtam peccasse: continuò quidam bonae indolis adolescens Virgilianum illud ex Georgicis attulit.

Diuisae arboribus patriae, sola India nigrum
Fert ebenum, solis est thurea virga Sabaeis.

Quidam sciolus omnium bonarum artium inscius quaerebat ubi nam & apud quem idoneum auctorem poeta reperisset amorem esse caecum: cum ex tempore quidam vir frugi sic intulit, ubi nam

k

vbi nam repperit Seneca Iram esse cæcam, cum inquit, Cæcus est ignis stimulatus ira? Poeta ipse etsi alibi non legit, per se id sciuit, qui talium affectuum & perturbationum naturas intelligit, sicut intelligebat Cato, qui apud Salustium in Catilinario dicit, Omnis homines, qui de rebus dubijs cõsultãt, ab odio, ira, amicitia vacuos esse decet. & Diuus Gregorius inquit. Vbi regnat affectio, perit omne iudicium. Dantur interdum eidem affectui proprietates contrariæ per contrarios effectus intellectæ: in quibusdam enim amans aliquando est cæcus, aliquando nimis oculatus: quod Ouidius in iiij. Metamorphoseos de Pyramo & Thisbe loquens expressit, cum inquit.

Id vitium nulli per sæcula longa notatum,
(Quid non sentit amor?) primi vidistis amantes.

Facit ad hoc quod pastor quidam apud Theocritum vocat amorem cæcum. Moschus autem dicit ei esse ὄμματα δριμύλα καὶ φλογόεντα. *hoc est, lumina acuta & flammantia.*

Nõdum sunt pacati critici nostri, nondum conquiescunt: volunt totũ penus argumẽtorũ exhaurire. non remanebit in schedis eorum epicherema, non enthymema, non apodixis: totius suppellectilis vim effundunt. Vitiosum dicunt in poëta nostro, quod locis nõ reddat antiqua vocabula: sed noua quædã proferat, quæ vt inquiunt, vulgus corrupit. Respondemus poëtam fere semper dare locis antiquis antiqua vocabula: aliquando etiam antiquis antiquiora: vt, cum pro Hierosolyma dicit Luzam: pro Antiochia Reblata: pro Bononia Felsinam. aliquando quoque noua, sed citra vitium, cum scilicet dubitatur de antiquis, an talium locorũ sint vocabula: vt de Ateste. Sũt enim qui dicãt Este opidum agri Patauini esse id, quod olim Ateste vocabatur. sunt qui id negẽt. Hermolaus in Annotationibus Plinianis non audet super hoc ferre sententiam. Ideo poëta Ferrariensium duces dicit Estenses, nõ Astenses, quod ab eo opido descendisse ferãtur. Veteres etiã vsi sunt similiter nouis vocabulis: dixerunt enim pro Anxure Trachinã, mox Tarracinã; Narniã pro Nequino; Cære pro Agillina

At clamabunt, & nō loqui ſe de integris dicent: ſed de his tantū, quæ vulgus corrupit. Pacifice & æquo animo reſpondemus, & huiuſmodi etiā vti antiquos. Afferam cauſa breuitatis vnicum exemplum. Cōdidit in Daunia Diomedes vrbē, quā dixit Argos hippon. nomine iſto vetuſtate corrupto dicta eſt Argirippa. Rurſus hoc quoque nomine corrupto dicta eſt Arpi: teſtis eſt Seruius in xi. Æneid. Corruptē ergo vſus eſt Virgilius ſic dicens.

Ille vrbem Argiripam patriæ cognomine gentis.

Vrbem, quæ modo dicitur Ferraria, ſunt idonei auctores qui ſcripſerint Forum Arij primum appellatam: mox vulgo corrūpente vocem illam, dicta eſt Ferraria: & eam ipſi critici vocāt Ferrariam. quærēdū ab eis, cur eam Forum Arij non appellent? quid ergo reſtat, niſi vt diſcant tacere, qui numquam recte loqui didicerunt?

Vidi quoſdam dubitare, an ſcite fecerit poeta noſter, qui quaſdam ſyllabas nominum Hebraicarum modo producat, modo corripiat: ſicut in Helias, cuius mediam nunc contrahit nunc extendit, ſecundam etiam in Andrea producit, quam in quodam epigrammate Græco vidi breuiari. Ne quis ergo temerarie & hoc, vt cetera ſupradicta, culpare nitatur, pauca ſubiicio. Priſcianus in libro de accentibus ſic inquit ad verbum. In peregrinis verbis, & Barbaris nominibus, vel interiectionibus nulli ſunt certi accentus: ideoq́ in poteſtate vniuſcuiuſq́ conſiſtunt: vt quod neceſſarium videat, ſic in metro ponat. ſic Priſcianus. quod ſi quis dicat de accentibus, non de ſyllabarum quantitate loqui Priſcianum, reſpondeo paucis, Accentus ſequi ſyllabarum quantitatem, & ideo neſciri accentus, quia ſyllabarum quantitas ignoratur. Meminiſſe etiam debet æquus iudex, licere poëtis vti pro arbitrio nominibus proprijs, vt Seruius oſtēdit, & ſuperius eſt dictum. Subiicio exempla antiquorum poëtarū Chriſtianorum: quia id nomen apud poetas gentilium non eſt in vſu. Auſonius in precatione matutina.

Raptus quadriiugo penetrat super æthera curru
Helias, & solido cum corpore præuius Enoch.

Fortunatus.

His venit Helias, illis in curribus Enoch.

Moneo etiam lectorem dictionem hanc Heliias scribi ab Hebræis per duplex ?? . quorum vnum iungitur cum l. aliud cum a. & hæc potest esse ratio producendi mediam syllabam: quod scilicet secunda i. ponitur inter duas vocales, sicut fit in dictione maior. Simile quid accidit apud Græcos in dictionibus Harpyia, Orithyia, cynomyia & similibus, vbi duplex ii. ponitur, scilicet ypsilon & iota: quæ tamen videntur accipi pro vna: quia diphthongum faciunt apud Græcos. Ex his patet poëtam nostrum nulla ex parte posse redargui. De nomine Iohannes dicetur in Corollario. Venio ad Andreas. Nomen hoc aut Barbarum est, aut Græcum ! si Barbarum, poëtarum arbitrio relinquendum est, vt tradit Priscianus, et sic vsus est epigrammatarius ille Græculus.

Ἀνδρέα σὺ ζώεις, Andrea tu viuis. Si vero est Græcum videtur deduci: ἀπὸ τῆς ἀνδρείας, id est a fortitudine. Et propterea secundam syllabam longam esse, sicut in AEneas, quod Pompilius in libro de metris approbare videtur. vbi Fortunati versum hunc citat.

Nobilis Andream mittit Achaia suum.

Ex his ergo patet quod noster poëta fecit, scite consultissimeque esse factum.

Cogam heic in vnum locum quæ videtur poëta noue vel inusitate dixisse, vsus illa licentia, quam dicit Horatius concessam Catoni, & Ennio, & concedendam similiter Virgilio, & Vario. Stapes formauit, sicut formatum est antiquitus sonipes, æripes, loripes. Audio tamen hoc inuentum fuisse Philelphi, diuisco quod est fio diuus, sicut ditesco, senesco, adolesco: dixit etiam filius alticomantes, quod habeant altas comas, id est frondes: & diuiniloquencia, id est, sermo excedēs modum humanum, vel oratio de diuinis;

diuinis: ficut Lucretius finxit leuisomnus vt illo versu.

Et leuisomna canum fido cum pectore corda.

& cæcigenus pro cæco nato. ait enim in ij.

Nam cum cæcigeni, Solis qui lumina numquam
Dispexere.

Medio, medius, verbum non tam finxit, quam ab alijs iam diu fictum vsurpauit. In sacris enim litteris. vt ipse dicebat, reperitur sæpe mediator nomen verbale. Christus enim dicitur esse mediator Dei & hominum. Legit etiam in Euangelio secundum Iohannem capite vij. Iam vero die festo mediante: & sic transtulit Georgius Trapezuntius cum traduxit Cyrillum in Iohannis Euangelium: & necessarium fuit sacris doctoribus, vt rem nouam exprimerent, illo vti nouo vocabulo, iuxta illud Horatij.

-si forte necesse est.
Indicijs monstrare recentibus abdita rerum.
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget, dabiturq́ licentia sumta prudenter.

Cicero inquit, dura qui fingit esse intelligit. sed molliet vsus. Vt idem refert, Zenoni licuit cũ rem aliquã inueuisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere. Cur ergo sacris doctoribus ad explicanda diuina mysteria idem non licebit? Erant & apud antiquos quædam vocabula formata adiectione medius, non multum dissimilia: vt dimidio verbũ actiuum, & dimidior passiuum. Item dimidium & dimidiatum: mediastinus quoque, quo significatur seruus quodã modo publicus, quod in medio stet, vt seruiat omnibus. Vsurpat similiter hoc verbum appropio, id est, appropinquo: deductum a prope, sicut è longo à longe: Reperitur id verbum, vt inquit poëta, fuisse in vsu ante annos ab hinc mille. Legitur enim in editione vulgata psalmorum, quæ Hieronymum antecessit, Dum apropiant super me nocentes. Vtitur similiter hoc verbo approximo, quod in eadem editione vulgata reperitur, illo versu: In chamo & freno maxillas eorum cũ

stringe, vt non approximēt ad te. Dicebat & poeta se legisse proxixus nomine, vercum prolixo deriuatum, sicut a proximus, sit proximo, proximas. Columella enim libro quinto dicit, modus est putator, vt prolixet actē ferramēti: quid si suppresso nomine Columellæ, quæratur à criticis an sit Latinum, aicent de prolixo, quod dicunt de medio.

Vtitur etiā hac dictione potentatus, quæ in sacris litteris frequenter reperitur, vt in illo psalmo. In potentatibus salus dexteræ eius: & Ecclesiastici capite x. dicitur, Omnis potentatus vita breuis. Guarinus Veronensis magnæ vir auctoritatis, transferens Strabonem in decimo, cum sermo est de Epiro & Acarnania, dicit, Infren: potētatus successionē. Iohannes Placētinus Carmelita, qui Lexicon Grecum, opus laudatissimum composuit, cum interpretatur, δυναςεία, dicit potētatus: & in psalterio quod ipse ex Græco in Latinum transtulit, vbi est, δυνάςειαις, dixit potentatibus, quamuis illo loco, in quo psalmista loquitur de vitæ humanæ annis, conueniētius, vt poeta dicebat, transferri potuerit fortibus: in Hebræo enim est בגבורת quod deriuatur. גבור quod interpretatur fortis vel potens. Sed quid mendicamus testes? Afferā vnum, cui critici tantum tribuunt vt eum iurent irrefragabilem. Iohannes Pontanus ea ipsa dictione vti non est veritus: Lege Commentationes eius in Centiloquium Ptolemæi: videbis in Commentatione xlix. eum sic dicere. Non modo res domesticæ cura, verum etiam reipublicæ ac potentatus moderatio illis redditur. Idem in libro de fortuna vtitur hac dictione, dominatus, quartæ declinationis: similiter & prædicta dictione potentatus: Formatur autem potentatus à potente per analogiam, puta sicut à principe principatus: à Consule Consulatus: à summo summatus, qua dictione vtitur Lucretius: à Duce ducatus, quo vtitur Iustinus describēs mortem Philippi Macedonum regis. Sic enim ait: Et honoratum insuper ducatu cernens aduersarium, iram in ipsum Philippum vertit. Vtitur etiam Lucanus dictione, & quibusdam alijs in masculino genere contra Græcorum morem

&

& à Genio formauit Geniosus, quod est noue dictum. Sed de his suis locis satis supra diximus.

Vocabula Latina non vna die formata sunt omnia, sed longo annorum succedente curricu'o: quo fit, vt necesse sit omnia aliquando noua fuisse. si ergo quia noua, fuissent repudiata, vt fieri debere critici dogmatizant, nullam hodie linguam haberemus: quod si antiqui noua receperunt, cur nos quoque non repiemus?

Sat excusati erimus, si quod illi fecerunt & nos fecerimus.

Fuit enim antiquis ista cõcertatio, dũ cõtraria studia alij noua cuderẽt, alij repudiarẽt: semper tamẽ inualuit inualescetq̃ cõsuetudo linguã propagãdi. Quid ergo agẽdum? Dicã quod sentio, & quod Ciceroni, Horatio, Quintiliãoq̃ placuit, Nõ omnia noua passim recipienda. non omnia repudianda: sed ea recipienda, quæ videntur magis regulis Horatij consentanea. qualia sunt quæ nostris temporibus finxerunt Hermolaus, & Politianus, & paulo ante nostram ætatem Theodorus Gaza. Aristoteles in Metaphysicis, vt ad vocabulorũ inuentionem reuertamur, dixit artes inuentas per additamenta, ideo dicit tempus esse omnium sapientissimum, quod consummatio artium non repente, neque in momento, nisi forte diuinitus fieri possit: sed tempore egeat, & quidem non breui. opus est ergo addere prius inuentis donec consummentur. Additio autem, de grammatica loquor, fit aliquando per analogiam, vt docuit Aristarchus. sicut cum instar antiquorum noua formantur: aliquando per anomaliam, vt Crates fieri præcipit. Anomalia respectum non habet: sed vsum consuetudinemq̃ sectatur. Si ergo per additamenta fiunt artes, quærendũ est à criticis, an putent iam consummatas esse artes? si consummatæ sunt, fieri nulla potest additio: cur ergo dixit Horatius,

-licuit semperq̃ licebit.

Signatum præsente nota producere nomẽ? Si consummatæ adhuc nõ sunt, licet ergo addere donec consummẽtur. In scientijs

k4 rerum

rerum, quales sunt mathematicæ & philosophia. naturam rei imitamur: & quod indies deprehenditur esse in rebus, si non est mistum, in regulas mittitur. Primi qui astronomiã inuenerunt, de epicyclis mentionem non fecerunt: Posteriores: epicyclos addidere: quos Aristoteles, & Auerrois eius interpres non recipiunt. Geometræ a tempore Aristotelis & Archimedis hucusq; circuli quadraturã quæsiuerũt, nec du inuenerũt. Medici a tempore Hippocratis, & Æsculapij hucusq; quæsiuerunt remedium quartanæ & podagræ, nec dum repererunt. Theologiæ terminos Christus ampliauit: & quotidie magis ac magis extenditur. Hæc ergo est artium scientiarumq; natura, vt accipiant quotidie incrementa. Conqueritur Aristoteles in Ethicorum libro, propter mutabilitatem atque inconstantiam rerum humanarum se non posse de moribus loqui ad amussim, & certum atq; infallibile dogma conscribere: leges quæ ad moderandos contractus humanos sunt inuentæ, quia, vt aiunt, plures sunt casus, quàm leges, diu consistere nequeunt, correctione indigent, & sepius æquitas pro lege vsurpatur. & volunt indisciplinati isti disciplinis limites figere, sermonem infrenare, qui nullo vmquam tempore freno est vsus. Propterea bene dixit poeta in epistola, quam ad me scripsit, quadruplicem fuisse linguam: ante Latinum regem priscam: à Latino vsque ad reges exactos Latinam: à regibus vsque ad Imperatores Romanam: ab Imperatoribus vsque ad nos mixtam, qua nos vtimur, & posteri nostri post nos vtentur, donec ars, quod nunquam futurum puto, sit cõsummata. Dicebat autem poeta se de industria quedam vocabula ecclesiastica suis inseruisse opusculis: sicut etiam res & historias sacras inseruit, vt pro virili portione satageret & conaretur religionem Christianam illustrare, ac quoad posset celeberrimam reddere: maluissetq; se hoc pacto minorem gratiam consequi apud homines gentilitatis studiosos, & cum aliquo suæ gloriæ detrimento sanctorum patrum vestigia potius sequi, quam de religione, in qua saluamur, male meritum videri. Damnabatq;

batq́ episcopum Sipontinum, quod cum esset primi ordinis in ecclesia, tantopere laborauit in enarratione Martialis poetæ gentilis epigrāmatarij. Accusabat etiā perquā acerrime litterarū studiosos nostræ ætatis, quod sacras litteras sic exhorreāt, vt eas legere nō dignentur, cū antiqui gentiles libros Sibyllinos, pontificios, ac rituales æque rudes & incultos in summa reuerētia semper habuerint. Dolebatq́; non quidē quod homines essent veræ Latinitatis amatores: sed quod multi Christianorum viderentur male de ecclesiasticis litteris sentire, & nescio quid gentilitatis in animo retinere, falsoq́; iudicare Latinam linguā à religione nostra dissentire. cum fidei nostræ doctores Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Cyprianus, Tertullianus, Lactantius, Leo, Hilarius, & alij quam plures litteras sacras cum humanis ita coniunxerint, vt intelligere volentibus constare fecerint Latinæ orationis splēdorem magis Christo conuenire, quam Ioui. Dixitq́ mihi aliquando inter ambulandum, si nonnulli nostræ ætatis sunt tam seueri censores poëtarum, quid dicturi essent, si nunc primum ederetur AEneis Virgilij nostri, in cuius prima pagina tot licentiæ, ne dicam errores, legenti se offerunt? Suspicor eos voce, vultu, gestuq́ inhumano facturos, aut saltem conaturos ne inuulgaretur. Dicerent enim quod Tuccæ & Varo quoque visum est, Maronem tantum opus male inchoasse, & quatuor primos versus ex fronte tollendos. Itē quod dicenda male proposuerit, cū dicit,

Arma virumq́ cano.

nam eodem ordine proponere debemus quo exsequimur: ipse autem primo exsequitur de viro, postea de bellis. Item quod falso dici videatur.

-Troiæ qui primus ab oris. nam AEneas non primus, sed Diomedes ab oris Troiæ venit in Italiam: nam tempore AEneæ iā condiderat Argyrippam. Item quod Italiam dixerit, pro ad Italiam. quod primam syllabam dictionis Italia produxerit, quæ natura breuis est. Item cum dixit.

Multum ille & terris, ille superfluit.

Item

Item quod cum dicitur, - terris iactatus & alto, improprie locutus sit, iactatus enim conuenit non terris, sed solum mari. Sunt etiam qui dicant debuisse eum dicere, non venit: sed venerat. Et quod in illo versu, Multa quoque & bello, superfluat vna illarum duarum copularũ. Item quod dixerit Latio from Latium: & genus Latinum descendisse ab Aenea, cum ante Aeneam fuerit Latium, & Latinum genus. Item quod dixerit Deum pro Deorum. Item quod illud, - tot voluere casus. per contrarium intelligẽdum, id est volui tot casibus. Et quod in illo versu, Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere, deest quam

Damnatur item quod Iuno fingatur nescire futura, quod Virgilius attribuit Palinuro cum dixit,

-portusque requirere Velinos.

Item quod inconcinne fingat eam velle fatis resistere, quibus sciebat Aeneam mitti in Italiam: dicitur enim de ea,

Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci.

Audierat.

Ecce dicunt quomodo sciebat fatis id fieri. Item quod ponat praesens pro futuro: dicit enim Seruius duci exponendum pro ductum iri. quod ponat etiam nomen pro participio, cum dixit,

Hinc populum late, & cum dixit, -heic illius arma, corripuit secundam in illius, quae natura longa est. Et quod in illo versu,

Si qua fata sinant, qua superfluit. Item quod collisionem non fecerit in illo versu.

Posthabita coluisse Samo, heic illius arma.

Item quod in particula illa - spretaq́ iniuria formae, superfluit que. & in illo, Troas relliquias, geminat ll licentiose. vt producat syllabam natura breuẽ. Itẽ quod proijcit scilicet finalẽ in dictione Achillis. Quod si dicas pathos fieri: concedo. sed pathos, tropus, schema quid sunt, nisi nomina vitiorum, quae poetae veteres commiserunt? Quomodo tot licentias, ne dicam errores, critici in pri

ma

ma pagina conspicati, quot fere in magno volumine satis essent, possent parcere graui censuræ? Quomodo non acclamassent poëtam hunc nimis licentiosum, in quo fere tot licentiæ reperiuntur, quot & versus? Hoc volui subiunxisse, vt lector aduertat non in poetæ nostri tantum operibus, sed multo magis in antiquis, quorum auctoritas irrefragabilis, fama immortalis, facundia cælestis, criticos amplissimam carpendi & taxandi habere materiam: & eos illis ideo parcere, quod iam extra omnē aleam positi sint: sed mira sedulitate contra nouos inuehi, ac velle genuinum infringere in illis prius quam legentium consensu fiant omni exceptione maiores. Vident enim breui futurum vt cum quidam noui poetæ calumniarum istarum nubes exaserint, & in altis gloriæ tractus per humanas laudes fuerint eleuati, vituperando perdant operam & impensas. Circumeunt, satagunt, & vigilanter intentis oculis, lucernis accensis rimantur & vestigant, si quisquilias & peripsema aliquod inueniāt, & ad omnem auiculā, vt aiunt, retia trahunt, ne domum reuertantur sine præda. Nec locos illos ex Virgilio citaui, vt reprehenderem, dixit poëta: sunt enim ab antiquis excusati: & si defensione egerēt defenderemus: sed vt Maronis auctoritas nos eriperet inquit a labijs iniquis, & à lingua dolosa. Velim critici mihi respōdeāt, an voces à Theodoro Gaza, ab Hermolao, à Politiano nuper inuētæ sint Latinæ. Latinas non esse probat ratio criticorū: quod videlicet apud nullū antiquorū sunt in vsu: solas enī tales volūt esse Latinas. Quod vero Latinæ sint argumēto hoc probatur, quod videlicet: formatæ sunt à Latinis ex partibus Latinis, et à dictionibus Latinis deriuatæ, & secūdū regulas traditas à Latinis, hisq́ antiquissimis, quorū vnus est Horatius. Nec videtur vera definitio Latinitatis data per criticos, dicētes Latinā esse dictionē, quæ fuit in vsu apud antiquos: sed videtur addēdū, vel quæ formata sit secūdū regulas āt iquorū, vel quod apud nouos Latinos sit in vsu: nec enim minor est nouorū Latinorū auctoritas circa vocabula quā fuerit priscorū: quippe qui nouā grammaticam possent condere,

sicut antiqui fecerunt, qui nouis vocabulis, nouis declinationibus, nouis casibus, nouis generibus, nouis coniugationibus veterem grammaticam excluserunt. Dicebant antiquissimi precipes, ancipes, bicipes, pro quibus posteriores dixerunt praeceps anceps, biceps. dicebant item capt, pro capiae. Ennius.

Occubunt multi ie. ho, f. rrog, lapiq.

Aut intra muros, aut extra prae. ipe casu.

Item dicebant haec amnis, haec anguis, haec funis: nos masculina facimus. Dicebant item hoc sexus neutri generis: Plautus in Rudente. Virile sexus numquam vllum habui. Dicebant hic aluus, genere masculino. Actius:

Maia nemus retinens grauido concepit in aluo.

Tunc pario erat quartae coniugationis, quod modo est tertiae. Ennius,

Oua parire solet.

Similiter & sapio, quod emittebat praeteritum in iui, vt sapiui: dicebatur etiam tunc sepelitus, sicut auditus: nos dicimus sepultus. Dicebant insuper bina media: quam locutionem Cicero pertaesus coepit dicere medietates. Messalla reatū primus dixit: Augustus, numerarium. Piraticam velut musicam non audebant dicere Quinctiliani preceptores, quod in vsu adhuc non esset. Terentius primus dixit obsequiū. Sed exempla non adducā plura nō quod desint, cum prope infinita sint: sed quoniā alibi satis multa congessi, & ne sim onerosius auditori, illud cōmmorare non omittam, Quinctilianum dare quaedam antidota volentibus impune vti nouitate: sunt autem huiusmodi vt ita dicam, si licet dicere, quodā modo permitte mihi. Quid est autem antidota haec docere nisi nouitati viam aperire?

Cū in vita Diui Georgij quidā litteris intinctus hemistichiū illud legisset - Proteum remige Pontum, putans Proteum nomen esse primitiuum Dei marini, quod Graece scribitur πρωτεύς fecit vngue signum in margine. Tum presbyter Iohannes Gazolāus noster, vir litteratissimus, qui casu aderat: quid facis inquit ille

Stepidum caput: putas Proteum esse primitiuum? si primitiuum esset, diceretur Protei Pontum, non Proteum. Continuo pu duit hominem semidoctū, & rubore genarum culpam confessus est. Subiecit Gaz oldus, Vinum es omphatinum, quod ex vuis im maturis est expressum, & audes certare tum Falerno. Enarra versum illum Virgilij.

Ilionea petit dextra, læuaq; Serestum.

Ilionea nonne casus est accusandi ab Ilioneus, quod in fine habet Græcā diphthongum, sicut Theseus, Orpheus, Achileus? et tamen penultimam habet longam, nec potest dicere esse possessiuum: est enim nomen proprium viri Troiani. Disce ergo a me hodie, quod preceptorem tuum forte adhuc latet, disce tales casus habere nonnumquam penultimam longam etiam cum veniunt à recto primitiuo. Sic Gaz oldus, & confestim attulit versum alium ex tertio AEneidos. Idomenea petens. Item alium ex Statio, Pentheumq; trahens: & alium ex Iuuenale.

Perq; tuum pater AEgei Neptune tridentem.

Nomina hæc inquit Ilioneùs, Idomeneùs, Pentheùs, & AEgeùs habent eus diphthongum in fine, sicut Orpheùs: & tamen penultimam in obliquis, habēt interdum longam, non apud Latinos tantum, sed etiam apud Græcos propter varia genera linguarum,

Sapientia nostrorum criticorum dicit non reperiri apud ideneus, inaro verbum, compositū ex in & aro, aras, qui tamquam rudes pueruli merentur verberari ferula & scutica. quod non legerint Plinium in octauo sic dicentem: Sunt qui iam satas inarent segetes. & in xviij. lib. capite de lupino: Si depastum sit in fronde inarari protinus solum opus est. & in capite xviij. Dicūt etiam habitudinem non esse antiquum vocabulū, quod nequaquā dicerent, si Ciceronem in libro quarto ad Herēnium legissent. ibi enim sic dicit: Nam vt corporis bonam habitudinem tumor sæpe imitatur: ita grauis oratio sæpe imperitis videtur ea, quæ turget & inflata est.

In libris poëtæ nostri est hemistichium hoc in versu pentametro, Abbreuiante dies: quod quidam superstitiose existimantes, cebant breuio verbum apud idoneos non reperiri: habebam ego forte in manibus volumẽ quorundam grammaticorum Mediolani impressorum, quod cum aperuissem primum mihi occurrit opusculum Victorini de metris, vbi sic scriptum erat, ut in fine breuiatur: & pauci philyra euoluti, occurrit Seruius de natura vltimarum syllabarum ad Albinum, & in sex paginis saltem lectitans verbum illud vigesies repe.itum inueni: con entus ergo duorum insignium grammaticorum auctori: ate, nihil amplius quærendum existimaui.

Sunt quidam qui supra modum se mirantur, & insaniam gloriantur se poëtarum familiam nosse, domos eorum perlustrasse vsque ad penetralia, vsque ad scrinia, & cum veniunt ad conflictum, vt virtutis suæ periculum faciant, vix vestibula vidisse deprehenduntur: & cum se putent esse Achilles, inueniuntur esse Patrocli: de horum numero erat qui nuper notare studebat poëtam, quod naturas dixerit numero plurali. Tum Marius Oliuetanus, vir doctissimus atq; ornatissimus, qui facto intererat, dixit.

Hæc fierent. si testiculi vena vlla paterni.
Viueret in nobis?

& adesdum clamauit Francisce, pauca te volo. Erat autem Franciscus Sismundi Canteimi principis Soram viri fortissimi filius, puer optime spei & indolis regiæ: cui cum proposuisset, meministi ne, inquit Marius, legisse te apud Ciceronem, vel apud Maronem naturas numero p.uratiuo? Puer se colligens, aliquam diu hæsit cogitabundus: mox versus illos ex quarto Georgi.orum Virgilij protulit:

Nunc age, naturas apibus quas Iupiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, & reliqua,

Tum Marius, vade iam inquit in rem tuam: grammaticæ tu præclare

præclare doctus a puero: & da operam litteris: quod si feceris vel Priscianus, vel Caper breui euades.

Quidã ex illorum numero, de quibus dicitur illud Terētianũ. Faciunt ne intelligendo vt nihil intelligant.

–cũ nuper legeret Tropei librũ quartũ, incidit in versum illũ, Mox Capuanæ arcu vexillum in culmine fluctu,

& volens suo sale pultē adspergere: credebat enim quidquid loqueretur, sal merum esse: dixit Capuanum apud idoneos nusq̃ reperiri, & debere eum qui Capuæ sit natus dici Campanũ. non Capuanũ. Continuo protuli Valerium Maximum: nam memineram in eo legisse Capuanũ & in vltimo capite tertij libri sic legi, Capuanum senatum impij decreti auctorē funditus delere constituit. & paulo infra, litteras a patribus conscriptis nequaquam Capuanis salutares accepit. Protuli & Stephanũ de vrbibus, in quo sic legitur ad verbum. Capua vrbs Italiæ à Capy Troico, gentile, Capuanus vt Asianus.

Volo heic venturæ criticorum calumniæ paucis occurrere. Poëta in Dionysio ponit Sequanam, qui fluuius est Galliæ, Parisios irrigans, & in Oceanum Britannicum descēdens, genere fœminino, cum secundum grammaticos nomina fluuiorum sint masculina. Respondeo igitur perquam breuissime, ne tempus inaniter cōteramus. Fecit hoc poëta Ouidiũ imitatus qui in i. de Fastis. sic inquit. Hospes Auentinis armentum pauit in aruis.

Clauiger: & tanto est Albula pota Deo.

Et hæc loquendi figura alijs est: qualis est cum Terentius dixit, suam Eunuchum, respiciens ad comœdiam: & cum Virgilius dixit, –Preneste sub ipsa, respiciens ad ciuitatē, non ad nomē sic Ouidius & poëta noster ad aquam, non ad nomen respexerũt.

Posuit aliquando poëta adolere, pro crescere: quod qui pauca legerunt damnantes, dicebant adoleo significare tantum incendo Vnde Virgilius in Bucolicis.

Verbenasq̃ adole pingues, & masculas thura.

Ego vero respondebam verbum id vtrumq̃ significare, & incendere

& incedere scilicet, & crescere quod Lucij Flori testimonio proba, ait enim sic in principio Epitomatis, Si quis ergo populum Romanum quasi hominem consideret, totamq; eius ætatem percenseat ut cœperit, utque adoleuerit, ut quasi ad quandam iuuentæ florem peruenerit.

Subijciam & hoc, magis ut agnoscatur, quales sunt qui pene iam uituperant. quam quod sit locus annotatione dignus. Fuit quidam maioris auctoritatis, immo & temeritatis quam is Erinæ, qui uolebat sibi credi præcipito uerbum esse neutrum, sicut cado, per illud in secundo AEneidos

–& iam nox humida cælo.

Præcipitat, suadentq; cadentia sidera somnos:

cui responsum est, teste Seruio, poni loco illo præcipitatur, pro præcipitatur: quod uero actiue ponatur, sicut poëta noster ponere consueuit, ostenditur per illud Virgilij in ij. AEneidos.

–furor iraq; mentem.

Præcipitant, Et per illud Senecæ in Hippolito

Et noctem breuibus præcipitat rotis

FINIS.

PTOLEMAEI HISPANIOLI, DE LICENTIIS ANTIQVOrum Poetarum,

COROLLARIVM.

Ne quis fortè putet licentiam Poëtarum intra breuem ambitum locorum istorũ, quos in apologia diximus, limitari, libet aliquantulũ latius euagari, & colligere plures locos, vt memoriæ occurrent, ex immensitate prope infinita licẽtiarum harum, simul vt Scioli isti discant pro quouis minimo eli to vocem non attollendam contra Poëtas. Videmus antiquos Poëtas aliquando &,i, & u, consonantes vertisse in vocales. Horatius. *Nunc mare nunc siluæ*: vbi siluæ est trysillabum. In carmine obsceno scriptum est,

Pallorem, maciemq́ue laruālem: vbi laruale m sit quadrisyllabũ. Propertius quoque,

Pristina vota tuo munere dissoluo. vbi dissoluo fit quadrisyllabũ, simile fit in illo Catulli, *Qui zonam soluit diu ligatam.*

Seneca in Hippolyto ponit subiecta quadrisyllabum, & facit ex,i, consonante vocalem in illo versu Sapphico.

Si quæ feruenti subiecta cancro est.

Et aliquando ex vocalibus fecerunt consonantes. Virgilius, *Intexunt abiete costas.* vbi,i,&,e, in vnã syllabam cõtrahuntur, & ex dictione quadrisyllaba fit trisyllaba. Similiter in illo eiusdem Poëtæ,

Tenuia nec lanæ.

Idem fit in dictionibus ariete, & pariete, & alijs multis, cum venit occasio. Simile facit Silius in dictione sinuatis, quam fecit trisyllabam,

Cætera sinuatis glomerat sub pectore curis.

Sic saluantur loca illa secundum Probum grammaticum classicarium.

Qui Latinitati student, debere poni inchoo, sine infinito præcipiunt, nec dicendum inchoo legere, sed iungendum ei accusati-

cuſatiuum, vt inchoo librum, contra Lucanus in vltimo,

- longis Cæſar producere actem.

Inchoat eloquijs. & Claudianus contra Ruffinum in,ij.

Infandi iterum terras incendere bellis.

Inchoat. Dant verò infinitum verbo incipio, vt incipio legere, non accuſatiuum. Contra tamen hoc præceptum venit Virgilius.

Incipe Menalios mecum mea tibia verſus.

Videntur etiam dediſſe aliquando ipſi,v, vocali vim conſonantis,vt eum alia conſonante longet ſyllabam, vt in illo Lucretij. *liquor aquarum.* vbi producitur prima in dictione liquor contra leges.

Mutant etiam terminationes nominũ. Nam dicunt vallis, cum debeat dici valles in nominatiuo ſingulari: quòd ſuum diminutiuum oſtendit. facit enim vallecula, ſicut vulpecula fit à vulpes: huius rei meminit Seruius in,xj. A Eneidos,exponens verſum illum. *Eſt curuo amfractu valles accommoda fraudi.*

Item cum quædam nomina vtrunque genus habeant,maſculinum ſcilicet & femininum,vt pauper, hoſpes, leo: Poetæ tamen per licentiam faciunt declinationis alterius feminina, & dicunt paupera. Plautus, *Paupera eſt mulier.* Item hoſpita,dracena, leæna, lea. Similiter cum dicatur hic & hæc nepos,dixerunt tamen Neptis: quod propter ſucceſſionis diſcretionem admiſſum eſt. Meminit huius licentiæ Seruius in illud duodecimi A Eneidos.

Ars fuerat, pauperique domus.

Fuerunt qui poſuerunt tribrachum in quincta ſede verſus hexametri, vt Papinius. *- crebris arietibus vrbem.* & Virgilius in vndecimo.

Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi Item,

Molli fultus hyacintho. It Pontanus noſter in tertia Vraniæ, capite de lyra & Orpheo.

Et centum geminus Orphealte : & in prima,vt Virgilius, *Priamides Helenus.* & dactylum in vltima. Lucretius enim ponit omnium in fine verſus hexametri,ſequẽti verſu,a, vocali non incipiẽte. ſic enim poſſet fieri colliſio. Similiter ſecundum quoſdam

Virg-

Virgilius: Nam versum illum in Georgicis.

Et spumas miscent argenti, ac sulfura viua, volunt sic legi:

Et spumas miscent argenti, viuaque sulfura.

quibus & Seruius assentitur ac Macrobius. Similiter & illum in sexto AEneidos.

-quin protinus omnem Perlegerent oculis: volunt legi debere: *quin protinus omnia*: & hos versus vocant dactylicos.

Ionium scribitur per ω mega: tamen Virgilius breuiat eam syllabam: vt,

Ionio in magno.

Orichalcos habet diphthõgum ei. in secunda syllaba, & tamen breuiatur ab Horatio in poetica.

Tibia non, vt nunc, orichalco iuncta, tubaque. & Virgilius finit sic versum in lib. AEneidos.

-alboque orichalco.

Dicit Hermolaus se putare Etruscos dictos ab Atria, quæ aliter dicitur Adria: vnde sinus Adriaticus: & licet ea dictio scribatur cum diphthongo: tamen breuiat primam Martialis:

Quantum sollicito naturæ parentis Etrusco.

Sunt quoque qui putent eos dictos ἀπὸ τοῦ αἴθερος: quod æthera propter auspicia considerent. vbi est similis ratio producendi primam propter diphthongum. Martialis in septimo.

Hæc est illa tibi promissa Theophila cani.

producitur *o* micron in Theophila, nisi recurratur ad licentiam, quæ in proprijs est nominibus, peccatum est: vel ponitur tribrachus pro dactylo.

Sithonia pars Thraciæ teste Stephano: vnde fit gentile Sithonius, Sithonia, Sithonium, & scribitur per ω: tamen Virgilius breuiat.

Sithoniasque niues hiemis subeamus aquosæ.

AEmonia scribitur à Græcis per ω. αἱμονία: tamen Poetæ Latini breuiant mediam syllabam eius dictionis. Ouidius.

Tiphis in AEmonia puppe magister erat. Item:

Pelion AEmoniæ mons est, obuersus in Austros.

Item verbum φέρω fero quod per ω scribitur, nos breuiamus. similiter δύω duo. sed hoc defendi potest, quia secundum communē linguā scribitur, non per ω mega, sed per ο micron.

Idem fecit Virgilius in Orion, cuius prima est longa, *nimbosus Orion*. vbi dicit Seruius ex ου diphthongo Græca, cum qua olim nomen id scribebatur: nam Vrion dicebatur, demptam secundam literā scilicet υ. & remansisse ο micron, quod est breue. dum ergo Poëtam purgat vno crimine, coinquinat alio. Græci tamen Orion per ω magnum in principio scribunt.

Virgilius in Ciri, in scoria breuiat primam syllabam, quæ per ω magnum scribitur à Græcis.

Sordibus & scoria patiar tabescere tali.

Epar quoque scribitur per η à Græcis, tamē Latini breuiant primam eius syllabam, vt illud in medicinalibus.

Inter ter ternas abſynthi potio luces

Curat epar, coniungatur modo Gallica nardus.

Crepida scribitur similiter per η, & tamen Persius breuiat. *Non hic, qui in crepidas Graiorum ludere gestit.* Et Catullus

– *& crepidas lingere carpatinas:*

vel vt aliqui legunt *coprotinas*, à κόπρος quod est stercus.

Similiter pater, mater per η scribuntur: tamen à Latinis breuiantur. Aer videtur seruasse longam vltimam syllabā, & eam plerique obseruauerunt propter η Græcum: Claudianus tamē id contempsit cum dixit.

- *Lucidus vmbroso miscebitur aër Auerno.*

Et hoc exemplo Poëta noster aër & æther breuiauit: quod Probus grammaticus non improbat: ipse enim in libro de Institutis artium ad Cælestinum sic inquit. Nominatiuus singularis, r, littera terminatus in omni genere Græcis, Latinisque nominibus breuem habet: Græcis, vt Hector vbi est. Latinis, vt ager ille malus. sic Probus ad verbum. Idem sentit & Victorinus Hieronymi preceptor, qui Romæ in foro Traiani statuam meruit. ait enim sic. Quidquid in, r, finitur genere masculino breue est. Et per hoc criticis sit responsum, qui hoc in Poëtam nostrum crimen impingunt.

Hector quoque per ω magnum scribitur, à Græcis, nostri

nostri tamen breuiant. Ouidius,

Hic alacer missos terruit Hector equos. & Virgilius,

- decimum quos distulit Hector in annum. Silius in,xiiij cõtra morem produxit primam dictionis Cosyra.

Et bellare Tabas doctis, Cosyraque parua.

Scribitur enim per,o, micron, Vide Stephanũ de Vrbibus. Romphæa pænultimã producit. Valerius Flaccus in sexto breuiat.

AEquaque nec ferro breuior nec rhomphæa ligno.

Nemo est qui nesciat chorea & platea scribi à Græcis cum diphthongo ει in penultima, & tamen antiqui Poëtæ nostri breuiant eam in vtraque dictione, quandocunque aliqua minima etiam difficultate laborant. Tibullus,

Hæc choreæ cantusque vigent. Catullus,

Istos qui in platea modo huc, modo illuc. Ouidij est hemistichion, *Orpheon efferate.* vbi Orpheon accusatiuum ponit, non secutus Latinos, neque Græcos. Latini namque Orpheum, Græci vero Orphea dicunt.

Horatius, qui tam emunctæ naris esse videtur, Græcam ortographiam minimè obseruauit: illi enim ptissana, quod est hordeum decorticatum per duplex, σσ, scribunt, vt notat Theodorus in ortographia: ipse autem primam eius dictionis breuem ponit.

Quid cessas? agedum, sume hoc ptisanarium oryzæ.

Lacus scribitur à Græcis per duplex κ λακκος tamen Latini breuiant primam. Virgilius in Geor.

Atque argutæ lacus circum volitauit hirundo.

Item grabatus scribitur à Græcis per duplex, b, Latini tamen breuiant primam. Virgilius in Moreto.

Membra leuat sensim vili demissa grabato.

Item Horatius, qui clamat: *vos exemplaria Græca,*

Nocturna versate manu versate diurna.

Et qui gloriatur se obseruasse ad vnguem mores & leges Græcorum Poëtarum notatur ab Attilio Fortunatiano, quod in carmine illo choriambico

Lydia dic per omnes

recesserit ab Alcæo, pro iambo spondeum infarciendo.

Iuuenalis longat secundā in phrenesis. Q. Serenus breuiat.
Ex vitio capitis phrenesis furiosa mouetur:
quanquam non phrenesis, sed phrenitis dici debeat, sicut & pleuritis non pleuresis.

Propertius in secundo breuiat primam in Electra, quā Virgilius producit.
Electra, vt Graij perhibent, Atlantide cretus.
& Ouidius in iiij. Fastorum.
Dardanon Electra quis nescit Atlantide natum.
& rectè quidem: nam per η scribitur à Grecis, quæ vertitur in e longum: quod videtur Propertius contemsisse.

In Cous primam longat Propertius. *Callimachi Manes, & Coi sacra Philete.* & Ouidius,
Si Venerem Cous numquam pinxisset Apelles.
Illa sub æquoreis nuda lateret aquis.
Tamen Papinius breuiat in prima Silua, ni malè memini.
- hunc ipse Coo plaudente. Philetas.

Macer, si tamen ille liber Macri esse credendus est, breuiat secundam in clystere, quæ per η scribitur à Græcis. ait namque sic,
Appositus digitis aut intus clystere missis.

Græci scribunt Ganymedes per duplex n n. Latini verò per vnum, & primam syllabam breuiant. Virgilius in primo AEneidos, *- rapti Ganymedis honores.*
Virgilius in tertio AEneidos.
Infandi Cyclopes, atque altibus montibus errant.
Et paulo infra.
Lustra, domosque trabo, vastosque ab rupe Cyclopas.
longat & breuiat secundam in Cyclopes, quæ scribitur per ω Quidam tamen iuniores, qui Grecas litteras venerantur, versum Virgilij correxerunt, & loco atque, ponentes, &, imprimi fecerunt:
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Sed hi mihi videntur fuisse parum cauti: Accidit enim eis, quod dicitur:

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

sic namque scribentes cæsuram semiquinariam, & semiseptenariam tollūt è versu, quod vitium videtur maius quam longam syllabam breuiare Quod si dicant posse fieri metrum sine cæsuris: Respondeo posse id fieri: vitium tamen esse. vnde Terentianus inquit.

Rarum concedam: fieri non posse negabo. Respondeo item syllabam longam breuiari, quod itidem vitium, & iudicio multorum minus vitium, quam prætermissio cæsurarum, cum minus recedat ab euphonia, ratione cuius cæsuræ obseruantur. Et tanti erat euphonia apud antiquos, vt, (quod sæpius dixi in apologia) solo iudicio aurium regulas grammaticorum cōculcarent. His ergo pensitatis, li, quæ à nona annotatione ponuntur, vsque huc percurrantur, videtur satis esse Poetæ, si vel regulis, vel aliquo probato auctore nitatur. vnde sit vt mirer, cur Hermolaus Sidonium Apollinarem vsque adeo insectetur, vt propter huiusmodi licentię vsum dicat eum litteras Græcas non sciuisse. Accusat eum quod corripiat primam in phonascus, & producat secundam in syllogismus: quod breuiauerit penultimam in Heraclitus, & primam in Ctesiphonte. item penultimam in diastema, & primam in Iohannes. Si enim antiqui reperiuntur breuiasse η & ω mega, & diphthongum, vt puta in Virgilio & Persio magnis auctoribus: cur hoc neotericis imputatur? Si antiqui, vt breuient syllabas, destruunt diphthongos, vt in dictione AEneas, ex qua abijcitur iota: vt,

AEneadæ in ferrum pro libertate ruebant.

Si hæc inquam, multaque alia similia faciunt, & impune: cur pro huiuscemodi delictis iuniores quotidie in ius trahuntur? Si pro his culpis pœna infligenda est, qui prius peccauerunt, prius puniantur. Et hæc quoad Græcas dictiones pauca diximus.

De dictione autem Iohannes quod scribatur apud Græcos per ω magnum, non est negandum. Est tamen dictio Hebraica, sic à Græcis mangonizata, & ortographiæ Græcę partim sine ratione, partim contra rationem subiecta. Cur enim

per ω magnum ſcribi debeat, magis quam per, o, paruum, ratio non apparet: quæ ſi vlla eſſet, petenda eſſet ab Hebræis, non à Græcis. Hanc tamen rationem aſſignabat Poëta noſter, quod ea dictio, ſcilicet Iohannes, ſcribitur ab Hebræis cum vau, & holem: nam vau litera cum puncto quod dicitur holem ſuperpoſito ſonat o. & eſt de maioribus vocalibus apud eos: habent enim quinque magnas, & quinque paruas vocales. ſi tamen puncta illa licet vocales appellare: nam Iohannes Reuchlin, qui grammaticam Hebraicam fecit Latinam, puncta illa non vocales, ſed voces appellat. In dictionibus ergo externis, vtex ſententia Priſciani principis grammaticorum dixi in apologia, non videtur habẽda ratio Grecę ſcripturę: quod vnico, ne ſim longior, pateſiat exemplo. Scribunt Greci Ariminum per, ι, diphtongum in penultima ſyllaba. vide Stephanum de Vrbibus breuiat tamen Lucanus illã ſyllabã: ait enim ſic in primo.

Vicinumque minax inuadit Ariminum: & ignes.

Quod vero fiat à Grecis hoc nomen quadriſyllabum, non inficiamur: non ſunt tamen in hoc ſequendi, quando intelligimus in propria lingua eſſe triſyllabum. Vulgare namque prouerbium eſt, non ſequenda veſtigia, cum lupum videmus. Iungitur enim apud Hebreos in hac dictione i cum o, & ſit con ſona: ſicut in dictione iocus apud nos. Quod item ſine aſpiratione ſcribatur pęnultima eius ſyllaba, vt ſcribunt Greci, eſt contra rationem: habet namque manifeſtam aſpirationẽ, cum per ahet ſcribatur ab Hebręis. Vnde, teſte Hieronymo in libro queſtionum Hebraicarum, ſeptuaginta interpretes, qui ſub Ptolemæo Philadelpho legem Moſis ex Hebreo in Græcum tranſtulerunt pro chet littera Hebraica, quę duplicem, ſeu maiorem importat adſpirationem, χ Grecum, quod aſpirationem habet poſuerunt. Id patet in dictione Rachel, quę ſcribitur ſine c. apud Hebręos, ſicut nihil, & mihi apud nos. Vnde ſi vellemus ſeptuaginta imitari, ſcriberemus Iochannes per ch. ſed melius eſt more noſtro adſpirationem interponere, quam more Grecorũ non adſpirare. Hermolaus ergo reduxit id nomen ad canones Grecos: quia neſciuit Hebraicos, qui ſunt indices harum dictionum.

Satis

Satis imprudenter nonnulli ex litterarum Hebraicarum ignorantia reprehendebant Poëtam nostrum, quod Nemrod, & Mamre nomina Hebraica sine b. inter m & r. contra Latinorum & Græcorum consuetudinē scriberet: quibus ipse prolato codice Hebraico confestim satisfecit. Viderit ergo quisque quid garriat, ne in eum dicatur illud prouerbium, Sus mineruam: & supra crepidam ne adscendas.

Solent etiam truncare dictiones, & litteras longas in breues mutare, vt testis est Seruius in illud octaui AEneidos.

Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant.

Ait enim sic, Tarcho nominatiuus est de Græco veniens, ab eo quod est Tarchon, perdito n, & ω, mega muta in o micron, vt ἀπόλλων Apollo πλάτων, Plato. sic Seruius.

Papinius quoque idem fecit in dictione Agamemnon: dixit namque,

-stimulaque Agamemno volentes.

Fecit idem & Poëta noster in Agelarijs, vbi Laco vltima breui pro Lacon posuit.

Sidonius in panegyrico Maioriani dicit:

Attis mel, Phœnix palmas, Lacedæmon oliuum.

eo loco Baptista Pius accipit Lacedæmon pro Lacedemonio, vt apud Vegetium lib. iij. Athenienses, & Lacedæmones, ac Macedones rerum potitos prisci testantur annales. ibi aliud noto. Lacedæmon enim per ω, scribitur: & tamen breuis ponitur, non seruata reuerentia linguę Græcanicę.

Puteus habet primam breuem. Virgilius.

- aut puteis manare cruor cessauit.

Ouidius tamen in xiiij. dicit.

Puteolosque sinus, Messapiaque arua reliquit.

Puteoli enim locus prope Neapolim dictus est à puteis.

Idem Ouidius ij. Metamorphoseon,

Sors mea principijs fuit irrequieta, pigetque
Actorum sine fine mihi.

Videtur iungere piget cum mihi.

Propertius in ij.

Non Amphiaraę prosunt tibi fata quadrigę:

producit secundam syllabam in Amphiateæ, vel ponit tribrachum cum dactylo.

Virgilius in primo AEneidos,

Aurea compoſuit ſponda, mediamque locauit.

fecit synæresim trahendo e & a in vnum, & fecit spōdeum: vel amphimacrum. vt alibi:

Insula Ionio in magno.

In antecedenti versu, vbi legitur.

Cum venit: aulεis iam ſe regina ſuperbis,

ponitur impropriè cum particula: non enim indicatiuo, sed subiunctiuo debet iungi. vel ponitur venit, pro veniret: vel ponitur cum, pro dum. & dicit Seruius, cum & dum apud Latinos malo errore esse confusa. Priscianus in translatione Dionysij.

Continuoque iacent Gymnasiæ: has Baleares. producit secundam in gymnasiæ, quam alij corripiunt: breuiat diphthōgum per sequentem vocalem, & non facit debitam collisionem.

Ponunt etiam tempus pro tempore. Virgilius in Georgicis.

Quam, quibus in patriam ventoſa per æquora vectis.

ponit enim vectis, pro his qui vehuntur. Similiter ponitur orsus, pro eo qui incepit loqui: vt Virgilius, *ſic Iuppiter orſus:* & pro eo quoque qui finiuit loqui: vt Virgilius,

- ſic orſus Apollo.

Mortales medio adſpectus ſermone reliquit,

vt notat Seruius.

Virgilius in xj.

Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:

vbi Seruius dicit bellantur, pro bellant. & in Georgicis.

- & placidam paci nutritor oliuam.

vbi dicit Seruius futurum tempus à passiuo poni, pro præsenti ab actiuo: atque ita duplex est vitiū, dum scilicet genus pro genere, & passiuum pro actiuo, & tēpus pro tēpore vsurpatur.

Sidonius Apollinaris de laudibus Consentij & Narbonæ ciuitatis.

Hoc centeſima laudium tuarum.

Omnes alij dicunt laudum, ipse addidit i, satis licentiose.

Item

Idem Priscianus in translatione Dionysij,

- Procurrens Pachyno longe. & paulo infra.

Eminet ad Zephyrum Lilybe, Pachynusque sub ortum.

in quibus locis corripit secundam in Pachynus, quam omnes alij produxerunt. & dicit Lilybe pro Lilybæo per apocopē.

Idem ibidem.

Qui Syriam medius determinat Arabiamque, producit primam in Arabia, quam alij corripiunt.

Virgilius in xi. AEneidos.

- lachrymis ita fatur obortis.

Tene inquit miserande puer cum læta veniret.

Cum superius dixisset fatur: superfluum certe est, inquit, & id addidisse videtur inaduertenter. quod critici nostri in quo vis neotericorum deriderent.

Virgilius ectasim fecit in illo versu.

Exercet Diana choros:

producit enim primā in Diana, quę breuis est natura. Item in illo.

Italiam fato profugus:

nam Italia habet primam breuem, vel potest dici ponere tribrachum pro dactylo. Similiter Propertius.

Et domus intactæ te tremit Arabiæ.

vbi producit primā in Arabię. Cum omnes fere Poetæ producant secundam in Latona, vt Virgilius.

Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus,

tamen Papinius in primo Thebaidos breuiat, loquens enim de Apolline inquit.

Latonidem votis iterumque, iterumque canamus.

Facit Lucanus systolem in dictione Edonis.

Edonis Ogygio decurrit plena Lyeo.

nam Edonis habet mediam longam. Idem in dictione Fidena, Virgilius. *- Vrbemque Fidenam.* Item Iuuenalis in satyra,

- Cum possis honestius illic:

nam possis habet vltimam longam. E quoque aliquando sequente alia vocali supprimitur à Poetis, vt dicit Priscianus in vij. in cap. de Casibus quartę declinatiōis. Virgil. in Georgicis,

Seu

Seu lento fuerint alvearia vimine texta.

Claudianus de laude Serenæ,

Theodosius, privatus adhuc.

Propterea dicit Victorinus ex quatuor syllabis breuibus fieri aliquando spondeum: vt genua labant. vbi prima e supprimitur. Iuuenalis.

Incude, & luteo Volcano.

vbi luteo est dissyllabum. Virgilius in vi. *Ferreique Eumenidum thalami.*

Probus dicit Virgilium corripuisse secūdam in feruere, quæ tertiæ est cōiugationis: et simili modo corripuisse fulgere, cum tamen sit secundæ.

Ille autem, paribus quas fulgere cernis in armis.

quod non nisi licentiæ vel negligentię potest adscribi. Seruius tamen deriuat à fulgo, quod Virgilium taxare non audeat. Lactantius in libello de phœnice ponit duodecies quadrisyllabum.

Duodecies vndis irriget omne nemus.

Epentesim sæpissimè faciunt antiqui medias augendo dictiones, vt patet cum dicunt Induperator, pro Imperator: Indugredi, pro ingredi, quo vtitur Lucretius: & noster Pontanus cœlituum pro cœlitum: alituum, pro alitum. Item cū addunt vnū t. in rettuli, & in quattuor: & l. in pollypus, & in relligio, & in relliquię, & in Cybelle: & a, in trabaæ, Virgilius. *trabaque trabaæque.*

Addit & Virgilius t, in dictione Pattagia. Similiter n, in Porsenna. Nam Seruius in illud octaui AEneidos.

Tarquinium eiectum Porsenna iubebat.

dicit ad producendam syllabam, n, adiunctum.. Propertius addit r. in dictione Perrhæbi. Et similiter Ouidius in xij. Metamorphoseos,

Perrhæbum Cenea vidi. Cenea Perrhæbum. Est autem Perrhæbus ciuitas Thessalię, quę per simplex r scribitur à Grecis, & habet primam breuem. Vide Stephanum de Vrbibus. Lucretius, vt longet breues syllabas in reficit, duplicat ff: in recidere duplicat cc. in reducit duplicat dd. Papini⁹ i sylvis diuidit dictionē hanc.

Letus

Lætus huic dono videas dare iura nepotes.
Similiter Paulinus:
Cum subito aut illis corda hostibus, aut huic ora.
Idem diuisit cui.
Conscia tenuit ij quid gesseris, & cui tandem.
In dictione quoque Fleiades abijcit e,& i retentam breuiat. Idem coniungit e cum i.
Ast alius pictis accendit lumina cereis.
Idem, sibi ipsi contrarius, primam dictionis Ilissus modo corripit, modo producit.
- riparum incurvus Ilissos. Et alibi.
Celaunt Geticos ripis Ilissus amores.
Id autem nomen fluuij Musis sacri in Attica. Dicit Beda quosdam resoluisse r litteram in duas litteras, scilicet in se, & in e, vel in i, & dixisse interesectus, pro interfectus: interceptus, pro interceptus. Prudentius in Psychomachia.
Palpitat atque aditu spiraminis intercepto.
& hoc dicit factum, vt r minus dure sonaret, quod pertinet ad Euphoniam, sicut & illud:
- atque immitis Achilli, pro Achillis & cum dicit Virgilius olli, pro illi. Priscianus adducit versum Ennij, in quo producitur secunda in annuit, licet sequatur vocalis.
Annuit sese mecum decernere ferro.
Catullus diuidit au diphtongum: & ex vna syllaba facit duas breues.
Si linguam clauso tenes in ore. Item:
Verbosa gaudet Venus loquela.
facit trisyllabum clauso, & gaudet. Lucretius in iiij. diuidit œ diphtongum: licet quidam eius nouus corrector ad id cumtandum addiderit coniunctionem que. Vetus lectio sic habet, *Premere ac fittare cœpit:* ipse autem sic mangonizauit, *Premere exfittareque cœpit*. Aliquando faciunt synalœpham: vt, *Ille ego*. Aliquando non: vt, *vale, vale inquit Iola*. Aliquando breuiant vocalem longam, quæ suscipitur à vocali sequentis dictionis.
Insulæ Ionio in magno. Item:
Te Corydon ô Alexi. Item:

Credimus

Credimus an qui amant.

vbi duplex vitium est: & quod synalœpha prætteritur, & quod longa breuiatur. Aliquando prætermissa synalœpha vocalis longitudo seruatur. vt, *Aonia Aganippes.* & secundū Bedam in illo versu Virgilij in primo Georg.

Sit pecori: apibus quanta experientia parcis.

sic enim ipse legit sine atque. Item in illo.

Antiqua cedro, Italusq́ue, pa:erque Sabinus.

Victorinus dicit vocalem dichronam modo corripi, modo longari in eadem dictione. Virgilius.

His amor & studium.

hic *mor* corripitur.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

hic *mor* producitur: quod addidi propter quosdam, qui dicunt talem vocalem in eadem dictione poni semper eodem modo: licet in diuersis modo longa, modo breuis poni possit.

Catullus: *Non, ita me diui, vera gemunt, iuerint.*

pro iuuerint. Syncopa iudicio meo duriuscula. breuiat quoque primam dictionis *iuerint,* quæ natura longa est, ipso teste nam alibi dicit:

Non possum reticere, Deæ, qua Mallius in re.

Iuuerit, aut quantis iuuerit officijs.

Iambum in secundo loco ponit Valerius Flaccus:

Sed qualis & quanta viris. Item Silius Italicus:

Ni decoris adsint. Lucanus quoque:

Dum sanguis inerat. Item Virgilius:

Drymoque Xanthoque. Item idem:

Eurique Zephyrique. Ouidius:

Sideraque ventique nocent. Item idem:

Sarculaque rastrique graues. Idem:

Eurytidos Ioles. Virgilius:

Limnaque, laurusque Dei.

Et hoc videtur excusari per cæsuram, vbi productio spiritus in pronuntiando, defectum quantitatis supplere videtur, & hoc commento Poetæ excusantur.

Antiqui s nō pronunciabant: vt, *dignu loco,* pro *dignus loco:* sed

Seneca

Seneca tales coactiones pronũtiari iubet, cõtemta auctoritate antiquorũ. quod facit cõtra eos, qui sunt antiquitatis nimium studiosi.

Ausonius longat primam in Diogenes contra leges.

Diogenes obijt. non obijt, sed abit.

Aliquando etiam apud antiquos sequens vocalis breuiat diphthongum. Pontanus noster in Meteoris:

Vi cum Maeoniae in camp is vada ad alta Maeandri. Virgilius:

-sudibusque praeustis. Idem:

-frenisque aduersa prehensis. Idem:

-flerunt Rhodopeiae arces. Terentianus dicit poni creticũ pedem, qui aliter dicitur amphimacrus pro dactylo, vt illo loco:

Insulae Ionio in magno. & item illo:

Solus hic inflexit sensus: (batur.

quia hic est lõga, quod ab antiquis hiece per duplex ce scribe-

Similiter de syllabam natura longam Virgilius corripit.

- vnda dehiscens. & o longum Virgilius breuiat.

- sub Ilio alto. Idem:

- imponere Pelio Ossam. Ouidius:

Quod tibi donaui perfide lutus emi.

In Epistola Didonis ad AEneam: vbi primã in emi breuiat contra legem. Idem in ix.

Hic Cacus horrendum Tiberino gurgite monstrum.

vbi breuiat primã in dictione Cacus. quã Virgilius in octa-uo saepius ponit longam: vt, *Semihominis Caci.* Et paulo infra.

At furis Caci mens effera.

Hinc patet licentia quę in proprijs est nominibus.

Ponũt primitiuum pro deriuatiuo. Virgilius in quarto AE-

Haurias hunc oculis igne m crudelis ab alto. (neidos.

Dardanus, pro *Dardanius*.

Solent etiam duo u u cogere in vnum, Virgilius.

Quae gratia curuum. Martialis:

-duo millia passuum.

Duo ii in vnum, Virgilius:

Dijque Deaeque omnes. Martialis:

Desijt fingere Celtus podagram.

Martia-

Martianus Capella producit primam Adonis.
Hammon arentis Libyes & biblius Adon.
ponit autem Adon pro Adonis: vbi est apocope. Virgilius breuiat eandem.
Et formosus oues ad flumina pauit Adonis.
Ouidius in iiij. Fastorum breuiat primam in calones, quam alij producunt. Claudianus producit primam in nomine Darij, vel Darei.
Dareum famulis manibus doluisse peremtum.
Sidonius ad Felicem breuiat.
Et primum Darij tumultuantes. Hendecasyllabus est versus: vbi etiam secundam eiusdem dictionis breuiat contra legem.
Propertius in secundo breuiat sic,
Non sic Electra suum saluum cum adspexit Orestem.
Paulo post producit in eadem Elegia.
Non sic incolumem Minois Thesea vidit.
plerique omnes producunt. Virgilius in xj.
Sic ait, & paribus Messapum in prelia dictis. Idem in xij.
Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.
Sidonius in panegyrico Soceri.
Victrma iam claros quaerunt post damna Ticini.
breuiat primam in Ticini, alij producunt. Idem breuiat primam in stipendio ad Lampridium.
Possit foedere sub stipendiali.
Alibi longat. *Quae captiua dedit quondam stipendia Barce.*
Similiter Catullus ponit longam: Ouidius breuiat primam in dictione Catullus.
Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo.
Ipse autem Catullus producit.
Otium Catulle tibi molestum est.
Idem Catullus producit secundam in tepefacio, quam alij breuiant.
Alta tepefaciet permixta flumina caede.
Elegia primas duas breuiat. Ouidius in epistola: Sapphus longat:
Flendus amor meus est, elegia flebile carmen.

Hoc

Hoc versu tamquam monstro exterriti grammatici discordant. Georg. Merula vult legi, non elegia, sed elegi, ab eligo verbo: alij diuidunt diphthõgum Græcam, quę est in pænultima syllaba, scilicet ει, & legunt elegeia, *vt Priameia*. Verum heic quoque duplex est diuisio, scilicet diphthõgi, & productio vocalis ante vocalē: producitur enim e ante ı, vel erit tribrachus pro dactylo. Sed vt ostendamus viam euadendi ex istis angustiis, aduertendum est secundum linguam Ionicam mutari aliquando ι diphtongum in ει. vt in locum ι micri vel parui succedat η, quę cõuertitur in e longam: cui cum succedat iota, quę de diphthõgo subtracta per se facit syllabam, fiunt ex vna diphthõgo duę syllabæ, quarum prima iure prolõgatur: & sic legendum erit locis supradictis elegeia quinque syllabarum, quarum duę primę sunt breues. Sic saluatur versus eiusdem Poetæ in vj. Meta.

Et Nelea Pylos, nec adhuc Pitthëis Troezen. Nam quia Troezen dicit esse dissyllabũ per œ diphtongũ, quę est in prima syllaba: scribitur enim Græce τροίζην oportet eadem ratione dictionem precedentem augere, & Ionice soluere diphthõgum ει in ει, & sic resultabit Pittheia quadrisyllabum. Sed plerique omnes codices antiqui sic habent vt predixi: & sic citatur ille locus à Pompilio diligentissimo grammatico in libello, quem nuper scripsit de metris.

Est etiam in principio tertij libri amorum Ouidij similis versus.

Venit odoratos elegia nexa capillos.

vbi plerique diuidunt diphthongum & scribunt elegeia, vt ante dictum est. Silius in xiij. Punicorum primam in Pelio breuiat: alij longant.

Ossaque cum Pelio, cumque Hæmo cesseris Othrys.

Priscianus in Dionysium Antiochensem,

Berylli gemmas glauci, nitidumque adamanta.

lõgat primã in beryll⁹. Prudẽtius in Psychomachia breuiat.

Hinc tibi sapphirum sociauerat inde Beryllum. Virgilius.

-mæstamque Eriphylen. At Tibullus aliter:

Eriphyle Phœbo grataque quod monuit. Virgilius.

Qui Cerete domo, penultimã producit in Cerete: alibi corripit
- prope Ceretis amnem.

Est locus in Virgilio, quem nullus commentatorum, quos legi, visus est aduertere: iiij. enim Georg. dicit.

Magnanimosque duces, totiusque ex ordine gentis. vbi breuiat primã in dictione totius: fecit ergo systolem: vel us abijcitur, vel secunda syllaba secatur per medium, id est, ti & t, iungitur cum prima, vt dicatur tot: & i iungitur cum tertia, & fit consonans, vt dicatur ius: sicut Probus dicit fieri in ariete & pariete: & sic totius erit d. syl. abu.

Primam dictionis Catholicus, quę natura breuis, Sidonius contra Claudianum prolongat.

Si quæ Catholicam fidem lacessunt:

hendecasyllabus est versus. Virgilius in x.

- noua gaudia Cydon. at in xij.

Partibus, siue Cydon.

nunc primam in Cydon breuiat, nunc extendit. Virgilius

Conuulsum remis rostrisque stridentibus æquor.

i breuiat primam in stridentibus contra legem.

Iuuenalis: *- & sonat vnctis strigilibus.*

longat primam in strigilibus, quam breuiat Persius:

I puer & strigiles Crispini ad balnea defer.

Cupido generis masculini sumitur pro filio Veneris. Horatius.

Quam volat circum Iocus, & Cupido.

generis vero feminini est effrenatus habendi appetitus. tamen Seneca in Hippolyto actu secundo dixit:

- nullus his auri fuit.

Cecus Cupido:

ponit enim masculinũ pro feminino. Virgilius dicit modo hic cortex, modo hæc cortex in Bucolicis.

Tum Phaëthontiades musco circumdat amaræ

Corticis. in lib. Aeneidos. *- raptus de subere cortex.*

Q. Serenus. *- quem fundit tilia succum.* longat primam in tilia: alij breuiant. Ouidius:

Quoque minus dubites tiliæ contermina quercus.

Auso-

Ausonius: *I, tineas, cariemque pati te charta necesse est.*
primam in tineas breuiat, quam producit Q. Serenus.
Natura interno cum viscere tinea serpens.
Catullus & Horatius producunt primam in dictione inulus: Propertius longat.
Atque inuli pellis totos operibat amantes.
Lucanus in sexto.
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelat.
extendit primam Typhonis: Martianus Capella contrahit,
Fortemque Typhonem.
Virgilius: *Mater Cyrene, mater quæ gurgitis huius.*
producit primam in Cyrene: Catullus breuiat,
Lasarpiciferis iacet Cyrenis.
hendecasyllabus versus est.
Diuidere diphthongum Græcum ai, familiarissimum est antiquis, vt Lucretio. *ponunt enim animai, pro animæ: vitai, pro vitæ: materiai, pro materiæ.*
Est etiam apud Virgilium, *- pictai vestis & auri.*
vbi duplex est vitium: diuisio scilicet syllabæ, & productio vocalis ante vocalem.
Iuuenalis: *Additur imperijs Hispania, Pyrenemque transiit.* producit primam in Pyrene, quam corripit Tibullus. *- tua bella Pyrene.*
Testis, & Oceani litora Santonici. & Lucanus in quarto:
Tamque Pyrenææ quas nunquam soluere Titan.
Sidonius in panegyrico Maiorani.
Texta Nabathæum pro remo sulcas Hydaspem.
producit ba, in Nabathæum: Ouidius breuiat.
Eurus ad Auroram Nabathæaque regna recessit.
Sidonius ad Felicem.
Philoctete tibi dedit pharetram.
producit primam in Philoctete: Virgilius breuiat.
Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.
Sidonius: *Vel Tauromitana quos Charybdis.*
producit secundam in Tauromitana; alij breuiant. Iuuenalis:
Tauromitana rupes.

Horatius in Sermonibus breuiat primam in pituita.

Lenta ferat pituita vides. Persius producit in satyra secunda.

Somnia pituita qui purgatissima mittunt.

Vltimam dictionis palus breuiat Horatius, quam alij longant. Virgilius:

Lin osoque palus obducat pascua iunco. Et in sexto.

Fata obstant tristique palus innabilis vnda.

Victorinus quoque producendam arbitratur. eius hec verba sunt. In genitiuo cognoscuntur nouissimę syllabæ plerunque nominatiui quales esse debeant: vt est paupertas & palus. tas enim ideo longa est, quia genitiuus producit eam: dicimus enim paupertatis, ta producta, & paludis media syllaba producta.

Martialis:

– *Aequalis liber est critice qui malus est:*

longat primam in criticus, quam breuiat Horatius:

Vt critici dicunt, leuiter cutare videtur. Virgilius:

Claudit nos obijce Pontus.

longat primam in obijce, quam breuiat Silius in quarto:

Et fidos certant obices educere silua.

Actius contra legem breuiat primam in verbo procuro:

Exercent epulas læti, famulesque procurant.

Propertius:

Hæc quoque profecto ludebat Iasone Varro: producit primam in profecto, quam breuiat Statius in duodecimo.

Huc ego te coniux ad debita regna profectum. Sunt tamen qui versum Propertij aliter legăt, & loco profecto supponăt perfecto. Vult enim dicere Varronem perfecto, id est, finito Iasone, id est, libro de Argonautis, quem conscripsit, ad elegos versus redijsse.

Ouidius breuiat primam in sopitus:

Purpureo iacuit semisopita toro:

quod est contra leges: licet nonnulli contendant semisupina corrupto textu supponendum: alij vero semisepulta. Sed hæ sunt industrię coniecturales, quibus tolli possent ex Poëtis omnes figuræ. Sic enim dici posset in Virgilio legendum non esse.

esse. *Connubio iungam stabili: sed coniugio*: quod eque dici potest. Legendū est ergo sicut habent vt plurimū textus antiqui manu scripti: nec corrigendi sunt auctores, sed librarij. Est quidem versus huic similis in fine tertij libri de Arte in quo convenientissimè legitur semisupina, ait enim.

Cum iacet in dextrum semisupina latus.

Sed huic versui, qui est in elegia, qua consolatur puellam, cui comæ deciderant magis conuenit semisopita, legitur nāque sic, & sic habent codices etiam impressi.

Sæpe etiam nondum digestis mane capillis

Purpureo iacuit semisopita thoro.

Est apud Martialem versus.

Nouerunt cui seruiunt leones.

in quo ponit secundo loco spondeum pro dactylo: vel secundum quosdā diuidit, cui, in duas syllabas, & breuiat i, que natura longa est. Vide quantum licentiæ sibi vsurpet. Hoc si facerent nostri æui poetæ, credo dicerentur litteras nescire.

Academia ponitur a poetis secunda breui: vt.

Atque inter siluas academi quærere verum.

Cicero tamen longam ponit.

Inque academia nitida, nitidoque Lycio, vel *Liseo.*

Sidonius Apollinaris in epithalamio Polemij primā dictionis Thales longat, more poetæ nostri, licet alij breuient.

Thales hoc etiam numeris inquirit & astris.

Idem ibidem

Quantus Anaxagoras Thaletica dogmata seruat.

Claudianus:

Mergit se subito vellitque coralia Chloe.

breuiat primam in coralia, quam longat. Q. Serenus:

Corallium vero si cocto nectare malis.

Sidonius in epithalamio Ruritij breuiat eandē, & eā dictionem facit trisyllabam, expuncta, i, littera.

Lactea puniceo sinuantur colla corallo.

Catullus.

Coniugis in culpa flagrantis quottidiana:

facit in dictione quottidiana dactylum & spondeum. Sed

secundam eius dictionem longat Martialis, & breuiat primam.

Cinctus sindone non quotidiana.

Versus est hendecasyllabus.

Virgilius in tertio AEneidos.

Arduus inde Acragas ostendit maxima longe.

breuiat primam & secundam in Acragas, Priscianus autem in translatione Dionysii producit.

Hic salis Acragas miracula possidet visus.

Sidonius in epithalamio Polemij.

Materiam cunctis creaturis aera cedens:

breuiat secundam in creaturis, quæ non potest esse nisi longa. Ibidem dicit.

Araneola micat proprias conferre laborat:

Producit primam & breuiat secundā in araneola: cōtrario modo ponitur, à, Virgilio breuiat enim primam & producit secundam.

Namque vt araneoli tenuem formabitur orsum.

Pius frustra nititur versum corrigere: nam apud Virgilium est nomen appellatiuum: apud Sidonium est nomen proprium mulieris.

In panægyrico Soceri sui breuiat vltimam in Alciden, quæ solet poni longa.

Nec quæ Cadmeis pariens Alciden in oris.

Ibidem producit primam in Priene, quæ necessariò breuis est: scribitur enim per, i, quę sequente, a, est breuis.

Prienæ Bia pluris ais esse malignos. Alibi breuiat.

Et tu quem dederat Bias Priene.

Idem in epigrammate trium capitum.

Lestrigones nos esse puta.

breuiat secundam in Læstrygones: contra Iuuenalis producit.

Fingentem immanes Læstrygones atque Cyclopas.

Ibidem producit secundam in Geryone, quam alij breuiāt, Virgilius in octauo.

Tergemini nece Geryone, spolijsque superbus.

Forte

Forte voluit ponere tribrachum pro dactylo, vt in illo Virgilij.

-- Molli fultus hiacyntho.

Versus hic Sidonij.

Nulla tamen fuso prior est Geryone pugna.

Rubigo habet primam longam. tamen Prudentius breuiat.

Condere vagina gladium ne tecta rubigo.

Similiter & Martialis.

Vteris o e aliter, nimiaque rubigine captus.

Grammatici antiqui ac neoterici dicunt genitiuos quartæ declinationis in us producere us finalem, ad differentiam nominatiui. Baptista Ferra philosophus, & medicus ac Poëta illustris putat Virgilium id non curasse, & talium genitiuorum syllabas pluribus in locis breuiasse: & eius imitatione tales syllabas de industria se breuiare. adducit autem hos præsertim locos ex Virgilio in tertio AEneidos

Quamuis increpitent socij & vi cursus in altum.

Vela vocent. In Georgicis.

Martis equi biiuges & magni currus Achillis.

In Bucolicis.

Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta.

Vult ergo in primo exemplo cursus: in secundo currus: in tertio spiritus esse genitiuos. Et nemo est, modo versuum peritiam habeat, qui non assentiatur sic opinanti, nisi syllabæ quantitas obstaret. sic enim, vt ipse dicit, esset constructio verborum magis simplex, ac minus violēta, & Virgilianæ puritati ac maiestati consentanea. Si nominatiuos dixeris, videntur verba venire in cōstructionem non sponte, sed inuita, & Syntaxi repugnare, ac vultu innuere Maronem dissentire, & protectione hac insulsa non egere. Quid ergo obstat ne genitiuos putemus? nempe grammaticorū sola traditio: qui aliene conqueruntur canones vim pati, & regulas suas conculcari. Quid ergo? Sic regulas verebimur, vt aliquid regulis melius omittatam? Dignissimi Poëtarū id nō faciūt, sed quo spiritu ferūtur, illuc eunt. Cū hesterno vesperi codicē Iliadis euoluerē repperi casu versum quēdā Homeri, vbi animaduerti cōtra grāmaticos

 poni

poni pedem quatuor tempora excedentem: est enim ex numero illorum versuum, quos Greci προκοιλίους vocant, quod sint inflati ac prominuli ventris, vt sit necessarium scandenti syllabam vnam nō tangere, sed transilire. Habent enim Greci quosdam versus, in quorum principio syllaba superfluit, & dicuntur procephali: quosdam in quorum initio syllaba deest, & dicuntur acephali. Sunt alij apud eos, in quorum medio syllaba superabūdat, & sunt, quos dixi, procœlij. Alij in quibus deest syllaba in medio supradictis contrarij, & appellantur lagari, id est, vacui, vel exiles. Sunt & in quibus syllaba in fine superfluit, & vocantur dolichouri, id est, longę caudę: & in quibus syllaba deest in fine, & dicuntur miouri, id est, caudę succinctę, vel diminutę. Quid ergo dubitamus credere Virgilium syllabas illas corripuisse, qui toties inuenitur ad systolem & ectasim confugisse?

Est in vltimo Silij Italici libro hic versus.

Subdatur, cæsique cadant exercitus omnes.

vbi nonnulli putant exercitus esse nominatiuum pluralē, alij singularem, & cōstrui cum omnes, propter inclusam pluralitatem: vt, *Pars in frusta secant*: alij genitiuum singularem, vt sic construatur, *omnes scilicet milites cæsi exercitus*: & hi vadunt in sententiam Fiarę nostri, quod non displicet.

Operæpretium est videre duos grammaticos clarissimos, immo principes classicariorū nostrę ætatis, Merulam, scilicet, & Politianum de ignorantia quantitatis syllabarum se redarguentes. obijcit Merula Politiano, quod breuiet primam in imolo, & duas primas in matutinus. Politianus de pari vitio Merulā accusat, quod in fine versus hexametri locauerit pari. Vide quam pueriliter ambo errauerint: quę profecto est, vt inquit rusticus in quadam nostri Poëtæ Eclogarum, *risu res digna trimestri.* Hoc volui addidisse, vt nemini mirū videatur, si aliquando Poëtę alucinātur in syllabis, quādo isti, vt ita loquar, grammaticissimi sic prolabantur.

Rudo rudis primam longat. Persius:

– *pecuaria rudere dicas.*

tamen Virgilius breuiat.

-ferò

- fera sub nocte rudentum.
Vbi Seruius dicit Virgilium fecisse systolen.
Excudit mediā longat: tamen Virgilius breuiat:
Quis Deus hanc Musa, quis nobis excudit artem.
Pulex primam regulariter producit. Martialis:
- Pulice, vel si quid pulice sordidius. tamen Ouidius corripit.
Parue pulex.
Propertius in secundo:
Non sic incolumem Minois cum Thesea vidit.
corripit primam & secundam in Minois contra leges. tamen si demeretur cum, legitimus esset versus.
Profiteor breuiat primam & mediam: tamen Ouidius longat eas in Corinna.
- quam profitebar amare.
Virgilius longat primam in subiicio. *Subijciunt lapsus.*
Papinius breuiat. *- subicit gaudia: Vlysses.*
Ille per duplex ij scribit: iste per simplex.
Dolonis primam longat Ouidius:
-Rhesum Dolonaque caesos. Virgilius in xij. breuiat: *Antiqui proles bello praeclara Dolonis.*
Virgilius in x.
Inde Lycam ferit. Paulo post quam breuiarat, protrahit.
Protinus Antaeum & Lycam prima agmina Turni.
Scyros insula vnde Scyrius prima longa. Virgilius:
Armiger Automedon vna omnis Scyria pubes. Contra Sidon. Apollinaris. *Vel Scyras vacuasse colus, vel Serica fila,*
ponit primam breuem.
Hyle nomen est loci, cuius primam Papinius breuiat:
Qui breue litus Hyles.
Homerus eam longat.
Horatius in primo libro Epistolarum, epistola secunda.
Militat in siluis catulus. nunc adhibe puro.
Pectore verba puer:
ponit Anapaestū in quinta sede pro dactylo, quod & Poëta noster fecit in Epithalamio Ptolemaei & Dorotheae *sic per valles Aganippaeas.* Ego tamen existimo legendum in versu Horatij

adhibe, pro adhibe. licet omnes codices, quos legi, habeant adhi. Tibullus in primo.

Hunc forte Aquitanas possent qui fundere gentes. Et in secundo:
Gentis Aquitanae celeber Messalla triumphis.

primam, & secundam, & tertiam syllabam in Aquitania modo corripit, modo longat.

Milonis primam Greci producunt, vide Theocritum in Corydone. Latini breuiant.

Graeci in Alpheo mediam aliquando corripiunt: nostri semper longant.

Ouidius in Ibim dixit non Orphea, sed Orpheon.
Strimoniae matres Orpheon esse re. a.

qui accusatiuus neque Grecus est, neque Latinus: Graeci enim dicunt Orphea, Latini Orpheum.

Seneca in Hercule furente breuiat primam dictionis Proserpina.

Vidisti Siculae regna Proserpinae.

Est enim metrum Asclepiadeum, quale illud Horatij.
Maecenas Atauis edite regibus. Alii longant. Virgilius:
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem.

Ouidius de Ponto breuiat primam Rutilij,
Et graue magnanimi robur mirare Rutili.

Martialis producit:
Famae Rutilium sua relinquas.

Iuuenalis longat secundam in Apulia.
- maiores Apulo vendis Persius dicit;
- fitiat certis Apula tantum.

Catullus:
Pharsaliam coeunt, Pharsalia tecta frequentant.
eodem versu breuiat & longat eandem syllabam in Pharsalia, quam Lucanus semper producit. Sicut Homerus Ἄρες, Ἆρες.

Lucretius.
Crassaque conueniunt liquidis, & liquida crassis.
breuiat & longat primam in liquidus, que ab omnibus alijs breuiatur.

Idem

Idem in sexto.

Inter se quæ iam possint copulata teneri.

vbi breuiat primam in copulata contra morem. Ibidem.

Nam quid Britannis cælum differre putamus.

producit primam in Britannis cōtra legem & morem aliorum. Virgilius:

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Idem in quincto: *Arboris amplexus stipites.*

breuiat primam in stipites contra morem.

Producit etiam sextum casum tertiæ in e: vt lapide, arte. Virgilius in tertio AEneidos.

Hesperiam Siculo latus abscidit.

vbi Seruius dicit corripuisse eum secundam in abscidit syllabam per Poëticum morem.

Iuuenalis: *Et phthisis, & vomicæ putres.*

breuiat primam in vomica, quam Q. Setenus longat.

Vomica qualis erit vel eidem proxima quædam.

Notatur Lucretius, quod dixerit in vocatiuo casu Memmius: verum id non dixerim ego factum licentiose: nam teste Seruio in primum AEneidos, cum exponit illud:

Hoc primum in luco noua res oblata timorem Leniit.

Talia nomina, vt Mercurius, Domitius, Ouidius, apud maiores emittebāt vocatiuū similē nominatiuo, & sequētibus annis pertulerunt apocopen. propterea accentū retinēt acutum vbi prius fuit, scilicet in penultima, quę tunc erat antepenultima: eadem ratione Virgilius in Octauo dixit fluuius in vocatiuo.

Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum.

Adsis ô tandem.

Scaber primam producit: tamen Virgilius breuiat in Georg.

Et tophus scaber, & nigris.

Plautus in Asinaria diuidit iam monosyllabam. *Hoc agite sultis spectatores nunc iam.* Vbi ex iam facit iambum vel Pyrrhichium. Idem in quotidie primam & tertiam breuiat.

AEra habet in prima diphthongū æ, secunda cū e scribitur, & est trisyllabū. tamen Ouidius fecit dissyllabum in septimo.

— subit Aera relictus.

Aedon

Aëdon trisyllabum est: sed Calpurnius dissyllabum fecit vocalis superat:

Sit turpior Aedona bubo.

Laturus, latura, laturum, longat primam: tamen Virgilius in Cyri breuiat.

Omnia me potius digna, atque indigna laturam.

Non omittendũ etiam, quod antiqui poetæ faciebãt quosdam versus vocatos tibicines à grammaticis, in quibus dictionem aliquam superfluam ad metri sustentationem inserebãt. Virgilius. *Nunc dextra, ingeminans ictus, nunc ille sinistra.* vbi superfluit, ille.

Idem in VI.

Adspectans siluam immensam & sic forte precatur.

vbi Seruius dicit superfluit forte, nec enim possumus intelligere fortuito rogasse.

Idem in x.

Rhœbe diu res si qua diu mortalibus vlla est.

vbi superfluit qua, vel, vlla. satis enim fuerat dicere, si qua, vel si vlla.

Claudianus.

Compulimus durum Syphacem fractumque Metello. mediã in Syphacem breuiat, quam Ouidius longat.

Postera lux melior, superat Masinissa Syphacem Martialis.

Tolle tuum precor Hannibalem, victumque Syphacem.

In Phæaces pænultima longatur: sed eam Propertius breuiat.

Nec mea Phaeaceas inter pomaria siluas.

Ablatiui primę in a, longant a. Virgilius hoc non obseruat.

Vna eademque via sanguisque animusque sequuntur.

Neque Propertius. *Hac eadem rursus Lygdame curre via.* Item Propertius in principio tertij libri. *Nõ datur ad Musas currere lata via,* posset tamen construi sic. Nom datur lata via currere, procurrendi ad Musas: tu videris qui legis.

Secũda in Stymphalides longa est: Ausonius tñ ponit breuẽ.

Stymphalydes pepulit volucres.

Contamino longat secundam: tamen Martialis breuiat,

Ausus tam notas contamminare manus

Sicanus

Sicanus longat secundam. Virgilius:

– finctus subter labere Sicanos.

tamen Silius breuiat: *Sicana nunc tellus, nunc litora Ibera trutrem.*

In Cyane Ouidius sibijpsi contrarius: nam modo breuiat, modo producit in ix.

Cognita Cyane prestanti corpore Nympha. Idem alibi:

Quaque suis Cyanem miscet Anapus aquis.

Serapis longat secundam: Capella tamen breuiat.

Te Serapim Nilus Memphis veneratur Osirim.

Anas in obliquis secundam apud quosdam breuiat: apud quosdam longat. Sext. Rufus:

Latipedemque anatem cernes excedere Ponto. Martialis:

Et anatis habeas vropygium macra.

Primus pes est anapæstus, vt vult Pompilius, in quo tertia longa est.

Macedo breuiat secundam: Ouidius tamen in xij. Metamorphoseos.

Qui clypeo, gladioque, Macedoniaque sarisse.

Hoc autem fit ad imitationem Græcorū, qui in ea dictione mutant aliquando ε in η: hoc autem faciunt sequentes analogiam: nam nomina in don, vt Sarpedon solent habere η ante don: quam litteram licet non habeat communiter dicto Macedo: scribitur namque per ε micron: licentia tamen Poetica non nunquam scribitur cum η, ratione analogiæ.

Es, a sum verbo, est breuis. Virgilius.

Quisquis es armatus, qui nostra ad limina tendis.

Propertius tamen in secundo longat;

Si puer es aliò traijce tela tua. Sunt tamen qui scopulum hunc metuentes legant in eo loco, nō puer es, sed pudor est, dicētes.

si pudor est aliò traijce tela tua.

Puluis masculini est generis secundū Priscianum. Horatius.

Puluerem olympicum colegisse iuuat. Propertius tamen in secundo ponit femininum.

Et duo sunt versus qui nunc iacet arida puluis.

Idem in primo ponit masculinum:

Et meus oblito puluis amore vacet.

Martia-

Martialis producit secundam in ficedula, ait enim sic:
- paulo ficedula lumbo. Iuuenalis breuiat.
- mergere ficedulas.
Liquefactus breuiat secundam apud Virgilium:
- liquefactáque voluere saxa. Ouidius in vij. eam longat
Tura liquefacta sunt.
Vindemio longat secundam Horatius breuiat:
Vindemiator & inuitus cum sæpe viator.
Lucretius in iij. longat secundam in vietus:
Nec supra caput eiusdem cecidisse vietam.
Horatius breuiat in Epod.
Qui sudor vietis & quam malus vndique membris.
Numicus longat secundam tamen Horatius breuiat.
Brundusium Numici melior via ducat an Appi.
Destino secundam breuiat Virgilius:
- & me destinat aræ. Iuuenalis longat.
Et domini gladio iam destinata.
Delirus secundam longat Horatius.
Quidquid delirant reges plectuntur Achiui. Lucretius breuiat:
Quod facit hic idem perdelirus esse videtur.
Ouidius longat secundam in Tentyra:
- saltus Tentyra petenti. Iuuenalis breuiat:
Qui vicina colunt vmbrosæ Tentyra palmæ.
Egnatius medicus longat secundam in butyro:
- mollíque subacta butyro. Valgius breuiat:
Lac niueum, butyrúmque nouum. Similiter Macer:
Cum butyro modicóque oleo.
As finita breuiant nominatiuos nominum Græcorum sapientium genitiuos in dos. vt Pallas, dos: Martianus tamen longat Arcas, dum Mercurium significaret.
Arcas in thalamum venire iussus.
Est hendecasyllabus versus: potest tamen dici esse trochęus, vt in illo Catulli:
Arido modo pumice expolitum.
Concionor pænultimam longat. Sidonius breuiat:
Concionaturum plebs sedula circumstetit.

Ouidius

Ouidius ad Liuiam breuiat secundam in confudit.

Confudit atque fuga Barbara terga dedit.

Ennius in annalibus longat. Sunt tamen codices, qui in illo loco Ouidij habeant non confudit, sed concudit.

Gothus apud Græcos primam longat: scribunt enim per duplex th, vltimo adspirato, vt est in ponte ad viam Salariam.

Qui potuit duras Gotthorum subdere gentes.

Nostri vero eam breuiant. Ausonius:

Huc pestem victo: inde referre Gothos. Et Sidonius:

Bisalta, Ostrogothus, Procruste, Sarmata, Moschus.

Nomina Greca mittentia genitiuum in is, vt Tigris, crescunt in genitiuo & datiuo: vocatiuum & ablatiuum pares habent: declinantur enim Tigridis, tigridi, ô tigris, a tigri. Lucanus tamen id non aduertens dixit tigride:

Ocyor & cœli flammis, & trigide fœta.

Hannibal in obliquis corripit pænultimam: tamen Ennius in iambico senario eam produxit.

Seruius in illud quarto Aeneidos:

Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando.

dicit precãdo & cantando, do breuiant naturaliter. hoc modo Terentianus:

Vt vitæ dubias varios renouando dolores.

plerumque tamen à Virgilio producitur. sic Seruius: quod si dicas syllabam esse communem, respondetur id factum per abusum Virgilij & aliorum Poëtarum.

Ouidius producit primam in vacillo:

Spes mea vacillat. Lucretius breuiat:

Imbribus aut tabe membrorum arbusta vacillent.

Cicero in Arato:

Occidit Andromade clarum caput, & fera Pistrix.

breuiat primam in fera: omnes alij producunt. Virgilius:

- fera sub nocte rudentum.

Iuuenalis:

Hac tetigit Gradiue tuos vrtica nepotes.

produxit primam in Gradiuus: quam Silius breuiat in xv.

Quis consulta ducum flagret meliore Gradiuo.

Virgilius in vi.

At qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.

ciuica debuit dicere, sed mutauit. vt contra Horatius:

Motum ex Metello consule ciuicum, pro ciuilem.

Virgilius in x.

Nec Cytio genitore minor, nec fratre Menestheo.

vtitur duplici licentia in vna dictione Mnestheo: nam interponit e, inter m & n, & vltimam syllabam facit synæresim trahendo e & o in vnum. Statius:

Fluctibus inuisis iam Nereis imperat Helle. breuiat secundam in Nereis, quam Ouidius in Oenone producit:

Visque celer venias virides Nereides oro.

Bene & male corripiunt finales syllabas: tamen Ouidius in primo de arte producit.

Sæpe male dixit cum iam properaret Achilles.

Sic Pompilius noster. Tamen ego aliter longe sentio: nam non male, sed manē loco illo legendum est: dicit enim Ouidius Deidamiam rogasse Achillem, vt maneret, cum iam posita colo & sumtis armis properaret ad Troiam.

Horatius in primo Carminum diuidit diphthongum *u*, & producit vocalem, sequente vocali: & corripit y, sequentibus m & n consonantibus, in illo versu.

Euterpe cohibet, nec Polymneia.

facit ei Polymneia quinque syllabarum: & est versus ille similis isti.

Mæcenas Atauis edite regibus:

& hoc fecit Græcorum licentiam imitatus.

Horatius longat vltimam in vale.

Vale, vale, cane ne titubes.

Ouidius de Tristibus breuiat non ea ratione, qua Virgilius id est, propter vocalem sequentem: vt - *vale inquit Iola.*

Idque quod ignoti faciunt vale dicere saltem.

Tribrachum in secunda sede ponit Virgilius:

Inuacidus, etiamque tremens, etiam inscius aut.

Excusat tamen eum Atilius Fortunatianus dicens: omnem syllabam, quæ partē orationis finit, in omni versu indifferenter accipi,

accipi. Idem facit Horatius in primo sermone

Quid igitur suades vt viuam Memius autem sic:

vbi est tribrachus in prima sede.

Virgilius in VII. AEneidos:

Non erimus regno indecores. & in xi,

eur indecores in limine primo, facit systolem: nam in dictione, indecores, pænultima longa est: sicut in dictionibus, fauores, & lectores.

Catullus dicitur peruertisse legē metri hendecasyllabi Phalecij: cuius primus pes debet esse spondeus. Ipse enim eo loco aliquando spondeum ponit: vt,

Passer deliciæ. Aliquando Trochæum: vt,

Arido modo punice expolitum. Aliquando iambum: vt.

Meas esse aliquid putare nugas.

Tamen Atilius Fortunatianus excusat eum, dicens hūc morem fuisse antiquis auctoribus, puta Sappho & Anacreonti.

Qui longa est: tamen Virgilius breuiat:

Credimus?an, qui amant, ipsi sibi somnia fingant? Idem corripit o.

Te Corydon ò Alexi.

Corripit etiam te, quod est natura longum:

Nomen & arua locum seruant. te amice nequiui.

Adiungenda heic quæ Probus grammaticus dicit ad Cœlestinum de Virgilio: ait enim sic, Sunt aliquæ syllabę apud Virgilium, quę necessitate metrica cum vitio barbarismi, qui apud Poëtas metaplasmus appellatur, contra rationem corripiūtur. Sunt aliquę, quę cum breues sint, necessariò producuntur, corripiuntur in his.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses. Item

Illius arma. &

Ipsius ante oculos. mediam syllabam pronominum, cùm sit longa, corripuit. Item:

Obstupui, steteruntque comæ.

te syllabam longam in verbo corripuit. Item:

Egerimus nostri, ri syllabā corripuit. Item: - *vrbemque Fidenam.* corripuit Fi syllabā, cùm sit longa. Item: - *Fluctu nimbosus Orion.* o syllabam corripuit, quę lōga est. Deinde de breuibus dicam,

quæ

quæ pro longis sunt positæ.
Ita iam fato profugus.
primam syllabam cum sit breuis longam posuit. Item:
Exercet Diana choros. dissyllabā producit, quę breuis est. Etiam positione longas de breuibus facit: vt,
Relliquias Troiæ & , Relligione sacræ.
l literam consonantem contra rationem geminauit. Ideo hæc intelligenda arbitror, vt caueri possint. Virgilius enim propter operis magnitudinem & auctoritatem sui, quę multis valet, non sine necessitate metrica syllabarum naturam conuertit. sic Probus. Ex quibus plus satis constat, antiquos Poetas fuisse nouis licentiosiores.
Lucanus breuiat o finalem ablatiui secundæ declinationis.
Hoc solum metueris incauto ab hoste tueri. Propertius:
Hoc eodem ferro stillet vterque cruor.
quæ omnia sunt licentiæ.
Ouidius modo producit, modo breuiat imperatiuum fac.
Phylli fac exspectes. In Remedio.
Durius incedit: fac ambulet.
Horatius: *Ludere par impar, equitare in arundine.*
ar longat. Suetonius in epigrammate ad Traianum breuiat.
Minor ad impar opus.
Foras longat vltimam: tamen Lucretius breuiat.
Littora iam reboant, foras eructatur aqua & vis.
Finalem syllabam secundæ personæ verborum quartę coniugationis, vt audis, sæuis. producunt grammatici: Ouidius tamen in epistola Mędeæ breuiat.
Nescis an exciderint mecum loca, venimus illuc. Item Propertius:
Et soror, & cum qua dormis amica simul.
Versum prædictum Ouidij sic legit Pompilius, diligens perscrutator syllabarum: licet quidam alij pro nescis, nescio imprimi fecerint, metuentes Poetæ à tali licentia. Sed alia quam plurima exempla reperiuntur.
Seneca in Troade posuit Troiæ trisyllabum:
Misit infestos Troiæ ruinis.
Non semel arcus. Et in eodem choro.

Dum lucem tantam Troiæ atque Achiuit.

In eodem choro diuidit cui,& facit disyllabum.

Mutat,& donet cuicunque teri a.

Mutant o in u,vt syllabas producant. Persius:

Ne mihi Pulidamas,& Troiade: Labeonem. Virgilius in Bucolicis:

Venit & vpilio: tardi venere subulci.

Iuuenalis finit versum.

— & frustra rogante. vbi vltimam in frustra corripit contra regulas.

Georgius Valla taxat Horatium,quod in primo Sermonum dixerit.

Communi sensu planè caret, inquimus. Item quod alibi dixerit.

O mi Laertiade quidquid dicam,aut erit,aut non.

in Laertiade,ex a & e,facit vnam syllabam:aut abijcit vnam illarum vocalium.

Lucretius in quarto ponit anapæstum in principio versus. sic enim dicit: *Aciebus binis.*

Cicero in Arato ponit genus pro genu in pluribus locis:

Ac propter læuum genus omni ex parte locatus. & iterum:

Hoc genus ad læuum nixi delapsa resedit. Item:

Tertia sub cauda ad genus ipsum lumina pandit.

Marcus Manilius in vltimo Astronomiæ.

Incubuit tellus, timuit naufragia Pontus.

producit secundam in naufragia:alij breuiant.

Sidonius in panægyrico Maioriani contra vsum producit antepænultimam in matricida:

Matricida pius, sed ne spreuisse dolorem. Ibidem producit secundã in dictione Nabathæum contra vsum, ait enim:

Texta Nabathæum pro remo sulcat Hydaspem. Contra Ouidius:

Eurus ad Auroram Nabatheaque regna recessit.

Venit in mentem apheresis Plauti,quã aliquãdo tamquam ineptam risisse me memini. Plautus enim dixit, & hoc refert Probus ad Cœlestinum:

A Prenestinis conias,pro ciconias appellari.

Licuit ergo Poëtis antiquis quidquid libuit. Tulerunt principia dictionum.vt Virgilius: *Omnia fert etas*, pro aufert.

Tulerunt media,vt cum dicunt: *audieram*, pro *audiueram*. Finem,vt Lucretius:

Gannitu vocis adulant,pro adulantur.

Item addunt in principio dictionum,vt Virgilius in ix.

Vel quibus obsessos possit concredere muros. con enim vacat, teste Seruio. In medio: vt *indagredi*, pro *ingredi*: *nauita*, pro *nauta*. In fine: vt *potestur*, pro *potest*. Virgilius in 11.Georg.

Hic pinguem & placitam paci nutritor oliuam.

ponit nutritor,pro nutrito.

Longant breues, breuiant longas, diuidunt diphthongos, litteras supprimunt,plures in vnam contrahunt. Sed quo demens sino me ferri redundantia exemplorum tantę licentiæ! Vt ergo tandem his finem imponam: prora nostra conuertatur ad portum.

Quid aliud est pathos? quid aliud sunt metaplasmi,& tropi,ac schemata, figuræque omnes, quam nomina licentiarum poeticarum seu vitiorum,quæ apud antiquos propter insitam carmini difficultatem inoleuerunt, & apud neotericos perdurante eadem difficultate perseuerant? Addamus & pauca quędam ex Quinctiliano.

Quinctilianus in primo capite de ortographia dicit,docẽdos esse pueros, quę in carminibus barbara, quæ impropria, quæ contra legem loquendi sunt posita: & sequitur, non vt ex his vtique improbentur Poetæ, quibus, quia plerumque seruire metra coguntur,adeo ignoscitur,vt vitia ipsa alijs in carmine appellationibus nominentur: metaplasmos enim,& schematismos, & schemata, vt dixi, vocamus, & laudem virtutis necessitati damus. sic Quinctilianus circumspectissimè.

Item in primo de tribus virtutibus in elocutione, cum de Barbarismi vitijs locutus esset, subintulit: Scire autem debet puer hæc apud scriptorem carminum, aut venia digna, aut etiam laude duci.

Parco igitur iam plura:satis enim ex his constat licentia Poetarum antiquorum, nec eos in hoc cum criticis redarguo: non enim volo vnius defensionem omnium aliorum esse calumniam:immo cum Quinctiliano eos excuso,ac grãmatistas accuso,

accuſo, qui eos accuſant perquam inique. Habent Poëtæ priuilegia, quibus contra Grammaticorum ſcita poſſunt ire: & habent canones grammaticæ pro aranearum telis: ſicut, vt inquit Anacharſis, habent potentiores viri leges ciuiles. Cõcordat his quod Plinius Cæcilius in epiſtola ad Caninium dixit. Si datur Homero poteſtas & mollia vocabula, & Gręca ad bonitatem verſus contrahere, extendere, inflectere: cur nobis ſimul pręſertim non delegata, ſed neceſſaria non dẽtur? Et Varro in Analogia inquit: Orator non debet in omnibus vti analogia: quod ſine offenſione non poteſt facere, cùm Poëtę tranſilire lineas impunè poſſint. Conſentit his quod in tertio Tuſculanarum quæſtionum dicit Cicero: Cùm enim adduxiſſet Actium Poëtam dicentem,

Florem quiſnam liberûm inuidit meum?

ſubijcit, Male Latine videtur. ſed pręclare tamen Actius: vt enim videre, ſic inuidere florem rectius, quam flori dicitur. nos, ſupple Oratores, conſuetudine prohibemur: Poëta ius ſuũ tenuit: & dixit audacius. Ecce, vt iudicat Cicero, licere Poëtæ diſcedere a conſuetudine: ſequi analogiã & lineas tranſilire: quod conceſſum non eſt oratori. Diſcant ergo grammatici, & hoc à Quinctiliano diſcant, poſſe nos non ſeruatis grammaticæ legibus loqui Latine. Eius enim hæc verba ſunt in primo libro, capite de tribus virtutibus in elocutione, Quare mihi non inuenuſtè dici videtur, aliud eſſe Latine, aliud grammatice loqui. ſic ille

Quod exemplo quoque patet: *Qui namque Tigride* dicit, Latine loquitur, quia conſuetudinẽ ſequitur: grammatice non loquitur, quia regulas non ſeruat. Nam Tigris, & Iſis, & ſimilia ſecundum regulas emittunt ablatiuum parem recto, vt inquit Seruius in illud decimi AEneidos.

-ſecat æquora Tigri: tamen Poetę dicunt Tigride. Diſcant etiã more ſuo certare cum pueris, non cum Poetis, qui ſupergrediẽdi regulas ius habent. Sicut Olympionicę poterant nõ per portas ſolum, ſed etiam dirutis muris vrbem intrare. Quod ſi quis Poetarum noſtrę ætatis dignus eſt hoc honore: profecto ille eſt Poeta noſter, qui tanta conſcripſit, de Poetis loquor, quanta nemo alius Latinorum.

BAPTISTAE MANTVANI CONTRA NOVAM OPINIONEM DE LOCO CONCEPTIONIS CHRISTI, TRACTATVS.

Reuerendiss. in Christo Patri ac illustrissimo Domino, D. Sigismundo Gonzagæ Episcopo Mantuano, S. R. Ecclesiæ Marchiæ Antonitanæ legato, protectori pientissimo, Baptista Mantuanus, theologus salutem, felicitatemque perpetuam dicit.

X antiqua consuetudine sicut patronos decet, paterna clientes caritate complecti: sic debent & clientes loco parentum habere patronos, & præsertim tales, qualem se nobis exhibet tua Dominatio, scilicet benignos, affabiles, strenuos, fideles, & ad protectionem semper intentos. Proptere a opus est clientes aliquod eis gratitudinis signum ostēdere, & frequenter protestari se acceptorum beneficiorū non oblitos. Hac de causa breuem tractatum super rixa Quadragesimæ præteritæ, pro qua tua Reuerendiss. Dominatio tātum laborauit, paulo post pascha editum, tuoque clarissimo nomini dedicatum tibi mitto, vt gaudeas nos quoque qui tui sumus, pro Christi fide laborare, cognoscasque nos de quæstione illa recte sensisse: quando eundem exitū lis habuit Romæ, quem sub te prius habuerat Mantuæ. Mitto etiam breue Apologema in quo respon-

deo quibusdam maledicis, qui contra Ordinem nostrum nuper inuecti sunt, vt tua Reuerendissima Dominatio tãto diligentius tueri nos studeat, quanto magis ab inuidis premi nos viderit, & vt simul accipiat aliquam degustationem rerum nostrarum, videatque quanta Ordinis nostri fuerit antiquitas, quanta sanctitas, quanta nobilitas: nec assumptæ protectionis eam pœniteat, cum sciat se apud Deum intercessores habere, non solum nos qui viuimus, sed & quotquod ex antecessoribus nostris ab Helia hucusque in cælum recepti sunt, ipsamque matrem Christi, quæ peculiari patrocinio semper nos fouit. Subiũxi & epistolam de causa varietatis translationum sacræ scripturæ, ad fratrem Hieronymũ Mediolanensem, quod eam fore iudicauerim tuæ Reuerendiss. Dominationi non iniucundam, cum plura contineat quæ viros ecclesiasticos ignorare non deceat. Lege igitur feliciter, & nos sub Reuerendiss. D. T. protectione constitutos, die noctuque custodire digneris. Vale.

BAPTISTÆ MANTVANI CONTRA NOVAM OPINIONEM DE LOCO conceptionis Christi tractatus.

NVPER prædicante in Ecclesia Cathedrali Mantuæ Petro Lucensi canonico regulari, nata est quæstio, vtrum beata virgo Maria in præcordijs, an vtero Christum conceperit. Dicebat ipse Petrus cuidam mulieri sanctitatis eximię fuisse diuinitus reuelatum, Christum non in vtero, loco communi humanæ geniture: sed iuxta cor in pectore fuisse conceptum, fotum, & alitū: & huic opinioni satis adstipulari honestatē rei: videtur enim longe honestius tantum hospitem, nostræ salutis gratia ad nos diuertentem, quodam peculiari hospitio recipi, quam ad commune xenodochium mitti. Afferebant alij contra eum textus scripturarum, in quibus dicitur, Christū in vtero fuisse conceptum. nam in Matthæi Euangelio legitur: Inuenta est in vtero habens de Spiritusancto: & ipse Matthæus allegat Esaiam dicentem: Ecce virgo concipiet in vtero: & in Luca dicit Angelus ad Mariam, Ecce concipies in vtero. Respōdebat Petrus: poni nonnunquam vterum impropriè pro aluo & ventre: & metaphoricos pro loci concauitate, vt apud Virgiliū in secundo AEneidos,

- vterumque armato milite complent.

Super quo loco vterum esse mulierum dicit Seruius: & multis tandem verbis vltro citroque habitis in rixam non mediocrem res euasit. Videtur ergo aliquid super hoc lucubrandū, vt veritas elucescat, & fidei puritas, quam discordiæ seminator diabol⁹ technis huiusmodi pergit lacerare, integra cōseruetur. Volentes autem probare, quod fuerit in vtero facta conceptio, petemus argumenta à veritate scripturæ, & ab ordinata operatione naturę: mox subinferemus quid de opinionis promulgatore sentiamus. Notandum igitur per vterum proprie significari id quod medici neoterici vocant matricem, quod recto vocabulo dicitur vulua Et propterea nostri putant vanam esse quæstionē, vtpote quæ sine vlla vlteriori vestigatione ex ipsis scriptu-

ſcripturę verbis ſit ſoluta. Si enim ſupradicti teſtes, Matthæus, Eſaias, Angelus, & Lucas dicunt in vtero: iam quodāmodo videtur lata ſententia: nam, vt aiunt, Dialectici & Ariſtoteles ipſe, *cum duę ſyllogiſmi propoſitiones rite ſunt premiſſę, ſtatim quid ſequatur, videt inducens.* Sed iſti non aduertunt, quod neque Matthęus, neque Eſaias, neq; Angelus, neque Lucas Latine loquebatur: & propterea nullus eorum dixit in vtero, Sed quia res geſta eſt inter Hebręos, fuit neceſſarium loqui Hebraice. Quod ſi dicant iſti ſe preſupponere tranſlatores bene fideliterque tranſtuliſſe? Reſpondetur, quod periti ſcripturarum ſciunt interpretes ſępe numero diſcordare, decipi, & errare, vt in multis & pęne infinitis ſcripturarum tam gentilium, quam noſtrarum locis apparet: & ſi huic certamini ſe exponerent noſtri amici, magnum eis ab aduerſarijs daretur negocium: quod vt exploratum habeas ſubijcio exemplum. In Pſalmo. C X. cōmuniter legimus, & à tota Eccleſia tam Gręca, quam Latina mos iſte receptus eſt. Tecum principium in die virtutis tuæ: in ſplendoribus ſanctorum ex vtero ante luciferum genui te. Tamen Hieronymus in tranſlatione ad Chromatiū, quam ſecūdum Hebraicam veritatem dicit factam, multo aliter tranſtulit: dixit namque, Populi tui ſpontanei erunt in die fortitudinis tuæ: in montibus ſanctis de vulua orietur tibi ros adoleſcentię tuę. Et hinc cognoſci poteſt, quam ſit periculoſum in re tanti momenti fidere tranſlationi, & per locum tam ſalebroſum clauſis luminibus, & ſine aliquo adminiculo pertranſire. Iſta autem tanta varietas propter quid accidat alias dicemus. Cum ergo ſupradicti cō teſtes non fuerint vſi hoc vocabulo vterus, Gręcę litteraturæ petendum eſt auxilium. Prius enim ſcriptura ſacra deuenit ad Gręcos per ſeptuaginta interpretes: per Theodotionē, & Aquilam: per Symmachum & Origenem: & videamus quid apud eos legatur pro vtero. Cum huius rei gratia perquirerem hos locos in libris Gręcanicis, continuo mihi occurrit pro vtero γαςρὸς, qui eſt tam ablatiuus, quam genitiuus à recto γαςὴρ γαςὴρ autem neque vterum, neque vuluam, ſed ventrem ſignificat, qui vterum & aluum continens à pectore ad pubem terminatur. Oſtendit hoc gaſtrimargia, quod interpretatur

ventris voracitas seu gulositas. Componitur enim ex γαστὴς & μαργάω, quod est festinanter ago vel deuoro. Per hoc ergo nondum inuenimus quod vestigabamus: nisi quis dicat nos per verba hæc saltem hoc lucratos, quod fœtus in ventrem descendit ex pectore: licet adhuc in vterum non sit redactus. Ista ergo considerans cogor admirari, cur supradicti interpretes ab Hebraica veritate, vt infra patebit, recedentes ita transtulerint, cum haberent vocabula magis idonea, & quæ ad propositum magis faciebant, & vtero ac vulue examussim conuenirent, puta νηδὺς, μήτρα, δελφὺς, ὑστέρα quibus si vsi fuissent per Græca exemplaria lis terminaretur, & non esset ad Hebræos prouocandum. Ergo propter istorum negligentiam volentes huius dubij propulsare caliginem, cogimur ad Hebræos, tamquam ad eos qui facto interfuerunt, transmigrare, & in rem, vt aiunt, præsentem venire. Hoc animaduertens cōdicem Hebraicum psalmorum euolui, & in illo versiculo psalmi, quem supra citaui, vbi Hieronymus dixit de vulua, repperi scriptum mi rebem רחם; Et quia translatio hęc secundum Hebraicam veritatem titulatur, aduerti dictionem illam non posse verti vere proprieque latinè, nisi in vterum transeat vel in vuluam. Habent quidem Hebræi aliam dictionem, scilicet בטן beten quæ ventrem significat, & Prouerbiorum tertiodecimo capite est posita, vbi dicitur, Venter impiorum insaturabilis: transfertur quoque nonnumquam in vterum, vt Hieremiæ capite primo: Priusquam te formarem in vtero, noui te. רחם reben quoque vertitur in ventrem, sed solum muliebrem, cum venter inproprie ponitur pro vtero, vt supradicto loco, Ante quam exires de ventre. quo fit, vt beten בטן commune sic vocabulum ad vterum, & ad ventrem tam muliebrem, quam virilem: rebem רחם vero proprium est vuluæ & vtero: conuenit etiam ventri muliebri, quando scilicet venter ponitur pro vtero, siue pro vulua. Sed heic est vigilantissimè aduertendum, quod in Esaię loco preallegato non ponitur vtero: imo ita legitur ad verbum. מי עהן־ הרב בהט יהו הלת id est, Ecce puella concipiet, & pariet

pariet filium vnde patet verbum illud vtero, falso esse addi tum tam in Græcis codicibus quam in Latinis : falso inquam secundum litteram, non secundum sensum : nam super illum Esaiæ locũ dicit Hieronymus Mathæum accepisse non verba, sed sensum. nam quod in Hebræo dicitur ara', id est, concipiet. Mattheus dixit in vtero habebit : & hunc esse Esaiæ sensum existimauit. Et sic credendum est Angelum locutum, vt dicit Lucas, cum Mariæ mysterium hoc nuntiauit. Concludimus ergo scripturarum veritate nos com pellente debere heic accipi vterum proprie pro vulua, ,& pro eo quod neoterici dicunt matricem, & quod apud Hebreos rehem ארא & apud Grecos, νηδὺς, δελφὺς, ὑστέρα, & μήτρα nuncupatur. Ex quo infertur quod dicere Christum extra vterum fuisse conceptum, sit contradicere euangelio Matthęi, & prophetię Esaię secundum sensum, vt inquit Hieronymus. Et hęc sunt quę ex scriptutarum veritate sunt collecta, vt in distinctione xxxvij. Decretorum capite relatum Clemens papa docuit faciendum. Ex ordine nature, vt ad secundum veniamus, videtur idem posse concludi. Hic ergo sunt nobis tria peragenda. Primum quomodo in conceptione natura procedit, & quo ordine ad maturitatem fœtus perducatur. Secundum quid ex his quę naturalis ordo requirit, fuerit heic retentum, quid pretermissum. Tertium an conceptio ista dicenda sit naturalis, an miraculosa. Circa primum videnda sunt decem, quę hęc sunt, videlicet generationi tempus idoneum, commixtio seminum maris & fœminę : ex quo sequitur tertium, quę est violatio claustri virginalis. Quartum est seminum receptaculum. Quintum materia formandi embryonis. Sextum instrumentorum animę constructio, seu, vt neoterici dicunt, organizatio. Septimũ animatio. Octauum fœtus immaturi nutrimentum. Nonum parturitio, seu partus vel partio. Decimum via partus educendi. Generationi tempus idoneum secundum omnes est pubertas : tunc mulier est fecunda, viro matura, & propagationis officio deleganda. Quod autem dicit Hieronymus in epistola ad Vitalem presbyterum

de Salomone & Acham, quod in vndecimo anno filium generarint, non fuit ex communi lege: sed ex speciali priuilegio naturæ: sicut illud quod de Lynceo quodā dicitur, videlicet eum à Lilybæo Siciliæ promontorio numerasse naues è portu Carthaginensi exeūtes, cum inter ea loca centum triginta quinque millia passuum legantur interesse. Item quod de Gn. Papirio Carbone, & de Marco Curione Dentato recitatur, quod scilicet cum dentibus nati sint. Talia enim sunt rara, & à communi ordine naturæ recedentia: & ideo inter miracula à Valerio Maximo recitata. hæc hactenus de primo.

De seminibus autem quod erat secundum, breuiter transigendum. Dicit Aristoteles in libris de animalibus in generatione prolis, marem tenere personam artificis: feminam vero solum materiam ministrare, & esse in virili semine quandam virtutem, quam vocat diuinam, quæ, quasi sapiens architectus, materiā tractat fingit & perficit, & ad animæ officia, variasque functiones corpus accommodat. Hanc dicunt medici vim formatiuam, quæ resultare creditur ex compositione trium spirituum, scilicet animalis, vitalis, & naturalis, qui ita remanent in illo quarto, sicut elementorum virtus in mixto. Qui vero ex Galeni sunt diatriba, dant etiā mulieri vim actiuam, minus tamen principalem, minusque efficacem, & aiunt virtutem mulieris actiuam non procedere naturaliter ad agendum, nisi à virtute maris prouocatam: & hoc est, quod aiunt philosophi causam inferiorem, cum sola est, cessare, & habere quodam modo potentiam remotam ab operatione, sed à superiore fieri propinquam. Vis enim mulieris apta generare, tanquam sui oblita, videtur dormitare, donec vi masculina fuerit lacessita. Hæc autem virtutis excitatio non fuit naturalis in Maria: sed magis diuina: ideo dixit Damascenus Spiritum sanctum dedisse Mariæ virtutem receptiuam diuini verbi, & generatiuam corporis humani: quia videlicet eam expergefecit, & ab otio ad negotium suscitauit. De tertio, scilicet virginitatis violatione, nihil fere attinet dicere: scitum est enim virginalem pelliculā, quæ hymen dicitur, in primo coitu frangi, & propter seminis immissionem oportere pudoris portam aperiri, & carnis inte-

gritate violata fieri ex virgine mulierem. Et hæc est molis naturæ corporeæ, vt nequeat locum subintrare, nisi corpus aliud, quod locum occupabat, extrudatur. hoc idem in serendis frugibus obseruatur: neque enim in tellurem integram semen proijciunt, sed prius versatur & aperitur. Quartum est, seminum receptaculum, quod aruum genitale appellat Virgilius. Ipse est vterus, & vulua, vel volua, ab inuoluendo fœtu sic nuncupata. de qua in prima parte plura iam diximus, & plura mox dicemus. Locus iste inter ea quæ ad generationem cōcurrunt sic est necessarius, vt eum Deus & natura, qui, vt philosophi aiunt, nec deficiunt in necessarijs, nec in superuacuis tempus amittunt, mirabili artificio fabricarint. Et propterea de industria ventrem mulieri fecerint ampliorem, vt esset capax vteri pregnantis, & crescente fœtu late intumesceret & laxaretur. In vtero insuper tamquam in naturæ penore menstrua conseruantur: ex quibus, vt mox dicetur, multiplex in fœtum manat vtilitas. Denique videmus naturæ prouidentiam generandis omnibus certos locos, tamquam suos vteros, assignasse, sine quibus concreari nullo modo possint. Habent oua & nuces suas testas: habent legumina siliquas, frumenta aristas & paleas, quibus inuoluantur. Sunt purpuris & margaritis suæ conchulæ: habent semina pomorum substantiam illam corpulentam, quæ manditur à nobis: sunt etiam vino vitisque seminibus sui folliculi: nec metallis desunt suæ vuluæ, quas vocant mineras: extra quas, quidquid dicant Alchimistæ, metallica corpora gigni non possunt. Quintum est, materia formandi embryonis: vbi secundum medicos est sciendum, membra embryonis esse duplicia: spermatica scilicet, & carniformia. spermatica quoque duplicia: magis & minus principalia. prima fiunt ex spermate maris: secunda vero ex spermate mulieris. dicunt enim & feminas habere semen, quod semine virili sit liquidius minusque efficax: habere tamen vim actiuam: & ex similitudine filiorum hoc arguunt. Aiunt namq; filios nonnumquā euadere matri persimiles, quod eius semē fuerit potentius: Agens namque, vt ait Aristoteles, nititur assimilare sibi passum, & quod fortius agit, magis assimilat. Sed id argumentum

mentum videtur inualidum, cum possit aliunde similitudo fluere: puta ex imaginatione, vt recitatur de virgis Iacob, & de illa muliere, quæ propter AEthiopem in thalamo pictum dicitur peperisse filium nigrum. Hanc opinionem de semine muliebri videtur sequi beatus Bernardus, cum in sermone de laudibus sanctissimæ Virginis ita inquit: Qua enim consequentia eius lacte credatur nutritus, cuius semine negatur conceptus, cum ex vnius eiusdemque fontis origine secundum physicos vterque liquor emanare probetur. Membra carniformia componuntur ex menstruo: dicunt nãque medici ex vna menstrui parte carnem generari, qua membra vestiantur, loca vacua oppleantur, & decentissime figuratum corpus resultet. dant nutriendo fœtui partem vnam: partẽ etiam mittunt in mamillas, vt illic excoquatur, & in lac conuertatur, ex quo post partum viuat infantulus. Quartam vero partem, nam quadrifariam diuidunt hunc humorem, dicunt vsque ad partum reseruari, vt cum fœtu effluat, & per eum fiat ad faciliorem partum via lubricior. sic est prouida, vigilansque natura. Sequitur sexta, id est, instrumentorum animæ formatio: proposita enim materia vis illa formatiua, de qua supra diximus, massam illam complexa corpus orditur, ossa coagmentat ac tubulat, neruos extendit, cerebrum, cor, eparque coagulat, venas arteriasque disponit, villos, chordas, ligamenta connexit, fistulas, spiramentaq; expedit, metatur loca sensibus nutrimento, & excremẽto vias præbet. Intrinsecus vtilitatis, extrinsecus habetur ratio venustatis: reddit membra leuia, &, ac si torno rasa sint, teretia: demũ si corpus est masculi, quadragesima: si vero est feminæ, octuagesima die capax est animæ. Sequitur ergo septimum, id est, animæ infusio: quæ tamquam flatus viuens vitæque spiraculum mox per totum corpus illabitur, eique colligatur adeo firma solidaque compage, vt non possit amplius, nisi cum à Deo reuocatur, absolui. Immergitur enim anima corpori per eas potentias, quas, quod instrumentis vtantur, dicũt organicas. sicut arbor telluri per radices, & quemadmodum arbor trunco & ramis exstat: sic animæ pars rationalis voluntatem, intellectumq; complexa, supra corpus eminet, eiq; dominatur, & præ-

& præsidet. De octauo, hoc est de nutrimẽto verba non faciā, cum sit dictum supra, menstruum fœtus esse nutrimentum. Transeundum ergo sine mora ad nonum. Tempus pariendi nonus est mensis: septimum etiam natura non respuit: octauū vero damnat, quod eo editus infans non viuat. Causam esse aiunt, quod primo mensi Saturnus, qui planetarū est primus, dominetur, & sic vicissim singulis mensibus singuli planetæ vsque ad Lunam, sub qua qui nascitur, vitam auspicari feliciter creditur: qui vero transierit ad mensem octauum, quia relabitur rursus ad Saturnum, quod est sidus maleficum, dicunt male affici, nec tute posse nasci, nisi nono mense Iouis benignitatem exspectarit. De exitu fœtus decimo est agendum, nec dubium, quin via naturalis sit porta pudoris: qua namque cecidit semen, naturale est vt exeat germen. At quia sunt qui dicant natū nullo modo dici debere, qui ad lucẽ venerit aliunde: cogor hæsitare, altiusque meditari, an tali nascendi modo sit natiuitatis nomen obnoxium. Audio frequenter in ecclesia cantari, ex Patre natū ante omnia sæcula. Ecce nati appellatio, vbi non est talis fœtus explicatio. Videmus etiam semina arborum & herbarū, si aliquo impedimento prohibita nequeāt, vbi sunt seminata, germinare, quęrere nouas vias, alibiq; fruticari. Legimus etiā filios quomodocūque sint editi appellari natos, & id nomen etiā ad nepotes Modestinus extendit. Dicūt etiam, quod omnia nasci faciat, appellari naturam vim rebus insitam, quam Seneca Deum esse existimauit. Memini etiā in quintodecimo Metamorphoseos libro legisse me olim, quid sit nasci. Ingeniosissimus enim poeta Ouidius dogma Pythagoricum versibus intexens ita inquit.

Non perit in toto quidquam, mihi credite, mundo:
Sed variat faciemque nouat. nascique vocatur,
Incipere esse aliud, quā ꝙ fuit ante: mori q; Desinere illud idē.

Ex his cogor dicere mihi videri tumdem tum rem quampiam nasci, cum debita naturæ periodo iam completa quauiscunque via prodit ex vtero atque ita plures modos esse nascendi: & si enim natura vnum instituit sciens, tamen illum posse impedri alios reliquit, quibus, cum opus esset, vteretur.

Quod

Quod si maturo iã partu porta pudoris sic obstruatur, vt nu- la naturę vi possit recludi, negabitur ne fœtui posse aliter na- Legimus vnũ Gorgiã Epirotã in funere matris de vtero elap- sum. Scipio Africanus, & plerisque alij cæsis matrum vteri leguntur exemti, & nihilominus dicuntur nati & geniti. A verba Vlpiani, quæ sunt in ff, de verborum significatione gl- sema quoddam vidi appositum, quod taliter exemtos velit e- se natos, licet dici non possit matrem peperisse: parere enim est vi materna fœtum emittere: vndeq́ue quæ peperit dicitur con- nixa, id est, simul cum fœtu nitendo exonerata: fœtui etenim danda est actiuitas in hoc actu, qua se etiam ipse nitatur e- soluere: & id patet in exemplo supradicti Epirotę, qui de matre iam mortua legitur elapsus. Videndum iam brevi- ter, quænam ex istis decem in Christi generatione concurre- runt: ex quo patebit naturalem vterum fuisse nullo pacto pretermissum. Primum omnino fuit obseruatum. Virgo enim erat, in pubertate, cum ab Angelo salutata, concepit. In secun- do cœperunt prodire miracula Patris enim semen, quod in ge- neratione naturali maxime est necessariũ, fuit pretermissum. & Spiritussanctus, imo tota Trinitas suppleuit hunc defectũ: quod exprimitur cum dicitur, Spiritussanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Nam, vt dicit Hierony- mus in expositione symboli ad Laurentium papam, per altissi- mum intelligitur Pater, per eius virtutem Filius: & in hoc con- cordant omnes theologi, quod Dei operationes circa creatu- ras sint communes toti Trinitati, penitusque indiuisæ: tribus nã- que personis vna est essentia, vna voluntas, vna potentia. Cur vero sic factũ sit, beatus Bernardus in sermone de virgine cau- sam hanc assignat. Non enim, inquit, alius decebat partus vir- ginem, nisi Dei filius: nec alia mater decebat filium Dei, nisi virgo. Tertium pariter, hoc est virginitatis violatio, fuit exclu- sum: postposito namque maris officio, nihil fuit circa hoc at- tentandum: nec sit aliquis adeo ineruditus, vt putet per eam viam diuinitatem Verbi subintrasse Mariam: Deus enim cum per essentiam & pręsentiam sit vbique, non potest de loco ad locum accedere: sed, vt inquit Boethius Seuerinus, stabilisque

manens

manens dat cuncta moueri. Vnde dicitur ab Augustino quod Deus est intra omnia non inclusus, & extra omnia non exclusus: quod dictum quidam Poeta Hebræus volens vsurpare, dixit Deum מציב הכל ואז הכל מצמי, id est Deum esse omnem locum, & omnia non esse locum eius. In Virginem ergo non venit: sed in ea existens humanitatem induit. Venio ad quartum, scilicet ad vterum: vbi ne primæ quæstionis videamur obliti, &, vt quod nunc instat peragamus, est aduertendũ: quod si aliquis fuisset locus in muliere, qui esset idoneus generationi, Deus vterum nunquam fecisset: quia frustra fecisset: theologi enim & philosophi in hoc conueniunt, quod Deus & natura nihil frustra faciunt. Item si Christus extra vterũ fuisset conceptus, Deus videretur condemnare seipsum: quod scilicet fecerit instrumentum, quod non esset conueniens suo fini: nec ad Manichæorum dicta quis recurrat: dicebant enim Manichæi maiestati diuinæ non conuenire in sordes illas descẽdere, in fæcibus illis volutari, venire in sentinam humorũ putridorum, & multa his similia, quę procedunt ex dicentis imperitia. Si enim Deus vbique locorum est, nec potest quod plus est vbique non esse, quæ dementia est putare sordes ei displicere?

O curuæ in terras animæ, & cœlestium inanes.

Nihil præter peccatum Deo est immundum.

In actibus Apostolorum recitat Lucas, Petrum audiuisse vocem hanc de cœlo: Quod Deus creauit immundum ne dixeris: Omnis ergo creatura Deo est munda. Quod si Deus detestatur loca sordida, non erit in Auerno Campanię lacu, quẽ prę putore non possunt volucres super volare: non erit in Amsancto, fugiet Mephitim: non poterit ferre Lazarum mendicum, cuius vlcera purulenta tabe manantia lingebant canes: Iob in sterquilinio iacentem, & testa latericia saniem abradentem intueri non poterit. quod si sordes nõ detestatur, cur ergo exhorrebit Virginis vterum, qui nõ exhorret cloacas, qui non abominatur Stygem & Infernum. Scribitur enim de eo, Si adscendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Videmus Solis radios transire super sordes, nec contaminari, & cre-

& credimus Deum posse inquinari: quã vanæ sunt nostræ cogitationes, quam falsa iudicia, quam stulta prudentia? Dicunt theologi rationalem animam in qualibet parte corporis esse totam: habitat in pudendis, versatur in obscœnis, exsequitur sordida officia æque ac splendida, & æquali caritate curat vniuersa. Ex quo patet incorporea non timere sordes: sed vbique viuere munda ac nitida. Confirmatur hoc per id quod quotidie cantat ecclesia, quę Ambrosij, & Augustini verba fuerunt. Tu ad liberandum susceptutus hominem, non horruisti Virginis vterũ. quod si hæc alicui forte non sufficiant, & obstinate dicat magis conuenisse dignitati Christi extra vterum concipi, respondemus non debere heic dignitatis eius haberi rationem: Ipse enim sic voluit: nam cum in forma Dei esset, vt inquit Apostolus, non rapinam arbitratus est esse æqualẽ Deo: sed pro nostra redemptione, vt Greci aiunt αὐτομάτως, venit: non coacte, sed sponte semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo. Confitentur theologi nostros defectus eũ assumpsisse, non qui ad culpã pertinent, sed qui ad pęnã, excepta ignorãtia: quã licet ad pœnã pertineret, nõ assumsit: quia legislatorem, & Dei atq; hominum mediatorẽ, esse non decebat ignorantẽ. Et quomodo, rogo vos, potuit credi locũ esse in pectore mulieris tãtæ capacitatis, vt capiendo infanti esset idoneus? Solet vsu euenire, vt nõnunquam feminę pregnantes respirandi difficultatẽ, & nescio quid asthmati simile patiãtur: vter⁹ enim latæus effusus, & crescẽte fœtu sursum extentus, præcordia pulmonemq; coarctat, & nõnunquã cordis lædit officiũ, syncopimque inducit. Quomodo ergo si supra vterũ proles fuisset matrẽ non suffocasset? Sed nõ minus ea quæ de Ioseph scribũtur, probant Christũ in vtero conceptum. Scribit enim Euangelista, quod voluit Mariã occulte dimittere, eo quod esset inuẽta in vtero habere. Nam cũ ab Elisabeth visitatione post tres ab annuntiatione menses redijsset, vterũ eius intumuisse deprehendit: ex quo arguebat eã pręgnantẽ. Si non fuisset in vtero fœtus, nõ intumuisset vterus, sed alius locus, vbi fuisset fœtus: & non fuisset pręgnans iudicata, sed aliquod morbi genus incurrisse.

currisse. Præterea, vt dicit Origenes, inter alias causas, propter quas Deus Virginẽ maritauit, hec quoque affertur, vt diuinus partus diabolo celaretur. Quomodo ergo celaretur, si nouo & inusitato modo, & nunquã amplius viso conceptum cognouisset? Quomodo non cõtinuo iudicasset diuinitus fieri, quod vi disset cõtra nature legẽ potestatemque procedere? Possem hæc cõfirmare per conciliorũ decreta & per sanctorũ dicta, & maxime Cyrilli nostri patriarchæ Alexãdrini, qui in laudẽ Virginis multa disputauit, & præsertim, quod theotocos, id est Dei genitrix appellanda sit, dũ illis cõcilijs interesset, quorũ euãgelio par est auctoritas. Duos enim Cyrillos habuit ordo meus: istum, scilicet de quo nunc est sermo, & aliũ presbiterũ natione Græcũ, cui multa diuinitus super statu ecclesiæ fuerũt reuelata. Possem inquã ad confirmationẽ istorũ multa producere: sed institutũ nostrũ est ista probare ex ordine nature potius, quã ex doctorũ testimonio & auctoritate. Quintũ quo ad Virginẽ fuit seruatum: ipsa enim materiã præstitit: & oẽs theologi volũt ex purissimis eius sanguinibus Spiritussancti potẽtia, quæ virtutis formatiuę gerebat officiũ, Christi corpusculũ fuisse concretum. Sed siue isti sanguines in vteri receptaculo congregati fluxerint ex corde, vt aiunt voluisse Albertũ Magnũ: seu sint aliunde deriuati, quia scitu est impossibile, nihil nobis curandũ, nec inquirendũ. Transeo ad sextum, hoc est ad instrumentorum animæ formationem. Heic ordinem naturæ volũt pretermissum: nam quod natura diebus quadraginta vel circiter consummasset, subito Spiritussanctus creditur absoluisse, & hoc propter infinitam Dei potentiam, quæ in momento, immo sine momento & sine mora temporis operatur. Propterea philosophi frenãdæ illi rapidissimæ virtuti secundarum causarum, sine quibus eam nolunt operari, tarditatem annectunt, & aiunt successionem inde procedere. Potest tamen Deus, quia voluntate, vt nos dicimus, non necessitate, vt illi fingebant, operatur: vim suam temperare, pedetentim ire: sicut patet in mundi creatione, quem absoluit sex diebus: & cooperantis imbecillitatem exspectare: quod plerique in hac formatione factum putant: & huic opinioni

videtur adstipulari dictum Augustini.quod per theologorum scholas circumfertur. Ait enim Augustinus:Sic Deus res, quas condidit,administrat, vt eas agere proprios motus sinat. Tres autem motus in tertium sententiarum recitat Scotus,qui,cum generatio sit naturaliter,animę infusionem semper pręueniunt. Primo namque ad naturalem locum,qui est vterus, mouetur materia:secundo accipit figuram quandam rudem ac oteminatam: tertio fit densior, seseque contrahendo minus loci capit. Ad hos igitur tres motus potuit concurrere matris actiuitas, nisi fortasse fuit omnino Spiritussancti virtute preuenta, de quo quid tenendum,nec doctores definiunt,nec humana speculatione possumus consequi. Circa infusionem animę,quod erat septimum, à nobis videndum fuit naturalis ordo proster gatus. statim enim sine confusa mora,sine temporis intercapedine figuratis organis, atque dispositis superuenit vita, & infusa est anima rationalis, continens virtute duas inferiores, vegetatiuam scilicet,& sensitiuam: quarum operationes prius apparent,scilicet nutrire, crescere,sentire, & moueri: proprię vero rationis functiones defecationem membrorum presupponunt. Circa octauum & nonum nullum accidit naturę pręiudicium:vsa est enim libere suo iure: ministrauit materia-limentũ,& tempore opportuno partus est editus. At quoniã, vt volunt grammatici, parturire est in partu laborare: parere vero fœtum emittere: sciendum est Virginem peperisse quidẽ, sed non parturisse: nam sine doloris angustia, sine omni laboris molestia fœtum emisit. De decimo autem, scilicet de exitu dubitatur: sunt namque qui dicunt Christũ nascendo seruasse quidem claustra pudoris: sed tamen per id claustrum exiuisse: neque enim,vt supra meminimus,aliter concederetur esse natus.Sunt qui id nõ curent,dicentes,postquam exiuit salua virginitate,non minus potuisse prodire aliunde: sicut quando ad discipulos intrauit ianuis clausis,ita potuit intrare per alium, quam per ianuæ locum. Illud autem quod dixit Deus ad Ezechielem de porta orientali , quod scilicet clausa esset, & solus princeps transiret per eam, Hieronymus exponit de intellectu scripturarum per solum Christum aperto:sed tamen,quia qui-
cum 10-

dam volunt de beatissima Virgine hoc fuisse dictum, quod sci-licet Christus intrauerit exiueritque per eam, respondent id verum esse, sed viam illam nō tamē obseruasse. sic enim de diuina maiestate putandum est, cui nuda & aperta sunt omnia. Addunt etiam, quod ab istis sensibus mysticis, expositionibusque allegoricis firma trahi non possunt argumenta: nam pro ingeniorum varietate mutantur: vnus enim per portam illam dicit intelligendum scripturarum intellectum: alius beatam Virginem: alius introitum vitę ęternę, quę aperta est per Christum, vt ipse in multis fratribus teneret principatum. Sed his iam posthabitis videamus breuiter, an generatio hec dicenda sit naturalis, an miraculosa. Non sum nescius Anselmum in libro de conceptu virginali, videri dicere miraculosam potius, quam naturalem. nos autem putamus ex parte miraculosam, & ex parte naturalem: miraculosam quoad ea quę Spiritus sanctus fuit operatus: naturalem vero quatenus Marię virtus concurrisse videtur. Ipsa enim, vt dictum est, corpori formando materiā prestitit: vterumq; subministrauit: alimētum prębuit: nouem mensibus fouit. Simili modo theologi dicunt theologiam, partim naturalem respectu intellectus eam recipientis, qui habet naturaliter hanc capacitatem: partim supernaturalē respectu reuelantis. Et magister sententiarum dicit Christum, si ad Dei operationem spectes, dici factum: si ad matrem respicis, appellari natum: dicit enim Apostolus: Natum ex muliere factum sub lege. Superest vt aliquid de opinionis promulgato re subiungamus. Prius ergo notandum, quod dogmatis huius inuentrix est mulier, quę spiritum prophetię dicitur habere, & vitę sanctitate creditur pręcellere: sed propter hoc tamē vestigia non muto, ex proposito non discedo. Scriptum est enim à Paulo Apostolo, quod Satanas in Angelum lucis se transfigurat, & quod probare debemus spiritus an ex Deo sint, & catenus audiendi, quatenus doctrinę Christi sunt conformes. dicit item Paulus spirituum discretionem donum esse Dei, nec omnibus concedi. Ex his profecto dictis reuelationes huiusmodi redduntur suspectę: nec eis leuiter adhibendę sunt aures. Vtrū autem is, qui ista promulgauit, sit habendus hęreticus, vt volūt

 eius ad-

eius aduersarii, grauiter atque acrociter eum insectãtes, dicam quod sentio. Omnes theologi concorditer asserunt, & præsertim Guido ordinis mei, qui fuit Episcopus Maioricensis & generalis Inquisitor hæreticorum, ad veram hæresim plura concurrere, quę hic subnectam. Primum est error in intellectu circa aliqua quę sunt fidei: nõ si circa omnia erraretur, nõ iam hæreticus, sed apostata diceretur. Dicitur autem in intellectu, quia quando erratur à sua voluntate, peccatum quidem committitur, sed peccans hæreticus non constituitur. Item obstinatio, & incorrigibilitas: & hec est consummatio talis malitiæ. Addunt alij errorem in voluntate, qui tamen comprehenditur in obstinatione: potest etiam ad illud referri quod dicit Augustinus, & habetur in Decretis causa xxiiij. quęstione tertia, vbi dicitur hæreticum esse, qui alicuius temporalis cõmodi & maximè vanæ glorię, principatusque sui gratia falsas ac nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur. Accedo iam ad Petrum. Videbatur vir iste modestissimus, sic sentire propter tria. Primum erat, quod mulierem illam celebrem faciebat sanctitatis opinio, & magnam authoritatem sibi consciuerat, non apud vulgus solum, sed etiam apud primarios ciues vrbis Bononiæ, adeo vt cum ad eam ibant, viderentur ad quandam Sibyllam accedere. Secundum erat, quod opinio videbatur ex reuerentia Christi proficisci, & magnam pietatem præseferre. Tertium, quod putabat dictionem hanc vterus posse extendi, & impropriè poni pro thorace. Legerat enim in hymnis ecclesiasticis, qui de hac conceptione faciunt mentionem, venerabilem illum vterum vocari aliquando viscera, aliquando ventrem, nonnumquam etiam, aluum, atque claustrum, vt est videre in hymno qui incipit: Quem terra pontus æthera. Et his de causis permotus pendebat in hanc partem, citra tamen contumaciam: semper namque protestabatur, si doceretur de errore, pariturum se vtique saniori doctrinæ, dicebatque hoc modo, Christi decus se procurare, sanctissimamque eius conceptionem honestare, magisque Deo honorem quærere, quam humanam gloriam sibi aucupari. In omnibus etiam dictis ac respõsis, quamuis esset ab aduersarijs atrocissimè prouocatus

mius

mitiſsime, modeſtiſsimeque ſemper ſe habuit. Audiui eum publice concionari, & videbatur mihi conſummatus orator, id eſt, vir bonus, dicendi peritus. His igitur conſideratis iudico cum eo mitius agendum, & pro hæretico nequaquam habendum, & de eo poſſe dici illud Chriſti, Hæc infirmitas non eſt ad mortem: cito enim futurum eſt Deo, cuius honor procuratur, largiente, vt ableget à ſe hanc febriculam, & recuperata ſanitate perfruatur. Ad rationes eius, quæ reuera ſunt enerues, & imbecillæ, & à quouis etiam minus litterato ſolui poſſunt, nihil reſpondeo: videtur enim per illas potius tentare voluiſſe, quid aduerſarij reſponderent, quam dictam opinionem confirmare. Dum hęc dictarem, ſuperuenerunt litterę de litis terminatione, &, vt mihi relatum eſt, non fuit ipſe Petrus condemnatus: ſed tali ordine iudices proceſſerunt: Conuocatis enim ex omnium religioſorum ordinibus viris theologię peritis, quęſtio fuit propoſita, & ad dubium examinandum tempus aſsignatum. Demum ſecundum reſponſa eorum lata eſt ſententia: atque ita Romę, ſicut prius fuerat Mantuæ, damnata eſt opinio: ipſe vero Petrus benigne abſolutus, atque dimiſſus.

REDEMPTORIS MVNDI MATRIS ECCLESIÆ Lauretanæ Historia.

Frater Baptista Mantuanus congregationis Mantuanæ obseruantium Carmelitarum Vicarius, Reuerendiss. in Christo Patri dominoque suo, Domino Hieronymo Rueri, S. Grisogoni Cardinali, & Episcopo Recanaten. cum sui commendatione salutem optatam in Christo sempiternam.

CVM nuper venissem ad sacratissime Virginis Lauretanæ sanctum domicilium, vidissemque quot & quanta Deus ostendat in eo loco miracula, & suæ virtutis atque elementiæ signa manifestissima, me subitus horror inuasit, & visus audire vocem Domini loquẽtis ad Mosen Exod. cap 3. Non appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis. locus enim in quo stas terra sancta est. Sed mox quasi expergefactus & reminiscens Christum in hac mortali vita peccatorũ non abhorruisse consortia, quoniam ipse cognouit figmentũ nostrum, & scit quod puluis sumus, cœpi singula oculis perlustrare: molẽ ingentem suscipere, & vota parietibus affixa perlegere. Et ecce sese mihi offert tabella, situ & vetustate corrosa, in qua, vnde, & quonam pacto locus ille tantam sibi vendicasset authoritatem, conscripta erat historia. Tum feruore pietatis accensus, ne propter hominum incuriam, quæ preclara omnia solet obscurare, tam admirabilis rei memoria aboleretur, volui de tabella illa carie & puluere iam pene consumpta, rei gestæ seriem colligere. Nec dubito quin ipsa Dei genitrix, cui meus peculiariter dedicatus est ordo, affectum magis, quam effectum, inspiciens studeat apud filium mihi veniã impetrare, cùm annitar apud homines eius laudem & gloriam promulgare. Historia igitur in tabella continebatur huiusmodi.

Templum beatissimæ Dei genitricis Lauretanæ quondam Virginis ipsius cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriële salutata, & Spiritusancto fuit obũbrata. In eo Christus conce-

cõceptus, & vsque ad fugam in AEgyptum semper educatus. Erat autem hoc venerabile, sanctumque cubiculum, cum hæc in eo gesta sunt, in Nazareth Galilææ ciuitate vicina Carmelo Heliæ Prophetę. Post ascensionem Christi beatissima Virgo presentia filij destituta, quo ad potuit cum Apostolis & Christi discipulis vitã duxit, & cum Ioãne presertim, cui ob sanguinis coniunctionem & similitudinem virginitatis specialiter fuerat à Christo commendata. Quo tempore Apostoli cubiculum eius, quòd in eo fuissent tot cõsummata mysteria, solenni more consecrantes in domum verterũt orationis, & eam, quę adhuc superstes est crucem ligneã, in Passionis dominicę memoriam suis manibus fabrefactam intulerunt. Imago autem illa, cui tantus honor adhuc exhibetur, facta est instar beatissimæ Virginis artificio Lucæ Euangelistæ, qui fuit ipsi Virgini familiarissimus, & ab ea magnam eorum partem, quæ scripsit in Euangelio, diligenter intellectam, fideliter explicauit. Fuit sacellum hoc in summa semper apud Christianos habitum reuerentia, vsque ad eam tempestatem, qua frigescere iam charitate multorum, & generis nostri sanctimonia declinante, Terræ sanctæ loca in Agarenorum potestatem deuenere. Sub Eraclio enim Romanorum Imperatore Cosdras Persarum Rex immanissimus terram omnem promissionis inuasit, & Hierosolyma vastata lignum sanctæ Crucis in prędam tulit, & odio Christiani nominis longè lateque debacchatus Ecclesiam Orientalem valde debilitauit. Tunc etiam Mahomete inualescente, cœpit Dei cultus & fides orthodoxa ab Oriente in Occidentem transmigrare, tum quoque fuit ipsum cubiculum Angelorum ministerio relictis fundamentis eleuatum, & ad Illyricos prope castellum, cui nomen est Flumen, diuino iudicio transportatum. Vbi cum fortè ob gentis illius incuriam, vel inscitiam religiosè minus haberetur, cum aliquamdiu permansisset iterum trans Adriaticum sinum in agrum Recanatensium, qui olim, vt opinor, Recinenses appellabantur, diuina virtute translatum est, & in silua nobilissimæ mulieris, cui nomen erat Lauretæ, vnde & sacello cognomẽ inustum est, collocatum. Verùm cum in ea silua crebra fierent latrocinia, & plerique

Illiricor

Recanatensium

plerique eorum, qui ad locum illum religionis gratia confluebant, sicariorum insidijs trucidarentur, ne quod veneras ad salutem, fieret perditionis occasio, cubiculum idem miro modo de silua migrauit in vicinum collem duorum fratrum, qui lucrum de religione sectantes, cum cœpissent de questu sacelli eius inter se contendere, causa fuêre vt cubiculum de colle prędicto in viam publicam, vbi adhuc sedet, Angelorum obsequio transferretur. Crescente indies huiusmodi transmigrationis, quę nulla ope humana fieri potuit, & miraculorum fama celebriore versi erant in stuporem vicini populi, & Recanatenses precipuè, quos Recinenses, vel Recinates olim appellatos ante diximus. Nam in horum agro situm est templum, vix tribus passuum milibus distans à mari. Facto igitur Recanatenses magno hominum conuentu, vt sacellum sine fundamentis repererunt, his quę vulgò de eius transmigratione ferebantur, fidem adhibuere, & ne vnquam collabi posset, muro firmissimo iactis altè fundamentis circundedêre, qui tamen nunquam, cùm id maximè conarentur ædificantes, antiquo potuit ædificio cohærere, ne diuinæ virtutis opus admirabile mortali obscuraretur industria.

Anno Christianę salutis M. CCCLXXXVI. cuidam viro innocentissimæ, & puritatis immaculatę viro, qui ad sacellum hoc studio pietatis assiduè, diu, noctuque veniebat, beata Virgo in somnis apparens, predicta omnia reuelauit, & vt omnibus palam faceret, imperauit; quem, vbi noua hæc, & vix auditu credibilia: prædicantem audissent, finitimæ vrbes primo derisere, mox vt eadem sæpius affirmantem, & in sententia firmum, nec vlla irrisione commoueri de proposito vident, ad altiorem inquisitionem veri constantia vehementer animati, sexdecim cordatos viros deligunt, qui communibus circumadiacentium regionum impensis, mari longa nauigatione transmisso, post Dominici sepulchri visitationem peruenerunt in Nazareth, vbi summa cum diligentia, & propter barbarorum sęuitiam, non sine vitę periculo fundamentis cubiculi tandem inuentis, ex parietum crassitudine, intercapedine, figura, & structurę similitudine manifestè depre-

henderunt vera esse, quę de loco sacratissimo per virum sanctum diuulgabantur in patria. Reuersi igitur omnibus quę solerter inuenerant explicatis, Deo verba eorum credibilia faciente populos in ea opinione & fide facilè confirmarunt. Hinc factum est, vt non finitimas tantum, verum etiam longè positas transmarinas, etiam ac transalpinas nationes ad visendum locum fama perduxerit. Nemo est enim tam obstinatæ nequitię, tam feris moribus, tam indomitis ceruicibus, qui, si putet hoc fuisse Virginis immaculatæ cubiculum, ad ipsum videndum, venerandumque summo non accendatur ardore. Ipsa quoque Dei genitrix, quæ suapte natura semper mitissima fuit, & in fauorem hominum inclinatissima, facere non potest, quin ob natiuitatis quoque suæ, & incarnationis Christi iucundam, dulcemque memoriam dignè supplicantibus postulata concedat, cum præsertim ad benefaciendum humano generi amplissimam à filio potestatem acceperit.

Prope sacellum istud, dum adhuc esset in silua Lauretæ, vir quidam Paulus nomine, solitarius, mirabilis abstinentiæ, orationis assiduæ, puritatis Angelicæ, sub quodam tuguriolo dicitur habitasse, qui, dum circa Virginis natiuitatem, sicut quotidie solebat orationis gratia, antelucano tempore veniret ad locum, quotannis toto decennio vidit lumen instar Cometæ clarissimi, duodecim longitudinis, & sex latitudinis, vt à longè poterat æstimari, pedes habens è cœlo versus Ecclesiam descendere, quod mox vt peruenisset ad Ecclesiam subtractum ab oculis euanescebat. Quamobrem dicere solitus erat se putare beatam Virginem, vel Angelum ab ea missum ad Natiuitatis suæ solennia quotannis aduentare, qui venientes ad Ecclesiam protegeret, & confluentium ea die turbarum preces, & vota Deo præsentaret. Paulus Riualducius Recanatensis, perspectæ fidei, & singularis prudentiæ vir, propinqui vici tunc habitator, Neroniano sacelli huius Rectori, iuramento astrictus, constantissimè sæpius affirmauit, auum suum dicere solitum, se ab auo suo sæpius audiuisse,

quod

quod oculis ipse suis vidisset Ecclesiam, hanc transfretare, & super fluctus marinos in modum nauis allabi, ac in terram descendere, & in silua ipsa se collocare. Eidem Rectori Neroniano Franciscus Recanatensis cognomento Prior, iureiurãdo adactus retulit, se audiuisse auum suum, qui centum & viginti annorum erat, dicentem se pluries ipsam Ecclesiam in silua vidisse, introisse, & adorasse, & suo tempore, loco mutato, in duorum fratrum collem ascendisse: atauum suum prætereà villam habuisse vicinam Ecclesiæ dum erat in silua. Hæc quæ supra diximus omnia exceptis admodum paucis quam illustrant, & nulla ex parte vitiant historiam, ex prædictæ tabulæ exemplari authentico, cui fidem adhibere necesse est, decimo Calend. Octob. Anno M.CCCCLXXIX. seruata scripturę veritate transumpta sunt.

DE NOVA ECCLESIA, ET DE MINISTROrum reformatione.

PAVCA ex his, quę nostra ætate prędicto sacello sunt addita posteriorum & aduenarum intelligentię seruire cupiens, adiungenda putaui. Et primò, cur noua illius singularis delubri structura sit inchoata, & quis eius auctor extiterit, mox de eius consummatione, & loci, ac ministrorum reformatione paucis absoluendum. Petrus Barbus patritius Venetus S. Marci Cardinalis, qui posteaquam ad summum Pontificatum assumptus est secundum morem Romanum nomine mutato. Paulus secundus est appellatus, mortuo apud Anconem Pio Pontifice Maximo Romam rediēs, pestilentiæ morbo correptus est, & cùm iā febris ardor, & grauedo capitis, quę in ea ægritudine molestissima est, ac inguinis dolor sic inualuissent, vt equitare amplius non posset, recordatus est vicini cubiculi Beatę Virginis, quod omniū miserorum vnicum solet esse refugium. Concepta igitur spe sanitatis, & aucta propter aduersitatem & metum religione, tremebundus ad sacellum antedictū diuertit. In quo aliquādiu solus cùm orasset, de salute & de summo Pōtificatu, nescio quo pacto certior factus, exiuit,

exiuit, & Ecclesię Curatori aduocato, vt lapides calcem, lig naq́ue confestim preparaet, & operarios conducat ad nouam pulcherrimi atque amplissimi templi constructionem impe- rauit. Romam reuersus in Pontificem eligitur, & mox prodata in opus egregium quod mente conceperat, ingenti pecunia, templi huius, quod tanta mole consurgit in cælum, iecit fun- damenta. Sed eo ante operis consummationem vita functo (non enim diu superstes fuit) successor eius Sixtus, vir doctri- na, sanctitate, & rerum gerendarum prudentia clarissimus, te Reuerendissime domine, quod ei nepos esses, & ob naturę bo- nitatem, quod est maximum Dei beneficium, dignus tanto splendore videbaris S. Grisogoni Cardinalem, & Recanaten- sium Episcopum ordinauit. Tu verò non rapinam arbitratus, te ad tam clarum & illustrem gradum euectum esse, sicut tui similes decet, ad pietatis opera, & ad diuini cultus ampliationē te tanto amplius conuertisti, quo magis id accepta maiore benefaciendi facultate potuisti. Opus igitur à Paulo prius in- cœptum, magnis animis aggressus structuram hanc eo magni- tudinis prouexisti, vt certare videatur cum illis antiquis Ro- manę magnificentię ædificijs, quorum etiam nunc ruinę no- bis sunt in admirationem. Et vt templum & sacraria eius tuta sint ab iniurijs, turres arduas cum propugnaculis in modum validissimę arcis addidisti, vt Turcorum, qui circa hęc littora nauigijs leuibus pręteruolare, & oram istam latrocinijs in- festare cœperunt, incursiones repentinas & impetum ferre possit. Et de templo hęc pauca dixisse sufficiat.

Aliud meriti non minoris apud Deum, & non inferioris laudis apud homines opus inchoasti. Nam quia more Sixti auunculi tui Beatissimę Virgini penitus es addictus, cogitasti quopacto loci maiestatem magis ac magis amplificares. Et audiens ordinis mei fratres, vt ex Ioannis xxij literis apparet, beatissimæ Dei genitricis titulo specialiter insignitos, & sicut ex Decretalium lib. sexto, capite de religiosis domibus, testi- monium habetur, inter omnes religionum ordines antiqui- tate prestare; habuisse item nos ab Helia & Helizeo in monte Carmelo principium & originem, vt auunculus tuus Sixtus literis

literis Apostolicis attestatur, & Patres ac antecessores nostros viros sanctissimos, omnia ferè loca sacra terræ sanctę, inter quę fuit & hoc sacrum Virginis domicilium, olim tenuisse ac religiosissimè gubernasse, priusquam Sarracenis Dei iudicio darentur in prędam: hęc, inquam, audiens rem conuenientissimam, & opiæprecium existimasti nos in antiquam restituere possessionem. Et idcirco hoc anno me Vicario ex Mantuana congregatione, quę, Deo aspirante, de negligentiæ sordibus, quibus pęne totus ordo noster obruebatur, emergens instar antiquorum patrum, vitam & mores nititur instituere, triginta viros approbatissimos in ipsa Ecclesia constituisse, qui in cordis munditia Deo seruientes, audiendis fidelium confessionibus, & diuinis officijs vacēt, ac omnium quę ad diuinum cultum pertinent, curam gerant, quibus inceptis auctor, & conseruator omnium bonorū Deus adiuuat, aspiret & faueat.

Non pretenbo vnum, quod ego ipse his oculis vidi, his auribus hausi. Cùm visitandorum fratrum gratia nuper co me contulissem, contigit, vt mulier quædam Gallica nomine Antonia, opibus & parentum nobilitate satis clara, & iam diu à pluribus dæmonijs obsessa, ad sacellum gratia curationis duceretur à viro: & dum presbyter Stephanus, vir integerrimus super eam de more legeret adiurationes, quas Grecè dicimus exorcismos, dęmon quidam, qui Arcton se nominabat, & eum se esse iactabat, quo instigatore trucidati sunt innocentes, interrogatus ad suam confusionem, an id cubiculum fuisset Virginis immaculatę, respondit fuisse quidem, sed id se inuitum fateri, & ad huiusmodi veritatis confessionem à Maria cogi, qui & locum vbi Gabriel, vbi Maria fuerat ostendebat. Adiuratus iterum, vt diceret, quinam loci ipsius, dum esset in Nazareth, curam habuissent, post iteratos sępius exorcismos spumans, furens, ac ob oculos subuertens, & linguam exerēs, tandem ægrè respondit: Carmelitas antiquos curam eius habuisse. Hęc non à me conficta, sed audientibus multis, qui adhuc supersunt, ita gesta narrātur. Cætera quę propè infinita sunt, & inenarrabilia miracula, ne simi oneri tuę Reuerēdissime dominatroni, aliunde multipliciter occupatę, consultò prætermitto.

termitto. Aliquando tamen, cùm dabitur otium, clariora quędam ex hoc colligere, quæ matris suę meritis Christus in eo loco dignatur misericorditer operari, conscripta tuæ Reuerendisśime Dominationi dedicare consilium est.

Eiusdem ad eundem Lauretanæ Ecclesiæ laudatio per Parelelum.

His igitur recitatis Reuerendisśime in Christo Pater, ac Domine colendisśime, pro tuis multiplicibus, ac immensis in nos beneficijs, & pro nostro in te affectu, & singulari charitate, volo, quid de cubiculo illo sacratisśimo mente conceperim, & sentiam, breuiter explicare, vt meam audiens, quam rectam esse non dubito, tuam de loci illius præstantia, atque sanctitate ad promerendum fauorem beatæ Virginis, cui more auunculi tui Sixti, Pontificis Max. es addictisśimus, confirmes opinionem. Beatisśimæ Virginis Lauretanę, venerabilis, ac toto terrarum orbe celebrarisśimus locus, in quo manifestis, ac euidentibus miraculis quotidie diuina virtus effulget, proculdubio, in primis debet à cunctis fidelibus honorari. Constat enim sacellum illud sacratisśimum beatisśimæ Dei genitricis Mariæ, cœlorum Reginæ, Angelorum dominæ, militantis Ecclesiæ patronę, peccatorum aduocatę fuisse cubiculum, quo ipsa nata, in gremio ac sinu Annę matronæ sanctisśimę dulciter educata, in quo ab Angelo salutata, in quo denique nostre salutis auctor, ac mediator Dei & hominum Christus Iesus incarnatus, & vsque ad fugam in AEgyptum, & post reditum ab AEgypto fuit enutritus. Atque ita res naturæ rationales, quę naturis alijs dominantur & president, in istud domiciliū, quasi in conclaue quoddam, diuersoriumque secretisśimum conuenere, vbi de republica totius mundi consultatio salutaris haberetur. In eo namq; reparationis humanę iactū est fundamentū, pullulauit nouę legis exordiū, reuelatū est diuinę mentis arcanū, & factū est illud immensę charitatis, & supernę dignationis officium, quod, vt Paulus inquit, vbi venit plenitudo tēporis, humano generi Deus apparuit. Quamobrē iudicio meo, tanta est loci huius dignitas, talis gloria, tam excelsa maiestas, vt ipsum locis omnibus, quę sub cœlo sunt, vel anteferre,

vel æquiparare non dubitem: nusquam enim magis egregia opera, magis alta mysteria diuina clementia monstrauit in terris. In agro, vt ferunt, Damasceno, de limo terræ homo creatus, hîc de purissima virginei corporis substantia, nulli peccato obnoxia, Deus homo factus est. In terrestri Paradiso mulier de viri latere sumpta; hîc mulier virgo, naturæ ordine mutato, Dei mater effecta est. In arca Noë generis humani saluatæ reliquiæ; hîc toti mundo salus est orta. Sub quercu Mambræ credentium pater Abraham tres Angelos vidit, & hospitio suscepit; hîc Angelus, Deus, & Maria: Deus, inquam, non in hospitio tantum, sed in vtero Virginis, in carne nostræ fragilitatis, in vnitate personæ suæ diuinitatis. In monte Syna lex Moysi tradita Dei digito scripta; hîc Deus fecit potentiam in brachio suo, & datus est nobis ille, qui est via, veritas, & vita. Templum illud Salomonis admirabile quidem fuit & gloriosum, ac Dei præsentia sanctum, ac venerabile, sed vbi, quæso, Deus præsens magis vnquam fuit, quam loco isto, qui primus Dei præsentiã corporalem accepit. Arca fœderis tabularum receptaculũ, legis armarium, quod profanis manibus attrectari non licuit, præcipua seruabatur obseruantia; at in sacello isto, non tabulæ lapideæ, sed ipse legis auctor, & consummator in carne Deus, qui in vento Heliæ, in igne Moysi legitur apparuisse. Fateor, nec dissimulare quisquam potest; fuit Bethlehem ciuitas illa Iudææ, quę quondam Ephrata dicebatur, Christi natiuitate felicissima, in qua carmen illud Angelicum: Gloria in excelsis Deo, cœlesti voce cantatum est; sed Christus illic floruit, hîc radicauit. Ille mons excelsus, in quo Christus cum Moyse & Helia loquens, transfiguratus vestibus, & facie glorificata visus est ab Apostolis, ad breue tempus exultauit. Hîc autem locus longa, secretaque conuersatione Deo familiarissimus. Hîc conceptus, hîc nutritus. Prata illa trans mare Galilææ, in quibus tot hominum millia saturata leguntur: Lazari, Zachei, & Simonis, & cetera loca, quę dignatus est Christus sua præsentia, & miraculis illustrare, profecto sunt omni veneratione dignissima, sed vbi, quæso, Deus vnquam maius miraculum exhibuit; Hîc verbum caro factum est; hîc

Deus

Deus, vt visibilis ad vitę nostræ palæstram, & ad exercenda mirabilia opera proficisceretur, tunicam nostræ mortalitatis accepit. Mons Oliuarum, nimirum qui Christi ascensione cla-rissimus; sed locus ı'ie & Annę domicilio, & beatissimę Virginis natiuitate, & Christi cóceptione nobilitatus est. In Cruce iuxta Hieremiæ vaticinium, cuius meminit Paulus ad Hebreos, coniam natum; hîc vero nostræ salutis opus est inchoatum. Hîc prima; illic vltima statio Christi morituri. Hîc ad vitam, illîc venit ad mortem. Ista cum gaudio festiuitas; illa nobis celebranda cum luctu. In sepulcro iacuit Christi corpus exanimatum, non diuinitate quidem, sed humanitate spoliatum: hîc autem Deus & homo Christus Iesus diu cum matre versatus est. Hortus ille in quo Christus orare consueuerat, inter loca sanctitate præclata, nequaquam postremus est habendus; at in sacello isto Christus paruulus & adultus orauit, quieuit, manducauit, bibitque. Eremus illa dominico consecrata ieiunio, non parum habet venerationis & laudis; at in domo ista quoties abstinuisse, & ieiunasse Christus, & maiora opera virtutis exercuisse putandus est; cuius vita erat sanctitas, doctrina, veritas, actio, charitas, cogitatio, pietas, conuersatio, sanitas. Beata quidem Zachariæ domus duarum matrum salutatione illustrata, Christi & præcursoris decorata præsentia; sed domus huius longè maius est priuilegium, nam preter ea quæ domui Zachariæ dantur ornamenta, hoc plus habet, quod fuit ab Apostolico sacrata collegio. Iordanis vndę dominico gloriantur attactu; sed domus ista Virginis immaculatæ tota Christi manibus contrectata, pauimentum hoc toties Christi tulit vestigia, parietes isti conscij fuere Christi incarnationis. Sed quid plura de domus huius ineffabili dignitate connumerare pergo? licet mihi Patriarchæ Iacob sermone concludere: Terribilis est locus iste; non est hîc aliud nisi domus Dei, & porta cœli. Omnes igitur Christifideles, & verè Catholicos exhortamur, vt suæ salutis memores, & diuinæ clementiæ non ingrati, quę vnquam nobis patrocinari non desinit, hoc Virginis Marię domicilium, Christi habitaculum, Spiritussancti thalamū, gratiarum thesaurum, diuinę pietatis

æternum monumētum, misererū commune præsidium, summa religione, summa pietate adeant, honorent, venerentur, & colāt, & Deo immortali gratias ingentes agāt, qui tale seruauit in terris pro humana imbecillitate confugium. Amen.

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITÆ AD HIERONYMVM MEdiolanensem, eiusdem Ordinis, de causa diuersitatis inter Interpretes sacræ Sripturæ,

EPISTOLA.

CRIBIS Hieronyme frater carissime, me in tractatu, quem contra nouam opinionem de loco generationis Iesu Christi nuper edidi, promisisse quandoque declaraturum, cur inter interpretes sacrarum scripturarum sit, vt apparet, tanta diuersitas, & dicis te summopere id desiderare, rogasq; vt huic voto tuo velim satisfacere, & onus hoc assumere, ea præsertim de causa, vt sanctissimo patri Hieronymo suppetias feram, qui quotidie laceratur ab Hebreis, inuerecunde, temerarieque dicentibus, ipsum inconsulte tale onus subiisse, cum Hebraici sermonis esset ignarus. Fateor id verū esse quod ais de Hebreis, & sepenumero non sine graui stomacho taliter calumniantes audiuisse me memini, mecumq; dixisse Virgilianum illud:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor.

Propterea mi Hieronyme, si parem me agnoscerem tali negotio, non esset mihi opus hortatore: satis enim sum ad hāc pugnam animatus, & tam indignis latratibus satis prouocatus. Sanctissimum patrem Hieronymum tam magno, tam excellenti ingenio virum, perdiscendę linguæ gratia tam diu inter Hebręorum doctissimos versatum, tam longo transferendi studio exercitatum dicunt ignorasse Hebraicam linguā, quam plerique nostrę ætatis homines pauculis annis, & mediocri

dioceri cum labore didicere: Quorum vnus est *Iohannes Reuchlin qui nuper grammaticam Hebraicam fecit Latinam, & nobis sua vigilantia munus hoc contulit, vt post prima elementa praeceptoribus Hebraeis non egeamus.* Septuaginta interpretes, quorū historiam scripsit Aristeas, sub Eleazaro summo sacerdote fuere doctissimi: constat tamen eos in plerisque defecisse, & nullus Hebraeorum in eos inuehitur. Ruunt omnes contra Hieronymum: relictis omnibus aliis totum belli pondus vertunt in eum. Tamen Hieronyme, ne te patiar tamdiu esurire, faciam te participem micarum pauculatum, quas sub doctorum mensis collegi, & ex quibusdam paucis locis, presertim ex vno Psalmi versiculo, quem quotidie legimus, tibi ostendam, vnde pro maiori parte videtur emanasse talis discordia: & ne multis te morer, sic habeto, fere totam hanc diuersitatem ex similitudine quadam valde captiosa profluxisse. In Canticis Canticorum capite primo damnatur ab Hebraeis nostra translatio, in qua sic legitur: Meliora sunt vbera tua vino: aiunt enim dod דדיך cum vau, que loco illo ponitur, significare non vbera, sed dilectionem: siue vau autem significare vbera, siue mamillas: & volunt illic legi debere dilectiones. Ecce quomodo ex vocum similitudine tanta sit illic ista varietas. At dices fortasse debuisse interpretes non voces attendere, sed orthographiam diligenter inspicere: respondetur ex vocum similitudine codices quoque fuisse variatos, & librariorū vitio talia errata passim inoleuisse. Venio ad Psalmi centesimi noni versiculum, qui quotidie est in ore canentium. Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus sanctorū: ex vtero ante luciferū genui te. In Graeco idē legitur μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σοῦ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Et haec existimatur septuaginta interpretum fuisse translatio: ideoque credenda est fuisse conformis Hebraeorum libris, qui tunc legebantur. Et ex hoc sequitur codices Hebraicos, vel fuisse tunc varios, vel post illud tempus fuisse mutatos. Longe enim aliter tempore Hieronymi legebatur, & nunc quoque legitur, vt ex eius translatione, & ex ipsis Hebraeorum libris ostenditur. Vbi tunc erat שחר nunc est שחר.

primum significat tecum: secundum populus tuus. Vbi tunc erat נדיבות, quod est duces vel principes: nunc est נדבת quod est spontanei vel vltronei. Vbi tunc scribebatur בהדרי vel בהע: nunc ponitur בהררי primum significat in splendoribus vel ornamentis: secundũ vero in montibus. Vbi prius erat ילדתיך, quod est genui te: nunc est ילדותיך, quod interpretatur adolescentiæ tuæ. Ecce Hieronyme quanta diuersitas ex similitudine, tum dictionum, tum litterarum est introducta. Mille tales loci possent afferri ex scriptura sacra: qualis etiam est ille in Psalmo xix. in quo vulgata editio habet, foderunt: Græci codices ὤρυξαν quod est idem. Hieronymus dixit circumdederunt: pro quo in Hebreo fuit olim כרו, quod prædictæ interpretationes satis ostendunt: nunc autem est כארי, quod vertitur sicut leo. Adspice quanta sit secuta mutatio. seu per errorem casu acciderit, seu per fraudem de industria fuerit à Iudæis excogitata. Ab ipsis Iudæis audiuisse me memini fuisse olim duos Hebræos linguæ suæ peritissimos, quorum vnus Ben-Nephthalim, alter Ben-Asar vocabatur, & hos, cum sacras scripturas huiusmodi varietatibus viderent respersas, suscepisse aiunt curam corrigendi, & circa eas diu multumque desudasse, vt in vnam omnia formam reuocarẽt: remansisse tamen tandem in plerisque locis discordes, vt verificetur illud antiquum adagium: *Quot capita, tot sententiæ*. Ex hac diligentia duorum istorum supplantati fuerunt veteres translatores: nam sublatis, expunctisque dictionibus primis, quas nostri transtulerant, similes sunt suppositæ, quæ sensum longè alium pepererunt. His adiunge, quod antiquitus Iudæi scribebant sine punctis, sicut nunc quoque scribunt pentateuchum, quo vtuntur in synagogis. Postmodum excogitarunt puncta, & virgulas, quæ vocalium vicem gerunt: scribũt enim Hebræi nonnumquam consonantes sine vocalibus: quo fit, vt nescias, nisi per quam familiarem habeas scripturam, quomodo sit legendum דוברי & דיברי duæ dictiones ex iam supradictis scribuntur ijsdem litteris: & si puncta nō addantur, liberum est proferre, vt lector voluerit: punctis vero additis, libertas aufertur, & legendi licentia cohibetur. Habent insuper Hebræi quædam

dam elementa ſibi inuicem ita ſimilia, lectoremque interdum adeo fallentia, vt quid legat neſciat: ſicut ר. ד. ו. ז. ב. כ. Habes exemplum ex duabus dictionum ſupradictarum, ſcilicet adere & atere. Habeo ego librum Hebraicum pſalmorum manu exaratum: habeo & impreſſum. In primo, לעדיי cum iod in ſecundo, הדרי cum d notatum eſt. הררי autem ſignificat montes: adere ornamenta vel ſplendores: quo factum fuit, vt aliqui tranſlatores dixerint in ſplendoribus, vt habet noſtra communis editio: aliqui vero in montibus, vt Hieronymus. Dum hæc mecum meditor, ſuperuenit qui diceret in Pſalmo octogeſimo quarto, pro eo quod nos dicimus: Et in eos qui conuertuntur ad cor, melius dici à Græcis, Κάι ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας καρδίαν ἐπ' αὐτόν. Quod eſt, & in conuertentes cor ad eum, mox ad codicem Hebraicum me conuerti, repertique ſcriptum, ואל ישובו לכסלה veal iaſubu lechiſla, quod interpretatur, & non conuertantur ad ſtultitiam. Arripuique mox Hieronymi tranſlationem ad Chromatium, quam textui Hebraico reperi conformem. Et ecce dũ cogito vnde vecordes hi, cor illud traxiſſent, quod non ſit in Hieronymo, neque in Hebreo, verti oculos ad caf, quod ponitur pro le, in principio dictionis בכסלה chiſlah, & manifeſtè deprehendi tranſlatores bet, pro caf poſuiſſe, & litterarum affinitate deceptos ex le & caf, in bet conuerſa feciſſe leb, quod cor ſignificat, & ſic ex parte ſtultitiæ cor illud emanaſſe. Eſt igitur Sole ipſo clarius, vel interpretes erraſſe, vel textus poſtmodum immutatos fuiſſe. At quia difficilè adduci poſſum, vt credam ſeptuaginta, quorum tranſlatione Græci vtuntur, caf à bet diſcernere voluiſſe: puto magis textus deprauatos. ſed, vtcũque res ierit, hũc quoque ſimilitudo errorẽ fecit. Sed heic eſt altera fraudis occaſio, nam ex aleph & lamed ſine punctis non minus fit el, quod eſt ad prepoſitio, quam al, quod eſt negatio. qui volunt el, id eſt ad, ſupponunt duo puncta: quibus vero placet non, virgulam ſubſcribunt. Hieronymus al & caf repperit, ſicut modo ſcribunt Hebræi. Alij el & bet vel repperernt, vel ita ſcribendum, legendumque putarunt. ſic vtraque lectio ſaluari poteſt. Sed, vtra ſit verior, quia ſciri non poteſt, ſequimur coniecturas. Poteſt iam tibi inno-

innotuisse ac persuasum esse varietatem scripturarum ex similitudine, vt ante dixi, profluxisse. Persuadeo hoc idem per nostra exemplaria. In vltimo capite Euangelii Iohannis fere omnes legunt, Simon Iohannis diligis me, cum ex codicibus Grecis, & ex commento Cyrilli patriarchæ Alexandrini Carmelitæ nostri manifestè constet, Iona, non Iohannis legi debere, quod alteri loco conuenit, vbi Christus dixit: Simon bar-Iona, id est, Simon fili Iona. Capite eodem legitur: Sic eum volo manere, donec veniam: quod sic occupauit mentes Latinorum, vt veritatem audire nullo pacto velint. & hinc deprehenditur vis consuetudinis, de qua dixit Aristoteles in Metaphysicis, quod *plerique propter consuetudinem audiendi faciunt resiliunt veritati*. Grece sic legitur, *ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν*, quod est, si eum volo manere: *ἐὰν* enim in si, & non in sic transferri debet. Sed similitudo fecit hoc vitium, quod sine Greco exemplari non potest curari. Euangelista enim Iohannes Euangelicā historiā Græce conscripsit, ad quā oportet haberi recursum. In psalmo quoque quadragesimo primo, vbi legitur Sitiuit anima mea ad Deū fontem, legi debet fortem: nam in Hebræo est ה, quod fortē significat, & septuaginta interpretes *ἰσχυρόν*, id est, fortem traduxerunt. Subijciam transeunter alium locum, in quo frequenter erratur à nostris in Canticis canticorum capite sexto & septimo, ponitur Sulamith nomen mulieris: nos corrupto vocabulo, l in n commutantes, dicimus Sunamit, vel Sunamitis: Sunamit autem per n, cognomen fuit Abisag puellæ, quę cum Dauid quondam decrepito dormiebat, vt legitur in principio tertij libri regum. Alia quoque causa potest adduci. Sunt enim apud Hebræos quędam dictiones æquiuocę, seu pluriuocæ quę appellantur à Gręcis homonymę, quando scilicet correspondet vna multis rebus appellatio: propter istas etiam non parua translatores ligat perplexitas: adeo vt sępius alucinērur: sicut accidit viatoribus, cum in locum multiuium sunt redacti. Affero huius rei solum hoc exemplum. Iad significat prophetiam, consilium, virtutem, ripam, latus, locum, manum, nonnumquam etiā pro incrustatura legimus positum, vt Exodi vigesimosexto capite reperitur. Istis adiungam tamquam

quam corollarium & hos duos locos: in quibus quotidie, & quidē turpiter erratur à nostris. In Psalmo C X L I nos legimus: Viduam eius benedicens benedicam, vbi nullo modo vidua legi potest, error iste venit à Grecis, natus ex similitudine duarum dictionum, scilicet θήρα & χήρα prima venatio, secunda vero vidua interpretatur. qui ergo viduam transtulit χήραν in Greco scriptum inuenit. quæ lectio nullo modo stare potest: quia zeda legitur ab Hebręis: zeda autem viaticum vel venatio interpretatur, non vidua, quæ Hebraicę dicitur, almana. Alius itē error venit à Grecis: nam in Psalmo lxxxvj. legitur à nobis: Nunquid Sion dicet. qui sic transtulit scriptum in Greco reperit μήτι quod est nunquid. Alibi legitur mater Sion, & qui sic trāstulerunt, μήτηρ in Græco reppererunt. Neutrum autem potest defendi: nā in Hebręo est vle, vel vi Zion: quod est, ad Sion. Legi ergo debet, vt transfert Hieronymus, Ad Sion autem dicetur, vel, & ad Sion dicetur. Quibus fit, vt verum sit quod dicit Hieronymus, scilicet translationem esse opus periculosum, & obtrectatorum latratibus patens, & varietatem istam non prouenire, vt isti calumniantur, ex ignorantia, sed ex ipsa rei natura difficili intricata atque perplexa: qualis est via per loca senticosa, lubrica ac salebrosa. Habes mi Hieronyme, & si non fortasse totum quod optabas, saltem quod ego in presens aliunde occupatus potui præstare tuę caritati. Concludam ergo illo Horatiano:

Viue, vale. si quid nouisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his vtere mecum.

FINIS.

BAPTISTAE MANTVANI CAR. MELITÆ, THEOLOGI, CONTRA eos qui detrahunt ordini Carmelitarum. Ad Reueren. D. Sigismundum Gonzagam, S. R. Ecclesiæ Cardinalem, eiusdem ordinis protectorem, Apologia.

Doleo reuerendissime Pater ac illustrissi. Domine quod non tam occasione inducar, quam necessitate compellar respondere maledictis improborū, & quod contra morem ac institutum meum cōpellar rixari, & videri litigiosus: quod vitium à teneris annis ad hanc vsque ętatem nesciebam. Apprehendā ergo stylum, & quod coram loqui non datur, litteris committā, vt ingrediatur sermo per oculos, cui negatur intrare per aures. Patienter ergo ferte, si importune te adorior, si intempestiue te interpello, si nugis te onero. Nolumus litteras tibi esse moiestas. Iube eas silere: differ arbitratu tuo eas legere, quousque earum iucunda sit lectio. Est hęc in epistolis maior commoditas, quā in viua voce, quod lectoris arbitrio loquūtur & silēt. Te cū ergo paulū expostulabo, & nō meę laudis gratia, sed pro gentis meę defensione, quā nō possum sine culpa indefensam relinquere, pauca subinferam: quod si in hoc certamine quidquam mali exempli forte videbitur, in litis auctores retorqueto. Nos enim non ad offendendum, sicut ipsi, sed ad defendēdum arma suscipimus: non mittimus in eos tela, sed potius repellimus in nos missa. Quod si inter repellendū quenquā eorum feriri cōtigerit, faciet hoc casus, nō nocendi animus. Displicet vel minimum eorum per me læsum iri: nec minus egre fero quod nomen innocētię coger amittere, quā quod nos vi deā tātis eorū patere calūnijs. In ff. de iustitia. l. vt naturā Florentius ita inquit: Iure hoc euenit, vt quod quis ob tutelā sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur: & cum inter nos cognationem quandam natura constituerit, consequens est homi nē homini insidiari nefas esse. sic lex. Quod si hoc licet vnicuique pro sui defensione, quid pro suorum omnium, & pro religionis

ligionis falite licebit? Audies rem nefariã, nauseosamque subsannantem, plenam iniuriarum, plenã scurrilitatis, & utinam me n̄r ar. euidens facinorosę mentis indicium. Hæc est inuidorum superborumque hominum consuetudo supra quam dici potest fœ a, supra quam ferri possit onerosa, vt illi, quia proximorum bonis offenduntur, hi quia certãt videri celsiores, sem per molia͂ntur ea couellere, si possunt, vel obscurare, si non possunt, quibus superari videntur ab aliis. Iam totus fereChristianismus intelligit, & est tam nostris, quam alienis notatum annalibus, apostolicis etiam literis approbatum sacrum ordinem nostrum beatissime Dei genitricis Mariæ titulo insignitum: sed quosdã homines fecit sua malitia iam linguaces, tam ingeniosos ad cauillandum, tam versutos ad suggillandum, vt nonnullos simplices, & idiotas garrulitate sua prouocent ad credendum Mariam, quę in nostro scribitur titulo, fuisseillam Ægyptiam meretricem, quæ post spurcissimam vitę obscenitatem ad se tandem reuersa more Magdalenę venit ad Christum, & per longam grauemque pœnitentiam facta est de illarum numero meretricum, de quibus Christus dicit: Meretrices pręcedẽt vos in regno cœlorum. Vide quęso pater Reuerendissime, si homo iste iocatur, quanta sit in ioco illiberalitas, quanta petulantia, quanta obscenitas, si serio loquitur, quanta sit in eius verbis acerbitas, in intellectu obscuritas, quam sit atrox & amarum istud scomma, quanto igne flamigeret ista phalarica: profecto his conuenit illud Psalmi: Exacuerunt linguas, vt serpentes, & illud: Non est in ore eorũ veritas Cor eorum vanum est, sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, & quomodo bone Deus nõ extimescunt illud psalmi Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Sed dubito verificatur illud in eis: Excæcauit enim eos malitia eorum. O nos infelices in quos annos lapsi sumus, in quam tempotum calamitatem iam peruenimus? Certe in eã, de qua prędictum est, Refrigescet charitas multorum. O lamẽtabile morum excidium, o virtutum iacturam deplorandum. *Qui debent esse sal terræ, lucerna accensa super candelabrum, & ciuitas supra montem posita, ad condiendam terrenam inscitiam, ad fugandas sæculi*

tenebras, ad piorum innocentiam protegendam, facti sunt insulsi & obcæci, & amißis diuinæ gratiæ muris dißipati, solo æquati, funditus euersi. mutatus est color optimus: defecit sanctus: diminutæ sunt veritates à filijs hominum. Sed gratias ago Deo meo, quod, vtcunque res eat, tandem sapientia vincit malitiam. Nam in summorum pontificum priuilegijs, & precipuè Sixti, qui nos mirificè studuit decorare, non dictum est Mariæ simpliciter sed additum est Dei genitricis, quod Græce dicitur theotocos. Sunt eiusdem rei plura testimonia. Legimus enim in antiquis historijs, quas viri litteratißimi, non solum nostræ professionis, sed etiam extranei scripserunt, patres nostros non Carmelum Nabal, sed Carmelum Eliæ inhabitasse, qui est inter Iudæam & Phœniciam, in diœcesi Cæsariensi: & in eo construxisse sacellum matri Christi paulo postquam e vita migrauit: & fuisse sacellum illud à Palæstinis & Phœnicibus, Galilæisque gentibus celebratum, & in summa semper habitum reuerentia, vtpote quod existimabatur ædium Mariæ primam esse. Quo factum est, vt populis in eam appellationem consentientibus ab eo sacello cognomen habuerint, & merito quidē: decuit enim eos tantę Virginis titulo insigniri, qui primum ei templum dedicarunt. Iosephus Antiochenus in speculo perfectę militię ecclesię primitiuę sic de nobis inquit: Perfectorum militum Christi coadiutores surrexerunt strenuißimi viri solitarij, contemplationique dediti, sanctorum prophetarum Eliæ & Elisei imitatores, qui de mōte Carmelo descendentes per Galilęam, Samariam, & Palęstinam fidem Christi constantißimè sparserunt: quique in Virginis Marię honorem in Carmeli montis decliuio fabricantes oratorium Saluatoris matri specialißimè seruierunt. Legimus etiam, & Bartolomæus Platina meminit in vitis Pontificum, Honorium quartum voluisse patres nostros pro pallijs variatis, atque virgatis, quibus more Palęstinorum vtebantur, vestiri candidis, in signum puritatis beatissimę Virginis, cuius titulo erāt insigniti. Quod futurum aliquando multo ante Deus ostenderat: nam, vt recitat Petrus Comestor scholasticę historiæ scriptor, Sabacha pater Eliæ nondum nati, vidit in somnis viros candidatos se inuicem

salu-

inuicem salutantes. Sed de his iam satis. Sublata est iam verbi equiuocatio: obstrusus est aditus his offucijs. Qua via deinceps insidiaberis nobis, ô noster Zoile quicumque es, qui non prohibes linguam tuam à malo, nec cohibes labia ne loquantur dolum? Sed quid nō audet diruere superbia? quid coinquinare non pergit inuidia? Aiunt tursum nos gentem obscurā regulā nō habere ab Ecclesia approbatam. Pijssimè Deus quod genus hoc hominum? quæue hunc tam Barbara morem obseruat patria? Hospitio prohibemur arenæ. Gens heri aut nudiustertius nata nō veretur fratres nostros antiquorum patrum reliquias taxare iam irreligiose, tam inhumane, vt nihil religionis præse ferant, nihil humanitatis videantur habere. Regulam dicunt nos non habere? Ante Christi aduentum regulam habebamus, quam discipuli Eliæ filij Prophetarū obseruabant. Post Christi aduentum pro vitæ regula semper habuimus Christi Euangelium, acta, & epistolas Apostolorum. Hanc eandem regulam habuit Basilius, habuit Augustinus, habuit Benedictus. Vnde didicit Franciscus quæ obseruanda dedit discipulis? forte ne excogitauit à seipso? nonne accepit ex euangelio? nonne euangelium est approbatum? Quam regulam habebant Paulus & Antonius in Aegypto, Hilarion in Assyria, Benedictus in Italia: eandem nos habebamus in Carmelo, in montanis Iudææ, in tota Assyria, in Aegypto, in Arabia, in Phœnicia in Cypro. Accidit sub Christo quod & ante legitur accidisse: quādiu enim vixit memoria disciplinæ Adæ, nō erat opus hominibus alia lege. At vbi subrepere cœpit obliuio, & lux primitiua veritatis exstingui, pro facie iam finita prolata est altera lex, scilicet Mosaica, quę vsque ad Christum nobis luxit. At vbi venit plenitudo temporis, & Sol iustitiæ Christus apparuit, iam non facibus, non lucernis, non luce mendicata nobis opus fuit: Sol enim emicuit, & omni tenebrarum expulsa caligine cunctis gentibus dies illuxit. Tunc fides, tum caritas, tum religio, tum pietas non per vrbes tantum & castella, sed per nemora ipsa, per loca deserta, arida & inaquosa longè lateque floruerunt. Tum erat passim vnus vitæ modus, vna morum regula, vna forma sanctitatis vbique.

Tunc martyres venerunt: virgines prodierunt, monachi, heremitę, & anachoritæ pullularunt. At vbi paulum feruor intepuit, nubes quędã suborta est, id est obliuio primæ sanctitatis, quæ Solem aliquantisper obscurauit. Prodierunt mox doctores, qui varijs doctrinis Soli, id est Christo succurrerunt. Tam pleriquę laici religionis studiosi lucem à doctoribus acceperunt, quam ab ipso Sole primi capiebant. Hinc sunt egressæ regulæ istę, quas isti dicunt nos non habere. Sed de hoc rursum paulo infra dicemus: redeo ad propositum: Nos vocant genus ignobile, quorum fuit, vt antedictum est, tam antiquum, tam illustre principium, vt ex ea saltem parte cunctis religionum ordinibus, quod sine inuidia dictum sit, non solum possimus, sed etiam debeamus anteferri. Nos respiciebat Hieronymus, cũ dicebat: Princeps noster Elias, dux noster Eliseus, duces nostri filij Prophetarum. Quid si dicerem ipsum Hieronymũ, ipsum quoque Basilium, qui monachis orientalibus regulam scripsit, fuisse de nostris? Rident forte isti, qui quod cæci sunt, & historiarum penitus ignari, nos appellant gentem obscuram: *cæcis omnia videntur obscura*: tamen hæc vera esse auctores idonei prodiderunt. Quin & Iohannem Baptistam nostris adscribũt: quod & videtur Christus innuere, cum de ipso dixit: Et si vultis scire, ipse est Elias. Huius quoque signum est, quod inter duos Eliæ discipulos, Eliseum scilicet & Abdiam fuit sepultus. Sed nolo in pręsens plura congerere: nec plures merces in nundinas ferre. Reperimus, & in promtu omnibus est, & oculo ad oculum potest videri, Leonem quartum Pontificem Maximum largas indulgentias nostris benefactoribus elargitum, quem constat pontificatum gessisse anno salutis nostræ octingentesimo quinquagesimoquarto: Franciscum vero & Dominicum, viros quidem sanctissimos, constat circa Millesimum ducentesimum annum floruisse. Quo fit, vt arctissimo iudicij articulo concludi possit nos Carmelitas saltem per trecentos & quinquaginta annos antecessisse Minores, & Prędicatores: hoc inquam conuinci potest scriptis & litteris Apostolicis, cõtra quas nulla exceptio fieri possit. Ex historijs vero nostris & alienis, quibus saltem tanta est fides, quanta isti volunt

volunt dari suis, altius nostra tendit antiquitas. Vnde & in sexto Decretalium libro, cum de religiosis domibus agitur, post quorumdam nouorum ordinum mentionem ita legitur. Eremitarum autem sancti Augustini & Carmelitarum ordines, qui, dictum hoc est, Lateranense Concilium præcesserunt, in solido statu volumus permanere: Quibus verbis & nostra antiquitas, & approbatio ipsa satis constat. Nam cum illic dicatur nos concilium Lateranense præcessisse, & nos debere in statu solido permanere, compendio luculento, & efficaci nostræ vetustati testimonium fertur. Sed sunt nonnulli, qui solito, non solido putent legendum. Verum glossema id paruit putamus, cum habeamus firmiorem Apostolicum sermonem, cui magis inherere nos oportet. Nam Iohannes xxij. in sollenni priuilegio nobis concesso locum illum Decretalis exponit dicens hoc pacto. Sacer ordo vester in agro Domini diuina dispositione plantatus, & titulo beatissimæ Dei genitricis Mariæ specialiter insignitus, quem in statu solido, stabili & firmo volumus permanere, & reliqua. Ecce quam sapiēter iste summus Ecclesię pater duobus adiectis nominibus, id est stabili & firmo, fecit clarum, quod similitudo dictionū obscurarat. Quod si subinferat aliquis, quemadmodum solent plerique nugari, cur ergo vetustatis locum non tenemus? Respondemus futurum forte, vt olim teneamus: possumus id sperare, quoniam iure nobis est debitus: interea sicut Christus consulit, in loco nouissimo humiliter recumbemus, donec veniat qui nobis dicat, Adscende superius: nec ad hanc præsidentiam multum anhelamus. Nam cum, vt Paulus inquit, non habeamus heic ciuitatem permanentē, sed futuram inquiramus, *stultum putamus peregrinos in via de honore contendere, qui solum conari debent in patriam cum salute peruenire.* Aiunt nos gentem obscuram, quorum maiores, vt supra diximus, fuerunt Apostolorum coadiutores, Samaritanorum, Galilæorum, & Palæstinorum Euangelistæ. quorum multos Lodouicus rex Francorum è Syriaco bello rediens, secum adduxit in Gallias, vt eos haberet domi intercessores, quos foris habuerat coadiutores. Nos gentē ignobilē vocant: quorum multi sunt sancti confessores: quorum multi fuerunt

fuerunt doctores eximij, disputatores acerrimi, vt eorũ scripta indicant, quę adhuc extant, & vbiq; leguntur. Alios breuitatis causa pretereo quatuor: tres istos preterire non possum: Cyrillum Alexandrinũ amicissimum, qui in concilio Ephesino legem ferri obtinuit, qua cautum est, vt Mater Christi theotocos, id est Dei genitrix appelletur. Et Cyrillum presbyterum natione Grecum, qui per longum tempus in monte Carmelo legitur habitasse, & spiritu prophetico claruisse. Accidit enim sancto tali eius res dictu mirabilis, & que nullo pacto sit reticenda. Illo ergo missam celebrante, tabulæ duæ argenteæ litteris Grecis exaratæ repēte super altare descenderūt, quas completo sacrificio summa cum religione, quippe quas iudicabat cælitus sibi missas, accepit ac perlegit. Cum autem vidisset eas multis obscuritatibus inuolutas, fecit eas Latinas, & misit in Siciliam, ad Ioachim abbatem Floriacensem, qui scripsit in eas commentum, multa inde eliciens supra futuris religionum ordinibus, & super venturo ecclesiæ statu, & precipuè super ordine Minorum, & Predicatorum, qui paulo post pullularunt. Et ne videamur ista somniasse, quod tabulę [illegible] forte dicturi sunt, lege librum Bartolemei Pisani, quem scripsit de laudibus beati Francisci: ibi videbis fieri mentionem de omnibus quę dixi de Cyrillo, de Ioachim, de tabulis, & de omnibus vaticinijs antedictis. Venio ad tertium Angelum martyrio coronatum, qui preter sanctimoniæ splendorem claruit etiam spiritu prophetiæ, & multa de futuris vera predixit: presertim de regno Turcorum ampliando, de rep. Christianorum affligenda, vsque ad ea tempora, quibus Turci in Italiam peruenerunt: quę omnia fuerunt hactenus adimpleta. Hunc virum sanctissimum Romę quondam repertum beatus Franciscus ita est veneratus, vt prostratus in terram pedes eius sit deosculatus, eumque predixerit martyrem futurum. Angelus autem mox vt surrexit eum intuitus, in hec verba prorupit. Beatus tu Francisce, qui Christi stigmatibus es decorandus: nec habent Minores pro Francisci stigmatibus testimonium aliud magis idoneum: & huiusmodi colloquijs fuit presens beatus Dominicus. Placet hoc loco interserere testimonium

Cartu-

Cartusiensis illius, qui scripsit libellum de temporibus, Fasciculum temporum vulgo appellatum: hic recitans gesta anni Millesimi ducentesimi nonagesimi primi, sic inquit ad verbum: Nobilissima ciuitas Aconensis à Saracenis destruitur, ac demum Deiferæ Mariæ in Carmelo monasterium ad quatuor millaria ciuitati vicinum ab eis igne crematur, fratribus in eo degentibus perfidorum gladijs trucidatis. & tunc, pro dolor, ordo Carmelitarum mellifluum locum ex toto perdidit: in quo à tempore Eliæ, & Elisei prophetarum duobus millibus ducentis viginti & vno annis perstiterant. sic ille: Habes igitur Reuerendissime Frater ex libello illo perquam vigilantissimè lucubrato, & loci, & originis, & antiquitatis nostræ validum testimonium, quo durissimæ frontes conterantur. Subijciam heic transeunter quod idoneo loco legisse me memini, animas scilicet fratrum illorum, qui sunt à Saracenis tunc trucidati, visas in cœlum ab Angelis deferri, & ad Christum ire cum palma martyrij. Nos vocant gentem ignobilem. quorum plerique fuere Patriarchę, vt, de quo supra dictum est, Cyrillus Alexandrinus: vt Albertus patriarcha Hierosolymitanus, qui Carmeli montis monasterium in melius erexit, & vetustate iam collapsum instaurauit. Regulam quoque, seu viuendi formam de Basilij regula exceptam ante Lateranense concilium, quando nouas religiones instituí non erat prohibitum, auctoritate qua legitime fungebantur, fratribus dedit: quam postmodum Innocentius, Alexander, Nicolaus, Clemens, Iohannes, Vrbanus, Bonifacius, Eugenius, Sixtus, Innocentius, & plures alij summi Pontifices confirmauerunt. & dicunt hi tam impudenter nos regulam non habere? O genus hominum præceps, & incircumspectum: adeo improuidi sunt, & inconsulti, vt ineptijs suis nos impellant ad suam ignominiam deregendam, & similes vento, qui dicitur Cæcias, ad se stolidè nubes alliciunt. Scimus qui regulam habeant propriam, scimus qui communem. Minores propriam habēt, quam Franciscus tulit, & Innocentius declarauit. Monachi nigri propriam: heremitę & canonici sancti Augustini propriam: nos propriam. Prædicatores vero propriam non habent:

habent: sed aliorum castris inserti militant sub communi d[illegible] Augustino. Abeant ergo hinc in malam crucem quicumque sunt maledici isti Satanę lictores, alienę famę sicarii, clanstralis vitę perturbatores, & piatum mentiū sęui carnifices. R[illegible] ad Patriarchas. Iohannes Patriarcha Hierosolymitanus ad [illegible] dignitatem ex Carmelo venit: ipse antiquorū Carmelitarum vitas scripsit, incipiens ab Elia vsque ad sua tempora: & exta[t] ad hunc vsque diem liber i[llegible]le, quem ego vidi, tenui, ac leg[i]. Adde supradictis Petrum Thomę patriarcham Constantinopolitanum, qui post multas clades Saracenis [i]llatas: ipse namque Alexandriam AEgypti vrbem nobilissimam cum Petro Cypri rege Christo restituit. post multos libros Catholice & ingeniose conscriptos, iacet in Cypro Famaugustę sancti[t]atis opinione diffamatus. Nos vocant ignobiles, qui olim dū Asia, & Africa Christum sapiebant in regionibus illis, vt in nostris annalibus continetur, habuimus septuaginta & amplius monasteria ampla, pulcherrima, atque magnifica: inter quę erant fere omnia loca, que Christus, & mater eius sua cōuersatione celebrarunt. Quod si vitio dant quod ea perdidimus: vitio dent reipublicè Christianę, quod ea regna iādiu amiserit, & amissa recuperare nondum curet. Habeo apud me decretū Godfredi, qui capta Hierosolyma de Syris triumphauit, super quadam pietate, quam omni sabbato iubebat exhiberi fratribus nostris, qui tunc incolebant montana Iudæę, per quę transiuit Maria, cum ad salutandum Elizabet se conferret. Floruit autem Godfredus circa annum Christi Millesimum centesimū ante Franciscum & Dominicum saltem annis centum. Attulit autem decretum hoc ex Cypro cum quatuor bullis Romanorum Pontificum in fratrum nostrorum fauorem ad patriarchas Hierosolymitanos olim missis, frater Iordanis Mantuanus ordinis nostri, qui loca terrę sanctæ visitauit, & ad videndas pyramides regum AEgyptiorum Memphim quondam vrbem clarissimam, modo Cairum appellatam vsque peruenit. Accidit nobis quod & Basilij monachis: Basilij inquā monachis, proposito viuendi, & habitus affinitate nobis iunctis. Nam ipsi quoque eisdem de causis, hoc est ob frequentes Barbarorum incursus,

incursus, & ob desolationē fidei nostræ, plurima & opulentissima monasteria in Cappadocia, in Thracia, in Græcia, in Phrygia, & in Cypria iampridem amisere. Nostri ergo patres vel sola antiquitate venerabiles, ex eorum numero sunt, qui in vineam patrisfamilias euangelici prima hora venerunt: iuniores illi, Minores, & Prædicatores vndecima hora cōducti (sunt vna hora laborantes), & cum pares nobis à vineæ Domino facti essent, ipsi sese nobis prætulerunt, qui portauimus pondus diei & æstus. Quod si fortè visi sumus hactenus aut numero pauciores, aut facultatibus tenuiores, nil mirum est: sumus enim extorres, ex proprijs sedibus pulsi, palantes ac vagi, rabiei barbarorum expositi: cœpimusque à paucis annis, hoc est à tēpore prædicti Lodouici regis Francorum, in Italia, in Gallia, in Germania, in Hispania, & demum in tota Europa fruticare: & iam Deo propitio, & beatissima Dei genitrice Maria curam nostri gerentibus adeo coaluimus, instauratique sumus, vt nos caudices cariosi, & iam senio & bello ac longa peregrinatione consumti conuulsique cum nouellis istis plantationibus possimus aliquando de paritate contendere, aliquando de præsidentia gaudere, & nisi misericors Deus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus extincti, hoc est ad vnum omnes exstirpati. Noluit autem fidelis Deus antiquam in nobis mutare sententiam: sumus enim de filijs Rechab, de quibus in Hieremiæ capite.xxxv. ita dicitur, Pro eo quod obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia eius mandata, & fecistis vniuersa quæ præcepit vobis: propterea hæc dicit dominus exercituum Deus Israel, Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, in æternum stans in conspectu meo. & hi discipulis Eliæ postmodum adhæserunt. Accidit hoc in nobis admiratione dignum, & protectionis diuinæ manifestum indicium, quod scilicet more nascentis ecclesiæ ex persecutionibus incrementum sumsimus, & dum exstirpamur, propagari sumus: nulla namque aliarum religionum, quæcunque illa sit, post similem suorum calamitatem, post tale naufragium potuit tantum sese attollere: sed multæ etiam sponte sua, quasi Dei gubernatione destitutæ, corruerunt. Nos autem post vio-

lentam deprædationem, post tumultuosam nostrorum non expulsionem solum, verum etiam occisionem, post tantam Barbarici furoris inundationem & bellorum incendia tam crudelia reuiximus, & quasi ex transplantatione magis aucti sumus, factumque videtur in nobis quod in psalmo dicitur, Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari: quod dictum eo maxime congruit nobis, quod Eliæ discipuli, sicut testatur Regum historia, filij prophetarum appellabantur. Nos ergo quondam orientales, nunc vero propter fidem catholicam per occidentem & septentrionē sparsi, propter euangelium eiecti, propter Christi nomen exsules, tam inhumane tractamur ab istis, vt nos neque recto dignentur intuitu. Vua eorum, vua fellis, & botrus amarissimus. Est aliud memoratu dignissimum, quod ad vniuersalem pietatis profectum cupio cunctis esse notissimum, idque perquam paucis explicare conabor. Nazaret oppidum magis illustre quam opulentum, vnde virgo Maria genus traxit, non longe distat à mōte Carmelo; quo factum est, sicut accepimus ab antiquis, vt patres nostri filij prophetarum, Eliæ successores cum Ioachim & Anna Mariæ parentibus, sicut vicini solent, conuersarentur: & quia summopere studebant mundi contemtui, & ante omnia more Eliæ & Elisei cælibatui ac virginitati, Mariam infantulā, quæ tum quoque, nescio quid diuinitatis prætendebat, ad nuptiarum abdicationem, & ad perpetuam continentiam sic animarunt, vt virginitatis perpetuæ susceperit votum: propterea angelo Gabrieli legitur respondisse. Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco. Et quoniam mons Carmelus erat sanctitatis nomine diffamatissimus, accedebant illuc frequenter, cū vacabat, ex vicinis locis religionis amatores viri ac mulieres, & præsertim cum matre virgo paruula, & iam adulta: & cum viris illis sanctissimis, quos auctores habuerat sancti propositi, tantam familiaritatem contraxit, vt quoties poterat, vel ad eos accederet, vel eos ad se accersiret, subministrans etiam eis secundum facultates multa necessaria; erant enim pauperes, ac

men-

mendici, contemplationi diuinorũ penitus addicti. Post Christi passionem, cum iam apostoli, & præsertim Ioannes euangelista, cui fuerat à Christo commendata, pulsi à Iudęis ad gentes transmigrassent, domum se recepit. Nazaret peruenit, & frequenter veniebat in Carmelum, quærens medicinam suo cordolio. Familiariter alloquebatur viros illos, curas eis suas explicabat, cum fiducia lamentabatur, & ipsi cum ea pariter affecti tristabantur mutuo, & collacrymabant. restabat ei solum hoc solatium: non habebat alios cũ quibus posset libere loqui, aperte lamentari, & mitigare suspirijs mentis ardorem. Tandẽ moritura eos aduocauit, & in medio eorum tradidit spiritum, eos deprecans & adiurans, vt haberent æternam sui memoriã. Sepulturę interfuerunt, æternum vale dixerunt. Demũ cum summa animi amaritudine reuersi, mox sacelli fundamenta iecerunt, & Mariæ titulum imponentes, vt illuc quotidie, tãquam in Mariæ domum conuenirent. Et hoc vno solatio fruebãtur, vt amantes solent, quod eius, quam videre amplius non poterant, domum videbant. Hinc, sicut ante dixi, factum est, vt à loco illo cognominati sint fratres beatę Marię in monte Carmeli. Tu vide, tu existima, tu perpende, tu iudica pater Reuerẽdissime, quanti debeas facere titulum quem quidam obscuri nituntur auferre. Sub hoc titulo militauimus Christo iam mille quingentos circiter annos, à morte scilicet Mariæ ad hæc vsque tempora. Sic vbique terrarum nuncupamur, Christi Vicarii, pontifices Romani sic nos appellant, & hoc illustrissimum tituli decus, vt patet intuenti nostra priuilegia, nobis confirmarunt. Videtur hinc ordinem nostrum Ioanni Euangelistæ successisse: qui post eum Mariæ, dum viueret, curam habuerit, & post mortem titulum eius hereditarit. Sint modò qui nos calumnientur: sint qui conturbent, dum modo tu sis, qui nos diligas, ac tuearis. Viue, vale

FINIS.

IOANNIS TRITHEMII SPANHEIMENSIS,

De laudibus Ordinis Carmelitarum, & de viris illustribus eiusdem Ordinis.

Liber II.

INDEX CAPITVM.

IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS, IN OPVS SVBiectum de laudibus ordinis Fratrum Carmelitarum, Epistola.

REVERENDO IN CHRISTO PAtri, Domino Ioanni VVirici de Nussia, ordinis Fratrum beatæ Mariæ semper Virginis de monte Carmeli, per inferiorem Alemaniam Prouinciali, ac cæteris Patribus in conuentu Agrippinensi capitulariter congregatis, Ioannes de Trittenhem, Abbas Spanheimensis, Salutem & Caritatem.

Fama refert veterum Parthos neminem salutauisse absque muneribus. At mihi quidem, religiosissimi Patres, vestrum salutandi collegium animus est: sed munera condigna officio desunt; quibus amoris in vos mei sinceritas declaretur. Quid igitur facerem? Numquid propter inopiam muneris fœdus rumpitur Caritatis? Absit. Vacuus ergo salutabo? Nequaquam. Quid igitur feram? Mu-

nera. Que munera pauper & inops? Caritatis. Non aurum, non argentum, non lapides preciosos: sed verba & litteras, quibus nutritur orco pietatis. Nuper itaque precibus & instantia religiosorum patrum Ioannis Lapicidæ de Colonia prioris Crutzenacensis, & Iacobi de Cuba lectoris impulsus, scripsi in laudem Carmelitici Ordinis breue opusculũ, quod loco munusculi vobis mitto examinandum, & quamquam verecundum satis mihi fuerit coram eruditissimis in omni eruditione & doctrina viris tanti Ordinis voluisse laudare excellẽtiam: cum inter vos plures nouerim eloquentissimos, qui id melius quã ego facere possint: malui tamen iudicari sermone imperitus, quàm caritate infructuosus. Nam etsi laudibus tanti Ordinis opusculum nostrum longe sit inferius: poterit tamen afferre nõnihil vtilitatis; dum is qui laudator religionis vestræ esse voluit, nullam propriæ laudis suspicionem acquisiuit. Credo enim quod laudes & honorẽ excellentissimæ religionis vestræ ab alienis potius quã à proprijs debeatis accipere. Suscipite nunc itaque optimi Patres destinatum paruitatis

tis meæ opusculum, in quo non quid fecerim sed quantū voluerim pro honore Ordinis Carmelitici pensate. Si quid vero emendatione dignum duxeritis, vt libet corrigite; vel si placet mihi emendandum demandate. Variæ siquidem occupationes rei familiaris non sinebant me limam omnimodæ venustatis apponere, neque secundum institutionem meam singula ordinare. Sicubi erratum est; negligentia causam dedit, non voluntas. Vos autem venerandi Patres apologiam facile suscipitis, si amorem in vos meum & solicitudinem pastoralis curæ pensetis. Pro maximis autem computabo delicijs, si vobis affectum meum erga Ordinem cognouero non displicuisse. Opto nos in Domino semper valere memores nostri. Datum raptissimè ex monasterio nostro Spanheim. IX. Kalend. Maij. anno Domini. CIↃ. CCCC. XCII.

IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS

Ordinis diui patris Benedicti, in librum de laudibus sacri Ordinis fratrum Carmelitarum, Præfatio.

Precibus & instantia quorundam Patrum de ordine fratrum beatę Mariæ semper Virginis de monte Carmeli subiectum opus aggressus sum: in quo breuiter laudes eiusdem sacratissimæ religionis, quantum rei familiaris curæ ingeniiq; vires perexiguæ sinebant, describere constitui, & quemadmodum a fundationis suæ principio vsque in hunc diem profecerit demonstrare compendiosius elegi. Verum cum non sit speciosa laus in ore peccatoris, vehementer timeo, ne ordinis tam excellentis dignitas mea tarditate obfuscetur, fiatque mihi quod imperitis oratoribus solet contingere, qui preclaras res sua imperitia solent deturpare. Enimuero cum parcius alicubi scripsisse videor, non sum ęstimandus rebus defecisse, sed verbis. Maxima quippe Carmelitici ordinis excellentia est, quæ non modo meam, sed Demosthenis quoque facundiã & eloquentiã procul excedere videatur. Varij sunt in ecclesia Dei ordines: huic tamen præ omnibus tãtũ conceditur, vt titulo beatissimæ Dei genitricis & virginis decoretur. Cum ergo maximis rebus laudandis ingenia parua non sufficiant, quid mirum, si ego in celebrando præclarissimum ordinem videar deficere? Satis feci quidem amicis vrgentibus, quamquam minus potuerim quam volebam. Adhuc Carmelitani ordinis in pectore viget amor: adhuc laudandi superabundat materia: sed præ tanta excellentia deficiunt verba. Magnam huius ordinis institutio laudem promeruit: quam regina cęli suo vocabulo insigniuit. O vere beata vnio: quæ tantæ parentis munita præsidio, in æternum firma consistit. Sub Dei matris protectione Carmeliticus ordo quiescit: & idcirco nulla vnquam aduersa formidabit. Gaude decus Carmeli: te mundi sator ob matris honorem

diligit

diligitte domina mundi virgo Maria vt oculi pupillam custo dit:te superna patriç ciues colunt, amant, & laudant, nomen & honorem imperatricis fuç in te sedulò venerantes. Recti quoque diligunt te, memores pulcritudinis tuç. Te nemo veraciter diligit, nisi bonus: nemo institutionem tuam odio habet, nisi peruersus. Quam pulcri sunt gressus tui in calceamentis euangelii pacis: quamque venusta facies, quamque elegans forma, quamque decorus adspectus. Beati cultores tui, qui ambulant in semitis veritatis: cui contemtis mundi rebus, tua prç cepta deuota sinceritate custodiunt. Maiores ô Carmeli sacra religio, quam vt verbis meis valeas prędicari. Sicere a tuis laudibus non valeo: quoniam quod virium negat infirmitas, caritas subministrat. Iam nunc igitur vos amici presentis operis importuni exactores, de manu vestri ordinisque Carmelitici amatoris diu optatū munus suscipite, & Deum maximum pro meis reatibus sedulo exorate. Habetis ex me postulatum opusculum, in quo vestris petitionibus satis feci: neo minime nostrę voluntati. Illus enim pro decore vestri ordinis volumus, quam possumus. Deinde vos fratres sub Virginis matris chlamyde militantes compello: vos precor & oro, vt si deuotio in ordinem vestrum nostra vobis videtur laudabilis, pro nostris ad Dominum culpis interueniatis, nobisque Dei genitricem vestræ religionis patronā placabilem reddatis atque propitiam. Hoc inquam agite, vt nostri merces operis, amor fraternus sit, & oratio vnitatis.

(.·.)

IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEMENSIS, DE laudibus Ordinis fratrum Carmelitarum. Liber. I.

De principio Ordinis. Cap. I.

E ordine fratrum beatissimæ Dei genitricis & Virginis Mariæ de monte Carmelo auxiliante Domino tractaturi, ab illo differendi sumamus exordium, qui eiusdem religionis obtinet principatũ. Tunc enim iucunda poterit esse lectori sacratissimi Ordinis huius cognitio, si eum instituentis non lateat celsitudo. Enimuero singuli ordines suos habent preceptores & principes, fundatores & viuendi sub regula moderatores. Alij Basilium sui ordinis habuere principem, alij Augustinum, alij Pachomium: nos Benedictum, predicatores sanctum Dominicum, fratres minores Franciscum. At huius sacratissimi ordinis institutor fuisse Elias propheta maximus dicitur: principes filij prophetarum ex veteri testamentô, memorantur: cuius propagator sanctus propheta Eliseus exstitit: quem sacratissima Dei genitrix Virgo Maria suo vocabulo insignitũ, ab æmulotum inuidia defendit. Qui gloriatur in Domino glorietur: ordinis sui principes vnusquisque imitari pro posse decideret: suos institutores moribus quisque sequatur non friuolis sermonibus. Nemo in ecclesia Dei de ordinis sui excellentia contendat: nemo ęmulationis studio alium prouocet: nemo alteri detrahat: nemo famam alterius elationis malo corrumpat. Stultum est de alterius sanctitate gloriam quærere, & de aliena potius, quam sua virtute præmium expectare. Sunt nonnulli bonorum studijs inuidi: qui sacrum Carmelitarum ordinem impio dente corrodunt & lacerant: qui de prę rogatiua Virginei tituli plurimum indignantur, Carmelitas velut indignos iudicãtes, qui fratres beatissimę Dei genitricis & matris appellẽtur. Alij antiquitatem huius sacratissimæ religio-

ligionis ignorantes, prophetas Dei summi illius negant fundatores extitisse & principes: an nouã apud veteres nulla fuerit religio, quę in posteris eũ ordinis nomine de. uerur. Et horũ in primis fauente Virgine Maria sermones obsti nẽ i sunt, & sic demũ ad laudẽ ordinis continuanda oratio. Nisi enim in principio falsę opiniones stultorum elisę fuerint: semper nobis cuasi quidã latrunculi parabũt insidias. Hunc ergo quid nobis stolide laudator tui opponis? quid ordini sancto imponis? Quid habes cõtra religionẽ hanc, vnde moueri queas? Pro fer vt audiamus. Putasne iuste indignaris fratribus Carmelitis, famulis genitricis Dei? Quid est quod tibi in eorũ ordine displicet? Genus, an species? nomen, an virtus? vita, an meritum? Si genus: audi scripturam. Dei enim & genus sumus. Vos inquit archiapostolus genus electũ, regale sacerdotiũ, gẽs sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. Dei plan tatio est: caue ne quid contra sanctos aspere loquaris. Elegit sibi Deus ordinem Carmelitarum ob suum matrisque honorẽ: qui tibi si displicet, omnipotentis ordinationẽ impugnas. Si species displicet, audi quid Dominus dicat. Species agri me cum est. Hic est ager, cui benedixit Dominus: in quo crescũt virtutum lilia, & flores pietatis. Huic agro tam sancto, tam fructifero tamque Deo dilecto, nemo benedictus maledicere potest. Si nomen Virgineo tropeo splendidũ displicet, stultus es: qui rerum maiestate posthabita, de vocabulo altercaris. Nomen benedictum Carmelitę possident: cui qui maledixerit, maledictionibus subiacebit. Si virtus fratrum ad æmulationem permouet, inuidus es, qui alterius bonitate torqueris. Denique qui virtutem odit in proximo, iniuriam facit Deo, qui merita largitur & præmia. Si autem vita Carmelitarum tibi displicet: dic quorum. Quorundã, an omniũ? Si omniũ, temerarius es: qui tot fratres vna sententia condemnas, a quorũ sancta conuersatione tu quoque adhuc procul distas. Omnibus enim historias veterum legentibus perspicuum est, quam multi sanctissimi viri in hoc ordine claruerunt. Nec du biũ est hodie cõplures deuotissimos fratres inueniri qui ordinem

dinem istũ suis virtutibus gloriosissime illustrãt. Si vero quorundam fratrum infirmitas te scandalizat, impius es: qui culpam paucorum diffundis in omnes, teq; te longe a perfectione sanctorum iacere indicas, dum aliorum defectu impatienter portas. Sed scio quamobrem contra sanctum ordinem Carmelitarum mouearis. Duo sunt quę tibi in eo displicent: quorũ alterum est, quod se fratres beatę Marię semper Virginis appellant: alterum, quod Eliam & filios prophetarum ordinis sui fundatores & principes prędicant. Hęc sunt capita partis aduersæ: hęc sunt fundamenta commotionis alienę. Sed ô stulta humanę conditionis præsumtio: quę in suę humilitatis consideratione non potest tranquilla consistere: sed semper nititur sui comparem ęmulationis prauę studio superare. Cur inuides fratribus Carmelitis ordinis sui titulum, quem eis contulit regina cęlorum? Enimuero si domina mundi se Carmelitis sororem exhibere voluit, quis ei contradicere potest? An non licet ei quod vult facere? An oculus tuus nequam est, quia ipsa bona est? Noli turbari, noli irasci, noli frendere dentibus: nemo reginam cæli prohibere potest, quo minus Carmelitas suos fratres appellet & filios. Non friuola loquor, non falsa, cum summi pontifices Romani, Petri successores, Carmelitas non aliter appellare consueuerint, quam fratres Dei genitricis. Reuolue generalium Conciliorum acta, & bullas apostolicas, & nunquam prater honorem Mariani tituli Carmelitas appellatos inuenies. An hoc tibi parum esse videtur, & maius à me testimonium requiris? Non est maius testimonium ecclesia Dei: quoniam quiquid approbauerit illa, alterius testimonio non amplius indigebit. Quod si te quoq; huius excellentia tituli delectat, quid sanctis fratribus indignaris? Assume, ostenta, prædica: ipsi te minime prohibebunt illęsi. Veruntamen scias, quoniam quidquid assumitur, proprium non putatur. Fac opera sororis, & fratertis. Sanctissima etenim Dei parens virgo Maria, communis fidelium mater est, nullum penitus aspernatur deuotum. Age itaque vt liber: soli fratres Carmelitici ordinis hunc virginei patronatus titulũ auctoritate vniuersalis Ecclesię meruerunt

sunt

runt: quem nulla vnquam æmulatione amittent. Quamobrem vero fratres beatę Mariæ semper Virginis appellati sint, suo loco consequenter tractabimus. Ad secundam calumniatoris positionem nunc respondendum est: qua fratres Carmelitas de Elię ac prophetarum successione impudenter exasperat.

Quemadmodum Elias propheta Domini fundator exstiterit ordinis Carmelitarum.

Cap. II.

Elias propheta Domini eximius rectè & catholicè fundator Carmelitanæ religionis dicitur, si eius facta ex rerum voluminibus absque inuidia discutiantur. Enimuero ipse montem Carmeli primus inhabitasse legitur: a quo fratres Carmelitæ nominantur. Tripliti autem ratione ostenditur, quod istius obseruantię princeps Elias habeatur. a loco videlicet, ab habitu, & conuersatione. Cum ergo nomen ordinis a loco sumitur, meritò Carmelitarum princeps Elias memoratur: quia mons Carmelus, cuius ille habitator exstitit: huic ordini vocabulum dedit. Non loquor vana: sed testimonijs scripturarum comprobata profero, cum Eliam prophetam eundem locum longe ante Christi natiuitatem inhabitasse dico, qui fratribus Carmelitis religionis suę nomē dedit & exordium. Denique si veterum testimonijs credendum est, post Elię raptum & mortem Elisei, filij prophetarum per successionem generationis montem Carmeli inhabitantes, claris vacuum nunquam finebant esse cultoribus. Allegationes testimoniorum super his, doctis viris non sunt necessarię: indoctis aurē superfluę. Stultum est enim tempus allegationibus insumere, cum ea quæ dicuntur nemo doctus debeat ignorare. Veruntamen ne videar quęsisse subterfugium, dubitanti subiectos voco in testimoniū. Sanctissimus ille patriarcha Hierosolymorum Ioannes, qui claruit temporibus Adriani papę primi, quid aliud in libro suo de principio & profectu huius

huius ordinis exprimit, nisi quod Elias fundator eius fuit. Cyrillus Græcus episcopus Alexandrinus, Vilhelmus de Sanueco, Sibertus de Beka, Philippus Riboti, Ioannes Gio[illegible], Ioannes Bachonis, viri doctissimi atque integerrimi: quid aliud scribunt de hoc ordine, quam quod ab Elia exordium sumpserit? Si nobis in his que de hoc ordine scribimus fidem adhibere dissimulas, ad scripta prædictorum patrum recurras, & nos falsitatis arguere non poteris. Consentit ergo nomen loci, vt Elias sit fundator ordinis Carmelitici. vnde non sunt vituperandi Fratres huius sacratæ religionis, quod Eliam & filios prophetarum sui ordinis fundatores & principes asseuerant. Quantum vero ad rationem habitus pertinet, in Eliam ordo Carmelitarum pulcra transfiguratione consentit. Legimus ipsum amictum fuisse pallio, quo tangente Iordanis obstupuit, & se pedibus transeuntis calcabilem dedit. Sic Eliseus, sic filij prophetarum imitatores Eliæ facti sunt: qui non solum ei loco, sed & habitu similes permanserunt. Quod si nobis de colore putas inferre calumniam: quanquam sit vile argumentum, quod de [illegible] colori bus disputat: ad veterum historias te vocamus: quibus in primitiua Ecclesia fratres Carmelitæ, instar Eliæ virgulatis pallijs leguntur fuisse induti. Nec te offendat mutatio coloris, cum non sit de substantia ordinis. Potest enim mutari habitus, integritate ordinis permanente. Sic etenim Cistercienses griseum habitum commutantes nigrum assumserunt, religione pristina nihilominus perseuerante. Ratione autem conuersationis Elias fundator ordinis Carmelitarum exstitit: qui eos in mõte Carmeli sanctis moribus præcessit. Quid fecit Elias, quod fratres Carmelite pro posse non imitentur? Incoluit ille eremum, vasta solitudinis dilexit, soli Deo & sibi vacauit. At fratres Carmelitæ ab exordio suæ institutionis vitam solitariam in monte Carmelo duxerunt, soli Deo vacare per contemplationis secretum eligentes, donec tandem nouissimis pænè temporibus Saracenorum persecutione de eremo expulsi, iubente sede apostolica in vrbibus sunt locati. vnde & antiquitus eremitæ montis Carmeli vocabantur. Insuper sicut Elias Dei voluntaWas

luntatem annuntiauit, tyrannos arguit, impios trucidauit: sic fratres Carmelitæ, quantum ad eos pertinet, verbum Dei omnibus predicant, tyrannos arguunt, impios catnalium desideriorum motus per monita salutis in se & in alijs Dei virtute occidunt. Elias virgo mente & corpore, nullius corporei coitus macula inuenitur fuisse permixtus: sed tanta puritate coram Deo & hominibus emicuit, vt mortem iam per annos bis mille, quadringentos triginta differre meruerit. Fratres autem Carmelitæ sancti principis exemplo instructi ad perpetuam se castitatem voto religionis obligant, non nubent, neque nubentur, Ecclesiam Dei vita & doctrina edificant, fugatis quantum permittit humana fragilitas vitijs, in se & in alijs virtutes plantant. Et quanquam non sit eis Eliam possibile in omnibus imitari: tamen si parilitas conuersationis recto lance attenditur. Elias Carmelita primus & optimus fuisse comprobatur: Quid nobis iam æmulatio praua obijcies, quid Eliam Carmelitam exstitisse neges? Si dicas Eliam ordinis Carmelitarum iccirco non exstitisse principem & fundatorem, quia regulam eorum non sit professus, non magnopere aduertimus. Quid enim si regulam eorum non habuit, qui ante regulam fuit? Bene inquis. Si ante regulam fuit, ordinis Carmelitarum fundator quomodo exstitit? Fundator enim ordinis esse non potuit, si regulam non dedit. Sed non est vera conclusio, quam contraria multorum consuetudo infringit. Beatus Dominicus ordinem prædicatorum instituit, & tamen regulam Augustini non dedit, sed accepit. Sed ordo Cisterciensis, sic Carthusiensis, sic cæteri pæne innumerabiles, principes suæ institutionis alios habuerunt, atque alios regulæ datores. Sed ne causeris Eliam precessisse regulam Carmelitarum, & ideo nō potuisse ordinis esse fundatorē: noueris plures in ecclesia Dei olim sine certa regula ordinis exstitisse, qui successu temporis regulam assumserunt. Multis enim annis ordo sancti Hieronymi in ecclesia Christi viguit; qui tamē Hieronymi regulā nō accepit, donec frater Lupus Oliuer. Hispanus, eiusdē ordinis generalis tādē sub Martino papa quinto ex varijs eiusdē patris dictis
nouam

nouam regulā comportauit. Denique multos ordines sub quorundam sanctorum titulis esse cognouimus: de quorum regula nihil inuenimus. Sed de his hactenus. Maximum Elianæ institutionis argumentum est, testimonium antiquitatis, multis veterum scriptis celebratum. Fratres enim Carmelitæ prius extiterunt, quam regula: quoniā exemplo Eliæ & prophetarū ipsi sibimet viuendi regula fuerunt. Lege vitā Eliæ ac filiorū prophetarum, & inuenies illos ante regulam regulariter vixisse. Nec refert si & alios quoque religiosos ea facere dixeris, quæ Carmelitas exemplo Eliæ facere diximus: quia & si moribus Eliam ceteri pro posse sequantur: tamen soli Carmelitæ, non solum moribus, sed & habitu & loci vocabulo ipsum imitantur. Legimus in historijs quod Sabacha pater Eliæ nondū nati viderit in somnis viros candidatos salutantes eum: per quos recte fratres Carmelitas accipimus, quos habitu & conuersatione candidos esse cognoscimus. Hi genitorem Eliæ Sabacham salutant: quia illius exemplo inhærentes, quasi fratres eius se exhibent, dum Sabacham, qui interpretatur reticulum, candidis moribus salutant. Quid autem aliud per Sabacham patrem Eliæ intelligitur, quam reticulum sanctæ religionis Carmelíticę, in qua multi saluandi capiuntur? A tempore siquidem Eliæ & Elisei prophetarum Dei, vsque ad Christi natiuitatem plures montem Carmeli amore solitudinis incoluerunt, sicut ex veterum historijs aperte demōstratur. Nam post passionem Domini prædicātibus fidem Apostolis, inter multos, qui tunc conuertebantur, etiam Carmeli montis heremitę conuersi sunt: qui deinde crescente numero fidelium in Carmeli montis latere in honorē Dei genitricis & Virginis Marię capellam extruxerunt: vnde & vocabulum loci & religionis recipere meruerunt. Nec mireris, si etiam monachos ante Christi natiuitatem in Israel fuisse dixerim, qui montē Carmeli & deserta solitudinis innabitarunt: quandoquidem & apud gentiles in Gallia nostra Belgica monachatus celebris fuit: cuius professores antiquitas Druides appellauit. Horū in vrbibus & villulis aliqui morabantur, aliqui montes siluasque inhabitabāt. omnes de scientia rerū naturaliū philosophabatur. Erāt in maxima

maxima auctoritate populi: ad quorum omnia nutum gerebantur. Vita illis abstracta & continentissima fuit: adeo vt nemo finistrè loqui aliquid de episcopis præsumeret. Potestatem habebant excommunicandi rebelles, & rursum absoluendi obedientes. Omnimoda quoque immunitate gaudebant. Ceterum ne multis agam qualis istorum conuersatio fuerit, Cæsar in commentarijs expressit, Nam præter fidem & vaius Dei notitiam actione se monachos exhibebant. Si Druides ante natiuitatem Christi gentiles solitariã ac monasticam vitam egerunt, quid mirum si ex Iudææ fideles mõtis Carmeli eremitæ fuerũt? Denique si de monachis, qui ante Christi natiuitatem in Iudæa floruerũt, altiora scire desideras: historias Philonis Alexandrini & Iosephi Hierosolymitani Iudæorum legas, & quales eo tempore fuerint inuenies.

De conuersatione filiorum prophetarum, aliorumq́ue eremitarum ante natiuitatem Christi in monte Carmeli.

CAP. III.

Egimus in historijs veterũ primũ Samuelem cõuentũ instituisse prophetarum: quem & cuneum appellabant. Deinde translato Elia per aëra eius duplex in Eliseo spiritus quieuit: qui & ipse cum filijs prophetarum montem Carmeli temporibus certis incoluit, & viuere ad normam Eliæ summopere curauit. Ex his quidem multi suis nominibus per patres recensentur; de quibus nostrũ iudicium nõ inconsulte suspendimus, eorundem testimonio contenti. Hinc de monachorum institutione dicit Hieronymus. Noster princeps Elias est, dux noster Eliseus, & filij prophetarum: qui in agris & solitudine habitantes, habitacula sibi construebant iuxta fluenta Iordanis. Erant isti viri multarum virtutum, caritate maximi, deuotione & integritate summi: qui in cõtemplatione Dei suspensi, mũdum cum voluptatibus suis contempserũt. De quibus veraciter dicit Apostolus: Circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ: qui per fidem regna vicerunt, operati sunt iustitiã, adepti sunt repromissiones. Isti sunt viri fortes atque prudentes: qui monasticæ conuersationis fundamenta iecerũt: qui post Eliam montem Carmeli inhabitantes, se habitu & conuer-

ſatione Deo dignos exhibuerunt. Ab his ordo Carmelitarum initia
ſumſit & vocabulum. Ipſi enim ordinis Carmelitici conuerſationē
gis tempore ſeruauerunt: à quibus noſtri Carmelitæ ſub gratia &
nomen acceperunt & ordinem. Nihil in his omnibus niſi tempus ci
crepat: merito vnus ordo Carmelitarum & eremitarum ſub lege &
gratia dicitur, qui vnius Dei fide & cultu coniungitur. Neque autem
ceteris ordinibus titulus Elianus conuenit: cui & ſi conuerſatio vitæ
congruat, tamen nomen loci non concordat. Antiquiſsimus ergo om
nium ordinum in eccleſia Dei Carmeliticus eſt: à quo ceteri ordines
principium & formam ſuæ inſtitutionis acceperunt. Enimuero quā
tum attinet ad autoritatem veterum ſcripturarum, monaſtici propoſi
ti princeps fuit Elias & diſcipuli eius: qui relictis vrbibus ſibi cellu
las circa Iordanis fluenta in deſerto conſtruxerunt. Huius ſub grati
propoſiti primus Baptiſta Ioannes exſtitit: qui à teneris annis ſolitu
nem deſerti inhabitauit. Nec putes ſanctos prophetas Domini, bon
ſolitudinis ignoraſſe magnitudinem, cum non fuerit minimus eorum
qui dixit: Bonum eſt homini cum portauerit iugum Domini ab ado-
leſcentia ſua: ſedebit ſolitarius, & tacebit: quia leuabit ſe ſupra ſe. Sci
ebant viri ſanctiſsimi diuino Spiritu illuſtrati ſolitariæ vitæ vtilitat
& idcirco ante legiſlationem operibus impenderunt: quod demum
ſub regula conſtituti Carmelitæ pro poſſe imitantur.

Et quamuis Elias Carmelitis regulam ſcriptā non dederit, eis ta-
men exemplo ſanctæ conuerſationis viuendi norma fuit: quibus poſt
ſe & locum & habitum conceſsit.

Quando & quemadmodum data ſit regula fratribus in monte Carmelo degentibus,

CAP. IIII.

SAncti etenim patres, qui in monte Carmelo iuxta fontem Eliæ
ante Chriſti natiuitatem habitabāt, regulam conſcriptam habuiſ
ſe non leguntur: ſed ipſi norma & regula ſibi fuerant, qui exem-
plo Eliæ concorditer viuebant. Deinde poſt paſsionem Domini mul
tiplicata per Iudæam fide Chriſtiana, hi qui in monte Carmeli vi-
tam imitatione Eliæ ducebāt eremiticam: ſecundū euangeliū Chriſti
viuere

viuere ceperunt, ficut in actibus Apoftolorum fcriptū eft. Erat vnaā miter in oratione perfeuerantes, & erat illis cor vnum & anima vna: nec quifquam inter eos aliquid habebat propriū: fed erāt eis omnia cō munia. Hæc eft vita apoftolica: quam fratres Carmelitæ in primitiua ecclefia ftudiofiffime obferuabant, regulā fuper his euangelicā in cor dibus fuis habentes confcriptam. Succeffu vero temporis, cum homines paulatim inciperent ab apoftolica vita recedere, & propriū fibi quifque pofsidere: timentes zelofi montis Carmeli habitatores, ne & ipforum fancta conuerfatio per fucceffum temporis deficeret, de remedio in pofterum cœperunt cogitare. Regulam ergo non prop ter fe, fed pofteritatem poftulabant: fcientes ordinem fuum iam deinceps non fatis tutū exiftere, nifi per regulā confirmetur. Et reuera nifi hodie Carmelitæ approbatā haberent regulā, nefcio fi fubfifterent. Regula enim fola eft, quæ ordinem præcedentiū pofteritati com mendat. Tempore pacis belli fumtus parādi funt, ne aduerfitas offen dat imparatos. Nam fi fratres montis Carmeli non accepiffent regulam tempore pacis, vbi de Iudæa tandem per Saracenos expulfi mane re potuiffent? Anno igitur Domini m.c.xxij. fub Henrico, & Calixto papa fecundo, Brocardus prior montis Carmeli regulam ab Alberto Hierofolymorum patriarcha obtinuit: quam fuæ pofteritati obferuā dā commendauit. Nec æftimandi funt fratres Carmelitæ eatenus irregulariter vixiffe: qui ex fancta cōuerfatione cōfuetudinem in regulā commutarunt. Nō enim neceffaria eft regula perfectis, fed infirmis.

De confirmatione & approbatione ordinis Carmelitarum.

CAP. V.

Sed inuido dente bonos lacerare non ceffat peruerfus, dum aliter fibi probitatis famam non poteft acquirere, nifi famæ infidietur alienæ. Quanto enim crefcunt bonorum ftudia, tanto & inuidia prauorum fæuitura crefcit. Enimuero quāquā facrū Carmeli tarū ordinem vetuftas ipfa cōprobauerit, quāquā multorū fratrū fan ctitate fublimatus ab initio fuerit: nequaquam tamen prauorum contra eum perfecutio quieuit. Dicebant ergo fratribus fanctis detra ctores iniqui, Non eft ordo vefter in ecclefia Dei ftabilis: quem fancta fedes apoftolica non probauit. Hinc orta funt fcandala: hinc

hinc seditiones in populo surrexerunt, dum peruersi homines sanctū ordinem delere funditus moliuntur, O stulta hominū abusio, vt quod euangelium Christi approbat, humana confirmatione existiment indigere. Dic mihi detractor bonorum, legisti ne bullas veterum ordines approbantes? Quis papa confirmauit veteres ordines, Pachomij, Basilij, Augustini & Benedicti? Nusquā inuenies hos ordines litteris confirmatos à principio. Enimuero quos sanctitas multorum approbat, quos longa vetustas confirmat: quis nisi mētis inops & stolidus infringat? Si ordines præfatos sancta confirmat antiquitas: ordo fratrum Carmelitarum, qui antiquissimus est, nullius confirmatione opus habet. Longe enim precessit Romanos pontifices: qui ex Elia propheta exordiū sumsit. Hæc dixerim, non quòd ordo Carmelitarū apostolico careat munimine: sed vt æmulos odio motos ostenderim, non ratione integritatis. Nam postea quam fratres huius religionis in Europam venerunt expulsi de Palæstina: multi summi pontifices ordinem ipsum confirmarunt, de quibus Alexander papa tertius vnus exstitit: post quē Innocētius tertius idem fecit, amborūque, vestigijs inhærēs Honorius tertius, multis adiunctis priuilegijs & ordinē, & regulam denuo comprobauit. Sed de his admodum satis dictum quia & si nos priuilegia Carmelitici ordinis nō penitus lateant: tamē nostri non est propositi in lucem ea traducere. Hoc æmulis velim sufficiat, ordinem hunc super probatum exstitisse ab initio, & deinceps stabilem mansurum.

De mutatione superioris habitus fratrum.
CAP. VI.

QVemadmodum in superioribus iam diximus, fratres Carmelitæ suos principes non solū moribus, sed & habitu pro sua possibilitate imitantur. Eliam vero pallio indutum fuisse sacra demonstrat historia: quo transeunte Domino vultum suum operuit, & tangens eo Iordanem calcabilem fecit. Denique cum Eliseum vocaret, pallium super eo misisse legitur: quo etiam donauit eundem, dum ipse per aera raperetur. Erat autem pallium, si veterum scriptis adhibetur fides, rotundum, totum corpus a collo vsque ad medias tibias cooperiens: angustum superius & inferius latum, ac in anteriori

anteriori parte apertũ. Color autẽ ipsius habitus albus fuisse dicitur: per quẽ interior fratrũ mũditia & puritas difignatur. Tali Eliã pallio amictũ fuisse tradunt: tali habitu incessisse Eliseũ, & filios prophetarum. Si quis vero hanc habitus Elie descriptionem contendat esse apocrypham: nullam per hoc iniuriam nobis fecerit. qui nostram os pinionem non scribimus, sed præcedentiũ patrum. Cappa enim ordinem non facit, sed obseruãtia pietatis. Nã quod antiqui monachi etiã vnius ordinis in colore habitus vniformes aliquãdo non fuerint, sanctus pater Benedictus in sua regula innuit: qui monachos de colore vestium causari prohibuit. Hæc dixerim, non quod album fuisse Eliæ habitum negem: sed vt hæsitantibus occasionem mu murandi contra ordinem præscindam. Post multos vero annos cum Terra sancta in manus deuenisset infidelium, coacti sunt fratres mutare habitum, Saracenis id vrgentibus: qui solis satrapis suis albam portare vestem licere existimabant. Publico igitur edicto regis fratres montis Carmeli album deponere habitum compulsi sunt, & alium quemlibet assumere. Reiecto itaque necessario habitu pristino, cappas virgulatas assumpserunt: quæ duplicis coloris a septem partibus virgulatæ extitit: quarum prima circa fissuram anterius alba fuit altrinsecus sequens ab vtraque parte alba, & vltima in medio dorsi nigra. Tandem cum post annos non paucos malitia infidelium crescente, de Terra sancta fratres cogerentur recedere: denuo habitũ cõpulsi sunt immutare. Venientes enim ordinatione diuina in Europã, ne populis risum peregrino habitu facerent, veterẽ habitũ resumserũt, quo vsque in hodiernũ diem in ordine vtũtur. Denique ne mutatio hæc cuiquam friuola videretur, auctoritate summorum pontificum mox legitur comprobata.

Quare Carmelitæ fratres dicantur beatæ Mariæ semper Virginis de monte Carmeli.

CAP. VII.

Sed iam quærendum nobis est, quare tot sanctis nouis & antiquis ordinibus prætermissis solus Carmelitarũ ordo, beatæ Dei genitricis titulo decoretur, cũ ipsa nec fundatrix illius extiterit

nec aliqua ei similitudine professionis subiecta. Quæ ergo causa fuit, vt Carmelitæ fratres beatæ Mariæ sēper Virginis ab initio dicerentur? Numquid fortuito casu, aut elatione aliqua inani factum est? Absit. Nam sicut ex veterum lectione didicimus, titulum hunc Carmelitis conuenire maxime scimus: quos ab exordio suæ institutionis Dei genitricem semper in maximo honore & reuerentia habuisse non dubitamus. Enimuero non diu post Domini passionem crescente per la deam fide Christiana fratres mōtis Carmeli capellam in eiusdē mōtis latere in Dei genitricis honorem construxerunt, eamque in oratoris sui aduocatam patronam elegerunt, & fratres eius deinceps appellati sunt. Sicut ergo à Carmelo Carmelitæ, ita à capella, quam ædificarūt, vsque in hodiernum diem fratres beatissimæ Dei genitricis & Virginis appellantur. Et digna quidem Carmelitis denominatione qui Dei matrē speciali semper amore venerārur: etiā illius sint titulo clariores. Quemadmodum enim beatissima virgo Maria paradisi nobis aditum prima omnium aperuit: ita Carmelitarum religio principium & formam ceteris ordinibus dedit. Nec dubiū mihi est, quin Dei parens Maria hunc ordinem speciali fauore prosequatur: quem & loco vicinum, & tempore primum sibi & filio in obsequium exortum recognoscit. Digni profecto sunt fratres Carmelitæ sacratissimæ Virginis titulo insigniri, qui ab exordio suæ institutionis ei per humilitatem & innocētiam suo modo facti sunt proximi, & in obsequio eius parētelæ singulariter deuoti. Lege & reuolue omnes transacti tēporis historias, & nusquā inuenies ordinē fratrūCarmelitarū in ecclesia Dei scisma suscitasse vel scandalū, nec vlla nouitate populū fidelem perturbasse, neque de aliqua hæresi vmquam fuisse suspectum. Semper enim in humilitate & tranquillitate Domino seruiuit, semper pacificus in ecclesia fuit: semper sua innocentia contentus extitit. Qui ergo humilitate & mūditia moribusque sanctis beatissimæ Dei genitrici semper deuotus extitit: eius titulo cōgrue sublimatus fuit. Hoc & ipse habitus sua munditia et puritate indicat: qui fratres Carmelitas continentiam & castitatem summopere obseruare debere manifestat. Et quamuis locus ipse primus qui nomen dedit ordini desolatus iam sit: vocabulum tamen Carmeli fratribus manet, vna cum patrocinio Dei genitricis. Nunc ergo satis dictum probatumque sit de auctore & loco Carmelitici ordinis, persuasumque velim sit omnibus, illius cultores fratres beatæ Mariæ semper Virginis &

mon-

monte Carmelo merito & esse & palam prædicari.

De transmigratione fratrum in Europam.

CAP. VIII.

CVm propter scelera populi Terra sancta in manus perfidæ gentis Saracenicæ redacta esset anno post Domini passioné sexcétesimo tricesimo nono: fratres Carmelitæ qui dudũ in vrbibus etiam multiplicati habitabant, nimium ab infidelibus afflicti ad eremum Carmeli montis redire sunt compulsi. Non enim in ciuitatibus manere diutius poterant: quos Saraceni in tantum affligebant, vt nullum eis Deo famulandi tẽpus quietum relinquerent, ac victui necessaria funditus negarent. Manserunt itaque fratres in monte Carmelo solitariam vitam in paupertate non modica ducentes, donec multis euolutis annis, Terra sancta per Christianos iterum fuit recuperata, & peregrinis iter ad illam in pace compositum. Facta fuit hæc Terræ sanctæ recuperatio, per ducem Gotfridũ anno Domini millesimo nonagesimo nono. Deinde post annos paucos cõfluentibus vndique peregrinis, & maxime de regionibus Europæ, numerus fratrum in monte Carmelo valde multiplicatus est: intantum vt præ multitudine mõtes implerent & vrbes. O si tunc ordinis Carmelitici decorem in sua maiestate vidisses, nunquam fuisse similem alium exclamares. Erat videre delectabile fratres innumerabiles circa montem Carmelũ habitantes: in cellulis & cauernis petrarum idipsum omnino sapere: Deo maximo die noctuque quam deuotissime seruire: mundum cum suis voluptatibus pro Christi amore contemnere. Summa tunc apud illos erat religio: summa regularis vitæ perfectio, cũ fratres in carne manẽtes, carnem ipsam cum vitijs suis fortiter euicerũt. Floruit in pace religio: quæ paulo ante turbata perfidorum incursibus deficere putabatur. Venerunt ex omni Europa fratres peregrini, & colla monasticis disciplinis in mõte Carmelo humiliter submiserunt. Sed non diu durauit in Terra sancta ista tranquillitas. Mortuo namque Ioanne Hierosolymorum rege, Terra sancta consueta subsidia habere à sede apostolica non potuit, Friderico imperatore per suam rebellionem summo pontifici obsistente, donec iterum à Saracenis capta fuit. Iam vero deinceps fratres

Carmelitæ ab infidelibus tanta tribulatione afflicti sunt, vt nusquã tuti amplius in Iudæa viderentur. Vnde anno Domini millesimo ducentesimo tricesimo octauo, coacto in vnum consilio totius ordinis in monte Carmeli, multi de prioris licentia & consilio fratrum Palæstinam egressi sunt, & cum regula, ordinario suo, ac statutis in Europam, vnde venerant, reuersi. Venerunt ergo aliqui in Cyprum: alij in Franciam, & Angliam: nonnulli vero in Germaniam: singuli vbi se locum pro conseruando ordine putabant inuenire. Remanserunt autem & plures in monte Carmeli: qui tamen & ipsi per Saracenos breui post expulsi sunt. O miseranda sanctissimi ordinis calamitas: qui pæne infinitis pridem filijs exsultabat: iam necessitate vrgente a fratribus suis deseritur. Quem non etsi lapideum sit permolliat ista Carmeli desolatio: quando non vnius tantum mõtis sed multorum monasteriorum per vniuersam Iudæam religio destructa est: sed quemadmodum locus Eliæ Carmelitarumque salus persisteret: quando totus ille conculcatur à gentibus: quem Dominus noster rex cæli sua corporali præsentia sanctificauit. In Europã itaque veniẽtibus Carmelitis, auctoritate summi pontificis loca in diuersis regionibus ad manendum disposita sunt: quæ statim licet cum difficultate, conuentus plures instituerunt. Magna tenebat homines Christi commiseratio fratrum: & quos sedibus suis expulsos condolebant, larga munificentia fouebant. Ex hoc itaque tempore fratrum Carmelitarum ordo per vniuersam Europã valde multiplicatus est & magnos in ecclesia Dei fructus sua conuersatione & doctrina attulit, & profert vsque in hunc diem

De multiplici persecutione huius sanctissimi ordinis & eius contra æmulos victoria.

CAP. IX.

CRescente itaque per Europam ordine, & numero fratrũ multiplicato, inuidens bonorum studijs diabolus persequi fratres non cessabat, & quod per se agere non potuit, per malos homines subordinauit. Concitauit ergo contra eos sacerdotes ecclesiarum rectores: qui eas in suam potestatẽ conabãtur redigere, & velut

rusticos legibus parochialibus subiugare, Usque adeo hæc præsumptio inualuit, vt Carmelitis interdiceretur publice, ne mortuos suos sepelirent in conuentibus, nisi parochialium prius consulerent iura ecclesiarum. Interdicebant præterea inuidi sacerdotes, ne quis pauperrati fratrum succurreret: quasi non in ædificationem, sed in destructionē fideliū trāsmigrassent. Cōquerebātur fratres afflicti diocesaniis episcopis: sed frustra. Omnes enim sua quærebant: omnes delere ordinē funditus cogitabāt, sua nō reipublicæ cōmoda præ oculis habētes. Quid iā facerēt fratres tui Virgo domina mūdi? quo se verterēt, vndique tribulati? quē calamitatū suarū aduocatum inuocarēt? Inuocabāt homines: sed non erat qui adiuuaret, singulis sua quærentibus. O quis metus tunc fratres tenebat, cū se de Iudæa expulsos, inter Christicolas odio haberi cernerent? Desolati ab hominibus te matrem misericordiæ inuocabant, spem suam in te totam collocantes. Nec frustra. Quemadmodū enim cum sis fons pietatis obliuisci potuisses fratres tuos, filios tuos, viscera tua? Vocasti ergo vnū ex eis, quē cæteri sequebantur ducem, eumque ad sedem direxisti apostolicam, bonam de rebus confidentiam repromittens. Nec vana sed certa promissio. Direxisti viam Apostoli tui: præuenisti eum in benedictionibus: vicarium filij tui quid faceret præmonuisti. O sancta & vere digna conciliatio quæ originem non ex hominibus, sed ex Dei ordinatione recepit. Audītis summus pontifex necessitatibus fratrum: æmulos & detractores eorum apostolica maiestate compescuit, & ordinis tranquillitati in posterum largiter prouidit. Quid nunc dicis tortuose coluber, qui sanctum Carmeli ordinem te posse delere sperabas? Vbi est præsumptio tua: qua religionem Dei genitrici consecratam conabaris euertere? Confusus es & omnes consiliarij tui Dei virtute humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et sanctus ordo contra omnes aduersarios suos præualuit & confortatus est, & vnus è quatuor paradisi fluminibus factus, vniuersam terram aqua eruditionis irrigat: tu vero cum tuis canibus debitas rependis vltiones. Neque noua est ista peruersorum æmulatio, cum ab exordio mundi semper bonos persecuti sint mali: quatenus per multas tribulationes probentur electi. Sed dum boni aduersitatibus impiorum afflicti proficiunt: semper ad pessima scelerati cadunt. Tu autem Carmeli decus noli deficere: noli a proposito sanctissimæ institutionis cessare? quatenus ad præparata tibi præmia sine fine queas pertingere. Si mater obliuisci poterit dilecti filij sui: te

regina

regina cæli poterit deserere? Quod si mater obliuiscatur fructus ventri sui: tamen Maria Virgo tui non obliuiscetur: sed fratres suos dilectos custodiet, & gaudiorum suorum participes constituet. Hoc autem à te necessariò exigitur, vt fratres quos nomine & habitu mofotes in gremio, vita & conuersatione immaculatos custodias. Nihil enim prodest Dei parentis insigniri vocabulo, si contrarijs moribus vitæ cōuersatio inquinetur. Igitur vt sub titulo reginæ cælorū veraciter fulgeas: ad tria substātialia religionis obseruāda professores tuos ante omnia dirigas: sine quorum custodia nō saluat monastica professio, sed damnat. Dominus tecum est, quam diu fueris cum eo. Si vero semitas primæ institutionis tuæ contempseris, si vitijs aditum dederis: multis malis & incommodis subiacebis. Eris in derisum omni populo: & qui modo fulges in gloria, sub improperio & ignominia confunderis. Caue itaque ne primam institutionem transgrediaris, nêue neglecto Dei cultu post vanitatem ambules.

De primo profectu ordinis fratrum in Europa, & de multiplicatione conuentuum.

CAP. X.

IN euangelio Dominus loquitur. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum afferet. Pulcrè fratribus Carmelitis hæc sententia conuenit: quæ illos granum esse Dei & semen ostendit. Enimuero granum hoc Carmelitici germinis in terra cecidit quando expulsum de Iudæa fuit. Mortuum autem exstitit: quando multis tribulationibus attritum suæ transmigrationis incommodum deplorauit. Multum vero fructum attulit: quando ex æmulorum prauitatibus erumpens, per varios in Europa conuentus multiplicatum exstitit. Sane fructum multum Carmelitarum affert relligio: quæ sese totam Dei seruitio mancipat: quæ virtutum semitas deuota amplectitur: per cuius exempla multi ad iustitiam conuertuntur. Vere granum mortuum est ordo Carmeliticus: qui cadens in Iudæa perijt: sed multiplicatus in Europa surrexit. Malleo & incude dilatauit eum Dominus: quia dum de Palæstina minor numero expellitur, crescens in Europa dilatatur. Nec sine ordinatione diuinæ prouidētiæ id factum credimus, cum paucos fratres ordinis huius in immensum

creuisse videamus. Quemadmodum enim parua segetis semina in terrã proiecta mortificantur, & multum fructum afferunt: sic pauci fratres deCarmelo expulsi, et ad tẽpus in terra peregrinationis afflicti maximum in ordine numerum fratrum successu temporis protulerunt. Hæc est mutatio dexteræ excelsi: hæc prouidentia gubernatoris altissimi: qui ex malis bona nouit elicere, & paucorum calamitatem in gaudium maximum commutare. Sicut enim ferrum malleo extenditur: sic ordo fratrum Carmelitarum ferro tribulationis extensus & multiplicatus est. Qui si manere in primo suo nidulo potuisset, non non adeo multiplicatus hodie in ecclesia fidelium esset. Nam post felicem aduentum eorum in Europam, superari que auctoritate apostolica impijs persecutoribus, paulatim valde multiplicari sunt. Videntes enim nobiles & fideles conuersationem fratrum esse sanctissimã, multa illis beneficia contulerunt, & cœnobia illis quam plura suis expensis erexerunt. Hinc factum est, vt fratres Carmelitæ, qui pauca in Terra sancta cœnobia amiserant, multo plura in Europa reciperent. Et quemadmodum apostoli fidem Christi prædicantes de Iudæa expulsi, multitudinem gentium conuerterunt: sic fratres Carmelitæ vnius prouinciæ termino amisso, totius Europæ locum ad mansionem receperunt. Vnius ergo montis desolatio, multarum regionum ædificatio fuit. Nequaquam ergo se Carmelus vltra plorabit desertum: quem per totum orbem iam constat esse diffusum. Multiplicato vero per Europam fratrum numero, & multis in diuersis locis erectis conuentibus, cernentes Romani pontifices vitam eorum esse laudabilem ordinem ipsorum priuilegijs multis sublimarunt, eumque ab ordinariorum iurisdictione penitus eximentes, ceteris mendicãtium ordinibus adiunxerunt & quamquam inter omnes ordines antiquior sit, tamen in Europa quasi per mortificationem sui renouatus esse videbatur. Sed iam de omni tribulatione sua conualuit: fortis factus in bello, omnes aduersarios suos superauit & confudit. Nõ est quod sibi amplius noceat: non est qui eum dentibus contingere de cetero præsumat, Dei maxima virtute confirmatum. Gaude felix plantatio mundi triumphans illecebras, summa carpens præmia regni: quæ nomen originis tuæ conseruas, & imitaris principes.

Quam

Quam vtilis & fructuosus sit in ecclesia ordo Camelitarum,

CAP. XI.

QVam pulcri sunt gressus tui in calceamentis filia principis: quæ pulcra es & decora in delicijs: o religio speciosa Carmeli. Tu hortus aromatū, quem dextera Dei plantauit in mōte Carmeli: cuius flores suauissimum odorem reddunt, dum viros doctos pro-[illegible] atque sanctissimos. Tu prophetarum principem Eliam habuisti: tu Eliseum à mundi negotijs ad obsequium prophetæ vocasti: tu vatum schola: tu norma disciplinæ, & prænuntia monasticæ vitæ [illegible]tis: tu sub lege gratiam, sub gratia prædicas pietatem. Vere Dei castra sunt hæc: in quibus vita apostolica ipsos longe præcessit apostolos. Ordinis itaque huius gressus ab initio pulcerrimi sunt: quādo fratres Deum amantes, de virtute in virtutem profecerunt. O Carmeli pristinum decus. ô vere sancta Deoque dilecta conuersatio: quæ diabolum vincit. carnem exsuperat, mundum contemnit & vitia. Sancta etenim conuersatio fratrum Carmelitarum, si ad puritatem suæ institutionis ambulet, ecclesiam edificat, inscios informat, ad pœnitentiā peccatores vocat, aduersarios Christi oppugnat, delinquētes castigat. Quid hac religione pulcrius, quid vtilius ordine in quo caritas imperat, obedit humilitas, zelus bonus vigilat, paupertas voluntaria regnat, continentia pugnat, castitas triumphat? Optime religio conseruatur, dum prouidentia consulit dum iustitia corrigit, dum misericordia erigit, benignitas instruit, sapientia custodit. O quam bonum & quam iucundū sic fratres habitare in vnum: qui Deo in humilitate deseruiūt, caritatis fraternæ iura custodiunt, mundum & vitia fugiunt, virtutes colunt, humilitatem diligunt, á malis omnibus recedunt. Hi sunt, qui labentem ecclesiam humeris excipiunt, & tam verbo quā exemplo fideles populos ad iustitiā Christianā erudiunt. Qui tales se in ordine exhibent, digni sunt vt fratres beatæ Marie Virginis appellentur. Ceterum qui vanitates huius mundi sectantur, qui contemta obseruantia regulari vitijs & voluptatibus dediti sunt: non fratres eos beatæ Marie Virginis dixerim, sed turpissima mācipia diaboli

boli. Quid enim turpius, quidue damnabilius, quam sub ordine sancto inodinate viuere? Non est ei in Dei genitricis honore consortium, qui seruus est vitiorum. Magnopere itaque fratres Carmelitæ vobis curandum est, ne dignitatem nominis, quam a regina cæli accepistis, malis moribus amittatis. Quid enim proderit vobis fratres appellari beatæ Mariæ Virginis, si operarij fueritis iniquitatis? Enimuero nisi secundum regulam vestram & primam institutionem religiose vixeritis, ad damnationem potius quam ad gloriam hunc titulum vsurpatis. Curate itaque fratres mei omnem a vobis iniquitatem repellere: curate bonis moribus insudare: quatenus ad eam quam ordinis vestri sororé dicitis, per sancta exercitia venire valeatis. Nisi enim in cõmuni fine proprio caste & religiose vixeritis: ad reginam cæli non peruenietis. Si sic viuere curaueritis: vtiles in ecclesia Dei estis. Enimuero si cut bonos Carmelitas religiose secundum regulam conuersantes omni laude dignos describimus: ita males & moribus deformatos, longe ab hoc volumine semouẽdos esse decernimus. Laudare enim nisi bonos non intendimus. Credimus autem multos ab initio bonos & sanctos in hoc ordine viros claruisse, hodieque clarescere: & idcirco monemus lectorem, ne propter deformitatem paucorum totum ordinem velit contemnere: in quo multi boni sunt, quos certum est illum ignorare. Neminem ex Carmelitis contemnendum lector existimet: quoniam qui hodie iacere in deformitate cernitur: cras forsitan primus in acie regularis obseruantiæ gradietur.

De sanctis & canonizatis ex Ordine isto.

CAP. XII.

Quam vberes fructus, quam suaues in ecclesia Dei odores ager iste Carmelitici ordinis protulerit, neminem ignorare credimus, qui veterum historias legit. Nam vt de his interim sileamus, qui in monte Carmeli sub lege claruerunt: tot sancti fratres sub gratia in ordine isto fuerunt, vt penitus numerari nequeãt. Enimuero si quis stellas cæli dinumeret, & huius ordinis sanctos numerare

are poterit. Sed forsitan aliquis mihi huius ordinis æmulator dicet Quid tu Carmelitas tantopere de sanctorum multitudine commendas: qui nullius haberi memoriam in ecclesia Romana non ignoras? Ostēde mihi quantos in Kalendario ex ordine Carmelitarum sanctos inueneris. Quisquis talia dixerit, se aut inuidum aut gestarum rerum inscium penitus ostendit. Quid enim quod paucos ex ordine fratrum Carmelitarum sanctos Romana veneratur ecclesia? Num ergo pauci existimandi sunt quoniam non multi kalendario inscribuntur? Aut nūquid ordo diui patris Benedicti sanctos iccirco paucos habuit: quoniam vix quindecim ad kalendariū recipit? Enimuero quindecim milia ex eo sancti nominibus proprijs referuntur. Non consueuerunt vetusti ordines de multitudine sanctorum suorum inaniter gloriari, dum vnusquisque magis in se sanctitatem studuit amare, quam in alio ad ostentationem suæ religionis attollere. Malebant enim cultores antiquorum ordinum sancti esse, quam dici. vnde non magnopere curabant sanctissimos quosque fratres suos ad plausum vulgi extollere: neque solebant pro eorum canonizatione ad reges & principes solicitando discurrere: neque importunis summos pontifices precibus fatigare. Sufficere sibi credebant si fratres sui locati fuissent cum sanctis in cælis, & ideo canonizare illos nō curabant in terris. Ordo autem fratrum Carmelitarum antiquissimus est, & nūquā vetustatis semitas in hac re dereliquit. Sanctos etenim, & multos & præstātissimos habuit: sed more antiquitatis paucos in kalendariū suscepit, dum pristina humilitate semper contentus fuit. Quod vero paucos veneratur huius ordinis sanctos Romana ecclesia, ideo factum credimus: quod cum maxima pars eorum ante transmigrationem ordinis in Iudæa claruerit, sanctitas eorum Romanæ ecclesiæ incognita fuit: Nec opus erat eo tempore pro canonizatione sanctorū ad sedem apostolicā discurrere, dum in sua diœcesi quilibet episcopus sanctum testimonio miraculorum posset declamare. Postquam vero fratres in Europam transmigrarunt, multiplicatisque diuersis in ecclesia ordinibus, neminem pro sancto haberi Romana decreuit auctoritas, nisi de consensu summi pontificis deinceps fuerit canonizatus. Maximus autem sanctorum numerus hoc decretum præcessit: quos vetustas miraculis inducta canonizauit. Quis papa canonizauit apostolos, & veteres sanctos? Nonne sola antiquitate in ecclesia Dei venerantur propria sanctitate contenti? Et ordo fratrum Carmelitarum

rum plures trans mare sanctos habuit, quorum in Europa memoria nulla antiquitus fuit. Denique post aduentum ordinis in Europam sanctos complures habuerunt: quorum si omnium nomina vellemus describere, volumen hoc in immensum extendere cogeremur. Scimus autem quod fratres Carmelitæ sanctos suos in admirationem populi non consueuerunt exponere: & ideo non fuit nostri propositi singulos per nomina recensere. Denique si quis viros sanctiss. qui in hoc ordine claruerunt ex nomine scire desiderat: historias & chronica dicti ordinis legat, & eam præcipue quam frater Ioannes Mechliniensis conuentus dictus Oudenvvater multo labore composuit, & Carmelitici ordinis fasciculum tripartitum nominauit. In ea siquidem huius ordinis tot sanctissimos viros inueniet, vt de ceteris ordinibus paucos habuerit similes. Initium quoque ordinis & progressum eius apertæ lectionis modulo aperuit. & omnes generales priores à primo vsque ad Pontium, qui ordini modo præsidet per nomina descripsit. Nos vero quos rei familiaris cura sermonem abbreuiare compellit, his finem facimus & secundum de laude Carmelitarum volumen ordinandum pro virili nostra assumimus: in quo de illustribus viris & doctis in eo, qui varia ad Ecclesiæ vtilitatem conscripserunt, quantos scire possumus, mentionem faciemus.

PRIMI LIBRI FINIS.

IOANNIS TRITHEMII CARMEN ELEGIACVM ALLOQVENS LIBRVM SVVM CARMELITICVM.

Nunc care liber, præsenta te venerandis
Patribus, in quorum laude creatus ades.
Ne metuas doctos, & honestos moribus, atque
Claros deuota mente videre viros.
Non est quod paueas: comes sunt, atque suaues,
Et mites, potes audacter adire viros.
Talibus imprimis nostram memor esto salutem
Ferre, nec addubites, spondeo gratus eris.
Inuidiæ stimulis si quis pungatur, obaudi:
Si quis te querat rodere dente, fuge.
Semper in aduersis patiens preclara trophæa
Obtinet: impatiens turpia probra refert.
Impius & prauus loquitur mala pectore clauso:
Talia mi codex ne vereare precor.
Defendent etenim te Patres ordinis almi,
Quem mater Domini virgo Maria fouet.
Carmelus quibus insignis mons patribus aptum
Imposuit nomen relligione sua.
O mons sancte tuos iam cernis rite sequaces,
Et stabilis durat iugiter ordo sacer.
Quisquis erit bibliæ qui te veneratur honore,
Hunc tu principio gratus amore cole.
Si quis te vultu conspexerit asper amaro,
Indignans fugias illius vltro manus.
Impressura vocat, facile te dede premendum,
Multis vt valeas vtilis esse viris.
Sed tamen obserua, ne demutere, vel vnquam
Dissideas calamo, sensibus atque atque meis,
Pro mercede patres vestros deposce precatus
Ad Dominum, fusos, purget vt omne nefas.

FINIS.

IOHANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEMENSIS, DE ILLVSTRIBVS VIRIS ORDINIS CARMELITARVM.

LIB. II.

POsteaquam auxiliante Domino nostro Iesu Christo primum intenti nostri opusculum de laude ordinis Carmelitarum absoluimus, libet nunc secundum exordiri, in quo fauête Virgine Maria, de viris illustribus, qui variis in eo tẽporibus claruerũt, sumus habituri sermonẽ. Causa vero ad eam prouinciam subeundam duplex nos impulit: quarum altera fratres respicit: altera detractores. Credimus enim ad ædificationem iuniorum fratrum non mediocriter proficere, si viros eruditione insignes, qui in Ordine præcesserunt ad eorum notitiam curemus reuocare. Per hoc namque doctissimi viri laboribus suis condignam immortalitatis memoriam apud posteritatem accipiunt, & minores eiusdem ordinis fratres ad amorẽ scripturarum prouocantur. Secunda huius catalogi causa est æmulatio detractorum: qui ordinem Carmeliticum tamquã infructuosum despiciunt, dum paucos in eo scriptores ecclesiasticos & doctores floruisse credunt. Nos autem dolentes tam sancto sacratissimoque ordini ex ignorantia oblocutorum iniuriam fieri, doctorum, qui in eo varia scripserunt, catalogum qua licuit breuitate ordinauimus: in quo scriptores omnes quotquot notitiam nostram inciderunt digessimus. Et quanquam multi doctissimi viri huius ordinis ante transmigrationem in Palestina florentes multa conscripserint: tamen cum nobis eorum opuscula incognita sint; paucos consignauimus è pluribus. Obmissis itaque his qui in Iudæa ab initio claruerunt, eorum duntaxat mentionem facere instituimus, quos

quos clarum eruditionis suæ splendorē dedisse in Europa scimus. Neque tamen omnium eorum facere mentionem, qui floruerunt post transmigrationem potuimus:eo quod opuscula eorum & tēpora ignoramus. Relinquimus eiusdem ordinis cultoribus eā prouinciam, vt vbi nos ex infirmitate defecimus, ipsi nostrum defectū studeant emendare. Iam nunc itaque propositi sumamus exordium.

Cyrillus ordinis Carmelitici monachus, postea episcopus Alexandrinus, natione Græcus, ex Constantinopoli oriundus; vir sanctus atque doctissimus, philosophus clarus & rhetor insuperabilis, infinitis miraculis coruscauit, & prophetiæ spiritu illustratus fuit. Hic tempore Theodosij imperatoris & Celestini Papæ primi contra Nestorium multa composuit, eūque in concilio Ephesino præsidens confutauit. Scripsit Græco sermone multa præclara volumina. de quibus apud Latinos pauca habētur. Hic primus permiscuit philosophiā Aristotelicā scripturis sanctis, & omnes errores hæreticorū argumētis fortissimis elisit: sicut in gestis tertiæ synodi Ephesinæ inuenitur. Scripsit autem inter alia contra Iulianum apostatā lib. 3. Contra Nestorium quoque lib. 1. De incarnatione Domini plures homilias. Epistolas multas ad diuersos. lib. 1. Sententias in synodo Ephesina plures. Hæc omnia apud Græcos vidimus, & partim legimus: sed nusquam apud Latinos. Claruit sub Theodosio imperatore magno, & Celestino Papa primo, anno Domini quadringētesimo trigesimo.

Ioannes Hierosolymitanæ ecclesiæ post beatum Iacobum patriarcha quartus & quadragesimus, primus in ordine narrationis nostræ collocādis accedit. Erat enim vir cōuersationis integræ atq; sanctissimæ: qui viuus & mortuus infinitis fertur claruisse miraculis. Hunc Adrianus Papa primus propter eximiā & doctrinā vitæ excellentiam de monasterio montis Carmeli sustulit, & in patriarchā præfatæ vrbis sublimauit. Qui cùm in scripturis diuinis esset peritissimus, nonnulla præclara syntagmata edidit, quibus ingenium suum posteris declarauit, de quibus extat volumen insigne, de principio & profectu ordinis Carmelitici liber vnus. Scripsit etiā quasdam ad fratres epistolas exhortatorias. & quędam alia. Claruit temporibus Adriani Papæ primi, anno Domini maximi Iesu Christi, septingen-

septingentesimo septuagesimo.

Cyrillus alius, presbyter montis Carmeli, tertius in ordine prior generalis, vir doctus & deuotus, ac spiritu prophetiæ illustratus, scripsit nonnulla ingenij sui opuscula: de quibus feruntur epistolæ ad diuersos plures; & quædam ad Abbatem Ioachim reuelationes. Angelica quoque tabula, quam de manibus angeli dicitur recepisse. Alia nonnulla scripsisse dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit temporibus Henrici Imperatoris sexti, & Innocentij Papæ tertij, anno Domini millesimo ducentesimo. Errant qui hos duos (Cyrillos vnum esse putant: cũ nec tẽpus in eos consentiat) nec ordo gestorum. Primũ enim sub Theodosio in Ephesino concilio claruisse certum est, & istũ sub Henrico sexto, vt diximus.

Nicolaus Gallicus, septimus prior generalis totius ordinis, vir doctus & deuotus & Deo singulariter dilectus; qui postquam ordinem aliquot annis strennue gubernasset officio renuntians, ad eremum monasticæ conuersationis reuersus est, scripsit inter alia volumen insigne, quod prænotauit, Sagittam igneam: in quo flebilem ordinis sui statum multis deplorat gemitibus. Claruit anno Domini millesimo ducentesimo lxx.

Albertus de Trapano, prior Siciliæ prouincialis, vir in diuinis scripturis studiosus atque doctissimus; vita quoque & conuersatione deuotus, miraculisque adhuc viuus coruscans, multa vulia pro ædificatione fratrum scripsisse dicitur: quę tamẽ ad manus nostras non venerunt. Moritur in ciuitate Messanen, anno Domini millesimo ducentesimo xcij. indictione v. septimo Nonas Augusti, signis gloriosus.

Guilhelmus de Samuco, Carmelitici ordinis singulare decus, vir doctissimus & sacræ theologiæ professor insignis, natione Gallus, scripsit ad ædificationem simplicium fratrum pulcra & apta volumina: de quibus subiecta feruntur. Super sententias lib. iiij. Chronica de multiplicatione sui ordinis lib. j. Declarationes suę regulæ lib. j. Decretales religiosorum lib. j. Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur, quæ tamen ad notitiam meam non venerunt. Claruit temporibus Rodulphi Imperatoris, millesimo ducentesimo octogesimo.

Gerardus de Bononia, generalis prior totius ordinis vndecimus,

mus,sacræ scripturæ doctor Parisiensis,ingenio subtilis, ordinisq; sui amator & rector celeberrimus, scripsit multa preclara volumina,quibus memoriam sui posteris commendauit. Super sententias lib.iiij. Quodlibeta multa & varia lib.j. Questiones quoque lib.j. Sermones varios lib. ij. Summam theologię notabilem incepit, quam morte preuentus finire non potuit. Moritur tandem & Auenione sepultus,anno Domini cIↄ.ccc.xvij.indictione xv.generalatus vero sui anno xxj.

Sibertus de Beka,natione Teutonicus, vir in diuinis scripturis eruditissimus,doctor omnium opinione & laude celebratus,cultor sui ordinis deuotissimus; scripsit ad ædificationem fratrum quædã preclara opuscula:de quibus ista feruntur. Super sententias lib.iiij. De censuris noui iuris lib. j. Considerationes super regulam ordinis sui lib.j.Ordinale Dominici sepulcri correxit , quod per totum ordinem obseruari decretum fuit.Alia quoque nonulla edidit, quę ad notitiam meam non venerunt.Claruit sub Henrico imperatore septimo,anno Domini cIↄ.ccc.& x.

Guido Perpinianus,natione Cathalanus,duodecimus prior generalis: deinde Maioricens. & postea Eluen.episcopus , vir in diuinis scripturis doctissimus;ingenio acutus, scientia profundus, sermone scholasticus: qui apud Iohannem papam xxij. in honore & reuerentia habebatur; scripsit multa preclara volumina:quibus nomen suum posteritati commendauit , de quibus subiecta feruntur. Ad Ioannem Papam xxij.opus insigne tripartium , de perfectione vitę catholicæ lib.iij.Super sententias lib.iiij. Quodlibeta sex lib.i. Quæstiones variæ ordinariè disputatæ lib.i.De concordantia euãgelistarum lib.i.Correctorium decreti lib.iij. De hæresibus ad cardinalem Albanensem lib.i.In libros physicorum lib.viij.Quæstiones de anima lib.i.Alia quoque multa composuit: quæ ad notitiam meam non venerunt.Claruit anno Domini cIↄ.ccc.xx.& moritur xxi,Augusti,Auenione sepultus.

Ioannes de Alerio Tholosanus,tertiusdecimus prior generalis totius ordinis,vir in diuinis scripturis eruditus,ingenio, scientia & eloquio clarus,vita quoque & conuersatione præcipuus , ac regularis disciplinę conseruator insignis,scripsit insigne volumen super sententias lib. iiij. In ecclesiasticam lecturam notabilem lib.i.

Et

Et quædam alia, quę necdum reperi. Claruit anno Domini cIↄ.ccc atque xxx. Iacet sepultus in conuentu suo Tholosano.

Petrus de Casa prouinciæ Aquitaniæ, post resignationem Ioannis Aleni, quartusdecimus totius ordinis generalis prior, deinde episcopus Vasionẽsis, & postremo patriarcha Hierosolymitanus, vir in diuinis scripturis doctissimus, vita & conuersatione deuotus, reliquit ingenij sui quædam præclara volumina: de quibus ista feruntur. Super sententias lib. iiij. Sermones de tempore & de sanctis lib. ij. Lecturam quoque in librum politicorum notabilem, & quædam alia: quæ nos latent. Claruit anno Domini cIↄ.ccc. atque xxx. Moritur autem pridie Nonas Augusti, miraculis coruscans.

Ioannes VValsingam, prior prouincialis Angliæ, vir in diuinis scripturis doctisimus, philosophus acutus, & sacræ theologiæ doctor Parisiensis, scripsit notabiliter super sententias lib. iiij. Quæstiones varias & quodlibeta. Alia quoque nonnulla composuit, quę ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Benedicto papa xij. anno Domini cIↄ.ccc. atque xl.

Simon de Spira, natione Teutonicus, prior prouincialis totius Alemaniæ, doctor Parisiẽsis, vir in diuinis scripturis eruditus, & sæcularium literarum nõ ignarus, ingenio pręstans & clarus eloquio, scripsit super Sententias lib. iiij. Sermones quoque varios, & quasdã in diuinis voluminibus lecturas. Alia insuper nonnulla scripsisse dicitur: sed ad manus nostras non venerunt. Moritur sub Benedicto papa xij. anno Domini cIↄ.ccc. xl. indictione octaua, viij. Iduum Ianuarias. Coloniæ in suo conuentu sepultus.

Petrus Raymundi de Grassa, natione Gallus, conuentus Tarsacij prouinciæ Narbonensis, quintusdecimus prior generalis, vir doctus & deuotus, scripsit multa præclara volumina: quibus sui memoriam posteris commendauit, è quibus exstant subiecta. Super sententias lib. iiij. Ordinis quoque sui diuersa statuta in vnum volumen collegit, & in rubricas sexaginta collectiones easdem distinxit. Sed & alia quædam composuit, quæ ad notitiam nostram non venerunt. Moritur autem anno Domini cIↄ ccc. lvij. indictione x. sub papa Innocentio sexto. sepultus in monte Pessulano anno sui officij generalatus xvi.

Ioannes de Bachone, natione Anglicus, prior prouincialis An-

gliæ, doctor Parisiensis, vir vndecunque doctissimus, philosophus, iurista & theologus celeberrimus, ingenio subtilis & clarus eloquio, scripsit multa præclara opuscula: de quibus feruntur subiecta. Super sententias lib. iiij. In euangelium Matthæi lib. i. In euangelium Marci lib. j. In euangelium Lucæ lib. j. In euangelium Ioannis lib. j. In epistolas Pauli lib. xiiij. In actus apostolorum lib. j. In epistolas canonicas lib. vij. In apocalipsim Ioannis lib. j. Quæstiones variè disputatæ lib. j. Speculum ordinis sui lib. j. Defensorium ordinis sui lib. j. Super methaphysicam Aristotelis in duobus voluminibus lib. xij. Super de anima lib. iij. In libros quoque Ethicorum lib. j. Alia insuper multa composuit, quæ ad notitiam meam non venerunt. Explanationes quoque varias edidit super libros beati Augustini de Trinitate, & de ciuitate Dei, atque Anselmi, Cur Deus homo, & de incarnatione verbi: in quibus omnibus ingenium suum magnificè exercitauit. Claruit tēporibus Caroli imperatoris quarti, & Clementis papæ sexti, anno Domini cIↃ.ccc.xlv.

Paulus de Perusio, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, atque in secularibus literis egregiè doctus, ingenio subtilis, sermone scholasticus, edidit magnæ auctoritatis quędam opuscula, quibus nomen suum posteritati commendauit, è quibus exstat volumen insigne super sententias lib. iiij. Quæstiones quoque variæ lib. j. & quędam alia. Claruit Parisiis sub Clemente papa sexto, anno Domini cIↃ.ccc.xliij.

Ioannes Balistarij Cathalanus, prior totius ordinis generalis xvi. vir in diuinis scripturis eruditissimus, & sæcularis philosophiæ scrutator acutus, ingenio pręstans & clarus eloquio, scripsit quędā pręclara volumina, quibus nomen suum ad posteros destinauit: è quibus exstant subiecta. Super sententias lib. iiij. Constitutiones ordinis sui lib. j. De nouissimis temporibus ad papam lib. j. & quędam alia. Moritur anno Domini cIↃ.ccc.lxxiiij. indictione xij. viij. Kal. Octobris, in conuentu Maioricarum sepultus.

Petrus Rimi de Perpiniano, patria Cathalanus, vir valde eruditus, doctor sacræ scripturę, ingenio profundus & clarus eloquio, scripsit insigne volumen super sententias lib. iiij. In toto quoque psalterio lib. j. Sermones insuper & varios & elegantes composuit, qui ad manus nostras non venerunt.

Heremus

Herenus de Boyo, natione Brito, vir in diuinis scripturis peritissimus & sæcularis philosophiæ non ignarus, ingenio subtilis, eloquio scholasticus & sanctarum interpres literarum, doctorque Parisiens. profundus, fertur nonnulla præclara volumina edidisse, quibus memoriam sui posteris commendauit. è quibus exstat opus insigne super sententias lib. iiij. Quæstiones varias, & alia quæ nos latent.

Ioannes de Regno, natione Gallus, conuentu Tholosanus, in scripturis sanctis doctor eruditus, ingenio subtilis & promptus eloquio, scripsit super sententias libros iiij. In euangelium Matthęi lib. i. Sermones de tempore & de sanctis lib. ij. Quadragesimale quoque lib. i. & quædam alia.

Petrus Thomæ, episcopus Pacensis ac postea patriarcha Constantinopolitanus, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, vita & conuersatione sanctissimus: quippe qui multis & viuus, & mortuus miraculis coruscauit: fertur nonnulla pręclara scripsisse opuscula, quibus ingenium suum vtiliter exercitauit, de quibus feruntur subiecta. Super sententias lib. iiij. De purissima cōceptione beatę Mariæ virginis lib. i. Sermones quoque varij lib. i. & quasdam ad diuersos epistolas. Moritur anno Domini cIɔ. ccc. lxvi. indictione tertia, viij. Iduum Ianuarias, miraculis clarus.

Osbertus, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in sæculari philosophia egregiè doctus, acuti & vehementis ingenij eloquij scholastici, in disputandis soluendisque quæstionibus scripturarum promptus & subtilis, scripsit elegantissimum volumen super sententias lib. iiij. Quæstiones variè disputatas lib. i. Sermones quoque diuersos lib. i. Alia insuper nonnulla scripsisse dicitur, quę nos ignoramus.

Tilmanus conuentus Aquensis, natione Teutonicus, prior prouincialis inferioris Alemanię, sacrarum literarum insignis professor, ingenio prętans & clarus eloquio, declamator sermonum egregius, scripsit super sententias lib. iiij. In euangelium Matthæi lecturam notabilem, quam Coloniæ in conuentu publicè legit lib. i. Sermones quoque varios, & quædam alia. Claruit anno Domini cIɔ ccc. lxx.

Henricus Dolendorp, natione Teutonicus, ante Tilmannum

prouincialis prior inferioris Alemaniæ, vir doctus & eruditus & declamator celeberrimus, ingenio præstans & eloquio scholasticus, disputator quæstionum acerrimus, scripsit notabile opus super sententias lib.iiij. Sermones quoque varios & vtiles, & quædam alia. Moritur in conuentu Coloniensi sepultus, anno Domini clo. ccc.lxv. indictione tertia, quarto Iduum Februarias.

Philippus Ribotí, prior prouincialis Cathaloniæ, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, ingenio promtus, eloquio apertus, ac regularis disciplinæ curiosus moderator, scripsit inter alia ingenij sui monumenta opus insigne, de origine & profectu ordinis sui, quod prænotauit de peculiaribus gestis fratrum Carmelitarum lib.x. Alia quoque nonnulla composuisse dicitur, quæ ad manus nostras non venerunt.

Robertus de Mústroilo, natione Gallus, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, ingenio subtilis & clarus eloquio, decus quondam gymnasij Parisiensis, scripsit super sententias lib.iiij. In epistolas Pauli notabilem lecturam lib.xiiij. Quæstiones varias lib. j. Sermones quoque de tempore & de sanctis lib.ij. Alia etiam nónulla scripsisse dicitur, quæ necdum vidi.

Ioannes Fust, côuentus Crutzennacēsis lector, & postea prior Argentinensis. natione Teutonicus, ex comitatu Spanheimensi oriūdus, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, ingenio subtilis & clarus eloquio, declamator sermonum celeberrimus, scripsit inter alia, sermones elegantes de tempore lib.ij. De sanctis quoque lib.ij. Sermones per quadragesimam lib.ij. & alia quæ nos latent.

Ioannes de Hildensheim, vrbe Saxoniæ oriundus, lector conuentus ibidem, in diuinis scripturis studiosus & eruditus, sæcularium quoque literarum non ignarus, philosophus & poëta insignis, carmine exercitatus & prosa, declamator sermonum ad populum famatissimus, scripsit non contemnendæ lectionis opuscula: de quibus feruntur subiecta. Ad Florētium episcopum Monasteriensem in VVestphalia, de translatione trium regum in ciuitatem Coloniensem lib.j. Chronica quoque iocunda & vtilis lib.j. Defensoriū ordinis sui.lib.j. De fonte vitæ lib.j. De Antichristo lib. j. Contra Iudæos lib.j. Contra turpia pingētem lib.j. Opus metricum de mōstris in ecclesia lib.j. Epistolarum ad diuersos lib.j. Sermones de tēpore

pore & de fanctis lib. ij. Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam adhuc non venerunt. Claruit fub Carolo imperatore quarto, anno Domini c Ↄ. ccc. lxx. & varia carminum compofuit epigrammata.

Ioannes Golein, Normannus natione, prior Rotomagẽfis, vir in diuinis fcripturis ftudiofus & eruditus, atque in fecularibus literis fufficienter doctus, ingenio fubtilis & clarus eloquio, fcripfit nõ fpernendæ auctoritatis opufcula, quibus nomen fuum ad notitiam pofteritatis cum gloria tranfmifit, è quibus exftant fuper fentẽtias lib. iiij. Super officio miffæ lib. j. Quæftiones quoque variæ, &, vt ferunt, quædam alia.

Ioannes Taceffale, natione Anglicus, conuentus Noruicenf. vir doctus & in fcripturis fanctis atque in iure & philofophia multum eruditus, ingenio promtus & ad declamandum fermones ad populum idoneus, fcripfit fuper fententias lib. iiij. In apocalypfim lecturam notabilem lib. j. Sermones quoque varios ad populum. Alia infuper nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam nõ venerũt. Miffus tandem Romam ibidem mortuus eft.

Arnoldus de Biffalis, epifcopus Galtenenf. vir in diuinis fcripturis ftudiofus & eruditus, & fæcularis philofophiæ non ignarus, ingenio profundus & clarus eloquio, in declamandis ad populũ fermonibus excellentis opinionis, fcripfit notabile opus fermonum dominicalium, quod fic incipit: In medio Carmeli pafcetur Bafan. Cetera quæ fcripfiffe dicitur, nos latent.

Ioannes Horneby, natione Anglicus, doctor in fcripturis fanctis copiofus & eruditus, ingenio fubtilis & difputator quæftionũ acutifsimus, fertur nonnulla præclara compofuiffe opufcula, quibus venam abundãtis ingenij fui etiam pofteris notificauit, è quibus exftat opus defenforium antiquitatis ordinis fui lib. j. Sermones quoque varij, & quædam alia. Claruit in gymnafio Cantabrigienfi, anno Domini c Ↄ. ccc. lxxiiij. vbi varia compofuit.

Francifcus Martini, natione Cathalanus, conuentus Barchinonenfis, vir in diuinis fcripturis ftudiofus & eruditus, in declamandis fermonibus ad populum excellentis ingenij fuit. Scripfiffe autem nonnulla opufcula dicitur, in quibus profunda fcientia eius demonftratur, è quibus exftant fubiecta. De conceptione beatæ

Mariæ ſemper virginis lib. j. Compendium in honorē ordinis ſui lib.vij.& quædam alia.Claruit in conuentu prædicto, anno Domini clↄ.lxxx.

Franciſcus de Bachone, conuentus Gerundēſis, vir in diuinis ſcripturis doctus, & ſæcularis philoſophiæ non ignarus, ingenio ſubtilis & diſputator acutus, ſcripſit inſigne volumen ſuper ſententias lib.iiij. Summam etiam quandā prædicantium lib.I. Alia quoque plura compoſuiſſe dicitur, quæ ad manus noſtras nō venerūt.

Ioannes de Ciminetho, lector cōuentus Metenſ. natione Gallus, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & multum eruditus, ingenio præſtans & clarus eloquio, declamator ſermonum popularium egregius, ſcripſit ſpeculum inſtitutionis ordinis ſui lib. j. Sermones de tempore lib.j.Sermones quoque de ſanctis lib.j.Sermones per quadrageſimam lib.j.Alia quoque nonnulla compoſuiſſe dicitur, ſed ad notitiam meam adhuc non venerunt.

Ioannes Nobleth, natione Gallus, conuentus Pariſienſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & in ſæcularibus literis egregiè doctus, philoſophus & medicus inſignis, ſcripſit ingenij ſui quædam præclara opuſcula, quibus nomen ſuū cum gloria trāſmiſit ad poſteros, de quorum numero ſubiecta feruntur. Opus inſigne quod prænotauit Centilogium lib.j. In euangelium Ioannis lib.j. In multos quoque alios bibliæ libros commentarios & lecturas compilaſſe dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt.

Nicolaus Dorbin, natione Anglicus, doctor Oxonienſis, in ſcripturis ſanctis eruditus, & in philoſophia Ariſtotelica ſubtiliter doctus, acutus ingenio & vehemens diſputator quæſtionum ſcholaſticalium inſignis, ſcripſit ſuper ſententias lib.iiij. Determinationes quoque diuerſarum quæſtionum lib.j. Tabulam originalium. Alia inſuper multa ſcripſiſſe dicitur, quæ ad me non venerunt.

Ioannes Marre, natione Anglicus, doctor Oxonienſis, in ſcripturis ſanctis ſtudioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & vehemens, ſcripſit inter alia exercitij ſui opuſcula, determinationes contra hæreticos Vuicleuitas lib. j. Alia quoque multa ſcripſiſſe dicitur, ſed ad notitiam meam adhuc non venerunt.

Ioannes de Gluel, natione Teutonicus, prior conuentus Colonienſis, vir in diuinis ſcripturis eruditus & ſæcularis philoſophiæ non

non ignarus, ingenio clarus, vita & conuersatione deuotus, scripsit sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib.j. Sermones per quadragesimam lib.j. Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit in conuentu suo Coloniensi, vbi & sepultus est.

VValterus Disse, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis valde eruditus, & declamator sermonũ populariũ celeberrimus, ingenio subtilis & apertus eloquio, scripsit non spernendæ lectionis opuscula, de quibus subiecta feruntur. Contra Lolhardos lib.j. De scismate lib.j Super quosdam psalmos lib.j. Sermones de tempore lib.j Sermones quoque de sanctis lib.j. & quædam alia, quæ ad notitiam meam non venerunt. Hic fuit nuntius & legatus Bonifacij Papæ noni, in regnis Angliæ, Hispaniæ, Portugaliæ, Nauarræ, Arragoniæ, & in partibus Vasconiæ, crucem contra hæreticos & scismaticos prædicans. Claruit sub VVencesslao imperatore, anno Dñi cIↃ.ccc. nonagesimo, & in cõuẽtu Noruicẽsi sepultus est.

Philippus de Ferraria, natione Siculus, episcopus, vt quidam volunt, Pacensis, doctor sacræ theologiæ celeberrimus, ingenio clarus & scientia profundus, sermonum declamator egregius, scripsit valde notabiles sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib.j. & quædam alia. Claruit in regno Siciliæ prædicãs coram rege & aliis non sine fructu omnium.

Richardus Lauinham, natione Anglicus, sacrarũ literarũ doctor Oxoniẽsis, vir subtilis & vehementis ingenij, disputator quæstionum acutus, & declamator sermonũ egregius, scripsit quædã præclara opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit, è quibus extant subiecta. Contra Lolhardos determinationes lib.j. Determinationes quoque notabiles pro libro reuelationum sanctæ Brigittæ, quas in gymnasiis Oxoniensi & Londoniensi publice legit lib.j. Opus quoque insigne, de ordinis sui fundatione incœpit, quod morte præuentus non compleuit. Composuit etiam nonnulla in logicalibus & phisicalibus, quæ ad manus nostras nõ venerunt.

Richardus Maidescon, natione Anglicus, doctor sacræ scripturæ gymnasij Oxoniẽsis, ingenio præstãs & clarus eloquio, declamator sermonũ egregiꝰ, fertur quædã præclara cudisse opuscula, quibus

quibus nomen suum posteris notificauit, è quibus exstat cõtra Lolhardos lib.j. Sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib.j. & variæ quæstiones. Alia insuper nonnulla cõposuit, quæ ad notitiam meam non venerunt.

Guilhelmus Talisfordiæ, natione Anglicus, doctor sanctarum scripturarum studij Cantabrigiensis, vir eruditus & studiosus, ingenio subtilis, vita & conuersatione deuotus, declamator sermonum egregius, scripsit valde notabiles sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib.j. Varias quoque lecturas scripturarũ composuit, quas in præfato gymnasio legit.

Thomas Lombe, natione Anglicus, doctor sacrarum literarũ celeberrimus gymnasij Oxoniensis, vir sapientia & eruditione clarus, ingenio subtilis & disputator quæstionum scholasticalium acutus, scripsit contra Lolbardos & Vuicleuitas lib.j. De incarnatione verbi lib. j. Dicitur & alia scripsisse opuscula, quæ necdum vidi.

Nicolaus Ritzonis, conuentus Catanensis, natione Siculus, & prior prouincialis Siciliæ, doctor theologus gymnasij Bononiensis. in declamandis ad populum sermonibus excellentis ingenij, scripsit dum adhuc Bononiæ literis operam daret, sermones elegantes de tempore lib.j Sermones quoque de sanctis lib. j. Duo insuper quadragesimalia composuisse dicitur: quorum lectio declamatoribus vtilis iudicatur. Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam non venerunt.

Ioannes Campscon, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, & sæcularis philosophię non ignarus, ingenio præstans & clarus eloquio, declamator sermonum popularium excellentissimus, scripsit ad vtilitatem legentium sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib.j. Cetera quæ cõposuit, ad notitiam meam non venerunt.

Ioannes Schonhouen, natione Teutonicus, prior conuentus Mechliniensis, vir in diuinis scripturis studiosus & longa exercitatione doctus, ingenio subtilis & promtus eloquio, in declamandis ad populum sermonibus excellentis ingenij, scripsit notabile opus in duobus voluminibus secundum ordinem alphabeti, quod prænotauit Polipodion, prædicatoribus verbi Dei valde accommodum

dum lib.ij. Sermones quoque de tempore & de sanctis varios edidit, & quædam alia.

Blasius Andernarij, natione Gallus, vir in scripturis sanctis studiosus & eruditus, & sæcularium literarum non ignarus, scripsit nonnulla præclara volumina, quibus acrimoniam ingenij sui etiã posteris notificauit, è quibus exstat opus celebre super sententias lib.iiij. Quæstiones quoque variæ in scholis disputatæ. Cetera vero quæ composuit, ad notitiam nostram minime venerunt.

Henricus de Andernaco, natione Teutonicus, Coloniensis diœcesis vir tam in scripturis diuinis, quam in sæcularibus scientiis studiosus & eruditus, ingenio promtus & disputator acutus, scripsit volumen insigne super sententias lib.iiij. Sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de Sanctis lib.j. Quæstiones philosophiæ. Sed & alia quædam composuit; quæ ad me non venerunt.

Stephanus Anglicus, doctor Oxoniensis & prior prouincialis Angliæ, vir in diuinis scripturis eruditus & sæcularis philosophiæ non ignarus, ingenio præstans & clarus eloquio, non minus vita quam eruditione decorus, scripsit contra Lolhardos lib.j. Sermones tam de tempore, quam de sanctis per circulum anni notabiles lib.ij. Quæstiones quoque varias lib.j. Repertorium argumentorũ suorum lib.j. Lecturas etiam quasdam notabiles in bibliæ libros edidit, cum aliis multis quæ me latent.

Arnoldus de Austria, natione Teutonicus, conuentus Vienẽs. & gymnasij eiusdem vrbis doctor, in diuinis scripturis valde eruditus, & in sæculari philosophia notabiliter doctus, ingenio subtilis & disputator quæstionum scholasticalium egregius, fertur nõnulla præclara scripsisse opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit. è quibus exstat volumen insigne super sententias lib.iiij. Sermones quoque & variæ quæstiones. Claruit in præfato gymnasio Vienensi: vbi & dictam lecturam suam libri sententiarum publice legit.

Ioannes Brammart, natione Teutonicus, conuentus Aquens. prior prouincialis inferioris Alemaniæ, doctor Parisiensis, in scripturis diuinis studiosus & eruditus, ingenio subtilis & compositus eloquio, vita & conuersatione deuotus, scripsit insigne opus super sententias quatuor libros continens, quod Parisiis compleuit anno Domini

Domini millesimo ccc.lxxx. indictione tertia. Incipit autem sic, Verbum Domini super Ioannem. Sermones quoq; & varias quæstiones. Moritur in conuentu Coloniensi sepultus, anno Domini cIↃ.cccc vij. indictione xv.

Michaël de Bononia, natione Italus, prior generalis, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, & secularium literarum non ignarus, ingenio clarus & disertus eloquio, scripsit multa præclara opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit, è quibus subiecta feruntur. Super sententias lib. iiij. Sed & quæstiones sententiarum lib. j. Tabula sententiarum lib. j. In totum psalterium opus grande lib. i. In euangelium Matthæi lib j. In euangelium Lucæ lib. j. Tabula moralium Gregorij Papæ in Iob. lib. j. Tabula super decreto lib. j. De purissima conceptione beatæ Mariæ semper Virginis lib. j. Sermones varij lib. j. Quadragesimale notabile lib. j. In multos etiam libros Aristotelis, commentatus est in Valerium quoque Maximum, in philosophia, in iure canonico, & in oratoria similiter varia scripsit, & multa alia, quæ ad me non venerunt. Moritur Bononiæ, ante summum altare sui conuentus sepultus, anno Domini cIↃ.cccc.xvi. Kal. Decembris.

Ioannes Grossi, patria Tholosanus, prior ordinis generalis, doctor diuinarum scripturarū insignis & sæcularis philosophiæ nō ignarus, ingenio clarus & promtus eloquio, scripsit nonnulla opuscula de quibus subiecta feruntur. Opusculum de Ordinis sui institutione & profectu, quod prænotauit viridarium lib. iij. Sermones quoque, & variæ in scripturis quæstiones. Moritur sub Martino papa quinto, anno Domini cIↃ. cccc. quarto & vicesimo, indictione secunda.

Thomas Vvaldē, natione Anglicus, prior prouincialis Angliæ, vir in diuinis Scripturis studiosus & valde eruditus, & in sæculari Philosophia egregiè doctus, ingenio subtilis & clarus eloquio, hæreticorū malleus & fortissimus expugnator, scripsit insigne opus contra Vvicleuitas, quod pronunciauit, doctrinale Ecclesiæ lib. ... In multos quoque libros Aristotelis Commentarios fecit: quæ ad notitiam meam non venerunt. Moritur non sine opinione sanctitatis, Rothomagi sepultus, anno Domini cIↃ. ccc. xxx. indictione octaua, tertio Nonas Nouembris.

Ioannes Bernegam, natione Anglicus, doctor in diuinis scripturis eruditissimus, & in sæcularibus literis egregiè doctus, in declamandis ad populum sermonibus, disputandisque quæstionibus scripturarum excellentis ingenij, scripsit super sententias opus præclarum lib. iiij. & quædam alia. Claruit sub Eugenio Papa quarto, anno Domini millesimo cccc. xxx.

Michaël Herbrant de Duren, natione Teutonicus prior conuentus Crutzennacensis, vir in scripturis sanctis studiosus & eruditus, & multarum rerum experientia clarus, ingenio præstans, & verbi diuini prædicator egregius, scripsit quædam non spernendæ lectionis opuscula, quibus nomen suum posteris notificauit, è quibus extant sermones & plures & notabiles lib. j. Collationes quoque multæ & variæ in capitulis & synodis habitæ lib. j. Cetera quæ composuit, ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Ruperto Bauaro rege Romanorum, anno Domini clↄ. cccc. x.

Ioannes Gauwer, natione Teutonicus, conuentus Maguntinensis lector, in diuinis scripturis studiosus & eruditus, in declamãdis sermonibus ad populum excellentis ingenij fuit. Scripsit quædam præclara opuscula: de quibus reperi subiecta. Super sententias lib. iiij. In exodum lib. j. Vnum euangelium ex quatuor lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. Quadragesimale lib. j. Cetera quæ composuit, ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Sigismundo imperatore, anno Domini clↄ. cccc. xxx. sepultus in conuentu suo Maguntinensi.

Iacobus de Regio, natione Italus, vir in diuinis scripturis doctissimus, & in secularibus literis magnificè imbutus, trium linguarum principalium Hebraicè, Græcè, & Latinè peritus, ingenio clarus & disertus eloquio, metro excellens & prosa, scripsit notabiles sermones per quadragesimam lib. j. Multa etiam carmine scripsisse dicitur: sed ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Friderico imperatore tertio, anno Domini clↄ. cccc. lx.

Ioannes Soreth, natione Normannus, prior totius ordinis generalis, vir in diuinis scripturis doctus & erudit⁹, ingenio subtilis, sermone compositus, vita & conuersatione deuotus atque sanctissimus, maximus & feruentissimus sui ordinis reformator, pro cuius institutione & multos, & duros labores patientissime sustinuit:

sustinuit: scripsit quædam præclara volumina, quibus venam inge- nij sui etiam posteris notificauit. è quibus subiecta feruntur. Super sententias lib. iiij. Sermones varij lib. j. In regulam ordinis sui du- plex commentum edidit lib. ij. Constitutiones quoque eiusdem or- dinis comportauit. Moritur Andegauis sub Friderico imperatore tertio, & Sixto Papa quarto, anno Domini cIɔ.cccc.lxxj. indictio- ne quarta, octauo Kal. Augusti, multis quotidie miraculis coru- cans.

Goswinus Hex, patria Brabantinus, conuentus Vlissingēs. e- piscopus Ieropolitanus, Traiectens. episcopi vicarius in pontifica- libus, vir in diuinis scripturis egregie doctus, ingenio subtilis & clarus eloquio, in declamandis ad populum sermonibus valde eru- ditus, scripsit de decem præceptis lib. j. Directorium turbatæ con- scientiæ lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones de sanctis lib. j. & quædam alia. Moritur sub Friderico imperatore tertio, anno Domini cIɔ,cccc.lxxv. indictione viij. Kal. Aprilis.

Ioannes Beets, natione Teutonicus, conuentus Thenensis, do- ctor sacrarum literarum celeberrimus, & in philosophia sæculari multum eruditus, ingenio subtilis, eloquio clarus, disputator acu- tus, Dei verbi prædicator egregius, non minus conuersatione quā sciētia venerabilis, scripsit ad ædificationē fratrū quædā præclara volumina: de quibus feruntur subiecta. In epistolā Pauli ad Roma- nos lib. j. Præceptorium diuinæ legis lib. x. De sacramento altaris lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. Quæstiones variæ disputatæ lib. j. & quædam alia. Moritur anno Domini millesimo cccc.lxxvj. xvj. Kal. Augusti.

VValterus Hont, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis val- de eruditus, & secularium literarum non ignarus, ingenio subtilis, scientia profundus, studio & exercitatione lectionis continuus, fer- tur nonnulla præclara scripsisse opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit, è quibus exstat opus insigne super sentētias lib. iiij. De paupertate Christi lib. j. Alia insuper quam multa com- posuisse dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Sixto Papa quarto, anno Domini millesimo cccc. lxxx. Et nescio si adhuc viuat.

Paulus Biscontus, Nicolai Papæ quinti quondam cōfessor, vir

in

In diuinis scripturis iugi studio exercitatus & eruditus, ingenio subtilis & clarus eloquio, fertur de varijs rebus multa scripsisse opuscula, quibus nomen suum posteris notificauit. Ego tamen vsque in hunc diem nihil eorum potui inuenire. Clatuit anno Domini millesimo cccc. xl.

Ioannes de Duseldorp, natione Teutonicus, conuentus Maguntinensis, & prior Argentinensis, vir in diuinis scripturis studiosus & doctor valde eruditus, ingenio promtus & clarus eloquio, in declamandis ad populum sermonibus facundus & multum idoneus, vita & conuersatione deuotus, & regularis disciplinæ custos & amator præcipuus, scripsit de obseruantia dierum festorum lib. 1. Itinerarium terræ sanctæ, quam personaliter visitauit lib. i. Sermones varios de tempore & de sanctis lib. ij. & alia complura. Moritur in conuentu suo Argentinensi sepultus, anno Domini millesimo cccc. xciiij. indictione vero xij.

Ioannes Consobrinus, patria Portugalensis, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & sæcularium litterarum non ignarus, theologus, Philosophus ac iurista celeberrimus ingenio subtilis & clarus eloquio, declamator sermonum egregius: qui multa contra hæreticos fortiter gessit pro Christi amore. scripsit ad instantiã præpositi regalis collegij diuæ Mariæ de Amhten in Anglia opus tripartitũ insigne, de contractibus & conuersationibus, quod prænotauit de iustitia commutatiua lib. iiij. Sermones quoque varios, & quedam alia. Conflatum Francisci Maronis grato compendio abbreuiauit. Claruit anno Domini clↄ.cccc. lxxv. & sub Sixto pontifice quarto. Vlixbonæ, non sine veneni potati opinione, mortem subijt.

Ioannes de Arundine, natione Teutonicus, conuẽtus Brugensis, episcopus Vsbitensis, vir in diuinis scripturis eruditus, & in sæculari philosophia egregie doctus, declamator sermonum celeberrimus, ingenio subtilis, eloquio & conuersatione clarus, scripsit multa præclara opuscula, quibus nomen suum longe notificauit, de quibus feruntur subiecta. Lectura notabilis in librum sapientiæ lib. i. In epistolã Pauli ad Romanos lib. i. Super beati immaculati sermonum li. i. Sermones de tempore lib. i.

Sermones de sanctis lib. i. Alia quoque multa scripsisse dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt. Viuit adhuc in vrbe Traiectensium vicarius episcopi in pontificalibus ibidem existens.

Baptista Ferrariensis, vir in diuinis scripturis eruditus, & in sæcularibus litteris egregie doctus, metro excellens & prosa, vtriusque linguæ peritus, in declamandis sermonibus ad populum excellentis ingenij, scripsit multa instructa volumina, quibus nomen suum longe lateque diuulgauit, è quibus subiecta sequuntur. Opus luculentissimum historiarum a Christi natiuitate vsque ad nostra tempora, quod floridam prænotauit. Chronica quoque sui ordinis lib. i. De ruina Romani imperij lib. i. De monte Sina lib. i. Vita Mechildis lib. iij. Chronica Ferrariensium lib. i. Sermones varij lib. iij. Multa epigrammata diuerso genere metri composuit. Conuertit de græco in latinũ complures sermones beati Ioannis Chrysostomi, et alia plura nobis incognita. Viuit vsque hodie apud Ferrariam, & varia conscribit.

Ioannes Vvirici de Nussia, natione Teutonicus, conuentus Coloniensis, prior prouincialis inferioris Alemaniæ, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, & in sæculari philosophia egregie doctus, ingenio promtus & clarus eloquio, diuini verbi prædicator famosus, fertur ab his, qui eum nouerunt, scripsisse super sententias lib. iiij. Sermones & collationes varias, quæ suo tempore prodibunt in lucem. Viuit adhuc in conuentu suo Coloniensi varia conscribens.

Ioannes Placentinus, vir vndecunque doctissimus, theologus & rhetor celeberrimus, ingenio promtus & disertus eloquio, Græcæ ac Latinę linguę peritissimus, quippe qui multa elegante traduxit, fertur complura scripsisse opuscula, quibus nomen suum immortalitati consecrauit, è quibus vidi duntaxat. Vocabularium Grecum, opus profecto vtile & necessarium lib. i. Exstat eius & aliud volumen minus, vbi Latinũ Greco præponitur lib. i. Ad Ludouicum Donatum episcopum Bergomẽsem. è Græco Psalterium de verbo ad verbum propriissime transtulit, quod opus nemo digne laudare sufficit: in quo Græcam translationem præmisit litteris Græcis, & suam subnectit latinis. Epistolas & plures

res & elegantes ad diuersos composuit. Alia quoque multa scripsisse dicitur: quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Innocentio papa octauo, & credo eum adhuc viuere.

Ioannes Scandeberi, episcopus Ertfordensis in Anglia, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & sæcularium litterarum non ignarus, ingenio subtilis & clarus eloquio, vita quoque & conuersatione deuotus, fertur multa præclara scripsisse opuscula, quibus nomen suum longe lateque notificauit: sed nihil eorum ad notitiam meam peruenisse memini. Claruit in Anglia sub Sixto papa quarto, anno Domini millesimo cccc.lxxx. Nescio si adhuc viuat.

Baptista Mantuanus, vir in in diuinis scripturis eruditissimus, & in sæcularium litterarum scientia nulli hoc tempore secundus, sacræ theologiæ doctor insignis, philosophus, orator, & poëta celeberrimus, ingenio subtilis, sermone disertus, vita & conuersatione præclarus, vtriusque linguæ Græcæ videlicet ac Latinæ peritus qui metro Virgilium, Ciceronem prosa æquat, ne dicam superat. Scripsit vtroque genere styli multa egregia volumina, quibus nomini suo per vniuersum orbem Christianum celebrem famam acquisiuit. E quibus subiecta feruntur. Dialogus de beata vita ad genitorem suum lib.i. Suburbanus metrice de bucolicis lib.i. De laudibus sanctæ Mariæ Parthenices lib.iij. De sancta Catherina martyre lib.i. De vita Ludouici Bononiensis lib.i. De vita sancti Alberti sui ordinis carmine Sapphico lib i. De calamitate horum temporum, siue de peccatis capitalibus carmine heroico, elegantissimum opus lib.i. Panegyricus Roberti lib.i. Somnium suum de eodem lib.i. Ad Falconem epigrammatum opus varium, quod Falconem prænotauit lib.i. Consolatio super morte lib.i. De contemtu mortis lib.i. Contra poëtas turpia scribentes lib i. Ad innocentium papam viij. de expugnatione Granatæ lib.iiij: De patientia lib. iij. De ortu & diuersitate religionum lib i. Apologia pro fratre Petro lib. iij. Introductorium subtilis Scoti lib.i. Orationes elegantes & variæ lib.i. Epistolas pæne ad diuersos scripsit innumerabiles. Diuersi quoque generis infinita & elegantissima carmina edidit, quæ in lucem suo tempore prodibunt. Enimuero tam promtus & elegans versificator est, vt similem numquam habuerit, si ad maiestatem carminis & omnis philosophiæ ac eruditionis

dicionis notitiam mentem appofueris. Viuit vfque hodie in Italia Carmelitici ordinis vnicum decus, princepfque doctorum, & multa componit, indies publicanda:

Arnoldus Boftius, natione Teutonicus, conuentus Gandauenfis in Flandria, vir in diuinis fcripturis ftudiofifsimus & valde eruditus, atque in fecularibus litteris egregiè doctus, ingenio promtus & clarus eloquio, theologus, philofophus, & poëta infignis metro exercitatus & profa, vita & conuerfatione deuotus, & regulari difciplinæ amator & cuftos præcipuus, fcripfit metro & profa quædam præclara opufcula, quibus nomen fuum multis innotuit. è quibus ifta feruntur. Volumen profaicum verfibus mixtim interpofitis, quod de patronatu Dei genitricis, Carmelitici ordinis prænotauit lib.i. De illuftribus viris ordinis fui lib.i. De illuftribus viris ordinis Carthufienfis lib i. De purifsima conceptione Dei genitricis & virginis Mariæ contra Vincentium de nouo caftro lib.i. De quatuor nouifsimis lib.i. Sermones quoque varij. Epiftolas tam ad me, quam ad alios multas edidit: quarum incertus eft numerus. Carmina etiam complura de varijs materijs edidit. Alia quoque nonnulla compofuit quæ ad notitiam noftrã non venerunt Viuit adhuc Gandaui varia componens, & multos ad ftudium litterarum prouocans.

Ioannes de Aqua veteri, natione Teutonicus patria Brabantinus, conuentus Mechilinienfis, vir in diuinis fcripturis ftudiofus & longa exercitatione peritus, in declamandis ad populum fermonibus excellentis ingenij, ordinifque fui ftudiofus amator & cultor deuotus, fcripfit ad multorum fratrum inftantiam & ædificationem de initio profectu & ftatu fui ordinis commendabile opus, quod prænotauit fafciculum temporum tripertitum ordinis fratrum beatæ Mariæ femper Virginis de monte Carmelo lib.iij. In quorum primo Eliã & prophetas ordinis fui fundatores extitiffe probat: in fecundo fanctos & canonizatos ex eodem enumerat: in tertio fucceffiones priorum generalium totius ordinis fui fecundum tempora locat. Cetera vero quæ compofuiffe dicitur ad notitiam meam non venerunt. Viuit adhuc in conuentu Aquenfi & cœpto fortiter perftat in ftudio. anno Domini, quo hæc fcripfimus, millefimo cccc.xcij. indictione.x.

Apolo-

Apologia Auctoris pro eo quod non omnes docto res & scriptores huius Ordinis hic sint inserti qui scripserunt.

Ex his nunc itaque viris doctissimis, quorum mentionem fecimus, lector potes agnoscere, quanti Carmeli fructus debeas æstimare. Paucos vero de multis extraximus, quorũ & ingenia & scripta cognoui- us. Nec dubitamus ordinis huius restare complures viros doctissimos, qui variis tẽporibus florentes, ingeniis suis & scriptis eum magnificè illustrarunt, quorum ad nos memoria non peruenit. Omnibus enim ordinibus Carmelitana religio antiquior est, ipsaque nimia vetustas clara lumina sui in obliuionẽ facile deduxit. Denique qui plures Carmeli montis palmites fructiferos scire desiderat: gesta & historias eiusdem ordinis legat, & viros doctissimos inuenire poterit, quorum in hoc catalogo mẽtio nulla fuit. Nos enim perquirendi ceteros qui desunt nec tempus consecuti, nec otium nostros idcirco in ordinem digessimus, vt inuestigandi reliquos occasionem lectori præberemus. Ad vos demũ fratres Carmelitici ordinis cultores animum vertimus, vestris caritatibus præsens munus offerimus, & vt Deum pro nobis exoretis, pro vicissitudine dilectionis intentè supplicamus.

FINIS.

Ioannis Empolidis Canonici sancti Petri Dumetensis, in librum Ioannis Trithemij abbatis Spanheimensis, de laude ordinis Carmelitarum.

Codice præsenti laudantur lumina sacri
Ordinis, alma parens quem tenet atque fouet.
Carmelus dedit his nomen mons patribus: vnde
Carmelitarum profluit omne decus.
Fratribus insignes titulos præclara vetustas
Ordinis istius, vitaque sancta tulit.
Laudibus hos dignis stylus ornat Trithemianus
Fratres, nec tetris sustinet esse locis.
Laudis ad augmentum tam claræ religionis
Ingenio miro cuncta vetusta capit.

Et probat antiquos mores Patrum reuerendos,
Atque nouos veterum pergere suadet iter.
Nec parcit vacuis virtutibus, & probitate:
Sed tales verbi duriter ense ferit.
Sic probat ingenuos meritis aut actibus almis,
Vt fragiles scriptis ad meliora vocet.
Sic mos expertis iuuenum solet esse magistris,
Vnius vt discat cetera laude cohors.
Hoc animo facili carmen mi suscipe lector,
Codicis & celebris orsa probata lege.

¶ Rutgeri Venrai Sicambri regularis in Heyna Carmen, in librum Ioannis Trithemij abbatis, de laude ordinis Carmelitarum.

Collaudare Deos veteres sueuere poëtæ
Versibus, & resona personitante lyra.
Sed quid non reprobum, non vanum, non sceleratum,
Solliciti ingeniis composuere suis?
Volue libros lector, & magna volumina vatum
Triscorum inuenies friuola multa cani.
Perspice Virgilium: bellare Deas animosas
Iunonem, & Venerem sæpe videbis ibi.
Multa liber ficta recinit præclarus Homeri:
Sincerum nihil est, nil graue, nilque pium.
Egregius Plautus, necnon Terentius acris,
Lusibus incestis dedecorosa probant.
Pamphilus obticeat, concedat Maximianus,
Cesset & imparibus ludere Naso metris.
Hi residem incendunt ignem modulatibus atris,
Nec iuuenes castis moribus esse sinunt.
Trithemius noster non ludicra vana secutus,
Nititur egregia tollere laude viros.
Non quoscunque viros, sed claros moribus, almis
Artibus & variis, & probitate graui.
Et merito dictos confratres Virginis almæ,
Qui vita & meritis promicuere suis.
Eximiam laudem pro religione vetusta
Præ cunctis sati promeruere Patres.

Moribus antiquis modo clara ſcientia ſemet
Miſcuit, & bellum cum prob itate gerit.
Non quod eam ſuperet, mage ſed ſuperatur ab illa
Quæ fuit antiqua non violata manet.
Namque videre datur nonnullos ordinis huius
Non minus arte ſcios, quam bonitate probos.
Iſta videns dominus Trithemius inclytus Abbas,
Binos inſignes edidit ecce libros.
Eximios Patres, & laudes Ordinis almi,
Et mores priſcos attigit atque nouos.
Carmelita tuo iam nunc gratare poëtæ:
E tenebris etenim te radiare fecit.

Eiuſdem Sapphicum Carmen de eodem.

Ecce, Carmelus quibus attuliſſe
Nomen, & mater Domini probatur,
Hoc libro laudes capiunt vetuſti
Religioſi.
Quem vir inſignis Spanhemenſis abbas
Edidit pulcro calamo Ioannes
Litteras callens Latinas, Hebræas,
Atque Pelaſgi.
Moribus claros, probitate pulcros
Luce doctrinæ rutilos coruſcæ
Ordinis fratres probat & magiſtros
Rite ſacrati.
Laudibus fratres ideo Mariæ
Comprobat magnis venerandus Abbas,
Quatenus priſci memores decoris.
Turpia vitent.
Parcius ſemper magis arguendos
Eſſe decreuit fragiles, modeſtos
Fortius iuſte fore comprobandos
Teſte libello.
Huius in grates faciles futuros
Ordinis Patres reputo ſacrati,
E ſitu nigro tenebriſque cæcis
Iam radiantes.

Vocum ac Rerum controuersæ positionis, tam in Epistola Bap. Mantuani contra Calumniatores, quam in Ptolemæi Hispanioli Apologia contra detractores operum Bap. Mantuani, & eiusdem Corollario de licentijs antiquorum Poetarum,

INDEX.

Approximo

Exercitus

Metum

FINIS.

BAPTISTAE MAN-TVANI CARMELITAE, Theologi, Operum:

Tomus Quartus

Soluta oratione conſcriptus.

Adiecta eſt in fine vocabulorum difficiliorum expoſitio per Aſcenſium.

Francofordiæ ad Mœnum excudebatur M.Ioanni Lucienbergio. Anno M.D.LXXIII

Baptista Mantuanus Carmelita Francisco Fantucio. S.P.D.

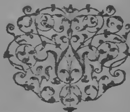

CAROLVS Antonius, vir clarissimus pater tuus, quòd esset bonarum artium studiosus, hominum literatorum congressibus vtebatur asiduè, & ex familiaribus eorum colloquijs se inuenire dicebat vnicum podagræ suæ remedium. Ibam ego eo tempore frequenter ad eum, & quia erat in monasteriũ nostrum bene animatus, & quòd me (vt scis) præcipuo diligebat affectu. Ipse autem (vt erat ingenio claro ac vegeto, lingua diserta ac eloquenti,) mox vt consideramus, aliquem ex scriptura sacra, cuius lectione mirificè oblectabatur, locum afferebat, quò diutius (sic enim aiebat) mutuo sermone frueretur, & ægritudinis suæ tortura minus angeretur. Ego domũ reuersus (si quid aptius dixisse meminerã) arrepto calamo cõfestim annotabã, memor dicti Euangelici. Colligite fragmenta ne pereant, cupidus etiã, vt sicut ipsi ea quæ dixeramus, ad iumenti nõ nihil attulerãt, ita si in scriptis redigerentur ac legi possent, etiã alijs ęgrotantibus essent aliquãdo subsidio. Huiusmodi ergò

ratiocinationes à me recognitas,& vt edant in librũ tribus diuisum voluminib' modò redactas tibi restituo inquã,ꝙ enim erat patri donatũ, debetur & filio,& ei maximè qui non diuitiarum tantùm,vt maior pars hominũ,sed qui etiã sicut tu, paternarum virtutũ hæredem se constituat, vt videatur a parentibus in eum,ne dum secundum carnẽ,verùm etiã secundũ spiritum deducta cognatio. Accipe igitur libellũ hunc, & eum succesiuis tẽporibus aliquando relegito, vt vitæ huius molestias æquanimus feras,& accendaris alterius vitę memoriæ desyderio,quo & ad euitandum mortis metum,& ad huius mortalitatis incommoda perferenda, nullum est præsentius maius ve remedium. Viue igitur perquàm diutissimè, & sic viue vt semper videare patris vitam & mores ęmulari,cui ad politicã fœlicitatem Peripateticorũm id solum deerat, quod & Metello legimus defuisse, prosperam scilicet corporis valetudinem.Sed hæc certè minus est deploranda iactura,ea potissimum ratione,quòd quantum adimit politicæ,tantum addit veræ fœlicitati,ad quam nobis aditum patefaciat gratia domini nostri Iesu Christi. Vale.

PRIMI LIBRI DE PATIENtia Capita.

Quæ

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE THEOLOGI, DE PATIENTIA. Liber Primus.

AD CAROLVM ANTONIVM FANtucium patricium Bononiensem.

CAPVT I.

VONIAM opportunis ac frequentibus beneficijs huic nostro Bononiensi Cœnobio magnifice ac religiosè collatis, iampridem tibi nos deuinxisti, Carole Antoni vir religiose, vereor ne si te longo & graui podagrę morbo laborantem, consolatus non fuero, de grauissimo ingratitudinis vitio possim accusari. Nam si iuxta doctoris & saluatoris nostri Christi salutare consilium tenemur ijs etiam qui nos oderunt benefacere, quãtum quæso ijs debemus, qui nos non solum amant, verum etiam quotidianis eleemosynis alere, & continuo patrocinio fouere non cessant? Christus qui nobis & vitæ & salutis au-

thor, ſicut in alijs omnibus ſtudioſis actionibus, ſic etiam in hoc exemplar eſt optimum. Ipſe namq; quàm diu nobiſcũ in hoc luctuoſo peregrinationis exilio ſub ſeruili ſpecie verſatus eſt, eos à quibus plurimũ amabatur, non dilexit tantùm, verùm etiam docendo illuſtrauit, obſecrando attraxit, increpando correxit, exhortando animauit, miraculis firmauit, beneficijs illexit, & omni deniq; officio curæ paſtoralis cuſtodiuit & fouit. Et quoniam apud ægrotantes magni momenti eſſe, ac plurimum valere conſolantium verba cognoſcebat, cùm ſponte ad paſſionem & ad locũ paſſionis accederet, diſcipulorũ animis ſubita tempeſtate conſternandis medicinam inſtituens, Petro dixit, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Magna certè eſt accommodata ad rem ſermonis energia, & ad firmandos animos, affectuſq; regendos, ad ſedandos etiam corporum dolores, ægritudinumq; moleſtias grauis elocutio plurimum valet, propterea apoſtolicæ diſciplinæ documentum eſt, & author eſt Iacob⁹ Apoſtolus ad ægrotantes presbyteros vocari, & veram religionem in viduarum ac pupillorum viſitatione conſiſtere. Se-

vt ad Christi vestigia reuertamur, cũ propter Iudęorum sæuitiam relicta Hierolyma trans Iordanẽ paululũ diuertisset, audissetq; Lazarum amicum grauiter ægrotare, vitæ suæ ratione posthabita, vadamus, inquit apostolis, & iuuemus eum. Tantam igitur Christi Iesu saluatoris nostri humanitatẽ & clementiã si quis (vt dignum est) tota mentis acie contempletur, tantæ beneuolentiæ suauitatem non mirabitur solum, verùm etiam ad talis præceptoris imitationẽ accensus, totum se in officia charitatis effundet. Minimè tamẽ mirũ est si ab illo in huiusmodi amoris vincamur officijs, nã ipse omnium nostrûm est pater, nos autẽ, inuicẽ fratres, ac multò maior est, vt experimur assiduè, & natura ipsa confitetur, patrũ in filios quàm fratrum in fratres pietatis affectio. Quoniam igitur ipse pręcipit, discite à me, si tacuero nec te languentẽ ingrauescente iam senio consolari, ac leuare tentauero, quomodo ab illo didicisse videbor, cuius vita sanctitas, cuius natura benignitas, cuius doctrina charitas fuit? Assimilarer profectò non sine magno virtutis & conscientiæ damno, sacerdoti aut Leuitæ illi, qui ab Hierusalem in Hiericonta

 descen-

descendens percussum à latronibus hominem & semiuiuum relictum sine misericordia, sine humanitate, sine cura præterijt. Malo igitur Samaritanum imitari, qui lamentabili casui ignotus, vinum ac oleum pl.gis infudit, & prolata pecunia stabulario suo infirmũ commendauit. Tentabo itaq; pro virium mearum portiuncula, vir optime, te adiuuare, & artis remedia quantum Deus dederit, tuis vulneribus applicare, phaleratum autẽ & ambitiosum sermonem explodentes, humillimis ac familiarissimis colloquiis datatim vtemur, ne forte sermonis insolentia & superbo dicendi fastu magis offensus, accipias pro consolatione fastidium. Sediã vnũ consolationis nostræ caput afferamus, à cõmunibus exordientes, sicut Aristotele teste doctrinæ ratio postulare videtur.

De morbi cognitione, Caput .II.

SAnitatis exordium morbi cognitio est. Nam tum demum & ægrotus curari desiderat, et medicus sanare potest cùm & ille se infirmum, & iste genus infirmitatis intelligit. Et omnem operationem quam aliqui appetitus siue naturæ, siue voluntatis exercet ab aliqua cognitione præuenire necesse est, perspicuum

spicuum hoc in nobis quicquid volum' antè cognoueramus, in pecudibus quoque. Illæ etenim neq; pabulũ neq; coitum appetunt, nisi rerum huiusmodi aliqua vel tenui notione pulsentur, quæ verò sine cognitione videntur operari, vt arbores, hæc à cognoscente aliquo necessarium est in opus dirigi, ideò à peripateticis dicitur, opus naturæ, intelligentiæ opus esse. Philosophi enim naturas rerum cognitione priuatas, volunt ab intelligentijs, quæ voluendis cœlorum orbibus à Deo præfectæ sint, in opera dirigi, & aliena prudentia ne operando peccent gubernari. Quo fit vt res insensibiles quales hærbæ sunt & arbores & id genus alia, tantò minus in procreandis fœtibus suis errent, quantò perspicacioris naturæ iuuantur ingenio. Nos autẽ prudentiæ nostræ (quæ tenuis est) innitentes in operatione plerumq; decipimur. Est igitur operi semper præuia cognitio, cognitione nanquæ voluntas voluntate corpus excitaẽ. Tunc etiã cùm aliquid agimus quod nec appetebamus, neque cognitione fueramus assecuti, vt cùm agricolę ignorantes Thesauros effodiunt, ꝙ fieri dicitur à fortuna, id quoq; non sine pręcognitione cõtigit, præcogni-

prçcognitione inquã nõ fodientis sed cuiusβ piam alterius puta Dei vel angeli, à quo nesciens fossor mouet & regitur. Duplex igitur vt plurimum cognitio necessaria est ad curã, medici scilicet & ægroti. Propterea decem leprosis qui se infirmos cognoscentes, gratia curationis ad Christum venerant, dictum fuisse legimus, Ite ostendite vos sacerdotibus, vt infirmantiũ cognitioni iungeretur cognitio medicantis. Sicut igitur hi qui curandis corporibꝰ prçsunt, radicem morbi & causas infirmitatis priusquã manus adhibeant altius inuestigant, sic nos quoq; qui à Deo curandis animabꝰ præfecti sumus, spiritualiũ languorũ causas & naturas scire nõ vtile tãtũ, sed etiã necessariũ est.

De duplici morbo hominis. Cap.III.

ET quemadmodũ ex duplici substãtia, corpore scilicet & anima, constat homo, ita duplex est hominis morbꝰ, animi videlicet & corporis, duo quoq; & medicorũ & medicinarũ genera sunt. Vnum quo exterior, alterum quo interior homo curetur. At q; ita infirmitati nostræ naturæq; defectui prouidentia diuina, quia nihil odit eorum quæ fecit,

fecit, multiplex ſtudet adhibere remedium. Plerumq; fit vt animi in corpus & itē corporis in animum redundet infirmitas, tanta eſt enim corporis & animæ neceſsitudo, vt ſua omnia bona ac mala, velint nolint, inuicē communicent, propterea neq; ſine animo corpus, neq; ſine corpore animus benè valet in vita. Rei euidentia probationem excludit, quis enim non viderit ægrotante corpore animum ægreſcere, & animo malè habente, malè affici corpus & pręcipue faciem? Nam cùm in capite animalis omniū inſtrumenta ſint ſenſuum, omnis animi & corporis affectus in eo promulgantur, facies ira excandeſcit, metu palleſcit, verecundia erubeſcit, triſtitia obſcuratur, gaudio ſerenatur. Neq; id in homine ſolū ſed & in brutis accidit. Canes rictu, equi auriculis, feles oculis animū oſtendunt, hinc dicitur ab Ouidio, Heu quam difficile eſt crimen non prodere vultu. Medici quoq; inter ea quæ ad conferendam corporis ſanitatem pertinent, animi accidentia connumerant, ꝙ viderint has duas hominis partes omnia bona & mala, more amicorum, habere communia, cùm morbo animi, corpus ægrotat, animum curato, & cùm membro-

corpus sanato. Itaque videndum est priusquam ad curam veniamus è corpore ne an animo nascatur infirmitas. A causis enim incipiendū vt arboris interitus non ex ramis sed ex radice petendus est.

De quibusdam differentijs humanorum defectuum Cap. IIII.

Spiritualium & corporalium ægritudinum in hoc est natura contraria, vnuiquisq; cum corpore ægrotat, et si nonnunq̃ morbi speciem nescit, se tamen ægrotare perpendit, qui verò animo languet (vt cum superbiæ tumore insolescit, aut inuidiæ liuore contabescit) vt plurimū ægrotare se non videt. Item corporis morbū in alio minus dep rehendimus, at animi vitium in alijs magis quã in nobismetipsis perspicimus. Hinc illud Horatij. Cū tua peruideas oculis mala lippus inunctis Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum? & illud item Persi. Vt nemo in sese tentat descendere, nemo. Sed precedēti spectatur mantica tergo, & a Chirsto reprehenditur hypocrita qui festucam in oculo fratris videns, in oculo suo trabem non percipit. Amplius humanorū defectuum quidam incurabiles, vt claudicatio, sterilitas, originalis cæcitas

cæcitas & hi morbi vitia propriè nominantur. Quidam vero nobis in vita accidunt, morbiq; dicuntur. Et hi quoq; duplices quidam totius corporis vt febris ac Phthisis quidã partis vt surditas ac cæcitas, est & quidam morbus leuis qui rebus agendis non est inpedimento vt imbecillitas & occulta febricula, quę quia minus à patiente percipitur, à medicis neutralis dicit. Est et grauis qui à iurecõsultis sonticus appellatur, vt febris prohibens hominem in iudicio comparere. Cum multis corporibus vitia connascuntur, vt cęcitas, sterilitas, debilitas, oris prauitas, & huius generis multa, Morborum spiritualium nullus perpetuus, nam cum animo, sicut nulla virtus, sic nullum nascitur vitium. Libet enim hic à Platone dissentire, quĩ cum scientiarum habitu venire animas putauit in corpora. Placet magis in Aristotelis venire diatribam, cui placet, animas cùm viuificandis corporibus sociatur, similes esse tabulæ puræ in qua nihil est pictum, nihil figuratum. Magna igit immò mirabilis inter recentia corpora disparitas est, & compositionum varietas inenarrabilis, inter animas verò mox vt creatæ sunt, nullum discrimen est, pares oriuntur, sine

vitijs

ſunt, nullum diſcrimen eſt, pares oriuntur, ſine vitijs & virtutibus labuntur in corpora. Nec verum quod Pythagorici fabulantur, eas ex corpore in corpus tranſmigrare, & hominum regenerationem fieri, quam Græci palingeneſiam vocant, & corpora ſortiri præteritis moribus ac præcedentibus meritis accommodata. Sunt tamen à natura etiam tum quum infunduntur animis noſtris, vires quædã potentięq;, vt vis videndi atq; audiendi, quæ ad operandum corporeis egeant inſtrumentis, hæ nimirum, ſicut & opifices ſecundũ iuſtrumenti diſpoſitionẽ operantur, verùm hæc in animo diuerſitas nõ eſt, ſed in corpore. Intellectus verò etſi nullo corporis inſtrumento eget ad operandum, potentijs tamen, vt phantaſiæ & æſtimatiuæ, coniugatus eſt, quarum operatio certam corporis partem & certam illius partis diſpoſitionem expoſcit. Intellectũ igitur in operando ab ipſa phantaſia, phantaſiam ab inſtrumento ſuo corporeo quod in cerebro ſitum eſt, dependere nõ dubium. At inſtrument diſpoſitio non vnum ſemper habet temperamentum, ſed cœli & aëris, ciborum etiam & aliorũ quæ ad dietam pertinent, qualitatẽ inſequitur;

insequitur. Propterea corporibus non vno semper modo affectis ac dispositis non vno semper modo imaginamur, recordamur, intelligimus, sapimus, appetimus. Non easdem semper voluptates sequimur, non eadem placent exercitia, non ijsdem studijs oblectamur, non eadem insomnia cernimus, pro quorum etiam varietate vt docet Hippocrates in li. de somnijs, periti medicorum sciunt de humorum dominio coniectari. Redundante enim sanguine lętiores, felle inardescente acriores, pituita excrescente pigriores, atra bile regnante meticulosi & tristiores efficimur. Accepit ergò anima (neq; id dubium) corporum affectiones, & sibi coniunctæ carnis ac circumstantium elementorum lęsa contagio nescit in votis seruare constantiam, quod in brutis & volucribus manifestius cernitur, iuxta illud Maronis nostri de serenitate loquentis. lib. i. Georg.

Haud equidem credo quia sit diuinius illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verùm vbi tempestas & cœli mobilis humor
Mutauere vias, & Iuppiter humidus austris
Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa relaxat,
Vertuntur species animorum, & pectora motus

Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Hinc lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

Manifestum hoc etiam in sensu gustus & visus. Nam propter bilis admixtionem palato infirmo mel amarescit & oculis ægris odiosa est lux, quæ iucunda est sanis. Corporum morbi sunt, animæ plærumque salutares, tunc enim maxime Deum recolimus, cum in obsessa carne regnat infirmitas, & multis sanctorum ad animi salutem, vt Paulo apostolo, carnis flagella fuere principium. At animi morbus corpora non solum non iuuat, verumetiam lædit ac destruit, vide luxuriæ deditos vt palleant & marcescant, vide inuidos, vt macerentur & tabescant, vide auaros, vt flacescant & areant, vide gulæ deditos, vt pigri, somnolenti, valetudinarij sint, ac malorum humorum pleni, quos Græco vocabulo medici vocant Cacohymos, morbos etiam spumales, hoc est malos mores, non sicut corporeos in communes toti animæ, & vni parti proprios diuidimus, non habet enim anima

nima vt corpus partes, quarum vna sine alijs infirmetur, sed cum anima ægrotat, tota ægrota est, videtur tamen aliquando non tota sed secundum partem ægrotare, cùm scilicet ad vnius virtutis opus est strenua, ad aliarum virtutum exercitia lenta & impedita. sed tamen etiam tunc in toto appetitu venenū est, cui quidem fieri potest per alios malos mores vitiorum accessio. Inter corporis & animi morbos est etiam discrimen hoc al ud, nam quia medicus animarum est Deus, cuius operationes & opera sūt perfecta, animæ morbus incurabilis est nullus, vnde Seneca inquit. Nunquam sera est ad bonos mores, via. Corporis verò morbi (vt supradictum est) idcirco incurabiles plurimi, quia natura (quæ corporalis medicinæ magistra est) Dei comparatione res manca est. Medicorum etiam naturalium nonnunquam conatus inualidus, quia teste Hippocrate, vita breuis, ars verò longa, experimentum fallax.

Quid sit morbus corporis & animę.
Cap. V.

Orbum corporis à Labeone sic definiri recitat A. gellius in 4. noctium atticarũ libro, cap.2. quod sit habitus cuiusq; corporis contra naturã, vsum eius reddens deteriorem. Per habitum autem non corporis cultum intelligit, secundum quam acceptione habitum militarem, habitum scęnicum, habitum religiosũ dicimus. Sed habitum dicit qualitatẽ noxiam naturę contrariam, crasim corporis vitiantem, altius imbibiant, vt neq subito dimoueri, qua præpeditũ corpus, ani non est (vt prius) obtemperans, propterea cit, vsum eius reddens deteriorem. Secundum Platonem virtus est sanitas, ęgritudo vitium Virtus bona est consuetudo vel qualitas ex bo na consuetudine derelicta, Vitium verò mala Sicut cùm pulsa infirmitate bonorum cibor vsu, frequenti malorum abstinentia, corpus pristinum vigorem sensim reuertitur, & ei quibus fit valetudo, seruatur valetudo, sic a mus malarum operationum fuga, & bonarum exercitio virtutem in se gignit, roborat auge & conseruat. Relictis igitur corporum mo b

bis, de ſpiritualibus ægritudinibus deinceps agendũ. Neq; enim vt podagræ morbum incurabilem ſanemus, ſed vt malorum tolerantiam (qua contra huius vitę mortalis abſinthium nullum eſt efficatius) antidotum inducamus, præſens charitatis munus aſſumptum eſt.

Cur tanta diligentia ſit in curandis corporum morbis Cap. VI.

Ed cũ tot ſint corporis & animi malæ valetudines, quæ medicis ac medicamentis indigeãt, cur ſit vt omnes, ſpreto animo, ſolis curandis corporibus inhiemus, & illis tantũ in præcio ſunt medici, qui mederi corporibus vel ſciunt vel ſcire profitentur. Plinius natural. hiſtoriæ. xix. de medicina ſic inquit. Hæc primum inuentores ſuos cœlo dicauit, & hodie multifariam ab oraculis petitur, ab aliquibus ſcriptoribus penè infiniti celebrantur qui eam artem aut inuenerunt aut auxerunt, aut illuſtrauerunt. Magi illi quorum tãta apud Perſas & Aegyptios fuit authoritas, cum religione & aſtronomia medicinam etiã profitebantur. De Appolline eius inuentore

Naſo ſcribit: Inuentum medicina meum eſt, opifexque per orbem dicor, & herbarum ſubiecta potentia nobis. His additur Orpheus, Muſæus, Heſiodus, & vt aliqui volunt Chiron Centaurus qui de herbis ſcripſerunt, & Medicinę operam dederunt. Pythagoras etiam Samius, & Democritus Abderites, medendi rationem magno ſtudio quæſierunt, Machaon & Podalirius ob medicinæ peritiam cum alijs ducibus ex Creta ad Troianam expeditionem vocati ſunt. Hippocrati cùm peſtilentiam pullulare incipientem repreſſiſſet, decreti ſũt honores, quos Herculi decreuerat olim Græcia. Heraſiſtratus Chryſippi diſcipulus ex Ariſtotelis filia genitus, Antiocho rege ſanato centum talentis donatus eſt. Teſte Liuio cùm Romana vrbs peſte laboraret inſpectis libris Sybillinis decem legati à ſenatu miſſi ex Epidauro Deum Aeſculapium in ſpecie ſerpentis Romam adduxerunt. Mithridates ſua ætate regum maximus, omnes anteceſſores (vt fama eſt) medendi diligentia ſuperauit. Commentationes eius & exemplaria Pompeius Magnus in latinam linguam à Lenẽo liberto

ſuo

ſuo transferri iuſsit. Claruit in ea arte Aſclepiades Pruſienſis, qui (vt aiunt) eloquentiæ tamen magis quam medicandi fretus auxilio nouam, exploſa veteri, medicinam inuenit, Antonio Muſæ, Cæſar Auguſtus quod fuiſſet ab eo graui morbo liberatus, ſtatuam æream iuxta Aeſculapium locari mandauit. Euax rex Arabũ medicinæ & ipſe curioſiſsimus, de herbis & lapidibus ad Neronem ſcripſit. Superuenit & Dioſcorides vir militaris in herbaria arte mirabilis. Tempore Antonini floruit Galenus vir quidem doctiſſimus & ea ætate in medicina ſingularis, ſecutus eſt eum Raſis Pœnus & ipſe illuſtribus medicis annumeratus. Fuerunt & alij innumerabiles retrò actis temporibus medendi magiſtri, ſed noſtræ ætati magis propinqui, Petrus Aponenſis Patauinus vir rerum ſcientia admirandus. At omnium neotericorum ditiſſimus neſcio an doctiſſimus, Thadeus Florentinus fuit, qui cùm à principibus Italiæ vocabatur, quinquaginta aureos in mercedem diurnam paciſci conſueuerat, ab Honorio ſummo pontifice ſemel vocatus, non prius acceſsit quàm centum au-

reos ſibi in diem ſtatutos intellexit. Vnde libe ratus pontifex, decem milia aureorum illi con donauit. Iuniores innumeros ne tibi ſim onero ſus, ſilentio prætereo. Hæc autem memo rare ſuaſit humanæ curioſitatis admiratio, quod eis præmia honoreſque decernat qui corporibus opitulari ſciat, eis verò qui ani mas ſanant, ne minimam quidem mercedem inſtituat. Credo tamen ita factum vt mori bus parcam, ſubtili & oculta ſagacitate na turæ. Natura enim corporeæ vitæ ſtudioſa, videns homini ex parte corporis mortem im pendere, corpus tantum fulcire conata eſt pig mentis & medicis, relicta animæ incorporeæ cura Deo incorporeo. Cui ſententiæ pluri mum conſonat quod Deus paruam immò mi nimam & aliquando nullam corporis anima rum verò tantam rationem habere ſe oſten dit, vt ipſemet corpus ſuum pro animarum ſa lute tradiderit, & certè plures Deus medicos & medelas animabus quam natura corpori bus adinuenit. Patriarchæ, noui ac veteris teſtamenti doctores nimirum medici ſunt a nimarum, religioſi noſtri temporis omnes &

hi præsertim qui declamant in ecclesijs, & qui confessionibus fidelium audiendis pręsũt, animorũ medici sunt, hi practicorum illi theoricorum medicorum loco succedunt. Prophetarum vaticinia doctorum consulta, leges quoq; tam humanæ quam diuinæ præcipuè & omnis deniq; philosophia de moribus, sunt animarum medicamenta salubria, quibus animæ non à morte sed à miseria sempiterna præseruantur, quæ tantò peior quantò longior morte iudicatur. Vt igitur omnium supradictorum concludatur affinitas corpori corporea debetur medicina, corporalis medicus, & medico præmium corporale. Animæ verò, quia spiritus est, spiritualis medicus, & medico pręmium spirituale proponitur. Sic oportet nos persuasos esse, quoniam id & rationi & doctrinæ Apostolicæ consentaneum est, & ꝙ iacto hoc fundamento facilus patientiæ structura consurgit Hinc etiam sicut mortem corpori, sic immortalitatem animæ natura denunciat, cum scilicet eam vt naturalis opis minimè egentem relinquit incustoditam, at Deus curam eius assumit, non quò, vt ante dixi, mor

tem effugiat,cui ſuapte natura nunquam addicta eſt,ſed vt miſeriam ſempiternam cui peccando ſe ſubijcit, euadat. Sed iam ad veſtigandã ſpiritualium morborũ pergamus originem.

De morborum ſpiritualium origine. Cap.VII.

Piritualium infirmitatũ quibus penè totum genus humanũ opprimitur tibi ſi aduerteris radicẽ & fundamentum breuibus explicabo,vt cognito morbi loco, ſciamus vbi oportet applicare remedium. In hoc Peripateticorum & Theologorum ſcholæ conſentiunt,duas eſſe principales animæ partes, per quas videntur homines duas, & has quidem contrarias naturas, aſſecuti, rationalem ſcilicet & ſenſitiuam. Iſta cum belluis nobis communis eſt,illa verò propria eſt hominis forma, Primaq; perfectio rationalis in duas ſecatur partes. Intellectum ſcilicet & voluntatem. Intellectus eſt omnia cognoſcere, voluntatis verò intellecta,ſi bona videntur

appete-

appetere, ſin autem mala nocentiaq; ſint vel appareant, quoad eius fieri poteſt propulſare vel fugere. Senſitiua duas item continet vires, vnam qua ea quæ ſenſui occurrunt aut obijciuntur dignoſcit, alteram qua occurrentia obiectaq; prius cognita vel tenere ſatagit, vel declinare. Prima vis eſt ea qua ſentimus, qua videmus, qua audimus, qua palpamus, qua olfacimus, qua & guſtamus. Nam quaſi quidam fonticulus in quinq; ſenſuum exteriorum riuulos virtus iſta defluxit, exteriorum inquam, nam vt philoſophis placet totidem ſunt interiores ſenſus, qui intra carnei forulos cerebriq; cauernulas vt viſum eſt Auicennæ & Alberto Magno, ac cæteris medicorum ac Philoſophorum qui de corporis humani anatomia ſcripſere, diſcretas habent ſedes propriaſq; manſiunculas quæ ſpirituum animalium viæ ſpecierumque receptacula nominantur, ſed ex ijs phantaſiam commemoraſſe ſufficiat, quando ipſa id officij in parte ſenſitiua ſortita eſt, quod intellectus

obtinet

obtinet in rationali. Altera vis ſeu virtus bifariam quoq; diuiditur, in concupiſcibilem, ſcilcet, & iraſcibilem. Concupiſcibilis in ea fertur quæ voluptatem afferre, per ſenſum & phantaſiam indicantur, in ea verò quæ triſtia apparent, ita ſe habet, vt ea vel abigat, ſi facultas adſit, vel procul eis ſeſeq̃ maximè proripiat, iraſcibilis ad ſubſidium iſti coniuncta eſt. Quoties enim concupiſcibili quippiam impedimenti ſe ingerit, iraſcibilis magno impetu accurrens, illud totis viribus conatur auertere. Hic diligenter aduerte, huc mentis aciem tota attentione conuerte. Iam tibi oſtenſurus ſum malorum omnium fomitem ſcelerumq; radicem, vnde omnis noſtra deſcendit iniquitas. Videbis acerrimum hoſtẽ virtutis, videbis id quod membrorũ legem Paulus appellat. Lex membrorum, eſt virtutis concupiſcibilis impetus, qui græcè ὀρμὴ dicitur, hic ſemper in id ſolum quod delectat nulla honeſtatis, nulla virtutis nulla Dei habita ratione, tanquã magnis ad polum mira naturæ lege conuertitur. Hi duo appetitus in eadem anima, quaſi duæ in eodem axe rotæ, ſeſſori & equo comparari poſ-

possũt. Volũtas recta sessor, appetit⁹ equus est, sicut enim equus antequam dometur est fræni & sessoris impatiens, sic appetitus nisi prius longa diligentique cura coërceatur voluntatem aspernatus in diuersa cum indignatione se proripit. Domabilis est, sed longa opus est diligentia, magnis calcaribus, fortissimisq; capistris & frænis vtendum est. Rem miram audi, quam velim sæpius adhibita diligentia contempleris. Quicquid leges tam sacræ quã ciuiles, tam veteres quam nouæ, tam publicæ quam priuatæ, seu pœnam comminantur, seu pollicẽt in præmiũ, seorsum tendit, vt huius contumacissimi appetitus ceruicosam duriciẽ & caput obstipũ contundat & subigat, facilius Xerxem Themistocles, Darium, Alexander, Gallos, Cæsar, Bellorophon Chimæram, Hercules, Hydram, Theseus, Minotaurum, Aristeus Proteum, Cadmus draconem, quam hanc immanissimam feram debellauit, immò cum illa debellarint, ipsi ab ista oppugnati sunt & expugnati. Propterea dictum est à sapiente. Melior est patiens viro forti, & qui animo dominatur suo, expugnatore vrbium. Non aliam

ob

ob causã veteres Eremitę viri sanctissimi quales in noua lege fuerunt Paulus, Antoni⁹, Hilarion, & in veteri Helias, Helise⁹ & cęteri filij pphetarũ Carmeli accolę ordin:s nostri principes & authores, vrbes & hominũ cõsortia fugiebant, in ieiunijs & diuinarũ rerum contemplatione degebant, nõ aliã inq̃ ob causã, nisi vt hunc rebellem & contumacem appetitũ emollirent, legiq; subijcerent, continua hæc intra nos pugna, &(vt August. inquit) rara victoria.

De animi perturbationibus Cap. VIII.

NEc prętereundũ hoc loco, partem hanc animę quã sensitiuã dicimus nunq̃ quiescere, sed instar maris semper ęstuare, & assiduis perturbationib⁹ agitari. Sicut enim mare duodecim ventis quos Plini⁹ in lib. de naturali historia connumerat, vexari nõ desinit, hoc est ab oriẽte in occidẽtẽ, & ab occidẽte in orientẽ agitari, scilicet, Subsolano, Vulturno, Euronoto, Austro, Libanoto, Aphrico, Fauonio, Cauro, Trascea, Septemtrione, Aquilone, Cęcia, Ita mẽorata pars animę totidẽ pturbationibus quas Egidi⁹ Roman⁹ lib. 1. de regimine princi-

principũ refert in magnos fluct⁹ intumeſcit & fremit. Sũt autẽ hę pturbationes, Amor, deſideriũ, odiũ, abominatio, delectatio, dolor ſeu triſtitia. Iſtę enim ad animũ. Illę verò referunt ad corpus. Spes, deſperatio, audacia, timor, ira, ſegnities, q̃ ipſe Egid. & alij Neoterici vocãt mãſuetudinẽ paſſionum ad eius mãſuetudinis differentiã, q̃ cũ ſit mediocritas q̃dam inter irã & ſegniciẽ nõ paſsio, ſed virt⁹ eſt & appellat̃. Primus ſenarius ad cõcupiſcibilẽ, Secũdus ptinet ad iraſcibilẽ. Sed queẽadmodum p̃ter iam dictos generales ventos, alij q̃dam peculiares ſũt, vt Sciro apud Athenien. paulũ à Cauro deflectẽs, ſic dictus q; ſpiret à ſaxis, q̃ Sciron latro à Theſeo interfectus quondã inhabitabat, & Circius apud p̃uinciã Narbonenſẽ naues in Italiã recto curſu deferens, ita p̃ter iã dictas prturbationes alię q̃dam numerant̃ ab Ariſtot. in lib. 2. Rhetoric. videlicet Zel⁹, Gratia, Nemeſis, Miſericordia, Inuidia, Erubeſcentia. His appetitus, ſicut mare, natura ſua inſtabilis ſemper perturbat̃ & fluctuat, hinc mũdi turbines excitantur, hinc diſcordię, hinc tumultus, hinc bella, hinc excidia vrbium & hominũ interitus oriuntur, his laqueis, his retibus animę noſtrę

captiuantur,his plagis includuntur,simul hoc visco falluntur,hoc veneno potantur,his sordibus inquinantur,his deliramentis illuduntur,hoc luto inuoluuntur,his illitæ maculis amittunt Dei patris imaginem, hi scopuli nauigantibus ad cœlum passim obijciuntur. Hæ sunt nostræ Syrtes vbi hærent nostra nauigia hæc Caphareia saxa, hæc mendax & insidiosa lux in ipso Caphareo. Hic Euripus, vbi salte septies in die periclitatur iustus. Hæc scylla, hæc Carybdis, hæ Symplegades, quarum concursibus depræhensæ animæ cęlestis patriæ cursum amittunt, hæc torpedo quæ mentibus nostris torporem ac stuporem immittit, & ad bonum opus reddit immobiles. Hæc illa mirandæ virtutis Echeneis, quæ armatas classes & magno ventorum impetu concitas mirantibus nautis infrænat & sistit, he Syrenes, quæ vocum nocinio & blandientibus cantilenarum illecebris, captos in feras, amissa humanitate, transmutant. Hæc Medusa aspectu tam noxia vt videntes conuertat in saxa. Hæ Salmacis aquæ viros effœminãt. Hæc deniq; est illa teterrima pestis quæ nostra hac tempestate per totũ terrarum

rarũ orbẽ cõtagia suæ atrocitatis effudit. Hæc tibi volui commemorare & quasi oculis subijcere, vt visis hostiũ tuorum castris, scias quantum tibi immineat periculum, & qua virtute pugnandum, & quibus ad victoriam opus est copijs.

Vnde secuta sit rebellio appetitus. Cap. IX.

Et ne querelæ aut calumniæ locus relinquatur, quod inter has compugnantium virium conflictationes adeò constituta sit humana fragilitas, à Theologis sapienter occurritur. Aiunt enim (& sententiæ huius author primus est Moses) hominẽ à Deo per gratiam ita formatum, vt quamdiu diuinæ legi subiectus esset, nec mortis necessitatem incurreret, nec vllã rebellionem ab inferiori creatura pateretur, haberetq; non extra solum, sed & intra se quietem, tranquillitatem, & pacem, adeò vt & intellectus sine phantasmatibus clarè intelligere, & ratio sine membrorum & appetitus discordia liberè & expeditè posset operari. At soluta in Deum patrem obedientia: Homo multiplici est in animo & corpore pœna mul-

na mulctatus.In corpus enim cũ infinitis languorum aculeis mors immissa est.Quam sententiam poëtæ gentilium quasi diuinantes in separato Promethei fabula depinxerũt.In regno verò animi duæ grauissimæ seditiones exortę sunt.Vna p quam intelligentię libertati damnũ inflictum est, vt scilicet intelligere nõ possit,nisi vt Aristoteles inquit,phantasmata speculetur,cui seruituti antè peccatũ nõ erat addicta. Altera per quam voluntas illa eximia supremaq; potentia,qua sola promereri commereriq; & boni maliq; pro arbitrio esse possumus,contranitentis appetitus æmulationem incurrit.Et plerumq; (teste scriptura) solet vsu euenire,diuino etiam iudicio comprobatum ostenditur,vt quæ quis fecerit,eadem patiatur. Sic Sauli,postquàm Deo rebellauit,Dauid aduersatus est.Ipsi quoq; Dauid Absalon, Salomoni quidam Adad regia stirpe natus,qui diu exularat in Aegypto.Item Razon & Ieroboam, qui post mortem Salomonis super decem tribus imperauit. Natura igitur vitiata peccato,& appetitus vinculo in vindictam soluto, bellũ hoc assiduũ & repugnantiã carnis incurrim⁹.Hic itaq; loc⁹ est cui medicina q̃rit,
cui

cui sūt applicāda fomenta virtutis, cui patientię crasis inducēda, vt animo beneuolenti subdita sit, & obtemperans ac idonea rationi.

De varijs hominum dispositionibus ad peccandum. Cap. X.

Vemadmodū teste Christo in euangelio, Spadonū tria sūt genera, vnū eorum qui natura frigidi sunt, alterum eorum qui ferro ac manu fiunt, tertium, cū quis etsi natura est pronus in Venerē, virtutis tamen beneficio fultus castimoniam seruat, vt de Socrate legimus, qui cùm iuxta Metoposcopi iudicium, ex totius corporis filo atq; habitu indicantis, esset natura vinolentus atq; Venereus, ea vitia sic diligentia, profligauerat, vt nemo esset ea tempestate continentior, & sanctior. Ita ferè in omni virtutis ac vitij genere cōtingit. Sūt enim (vt exempli gratia de iracūdis loquar) q naturę impetu ferè nullo moueanī ad irā, vt ij q segnes, imbelles, ignauiq; nascūtur. De quibus illud Satyrici, Sed lęua in parte mamillæ Nil salit Arcadico iuueni. Sunt quî etsi bili concitantur, nocendi tamen instrumentis carent, vt facti p ferrū Eunuchi q licet

ſalacitatem ſentiant (ſicut in vita Apollonij Tyanei legimus apud Philoſtratum) tamen non habent, vnde Veneris conſequantur effectum. Sunt qui & impetum & inſtrumentum habentes, rationis lege quaſi quadã animi diuinitate reguntur. Hæc igitur cùm ita ſe habeant in ſolo ferè genere tertio virtus eſt poſita, quod ex arboribus perſuaderi poteſt, Arbor enim quæ natura recta eſt, nulla indiget ad rectitudinẽ induſtria, quæ verò ita praua naſcitur vt dirigi nullo modo poſsit, omnẽ à ſe artem facit alienam, at quæ inflecti poteſt ac dirigi, laborem artificis non fruſtratur. Atq; hæc de actionib⁹ quas trãſeuntes vocant, & inſtrumentis egent, quicunq; legis, dicta memineris. In manentibus enim quæ organis non vtuntur, vt voluntatis operationibus, nulla obſtat quin peccare poſsint membrorum inopia. De his dictum eſt à Chriſto. Qui viderit mulierẽ ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. De alijs verò intelligitur illud ſapientiæ dictum. Qui potuit tranſgredi & non eſt tranſgreſſus. Et eorum quidem qui repugnantiæ ſtimulum patiuntur, gradus ſunt pœnæ in infinitum abeuntes. Eſt namq; quæ tenui diligen-

gentia superetur, est quæ maiorem conatum contranitentis rationis postulet, est qui tanto impetu arcem rationis impugnet, vt vix humana resistat infirmitas, & hi sunt vt plurimum quibus ingens est animus, & natura feruens multis adiuta spiritibus, qualis in Hectore, in Achille, & in alijs qui semidei, à nostris, à Græcis vero dicuntur Heroes. Hi sunt forti atq; elato animo viri, qui magna semper aggrediuntur, quorum vt splendida facinora, sic & enormes casus audiuntur, mediocritatem fugientes, aut præclaris facinorib⁹ se illustrant, aut famosis sceleribus se inquinant. Fuit ex horum numero Dauid. Fuit Salomon, pater & filius, ambo, modò religione, modò vitijs excellentes, & ex nostris Paulus Apostol⁹ qui & ecclesiam Christi molitus est extinguere, & ad Christum conuersus de stimulo carnis conqueritur & colaphizari se dicit à Satana. Addam & beatissimum patrem Hieronymum, qui in vasta solitudine constitutus, sibi videbatur choris interesse puellarum, & vt ipse inquit frigescente corpore sola libidinum incendia bulliebant. Est in manibus omnium liber confessionum Augustini, in quo mulierum amore non

tentatum solum, sed & superatum se ingenuè confitetur. Erat in ijs natura potens & fertili terrę perquam simillima, quæ vna eademq; fœcunditate(nisi prohibeatur à villico)& malas herbas & bonas passim & promiscuè gignit, manifestum id & in equis qui eisdem viribus quibus possunt velociter currere, agiliter saltare, bellatorem ferre possunt, & dominum ferire, & sessorē excutere, & obuios conculcare.

Vndè tanta in hominibus diuersitas. Cap.XI.

Vòd si quæras vndè tanta sit in hominibus naturarū varietas, vt specie nonnulli differre videantur, quod de animabus hominum Platonici concedunt, vt enim reperies qui naturâ timidi sint, tardi, somnolenti, inertes, pigri, segnes, ignaui, ita videas qui nascantur animosi, strenui, vigiles, industrij, vegeti, cordati, excitati. Inuenies etiā quosdam naturâ pios, religiosos, iustos, cōtinentes, modestos, benignos. Itē quosdam impios, irreligiosos, iniquos, auaros, procaces, inuerecundos, immanes. Benè dispositi à natura(hoc aterea

trem licet oculo ad oculum intueri) minori diligentia proficiunt. At quibus nouercali odio natura difficilis fuerit, solent omnia faciendo nihil proficere, & operam ac impensas vt plurimùm perdere. Nec Cherilus malus Alexandri poeta, nec Mæuius & Bauius minus quàm Homerus & Vergilius, perdiscendę poëticæ studium impendisse putandi sunt, sed minus habuisse fauoris à natura. Propterea illi sunt ignobiles, isti inter Hieronicas honorantur. Plotinus in primo de prouidentia libro, cap. 4. tria tangit quæ putat nobis inuitis ad bonitatem ac maliciam plurimùm conferre. Primum est inclinatio illa qua etiam antè præsentem vitam cœpit anima vergere in corpus, & carnis optare consortium. Alterum est corpus sic affectum, vt animā ad talia prouocet, & statim ab initio incautam, & deinceps gradatim assuefactam. Tertiū est subitus sensibilium occursus per sensus in animam sic ante sic afficiens eam. Horum trium duo tanquam vera suscipimus. Primum autem reijcimus, quoniam cum catholicis animas antè hanc vitam fuisse non putamus. Insequi videntur, & nationes sua vitia. Vndè & Latini superciliosi

ac elati dicuntur. Vani Ligures. Leues Galli. Ia ctabundi Hispani. Mendaces Græci. Pœni fra di fragi. Citaẽ à Paulo Apostolo Epimenidis poëtæ Græci vulgatus ille de Cretensib. Ver sus. κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. Cretenses semper mendaces, malę bestiæ, ven tres pigri. Si quæras igitur vndè tanta sit in na tura varietas, discrepantia in moribus, in vita diuersitas, nolo me modò coarctare ad inextr cabiles huius perplexæ quæstionis angustias. Dicam tamen transeunter & summatim, affir maboq; referre multum quo semine quis pro genitus sit, quo ventre sit fotus embrix, qui bus horis natus infans, quibus cibis & exerc tijs educatus, quibuscum alitus quibus disci plinis imbutus, sub qua cœli parte nutritus. Non enim omnium æquè nationum corpora sunt ad sapientiæ perceptionem idonea, Vnde Socratem vel, vt alij volunt, Thaletem dicere solitum accipimus, propter tria se maximas Deo gratias habere, quòd scilicet mas non fœ mina, homo non bestia, Græcus non barbarus natus esset. Erant enim Græci natura apti ad philosophiam, quod propter aëris & cœli tem periem corpora sortiti essent ab excelentia contrari

contrarietatum, vt philosophi aiunt, remotiora. Seres enim & qui extrema mundi climata inhabitant, tantum ab eorum complexione qui clima quintum incolunt elongantur, vt complexio quæ vni genti salubris est, plerũq; alteri mortem consciscat. Et vt corporum dispositionibus sic moribus, legibus, sententijs differunt & ingenijs. His de causis Athenienses ingeniosiores, Thebani robustiores habiti sũt, quòd videlicet illi in puriore, isti in crassiore aëre versarentur. Tantus est corporis influxus in animam, vt Platonici qui dæmones & angelos volunt esse corporeos, putent eos pro corporum varietate varijs rebus oblectari, eos qui de cœlesti substantia corpus habent, figuris & cantibus allici, qui ex igne, fumo & odoribus sacrificiorum. Qui verò ex aëre dicunt sese corporibus nostris insinuare solitos, & humani corporis humorem exugere. Affirmat Herodotus libro histor. 3. se ex genere Scytharum sapientem audiuisse neminem præter vnum Anacharsim, qui vt Cicero in quæstionibus Tusculanis inquit, Sapientiæ fuit admirandæ. Hæc igitur quæ ad benè beateq; viuendum tanti momenti sunt, non nostræ sunt faculta-

tis,sed aliũdè suppeditantur.Licet enim benè mori,nostri sit arbitrij, tamẽ benè nasci & benè educari nostrę non est potestatis.Propterea cũ de salute agitur,nõ vitę principium sed finis inspicitur.Satis ergò fuerit nobis potestatem cum difficultate relinqui, diuinum adiutorium nulli negari,patere viam omnibus à vitijs ad virtutem,à virtute ad gloriam,quod si quibusdam maiori cum labore,certè etiam maiori cum mercede.Hæ particulares causæ quæ rebelliones appetitus augent ac minuunt, intellectæ ac recitatæ sunt à philosophis, & cõmunis illa causa,hoc est peccatum originis à primi parentis inobedientia natum, à solis theologis allegatur,quæ prædictis adiuncta, tantæ molis est in omnibus, vt omnes ad peccatum incuruet.Hinc illud Apostolicum,si dixerimus, quia peccatum non habemus nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est.Sed iam ad appetitum redeamus.

De

De vi appetitus. Capitulum. XII.

Appetitus ergò per inobedientiam primi hominis absolutus in lege rationis, pu̇aricari cœpit & insanire, de cuius clandestinis insidijs & incursionibus apertis, Iacob⁹ ita loquitur: Vnusquisq; verò tẽtatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. In eo ꝙ abstractus dicit violentiã exprimit, in eo ꝙ illectus adiungit, fraudulentiã significat. Paulus autẽ ad Romanos scribẽs, appetitũ his verbis accusat & taxat: Nã velle adiacet mihi, ꝑficere autem bonum non inuenio, non quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago, si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Sic Apostolus. Erant in Paulo sicut & in nobis duo ferè homines, spiritualis scilicet & carnalis. Verba autem supra dicta spiritualis sunt hominis de carnalis tyrannide conquerentis, & carnalem hominem hoc est appetitum, peccatum vocat, quia videlicet semper nos ad peccatum flectat & inducat. Spiritualem hominem ipse Paulus dicit interiorem, cùm paulò infra subiungit,

Condele-

Condelector enim legi Dei secundum interio
rem hominem. Et de carnali subinfert. Video
aliam legem in membris meis repugnante
legi mentis meę. Mox homo spiritualis in Pa
lo videns se non posse penitus carnali resist
re, quasi indignabundus in hæc verba prorum
pit. Infœlix ego homo, quis me liberabit
corpore mortis huius? paucis interiectis i
concludit. Igitur ego ipse mente seruio leg
Dei, carne autem legi peccati. Hoc idem
Christus inquit. Spiritus quidē promptus est
caro autem infirma. Spiritus quippe meus
in qua præsidet voluntas consentanea ratio
& parata semper, nisi retrahatur ab appeti
tu parere diuinæ legi. Caro autem hoc est ap
petitus carnalis infirmus ea de causa est appe
latus, quòd voluntatem semper præpedien
omnem operam nostram reddit infirmam. Ve
quia nos propter carnis legem rationis cona
tibus resistentem, simus ad omne præclarum
facinus infirmi. Nec tamen minus infirma ca
ro nuncupabitur etiam tum cùm appetitus bo
nis operibus assuefactus adhæserit rationi, &
vis ea, quæ quoniam imperium voluntatis e
equitur, executiua nuncupatur, corporeis in
strument

ſtrumentis alligata, nec opere & perfectione, nec operante velocitate, poteſt voluntatem ad æquare. Ex Deo igitur & ex voluntate efficatia eſt, at tarditas & deterior agendi conditio ex carne, nō aliter quàm in claudo progreſſionis obliquitas ex curuitate cruris eſt, ſed eũdi facultas ex anima, hoc perpedēs in 2. Ethicorũ dixit Ariſtoteles, incontinentes ſimiles eſſe Paralyticis, quemadmodum enim Paralyticus morboſa qualitate vim motiuam impediente quorſum non vult manum vertit, ſic incontinens ſi aliquando vel bonitate naturæ vel diuina inſpiratione motus, aſpirare velit ad virtutem, continuè proteruientis appetitus impulſu de viæ regiæ rectitudine in dextram aut in ſiniſtram, hoc eſt de mediocritate virtutis in id quod plus aut minus eſt deturbatur.

Quomodo appetitus ligetur. Cap. XIII.

Ontra hanc teterrimam peſtem quod aliud melius dari poteſt Antidotum quàm quod Paulus oſtendit dicens. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Pugnāt ergò

ergò inter se hæc duo semp & ea pugnę lex est, vt victo imperet, & quò libuerit trahat. Rem miram intellige, quam si saperent & sibi rectè consulerent homines, fortassè vitam cautius instituerent, nec se ipsos inconsulte ac improuidè viuendo tot vitiorum catenis alligarent. Vsus & consuetudo ea sunt quæ appetitum ligant & obstringunt. Consuetudo verò quę catena est adamante solidior, per exercitium vsumq; contexitur, actiones assiduæ annulli sunt: si appetitus ad id quod concupiscit voluntatis assensum semel attraxerit, vnum catenæ annulum complicauit, si centies eam seduxerit, iam ex centum orbiculis catena contexta collum victæ voluntatis innodat, & captiuam ducens illudere & insultare non cessat. Hinc Horatius in Epistolis

Animum rege, qui nisi paret, Imperat, hunc frænis, hunc tu compesce catena. Animum autem vocat impetum appetitus.

Qui

Quid [illegible]at habitus. Cap. XIIII.

Atena hæc à philoſophis qui rerum naturas ſubtiliter inſpexerunt, habitus appellatur. Is continuis & ſequentibus malis actionibus ſic pedetentim & ſenſim nobis adhæret & ſubrepit, vt in naturam tranſire videatur: ſicut lignum à natura rectũ poſtquàm diu flexurã paſſum fuerit, curuitate dimoueri non poteſt, nec ligno minus tenaciter adhæret ea figura, q̃ ſi ab origine curuatura veniſſet. Scitũ eſt illud memorabile Lycurgi exemplum, q volens populo quantũ conſuetudo poſsit oſtendere, duos catulos, vnum in ſyluis alterum domi in popina educari fecit, mox conuocatis turbis tale ſpectaculum exhibuit. Catulos adduci iuſsit, & propoſito hinc leporé, hinc cacabo, ſolui eos mãdauit, q popinæ aſſuetus erat, ad cacabũ repentino curſu ſe proripuit, qui verò in ſyluis coaluerat, mira pedum leuitate fugientem leporé inſecutus eſt. Vidétur ergò habitus naturâ fortiores, vtpote quã ſubigunt, domant, & immutant: & vnuſquiſq; habitum habens (niſi diligentiam adhibeat in contra-

contrarium)ſecundum eum ſemper operatur. Operatur autem habituatus facilè,prompte perfectè, & cum delectatione. Qui verò ſin habitu eſt, etſi benè operari poteſt, neq; e nim id negauerim,nõ æquè expeditus & prõ ptus venit ad operandũ,nec tanta inerit ope rationi voluptas,perfectio, facilitas. Vndè il lud Ariſtotelis in Ethicis.Citharœdi eſt cith rã propulſare, ſtudioſi benè pulſare.Ineſt er gò habitui(vt theologorum clariſsimi ſent iunt, & præſertim Io.Scotus in primum ſe tentiarum diſtin.xvij. q.ij)vis actiua,qua cr animæ virtute(cui infuerit)habituatus,val ad melius & laudabilius operandum.De vi co ſuetudinis quid à Valerio dicatur hic referam Cretenſes,inquit,quum acerbiſsima execrati one aduerſus eos quos vehementer oderunt vti volunt,vt mala conſuetudine delectentur optant,modeſtoq; voti genere efficaciſsimum vltionis euentum reperiunt. Inutiliter enim aliquid concupiſcere & in eo perſeuerantiam morari,exitio ea vicina eſt dulcedo. At ſi vo luntas mea diligentia ſtudioq; excitata,cœpe rit appetitui dominari,& eius feritatem mo lire tollendo,breui,ſi perſeuerauerit & vict ria

ria vt sciuerit, nec vires remiserit, victrix euadet, & in altissimam virtutis arcem cũ victoriæ signis euolabit. Ad hoc Paulus ad Romanos hortatur dicens. Ergo fratres debitores sumus non carni, vt secundũ carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Vita scilicet immortali ac sempiterna, quæ sola vera est vita, & ab omni mortis contagione remota.

Quòd paucorum est appetitum superare. Cap. XV.

SEd pauci admodum sunt qui carnis imbecillitate deuicta, fœlicitate tantæ victoriæ potiantur, ea namq; est voluntati cum appetitu concordia, ea familiaritas, ea necessitudo, vt penè nunquam sciat eius plenè repugnare blanditijs. Docuit hoc cum summa totius humani generis incommoditate Protoplastus homo, qui cum modò esset ab opifice Deo conditus, & in perfecta membrorum corporis & animæ virium integritate formatus, præmonitus etiam quid euenturum esset de-

 linquenti,

linquenti, malè suadenti fœminæ, ne (vt Augustinus inquit) eam quam habebat in delitijs contristaret, assensus est. Ex illo tempore cœpit verum esse quod à Mose dicitur, chi lezer leb Adam Kaha Mincabrab, id est, quod latinè pluribus verbis explicatur: Sensus & cogitatio cordis humani prona est ad malũ a iuuentute sua. Vitium hoc in ramos à radice diffusum, indies magis magisq; cõualuit, & senescente natura quotidie reuiresc it. Adam rationis typus est, appetitus Eua. Cum rationē dico, superiorem animæ partem (quæ & voluntatem & intelligentiam includit) intelligo. Voluntas libera est, facilè tamē persuadetur & paulo momento huc vel illuc impellitur. Appetitus verò libertate carens, semper obstinatè & irreuocabiliter tristitiã fugit, & sequitur voluptatem. Irreuocabiliter inquam si eum spectas, nunquam enim seipsum ipse reuocat, aut cohibet, sed si superiorem virtutem cui subijcitur animaduertis, reuocari potest, vt diximus.

Qu

Quòd motui cœlorum assimilatur motus appetitus. Cap.XVI.

Porrò operæpretium est in his animæ potentijs, intueri simile quiddã motui cœlorum. Quemadmodum enim nonæ sphæræ, quod est primum mobile, impetu firmamenti & planetarum, orbes, quotidie ab ortu ad occasũ rapiuntur, qui diurnus motus appellatur, & tamen dum seorsum feruntur motu quodam alio sic contranituntur, vt & quibusdam temporum spacijs totum Zodiacũ retrogrado cursu metiantur: Sic & appetitus quantumuis à ratione regatur, semper tamen diuerticula quærens, aliquantulum refugit, & quasi bos à plaustro subiugatus & Bubulci stimulo punctus, ad carpendum gramen collũ intorquet.

Quòd duplici hominis naturæ, duo spiritus præfecti sunt. Cap.XVII.

Huic duplici hominis naturæ duo (vt Theologi volunt) a Deo dæmones destinantur, vnus qui (cũ ipse bonus sit) ad bonum, alter qui iuxta suam nequitiam nos

vertat ad malum, qui appetitui fauet genius dicitur ab antiquis. Genius autem ab ingeni dicitur, quod naturam significat vni cuiq; insitam, & genius quòd ingeniũ, hoc est, natur secundet, appellatur. Fuerunt etiam philosophorum quidam qui dixerunt, singulis rerum naturis & speciebus, singulos angelos attributos qui seruandis eis curam impenderent. Euclides etiam Socraticus duos omnibus hominibus genios appositos dixit (qui & lares vocantur) bonum scilicet & malum. In cuius sententiam Lucius Florus venit, cum dixit. Bru postera die in prælio morituro per noctẽ a paruisse atram quandam imaginem, & quę e et interrogatam, tuus malus genius sum re spondisse. Nõ enim addidisset malus nisi alte rum bonum geniũ existimasset. Hi & penat dicebantur, qui quoniã ꝑ eorũ seu hominũ locorũ quibus prę sunt, custodia cũ alijs lar bus pugnant, & aliquando superantur, dictu est à Vergilio de Aenea. Ilium in Italiã port victosq; penates. Hęc quanquam gentilia attigi, quod non sunt si bonum iudicem ina niant, multũ à nostris dogmatibus dissident at de his aliàs. Sed quorsum ista nunc? N pe

pè vt ostenderem non mirum esse paucos ad-
illam victoriam peruenire, de qua dictum est,
& tamen necesse est, vt in paucorum, bonorum
catalogo computemur, & ab illa infirmitate
subtrahamur, de qua scriptum est à sapiente,
stultorum infinitus est numerus.

Quòd miseri sunt qui pec-
cant. Cap. XVIII.

Qui ad tantam scelerum immunitatem confirmato iam peccandi habitu descenderunt, vti nec rationem audire, nec cœlum iam suspicere posśint, hi sunt de quibus dicitur ab Apostolo, excœcauit enim eos malicia eorum, Eosdem Aristoteles taxat cum inquit in Ethicis. Omnem malum esse ignorantẽ. Malus enim habitus quasi quædam tenebrosa caligo de vitiorũ palude se attollens, longè amplius quàm perturbatio seu passio mentem excæcat, & ignorantiæ nocte lumen rationis abscondit. Licebit hoc experimento cognoscere, si statuantur duo, vnus intemperans, alter incontinens. Intemperantem dicimus qui sine vlla repugnantia rationis libidinibus

& voluptatibus immergitur;Incontinens verò est qui post aliquam pugnam appetitus & rationis à fluctu perturbationis opprimitur. Quæratur vter eorum grauius crimē putet adulterium,respondebit incontinens, graue sibi videri, & propterea se conari ab eo tanquā à turpissimo ac fœdissimo animi morbo declinare.Intemperans verò contemnet forsitan & ridens respondebit illud quod in sepulcro Sardanapali recitatur inscriptum. Hæc habeo quæ edi, quæq; exaturata libido hausit. Cognosce quantum ignorantiæ secum ferat mala consuetudo. Quis ignorantem non dicat eum qui dicit malum bonum,vel qui grauē malum putet esse leuissimum. Nonne qui trabem dicit esse festucam hebetes habet oculos? & qui ictum gladij culicis aculeum fuisse credat,tardioris est sensus?

De tribus stultitię gradibus. Cap. XIX.

Res huius stultitiæ grad' esse,per tres illos mortuos quos Christus suscitauit, ostēsū est;primus qui in domo sua suscitatus est hos significat,q malis cogitationibus allecti veneno peccati intra cōscientiā admiss

ad extrinsecũ opus vel verecundiæ fræno vel alia quauis causa præpedit: non exeunt. Secũdus qui extra ciuitatis portam vitæ restitutus est, illos ostendit, qui cogitationẽ in opus duxerunt, tantò infeliciores effecti, quantò magis voti compotes extitere. Tertius qui in monumento fœtens & quatriduanæ mortis detentus ergastulo, iam amicos in vitæ desperationem adduxerat, illos signat, qui cogitationẽ in opus, & opus in consuetudinem habitumq; verterunt, quorum vita plena flagitijs cœlo infernoq; detestabilis est. Illud obscurũ & illaudabile genus hominũ dum fas & iura subuertit, dum neq; modum neq; modestiam seruat, dum omnis disciplinæ seueritatẽ abijcit, quãquam multis præsit, lateq; dominetur, vitio tamẽ ac diabolo seruit, dicente Paulo ad Rõ. Serui estis ei⁹ cui obedistis, & q̃q̃ leui extrinsec⁹ pelleniteat intrinsecus tamẽ ruderibus oppletũ, tabidũ & intolerabile saniе putrefactũ. Quãq̃ sibi multisq; placeat, Deo tamẽ & angelis bonis inuisũ infensũq; & est & esse debet, vtpote quod simile sit sepulcris dealbatis, quod vitiorum sentina, latrina scelerum & totius immunditiæ cloaca dici possit. Propterea Pau-

lus ad Romanos capite.vj. Non ergò, inquit, regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius, ſed neq; exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato,& Dauid huius ſpiritualis morbi fœtorem nō ſuſtinens clamabat.Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ a facie inſipientiæ meæ.

Quòd terrena voluptas breui dilabitur, argumentum ab Imperatorum exemplis.
Cap. XX.

ADde quod ea quib⁹ peccatores primum fidunt, & quæ perdite amant, breui amiſſuri ſint, nam quæ ſub ſunt fortunæ ludibrio, nō eſt eorum diuturna poſſeſsio. Subijciamus exemplum eorum qui apud homines dij fuerunt, qui in vita conſecuti ſunt quicquid promittit terrena fœlicitas, de Imperatoribus loquor qubus quatuor hæc, diuitiæ, potentia, honor & voluptas, q̄ præ cæteris omnibus mortales mirantur affatim ſuppetebant. Iulius Cæſar omitto quot curis, quot labori-
bu

bus, quot periculis & dispendijs peruenit ad regnum. Id enim impossibile relatu est, nec dū pienis velis imperio nauigabat, & ecce coniurationis tempestas exoritur, qua sic oppressus est, vt tribus & viginti plagis confossus obierit. C. Caligula postquàm triennio & decem mensibus imperitauit trucidatur a suis. Claudius anno imperij. xiiij venenatur. Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore constitutus q ardente Roma Troiæ Alosi decantarat, seipsum suo pugione confodit. Galba senex imperij mense septimo in vrbe ad lacum Curij trucidatur, & eius caput quod toti orbi legem dixerat à gregario milite amputatum ad calones & lixas est proiectum. Otho nonagesimo quinto imperij die seipsum pugione confodit. Vitellius cum summa ignominia ex ædibus tractus luto & stercore conspersus mucrone gladij mento supposito ne præ pudore faciem inclinaret ad scalas Gemonias minutatim excarnificatur. Domitianus ex optimo patre pessimus filius, Christianorum persecutor sæuissimus, anno imperij sui decimoquinto necatur à suis, tantò infœlicior, quantò eius potentia diuturnior. Prolongatio enim tam sæuæ tyrannidis

quid fuit aliud quàm coaceruatio diuinæ indignationis? Antonius Commodus omnibus (vt aiunt) incommodus duodecimo imperij anno strangulatur. Helius quòd illiberalis esset & sordidus, imperij mense sexto palam occiditur. Antonius Caracalla septimo imperij sui anno, dum leuandæ vesicæ gratia descendisset ex equo, a Parthis opprimitur. Heliogabalus homo flagitiosissimus, quarto imperij anno tumultu militum enecatur. Decius Christianorum inimicus, imperij anno secũdo a barbaris est occisus, cadauere eius nusquam reperto. Valerianus, qui cum Galieno regnauit, captus à Pacoro Parthorum rege non occisus statim, sed ad diuturnam mortem seruatus, erat enim ei equũ ascendenti scabellũ pedum, quod aliter dicitur suppedaneũ. Sed quid ego tyrannorũ cędes recensere? Versu illo Satyrico cõcludendum. Ad generũ Cereris sine cæde & sanguine pauci Descendunt reges, & sicca morte tyranni. Hic citari posset Antimachus Poeta Gręcus, qui cùm dolorem suum (quẽ è morte charissimæ coniugis Lysidices conceperat) emollire vellet, elegiam scripsit, in qua calamitates omnes Heroum altius repetens numerauit.

rauit. Sed ad prȩsẽs ista sufficient. Hęc autem dicta sunt vt memineris breue & intercisum esse omne quod in hac vita nos allicit, longum & perenne quod nos cruciat. Nã (vt Poëta inquit) nulla est syncera voluptas, & dulcedini semp amaritudo pmixta est, quod Humerus poëta clarissimus innuit cũ dicit. In limine Iouis duo dolia posita, vnum mellis, alterum fellis plenum, & singulis animalibus è cœlo in corpora descendentib. ex vtroq; dolio portionẽ dari.

Testimonia ex sacra scriptura idem probantia. Cap. XXI.

His attestatur quod in psalmo dicitur, Vidi impium superexaltatum & excelsum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat: Et iterum, Viri sanguinũ & dolosi nõ dimidiabunt dies suos, & si aliquando pspero negotiorũ cursu lętantur, si peccare nõ desinũt, verificatur in eis quod Claudianus inquit, Tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant. Et in psalmo dicitur: Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus. Audire non pigeat quod in alio psalmo sanctissimus Dauid de-

hos

hoc pessimo hominem genere sit locutus, & quibus eos verbis insectetur. Sic enim inq Quid gloriaris in malicia, qui potens es in iquitate, tota die iniustitiam cogitauit lingu tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum, dilex sti malitiam super bonitatem, iniquitatẽ ma gis loqui quàm æquitatẽ, dilexisti verba pr pitationis, linguam dolosam. Propterea D subuertet te, in finẽ euellet te, & religabit a trãsmigrare, te faciet à tabernaculo tuo, & r dicem tuam de terra viuentium. Videbunt i & timebunt & super eum ridebunt & dic Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in mulitudine diuitiarum suarum & præualuit in vanitate sua. Hactenus Dauid. Alibi quoq; dicit. Inimici autem De mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Huiusmodi homines igitur dum se impunè peccare aduertunt, dũ patientia Dei malè vtuntur, & omnibus libidinibus suis perfruuntur Deu negant, prouidentiã irrident, genus aliud vitæ non putant, & persuasi animam interire cum corpore post mortem nihil nos futur existimant, immo & desiderant ne commisso-

rum

rum scelerum pœnas luant. Idcircò dicitur in Psal. Homo cùm in honore esset non intellexit. Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

De hominis excellentia. Cap. XXII.

Vide quæso, quod iam diu tamen vidisse te credo, sed recole modò in quanta excellentia constitutus est homo, vt percipias quàm ingratus sit Deo, qui passim prostituit se diabolo. Est enim tantæ perspicacitatis suapte natura homo, vt ingenio suo disciplinas omnes ac artes excuderit. At quomodo id factum, Aristoteles in primo li. metaphy. indicat; dicens: Hominem cui ocium suppetebat, postquam sæpè periclitatis in rebus accominus notis diu se exercuit, & acta ac euenta memoria collegit fecisse artes atq; disciplinas, & hoc nihil est aliud quam quod A. Gellius refert dixisse Afranium poëtã in toga, cuius hi versus sunt. Vsus me genuit, mater peperit memoria, sophiã vocant me Graij, vos sapientiam. Sed Aristotelis sectatores & præsertim

prẹſertim Euſthatius in Ethica profecuti ſu
dicentes. Ex his quẹ eodem modo neceſſar
ſemper eueniunt prodijſſe ſcientiam, à cu
regulis nihil excipitur. Ex his verò q̃ nō ſe
per ſed tamen vt plurimum accidunt, arte
factam, quam quia multas exceptiones admi
tit & fallere interdum videtur artificem, di
Agathon fortunẹ amicam, At quẹ ſepè fi
nec tamen vt plurimum, ſub artē redigi n
uiſſe, ſed circa ea verſari prudentiam, de his
nim homines cōſultando deliberant. Quẹ
pq̃ rarò apparent, neq; ſcientię, neq; arti, n
conſilio ſubdita, caſui ac fortunẹ reliquer
Hec igitur ſunt humanẹ pſpicacitatis indic
q̃ Plinius naturalis hiſtorię li. vj. cap. lvj,
etiam Tortellius in dictione horologium
buentes ſua inuenta ſignaculis authorib
tinis, pſequuntur, Tantę etiam ſublimita
homo, vt omnium q̃ cœlo continentur,
& cœli ipſius ac Dei ſit capax. Vnde phi
phi gentiles multa de Deo rectè tradider
Vt q; vnus, q; immenſus, quòd incorpor
q; ſempiternus, quòd optimus, q; omnipot
q; ſemper vigilans, quòd affectibus carens,
mundi opifex, q; primus motor, q; finis om

atq; principiũ. Et de hoc genus aliis tam multa recte pceperunt, vt magna pars Theologię nostrę ab eius accepta sit. Cœlum autem quod tanto interuallo remotũ est, sic du ente oculorũ acie ratio penetrauit, vt polos, vt axes, ęquinoctiale m, eclipticam, maximas solis declinationes, tropico, arcticum & antarcticum circulos nec non & apsidas seu epicyclos, motus etiã planetarũ & firamenti ita dephenderit, vt q dili genter supputare & ad calculũ Matheseos reducere voluerit, vix errare vnquã possit. Quod exẽplo declaratur Hipparchi, ipse enim, teste Plinio, solis & lunæ cursus & eclipses in sexcentos annos seculo ipso attestante pcinuit non minus veraciter q̃ si consiliorum naturæ particeps fuisset. Tanti insup vigoris est vt sit eius animo celeritas vento citatior, igne volucrior, tãte felicitatis, vt sit paulo min' minus ab angelis sicut ꝓpheta inquit: & vt philosophi dicunt in æternitatis horizonte locatus, hoc est, rebus ęternis ꝓpinquissimus, & quo ad animã, particeps ęternitatis. Horizontẽ nanq; vocant Astronomi circulum, quo visus terminatur & hemispheria diuidunt, & dicũt hominẽ in eo constitutũ, ꝙ imaginati sint naturarũ omni-

omnium congeriem distribui in duas partes, quasi in duo hemispheria, mundi hemisph[illegible] ideo similia, quia sicut mundi sic & nat[illegible] vna congeries, quæ æterna compleᵭitu[illegible] latet, altera verò quæ tempore mēsura[illegible] paret. Homo igitur in horum he[illegible]sphe[illegible] rum cōfinio ponitur, quia corporea [illegible]ole c[illegible] poralia, & animi in mortalitate conting[illegible] æterna, & est vtrorumq; quoddam particip[illegible] partem sui in hoc, partem in hemisphe[illegible] illud extendens. Sortitus etiam corpus q[illegible] immortalitatem possit induere, ad imagi[illegible] quoq; Dei factus. Omnium præterea anim[illegible] tium dominus, habens ad custodiam sui an[illegible] los quasi satellites, aut pædagogos. Cœli[illegible] super nisi Deū contemnat hæres futurus,[illegible] monibus hoc est angelis malis & apostatis im[illegible] perat. Vndè Hermes Trismegistus dixit, ho[illegible] minem tantæ sublimitatis, vt deos faciend[illegible] habeat facultatē. Statuis enim fabrefact[illegible] mones ad inhabitandū eas magicis artibus [illegible] ducebant, & eas quasi animatas pro dijs ha[illegible] bant. Insuper & promerendi paradisum habe[illegible] arbitrium, & vt in 2. physicorum memin[illegible] Aristoteles homo quodammodo finis est om[illegible]

... ,& vt Plinius in principio septimi libri de hi... ria naturali dicit, Causa hominis vi... cun&ta alia genu... sse natura. Et idcirco p... ... Hermes Trismegistus, homo, in... ...agnum est miraculum ô Asclepi, & in ... Astronomicon.M.Manlius de homine ... ...ens ita inquit. Eximiam natura dedit l... ...q; capaxq; Ingenium volucremq; a... ...em deniq; in vnum Descendit Deus at... habitat ipsumq; requirit.Et in tanto demens constitutus honore dum appetitum magis quā rationem sequitur,comparatur iumentis insipientibus,q̄ nullo rationis moderamine,sed solo impetu feruntur appetitus.

Quæ sit summa hominis miseria.
Cap.XXIII.

Tatus igitur iste flagitiosorum hominum summæ miseriæ qua nulla inhac vita maior esse potest status est.Sūma enim miseria culpa est.Nam & ipsi damnati & æternis pœnis addicti magis eo quòd culpis sordeant,quàm quòd pœnis doleant miseri sunt, & quòd miseriæ plus insit culpæ quàm pœnæ,

E si va-

ſi vacat & placidi rationem admittitis edam. Quod enim peius eſt, id miſerius, at culpa peior eſt quàm pœna. Quid inquã peior? immò neq; mala eſt pœna cum iuſta ſit, omne enim iuſtum bonum. Sed malum dupliciter dici planum eſt, malũ ſcilicet ſimpliciter & vt Theologi dicunt malũ huic, & fieri poteſt vt quod ſimpliciter bonum eſt, ſit huic malum. Sicut pœna quæ ſimpliciter bona cùm ſit, eſt tamen huic mala quem cruciat, mala autem dicitur quod bonum quoddam tollat, ſed quoddam bonum, neq; enim ſimpliciter dicitur bonum, ſed tripliciter. Bonorum enim quoddam honeſtum, quoddam vtile, quoddam delectabile. Pœna de qua eſt ſermo non omnis boni genus, ſed eius ꝙ delectat expungit, & quia ꝙ honeſtum eſt non ſolum nõ deſtruit ſed fulcit, ſimpliciter bona eſt, huic tamen mala qui plectitur, quia per eam voluptate priuatur. Sed age dic vtrũ optabilius, puniri inſontẽ, an ſontẽ abſolui, vel (quod idipſũ eſt) culpa ſine tortura, an tortura ſine culpa. Si appetitum cõſulas, ſi belnarũ prudẽtia vtaris, modò impune feras culpã ridebis. At ſi mentẽ inter roges & cœlum ſuſpexeris, nõ moleſtias tantũ vitæ natu-

naturales, verùmetiam carcerem, seruitutem, morbos, infamiam, ferrum, incendia, mortem deniq; ipsam culpæ antepones: Legimus admirandæ fortitudinis exemplum singulare, cui simile non habet gentilis antiquitas. Septem mulieres Cappadoces dum cruorem Blasij martyris, cuius agonem admirantes, conuersæ fuerant pronæ humi spongia colligunt, obiecto Christianitatis titulo trahuntur ad præsidem, & cùm post multas comminationes inuictæ persisterent, ministri magistratus genus omne tormentorum exponunt. Laminas, equuleum, plumbum liquefactum, & illos pectines ferreos quibus Blasium modò discerpserant, ad incutiendum terrorem intentant, & quò sit in spectaculo plus energiæ, quia cõtraria mutuo se exaggerant ad numerũ mulierũ septẽ thoraces igne candẽtes ad lęuã, septẽ verò vestes xylinas mollissimas atq; cãdidissimas ad dexterã collocãt, iubẽt vtrũ malint ad nudũ induãt. Vna illarũ relictis duob⁹ infãtulis quos secũ habebat cursu cõcita vestes xylinas corripuit, & in ignẽ negãdę fidei incitamẽta piecit. Nõ est ad aspectũ tã terribiliũ pœnarũ exterrita mulier, nõ ploratu natorũ mater

elanguit, duriora morte tormenta nõ horruit, sed naturã vincente constantia thoracẽ ignitum ad carnem induitur. O rem antea nunquam auditam, ô facinus dignum æterna memoria, ô exemplum ad confirmandos debiles efficacissimum. Nos autem à maioribus nostris tantum degenerauimus, tantum ab antiqua virtute recessimus, vt vel minimo incommodo vsq; ad Dei blasphemiam prolabamur.

De delectatione & an sit peccatum. Cap. XXIIII.

Onducere proposito satis arbitror, si ad ea quæ de cõcupiscibili atq; irascibili disserebam redeamus. Dixi concupiscibilem vim in ea tantum quæ delectant, & irascibilẽ in ea toto impetu ferri quæ labefactare videntur voluptatem. Hæc igitur ita se habẽt, sed altius ac intimius mente pergamus rẽ reconditam cognitu dignissimam, & ex Philosophorum ac Theologorũ arcanis depromptam accipito. Si concupiscibilis ꝙ cupit assequatur, & voti compos fiat, repentè ex victoria gaudium innascitur, flammescit, accenditur

tur. Si consequi nequit, aut si quicquam offendit quod offendat, tristitiam incurrit. Gaudiũ & tristitia operationes non sunt, sed ab operatione necessariò profluũt, sicut palati delectatio non est ipsa cibi contritio, sed ex contritione, sicut lux ex sole, calor ex igne, & pulchritudo ex iuuentute cõsurgit, propterea etsi operatio ipsa in nostra est potestate, vt amare & odisse, positis tamen operationibus, delectatio aut tristitia, velimus nolimus, sensũ inuadit, sicut in nostra est potestate ignẽ accendere, at cùm accensus est, velimus nolimus splendet & calet. Hinc Plato dixit animas fieri malas non sponte sed inuitas. Nã licet peccandi operatio sit libera, tamen habitus malus qui nobis malitię notam inurit, ex actione libera necessariò consurgit, & animam inuitam capit & irretit, ex liberis ergò actionibus q̃dẽ necessariò & naturaliter ꝓdeunt, vt passiones & habitus. Dolor igitur corporis & animi, tristitia, similiter gaudium, & delectatio, operationes nõ sunt, verùm ex operationibus surgunt, Amare & odisse quod est voluntatis: Sẽtisse, percipere, ꝙ spectat ad sensum operationes sunt, ex his oriuntur ea quæ prædixi,

mœror, lętitia, dolor & voluptas, quas lati pturbationes, noui Theologi paſsiones, Græ πάθη dicunt. Et idcirco eos q natura ve m ſũt rigidi nec vllis affectib. inflectunt q a legim' Diogenẽ, Pyrrhonẽ, Heraclitũ, Ti nẽ, ἀπαθῶ, hoc eſt impturbabiles vocant. N igitur in pturbatiõe actionis, ſed in ipſa a ne peccatũ eſt. Si rẽ turpẽ amas, peccas. De ctatio & libido q̃ ex amore turpitudinis nant, peccatũ nõ eſt, ppterea ſi ad flagitioſũ pus inuitus venias, q̃q̃ adſit voluptas, nõ ta peccas. Si verò ad honeſtũ facinus vltro te feras, etſi non delectaris, tamen rectè agis, bes ergò in opere ſine triſtitia officiũ, & omni delectatione peccatum. In opere igi præcedente, non in affectione ſequente, la vituperium, virtus & vitium, lucrũ & dam

Redargutio quorundam Theologorum de delectatione loquentium. Cap. XXV.

Inc ſequitur minimè verũ eſſe dicitur ad menſuram mala voluptatũ torqueri malos in ferno. Sunt enim plæriq; rum anim' eſt ad peccata prõ

simus, sed corpus ægrum, ex cuius habitu friget appetitus, resistit voluptati. Non ergò delectatio quæ pendet ex membris, sed interior actio q̃ pendet ex animo, ratio pœnarum atq; mensura est. Locus autem Apocalypsis, quem allegant, sic est exponendus. Quantũ glorificauit se & in delicijs fuit, hoc est, quantũ delectari studuit, vel quantæ se delectationi exposuit. Mos enim scripturæ est vt nonnunq̃ effectus pro causa ponatur. Sic erubescere pro verecũdari, excandescere pro irasci, gestire pro gaudere frequenter vsurpant. Hoc etiã ab aliquibus Theologis sic enarratur, vt delectationem duplicem dicant, vnam quæ operationem antecedat, & hominẽ ad peccandum irritet: Alterã q̃ voluntas appetitu inardescẽte, corrupta ex opere expectat vt ei fruendo se totam immergat. Huic secũdæ cõmensurari aiũt pœnas, q̃bus contradicim⁹ ea ratione, q voluntas non semp voluptatẽ q̃ optat assequitur. Non ergò Deus delectationi q̃ peccans percipit, sed ei q̃ ex peccato sperauit tormẽta retribuit. Appetitus ergò sensibilis vt cœpim⁹ enarrare si rẽ gratã offẽdit, exultat & gestit, si in q ppiã q offẽdat, incurrit, mœrore deijcitur. Tũc irascibilis

pro concupiſcibili pugnans, quod nocet ag greditur,& ſi voti compos ſit exultat, ſin a tem non poteſt triſtatur & languet. Nec q q̃ oro) me redarguat, ꝙ in enarrandis his boſior fuerim. Nam quę maior ſermonis vir tus eſt, quam vt apertus ſit? Adde ꝙ ſi, vt A guſtinus inquit, dicere nihil eſt aliud, q ꝙ animo continens auditori ſermone oſten re, certe qui dicendo id nō conſequitur, vt telligatur, dixiſſe non videtur, ſed iam ad ce tera feſtinemus.

Quid ſit Virtus & vitium, & in quo ſita ſint. Cap. XXVI.

Abes iam quid vitiū quidve virtus. Eſt namq; virtus in co cupiſcibili ſeu iraſcibili habi per morem acquiſitus, vires iſt legi ſubijciens, & ad omne rati onis imperium hominem ſemper prouocan & inclinans. Per morē acquiſitus inde di tum eſt, vt non putes virtutem moralem inſtar ſci entiæ à preceptore infundi, aut id virtutis eſſe quod natura ſua ſponte produxit. Sunt eni plæriq; natura, neq; ſcurræ neq; ruſtici, ſe vrban

y[illegible]ni,ſed id non eſt in eis virtus,at quædam [illegible]s naturæ felicitas ac Dei donum. Quòd [illegible]us auus Craſsi qui à Parthis interemptus [illegible]nquam riſerit, Antonia Druſi nunquam [illegible]it,Pomponius conſularis poëta nunq̃ ru[illegible]t,natura id præſtitit, non virtus. Propte[illegible] id in eis, vt Ariſtoteles docet, neq; laude [illegible]; vituperio dignũ fuit.At ꝙ Socrates ſem[illegible] eodem vultu neq; hilari nimis neq; turbu[illegible]to viſus ſit,id in eo viro ſapiẽtia claro virtutem exiſtimo. Vitium verò in eiſdem potẽtiis habitus eſt per morem inductus ad ea tantum inclinans, quæ ſenſui placeant & applaudant.Cum aſſueuit ergò concupiſcibilis parere rationi, conſuetudo hæc temperantia eſt, qua ſuadente,conſuetis homo abſtinet voluptatibus,& à vitio quaſi ab extaſi in ſe reuerſũ turpitudinis ſuæ pudet ac pœnitet.Eſt igitur bonus habitus animę ſanitas,nam ſicut corpus tum demũ bene valere à medicis dicitur cùm & rectè operatur& à cõtrarijs nõ facilè vincitur;ſic ſecundum Philoſophos atq; Theologos tum animus eſt incolumnis cùm ſecundum rationem agit & incitamentis malis non aſſentit,hoc per virtutẽ habetur. Virtus igitur

exercitio roborare, feuerè in defides vindicá-do. Scientia enim rei bellicæ dimicandi nutri audaciam. Nemo facere metuit quod fe bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior eft. Rudis & indocta multitudo expofita femper ad cædem. Hæc Vegetius. Ex quibus constat quod fi tanta diligentia in fpiritualibus bella homines vterentur quanta in corporalibus funt Romani, quanquam fit homine diabolus & longi temporis experientia & ingenij perfpicacia & motus velocitate præftantior, femper tamen victores effemus. Nam quod habet minus à dæmone noftra natura, suppleret Deus p gratiã, fi noftrã videret folertem industriam. Ariftoteles in Ethicis, in virtutibus, inquit, fcire ipfum parũ eft, immò nihil, vti verò atq; exercere plurimum, immò totũ. Et ibidem contra ignauos inuehitur dicens: Sed plærique non ita agunt, verùm ad difputationes fabulasq; conuerfi, putant fe optimè philofophari, ægrotos imitati, qui verba Medicorũ audiunt quidem diligenter, faciunt autem nihil ex his quæ fibi præcepta funt. Vt ergò illorum corporibus non benè erit, qui ita curantur, ita nec illo-

illorum animis qui ita philosophantur.

Quę sint arma spiritualia homini cum diabolo pugnat iro. Cap. XXVIII.

Ortassè me miraberis q̃ tibi quiescere volenti & pacifico homini proponam militiam, bellum persuadeam, & ad tyrocinij rudimēta sollicitem. Ad te reuertere, rationem consule, & videbis hoc esse salutare consilium. Putas ne te inter hostium castra victurum in pace? Animaduerte vbi sis, vbi cubes. In mundo, in carne constitutæ animæ, quæ quies, quæ securitas, quæ pax esse potest? Memor esto visionis beatissimi viri Antonij Abbatis qui in excessu mentis positus, vidit totũ orbem laqueis impeditum. Tota scriptura sacra ad arma clamante, tibi persuades in pace viuere? Militia est vita hominis super terram dixit Iob. Ipsi sanctorum principes apostoli, & ipsorum primi Petrus & Paulus, & pugnandum nobis esse & pugnandi artem & armaturam docent. Petrus enim inquit, Sobrij estote & vigilate in orationibus, quia aduersarius vester diabolus tanq̃ leo rugiens circuit quærens

rens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Ecce bellandum dicit, hostē ostendit, periculum nunciat, arma demonstrat, sobrietatem, orationem, fidem: His armis cum diabolo est non ferro nec funda, dimicandum. Hostis enim qualitas docet armaturā, aliter cum Gallis, aliter cum Parthis, aliter cum liberis, aliter cū seruis decernendum. Propterea Paulus ad Ephesios scribens admonet eos, cū quo sint hoste cōgressuri, Nō est nobis, inquit, colluctatio tantum aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarū harū, contra spūalia neqtię in cœlest.b⁹. Aduersus igitur spūales hostes q certant ꝑ cęlesti hęreditate tollēda, spiritualia arma sūt habenda, & quenā ea sint bonus armorū doctor Paulus expressit, ꝑpterea, inquit, accipite armaturam Dei vt possitis resistere in die malo. Armatura Dei virtutes sunt, quibus munitus homo interior, non timeat à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negocio perambulante. in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano. Et subinfert, State ergò succincti lumbos vestros in veritate, hoc est, verè continentes estote. Nam qui

qui in agone contendunt, ab omnibus abstinent,& illi quidem vt marcescibilem coronam accipiant,nos autem incorruptam. Lumbos succingere est libidinem ac libidinis instrumenta velare,ligare, conficere. Vnde & succinctorium dicitur vestis qua pudenda velantur,à lumbis libido re & nomine descendit,dicit enim libido & lubedo quasi lumbedo,sicut libet & lubet,& vtrumq; apud veteres in vsu fuit.Vnde& equis libidinis pruritũ ineuntib⁹ lumbos pcutiũt.Et subiũgit, induti loricã iustitię.Est aũt iustitia q̃dã pticularis diuisa in distributiuam & cõmutatiuã, & hęc est quatuor cardinaliũ vna.Est & iustitia gẽeralis virt⁹,q̃ sit totius legis obseruatio legalis appellata,de qua dicitur ab Euripide,neq; lucifer,neq; hesper⁹ ita mirabilis.Hęc igitur loricę cõparatur,q̃ armatura est& munimẽtũ corporis quale in antiquis Imperatorũ statuis videmus,habens etiã cũ Numini additur,Medusã in pectore nõ ociosæ significationis signũ, & de hac q̃ ęgis dicitur puto Paulũ intellxisse, lorica enim cum Medusæ capite iustitiam non particularem sed legalem signat:quę archa est illa Promethei in qua virtutes omnes inclusit

Hesi-

Hesiodus. Et benè numini attribuitur, q ca
iustitiam habere diuinum sit. Propterea
prædicto addidit Paul⁹, vt possitis resist.re
die malo & in omnib⁹ perfecti stare. Perf.
enim non est, nisi qui animo iustitiam l
hoc est, omnem virtutẽ amplectitur. H
ricæ, Medusæ caput, id est, saxifica vir s
scribitur, quia aspectum viri qui omni vir
sit preditus, abhorrent dæmones, & præ
more stupiditate contracta lapidescunt. Et
tandum q armaturam grauem Paulus n
it, cùm iustitiam legalem nominauit: Est
duplex armatura, grauis & leuis, Hæc qdā
ma, illa omnia continet. Qui leui vtuntur
rentarios, q verò graui cathaphractos voc
Quo innuitur, animum volentem de dia
triũphare, omnibus armis muniri & cata
ctum esse oportere. Subdit Paulus, Cal
pedes in præparatione Euangelij pacis. Q
præcepto imbuitur tyro spiritualis, vt o
animæ vires quæ mouendi corporis fungun-
tur officio, semper paratas habeat, & ad cape-
senda iussa diuina expeditas & promptas. Si
etiam à magistris rei militaris iuniores in p
mis ad gradum, ad cursum, ad saltum in

bantur. Et de Pompeio Sallustius dicit, quod cum alacribus saltu, cũ velocib. cursu, cũ validis vecte certabat. Nec enim aliter potuisset par esse Sertorio, nisi se, & milites frequentibus exercitijs parasset ad prelia. Prosequitur Apostolus, In omnibus sumentes scutũ fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Cõtra diaboli tela flagrantia ptendendum est scutum nõ cristallinũ illud Palladis quo cõtra Medusam vsus est Mercurius, nõ quod fabrefecit Aeneæ Vulcanus, sed alterius materiæ, alterius artis, Tela enim diaboli nõ sũt ignea, non sunt fulmina, non sunt Phalaricæ, nõ sunt Malta, qua Comagene Luculli Romani fugauit exercitũ: Inuisibilia sunt tela, appetitũ ita succendentia, vt homines illis sauciati, sese in mortem sponte præcipitent. Illorum autẽ vim fides extinguit. Subiungit Paulus, & galeam salutis assumite. Galea quæ cassis dicitur, munimentum est capitis, quo datur intelligi, oportere omnes sensus qui sortiuntur sedem in capite, defensos esse memoria & desiderio salutis æternæ. Sunt autem, vt physici volunt, sensus decem, quinq; exteriores qui omnibus patent, & interiores totidem, scilicet sensus

F quem

quem communē vocant, phantasia, imaginatio, æstimatiua, memoria. His ita vtendum, vt nihil imaginemur, nihil cogitemus, nihil in memoriam transire sinamus, nisi pium, honestum, salutare, diuinum. Idcircò decitur à propheta, Cogitatio sancta seruabit te. Turpes & immundæ cogitationes ministræ sunt Sathanæ, & quanquam animo blandiantur, cauendum tamen ab eis tanquam ab hostibus quorū tanto periculosior est hostilitas, quantò illecebrosior est calliditas. Arma q̄ hactenus memorauimus quandam patientiæ speciem ideo præ se ferunt, ꝙ sunt non ad offendendum idonea, sed magis seruandæ saluti nostræ & euitandis accommodata vulneribus. At quod addit Paulus, Gladius scilicet spiritus, quod est verbum Dei, ad fortitudinis naturam accedit, eius enim est, vt sæpè iam diximus, non pati solum sed etiam cùm oportet, iacturam inferre. Vno autē modo Verbum Dei est Christus, de quo Paulus ad Hebræos: Viuus est, inquit, sermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsq; ad diuisionē spiritus & animę, qa diuidit appetitū à ratione. Alio modo quicqd inspirāte Deo sancti loquun-

loquútur, est verbum Dei, quo gladio vsus est Stephanus cùm staret in concilio contrà Iudæ[illegible]. Propterea de Iudæis dicitur, dissecabantu[illegible] c[illegible]rdibus & stridebant dentibus in eum. Vsu[illegible] est & ipse Christus, cum post ieiuniū quadragīnta d[illegible]erum est congressus in deserto cum [illegible]bolo. Exorcistæ qui latinè adiuratores d[illegible]tur, diuinorum verborum vires agnoscūt, & eius præcipuè nominis, quod quia quatuo[illegible] litteris scribitur, tetragrāmaton dicitur, pro quo nos dominus, Hebræi verò legunt Adonai. Qui ergò pdictis armis se munierit, erit ille fortis armatus, de quo Christus dicit in Euangelio. Cùm, inquit, fortis armatus custodit atrium, in pace sunt omnia quę possidet. Sic ergò instructus stabis ad ianuam. Sunt autem ianua, sensus exteriores, atrium verò interiores. Conscientiæ domum ita custodies, vt ab hostili defendatur ingressu. Si in principio pugnæ fortiter feceris, & instar Torquati hostes deieceris arcem rationis oppugnantes, à rege nostro breuī coronaberis. Et vt de pugna magis quàm de pace cogites, paucis ita concludo. Tota hominis vita est pugna, vel seruitus. Dum tu pacem cogitas

vitia te impugnant, si non pugnas, vinceris, si vinceris seruis, vita ergò est pugna vel seruitus. Quē pugnare piget, seruire oportet. Et si qui impij sunt qui pacem habere videantur, pax ista non est pax, qa nō est pax impijs, dicit dominus, sed habere pacē videntur, quia spōte seruitium ferunt, & se diaboli fecere mancipia. Dicat ergò anima mēbris corporis q̄ magnæ diuturnus labor offendit, illud Maronis
O socij (neq; enim ignari sumus antè malorum)
O passi grauiora, dabit Deus his quoq; finem.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis,

Quo fine sanitas quęrenda est. Cap. XXIX.

Dicturus de his virtutibus ne in dicendum tibi grauius subr incommodū, statui te paucis monere, ne in eorum sententi venias, qui cùm ægrotant, tan desiderio sanitatis vrgentur, vt Hippocratis Auicennæ remedijs non contenti, vsq; ad liramenta vetularum & magicas incantationes insaniant. Accipe igitur hoc nostræ militiæ documentum & more Romanorum d

in pace ita dimicare, vt cùm bellum ingruerit, non frangare. Quoties igitur iniucundi quid accidit, quod appetitum & ſenſum offendat, vt phthiſis febris, morbuſve alius (licet diſpliceat) toto conatu contine iraſcibilem, ne ad propellendum repentè conſurgat. Conſueuit enim temerariè niti & impetuoſè rationē anteire & id Theologi ſurreptionem vocant. Ante igitur rationem conſulito quæ eſt rectitudinis iudex, & in regno animæ Dei vicaria. Et an morbus hic ferendus, an abigendus ſit inueſtiga. Reſpondebit ratio Pythagoricū illud, Curandum eſt vt ſit mens ſana in corpore ſano. Nam corpus animæ tanq̃ inſtrumentum à Deo tributum eſt, vt ad id quod ratio poſceret ſe idoneum & obtemperans exhiberet. At cùm infirmū eſt, neq; in publicis neq; in priuatis negotijs ſeruit, & tunc animus corpore quaſi compede quadam præpeditus, à naturæ & virtutis ceſſat officijs, ſitq; contra naturam membrorum ſeruus, quæ moderari debet ac regere, Dicit enim Criſpus, animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. Rationis iſta quidem probabilis eſt & æqua reſponſio, cui etiā Pauli apoſtoli ad Timotheum ſcribentis

consentit authoritas. Sic enim ait, Noli adhuc aquas bibere, sed modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Appetitus verò & ipse sanitatem suadet vt ratio, fine tamen differt. Optat enim sanari ac benè valere, non vt examussim & castigatè operetur, sed vt libidinose ac licenter inquinetur, vt scilicet more canum ad vomitum redeat, more suis ad volutabrum luti. Et hic est animæ oculus nequam, qui opus omne tenebrosum facit, neq; enim ad normã respicit, & ideò nequam est oculus, quia eius malus prospect⁹, lim⁹ aspectat, strabo est, immò luscus, nã in luce cęcutiens, videt in tenebris. Lux est virt⁹, tenebrę peccatũ. In his q̃ sunt peccati est circumspectus, oculatus & sagax, in his Argus, in his est Tiphis, in his est Dædalus. In his verò quæ ad virtutem & sapientiam pertinent, iners, ignauus, marcidus, somnolentior Phoca, pigrior coclea, cæcior talpa. At rationis bonus est oculũs, finem nanq; probitatis intendit, regulam semper tenens, & perpendiculum. Propterea & opus eius est nitidũ, politum, interpolatum ac lucidum, lucem non fugit, videri non metuit. At opus malũ, tenebrarum

brarū amicum, delitescere cupit, & in publicū (vtpote suæ deformitatis conscium) prodire non audet. Timet occurrere Satyricis, Cynicis, veteribus comœdis, viris nomenclatoribus, tetricis censoribus, pudet appellari quod non pudet esse. In genijs nostris naturæ vis insita, virtutem in nobis depingit & vitiū. Nam cùm de vitijs loquimur, contractis supercilijs, frõte caperata, toruo aspectu, truculento vultu, verbis atrocibus fulminamus. Species hæc vitiorum. Sed cùm sermo est de virtutibus, ex intimis animæ penetrabilibus exit in faciem festiuitatis hilaritas, alacritas exit in verba quędam suauiloquentiæ, pulchritudo non fucata, quæ si perpenderis virtutis imaginem conatur exprimere. Accedit & famæ vulgare iudicium vitijs non parcens, quod ore non potest (more philomenæ) scripto promulgat. Sanitatem ergò, sine proposito quem ratio consulet, quærere est licitum, immò & debitum. Finem verò appetitus respicere, turpe ac inhonestum.

Quomodo quęrenda est sanitas.
Cap.XXX.

Edita finis rectitudo non su[...]cit,nisi modus quærendi sit l[...]tus.Licita sunt quæ lege con[...]duntur, aut quæ non prohib[...]tur. Omne quod peccatum [...] prohibitū est,& omne quod prohibitum pe[...]catum.Propterea vt pituitam cures, fornica[...] non licet. Nec audiendi sunt medici, qu[...] corporis sanationem peccatum inducunt.Q[...] enim dementia est vt corpus mundes [...]mam inquinare? id simile est vt arg ntū se[...]ues aurum amittere,ne vestem amittas,cor[...] occidere.Legimus Constantinum Imperatorem graui quodam morbo laborasse, cui era[...] (medicorum iudicio) cruor humanus singulare remedium, quod optimus princeps Christianis dogmatibus nuper imbutus cum audi[...]set,abhorruit,& malle se dixit semper ægrotare q̄ tam immani remedio conualescere.E[...] quanq̄ hoc de Constantino non legerim lo[...] satis idoneo ,ꝙ scilicet eo morbo laborar[...] tamen fidem facit Plinius qui in xxvj. de natura-

turali historia lib. cap. 1. sic inquit. Dixim⁹ ele phantiasim antè Pompeij Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam a facie sæpius incipientem in nare primum veluti lenticula, mox inualescente per totum corpus maculosa variis coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera, ad postremum verò nigrescente, & ad ossa carnes apprimente intumescentibus digitis in pedibus manibusq;. Aegypti peculiare hoc malum, & cùm in reges incidisset populis funebre, quippe in balneis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Sic Plinius. Quē locum citauimus vt id medendi genus olim in vsu fuisse constaret. Sed quod mox subinfert Plinius credi hoc de Constantino non sinit, ait enim, Et hic quidem morbus in Italia celeriter restinctus est. Si ergò tempore Plinij q sub Vespasiano floruit, erat iam restinctus hic morbus in Italia, simile veri non est Constantinū eo laborasse, qui post longum tempus imperauit. Sed his omissis ad ea veniamus, vndè potest nobis impendere periculum. Prohibitæ igitur sunt incantationes, sortilegia ac superstitiones omnes quæ sunt simpliciū vetu-

larum deliramenta, non deridicula solum ve-
rum & pestifera ac graui cura coërcenda, Et
vim aliquam videntur habere non verborum,
non signorum, non Dei vis illa est, sed fallaci-
um dæmonum nos vanis obseruationibus
laqueare studentium. Est in v. decretalium
caput, cuius initiũ est: Cũ infirmitas corporis
vbi duo in medicos decreta sunt. Primũ vt
usq̃ ad infirmorum curam deueniant, eos ad-
moneant, vt medicos aduocent animarum. Pe-
trus Apponensis vir magnæ, sed nimiũ auda-
cis temerariæq; doctrinæ, secutus Orphæum
Zooastrem, Porphyrium, Apuleiũq; & cæte-
damnatæ Magiæ studiosos in consiliat-
scribit, incantationes ad infirmorũ curã c-
ferre q̃ plurimum. Verũ quia in decretis Gra-
tiani cap. xxvj. q. v. capite Non liceat, vanas-
stas stellarum & incantationũ obseruationes
videtur sanctorum patrum damnare senten-
tia, Petro assentiendum esse non consulo, si ta-
men verba sint sancta, fideliter & nulla super-
stitione prolata, vt symbolum fidei, & oratio
dominica, nõ damnauerim, verũ ea cũ pecca-
suspitione carebunt, nõ iam incantamenta
religiosa verba aut sacræ p̃ces appellent. Ea-
quæ

q̃stione in decretis capite vltimo, gẽmas herbasq; sanitatis gratia sine vlla incantatione deferre concessum est. Imagines verò astronomorum, characteresq; p̃ter crucis signũ penitus damnantur, de quibus etiam apud Thomã Aquinatem in secunda secundę parte reperies q̃stione. xcvj. cùm ocium lectioni vacare te sinet. Sed hęc breuiter dixisse volui q͛ hac nostra tempestate plerosq; videm⁹ his malis artibus deprauatos, clàm inita cũ diabolo amicitia q̃ plurimos seducere, & grauissimis erroribus animas implicare. Nos autem quibus propositum est, nunq̃ a catholica puritate discedere, talia flocci pendimus, eligentes nos magis ægrotare q̃ cum saluatoris contumelia sanos esse. Dãnari hæc etiã & irrideri videntur à Plinio libro naturalis historiæ. xxviij. cap. ij. iij. & iiij. vbi recitatis quàm plurimis huius curiosæ ac superstitiosæ vanitatis exemplis, in fine secundi ca. subiungit. Quap̃pter de his vt libitum cuiq; fuerit opinetur. Cætera igitur q̃ approbati Medici remedia docent, non solum aspernanda non sunt, verumetiam diligenti cura sumenda, Medicisq; parendum, si peritiã habeant medicandi, dicente scriptura.

Honora Medicū, propter necessitatem enim creauit illum Deus, & infra paululum. Deus creauit medicinam de terra, & vir sapiens non abhorrebit eam. Cùm post maris rubri transitum venissent Iudæi in locum vbi fontes erant amarissimi, Deus consulenti Moysi remedium que petenti lignum indicauit, quod naturali vi sua missum in aquas amaritudinem abstulit. Poterat sine ligno solo verbo succurrere, sed ne res naturales frustra fecisse videretur, monuit (vbi opus est) fugiendum ad eas. His igitur quæ lex & ratio damnant prætermissis, sic de corporis sanitate curandū est, vt quicquid agitur ad animæ sanitatē referatur & ab animæ salute sumatur exordium. Quod si contingat sanari non posse (Sunt enim morbi quidam incurabiles) virum sapientem æquo animo ferre decebit morbum, tanquam à Deo missum, qui nunquam percutit nisi vt sanet, qui nos castigat vt meliores reddat & ex damno iacturaq; corporis profectum q̄rit interioris hominis.

De

De patientia. Cap. XXXI.

Ed iam ad fortitudinis & patientiæ tractatũ, vt promisimus, per compendium sermonis accedam. Mala quæ accidunt aut inferuntur, licet (vt antè dixi) repellere, seruata norma legis & rationis. Habitus in irascibili, qui ad hoc inclinat, fortitudo dicitur. Facit enim animũ ad subeunda pericula sublimem elatum atq; constantem, & quantum & quando oportet semper audentem, vt non secari, non vri, non amaris potari metuamus. Animos igitur ociosos excitat, excitatos erigit, erectos firmat & immobiles reddit, hæc in infirmo virtus tum optima est cùm saluti locus est, ita tamen ea vtendum vt frænetur irascibilis. Nam impatiens excandescit, & bile quasi bos œstro concitatur. Natura verò non statim, non in momento, sed tractu temporis operatur. At vbi sanandi spes nulla est, debet infirmus sese cohibere, & amuletum ferre patientiæ. Patientia ergò habitus in irascibili, q̃ non ad impugnandum ea quæ concupiscibilẽ offendunt & sensui nocent, sed ad æquo animo tole-

tolerandum inclinat. Ipsius nanq; irascibilis flammam extinguit rabiem sedat, furorē emol lit. Fit autem in nobis hic habitus, si aduersa mitissime & sine resistentia frequēter feramus, sic enim paulatim violenta hæc & immanissima fera potest subigi, frangi, ac domari, tantò q; est maior patientiæ q̃ fortitudinis virtus, quantò grauius ac difficilius est malis, nullo pacto, quàm rectè resistere. Fortitudo enim vt aiunt Iurisconsulti cū moderamine inculpatæ tutelæ, hoc est, sic se tuendo vt culpari non debeat, resistit, patientia nullo modo. Hinc Iacobus dicit, Omne gaudium existimate fratres cùm in varia tentamenta incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ, id est, dum aduersa patimini, patientiā operatur. Patientia verò opus perfectum habet, nam cùm habitus est inductus, tum demum perfectè operamur, non enim valet patiens nisi habitum habuerit plenè operandi. Iuuat nanq; habitus rationem & coniunctis viribus fortius enituntur. Scotus in tertiū sententiarum distinctione. xxxiii fortitudinem dicit genus esse, sub quo species collocanī duę. Vna qua aduersa repellēdo certamus, & hanc bellicositatē vocat. Altera qua
æqua-

æquanimiter ferimus, & patientia dicitur, atq; ita secundum eum non distinguitur a fortitudine patiētia, vt species à specie, vt homo a leone, sed vt species a genere, vt puta homo ab animali. Erit patientia bellicositate tantò præstantior, quantò appetitum magis infrænat. De his aliter ab alijs differi & p̄cipuè à Thoma Aquinate nescij non sumus, sed more Academicorum nulli sectæ addicti ex vnaquaq; arbitratu nostro quod placet assumimus. Hæc de veræ patientiæ virtute tradita sunt. Est enim alia quædam malorum tolerantia q̄ virtus nō est, vt in auarorum negocijs est cernere, de quibus Horatius inquit. Impiger extremos currit mercator ad Indos: Per mare pauperiē fugiens per saxa per ignes. Verum hanc duriciem rectius vocaueris, teste Augustino. Neq; enim vere patiens qui vt dicetur sustinet tot diuersa. Patiens est qui pro virtute, pro legibus, pro pietate, pro Deo nititur quicquid acciderit ferre, nec frangitur.

De

De gradibus patientię. Cap. XXXII.

Erum patientiam quæ virtus est excellentissima tres habere gradus inuenio. Vnum qui & perfectissimus est, illis attribuunt, qui aduersa non solum cum opus est ferunt, sed etiam quæsitum eunt, & quasi mercennarij opus vnde aliquid lucrentur inquirunt, & quod inquirunt inuento gratulantur. Horū quoq; duo sunt ordines, Martyres quidam, Confessores alij. Fuerunt enim temporibus illis cùm in persecutione crescebat ecclesia, sicut sub Nerone primum, deinde sub Domitiano, & plærisq; alijs Imperatoribus, multi Christianorum, qui, aspirante Dei gratia, tanta fortitudine & patientia excellebant, vt tormentis cruciatibusq; tyrannorum voluntarie seipsos, cum latere possent, obijcerent. Secundus ordo confessorum est, quibus etsi tyranni pepercerunt, ipsi tamen sibi non parcentes, & in seipsos irati quod pœnitentiæ genus est optimum, crucem suā tulere post Christū. Isti coràm hominibus modici ac humiles, sed Deo magni & excelsi sunt, illi de quibus in die iudi-

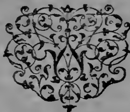
iudicij quando conscientiarum libri proferẽtur, iudex viuorum ac mortuorum dicet, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Tunc in istos Christi paruulos sæculi principes ac magnates qui modò thesauris incubant, horrea dilatant, mollibus vestiuntur, splendidè conuiuantur, alterius interitum admirantes & prę tristitia spiritus gementes, repetent illud Sapientiæ dictũ: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinem improperij, nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei & inter sanctos sors illorum est? ergò errauimus à via veritatis. Et de hoc iam satis. Primus igitur hic atq; optimus patientiæ gradus est, in quo si Ludouicum Morbiolum conciuẽ tuum qui anno p̃terito functus est vita collocauero, quanq̃ multi sint vt semper fuerunt qui iusti simplicitatem derideant, non ero fortassè grauiter condemnandus. Secundus gradus est eorum qui non quæsitum eunt nec inuitant ad se mala, attamen cùm veniunt, benignè suscipiunt, & reuerenter tanq̃ Dei nuncios ample-

xantur. Ex hoc numero fuisse Iob arbitror, cuius in patientia nomen est clarum. Ipse namq; cùm cladem audisset cœlum suspiciens ait, Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit ita factum est, sit nomen domini benedictum. Huic adiungendus est Thobias qui cœcitatē oculorum tam patienter tulit, vt ab angelo curari meruerit. Tertium ac infimum patientiæ gradum illi sibi vendicant, qui mala neq; quærunt neq; cū venerunt gratanter accipiunt, ingressa non eijciunt, secum patiuntur, grauatè ferunt, conqueruntur etiam: tamē sedita bile in Deum non elati mussando transeunt, & à vitio parum distantes in extremis patientię marginib⁹ sedent. Et hi sunt qui nostra hac ætate viri boni sunt. Vix restant nobis antiquæ virtutis istæ reliquiæ, & raris quidem in locis, vt periculum sit, ne & ipsæ quoq; breui collabantur.

SECVNDI LIBRI DE PAtientia capita.

Q[18]

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE, TEOLOGI: DE PATIENTIA. Liber Secundus.

Quod patientia via est ſanctorum ad cœlum. Cap. I.

His igitur maiore fide q̃ eloquentia dictis velim te, vir præſtantiſsime, paulò altius inſpicias & abiectis ſæculi curis, & ſpinis illis, quæ iuxta Chriſti parabolã, ſemen, hoc eſt, verbum Dei fructificare non ſinunt excisis, teipſum intrinſecus quæras, iuxta illud Perſianum, nec te quæſiueris extrà, & cũ animo tuo rationem ponas, animaduertaſq; in quonã patientiæ gradu ſis conſtitutus. Quod ſi fortaſſe (quod minimè ſuſpicor) à patientia te excluſum videris, ſcito te à ſanctorum ſorte ſeparatum. Quotquot enim à mundi exordio ad noſtram vſq; ætatem Deo placuerunt, crucis patibulum in mortali ſuo corpore portauerunt. Audi quid in pſalmis dicitur. Propter te

te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Item, transiuimus per aquam & ignem, & eduxisti nos in refrigerium. Paulus ad Hebræos de sanctis sic loquitur, Alij ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circumierũt in melotis, quæ sunt pelles ouinæ in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ. Sed quid p multa vagor? Nõne innocentissimus Abel quem iustum in Euangelio Christus appellat, primus omniũ sanctus, ab impio fratre Chain occisus est? Dauid quem secundũ cor suum Deus inuenit, vnxit & erexit, nonne regis Saul? Nonne allophilorum? nonne filij dilectissimi petitur insidijs? Nonne Esaias in duas partes sectus? Nonne Hieremias lapidibus obrutus? nonne Helias à Hiezabel fugatus? nonne Zacharias Barachiæ filius inter templum & altare occisus? Pro salute patriæ Iudas Machabæus diu fortiter ac animosè pugnans cum tota fratrum stirpe deletus est, sub Alexandri Magni

ſucceſſoribus, vt Machabæorũ teſtatur hiſtoria. Iudæi qui legẽ vereri & obſeruari voluerunt miſerè trucidati ſunt, inter quos Eleazarus vnus de ſenioribus ſcribarum, vir ætate prouectus, vultu decorus, vitæ ſanctitate venerabilis, cùm porcinam carnem contra legis inſtituta comeſſe cogeretur, maluit iuſtè ac religioſè mori, q̃ flagitioſam ignobilemq; vitam paulò amplius producere. Dum igitur in tormentis conſtitutus vicinam mortem videret, ſic exclamaſſe dicitur gemẽs, Domine qui habes ſanctam ſcientiam, manifeſtè tu ſcis, quia cùm à morte poſsem liberari, duros corporis ſuſtineo dolores, ſecundũ animam verò propter timorẽ tuum libenter hęc patior. Fuit iſte profectò dignißimus, qui in cœlum reciperetur, quoniam tam animoſè, tam fortiter terrenum hoc corpus pro lege Dei tormentis obiecit. Taceo Ioannẽ Baptiſtã, taceo Apoſtolos, taceo martyres, quoniam nota magis nulli eſt domus ſua. Ioſeph innocens à fratribus venditur. Suſanna deteſtabilem calumniam patitur. Daniel leonibus obijcitur. Sed quid plura? Terrena hæc habitatio malis eſt mater, bonis nouerca. Tu ergò Carole Antoni noli triſtari, im-

immò magis gaude, & gratias age, ꝙ in hoc venerando cœtu tot sanctorũ, pari cũ eis sorte numereris, nihil hæsitans breui futurum, vt sicut cum eis fueris in pœnis, sic etiam cum eis in cœlis coroneris. Nonne meministi ꝙ nō sunt condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam, quæ reuelabitur in nobis? Quod si meministi, cur tantum te maceras, cur mœrore conficeris? In hoc dolorum torculari premeris, vt fructum afferas, vt conscientiæ rubiginem exuas, vt cœlestem animum in cœlum attollas. Si dicat aurum argentario, cur me coquis? cur me cædis? cur me lanias? Nonne rectè respondebit, vt ꝑficiaris, vt ad eam ad q̃ es genitum gloriam peruenias. Propterea scriptum est, Quem diligit Deus, corripit, & castigat omnem filium quem recipit. Est teste Plinio, quoddam aquilæ genus, quod halietũ vocant, hæc pullos mox vt nati sunt, contra solẽ statuit, quos fixa acie solem ferre posse viderit, seruat educandos, quos autem oculis conniuere, & radijs offendi depræhenderit, tanq̃ indignos vita eliminat. Nō aliter ꝑfectò Deus nobiscum agit, nam quos videt in aduersis animo deijci, educare non curat, qui verò sub-
 sistunt

ſiſtunt ac durant, cuſtodit & nutrit. De quorū numero fuit ille qui dixit, Propter nomen tuum deduces me & enutries me. Item, ſicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Et ipſe Deus apud Eſaiam de Iudæis conquerens, Filios, inquit, nutriui & exaltaui, ipſi autē ſpreuerunt me. Quàm diu enim bene viuendo Deo adhæſerunt (cum eo qui dixit, Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Deo ſpem meam) tamdiu eos pauit & rexit. At poſtq̄ cum filio prodigo receſſerunt, ſubſtantię ſuę portione conſumpta, qa nunq̄ ad patrē redierunt, porcinis cibis ali, & in agreſtem naturam tranſire permiſsi ſunt.

Rationes philoſophorum, cur corpus humanum factum ſit fragile. Cap. I:.

AT dicet quiſpiam qui mundi huius harmoniam ignoret, cur humanum corpus tam fluxū ac fragile fabricatus eſt Deus, cùm lapidibus & ferro tantam duriciem, reſiſtendiq; potentiam dederit? Quid huic reſpondebo? niſi quod apud Aulum Gellium lib. vj. Noctium Atticarū cap. j. dixiſſe Chryſippu

sippum in libro de prouidentia legisse me meminimi. Ait enim non fuisse principale naturæ consilium, vt faceret homines debiles, ac morbis obnoxios, nunq̃ enim conuenisse hoc naturæ authori parentiq; omnium rerum bonarũ, sed cùm multa magna gigneret pareretq;, aptissima ac vtilissima per sequelam adiuncta sunt incommoda. Nam cùm ratione subtilissima Deus hominem fingeret, vtilitas ipsa operis postulauit, vt tenuissimis minutisq; ossiculis caput conpingeret. Sed hanc vtilitatem rei maioris alia quædam incommoditas extrinsecus consecuta est, vt scilicet esset caput minus munitum, ictibus offensionibusq; paruis etiam peruium ac fragile. Inde quoq; morbi ægritudinesq; consecutæ sunt. Hanc sententiam contemplatus Auerrois in librum Aristotelis de anima dixit. Sensus in animalib' causā dedisse breuioris vitę. Nā vt euidētius certiusq; sentiam', carnes oportuit esse mollissimas, at molliora facili' offēdunt magisq; patēt nocumētis, q̃ lignea duraq; corpora. Vtilitas igit̃ hominis ad hāc operis qualitatē duxit artificē. Qua de re q conqueruntur (Conqueruntur autē soli imperiti) merētur sensu rationeq;

tioneq; sublatis, in lapides & ligna conuerti quorum naturam magis æmulantur. Finge prosopopeian, quam poëtæ & prophetæ sæpe vsurpant, duos coram te ligni truncos hum iacentes interrogatos tibi respondere. Interrogentur autem quidnam esse malint, quam fabro formã sortiri cupiant. Respondeat primus Cytharam me facito. Alter in aratrum me dolato. Cytharæ ratio subtilitatem poscit tabellarũ, corpusq; quod facilè lædi & confringi possit. Quid igitur si lignum, postquàm poposcerat, Lyræ formam sortitum est, de sui fragilitate conqrereť, admittem⁹ ne hanc q̃rimoniã? an nõ poti⁹ obiurgabimus & ingratitudinis ac insipientię truncum accusabimus, opifici gratias nõ agat & formę nobilitati duricieḿ p̃ferat? Sic p̃fectò de nostra hac fragilitate seu, vt philosophi dicũt, naturali impotẽtia q̃ vitaliũ operationũ ratio poscit cõqueri hominis est ingrati simul & stulti. Quis enim mẽte cõpos sine his qppiam cõsequi studeat, q̃ iuncta illi necessariò videat? hoc esset naturã velle subuertere, &, vt ita dixerim, exoptare solem sine luce, terram sine mole, Mundũ sine Deo. hoc sum⁹ sapiẽtes, dicit apud Ciceronẽ Cato qu

uòd naturam optimam ducem sequimur, ei-
;paremus. Subijcere libet, q Plotinus Pla-
onicus vir excepta infidelitate diuinus, in 1.
de prouidentia libro cap.xj.de huiusmodi sen-
tentit, Ait nanq;:Quemadmodum artifex non
omnia quæ in animali sunt efficit oculos, Ita
neq; ratio fecit omnia Deos, verùm alia qui-
dem esse Deos statuit, alia verò dæmones se-
quenti natura. Post hæc autem homines, ani-
maliaq; deinceps, neq; id quidem inuidia sed
ratione, intellectualem habente varietatē. Nos
autem sic affecti sumus sicut imperiti picturæ,
qui pictorem damnant, q non vbiq; pulchros
æquè colores posuerit. Pictor autem vnicuiq;
parti q eam decebat attribuit. Ciuitates quoq;
bene institutæ non æqualiter in omnibus di-
sponuntur. Præterea quisnā comœdiam, tra-
gœdiamq; vituperet, q non omnes in ea sint
heroës, sed intersit & seruus, & rusticus aliquis
rudiori voce pronuncians? Poëma tamen non
erit pulchrum, si quis indè tollat deteriores,
hæc Plotinus: Quæ quia sunt nostris admodū
consentanea subieci. Ergò duplex hominis na-
tura cùm sit, vna omnibus hominibus com-
munis, vt recto corpore esse, duas manus, duos
pedes

pedes habere, loqui, intelligere. Altera vni
cuiq; propria, vt talis oris figura, talibus line-
amentis esse fictum. Vtramq; & communem &
propriam sapiens vir æquo animo feret & fa-
ciens ex necessitate (vt aiunt) virtutem, cor-
poris deformitatem & damnum vertet in a-
nimi opulentiam atq; ornatum. Non abre fu-
erit hic annotare quid in j. lib. Ethicorum de
fœlice homine scribat Aristoteles, confert e-
nim eum quadrantalibus seu tesseris, quibus in
alueolo luditur, Græci cubos vocant, q vide-
licet sicut tesseræ quomodocumq; iactentur,
sic semper in vnam partem incumbunt, vt &
rectitudinem & immotam stabilitatē retine-
ant; ita homo cordatus & verè sapiens quò re
cunq; cadant, & in quamcunq; fortunā inci-
derit, feret optimè, ac per omnia omninò de-
cēter. Quod si quotidianos casus sic ferre
debemus, quomodo non feremus
etiam eos quos euitare com-
munis omnium pa-
rens natura non
potuit?

De quatuor corporis humoribus. Cap. III.

Vnt qui laborant b le atra, quã nostri Medici Græco vocabulo melancholiam vocant. Sunt qui parasina seu porratia vel etiam fulua (græce χόλη dicitur) plus iusto abundent. Sunt qui phlegmate quam vocant lat ni pituitam suffocentur. Sunt quibus impedimento est superfluus sanguis, hæc (vt supra diximus) ante primi hominis culpam, tanta harmonia continuata erant, vt ex ipsis neq; mors, neq; morbus neq; molestiæ quicquam e nerg ret. At soluta hominis in Deum ob. dientia, soluta est horum huiusmodi pax, d. pata cõcordia. Pituita prædominans synoch as, Melancholia quartanas, Cholera tertianas, Sanguis quotidianas febres facit. Hoc autem exempli gratia dictum sit. Nam multis & innumerabilibus pene modis humores isti à medio discedente genera infinita morborum inducunt. Cholera, item fulua quia acuta est & ignea, repentinas iras tollit, & quasi nimbus æstiuus citò desistit, atra si iram concipiat, eius est pertinax & serò se cohibet. Qui illam pati-

patiuntur iracundi vocantur, qui verò hanc, amari & acerbi. Sunt etiam qui atram cum fulua miscuerint, & in his sicut humorum, sic & morum mixtura consurgit, & medium locum tenent inter prædictos. Hippocrates vocatus ab Abderitis vt curaret Democritum semper ridentem, inuenit eum in agro auiculas exenterantem, & receptacula humorum istorũ ve- st g ntem, multum enim confert, & ad salute corporum & ad mores humanos ista cognitio. Et beneficio Medicinæ fieri potest vt quis in nouam complexionem, & per sequelã in morum transeat nouitatem, sicut in his patet qui bilem atram polipodio & helleboro, fuluam verò curant thure Pontico, quod pharmacopolæ reubarbarum vocant.

Quomodo complexiones distribuantur à Deo. Cap. IIII.

ET dicet iterum quispiam, cur hæc ita distribuit Deus, vt bilẽ Horatio, phlegma Heraclito, sanguinem Socrati, melancholiam Oresti tribuerit? Quænam ratio fuit ita dispensandi? casu ne ista an prouidentia vl la

la gubernantur? Reductus sum in Syrtes, quas prius effugeram, tentabo igitur breuibus verbis etiam hinc elabi, & si quid noue mercis inuenero, poterit his quæ supra diximus applicari, vt ex his duobus locis vna sententiæ veritas, & ex duobus capitibus vna disciplinæ fiat integritas. Magnæ (vt verum fatear) præsumptionis hæc quæstio, cui Paulus Apostolus vas electionis vsq; ad tertium cœlum raptus sic respondet, Nonne habet potestatē figulus, ex eadē massa aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? Sufficeret hoc dixisse, quia iudicia Dei abyssus multa, inuestigabiles viæ, & occulta consilia. Nec tantū debet hūana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit, quæ latere Deus instituit. Neq; enim domino gratus erit seruus qui penetralia atq; adyta cuncta, quæ in domo sunt, perlustrare tentauerit. Ea nanq; temeritas magis videtur explorantis insidias, q̃ serui officium præ se ferre. Sic licet, inquam, responderi possit, dicā tamen aliud balbutiens, & id Augustini fretus authoritate. Augustini viri sanctissimi & sapientissimi hæc est sermone breuis ac simplex, sensu verò lōga mul-
 tiplex q;

tiplexq; sententia, quam Theologi nostri sæpe vsurpant. Sic Deus res quas condidit administrat, vt eas agere ꝓprios motus sinat. Igitur sicut anima in toto corpore sic Deus semper operans in toto mundo vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas instituit, immo instrumenta sua fecit quibus cum Deo patre fabri filius vsq; modò operans vteretur. Has igitur vires nec operari impedit, nec operantes deserit, sed sicut nauta nauim iuuat & dirigit, ille in portum iste in finē, & quemadmodum ociante anima mēbra sopiuntur: Sic cessante Deo vt in igne Babyloniæ monstratum est, omnis naturæ conatus inanis est. Immò si naturæ quas ipse condidit, ne operentur ꝑ ipsum steterit, videri poterit confiteri, vel eas non rectè factas, vel se facturæ suæ pœnitere. potest tamen si vult, rarò tamen id vsu euenit, præter naturæ ordinem quædam & facere & suo arbitratu impedire. Ea quæ in cœlo sunt sydera seu sint ignes vt Platonici, seu quædā quinta essentia vt Peripatetici volunt, non signa tantum rerum inferiorum sed causas esse non dubium, id enim omnes Astronomi, id Aristoteles in Meteoris, id in secundum sententiarum

ſiarum Theologi, id ipſi confitentur oculi noſtri. Quis eſt enim tam hebete viſu vt non videat ſole diſcedente naturam mœrere, aues conticeſcere, frondes defluere, rurſus ipſo reuertente mundum exultare, terram aperiri, plantas reuiuiſcere, omnia inſtaurari. Vires ergò ſyderibus datæ, terram & terræ naſcentia ſic afficiunt, vt hoc ſi comedas in bilem, illud in pituitam, aliud in ſanguinem transformetur, quo fit vt homine varijs pro arbitrio ſuo cibis vtente, varietur in eo & ſtomachi & hepatis & renum, & per ſequelam ſeminis quoq; & vuluæ complexio. Sinit ergò Deus pro ſeminum qualitate, pro diſpoſitione materni vteri, pro cœli & ſtellarum aſpectibus, pro ciborũ & diętæ natura, fieri complexiones hominum diuerſas, & corpora noſtra in infinitas ire differentias. Angeli verò qui rebus humanis à Deo ꝑfecti ſunt, miris modis iſta vel ſuo vel Dei arbitrio moderantur. Horũ ſcientiam vocamus magiã naturalẽ, cuius Iacob nõ ignarus, ouiũ fœt' colorabat in vtero. Et hic mod' varia ꝓcreãdi. Poteſt enim angelus quiſpiam tibi, neſciẽte te, ꝑſuadere, vt hoc magis q̃ illud comedas, vt cibis ita cõcoctis fiat coagulatiõ

certi ſeminis, vt hac magis hora coëas, vt mu-
lieris vulua, quā Medici matricem dicunt, fit
ſic affecta. Quibus variatis, variari quoq; fu-
turam oportet. Cur autem in meam magis
in tuam perniciem iſta contingant, neſcire me
fateor: Qui autem cauſam dicunt, decorem v-
niuerſi, nō faciunt ſatis animo impatienti gra-
uiterq; ferenti ſe cū decore vniuerſi dedeco-
rari. Sed ignorata cauſa, ignorare nō licet, hæc
omnia ęquo animo ferenda, cū vnicuiq; ſuſ-
ſum eſſe debeat, nihil à Dei numine ſine recta
ratione fieri poſſe. Sed ſunt quidam non minus
impij q̄ imperiti, tam arrogantes, tam proter-
ui, tam inſolentes & infruniti, vt velint na-
turarum omnium virtutes ac operationes, an-
gelorum etiam ritus & officia propter ſui pe-
dis morbum immutari. Quod q̄ alienum ſit
recta ratione, breui exemplo dignoſcito. Si in
Cythara ad concinnitatem redacta, neruus v-
nus conqueratur, & dicat ſe nimium tendi, ro-
getq; ſe parum remitti, quid putamus Cytha-
rœdum reſponſurum, niſi, totius cytharæ ma-
gis, q̄ nerui vnius rationem habendam? Sic p-
fectò Deus ordinem mundi & naturarum, ex
quibus mundus conſtat, curā gerere & debet
& ge-

& gerit. Quod si contra nitaris, & obijcias, vniuersi ordinem opitulari singulis debere, nõ obesse. Quemadmodum in optima rep. sic cõmune bonum administratur, vt singuli in pace sine iniuria viuant. Nec enim alterius rei gratia principes ac magistratus creantur, nisi vt singulis benè consulatur. Sicut de Solone Salaminio dicitur, ꝙ tanto prudentiæ temperamento leges Atheniensibus dedit, vt parem gratiam à Senatu & à plebe contraxerit. Quod si tantæ (vt ita dicam) condituræ felicitas ab hominis potuit prodire consilio, quid humano generi præstare debuit Dei prouidentia, cuius est ad nostram nulla proportio? Nonne potuit & omnibus simul & singulis benè consulere? O homo bulla, qui nascendo moreris, & florendo marcescis, tantane contra authorẽ tuum surgis audacia, vt ei succenseas? vt velis in eum exercere censuram? Pone hanc vaniloquentiã, & recordare illiꝰ dicti Genesios, Vidit Deus cuncta quę fecerat, & erant valdè bona. Sed an condere potuerit meliora, non defuere Theologi qui disceptarint. Concludamus ergò, nobis quidem à Deo benè consultum, sed quoniam (vt Aristoteles inquit) intelle-

tellectus noster in causas altissimas ita fertur sicut nycticoracis oculus in lumen solis, non posse nos consilij diuini ratione scire. Et propterea dictum à Christo, Nescitis quid petatis. At dices iterum si naturarum ordinem & operationes violari nephas est, non licebit infirmo votis & precibus cum Deo de impetranda sanitate tractare. Cui obiectioni respondeo, licere quidem simpliciter, & modeste petere, & quod petitur, si datur, cum gratiarum actione recipi debere, si non datur, conqueri non licere, istorsum mea non in tendit oratio.

De Animæ libertate Cap. V.

Orporum hæc conditio. Anima verò natura libera, immunis, ingenua, ab ærumnis exclusa corporeis, nec cœlo regitur, nec elemētis seruit. Etsi propter appetitus connexionem (corporeis qualitatibus est subditus) in peius semp inclinatur, in manu tamē cōsilij sui est. Corpus naturalibus reb⁹ & Deo, Anima verò sibi & Deo subest. Propterea vtrumq; secudū diuersas translationes legimus

in

in psalmo. Latini sic legũt. Anima mea in manibus meis sẽper. Græci autẽ sic ἡ ψυχή μου ἐμ. ταῖς χερσί σου, hoc est in manibus tuis, id est, Dei. Nostræ tamẽ translationi cõcordant Hebræi, apud quos legitur Napsibecaphi, quod est, anima mea in manu mea. Plotinus in lib. de virtutibus, dicit animam non habere suprà se naturam nisi Deum, a quo (sicut luna à sole virtutem mutuatur, & lumẽ. Nec ab ijs multum dissidet, quod Aristoteles dicit in politicis, rationem, scilicet, principatu politico appetitui, corpori verò despotico imperare. Inter hos duos principatus hoc interest, quòd in despotico, hoc est, herili (nam Græci dominiũ δεσποτίαν vocant) iugum seruitutis est grauius, sicut seruiuit Israël in Aegypto: Et hoc ius habet animus in corpus, in animam verò sicut & in angelos solus Deus. Vndè sicut & in Apocalypsi legitur, Ioanni ab angelo quem adorare volebat responsum est: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum. Sed in hac Dei seruitute summa libertas est, quia Deo seruire est cum eo regnare. In politico autem subditi aliquando possunt & contradicere principibus, & aduersari, sicut appetit⁹ rationi. Hãc

etiã ob causam, spiritus promptus, & caro infirma vocatur à Christo. Corpus est igitur vile mancipium, animus autem semper & vbiq; principatur, corpusq; suum regit & possidet. At nos qui pro inscitia ac demẽtia nostra magis corpus q̃ animã colimus, concupiscentijs nostris illecti & abstracti, Deum subornare & pueriliter ac inepte supplicando, in sententiã nostram conamur attrahere. At sicut neq; pater filio semper indulget, sic neq; Deus nos semp exaudit. Propterea filijs Zebedei honorem ambientibus promisit martyrium, ac si diceret, vos salutis vestræ ignari ea tantumq́ sunt corporis infantiliter petitis, ego autem q tanquam opifex figmentũ vestrum intelligo, & tanquam pater veram vestram salutem inquiro, corpore cuius natura caduca est contempto, circa ea quæ animi sunt laboro. Exuendę sunt igitur huiusmodi cogitationes. Deus vt nostri misereatur exorandus. Et in hoc maximè audiendus est Socrates, qui nihil vltra à dijs petendum arbitratur, q̃ vt bona tribuerent: Nos autem id plerunq; votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Ipse enim Deus fecit nos, & nõ ipsi nos, sub potẽti manu

eius

etis humiliari nos decet. Ipsi enim est cura de nobis, & (vt Iacobus inquit) expectat à nobis fructum nostrum temporaneum & serotinum. Eum scilicet quem Maius, & quem september afferat. quæ sunt per metaphorum dicta, vt per hæc intelligamus, & eum fructum, quem adolescens adhuc in iuuenta, & eum quem ætas in occasum vergens, & in mortem iam inclinata producat

An distributio complexionum procedat à fortuna an à casu. Et quòd Aristoteles fortunam malè descripsit.
Cap. VI.

Vides igitur quæ sit complexionũ ratio diuersarum, quæ si patrem qui generat mortalem inspicias venient à Fortuna. Si verò angelos qui mundo præsunt, si ad Deum rerum opificem spectes, nec fortuna nominanda, nec casus. Id nãq; à fortuna factum dicit Aristoteles, quod efficiens, dũ aliud quippiam optat, effecerit: vt fossor si dum plantandæ vitis gratia scrobem facit, thesaurum repetiat. Thesaurus inuent' à fortuna dicetur, & ip-

 sa

ſa fortuna ipſe foſſor erit. At Deus, qui (vt inquit Auguſtinus) non aliter nouit facta quam fienda, nunquam agere ſic poteſt, vt dum vnum intendit, aliud faciat. Hoc nobis argutulis ſed re vera parum cernentibus vt plurimi hallucinãtibus accidit. Si enim foſſor theſaurum hic latere nouiſſet, iam non propter aliud, ſed ipſius theſauri gratia fodiſſet, eſſetq; theſauri inuentio non fortuita, ſed à propoſito fodientis inuenta. Propterea dicit Ariſtoteles, vbi maior intellectus, eſſe fortunã plerunq; minorem: quod ego pro captu meo ſic intellexerim. Intellectui, qualis noſter eſt, qui ſibi quæ euentura parũ videt, præter propoſitum multa contingunt. Nam fallax iſta rerum mobilitas, & inconſtans mundi fluctuantis ingenium, noua ſemper important, Et bona ac mala ſperata & inſperata promiſcuè ingerit, naturæ nunq̃ ocioſa fœcunditas, quo fit vt euenta plura ſint quã à nobis mortalibus præſcribi poſſint. Et hæc cauſa eſt vt in tanto rerum luxu quærenti vnum, aliud ſe offerat, ſicut in foro cùm nũdinę ſunt, in tãta plebis frequentia ignoti plures q̃ noti occurrũt. Si ergò dum Petrum q̃ris Ioannem reperias, id dicetur
fa-

factū à fortuna. Animo igitur omnia intuenti diuino, nihil, plurima prospicienti vt angelico, pauca cognoscenti vt nostro, multa casu & fortuna contingunt. Non videtur tamen Aristoteles rectè fortunā descripsisse, cùm eam dixit causam p accidens. Licet enim is q dum colit agrum reperit thesaurū, sit eius inuentionis causa per accidens, quia dum aliud facit istud offertur, non tamen est fortuna fossor appellādus, nomen enim Fortunæ non ad significādas has causas, sed ad longè aliud inuenit antiquitas. Deum enim Fortunam dixerunt, q̄ dandi & auferendi ius haberet, & ei veteres gubernaculum & copiam appingebant, tali figuratione innuētes bona hæc terrena regi à Fortuna, iuxta illud Ouidij, Fortunæ cætera mando, Quæ iuuet, & melius, q̄ tu tibi consulat opto. Causam ergò quandam latentem & ignotam, vndè accidentium rerum subitus & inopinatus pdiret euent' dixere fortunā. Quòd si dicat Aristoteles, thesauri fortuitam effossinem, præter fossorem, causam non habere, & ideò fortunam fossorem appellandū, id planè absurdum est. Nam apud sapientes confessū est, in omni causarum serie causam per accidens

nunquam esse primam. Sed causas indagantem cùm talem inuenerit oportere altius speculari, donec causam videat quæ effectum norit & intendat. Hanc autē in stellis vbi fatū collocant, quia ratione carent, non inuentam, quæremus in spiritualis natura substantiæ, quæ Deo & angelis bonis & malis est communis. Causam ergò talē arbitratu suo & temerè, vt aiunt, cuncta dispensantem fortunam indigitant, quæ profectò nihil aliud est nisi Deus & angeli in ministerium Dei creati, qui si aliquādo videnť dando aut auferendo temerarij, nihil tamen agunt inconsultè, sed est potius in humano intellectu cœcitas, & in iudicio hominum magis q̃ in operatione illorum temeritas. Causas huiusmodi immateriales & incorporeas quæ re vera mundum administrant, visus est Aristoteles, non curare, ꝙ nihil de eis exploratum haberet, & ꝙ id negocij suprà humanū iudicauit ingenium. In hanc disputatiunculam me traxit prouidentiæ diuinæ reuerentia, à cuius authoritate subtrahi videntur quæcunq; fortunę tribuantur, fortunæ, inquā, quæ quid sit nescitur, at cùm eam esse constat Dei prouidentiam, leuiùs patientia suadetur

&æ-

& æmulus quidam Deo subtrahitur. Sed ijs iā parcendum existimo, ne in philosophorum, q physici dicuntur, spineta te ducam. Socratica illa philosophia vtilior, quæ vitam & mores instituit. Illa enim doctos tantū facit, ista verò & doctos & bonos.

In quo consistat fœlicitas in hac vita contra Peripateticos & Stoicos. Cap. VII.

HIc fortassè quispiam dixerit, cur non ægrè, cur nō molestè ferendæ sunt ægritudines, cùm nos in hac vita miseros reddant? Aristoteles enim, cuius tanta est apud omnes authoritas, vt ab eo præuaricari nefas putent, in Ethicis dicit, fœlicitatem humanam in virtutis operatione consistere, sed perfectā non esse, nisi virtuti animi, corporis & fortunę bona coniungantur. Cuiusmodi sint, corporis sanitas, forma liberalis, honesta familia, diuitiæ etiam quæ nobis familiæq; sufficiant, amici quoq; optimi quibuscum iucundè viuere & omnia cōmunia habere possimus. Et vt ipse Aristoteles inquit, sine amicis nullus eligeret viuere, etiamsi cuncta possideat bona.

At inter corporis & fortunæ bona(sic enim vocant ipsi bona externa)primum locum tenere videtur corporis sanitas,sine qua neq; amicorum congressus, neq; diuitiarum vsus, neq; bonorum splendor,neq; liberorum copia delectare tantũ sufficit,vt felices simus. Paucis ego respondebo, affirmaboq; Aristotelis humanam esse sententiam.Et propterea oportere eam sacris eloquijs cedere & veritati reuelatæ diuinitus.Non enim potuit ipse qui ad speculationem corporeæ naturæ se conuerterat,suprà incorporea oculos eleuare. Nec aliud felicitatis genus vidit,q̃ eius,quæ in huius vitæ turbinibus potest vel nullis vel certè admodum paucis accidere. Sed filius hominis qui de cœlo descendit nos ad alium finem genitos esse monuit.Ipse nimirũ ille fuit de quo inquit Ouidius. Pronaq; cùm spectent animalia cætera terram, Os homini sublime dedit, cœlumq; tueri,Iussit & erectos ad sydera tollere vultus. Consummata felicitas in hac vita si haberi possit, disputetur ab alijs.Certè apud nos definitum est à nullo adhuc habitam. Legimus omnium q ante nos fuerũt historias,Hebręas,Gręcas, Latinas, Barbaras:

baras: Qui fuerit in hac vita perfectè beatus reperimus neminem. Legimus infinitas hominum miserias, calamitates, ærumnas, multorũ etiam domi & foris sapienter dicta, fortiter facta, prudenter consulta, verè beatum nusquã inuenimus. Pli. lib. vij. Naturalis historiæ, cap. xlj. vna, inquit, fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia refertur, quæ Regis filia, Regis vxor, Regis mater fuit, vna Pherenice quæ filia, soror & mater fuit Olympionicarũ. Pherẽice ista q̃ & Calliopatria dicta fuit, filiũ Pisithodũ in certamẽ olympiacũ ꝓsecuta virili habitu quasi pugil, cùm victorẽ agnouisset, supato aggere quo gymnici claudebant, nudauit se, & ad pœnã q̃sita, ꝗ Alpheum amnẽ transisset (id enim dieb⁹ illis fœminis erat capitale) absoluta est, datumq; id patris & fratris & filij verecundiæ, q omnes Olympionicę fuerunt, & hac causa induti q sacris certaminib⁹ ꝑerant statuerunt, vt ex eo tẽpore nudi adessẽt q ad ludicrũ id certamẽ cõuenirẽt. Vna familia Curionũ, in qua tres cõtinuè vna serie oratores extiterũt. Vna Fabiorum, in qua tres continui principes senatus .M. Fabius Ambustus, Fabius Rutilanus filius. Q. Fabius

Gur

Gurges nepos. Idem capite. xliij. Q. Metell
in ea oratione quam habuit in supremis lau
bus patris sui, L. Metelli Pontificis, bis cons
lis, dictatoris, magistri equitũ, quindecim v
ri, q primus elephantos primo Punico bell
duxit in triumpho, scriptum reliquit, dece
maximas res optimasq; in quibus quæren
sapientes ætatem exigerent, consummasse e
Voluisse enim primarium bellatorem esse, o
ptimum oratorẽ, fortissimum Imperatorem
auspicio suo maximas res geri, maximo ho
nore vti, summa sapientia esse, summum se
natorem haberi, pecuniã magnam bono m
inuenire, multos liberos relinquere, & clar
simum in ciuitate esse. Hæc contigisse ei n
vlli alij post Romam conditã. Longum est re
fellere & superuacuum, abundè vno casu rest
tante. Siquidem is Metellus orbam luminibu
exegit senectam, amissis incendio, cùm Palla
dium raperet ex æde Vestæ memorabili caus
sed euentu misero. Quo fit vt infœlix quide
dici nõ debeat, felix tamen esse non possit. Si
Pli. Alterius Metelli qui huius nepos fuit mẽ
tionẽ facit, qui propter honores amplissim
cognomenq; Macedoniç, à quattuor filijs illa
tu

tus est rogo, vno prætore, tribus cõsularibus, duobus triumphalibus, vno censorio, quæ singula quoq; paucis contigere. In ipso tamẽ flore dignitatis suæ a Catinio Labeone tribuno plebis, quem è senatu censor eiecerat, reuertens à campo, meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus vt præcipitaretur, vix potuit à limine mortis reuocari. Et in fine eius capitis concludit dicens: Nulla est profectò solida fœlicitas quam contumelia vlla vitæ rumpit, & in humanæ fœlicitatis inquisitione persistens, nominato & excluso Augusto, qui propter amplissimã imperij dignitatem fœlix cùm non esset, videri tamen poterat. Duos subijcit, quos ad castigandam hominum vanitatem dij fœlicissimos iudicarunt: Phediam quendã, qui ꝑ patria proximè occubuisset, & Aglaum Arcadũ pauperrimũ, quem à Psophide vico Psophidium cognominant, cùm enim Gyges regno Lydiæ armis & diuitijs abundãtissimo inflatus animo Apollinem Pythium venisset sciscitatũ, an aliquis se esset fœlicior, Deus ex abdito sacrarij specu, Aglaum ei prætulit. Is ætate senior terminos agelli sui nunquã excesserat, paruuli ruris

fructibus & voluptate contentus. Cui sententiæ planè adstipulatur illud Sapientiæ. Melior est buccella cũ gaudio, q̃ domus plena diuitijs cum iurgio. Item illud psalmi: Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorũ multas. Et cap. xlvii. meminit cuiusdam Euthymi Pyctæ, hoc est, pugilis (pyctes enim pugil interpretatur) qui quoniam semper Olympiæ victor fuerat, & semel tantum à Thasio Theagene circumuentus dolo victus, iussu eiusdem oraculi & Iouis adstipulatu, pro Deo est habitus & cultus. Patria ei Locri in Italia, qui Epizephyrij dicuntur, apud quos erat ei statua, & Olympiæ altera, quæ ambæ vna die fulminis impetu consumptæ sunt. Hic teste Aeliano lib. variæ historiæ viij. saxum ingenti magnitudine gestabat, qui Locris ostendebatur, & alio quàm cæteri mortales fato absumptus est. Nam apud Cecinum amnem qui Locros diuidit à Rheginis, ab oculis hominũ repentè disparuit. Hi sunt qui ex toto humano genere, et tam infinita hominum multitudine, vt fælices haberentur, electi sunt, de quibus illud Hieronymi dici potest. Quantis laboribus hæreditas cassa expetitur, minori promissa precio

mar-

margarita Christi emi poterat. Vera ergò Solonis sententia (quãq̃ ab Aristotele damnata) qui neminem in vita beatum existimauit dici debere. Cui consonat illud psalmi. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini. Nõ plus ergò quærenda est in hac vita fœlicitas, q̃ apud Gallos Roma. Apud Gallos enim nunq̃ ipsam vrbem Romam, sed viam quæ Romam ducat inuenies. Nulla igitũ emitur nec esse potest dum viuimus nobis alia fœlicitas quàm ad veram fœlicitatem vera via, quam qui tenet à mortalitate ac miserijs se asserere potest. Vita enim nostra si cum virtute & Dei gratia agatur, ad beatitudinem, si cum vitijs & Dei odio, à miseria ad miseriã est, & quãtò hec vita laboriosior ærumnosiorq; est, modò iustitiã & pietatem seruet, tantò maior est futura fœlicitas. Audi nõ me sed Ioannẽ in Apocalypsi. Beati q lauant stolas. seu vestes suas, vt potestatem habeant in ligno vitæ, & p portas intrent ciuitatẽ. Stolas lauare est pœnitentiã agere, q̃ p̃dicationis Christi fuit initiũ. In ligno vitę potestatẽ habere, Christo, q est lignũ vitę in medio paradysi, est frui posse. Per portas intrare ciuitatẽ, est p mandatorũ obser-

I 2

obſeruationẽ ad cœlum ire. Dixit enim Chri-
ſtus adoleſcenti: Si vis ad vitam ingredi ſer-
uā mādata. Sed qd multis opus eſt, ſi quando ho
vno verbo concluderet? Res ita ſe habet, vt
& compendioſa fœlicitas in hac vita nulla
alia niſi mandatorum Dei & Euangelicæ le-
gis obſeruatio. Non diuitijs, non potentiæ inte-
dendum eſt, Regnum Dei æſtimationem
habet, quantum exhibere potes, tanto em
Non opus eſt ſanitate, non liberis, non
entibus, non amicis, ſed Dei gratia, & vir
conandum eſt, vtrumq; à noſtro pendet ar
trio. Licet enim ſine Dei munere, neq; vir
neq; gratia haberi poſsit, tamen vtrumq; i
noſtræ eſt voluntatis, quia Deus bonorū
rum liberalis ac magnificus diſpenſator, ta
tribuit, quantum eſt quiſq; paratus accipe
Stat enim Chriſtus ad oſtium & pulſat, ad ap
rientem intrat, cum eo aſsiduè epulatur & h
bitat. Neq; Stoici cum duce ſuo Zenone, ne
Peripatetici cum duce Ariſt. rectè de felic
tate ſenſerunt. Illi enim in virtute ſola, iſti
operatione virtutis eā collocant. Sed nos à De
illuminati & edocti, virtuti operationiq; vi
tutum ſuperaddimus gratiā. Hæc ſi confeq
pote

potes (potes autem si vis) licet amicis priueris, licet summa premaris inopia, licet in sordibus iaceas, licet insanabili morbo tenearis, felicitatem tamen habes, non illam quam Sardanapalus vir muliere corruptior, nõ eam quam Cræsus & Attalus, non illam quam Salomon habuit dum corruptè vixit, sed eam quam Paulus, quam Petrus & alij habuerunt, q in tentationibus cũ Christo permanserunt. Sed tandem postremo loco audi testimonium Christi, quo nullum maius excogitari potest, vide vbinam Christi iudicio præsentis vitæ beatitudo sit posita. Beati, inquit, eritis cùm vos oderint homines, & exprobrauerint ac eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis, gaudete & exultate, ecce enim merces vestra copiosa est in cœlo.

De Synteresi, Ratione & conscientia.
Cap. VIII.

PVlsatio Christi de qua dicitur (Ego sto ad ostium & pulso) nunquã intermittitur, die noctuq; perstrepit. Domus est anima, ostium voluntas, tres (quibus fit pulsatio) sunt

ſunt mallei, ſynterеſis, ratio, & conſcien
Synterеſis eſt animæ generale iudicium,qu
quid agendũ ſit naturaliter,in genere cogn
ſcit: Vt quòd colẽdus eſt Deus,quòd pater h
norandus, quòd ſubueniendum miſeris, qu
ſemper in commune bonum aliquid conſu
dum,quòd humana ſocietas eſt ſeruanda. H
animi virtus,quia nunq̃ corrumpitur, Syn
reſis,hoc eſt,cõſeruatio dicitur à Græcis. R
tio ad ſingula deſcendens ſubiungit, hunc e
Deum,hunc eſſe patrem, hunc eſſe miſeru
Conſcientia ad opus properans, hunc ig
colendum,hunc honorandum, huic ſubue
endum eſſe concludit,diſcurſus iſte conſili
eſt,quod intellectus operatione perficit, & e
his colligitur ſyllogiſmus, q̃ à praxi,hoc e
ab operatione practicus dicitur. Ad prima
vim nullo nobis opus eſt præceptore. Lum
eſt perpetuum naturali luce ſemper illuſtr
ſemper clarum, nec extingui poteſt, nec ab
ſcondi. Hoc enim eſt de quo in pſalmo dicitu
Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui d
mine. Ad rationem multũ curæ, multũ ope
impendendũ, falli nãq; facillimè poteſt, &
decepta conſcientiam q̃ ſequitur, labi, decip
&c

& errare necesse est. Intellectus igitur triplex est malleus, quo ianua, id est, voluntas pulsatur, nam ad intellectũ tria illa pertinent: Pulsator est Deus, pulsat autem vt aperiatur, apertio est electio, hoc est, consultationi quæ præcessit consentaneus voluntatis assensus. Si quod cõscientia dictat, eligitur, patefactæ sunt ianuæ, & ingrediẽte Deo fit salus animæ. Recta voluntatis electio, domus est apertio. Gratiæ infusio, Dei est introitus. De hac Dei pulsatione Paulus ad Philip. cap. ij. Deus est, inquit, qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate scilicet sua.

Quòd sine Dei custodia frustra laborat humana prudentia. Cap. IX.

AT dicet quispiam dum me infirmitas reddit inutilem, quis familię aderit? Quis liberorum necessitati occurret? Didicimus adhuc pueri versus illos Maronis in Georg. Vidi lecta diu ac multo spectata labore Degenerare tamen, ni vis humana quotannis Maxima quæq; manu legeret, sic omnia fatis In pei⁹ ruere, ac retrò sublapsa referri. Respõdebo

debo ad hæc sic breuiter, vt responsione no
graué, sic prolixè vt voto satisfaciam. Ille c
stodiet qui semper custodit. Atqui dicit pro
pheta: Nisi dominus custodierit ciuitaté fr
stra vigilat qui custodit eam: Nisi dominus æ
dificauerit domum, in vanum laborant qui æ
dificant eam. An putas tibi filiorũ tuorũ m
iorem curã esse q̃ Deo? Sed vide apud Esai
cap. xlvj. quanta nos charitate suscipiat, qua
ta errores nostros patientia ferat, quanta a
fide custodiat. Ait enim: Vsq; ad senectam eg
ipse, & vsq; ad canos, ego portabo, ego fe
ego ferã, ego portabo, & saluabo. Quomo
fieri potest vt sit in alicuius corde tãta durit
es, q̃ diuinæ dignationis sermo tã pi' emolli
non possit? Quis animo tam stupido, qui a
dita per os tanti prophetæ diuinæ pietatis re
dundantia tanta, non putet ei suarum rerum
curam esse? nõ speret se mortuo familiam re
gi? At dices experimento didici eas famili
pessum ire, quas nullus pater curat, nullus r
tor regit, nullus œconomus administrat. A
ego quoq; experimento didici, multas famili
as quibus aderant custodes, amici, curatores
pessum isse, interijsse & euanuisse. Vbi Priam
do-

domus, quæ tum (cùm maximè viris opibusq; pollebat) igni ferroq; cõsumpta est? Vbi Neronis familia, quæ tum cùm cœlos tangebat à fundamentis est eruta? Vbi Longobardorũ & Gothorũ principatus, qui postquàm ꝑ omnẽ ferè Italiam radices miserat, repentè conuulsus est? Vbi Carthago? Vbi Corinthus? Vbi Numantia? Vbi vetus illa Hierusalẽ? Vbi Romę gloria? Perierunt, in cinerem lutumq; cõuersæ sunt, nõ quia defensoribus carerent, sed quoniã Deus custodire cessauit. Hector apud Maronem inquit. Si Pergama dextra, defendi possent, etiam hac defensa fuissent. At contrà, quis Romulum & Remum infantes, nudos feris expositos, omni humana ope destitutos seruauit inter lupos? Quis Hispanorum ducẽ Abidem ad feras proiectum? Quis Cyro infanti quem postea Persarum regem effectum, Christum suum Deus vocat, nutricem canẽ dedit? Quis istos custodiuit, nutriuit, & aluit? Quis Moysem fiscella inclusum, in alga iacẽtem, fluminis alluuioni expositum liberauit? Quis Petrum à fluctibus absumptum ne mergeretur erexit? Quis est ergò qui facit hæc? Nempè ille qui facit omnia. At dices. Cessabi-

mus ergò nos, ignaui iacebimus, faciet il
omnia. Ne sic dixeris. Audi quod sup hoc G
gorius sentiat, eius hæc verba sunt de Deo lo
quentis. Licet enim omnium bonorum sit ip
largitor, fructum tamen nostrę quærit ind
striæ. Finge liberis tuis esse nutricem, q̃ mo
bo confecta ac iam moritura filiorum tuoru
vicem ingemiscens, præsente te clamet: Qu
dulcissimi infátes deinceps me vita functa
pascet? Quis vestiet? Quis educabit & reg
Tu pater qui hæc audis nonne lamentation
has & vanas & superuacaneas dices? Nóne
ctius loqueretur si diceret, deinceps vobis p
eri melius erit, quoniam me abeunte sub p
terna disciplina futuri estis, hactenus viue
me parentes, quia vos mihi crediderant, fo
negligentius vos habuerunt, at cú abiero, ip
oneri & curæ succedent. Recta hæc cogita
sermoq; fidelis. Sic procul dubio nobis acc
dit, Carole Antoni vir optime. Deus n
bis pater est, longè plus nos amat, sapient
us gubernat quàm nosipsi nos. Sed nostra
meritas finem non habet, fides nostra cœca
spes nostra spiritu carens tanquam follis
ne vento iacet. Frustra ergò dictum est: Iacta
domi

domino curam tuã, & ipse te enutriet. Ergò tã surdi erimus vt non audiamus dominũ ad nos ex Euangelio Matthæi clamantem? Considerate lilia agri quæ nõ laborant neq; nent: Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus aut quid bibem' aut quo operiemur? Nolite in crastinum solliciti esse, sufficit diei malicia sua, hoc est anxietas & sollicitudo. Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.

Cur bonis mala eueniant philosophorum opinio. Cap. X.

PLatonici quidam in quorum catalogo Plotinus est, cur boni flagellentur à Deo, causam inquirentes ad Pythagoræ Palingenesiam recurrerunt qui ab aliquo dæmone persuasus se aliquando Euphorbum, aliquando pauonem fuisse putauerat. Existimauerunt ergò animas pluries in corporibus fuisse, & pro vnius vitę meritis pręmia in alia vita recipere, & sic fieri, vt quę vni corpori iunctæ peccauerint in alterius coniunctione plectant, atq; ita iustè potuit ꝓ Euphorbi scelere pati Pythagoras, sed longè nobis aliena mens est,

eſt. Palingeneſiam catholica nō audit eccleſia, præter eam de qua Chriſtus dixit, oportet vos naſci denuò, quod dictum admiratus Nycodemus princeps phariſæorum, quomodo, inquit, poteſt homo naſci, cùm ſit ſenex? Sed de hac modò non eſt ſermo. Aſtronomi cœlo imputant. Vndè Manlius in iiij. aſtronomicon libro inquit

Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege,
Longaq; per certos ſignantur tempora curſus.
Naſcentes morimur, finiſq; ab origine pendet.
Tunc & opes & regna fluunt, & ſæpius orta
Paupertas, arteſq; datæ, moreſq; creati,
Et vitia, & clades, damna, & compendia vitæ.

Vulgaris & ſuperſtitioſa gentilitas numina quædam aduerſa eſſe credidit quibus infeſtandi homines libido inſit, & ea eſſe quæ Virgilius læua appellauit. His nō contradicimus, ſed ad orthodoxę fidei regulā reducētes, læua hęc numina dęmones nominamus nocēdi auidos ac nobis infēſos, & ideò numina dici poſſunt quòd habent voluntatem ac poteſtatem, numen enim vtrumq; ſignificat. Sed ipſos cum ſtellis & cauſis omnibus quas ſecundas dicunt ſub arbitrio communis Dei optimi maximi credi-

credimus contineri, quod & sancti Iob testatur historia. Illic namq; dicitur potestatem tentandi à Deo datam, nec plus ausum fuisse diabolum nisi quando & quatenus accepit à Deo.

Sex causæ flagellorum nostrorum. Cap. XI.

Beatorum verò patrum qui Deo inspirante locuti sunt sententia est, quattuor de causis fieri vt homines vitę huius angustijs presśi multipliciter flagellētur à Deo. Ego autem sex & amplius causas esse comperio, quod sacræ scripturę testimonijs constat. Quidam nāq; flagellantur à Deo vt flagitiosæ vitæ maculas pœnitentia deleant. Peccatum enim quod prudentia non cauet pœnitentia delet. Et ipsa vt sancti docent secunda post naufragium est tabula. Nā cùm statim baptizati matris ecclesiæ sinum ingredimur, quæ nos ad cœli portum vehat, nauem intramus, ecclesia namq; nauis est Petri. Sed si furentibus tentationum procellis innocentiæ carina soluta sit, corripienda est pœnitentiæ tabula. Cui

Cui per vndoſum ſæculi fretũ innitentes, ei ſi non ſicci, viui tamen feramur ad littus. Peccati autem remiſsionem littus voco. Sed quoniam in his naufragijs quidã vſq; adeò ſtulti ſunt, vt neq; ſaluari curent, Deus optimus ac pijſsimus nauarchus eos vt tabulam hanc capiant verberibus excitat, neligentiam increpat, ſomnolentiam diſcutit, & lethargicam ignauiam ſtudet paſtor bonus flagris abigere. Hunc ob rem populus Hebræus miſſus eſt in captiuitatem toties, toties incola fuit in terra aliena, & in Aegypto ſub Pharaonibus, & in Babylonia ſub Aſſyriorũ Regibus, vt tot incommodorum malleis attriti & pœnitentiæ ſcobina ac lima expoliti ſordere deſinerent. Quod vt ita eſſe comperias lege Iudith hiſtoriã, vide quod Achior dux Ammonitarũ Holopherni de Iudæorum gente conſultanti reſponderit. Dixit nãq;, quotieſcunq; pter ipſũ Deũ ſuũ alterum coluerũt, dati ſunt in pdam, in gladiũ, & in opprobrium, quotieſcũq; autem pœnituit eos, receſsiſſe à cultura Dei ſui, dedit eis Deus cœli virtutem reſiſtendi. Ecce quo pacto alienigenarũ quoq; teſtimonio (erat n. Achior alienigena) flagellat hominẽ Deus vt

ad pœnitentiā adducat Nec desunt ad hoc testimonia ex Machabæorum libro quem Iosephus is qui antiquitates edidit scripsisse dicitur. Ait.n. obsecro aūt eos qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescāt ꝓpter aduersos casus. Sed reputent ea quæ acciderunt non ad interitum sed ad correctionem esse generis nostri, etenim multo tempore non sinere peccatores ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium, hæc ille. Legimus Attilam Hunnorū regem ferocissimū cum tantis cladibus vastaret Italiam, dixisse se, quod re vera erat flagellum Dei esse. Legimus & in recentioribus historijs Tamerlanem Tartarorum (qui Scythæ sunt) regem, cūm rei bellicæ successu inflatus, Pacitatē Turcorum imperatorem bello captum quasi feram cauea inclusū, secum quòcunq; castra mouisset, circunferret, dicere solitū, se esse Dei iram & orbis vastitatem. Memoria proditum est Hannibali, cūm flagranti odio festinaret ad Italos, apparuisse in somnis serpentem horrendę magnitudinis, qui à tergo sequens exercitum, nemora & saltus ingenti fragore prosterneret, quid aliud erat serpens ille terribilis, q̄ Hannibal

nibal ipse cuius ministerio volebat Deus t
tius Italię punire flagitia?

Secunda causa flagellorum.
Cap.XII.

DEus etiam homines nonnunq
sperius tractat, non vt peccato
rubiginem abstergat, quam no
habent, sed ne imminenti for
se inquinent, ea diligentia in no
vsus, quam nos in seruandis cibis adhibem
solemus enim carnes quas sumus in plures
es seruaturi, aut sale perfundere, aut aceto i
mergere, aut frigidissimo in loco suspende
Solebant etiam antiqui mortuorum corpo
myrrha perungere, quoniam his omnibus có
tra putrefactionem virtus inest. Sic nimiru
flagella diuiua contra futuram culpam sing
lari solent esse remedio. Hinc Paul', Et ne ma
gnitudo, inquit, reuelationum extollat me
datus est mihi stimulus carnis meæ spús Sath
nę q̃ me colaphizet. Legisse me memini (loc
non memini) quendam virum sanctissimum
dæmonio, quod suis tunc meritis ab energu
mino quodam expulerat, fuisse arreptum, & i
pr

pro remedio factum à Deo, ne scilicet tantæ gratiæ miraculo elatus statum amitteret quõ habebat.

Tertia causa flagellorum Cap. XIII.

Aepenumero Deus profectui n[o]stro semper intentus, sicut Aquila prouocans pullos ad vol[at]ũ, vt nos altius proueh[a]t, terrenis voluptatibus priuat, sic fit vt [qui]es q̃ in his humilibus terrę bonis cibum nõ inuenit, sublimius (vt pascatur) ascendit, & hæc cũ plærisq; alijs sanctorũ, tũ p̃cipuè diuo Hieronymo ad p̃fectionẽ via fuit. Hieronymus enim dum intẽpesta nocte ad psalmodiam de more cõsurgeret, muliebrẽ vestẽ ab ęmulis clã suppositã nihil tale suspicatus indu[i]t, & in eo h[a]bitu dũ strenuus Christi miles in ecclesiã sine mora se proripit, chorum cantantium ingressus patuit contumeliæ non vulgari, non tamen animo fractus, nec victus à malo, sed vincens in bono malũ: Sapientia enim vincit maliciam, cum S. Iacob cessit iræ, cessit insidijs, Hierosolymam perrexit, eremum incoluit, testamenta transtulit, & mirabilis vitæ sanctitate

clarus nonagenarius obijt. Sic & nos solemu aliquando euntem equum calcaribus, vt cele rius gradiatur, vrgere. De hoc autẽ tentatio nis genere Gregorius in Ezechielem loquen ait. Quod flagellum grano, quod fornax au ro, ꝙ lima ferro, hoc facit tribulatio viro iu sto. Item percutimur in via, ne viam pro patri diligimus. Et iterum. Tolerandi ergò vbie sunt proximi, quia Abel fieri non potest, qu Chaim malicia non exercet.

Quarta causa flagellorum. Cap. XIIII.

Atur etiã bonis aduersitas, vt a aliorũ ꝓfectum p eas tanq̃ per in dicem magis eorum pateicat in tegritas. Ad ꝙ ostendendum du orum hominum clarißima ꝑfe runt exempla, Abrahę scili. et & Iob eius cõ sanguinei, nam secundum Hieronymum in q̃ stionibus hebraicis à Nachor fratre Abrahæ descẽdisse Iob dicitur. In his ergò duobus vi ris illustribus duarũ virtutum maximarum & homini maximè necessariarũ exemplar, cui te cõformari oportet, est positũ, ad hos tanq̃ ad normã & perpendiculum respiciunt omnesq̃ Deo

Deo volunt perfectè obedire & æquo animo aduersa tolerare. Stabat lachrymabundus Abraam vnicum p̄clari ingenij & optimæ indolis filium adultum, sibi obsequentem, innocentem, pium, mansuetū, quo amisso prolis alterius spes nulla superat stricto ad aras gladio confossurus. Credimus ne saxeū pectus Abraæ fuisse? putare possumus super tam elegantis formæ filium, cùm tam patienter gladio porrigeret iugulum, paternæ pietatis viscera non commota? Magna certè & plusquā dici possit patris & filij fides fuit, fortitudo mirabilis constantia plusq̄ humana, patientia singularis & inaudita, hoc speculo delectatus Deus, totā posteritatem eorum vsq; ad aduentum Christi peculiari semper cura tutatus est, Iob verò patientia facta est miseris & ærumnosis commune refugium & magisteriū vniuersale dolentiū, in eo tanq̄ in Cebetis tabula describunt vitę nostrę casus, & quomodo ferēdū sit vnūquodq; aduersitatis genus ostenditur, & sunt qui putent librum illum non historiam veram cōtinere, sed parabolā esse & quasi figmentum q̄dam poëticū, confictū inuentū, vt legētes tolerātię leges & iura p̱discerēt, sed re vera gesta

res fuit, ita nos sentire cogit veneranda auth
ritas sanctorum patrum & in primis Hieron
mi, qui Iob post Moysen & prophetas om
bus hagiographis anteponunt. Ipse in tota
bri sui serie nil aliud conatur ostendere, q̃ h
mines nõ semper suis meritis, sed etiam secr
to Dei iudicio aliquãdo & sine culpa, nõ tam
sine causa, flagellari à Deo, contra quod am
eius probare nituntur, plecti non debere h
minem innocentem, & eum qui à Deo flage
latur de præcedenti culpa ex pœna redargu
sensus cum refragetur fidei orthodoxæ, er
nobis tanq̃ quidam scopulus euitandus. Ha
autem omnia ad disciplinam nostram sunt f
cta & scripta, sicut in littoralibus, quas Phar
vocant turribus nocturnæ lampades acce
duntur, vt portum nautis tempestate iactatis
longè ostendant.

Quinta causa flagellorum. Cap XV.

Onnunq̃ ad solã Dei gloriam
cuti homines saluator ostend
cùm discipulis interrogantib
suo ne an parentum merito fa
esset, vt quidã cœcus natus e
R

Respondit eam cœcitatem neq; ipsum cœcũ neq; parẽtes peccando meruisse. Sed vt in manifesto & irreparabili naturæ defectu ars & virtus diuina lucesceret, sicut cùm percutitur animal quoddam vt Medici virtus & Medicinæ agnoscatur effectus. Sanctissimum igitur Iob imitat', cũ ruit in te doloris acerbitas, cõuersis in cœlũ oculis dicas: Manus tuę Domine fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu, & sic repentè præcipitas me? memẽto quæso quòd sicut lutum feceris me, nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carnibus vestiuisti me, ossibus & neruis cõpegisti me. Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum. Hæc & his similia quàm plurima quæ in eo reperies, in doloribus repetens leuamen accipies, & quasi Iob socium habeas in pœnis, minus morbo tanq̃ in plures diuiso grauaberis. Et memento semper mortalis vitæ, quoniã breuis est, bona & mala citò preterire. Et ideò cum Iob cantabo: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & cõteritur, & fugit velut vmbra, & nunq̃ in eodem

 statu

ſtiti permanet,& iterum illud. Dies mei tran-ſierunt, cogitationes meæ diſsipatæ ſunt, no-ctem verterunt in dié, quia me inſomnem fe-cerunt, & rurſum poſt tenebras ſpero lucé, & item illud. Nunquid non paucitas dierum me-orũ finietur breui? Dimitte ergò me vt plã-gam paululum dolorem meum, antequam va-dam & non reuertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine. Et ſimiliter illud. Spiritus meus attenuabitur, dies mei breuia-buntur, & ſolum mihi ſupereſt ſepulcrũ. Hæc aſsiduè in languore cantanda ſunt, tum ver pacatis doloribus vbi quietum datur interſti-tium, hæc iterum ſcrutanda adhibitis commẽ-tarijs & pacis tempore ea paranda, quæ poſ-ſint bello ingruente prodeſſe.

Sexta cauſa flagellorum. Cap. XVI.

Voſdam aliquando Deus ex-ſperat vt in conſummatam con-nequitiam pœnis æternis ſæuire incipiat, ex his fuit ille impius Herodes ſecũdus, q poſtq̃ vt pla-ceret Iudæis Iocobum interfecit, cùm pate-retur Deum ſe vocari, mox ira Dei compre-henſus

hensus est,& in vltionẽ tantæ impietatis vermibus cœpit toto corpore repente scatere, vẽtris doloribus concuti, dysenteria torqueri, & vinus adhuc poculo amaritudinis libabat primitias pditionis. Pilatus quoq; in Christum peruerso vsus iudicio, eo tandem deuenit miseriarum, vt sibi ipsi manum intulerit. Iudæ Iscariotis exitum detestabilem, facinorosę cõsentaneum vitę, nemo est qui ignoret. Iulianus apostata homo nequam ac pessimus imperator, qui Christum Iesum in derisionem Galilæum & fabri filium appellabat: Persico bello sagitta transfixus, dum expiraret clamare coactus est. Vicisti, Galilęe, vicisti. Hos igitur nõ vt sanaret, verùm vt puniret Deus non Medici amplius beneficio, sed iusti iudicis percussit officio. His ergò atq; aliis iustissimis de causis Deus nos tentat. Ad peccandum autem neminem tentat, quia vt Iacobus inquit, Deus intentator malorum est. Sed cum quis ad peccandum inducitur, nunquam tentari se a Deo causetur. Nã sic vnusquisq; aut à concupiscẽtia sua, aut ab humani generis hoste tentatur. Quãto verò tẽperamento cõdita sit, & q̃ minimè noxia, immò q̃ vtilis & lucrosa Dei tẽtatio

mõstratur, cùm ad diabolũ de Iob dicitur: Verumtamen animam illius serua. Tuum igitur fuerit, ô Carole Antoni cùm à Deo tenteris aduertere, tibi nãq; soli inter homines & vitæ tuæ & cordis arcana sunt cognita. Deus tamen qui rebus omnibus est intimus, qui finxit oculum, qui plantauit aurem, qui totus est intus, nunquã ab operatione deficiens, nõ solum quæ cogitas videt, sed etiã quid acturus sis, & quorsũ tuus vergat appetitus, & sicut sapiens architectus, qui a se constructę domus agnoscẽs vitia, alijs, etiam domino domus absconditum fulcra supponit anteq̃ ruat, & quod architectus in opere corporeo, hoc Deus in animi facit ędificio. Nam vt id possit, omnipotẽtia dedit, & vt velit, charitas fecit. Si peccatis implicitus hoc meruisti, gaude, quia solueris à diabolo, si non merueris, magis gaude, quia hoc sustines apponitur lucro, sed ea multo mitiora sunt tormenta, quæ non sunt solida & continua, sed dato ad quietem spacio reuertuntur. Propterea dixit Iob, vsq; quò non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam saliuam meam?

Quòd virtus quæ bonum virum facit, incrementum accipit ab aduersis. Cap XVII.

Veli

Elim hoc audire nō pigeat, & qui sunt in patientia fructus aliquantisper mecum perscrutari. Quid est quod homines in primis, non cordati tantum, verumetiā rudes & plebei mirant & laudant? Virtus nempe. Nā inter terrena bona nihil est certè virtute præstantius. Immò terrena bona sic præcellit, tanto interuallo antegreditur, vt cœlestibus bonis conferatur. Hinc illud Satyrici. Egregium sanctumq; virum si cerno bimembri, Hoc mōstrum puero, aut admiranti sub aratro, Piscibus inuentis, aut fœtæ comparo mulæ. At quia virtutum quædam ad intellectum pertinēt, vt prudentia, scientiæ & artes liberales, ac mœchanicæ: quędam ad appetitū, vt iustitia, temperantia, fortitudo, dic iudicio tuo, quænam istarum præferuntur & præstant? Certè quæ intellectus sunt, bonis ac malis cōmunes sunt. Videmus enim aliquando morum corruptissimorum hominem præstare ingenio, liberalium artium locos callere, legum ænigmata & nodos scire, naturales & theologicas quæstiones soluere, de omnibus ita differere, vt Deum credas. Sunt nāq; artes & scientiæ gratiæ (vt

aiunt) gratis datæ, bonis & malis exposita, suapte natura quidem honorabiles, vt Aristoteles inquit in lib. de anima, sed vsum malum admittentes, & propterea nonnunq̃ habentur noxiæ, non habenti vtiles. Multi enim disciplinis imbuti, sed malè vtentes, tantò magis perniciosi sunt, quantò ad nocendum veniunt magis armati. At iustitiam, temperantiã, charitatem, modestiam, patientiam & id genus alia non nisi in bonis videmus, neq; eis quisquam abuti potest, habẽt enim istæ virtutes sanctissimæ propriam & indissolubilem bonitatem, quam eis quibuscum habitant largiuntur & ipsarũ natura est bonos efficere. Apuleij sententia est, nihil esse Deo similius, vir animo pfectè bonus, id autem maximè pstant hæ virtutes, quas morales vocant. Sententia est Aristotelis & eam omniũ confirmat opinio per virtutes intellectuales bonum q̃dem nõ simpliciter, sed secundũ q̃d dici. Vnde & q̃ grammaticã habet non bonũ simpliciter dicis, sed cũ addito bonũ grammaticũ, sicut & q cantè furari sciat bonũ furẽ, at q iustitiam ac temperantiã habeat, q̃ sunt in appetitu, bonũ sine addito & simpliciter dicim². His ergò virtutibus

bus tāq̄ solidis q̄busdā clauis & firmis adminiculis naturā fragilē Deus fulciuit, vt meritū bonitatē q̄ secū non attulit, hauriat ab eis. Sed neq; ipsas virtutes natura ꝓduxit. Aristo. enim ait in Ethicis, Neq; à natura, neq; ꝑter naturā inesse virtutes, esse nos q̄dē natura aptos, ꝑfici autē p exercitiū. Id Aristot. dictū genus omne virtutis amplectit̄, exercitio enim omnes parātur. At de his peculiariter q̄ in appetitu sunt in psalmo cantat̄. Ibūt de virtute in virtutē, & videbitur De' deorū in Syon. Propriū istarum est in Deū ducere, Deū ostendere, Deo cōiungere. At q̄ in intellectu sūt, naturalē impotentiā ad hoc habēt. Et hinc argumentū trahūt, q̄ in certaminib' scolasticis sumūt patrocinium volūtatis, sunt enim in anima duo duarū capita factionū, intellectus scilicet & volūtas, quibus de ꝑsidentia certamē antiquū est. Quoniā ergò hę virtutes q̄ alijs ꝑsident in infirmitate corporis maximè pollent (dicēte Apostolo: Virtus in infirmitate ꝑficitur) fit vt desiderabilis sit morbus, quo cum Apostolo dicere possim', cùm infirmor, tūc fortior sū. Et iterū, Libēter gloriabor in infirmitatib' meis, vt inhabitet in me gratia Christi. Suscipiend' ergò gratāter

est

est morbus, in quo est occasio tanti profectus, in quo est promerendi tanta opportunitas, tātus vsus, tanta commoditas. Vndè in psalmo legitur, Multiplicatæ sunt infirmitates eorū, postea accelerauerunt. Quid est (postea accelerauerunt) nisi ad Deū celeriter cucurrerunt? Est ergò infirmitas homini, quod calcar equo, quod stimulus boui, quod remus naui. Nobis vt plurimum accidit, quod & iumentis. Iumēta cùm in via cibum reperiunt, voluptate pellecta trahere desinunt, & pastui tam diu inhærent, q̄ diu bubulci stigma non sentiunt, tū demum accelerant cùm verberantur, tum se viæ accingunt, tum itineri instant, cùm nihil q̄ delectet, occurrit. Nam dum non nisi in termino quietem expectant, gressu citatiore desudāt, At q̄ sępius in via, ꝙ tardat, offēdit, ad viæ finē serius ꝑgit. Heu quot inuenies, q̄ diu mūdi blanditijs quasi Syrenū cantibus detenti, tūc tandē ire incipiūt, cùm iā mortis nocte ingruente, vita inuita venit ad vesperā. Isti postq̄ totū vitę tēpus, ꝙ Dei beneficio ad benè viuendū acceperāt, ꝑ ignauiā & socordiā effluxit, dum frustra vixisse se vidēt, mœrore tabescūt, in desperationē cadunt, submerguntur, & pereunt.

Quòd

Quòd prosperitas sit inimica virtuti: Cum declaratione dextræ & sinistræ partis in cœlo, pro Aristotele contra Pythagoram.
Cap. XVIII.

Aior mortalium pars cùm corpore rectè valet, mente ęgrotat, cùm succi & spirituum plena sunt mẽbra, mens Deo vacua friget & torpet, dum sensuũ viuacitas in terra se pascit, ægræ conscientię Deus non sapit, dũ appetitui voluntas inhæret, ratio hebetata Deum non videt, dum homo Dei muneribus abutitur, iumentis insipientibus comparatur. Propterea in psalmo dicitur: impinguatus, dilatatus, incrassatus, & recalcitrauit. Immoderata nanq; prosperitas, vitæ lasciuienti præbet audaciam. Pisciculus quidam marinus, ꝙ naues teneat, vocatus Echeneis, qui prætoriam Antonij nauẽ bello Actiaco fecit immobilẽ, prosperitatis naturã ostendit: Hac enim, sicut illo naues, magna virorum ingenia, ne in portum salutis per viam virtutis veniant, retardantur. Ratione colligimus, in historijs legimus, experimento videmus, cum maiore mo-

rum

rum periculo nauigari mūdo tranquillo q̃ tẽpestuoso. Ideò in psalmo dicitur: Cadẽt à latere tuo mille, & decẽ milia à dextris tuis, eo q dicũtur à dextris decẽ milia cadere, & à latere tantũ mille, latus ꝓ sinistro accipitur, ac si dicat Moses cui Hebræi psalmũ attribuunt, homini vtrinq; casura ꝑicula, sed à dextris longè plura. Sicut enim, teste Aristo. in lib. de cœlo & mũdo: Antè vocatur quà sensus vigent, retrò quod è regione est, sursum q̃ long^i tudinis est caput, ei verò oppositum deorsum, sic quà motus incipit dextrũ, & q̃ ab eo diuersum est, sinistrum appellatur. Vnde ipse Aristoteles contra Pythagoricos dextram mundi dat orienti, sinistram occasui, sursum austro, deorsum boreæ, antè huic nostro hemisphærio, alteri retrò, hæc autẽ tetigim^9, vt ꝑ latus ostẽdamus lęuũ intelligi. Sed in mystica interpretatione (q̃ cum omnibus sacris scripturis, tum maximè Mosi conuenit) ꝑ dexteram prosperitas, per læuam verò signatur aduersitas, pro milibus ergò periculorum, quæ nobis per viam morum euntibus offert aduersitas, decem milia dabit prosperitas. Exemplum ex vita Dauid accipito, qui quàmdiu persequentibus hosti-

hostibus bello attritus est, sanctimoniam tenuit, at vbi consecutus est pacem & ocium, factus est mœchus & adulter, & (quod longè peius est) homicida. In agro prosperitatis hæc pullulant, quæ breuiter Ioannes enumerat, cōcupiscentia carnis & oculorū, ac superbia vitæ. Sed in agro aduersitatis succrescunt tristitiæ, dolores, & lachrymæ quibus appetitus quasi ager pruinis astrictus, nihil quòd bonas herbas opprimat germinabit. At cùm regnat lasciua prosperitas, fumant culinæ, mensæ splendent, pocula spumant, risus abundāt, corda luxuriant. Sed dices, quid prodest nobis probitas, ad quam non mouet voluntas sed vrget necessitas? Audi Gregorium dicentē: O felix necessitas quæ nos ad Deū ire compellit? Nonne dici audisti setam filum agere, seta est timor, filum est charitas, cùm seruitio Dei quis assueuit, licet à metu incœperit, formatur depressum, & breui generatur ex vi voluntas, ex timore charitas, ex seruitute libertas. Qui ad Euangelicū conuiuiū intrare cōpulsi sunt, vē pulas gustarēt, quæ tristes intrauerūt læti discūbebant. O si aliquo Dei munere talē vitā ageremus sani, qualē aliquādo pollicemur infirmi, quan

quanta esset in mūdo trāquillitas? quāta dul-cedo? quanta iucunditas? Certe non aureū tantum sæculum, sed ætas illa floreret inno-cua,q̃ primi hominis culpa destruxit. Omni-bus enim existentibus, iustis, pijs, mansue-& mitibus, omnis discordiarū fomes occi-ret. At sepulta discordia, quid superest, ... sit omnibus vna lætitia?

Quòd aduersitas tollat mortis metum.
Cap. XIX.

Est & aliud quoddā magnum (ne-scio an aduertas) infirmitatis b-num. Nā liberat nos eo, quo ma-ximè laboramus, incommo-mortis scilicet metu, cuius me-moria sic amarescit, vt etiamsi cuncta possid-as, si vescaris semper ambrosia, quicquid gu-statur, reddit amarum. At si ut cum quis cal-ceo nimium premitur, & si perbelle ac per-venustè pedem vestiat, discalciari optat, sic nimirū, cū quis hanc vitā experitur aduer-sam, & sine spe salutis affligitur, pro singulari remedio mortem expectat, & nonnunq̃ vo-cat, & q̃ sera sit, increpat, contra se vrget, sibi

etiam

etiam consciscit, vitæ ipsius contemptor & pudigus. Cato ille vir memorabilis, cui⁹ in seueritate & constantia nomen est tantum, in Cęsariana tyrannide sibi aduersa nescio quid reperit, quod formidolosæ mortis metum extinxit. Idē antidotum contra mortis pauorem inuenerunt alij plures in aduersis, vt Cleopatra & Demosthenes, vt Hānibal qui quasi ermedio calamitatum vnico obuiam iuerunt fato suo. Vnde & ipse Iob patientiæ exemplar, quem carnis infirmitas in vitæ satietatem adduxerat, clamat dicens, Cūctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Et iterū, Quis det, inquit, vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus, & qui cœpit ipse me conterat? Fœlix igitur ægritudo, quæ id à nobis aufert incommodū, quo quasi absynthio generali voluptas omnis è vita discedit. Gladius ille quem supra caput Damoclis conuiuantis Dionysius tyrannus appendi iussit, quid aliud notat, q̄ nullam relinqui cum metu mortis in vita dulcedinem?

Quòd aduersitas faciat seipsum cognoscere. Cap. XX.

Lia in morbo latet vtilitas, q̃ talis ac tanta est, vt ex ea nascatur fœlicitas, aperit enim morb' oculos ęgrotãti, & cõsideratione recipca se intuẽs dũ nihil videt vnde superbiat, sub potenti manu Dei se humiliat. Xenophon author est, Crœso ditissimo & fortunatissimo Lydorũ regi Apollinem Delphicũ resp ondisse σέαυτον γνώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις. hoc est teipsum cognoscens, felix Crœse eris. Hęc vox licet à mẽdace (immò à mẽdacij patre) prodierit, adeò tamẽ vera est vt per eam crediderit suæ falsitati posse veritatis vultum induci, diabolus nanq; ex paucis veris q̃ loquitur suo mendacio velamẽ obtendit, & falsis vera quasi mucronẽ hastæ p̃figit. Vndè & Lactantius inquit, Venena non dantur nisi melle circumlita, & mala non nocent, nisi sub specie vmbraq; virtutum. Vera igitur illa vox est, Teipsum cognoscens fœlix Crœse eris, Nam cùm quis se diligenter explorat, & quid & quanti se æstimat, continuò ad Deum cum Iob clamat, Contra foliumq̃ vento rapitur ostendis potentiam tuam & stipulam siccam persequeris? & ego quasi putre-

do

do consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. Et iterum, Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est, Constituisti terminos eius, qui praeteriri non poterunt. Et item illud, Si sustinuero (id est, etiamsi patienter omnia tulero) infernus domus mea est, hoc est, in sepulcrum iturus sum. Moritur enim iust⁹ pariter & iniust⁹, & in puluerem redit omnis caro. Et profectò cum S. Iob dicere possumus, comparatus sum luto, assimilatus sum fauillæ & cineri. Nam & in psalmo dicitur. Recordatus est quoniã puluis sumus, homo sicut fœnũ, dies eius sicut flos agri, sic efflorebit, quoniã spiritus, id est, anima pertransibit in illo & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. Nã per mortem sic de locis ac domibus nostris eijcimur, vt quia nunq̃ amplius redimus ea ignorare videamur. Et in alio Psal. Relinquunt & alienis diuitias suas, & sepulcra illorũ dom⁹ illorum in æternũ. Et in alio, Ecce mẽsurabiles posuisti dies meos, & substãtia mea tanq̃ nihilũ ante te. Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo viuẽs. Omnia nãq; q̃ in hac vita posident vana sũt, & omnis hõ viuẽs van⁹ est. Subdit enim,

thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et Iacobus apostolus inquit. Quæ est enim vita nostra? vapor est ad modicũ apparens. In duorum primorum fratrũ nominibus monstrata est totius posteritatis futura conditio. Cain enim interpretatur possessio vel lamentatio, Abel verò vanitas vel luctus. Quia his appellationibus ostenditur, nisi possessionibus hominum lamenta coniungi, & omnia cum luctu & vanitate collabi. Item in psalmo dicitur Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Sequitur, Anni nostri (hoc est, vitę cursus) sicut aranea meditabuntur. Vita enim nostra dupliciter meditatur vt aranea, & quòd sẽper aranearũ more meditamur insidias, quottidieq; ad opes & ad honores mille retia tẽdim⁹, & ꝙ opera nostra, sicut aranearũ telæ fragilia, modico quouis vẽto dissipatur. Cùm enim credimus in portũ nostra traxisse negocia, quicquid diu nitendo cuderamus leuissimi rumusculi aura, & vnius verbi voce demergitur. In eodem psalmo sequitur Dies annorum nostrorum in ipsis scilicet diebus septuaginta anni, in vita nostra omnium septuaginta vt plurimum anni sunt, si autem

in potestatibus, hoc est, si de potētibus & corpore robustis loquimur, octuaginta anni, supplefunt in diebus nostris, nec huic sententiæ contrariū est quod dicitur in Iesu filio Sirach. Omnis potentatus vita breuis. Psalmus enim vt diximus de potentia corporis & membrorū firmitate locutus est. Iesus autem de potentia principatus intelligit. Sequitur in psalmo. Et amplius, hoc est si diutius superuiuamus, quod superest, vitæ labor & dolor est. Hoc est quod poeta clarissimus inquit.

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus
Et labor & dura subit inclementia mortis.

Conditionē hanc mortalitatis nostræ miserrimam, quam sani corpore clausis vt plurimum oculis pertransimus, quoniam ægritudo semper ante conspectum nostrum & è regione ad oculos nostros collocatur, profectò sanctiorem sanitate, vtpote cuius sanctiora sunt monita, & quæ est infirmo profectus occasio. Propterea dictum in prouerbijs. Melius est ire ad domum luctus q̃ ad domum conuiuij.

Quòd aduersitas fert auxilium virtuti. Cap. XXI.

I vim & naturā virtutis inspicimus, si legum & rationis memores sumus, vt debemus esse, solliciti ne libido in nobis dominetur, & vt appetitum redigamus in ordinem, aduersitatē in primis amabimus, cuius ope, vt est antedictum, efficitur, vt sensus obediat rationi. Est enim aduersitas domitrix passionum. Passionem definit Damascenus ꝙ sit motus appetitiuæ virtutis sensibilis, cum imaginamur bonum vel malum. Tantam quippe imaginationi nostræ constat vim inesse, vt cùm primū boni & mali quippiam apprehenderit, fiat in appetitu tanta cōmotio, q̄ totū animalis corpus afficiat, & cor primū. Nā sicut ex sententia Platonis intelligentię cerebrū, & nutritiuę hepar, sic appetitus cor est instrumentū. Vndè in lętitia hiat & aperitur, in mœrore coit & comprimitur. Quicquid ergò nos, cū imaginamur delectat vel cōtristat, passio dici potest, q̄ in parte animę cognoscere nō est. Nā ipsa cognoscēdo ꝙ cupit assequit̄, q̄a pter notitiam nihil aucupatur. Appetit' autem notitia nō cōtentus tēdit vlterius, nec q̄escit donec amatę rei se cōmisceat, infanti psimilis, qui sedari nullo

nullo modo potest, donec in matris feratur amplexum. In idem redit à Cicerone data definitio de affectu, q̄, videlicet, sit animi & corporis ex tempore aliqua de causa mutatio, vt sunt gaudium, letitia, misericordia, cupiditas, met', molestia. Quę modò affect', modò ꝑturbationes vocãtur. Affectiones istas virtus quidem comprimit, sed magis aduersitas. Propterea cùm nobis hoc bello laborantibus suppetias venerit abigenda non erit, sed vt belli socia amplexanda.

De vitanda Nemesi. & quid sit secundum Aristotelem. Cap. XXII.

Est locus quidam salebrosus & lubricus, qui quàm periculosus sit hinc declaratur, quòd David in eo timuisse se dicit, & parum defuisse quin rueret. Ait itaq;, mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, ecce periculũ: Et sequitur, Quia Zelaui super iniquis, pacem peccatorum videns, ecce locus periculi. Zelamus cum bona malis euenire dolemus, nam græcè dicitur iusta ira. Inde Zelotypia, id est formæ æmulatio quam Chrysippus ait esse animi ægritu-

gritudinem, indè natam, quòd quis timea ne commune fiat quod sibi pro delitijs propri um optat, sed ad Zelum redeo. Aristo. hunc af fectum libro ij. Ethicorum νέμεσιν vocat, & inter duo extrema, sicut natura virtutis est collocat, hoc est, inter inuidiam & maleuo tiam, vt Argyropolus, vel peruersum gau um, vt transfert Leonardus. Est autem vtsq inuidia ex alieno bono nata tristitia. Maleuo lentia verò contra inuidiam ex alieno contra hit malo lætitiam, illa bonum videt, ista mal respicit, Et vtraq; contra naturā afficitur, ista gaudio, illa mœrore, ambo ergò vitia detesta da. Inter ista duo Nemesis est quæ bona pe uersorum intuta conturbat, & nō potest ægre non ferre, q̄ his qui virtutem oderunt, leges irrident, Deum offendunt, sit tanta felicitas v eos adire nolit aduersitas. Vnus ex multis pro feratur, Dyonisius Syracusanus, qui Locri phano Proserpinæ spoliato, quum per altum prospero vento classe veheretur, ridens, ami cis videtis ne ait, q̄ bona nauigatio ab ipsis dij immortalibus sacrilegis tribuatur. Quoniam igitur iustum videtur contra hos indignari Nemesis pro virtute se ingerit quæ tamen n

virtu

virtus sed est virtuti similis affectus. Caue ergò ne, cùm hmôi hominibus passim occurris, conscientiæ tuæ nauiculam sinas vento temeritatis huc pelli, nam iudicia Dei abyssus multa. Optimas fruges nobis recondimus, viles & abiectas vel non legimus, vel si legimus cicuribus damus. Potentia, honor, diuitiæ, bona plebeia sunt, hæc etiā hominibus (qui brutalem vitam agunt) tribuuntur. Deniq; verū est id quod ad Falconē cùm Romæ essem scripsi, hoc disticho. Plurima virtuti laus hîc, at præmia nulla, Nam Deus illius præmia solus habet. Sed concedamus & hæc bona esse cùm Dei sint, quia domini est terra, & plenitudo eius; nonne potest Deus dare denarium etiam his qui vna hora fecerunt immò etiam ociosis, sicut etiam illis qui diei & æstus pondus portauerunt? Dei natura est esse beneficum, solē suum oriri facit super bonos & malos, Medici est omnes curare. Nec debes ei indignari, cū in plagas mali hominis bonam medelā infundi videris, Medicus enim licet infirmis malus sit, boni tamen viri officiū facit, & quemadmodum apud dialecticos ex veris & falsis verum sequitur, sic apud morales circa bonos &

 malos,

malos bonum opus vertitur. Sunt tamen non-nulli quibus tam imprudens & præceps est a-nimus, os verò tam temerarium & infræne vt cùm malorum prosperitatem aut audiunt aut ipsi vident, Deum dormire, aut humana nõ curare, mox blaterent, de quorum errore de-testãdo quid dicã ad præsens aliud nõ habeo, nisi illud Horatij. Cœlum ipsum petimus stul-titia. Neq; ꝑ nostrũ patimur scel⁹ Iracunda Io-uem ponere fulmina, & illud psal. Posuerunt in cœlum os suum & lingua eorum transiuit in terra, quod est, vna temeritate loquendi, di-uina & humana simul inuolui.

De generibus filiationis cum declaratione dicti Euangelici. Dedit eis pote-statem filios Dei fieri.
Cap. XXIII.

Vere plæriq; vanitatis humanæ studiosi, qui authoritatis aucupã-læ gratia, filij Deorum credi vo-luerunt, & in primis Alexander Macedo, Philippi filius, qui cũ ad templum Iouis Harenarij venisset in Libyam, præmisso, qui sacerdotes subornaret, nuncio, Iouis

Iouis filius voluit salutari. Sed quid nosipsos decipimus, dum cupimus vocari quod non sumus? Et vt Hor. inquit. Cur ego si nequeo, ignoroq;, poëta salutor? Breuis & expedita ad gloriam via est, quam Socrates dixit, vt, scilicet, quales haberi volumus tales simus. Docebo ego te quo pacto filius Dei fias, id enim & optandum, & factu possibile. Ioannes Euangelista, dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri. Filius autem multipliciter dicitur, nam qui ex substantia patris ad eiusdem naturæ æqualitatem est genitus, naturalis dicitur filius, vt Salomon Dauid. Dauid Iessæ. Christus Dei. Per adoptionem etiam & arrogationem fit filius. Hæc autem ita differunt, quòd adoptamus eos qui filij sunt familias. Arrogamus eos qui sui iuris sunt. Arrogare igitur est quenquam in filium ac familiam asciscere. Et arrogatio ideò dicta est, quòd is qui asciscit interrogatur an velit illum iustum sibi filium esse, & is qui asciscitur rogatur an id fieri patiatur, vel quòd arrogatio per populi rogationem fiat, cuius hæc verba sunt. Velitis, iubeatis vt Natan ipsi Dauid tam iure quàm lege filius fiet, quasi ex

eo patre matreq; familias eius nat' esset, vt ei vitæ necisq; in eum potestas fiat, vti par endo filio est. Ita, vt dixi, Ita vos Quirites ro go. Adoptio autem fit per Prætorem. Prim apud homines filiatio fit ex sanguinibus & voluptate carnis, duæ aliæ ex voluntate vir Sed qui ex hominibus in filios Dei volun asci sci, neq; ex sanguinibus, neq; ex voluntat carnis, neq; ex voluptate viri, sperent id fieri Nunq̃ inuenitur quod non per suam viã que ritur. Quo autem pacto id fiat, ad Rom. scri bens Paulus explanat. Qui spiritu, inquit, Dei aguntur, hi filij Dei sunt, neq; enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed ac cepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamam' abba, quod est pater. Ac si dicat. Qui Deum non vt serui herum timent, sed vt filij patrem amant, tam effectu operis quàm affectu cordis, hi quia spiritum Dei habent (qui est in generatione spirituali, quasi semen) filij Dei sunt, ꝙ si filij, & hæredes, hęredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Quære ergò & in blandam & fœlicem hanc appellationem, non per Alexandri deliramenta, sed per Pauli A postoli documenta. Pauli documentum est ad

ad Gala. qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs, & hoc est quod paulò superius dixerat. Spiritu ambulemus, Hoc est enim spiritu ambulare, secundum Christum viuere, vita au em Christi quid aliud est quàm virtutum omnium & patientiæ in primis cõmune gymnasium: Si patiens ergò fueris, filius Dei iure vocaberis.

Quòd donorum Dei consideratio iuuat patientiam: Cum commendatione familiæ Bentiuolorum. Cap. XXIIII.

Ed cùm tot sint genera malorum quibus quasi decumanis fluctibus frequẽter & sine pausa iactamur, Deo potius gratiæ agendæ, quòd pro vno malo, tot bona possideas, quàm preces fundendæ vt hoc morbo careas. Propterea moneo vt donorum Dei rationem habeas, & ea reducas freqnenter ad calculum. Si bona animi quæris, non fecit te Deus rudem, ignarum, ignauum, stolidum hominẽ, luxui deditum, gulæ obnoxium, qualis hac tẽpestate nobilium virorũ maior est numerus; sed

ſed cordatum ac docilem, & ab adoleſcen bene inſtitutum, liberalium artium non ignarum, ſacræ etiam ſcripturæ ſtudioſum, natura verecundum, iuſtum, manſuetum, pium, (vt paucis expediam) bonum, non tua virtute (vtpotè qui nondum eras) ſed magno Dei dono ſortitus es animam. Si externa bona cõſideras videbis te parentibus honeſtiſsimis ortum, inter primores vrbis tuæ conſtitutum, ad præclarum ſexdecimuiratus collegium dũ adhuc eſſes iuuenis, aſcitum, & ea ſumma eſt apud ciues tuos authoritas, primuſq; magiſtratus. Adde quòd in hac optima Bononienſi Ariſtocratia ab optimatibus quæſtor electus es, & præfectus ærario, quod eſt & charitatis omnium in te & tuæ in omnes fidei magnum argumentum. Nec ad animi tui tranquillitatem parum facit, quòd Dei munere in ea tempora incidiſti, quibus præter conſuetudinem ſuam patria tua Bentiuolorum prudentia rem gubernante, quinquagenaria iam pace perfruitur. Solebat antè hos annos quotidie tumultuari Bononia, ciues inter ſe graſſari, cædes & incendia fieri, & ſeditionum veſtrarum plenæ erãt aures Italiæ. At vbi rediјt ad Bentiuolos

tiuolos iste principatus, tanta fuit eis in rebus agendis dexteritas, tanta gubernandi peritia, tanta fœlicitas, vt calamitosorum temporum respectu præsens ætas cum summa innocentiæ laude transigitur. Iam religiosior est populus, diuinus cultus amplior: Liberalium artium studia sunt in flore, patritiorum ac nobilium redintegrata est dignitas, mercaturæ suus est honor, feruent opificum officinæ, in vomeres conflati sunt gladij, & rusticorum lacertosa iuuentus non iam amplius ad bellum, sed ad agriculturæ opus exercetur. Iam templorum, viarum, porticum, ac domorum ornatui facta est accessio tanta, vt vrbs ipsa ab auis vestris (si resurgerent) non possit agnosci. Taceo quanta huic clarissimæ Bentiuolorum familiæ, & ei ipsi qui merito in ea principatum tenet, Ioanni viro præstantissimo atq; illustrissimo necessitudine sis innectus, clientelas sileo, diuitias, opes bonorésq; prætereo, de tui generis nobilitate, de familiæ tuæ antiquitate quicq̃ dicere superuacaneum. Scitum est enim semp eã inter primas Bononię familias habitam, & id etiã nũc antiqua patrum ác maiorum tuorũ moniméta clarif-

clariſsima obſcurari non ſinunt. Prodiern etiam ex ea non pauci magno & excellenti genio viri, qui nõ minus belli quàm pacis o ficijs longè ac latè claruerunt, & ſe ac patria ſimul illuſtrarunt. Supereſt vt ad memoria reuoces ac recolas, q̃ caſtam, quàm pudicam q̃ prudentem, q̃ circumſpectam coniugem ſortitus, filias quanto corporis decore, quam animi honeſtate cõſpicuas, & iam ſplẽdidiſs. mè coniugatas, quantę etiam indolis filios ti bi genuerit, quorum qui maior eſt natu Fra ſciſcus (ſi vitæ dator & conſeruator Deus a fuerit) breui te etiam ſuperſtite oſtenſur eſt ſe prolem, & te patre, & tanta maiorũ cla ritate digniſsimam. Hæc omnia ſi in ſtate rationis appendas, ſi ad perpendiculum me tiaris, videbis in hac vita tanti eſſe, vt hac æ gritudine videantur emi poſſe forſan & debu iſſe ſi vendantur.

Quòd alienarum calamitatum animaduerſio ad patientiam plurimum faciat. Cap. XXV.

Contemplare quos vno horæ momen Deus tanq̃ fulmen extinxit, quos patri expulit, quos populi tumultuantis de populat

populatus est furor, quos ferrum absumpsit, iratrucidauit, momordit inuidia, notauit infamia, quos filiarum & coniugum impudicitia dedecorauit, quos rebellium filiorum assiduè cruciat irreuerentia, contumacia, proteruitas. Hæc & mille alia vitæ nostræ incommoda, quibus tanquam inextricabilibus labyrinthis includimur, si perpenderis magno patientiæ prouentu ditaberis etiã. Lucretius in ij. de rerũ natura lib. nobis hoc genus consolationis ostendit.

Suaue mari in magno turbantibus æquore ventis,
E terra magnum alterius spectare periclum.
Per campos instructa sui sine parte pericli,
Suaue etiam belli certamina magna videre.
Non quia vexari quenquam est operosa voluptas,
Sed quibus ipse malis careas quia cernere suaue est.

Reuocato paulisper ad memoriam eos quos Deus varijs calamitatibus præteritis sæculis & nostra hac tempestate percussit, & proculdubio multos inuenies cum quibus nolis permutare fortunam. Silentio pretereamus Troianorum interitum, Pœnorum excidium, & ea quæ Hispania, quæ Græcia plorauit incendia. transiliamus etiam clades Gothorum, Longobardorum,

bardorum, Alanorum & Hunnorum, quas a-
lijs intulerunt, & ipsi ab alijs pertulerunt. A
alijs sæculis calamitatum exempla mendica
nil opus est, nostris abundamus, nostra nob
suppetunt, plusq; defleri possumus & conque
ri. Nostræ tempestatis breuiter percurram
nimbos, tonitrua, turbines, & fulmina. Dic
illorum comparatione nihil esse quod pateris
in lamētabili illa Constantinopolis illustri
simæ vrbis captiuitate, per quam Turcorum
res cœlo æquata est, quantum humani cruo
ris effusum sit, quot lachrimæ sparsæ, quo
eiulatus auditi, quot ad cœlum vsq; lament
peruenerint, quis enatrarit? Iurgia, cōtume-
as, stupra, illusiones, adulteria, incestus, male-
dicta, blasphemias, incēdia, rapinas illius ne
phandæ diei numerare quis posit? Tolerabi-
lior & longè minus acerba fuit illorum sors
qui trucidati mox perierunt, q̄ eorum qui e
tantis cladibus erepti, longis postea contume
lijs quasi diuturna morte consumpti sunt. Sed
quæ de Constantinopoli dicuntur, iam de to-
ta Thracia, de Macedonia, de Attica, Bœotia,
de Achaia, de Arcadia, de Thessalia, de Epiro
& de omni Grecia recitant. Quàm plurimos
vidi-

vidimus, & adhuc videmus ſplendido loco natos, qui ſolebant alijs imperare ad ſummam inopiam redactos, victum mendicare, coniugum & liberorum amiſsionem deflere, & ſitu ac ſqualore cōfectos, præbere in populis horrenda ſpectacula, Dei templa ſunt profanata, reliquiæ ſanctorum conculcatæ, Regales ac Imperatioriæ familiæ ludibrio habitæ, & deniq; tanta fortunę mutatio inſequuta eſt, quātam nemo hominū fieri vnquam poſſe exiſtimaſſet. Hæc & his ſimilia q̃ plurima contēplatu vtilia ſunt ægro animo, non vt (quod Lucretius inquit) aliena eſſe debeat grata vexatio, ſed quia dum eorum comparatione parua videntur eſſe quæ patimur, minus amarè vita tranſigitur. Rectè igitur, vt ait Plutarch., Solon dixit ſi omnes homines in vnum acervum ſua mala comportent, futurum vt malit vnuſquiſq; domum ſua reportare q̃ æqualem ab omnes fieri portionem.

Quòd amicorum obſequia & religioſorum orationes & conſilia patientiæ ſunt adminicula. Cap. XXVI.

Is addendum puto etiam quod longe tolerabili[...] incommoda. Quod scilic[...] eges quibuscum lamentar[...] sis, qui tibi assistant & le[...] qui te consolentur & iuuent, consolanti[...] ba charitatis officia cataplasmata qua[...] sunt & malagmata, quibus cum applic[...] tristitiæ in animo durata collectio emo[...] & præsenti mox remedio, vt experimur, [...] sat curarum acerbitas, dolorum atrocita[...] tiam, vt sæpè te moneo, vitæ Christi port[...] culam, quasi quotidianum animæ panem p[...] pinante memoria, in cibũ sumpseris & c[...] tationis assiduæ faucib⁹ ruminaueris, erit [...] tūrigo iugis refrigerij, & vitalis quidam [...] quor, quasi opobalsami die ac nocte stil[...] in animam. Habeto semper antè oculos p[...] onis Christi processum & ordinem, quom[...] rationis metas non egressus, seruauit in [...] actione decorum. Quanta in verbis grau[...] quanta modestia, quãta animo fortitudo, [...] ta constantia. Habeto semper in ore hæc [...] gmata, voranda hæc frequẽnter ad exorn[...] dam mentem catapotia. Habes etiã plures [...]

D[...]

Deum assiduè pro te orent, ex quorum numero & nos sumus, qui si vt optas non exaudimur memento quia nec Paulus Apostolus vas electionis, cum stimulum carnis rogaret à se to[llere], fuit exauditus. Sed ei dictum est, sufficit [ti]bi gratia mea, quia virtus in infirmitate pficitur. Legimus in sanctorum patrum historijs quosdam post impetratam per orationes sanitatem, cum iterum Deum rogassent vt si animæ salubrior esset ægritudo, iterum ægrotarent, mox ad priorem infirmitatem, tanquam ad vtiliorem animæ statum deuolutos. Perseuerabimus tamen orantes nec cessabimus, forsitan fuerit aliquis inter nos Deo gratus, & dignus cuius deprecationem accipiat Deus. Multum enim, vt Iacobus Apostolus inquit, valet oratio iusti assidua. Et sic si non sanitatem, patientiam saltem obtineas, recordatus multo esse melius atq; optabilius corpore ægrotare, q̃ animo. Helias, vt idẽ Iacob⁹ ait, homo erat similis nobis passibilis, & adeò passibilis, vt metu Iezabel mortẽ intẽtantis quadragenariã passus inediã, in Oreb Arabiæ mõte latuerit. Ipse igĩ q̃uis passibilis tamen orauit, & cœlum ꝑ tribus annis & mensibus sex

propter peccatum Achab clausum fuerat, mor
erumpente nimbo solutum est.

Digresio de Carmelitarum antiquis-
sima origine. Cap. XXVII.

Ic est ille Helias q primus cœlib
& monasticen seu solitoriam vit
instituit q monté Carmelũ vnd
nos & nomen & originẽ ducimu
miraculis & sãctimonia illustra
uit. Ipse, vt Regum testatur historia, sui ppos
imitatoré & duplicatæ virtutis hæredé reli
Heliseũ, pphetam qdem insigné magnis pro
digijs & singularis vitæ sanctitate mirabilem
& qui amborum vitã sequerentur, posteritat
vsq, ad aduẽtũ Christi ppagata fuere q plur
mi. Quo tẽpore q montem illum sanctũ inco
lebant, fidei Christianæ se addicentes, Chri
operarij sunt facti, & apostolis adiuncti, sum
mo manè, hoc est, dũ adhuc infás esset eccle
venerũt in vineã patris Euãgelici diei & e
põdus portaturi. At post q Christi mater Ma
ria fũcta est vita, ipsi sacellũ in eodẽ móte p
mi construxerũt, & q ab eis sumpsit exordium
mansit apud posteros eorũ cultus virginei cu
ra precipua. Ad hos Beatissimus pater Hilari

-ac anachoritarum illustrissimus, ad hos magnus Basili' Cęsariēsis episcop', ad hos diuus Hiero. & Eusebi', & alij plures litteris & sanctitate clarissimi ad quos eorū fama puenerat, magnis laboribus peruenerūt. Sūt etiam q Ioannem Baptistam cum eis habitasse crediderint, vt pote de quo scriptū est, q Christum esset in spiritu & virtute Heliæ præcessurus, & de quo Christus dixit, ipse est Helias. Et vt paucis expediā, erat tunc ille mons Christianis q Athenæ, q Academia, q Zenonis porticus fuit antè, philosophis. Post longa temporum curricula viuendi normā quam ab Alberto patriarcha Hierosolymitano lōgè antè Frāciscū & Dominicum acceperant ab Innocentio quarto summo pōtifice tandē approbari & apostolicę cōfirmationis authoritate fulciri missis Romā nuntijs impetrarunt. Cęterū qa sæpius Barbarorum incursionibus ora illa vastata est, vt nunc quoq; vastatur, coacti sunt locum in alto Carmeli vertice constructū relinquere & in occidentales plagas sancti huius montis & ecclesiæ pdictę nomē intulerūt. Nā Carmelitæ genitricis Dei Mariæ nūcupamur. Habes paucis nostri generis originem senio

venerabilem, loco insignem, authore autem firmam ac stabilem, habes ordinis longā posteritatem ecclesiæ authoritate munitam, Beatæ virginis titulo claram, patrocinio tutam. Sancti Heliæ mentio me nescio quomodo in hanc digressionem adduxit, quæ idcirco non fuerit inutilis, ꝙ plærosq; video gentis nostræ propter antiquitatem latere principiū, & cur Carmeli montis, & Beatæ Mariæ nomen vsurpemus prorsus ignorare. Constat autem in nobis verū esse quod Aristoteles dixit in problematibus. Ait enim historias recentiores & antiquissimas iniucundas videri. Has quidem, quia propter vetustatē persimiles fabulis iudicantur, Illas verò, quia propter nouitatem (cum in promptu sint omnibus) non habent maiestatem. Quæ autem medij sunt temporis, vt Romanę ꝙ medio modo se habeāt, plꝰ placere. Origo igitur nostra tam longè petita, patitur id vetustatis incommodum, & habet propterea apud male cernentes minus fidei, sed penes clarè intuentes plus dignitatis. Te igitur (vt ad propositum redeamus) tam multis & animi & fortunę (vt aiunt) bonis abundantem, decet hanc corporis aduersam valitudinem

tudinem cum omni æquanimitate perferre.

Testimonium ex Plinio quòd natura humana sit ærumnosa.
Cap. XXVIII.

CVm septimum naturalis historiæ Plinij librum euoluerem, inueni Capite quinquagesimo sententiam valitudinis tuæ morbo saluberrimam, nam cùm varia morborum exempla cõnumerat, ita inquit. Incertum ac fragilę nimirum est hoc munus, quod datur nobis, malignum verò & breue in his etiam quibus largissimè contingit, vniuersum vtiq; æui spacium intuentibus. Quid q; æstimatione nocturnæ qetis dimidio quisq; spacio vitæ suæ viuit. Pars æqua morti similis exigitur, aut pœnę, nisi contingat quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, nec senectę in pœnam viuacis, tot periculorũ genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votũ. Natura verò nihil hominibus breuitatę vitæ præstitit melius, hebescunt sensus, membra torquentur, præmoritur visus, auditus, incessus,

ſus, dentes etiam ac ciborum inſtrumenta, & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergò pro miraculo & id ſolitarium reperietur exēplum, Xenophilū Muſicum centum & quinq; annis vixiſſe ſine vllo corporis incommodo. At Hercule relictis omnibus per ſingulas mēbrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus certis peſtifer calor remeat horis, aut rigor neq; horis modò ſed diebus noctibuſq; ternis quaterniſve etiam toto anno, Hactenus Plinius. Quod addidiſſe volui vt reminiſcaris viri ſapientiſsimi ac minimè in hac parte ſuſpecti relatione, quæ ſit naturę noſtrę cōditio, & vt ad id ꝗ naturæ ratio poſcit, te vt ſapientem decet obſequentiſsimum ſemper exhibeas.

Ratio multiplicandorum morborum ac vitiorum. Cap. XXIX.

Voniā, admonēte nos Plinio, ſumus ad naturalium defectuū noſtri corporis mentionē adducti, pſequamur incœptum, & humanę vitę morbos nō inutili curioſitate narrem. His enim enumeratis intelliges penè

penè impoſsibile eſſe, hominem viuere ſine morbo. Nam corporis & animi valitudines id comune habent, ꝗ ſanitas in vtroq; vno modo attingitur. Virtus enim animi, & ſanitas corporis, in quadam temperie, hęc humorum, illa paſsionum, eſt ſita. Temperies autem medium quoddam eſt, at mediū vno modo attingitur, ſicut linea recta vno modo fit, flexa pluribus, & ſignū vno modo à ſagittario tangitur, pluribus autem non tangitur. Propterea, vt in ij. Ethicorum meminit Ariſtoteles, Pythagorici dixerunt malum ad infiniti, bonum ad finiti naturam attinere. Vna ergò temperie corpus benè valet, malè autem propè infinitis, quod ex ipſis vocabulis conſtat. Sanitas enim vno vocabulo exprimitur, at morbi nomina propè infinita ſortiuntur, adeò quotidie morborum numerus inualeſcit, vt Medici & quidem doctiſsimi atq; peritiſsimi in eis diſcernendis ambigui, falſa plærumq; pro veris accipiant. Sed de antiquis pauca è multis in medium afferamus.

De morbis humani corporis. Cap. XXX.

Pſoram,

oculis cæcitas,q̄ tantò lamentabilior est,quātò visus est præstantior. Oculus enim, vt in Methaphisca inquit Aristoteles, ad rerum scientiam plurimū confert.Nā longè pluresq̄ cæteri sensus rerū differentias nobis ostendit. Democritus tamen vt altius contemplaretur sibi oculos eruit, & sciendi desiderio maluit Tiresia esse q̄ Strabo. Sic enim teste Varrone nuncupatus est q̄dam, qui centū triginta q̄nq; milia passuum p̄uidebat,& ex Lilybæo Siciliæ p̄montorio numerum nauium exeuntem ex Carthaginis portu classe deprehēdebat.Oculi certè sicut plurimū p̄sunt corpori & scientię, ita plurimū nocēt cōscientię.Propterea dicitur in Psalmo: Auerte oculos meos ne videant vanitatem,& p̄pheta dicit,mortem per fenestram,id est,peccata per sensus ascendere. Lamech septimus ab Adam primus inter cœcos, qui per cœcitatem comisit homicidium. Nam Chaim occidit, monet à peccantibus naturæ integritatem nō esse accusandā.Ecce tū quoq; cùm recens erat mundus antè diluuium iā genus humanum morbus inuaserat. Lamech enim diu viuendo caliginem incurrerat. Surditas quoq; non paruo est hominibus incommodo

modo. Auditus enim, teste Aristotele, disciplinæ est sensus, & qui eo carent, disciplinam necapiunt, qui verò audiunt, etsi cœci sunt & discere & docere aptè possunt. Didymus cœcus vir litteratissimus, & sacræ scripturæ sacramenta doctissimus tempore Antonij abbatis floruit in Aegypto. Beda quoq; omni disciplina & in sacra lege apprimè eruditus cœcus fuit. Opisthotonus morbus est caput in scapulas inflectens. Emprosthotonus mentum pectori applicat. Spasmus neruorum contractio, quæ nonnunquã mortẽ inducit. Tetanus est colli rigor ita vt flecti non possit, qui id morbi patitur obstipus dicitur. Chiragra notum & tibi nimium familiare malum, maximum est dolor, paronychium Græci, nostri Reclinum vocant morbum, qui cutem circa vngues scindit. Condylomata dicunt per corpus tubercula. Pleuresi morbo acutissimo Græci à latere, nam πλευρά est latus, nostri à costa nomen indiderunt. Tormen & vermen duo ventris dolores perquàm similes, differentes tamen apud Medicos. Gibbus vitium tergi vt plurimum aliarũ quoq; partiũ, aliquando indè qui deformitatẽ hanc patitur gib-

gibberosus dicitur. Taceo rhagades, ficos seu mariscas atq; hæmorroides, qui morbi in secretissima sedis parte enascuntur in grauem hominum molestiam, & quasi in contemptum ac contumeliam. Rhagades fissuræ sunt, fici mariscæq; idem est vlcera sunt in quibus granula ficorum seminibus persimilia cernuntur. Hæmorrhoides fluxus est sanguinis. Veruca corpus exasperat, porrũq; vulgo appellatur cui similis est Næuus, sed naturalis est, & non sanatur, in eo nonnunq̃ pili succrescunt. Sciatici dicuntur quibus in coxendice seu in coxæ vertebra, quæ Scia dicitur, dolor inest & propterea claudicant. Varus is appellatur cui introrsum. Valgus cui extrorsum pedes retorquentur. Podagra pedũ est, sicut chiragra manuum dolor, nobilium virorũ morbus vt plurimum, de qua Ouidius in lib. de ponto.

Soluere nodosam nescit Medicina podagram.
Nec formidatis auxiliatur aquis.

Gemursa morbus est inter pedum digitos gemitum inducens quem morbum dicit Plinius ita in Italia restinctum, vt eius quoq; nomen nesciretur. Attæ dicuntur hi, qui debiles pedibus

pedibus plantas insistentes non ambulant, sed terrā prolatis non tamen eleuatis plantis verrunt. Claudusq; passus nō aperiat sed claudat. Loripes quasi loro seu compede impeditus incedit. Carbunculus pestiferum vlcus grauem dirāq; mortalibus luem cōminatur, Anthrax græcè vocatur. Furunculus qui q; in extremis semper partibus quasi fur noceat, appellatus est clauus, furunculo similis callus est durissimus quasi ferreus clauus pedib' aut alteri corporis membro infixus cruciat Panus tumor in inguinibus & alibi nonnunq; panniculaetiam appellatur. Parotis vlcus secundum aures caput infestans. Elephantiasis morbus cutem humanam cuti elephantis cum magna deformitate similē reddens. Lychæna græcè, mentagra latinè dicitur, q; à mento incipiens totum corpus furfure inficit. Impetigo scabies quæ cum impetu serpat, & quasi volet, volatica vulgo nuncupari solet. Lentigo macula est lenti persimilis. Alopecia est capitis depilatio sic appellata q; vulpi similem faciat, nam quod ἀλώπηξ græcè dicitur, vulpes latinè nominatur. Aqua intercus græcè hydrops dici sūt morbi non minus molesti q̄ deformis, & vt
 plu-

plurimum incurabilis est nomen. Ictericus, arquatus & morbus regius, tria sunt nomina morbi vnius, ἴκτερος græcè, galgulus, vt Plinius vel vt alij galbula est quæ auis est, crocea, & quoniam morbus hic similem colorem inducit, ab aue & ab arcu cœlesti nomen accepit, regius verò morbus appellatur, quoniam delitijs & regia dieta seu ragali victu curari dicitur. Paralysis neruorum est dissolutio tremorem inducens, & manus præcipuè reddens inutiles, tantò proteruior morbus quantò à latere minus potest, & membri magis necessarij vsum excludit. Videns enim natura creasse se hominem nudum, imbecillum, ac inopé manus excogitauit, vt hoc vno instrumento munimentorum quæ pecudibus dederat defectum suppleret eiq; sarciret. Lepra, quam Horatius malam scabiem vocat, morbus est infelicissimus propter quem volunt quidam Mosen suillæ carnis vsum Iudæis interdixisse, quòd suam gentem in hunc morbum natura pronam, talem cibum morbo huic cognatissimum nouerat. Sunt qui lepram elephantiam dicant. Nam Platina in vita Deusdedit summi pontificis dicit, leprosum ab elephan-

tæ morbo per hunc pontificem osculo sanatum, sed tales nodos soluere nõ puto præsentis esse negocij. Fanatici sunt quibus phantasmata q̃dam & variæ imaginũ illusiones apparent, propterea Fanaticus error hic morb⁹ vocatur, quo antiqui scriptores Herculem & Orestem laborasse commemorant. Phagedinæ dicuntur hulcera corrodentia. Vari qui & varioli vulgo cognominantur, pustulæ sunt cum febre nascentes, morbus vt plurimum puerilis. Cancer terrificus & insanabilis morbus altas ac plures agit radices, de quo Ouidi: Vtq; malum latè solet immedicabile Cancer Serpere & illæsas vitiatis addere partes. Huius speciem dicunt Cancrenam quę & Carcinoma, vomicaq; dicitur. De hoc morbo Plinius libro. vij. naturalis historiæ memorabile recitauit exemplũ, Dicit nanq; Phalerçum vel vt quidam volunt Pheræum, cùm in vomicæ morbo derelictus esset à Medicis, & propterea vitam pertæsus, mortem in acie quæreret, vulnerato pectore Medicinam inuenisse, & ab hoste curatum esse. Fecit itaq; sors q̃ artis industria nõ fecerat. Sacer ignis, pustulę sũt corpus adurentes. Febrium genera plurima sunt:

Sunt nanq; quottidianæ, continuæ, tertianæ, & Hemitriteus, quem volunt quidam esse tertianam, quæ ex duorum dierum spacio, duodecim horas tantum relinquit sanitatis. Veru id Medicorũ subtiliori iudicio relinquimus. Satis est nobis morborũ nomina percurrere, vt quot insidijs præmamur intelligas. Sunt quartanæ duplices simplicesq;. Febrem autem dicunt noxium ac putrefactum humorẽ clausis corporis poris exire non valentem. Apoplexia latinè dicitur Attonitio, subito sensum omnem motumq; recidit, nullis morbi præcedentibus signis, Ideòq; interpretatur subita percussio. Huic quoq; persimilis est, sed non adeò nocens epilepsia, latinè comitialis, vulgo caducus morbus appellatur. Vterq; morbus ex oppletione Ventriculorum cerebri fit, cùm vapores à stomacho mittuntur ad caput, qui vias quibus vitalis spiritus deriuatur in membra claudunt & impediunt. Spaticus est pauore, ac si dæmones occursantes videat, absterritus non potest loco consistere. Sunt etiam lunatici quorum vnum Christus sanasse dicitur. Hi certis lunæ temporibus seu id dæmon seu noxius humor vaporve efficiat magis ve-

xant

rantur. Tres hi morbi ſcilicet comitialis, Lunaticus, & ſpaticus affinitatem quandam habent, & eos nobis naſcentibus ingenerari volunt Mathematici, cùm luna fuerit malè collocata, quod an verum ſit, ille nouit qui ipſam lunam creauit & cœlos. Lethargus eſt, vt medici volũt in parte capitis poſteriore vbi memoriæ domicilium eſt Apoſtema ſeu vt latinè loquar recollectio q̃dam groſsior, memoriam hebetans, & eſt grauedo capitis obliuioſa, λήθη nanq; obliuio eſt. Linguæ quattuor ad loquendum ſunt impedimenta quattuor nominibus appellata. Balbus, cui lingua quaſi groſſior ſit impeditur. Bleſus, qui dum loquitur literam aliquam omittit ſicut de Demoſthene dicitur, qui dum iunior eſſet primam artis quam diſcebat ſcilicet Rhetoricæ litterã Rho videlicet proferre nõ poterat. Traulus eſt, cui in vnoquoq; verbo lingua multum luctatur. Opicus qui verba inculcat & ſubplantat. Vitiligo eſt quædam cutis maculatio deformis. Hiſciacus eſt qui nimium oſcitat. Oſcedo oris fœtor Raucedo vocis impedimentum. Cœleſtoma eſt cum reciſa vua quæ vulgo vuuladicitur vox quaſi in receſſu oris auditur. Tonſil-

læ sunt in faucibus & in vltimo palato glandulæ nonnunq̃ acri dolore hominem afficientes. Angina grauissimus acutissimusq; morbus in mortem nisi repente occurratur inducit, Synanche & parasynãche græcè dicitur, a fauces comprimens & cibi & vocis iter occludit. Synancia verò non est vt quidam putant morb⁹ anginę, sed magis locus vbi valles duæ conueniunt. Quibus guttur inflatur gutturosi, strumosiq; vocantur. Nonnunq; amisso loquendi vsu muti reddimur. Quo seu vitio, seu morbo nescio an alius magis contra naturam hominibus accidat. Vox nanq; ad exprimendos animi conceptus, vt Aristoteles in libro peri hermenias testatur, ad orandum, ad loquendum pro singulari dono à natura concessa est, sine cui⁹ vsu cùm neq; domestica neq; ciuilia negocia pertractentur, cõstare non potest humana societas. Propterea Iacobus Apostolus inquit, linguam modicum membrum est, sed magna exaltat. In parte pulmonis tabes pthisis, in toto pulmone pulmonaria vocatur. Asthmaticus est qui difficile respirat. Cordiacus verò qui cordiolo premitur, cuius multæ sunt species vt tremor, & constrictio, qua

quæ ipsam vitæ regiam obsidentes, vicinum hominiminant interitū. Phrenesis ex cordis vitio nasci putatur à quibusdam, ea si continuaest, insania fit, & tales mentis inopes aut mente capti nominantur. Hepatarius est cui malum est hepar. Lyenosus cui splen est molestus & latinè spleneticus vocatur. Nephretici sunt qui renum doloribus anguntur. Cruditas stomachi vndè plæraq; morborum genera demantur, est cùm stomachus facilè læditur & difficilè concoquit. Cœliaci seu ciliaci sunt, qui stomachi vitio, ventris ꝓfluuio dissoluunt, κοιλία enim venter dicitur. Fit colicus dolor in ventre sub cingulo, quo plærosq; vidimus acriter cruciari. Iliacus dolor qui ab aliquibus cordapisus dicitur, quantæ sit violentiæ, & atrocitatis, ab Andrea Bentiuolo antiq̄ nobilitatis ac magnificentiæ viro, ciue ac patritio optimo, & in sex decemuiratu collega tuo, potes intelligere. Calculi & stranguriæ morbus, cùm vrina guttatim vix emittit. Perniciosissimos audio, qui me & auo & patre priuauerunt, capitis dolores, & cùm totum, & cùm pars, q̄ est hemicranea, cùm scilicet media cranei, caluariæ pars dolet, cū cruditate stomachi,

cum inflammatione hepatis vsq; ad febre[m] quam, q sic consuescat vt non discedat ne[c] sentiatur, dicunt Ethicam. Diu perpessus su[m] dentium quoq; dolorem, & longum & acer bissimum penè vsq; ad rabiem pertuli. Na[m] cum Paulo Apostolo libēter gloriabor in i[n]firmitatibus meis, vt inhabitet in me virt[us] Christi. Est alius sordidior morbus qué Gr[æ]ci phthiriasim, nostri pedicularem, nuncupa[nt] cum scilicet in toto corpore pediculi scatu[r]unt, quo morbo Sylla ille maximus Roman[o]rum dictator, qui Marium, qui Iugurtham, Mithridatem, qui Romam domuit, est Puteo[lis] lis consumptus. Singulare spectaculum er[at] cernere tantum virum, tot victorijs clar[um] Imperatorem (modò dictaturæ maiestate, d[e]posita) inter pediculorum acies morientem quemadmodum solet enecatus serpens in[ter] formicarum plebem numerosam spectar[i] pueris. Sūt aliæ q̄ plurimæ ægritudines, & v[i]tæ nostræ miseriæ, quibus velimus, nolim[us] omnes subijcimur. Quod cernens Plinius [li.] xxvj. naturalis historiæ libro, recitatis mult[is] morborū generibus, sic inquit, Quid hoc e[sse] dicimus aut quas deorum iras? Parum en[im]

grat homini cætera morborum genera, cùm suprà trecentum essent, nisi etiam noua timerentur.

De quibusdam alijs humani generis infortunijs. Cap. XXXI.

Accidunt etiam vulnera, seu sponte illata, seu casu oblata. Accidit corporum, seu natura, seu aliter inducta debilitas, deformitas, mōstrositas, animi quoq; rusticitas, ignorantia, stoliditas, infamiæ etiam quas per licentiam obloquente vulgo vitare non possumus. Accedunt variæ hominum (quibuscũ viuimus) naturæ, praua ingenia, falsa iudicia, zelus, inuidia, suboriuntur suspitiones, principum indignationes, clientũ ingratitudines, amicorum calamitates, annonę caritates. Sæpè etiam surgunt bella externa, ciuilia, domestica, filiorum rebelliones & eorum quos fideles arbitramur, insidiæ, imposturę, dilationes, proditiones, fraudes, simultates, odia, temeritates, sinistri euẽtus, casus insperati, improuisæ clades, pestilẽtiæ, timores, anxietates, mors semper impendens, & in omni nostra actione

ac negotio fortuna prædominans, & deniq; nemo est qui non habeat de præterito quod doleat, de futuro quod timeat. Quis ista considerans non cupiat cum Paulo dissolui, & esse cum Christo? Propterea dicebat: Miser ego homo, quis me separabit de corpore mortis huius? Sunt & alij quidam seu morbi seu prodigia, quæ me vitam hanc formidare compellunt: Reperti sunt, quibus cùm dormirent, in stomachum serpentes introierunt. Quin & in nostris alijs serpẽtes enascuntur, quod qui fabulosum putat, legat Pherecydem philosophum, & poëtam clarissimũ, Pythagorę præceptorem copia serpentum è ventre erumpente quondam emortuum. Taceo ruinas tectorum: vidisti enim quot homines antè duos annos his Bononię vna turris oppresserit. Taceo incendia, fluminum inundationes, fulminum ictus, terrę motuum voragines, terrę hiatus, chasmata & fissuras, qbus nonnunq̃ integræ ciuitates absorbentur. Taceo bestiarũ impetus. Imbecillitatẽ nostrã sileo, q̃ tãta est vt vnius serpentis, etiã minimi, morsu moriamur. Mulier prægnans vna oscitatione sternutationeve, vno lucernæ extinctu solet abortire, Anacreõ

(vt

(vt Plinius author est) acino vuæ passæ, Fabius senator, in haustu lactis, vno pilo strãgulatus est. Nos inter tot insidias iter tutũ, inter tot miserias fœlicitatẽ, inter tot tristitias hilaritatem, inter tot hostes pacẽ, inter tot mortes vitam, & per q̃ longam nobis ꝓmittimus? Quæ nam est ista nostra stoliditas, q̃ nullo sermone minui, nullo exemplo cohiberi, nullis minis terreri, nullis flagellis castigari, nullo argumento vinci, nullo medicinæ genere cõpesci potest? Verè stulti & mente capti, & sine villa spe salutis phrenetici sumus, qui Deum vltorem scelerum credimus, & corãm eo ridentes, in omnem nequitiam turmatim irrũpimus. Hæc igitur hactenus dicta sunt, vt vitæ nostræ conditiones agnoscens, malorum tuorũ portiunculam, q̃ cum animæ sanitate, Deo sic distribuẽte, cõtingit, patienti' feras. Caput hoc Hesiodi poëtę grauissimi versu concludamus. πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν πλείη δὲ θάλασσα. quod sic verti potest, Plena malis tellus, plenę sunt æquoris vndæ.

Quòd homo naturaliter ærumnosus sit testimonium ex Plinio.
Cap. XXXII.

Ed ad conterendam magis app
titus nostri petulantiam, subij
hic principium septimi libri n
turalis historiæ Plinij, in quo
strorum corporum miserias o
nes breui oratione complexus est. Ait enim
de natura: Ante omnia vnũ animantiũ cũct
rum alienis velat opibus, cæteris varia teg
mẽta tribuit, testes, cortices, coria, spinas, vi
los, plumam, pennas, squammas, vellera, tr
cos etiam, arboresq; cortice interdum gemi
à frigoribus & calore tutata est, hominẽ tan
nudũ & in nuda humo natali die abijcit ad v
gitus statim & ploratum, nullumq; tot anim
lium aliud ad lachrymas, & has protinus vit
principio. At Hercule risus præcox illi & c
lerrimus antè quadragesimum diem nulli d
tur. Ab hoc lucis rudimento ꝙ ne feras quid
inter nos genitas, vincula excipiunt, & omn
membrorũ nexus. Atq; infeliciter natum
cet manibus pedibusq; deuinctis flens anim
cæteris imperaturum, & à supplicijs vitá a
spicatur. Vnam tantũ ob culpam quia natu
est. Heu dementiam ab his initijs existima
tium ad superbiam se genitos. Prima robor
sp

ſpes primumq; temporis munus quadrupedi ſimilem facit,quando homini inceſſus? quando firmum cibis os? q̃diu palpitans vertex? ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium,iam morbi tot atq; medicinæ tot contra mala excogitatæ,& hæ quoq; ſubindè nouitatibus victæ.Cætera ſentire naturã ſuã, alia pernicitatem vſurpare,alia præpetes volatus,alia vires,alia nare,hominem ſcire nihil ſine doctrina,non fari,non ingredi,non veſci, breuiterq; nõ aliud naturæ ſpõte q̃ flere. Itaq; multi extitere qui non naſci optimum cenſerent,aut q̃ ocyſsimè aboleri.Vni animantium luxus eſt datus,vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis ac per ſingula mẽbra. Vni ambitio,vni auaritia, vni immenſa viuendi cupido,vni ſuperſtitio, vni ſepulturæ cura, atq; etiam poſt ſe de futuræ,nulli vita fragilior,nulli rerum omnium libido maior,nulli pauor cõfuſior,nulli rabies acrior.Deniq; cætera animalia in ſuo genere propè degunt,cõgregari,videmus & ſtare cõtra diſsimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat,ſerpentium morſus non petit ſerpentes,nec maris quidem beluæ ac piſces niſi in diuerſa genera ſæuiunt.

At Hercule homini plura ex homine sunt ma-
la, sic Plinius.

Quòd non est reprehensibilis author ex multa au-thorum & maximè gentilium citatione: & cur homo nudus nasca-tur Cap.XXXIII.

Ed nec putes me, ꝙ confugiam ad gentilis hominis authoritatem, ideò redarguendum, Ait enim noster Augustinꝰ, Philosophi si qua fidei nostrę consentanea dixerūt, non solum formidanda non sunt, verùmetiam ab eis tanq̄ ab iniustis possessoribus in vsum nostrū conuertenda: Sed neq; vitio detur, ꝙ in hunc libellum nostrū aliena congesserimus, nā appetitus contumaciam restinguere nostrum est institutum, id seu nostris seu remedijs fiat alienis, qd ad ægrotum? De Chrysippo, cuius tantum fuit in Dialectica nomen, aiunt, ꝙ testimoniorū nube vteretur, & quibusdam suis opusculis totam Euripidis Medęam inseruit, Et Apollodorus Atheniensis de eo dixit: Si quis tollat de Chrysippi libris q̄ aliena sunt, charta ei vacua relinquetur. Plinianæ senten-

tiæ

...ā caustica vis inest, quam quia potest luxuriantem appetitum reprimere, tanq̃ pharmacum opportunum & fomentum salutare porrigimus. Ad id tamē ꝙ dicitur hominem nasci nudum, Aristoteles de generatione animaliū libro secundo respondit dicens. Homo nudo maxime omnium & intecto corpore nascitur, quoniam minimum in eo est terreni recremēti, quę causa facit, vt vngues q̃ minimos pro portione sortiatur.

Cur Deus floccipendat corpus, rationes naturales. Cap. XXXIIII.

Ecitatis tot morborum ac incōmodorum generibus, quibus humanum corpus afficitur, remanere potuit in corde tuo quidā noxiæ cogitationis aculeus, castigatæ conscientiæ permolestus. Videri enim potest, Deum nostri vel nullam vel certè partam rationē habuisse, quos tot calamitatibus & ærumnis exposuit, & sic nomen patris, quo illū in primis honoramus, amittet, si paternā curā & pietatē vel amisisse vel non habere probabitur. Vt igit̃ excludatur huius cogitationis im-

importunitas vicina præcipitio præter ratio
nes antedictas ad considerandam rerum natu
ram conuertamur, qua manifestè constet De
corporum nostrorum maiorem curam esse
debuisse. Quod si altius repetemus, audire n
p gea, nam non erit rei naturalis iniucun
narratio. Philosophi omnes in corpus & sp
ritum substantiam partiuntur. Corpus voca
quod videri, quod tangi, quod audiri, & al
sensibus percipi potest, spiritum verò quo
quasi inane sub sensum non venit. Sunt tam
& corpora quædam naturæ adeò tenuis & e
ilis vt videantur & appellentur spiritus,
vapores terrestres, ex quibus si imbibito c
lore solis elauantur, fiunt venti, tonitrua, c
metæ, stellæ cadentes, si vero intra terræ v
scera obturatis spiramentis occludantur, ter
motus exurgunt, fontes calefiunt, & qui ex
qua resoluuntur, ex qbus nubes, pluuiæ, gra
dines, & id genus alia procreantur. Item q
magiæ naturali dant operam, solent spirit
vocare partes subtiliores ex corporibus mi
tis, puta ex vino & huiusmodi alijs virtute
gnis & caloris emunctas, quin & in corporib
humanis puriores sanguinis partes, qui p a
tem

rias ad vegetanda membra perlabuntur, spi-
ritus vocantur à Medicis & eos trifariam di-
uiserunt, In naturales qui in hepate, in vitales
qui in corde, & in animales qui in cerebro ge-
nerantur. His ómnibus quáq; sunt corpora, ta-
men spiritus nomen est inditum, quòd singulari
priuilegio subtilitatis & actiuitatis excellant,
Spiritus tamen si more Stoicorum vim voca-
bulorum inspicimus, halitum significat, & ad
ventum extenditur, iuxta illud Psalmi, Ignis,
grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Su-
mitur & pro anima iuxta illud Spiritus & ani-
mæ iustorum, & item anima pro halitu. Plini-
us enim in libro naturalis historiæ dicit ani-
mæ, hoc ést, halitui Leonis inesse virus graue,
& vrsi pestilens, sed iam à corporeis ad incor-
porea transeamus. Anima vegetabilium quæ
nutriendi, crescendi, & generandi principium
est. Item anima brutorum quæ prædictis sen-
tiendi & mouendi vim superaddit, nec non &
animá rationalis, in qua prædicta duo animæ
genera sicut trigonum & tetragonum in pen-
tagóno continentur, spiritus sunt, & præser-
tim animá rationalis. Sunt & in aëre spiritus
quidam, iuxta Pauli Apostoli traditionem, nó

O est

est, inquit, nobis colluctatio aduersus carne & sanguinem, sed aduersus principes & pot states tenebrarum harum. Tenebras autem vo cat caliginosum hunc aërem, qui circumfusu & contiguus mari, per vicinitatem & confu sionem in aquarum naturam degenerat, v magis per tenebras, meridiani aëris regione intelligit, vbi regnum est ventorum, vbi nu bes & grandines & multa terrarũ incommod generant, illam enim lumine carere & semp tenebrosam esse physica ratione probatum es nam si (vt aiunt, & experimentum indicat) re flexio radiorum solidi corporis plana super ficie repercussorum caloris & luminis est cau sa, nullum erit in ea parte lumen quæ tantum terræ & maris verberatu seiuncta est. Sed iam proposito accommodetur oratio, in omni fer corpore vel verè spiritus est, vel quoddã aliu quod propter naturæ vicinitatem spiritus di citur, & id qdem est in omni re melius, vbiq pstantius. Quicquid enim est in re pręter spi ritũ spiritus cõparatione fex est, purgament est. Interroga empericos, cũ aqua ardens per i gnẽ educta est, quod ex vino restet nisi insulf liquor, & quasi quoddam corpus emortuum. Quid

Quid pluribus opus est? Quicquid per corporum naturá fieri dicitur, opus est spiritus latentis intrinsecus. Ab eo tanq̃ à fonte omnis operatio deriuatur, à corpore verò vt ab instrumento. Propterea rectè ab Aristotele dictum est, animam operationum vitalium esse principium. Quid mirum igitur si naturæ opifex Deus, qui corpora spiritibus animauit, qui figmentum nostrum cognoscit, qui scit, corpus nostrum esse puluerem, qui omnẽ nostram vitam animæ insculpsit, corpus paruipendit? Admirantur pueri pomi amœnitatẽ, quę est in cortice, tu verò piecto cortice, ꝗ subest seruas, in frumenti spicis contẽplamur sagacitatẽ naturæ mirabilẽ, granorũ ordinẽ, & dispositionẽ folliculorum, amictum aristarũ, vallum, & eximiam in toto illo opere venustatem. Attamen postmodum omni extrinseca pulchritudine contempta, spicas conterimus, & paleas ad ventum iactantes, ad solum granum curam extendimus, quod si Deus facit in homine quod tu sapienter facis in messe, miraris & damnas. Mirari potius debes hominum ignorantiam, temeritatem, audaciam, quòd se non agnoscant, quòd Deum

Deum incuſent, quòd iudicium eius non for
mident. Deus ſpiritus eſt vis cauſarum cœle
ſtium atq; terreſtrium in ſpiritus eſt, omn
corporea ſubſtantia ab incorporea gubernat
& regitur. Floccipendenda ergo & cõtemp
habenda ſunt corporea hæc membra; anim
verò omni cura excolẽdus. Supradictis omn
bus aſtipulatur Paulus, immò ſpiritus ſanct
in Paulo loquens, cùm inquit, Habemus th
ſaurum iſtum in vaſis fictilibus. Theſaurũ v
cat animam, vaſa fictilia ſunt membra, quo
incommoda animabus materia virtutum, a
petitus frænum, & ſpiritualis profectus occ
ſio. Omnes qui ad veram ſapientiam vel pe
uenerunt vel peruenire voluerunt, corpus n
comtempſerunt ſolum, verùm de induſtr
macerarunt. Prætereo ſanctos de quibus
manifeſtum. Venio ad Gentiles: Pythagor
à carnibus abſtinuere. Diogenes cum bacu
& pera mendicans, & diſcipulos mẽdicare d
cebat, in cuius contemptum (vt exiſtimo) d
ctum eſt à Chriſto, Nolite portare baculũ ne
peram, vt oſtenderet longè etiam minorem
Diogenes prædicaſſet corporis curam à no
bis habendam. Ipſe Epicurus quem aliæ Ph
loſophoru

losophorum scholæ quasi impudicum & de summo bono malè sentientem explodũt, cum ceteris lautius volebat, & genio (vt aiunt) indulgere, pane & caseo victitabat. Sacerdotes Aegypti in templis se claudentes pane, sale, & hyssopo vescebantur. Gymnosophistæ apud Indos (vt testis est Philostratus in vita Apollonij Tyranæi) se inedea extenuabant, somnum, & eum q̃ breuissimum in nuda humo capiebant, caloris & laborum ita patientes vt ferrei viderentur. De his Plinius in vij. naturalis historiæ libro de Indis loquens ita dicit. Philosophos eorum (quos Gymnosophistas vocant) constat ab exortu ad occasum perstare, contuentes solem immobilibus oculis, feruentibus arenis toto die alternis pedibus insistere. Socrates quarundam muliercularum (quas domi habebat) contumelias & opprobria, & omne genus iniuriarum sic ferebat, vt ab eis se meliorem fieri prædicaret. De eodẽ Socrate legimus (nisi mea me fallit memoria) apud A. Gellium quòd animæ corpus ita subegerat, patientiæ disciplina sic formarat, vt à vespera vsq; ad vesperam perdius & pernox, fixis in eundem locum semper oculis, & in

eiſdē veſtigijs perſiſteret, quaſi facto à co
pore mentis exceſſu. Seneca de corpore l
quens, aſperius, inquit, tractandum eſt, ne
nimo male pareat.

Quòd tota natura non conſiſtit in anima.
Cap. XXXV.

Ropter ea quæ de corporis vtil
tate diſſeruimus, putauerunt qui
dam, totam humanæ naturæ pf
ctionem in anima eſſe, corpus ve
rò quaſi thecam hominis, & ap
pendicem animi, nihil ad integritatem natu
ræ pertinere. Cui ſententiæ obuiant, non ſo
lum Peripatetici, ſed & Catholici, qui anima
ad corpora tanq̃ ad ſpeciei partē inclinari, &
deſtructo corpore hominem interire ac eſſ
deſinere dogmatizãt. Chriſtũ inſup in tridu
mortis (ꝑpter coporis & animæ ſeparationē)
hominem non fuiſſe, eſt Theologorum com
munis opinio, & in eo hallucinatum eſſe vo
lunt Petrum Lombardum, qui magiſter ſen
tentiarum appellatur, carnis reſurrectionem
prædicant, vt in natura integrata recipiat v
nuſquiſq; ſtipem eorum quæ geſsit in vita.

Qu

Quæ sint mortis causæ contra Philosophos & Mathematicos. Cap. XXXVI.

Ec de mortis necessitate cõqueri debet sapiens, tria enim sunt vitæ genera, quæ experiri vnum quemq; oportet. Primũ in mortali corpore, secundũ extra corpus, tertium rursus in corpore, cùm corruptibile induerit incorruptionem, & mortale exuerit mortalitatem. Hic est animarum circulus perfectus, cùm corpore dimissæ, rursus in antiqua sua membra, cõpleta periodo, remearint. Est alia (vt aiunt) moriendi necessitas, ꝙ videlicet ex contrarijs constamus elementis, quæ assiduè agendo ac patiendo inuicem corroduntur. Verùm hæc ratio (iudicio meo) breuitatẽ qdem vitę, mortalitatẽ verò animę nõ ostendit, cõstat enim diu stare nõ posse ꝙ assiduè defluit. At si nõ ex contrarijs elemẽtis sed ex vno tantum plasmaretur corpus, elementorum contrarietas ablata esset non tamen mortalitas. Corruptibile enim est corpus siue ex vno elemento constet siue ex pluribus, ipsa namq; elementa suapte natura morti & corru-

 ptioni

ptioni subiecta sunt. Non enim puto aërem solus esset in mundo, & ab aliorum element rum contrarietate liber, fore incorruptibile Aliam mortis necessitatem à numero anima rum propè infinito Platonici tradunt. Ai enim materiam tot corporibus simul gigne dis non sufficere, quot animæ sunt, fuerunt futuræ sunt, & propterea vt aliæ succedant o portere priores abscedere, & corporum suo materiam nouis animabus quasi domũ nou habitatoribus tradere, vt spirituum natural numerus impleatur. Velle igitur semper viu re (si vera hæc sunt) nihil aliud est q̃ materi am alijs animabus debitam plus æquo vel occupare, & futuris impedimento esse ne na scantur, quod q̃ improbum sit iudicemus no qui nondum nati essemus, nisi maiores nost iam decessissent. Tu ergò quicunq; es qui ma lè viuendo membra tenes in seruitute peccat memento corporis tui materiam expectari a anima fortasse meliori, cui quòd diu viuas in fertur iniuria, si eius creationi tuæ obscœn vitæ obstat longitudo. Constituit ergò secun dum hos Deus breues dies hominis, vt cert temporis curriculo omnium summa prode

anima

rimarũ. Ex pdictis inferri poteſt, ꝙ cõceſſum
eſt à philoſophis omnibus, materiam rerum
corruptibilium, non corrũpi, iuxta illud Na-
ſonis Pythagoreorum opinionem recitantis.

Non perit ex toto quicquam (mihi credite) mundo,
Sed variat, faciemq; nouat, naſciq; vocatur.

Appetit autem materia ſemper nouis exorna-
ri formis, forma materiæ dominari, & vbi vna
forma deſtituta eſt materia, ad eandem nunq̃
niſi in die iudicij, ad ſimilem verò non ſtatim
reuertitur. Poteſt tamen & ſtatim, hoc eſt, bre-
ui tempore reuocari, vt ſi corpus humanum
manducetur ab homine, ſicut apud Anthropo-
phagos mos eſt, tranſeunte enim cibi parte in
ſemen humanum, poteſt ex illa materiæ por-
tiuncula fieri embryo, & ad rationalis animæ
redire conſortium. Quod ſi curioſitas humana
quæſierit, quo pacto id fieri poſsit, vt eadem
materiæ pars, quæ in pluribus humanis cor-
poribus fuerit, in iudicio ſurgat, cum omni-
bus? nunq̃, cũ quo nam igitur? aiunt Theolo-
gi quidam cum primo reſurrecturam, & quod
eius defectu minus erit, in reliquis ſupplẽdum
à Deo. Quemadmodum enim panes multipli-
cauit in deſerto, poteſt materiam augere in iu-

 dicio,

dicio, ꝙ ſi tota vnius materia, fiat tota alterius, oporteret nouam alteri materiam dari, nec vt eccleſia docet propriæ carnis reſurrectio eſſet. Aſtronomi vitam cœlo metiuntur. Negat Epigenes centũ vigintiduos vitæ annos excedi poſſe. Beroſus centum ſeptemdecem. Reges Petoſyris & Necepſos aiunt poſſe in Italia contingere vitæ annos centum vigintiſex. Obſeruãdos annos climatericos monent Mathematici, hoc eſt ſcanſiles & gradarios & hi ſunt qui ex ſeptem & nouem numeris in vnum confluentibus ſurgunt, hi nanq; duo numeri (vt aiunt) decretorij ac malefici, & ad vitam ſuccidendã pollentes ſunt, & ppterea ſexageſimumtertium annũ ſæuum & peſtilentem dicunt, ꝙ nouies ſeptem & ſepties nouem eum numerum reddunt. Hæc aſtronomica ſuperſtitio, vt Tranquillus teſtis eſt, ipſum quoq; turbauit Auguſtum. Sed vt Plinius inquit in vij. lib. naturalis hiſtoriæ, cap. xlix. Artis ipſius Aſtronomię incõſtantia declarat quàm incerta res ſit. Recurramus nos ad Paulum Apoſtolum qui non cœli, ſed Dei arcanorũ eſt conſcius, & diſcamus ab eo ſtatutum eſſe omnibus hominibus ſemel mori.

Iob etiam audiamus dicentem, statuisti termi-
nos eius qui præteriri non poterunt. His
contenti causis inquirendis finē imponamus,
cum ista curiositas, est præcipitio vicina te-
meritas.

De causa breuis vitæ & mortis, & de annis anti-
quorum patrum. Cap. XXXVII.

NEc de breuitate vitæ dolendum nobis est, more Theophrasti, qui naturam visus est accusare, q cornicibus, ceruis ac elephantis longissimā vitā dederit, homini verò cui intererat, & cui maximè debebatur, in statuendo vitæ spatio vsq; ad suspitionem inuidię parca fuerit. Immò si Mosi credim⁹, naturæ opifex Deus in distributione vitæ tam liberalis fuit, vt homini potestatē fecerit nunq̃ moriendi: Sed qui perfectè credunt diuinijs eloquijs, & cum iustitia & pietate vitam degūt, præsentis exilij breuitate contempta, magis Deo gratias agūt, q homini cœlū apperuerit, q̃ naturā accusent quòd auara vitæ fuerit. Sed finge nullā homini cœlestiū bonorū spem relictā, q̃d de breuitate vitę dicēdū sit in principio libri de bello Iugurthę luculēto sermone

ne Crispus explanat. Falso, inquit, queritur de natura sua genus humanum, quod ætas imbecilla atq; breuis æui forte potius q̃ virtute regatur. Nam contrà reputando, neq; maius aliud, neq; præstabilius inuenies, magisq; naturæ industriam hominũ q̃ vim aut tempus deesse, sed dux atq; Imperator vitæ mortalium animus est, sic ille. Quod verò antè diluuij generalis egressum fuerit vitæ humanæ tanta prolixitas, neq; mirari, neq; illi seculo inuidere, neq; eam sibi optare quisquam debet. Erant illis quidem hominibus (vt Astronomi aiunt, & experimento constat Cœli proprietes, volunt nanq; Astronomi duos esse Zodiacos, vnum in nona sphæra, alterum in octaua, quod firmamentum vocant, & initio rerum ac temporum sic à Deo dispositos vt aries arieti, taurus tauro, geminis gemini iungerentur, & amborum coëuntibus in vnum viribus fortiro in terris fiebat influxus, vndè & herbas tunc salubriores, & fruct⁹ terrę meliores & longiores animantiũ vitas fuisse non dubium, postq̃ soluta per motum societate ab inuicẽ discesserunt totus inferior mundus ægrotauit. Superaddunt Theologi primum parentem filios & ne-

& nepotes talib' disciplinis imbuisse, vt quod &c.iie, quod noxium vitæ esset, per se vnusquisq; cognosceret. Addunt & terræ vliginẽ mac synceram, frugibus suppeditasse alimentum melius & vberius, quæ post diluuiũ salsedine maris imbibita debilior fuit. Et Deũ ideircò vetuisse ne. Adã de ligno quod vitę dicebatur q̃a vitæ producẽdæ vim habebat, iterum degustaret, ne prolongaret simul cum vita miserias. Debuisse autem potius illos q̃ nos tam diu in vita esse sic probant, quòd videlicet nulla p̃decessorum inuenta, nullas artes, nullas scient. as tunc habentes oportebat lõgis experimentis ea perdiscere, quæ nos ex aliorum scriptis, & ex maiorum nostrorum lucubrationibus facilè & compendiosè docemur. Reducta est tandẽ communis vitæ humanæ summa, teste Dauid in psalmis, ad annos septuaginta, & in eodem adhuc statu perseuerat.

De annis hominum antè diluuium. contra Plinium. Cap. XXXVIII.

Ex his patet illos primi sęculi annos fuisse nostris pares vel paulò minores, tãtò scilicet, quãtò lunaris solari est breuior. Daui-

uid enim de annis loquens à suæ gentis more qui descendit à Moyse non recessit.Plinius in vij.naturalis historiæ lib. cap.xlviij.sic de annis inquit. Annum alij æstate vnum terminabant,alterũ hyeme. Alij quadrupertitis temporibus,vt Arcades, quorum anni trimestres fuere.Quidam lunæ senio,vt Aegyptij: Itaq; apud eos aliqui singula annorum milia vixisse produntur, sic Plinius. Quibus verbis ostendit se putare annos qui primis patrib' tribuuntur fuisse menses.Verùm hęc existimatio per se satis exploditur.Longè enim plus nos veueremus q̃ illa mundi adhuc recentis antiquitas,nam centum annis,mille ducenti menses includuntur, qui numerus annorum nulli illorum adscribitur.Sed quod euidentius argumentum esse potest aduersus eos qui annos Hebręorum menses dicunt,q̃ ipse Moyses qui dicit,vixit autẽ Malalehel sexaginta quinq; annis,& genuit Iared. Certè si annos ꝑ mensibus accipit: Malalehel quinq; annos & totidem menses natus genuisset, quodvt Persius inquit.Non sani esse hominis non sanus iuret Orestes.Sed de his transeuntur hæc dicta sunt.

Quòd

Quòd vita humana non sit breuiata. Cap. XXXIX.

Essat insuper illorum opinio qui dicunt vitam humanam esse breuiatam. Nam tempore Dauid, idē quod modò est, spacium vitæ fuit, quomodo dices indies vitam breuiari? Et quidem inter Dauid & nostram hanc ætatem annorū duo milia quinquaginta & eo amplius intercesserunt, quo temporū cursu longissimo manifesta vitę breuiatio facta esset. Quòd si dicas vsq; ad centesimū annū & amplius illis tēporibus quosdē subuixisse, respondebo & posteriorib' sæculis idem contigisse & nunc quoq; cōtingere. Argantonius rex Tartessiorū cl. Cinyras rex Cypriorū. clx. Epimenides. clvij. Gorgias Sicul'. cviij. vel vt Pausanias inquit. cl. M. Valerius Coruinus centum. Terentia Ciceronis. cvij. vixit annos. Sub Tito & Vespasiano, sicut Plinius meminit in. vij. natu. hist. censu per Italiam agitato viri. cxx. annos nati Parmæ tres reperti sunt. Brixelli. cxxv. vn'. Itē Parmę. cxxx. annorū reperti duo, in Valeiacio oppido Placētino. c. & x. anno-

annorum sex. Ioannnes quidam Caroli Magni Romanorum Imperatoris armiger vit longitudine par Nestori tercentum annos v xisse perhibetur. Ex quib⁹ verisimile satis e quod Petrus Aponensis rationem syderale sequens in conciliatore dicit, vitam humana modò breuiari, modò produci pro vario cur & dispositione cœlorum. Patet etiam van esse quod Epigenes & Beros⁹, Petosyris & N cepsos & alij Mathematici de terminis vit tradiderunt. Non ergò de spacio vitæ nostr dolendum, sed omninò curandum, ne frust viuamus. Phocylides dicit, vitam esse troch est autem trochus reuolutio, rota, cursus, cui finis certus, sed quando incertum. Propterea Christo dictum: Vigilate itaq; quia nesci diem neq; horam.

Quòd ægritudo præseruat à multis flagitijs. Cap. XL.

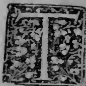
EST aliud quoddam infirmitatib priuilegium singulare, quod in liberis ciuitatib⁹ licet aduertere, vbi vt plurimũ factiones sunt, & contentio est inter ciues de potentia

entia & de honore ac præsidentia, dum enim quisq; clientelas habet, & suos tueri, ac extollere nititur, cũ magno conscientiæ detrimento multum laborum, multum periculorum frequéter suscipimus, & pedetentim in angustias pellimur, à quibus explicari ac expediri postmodum, vel impossibile est vel certè difficile. Atq; benè valet & ab huiusmodi se officijs continet ignauus, segnis, stolidus putatur, sed qui morbo impediente detinetur, malarũ operarum conscientiæ non ponit offendiculũ, & apud omnes in promptu habet excusationem, viuit sibi, Sanos autem sibi viuere non licet, vnoquoq; in sui fauorem illud Platonicum vsurpante: Non solum nobis nati sumus, sed ortus nostri, partẽ patria, partẽ amici sibi vendicant. Quot putas reperiri posse qui mallent se morbo vel grauissimo tunc detentos fuisse, cum aliqua illa Bononiæ negocia tractauerunt, aut cùm illis amicis fauerunt, vnde postmodum seditiones exortæ, tumultus excitati, manus consertæ sunt, ac excidia & incendia subsecuta? Cum Lucius Catilina, cùm Grachi duo, cùm Iulius Cæsar ceciderunt, optassent ægritudine impediti ab incœpto nefando

fando

fando prohibiti fuiſſe. Aegritudines igitur ſi à quibuſdam virtutum officijs tardant, innumeris tamen quæ facturi incurſuri eſ ramus, delictis periculiſq; nos liberant.

Quòd ex aduerſitatibus naſcatur iocunditas ſpirituails. Cap. XLI.

Tranſeamus ad ſpiritualia tem pora Pauli Apoſtoli, hoc eſt ſpirituales fructus animæ be valentis, palato dulciſsimos: Se gradiamur ea via quam ipſe mõ ſtrauit, ne nouam adorti fortaſſe fallamur, ſe quò melius percipere poſsis, prius ſententia vnã Platonicorũ euoluam. Aiunt enim Plato nici duplicem eſſe virtutem, vnam purgatori animi, alterã verò animi purgati, prima cu vitijs adhuc pugnat, altera domito iam vitio rũ exercitu, compoſitiſq; regni ſui rebus, pa cifice ſine vlla rebellione gubernat. Prima a mat, vt appetitũ ſubijciat rationi, & vt peſsi mum hoc ꝙ intra nos inter rationẽ & appetitũ gerit bellũ, excludat, Peſsimũ inꝗ, nã externa bella, mala qdem ſunt, ciuilia peiora, domeſti ca peſsima, quæ verò intra nos geruntur inte- ſtina,

... ntò sunt peiora, quantò animæ q̃ corporis est peior interitus. Virtus purgatoria graditur per spineta, per loca arida, inuia, & aquosa, per caua vallium, per ardua montium, difficilicet itinere, quod, vt Prodicus inquit, Herculi virtus ostendit, ad gloriam. Prodico Pythagoras concordauit, Græcam vocalem y à Palamede vel Simonide inuentam (nam de authore dubitatur) interpretans sinistrum ramum, quia in imo latior, in summo angustior, vbiq; planior, & ascensu facilior, vitijs dedit. Dextrũ verò virtuti, quia longus & arduus de radice, primum surgit angustus, ascendendo expandit, & instar palmæ tantò spissior, quãtò sublimior in latam planiciem cacumen extendit. Prima pars rami dextri est purgatoria, & summitas illa plana Purgati animi virtus est typum gerens Christi, qui dixit, Venite ad me omnes qui laboratis & fessi estis, & ego reficiã vos. Victa difficultate pręambula, id est, perturbationibus sedatis, tum demum cum ratione regnat virtus. Tunc ex virtute quasi ex vite benè repastinata, & arbusto suo alligata, prodeunt hi fructus, quibus mens ipsa nutritur & viget, apes imitata, quæ eodem melle quod

procreant, viuunt, anima est tellus, arbus
appetitus, vitis est virtus. Notandum aute
per virtutes non habitus ociosos, & sine o
ribus mortuos, qui arbori infœcundæ sunt
miles, sed iugi exercitatione fructiferos co
mendat Apostol', & in Euangelio dixit Cl
stus, ignem veni mittere in terrã, & quid v
nisi vt ardeat?

Quòd debuit esse naturarum varietas, ad o-
stendendam Dei sapientiam.
Cap. XLII.

Emini me lib. ij. cap. iiij. cum
complexionibus ageremus
tasse Plotinum dicentem ad d
corem vniuersi non parum fac
re, immò & necessariam esse re
varietatem, placet suasioni huic ratiuncula
addere patientiæ profectui satis accommod
tam. Sumitur autem hæc ratio ab ostenden
arte summi opificis, & est huiusmodi, si pict
vnicolorem faciat parietem, quanq̃ color is
& precio charissimus & specie amœnissim
vt purpurissus, putares ne tu id esse consum
mati opus artificis? Non putaret hoc Appel
les

...tes, non Zeusis, non Pharrhasius, putaret for-
...ipse Cleophantus & aliquis eorum pictorum,
...quarte nondũ perfecta, monochromata pin-
...xerant. At qui exactissimè artẽ adepti volunt
...absolutissimè pingere & penicillo naturã æ-
...mulari, vt Protogenes qui in ducendis lineis
...cum Appelle certauit, non colorem vnum tã-
...tum adhibent, sed minio armenio, Cinabari,
Crysocolla, indico Sandaraca, purpura, cocco,
...lapide, hyacintho, balausto, & alijs id genus,
quasdã arbitratu suo figuras facient, & quas-
dam veras certam rem exprimentes quas Ico-
nas vocant exarantes, ibunt in infinitam rerũ
varietatem. Pictor imagines tantum pingit,
Deus res ipsas creat, in cuius mente cunctarũ
rerũ & factarũ & faciendarum imagines atq;
ideæ sunt. Nec tibi nouum videatur quod au-
dies. Quot in mente diuina sunt ideæ, tot nec
plures possunt gigni à Deo naturę, finge enim
plures gigni, sequet eas factas quasi ab igno-
rante, faber nanq; qui clauum excudit cuius
in mente speciem non habuit, certè quasi dor-
miens, & ignorans fecit, at idea est species &
ratio mentalis, rei faciundæ naturam osten-
dẽs. An verò res creatæ tot numero sunt quot

P 3 ideæ,

ideæ, ſcire quis poſsit niſi ipſe qui fecit? N
decuit igitur vnum effectum fluere ab artific
cuius opus immenſæ ſignũ eſt ſapientiæ. E
ſe autem Deum Ariſtoteles ſentit animal a
ternum à quo deriuatur eſſe & viuere, his cla
rius, his obſcurius. Huius imago viſibilis e
ipſe mundus, ſi enim ſeruata ſubſtantia mund
quantitatem abſtuleris, remanebit quædam
rerum ſine magnitudine immenſa congeries
cuius magnitudo erit bonitas inſerta ſubſtan
tiæ. Ad oſtendendam igitur ſapientiam tant
artificis factus eſt mundus, & in mundo om
nia, & inter omnia nos homines, loco ſatis di
gno conſtituti, hoc eſt, in angulo hemiſpheri
orum, vbi duo parietes diuerſi temporalium
ſcilicet & æternorum miro artificio coniun
guntur. De iſta creaturarũ multiplicitate Pau
lus ad Corynthios ſcribit dicens, Non omni
caro eadem caro, ſed alia hominum, alia pe
corum. Et quæ eſt in naturis, eadem eſt in do
nis diuerſitas. In Abel nanq; claruit iuſtitia
Pietas in Enoch, in Noë longanimitas, Reli
gio in Melchiſedech, fides in Abraham, in Ia
cob fœcunditas, in Ioſeph pudicitia, in Sam
ſone fortitudo, in Dauid prophetia, in Salo
mone

...ne sapientia, in Absalone forma, in Petro ...dulitas, in Paulo constantia, in Ioanne sci-...tia, & vt in prædicta epistola Paulus inquit, ...isiones verò gratiarum sunt, idem autem ...piritus, & diuisiones ministrationum sunt, i-...dem autem Dominus, & diuisiones operatio-...num sunt, idem autem Deus, qui operatur om-...nia in omnibus. Et paulò infrà; Hæc autẽ om-...nia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens ...singulis prout vult. In hoc vltimo verbo ob-...struitur os nostræ temeritati, quod enim no-...bis constat Deum velle, persuasi id non posse ...nisi bonum esse debemus humiliter & reuerẽ-...ter ferre.

Quòd mundus est quoddam spectaculum nobis à Deo exhibitum, quo inuitamur ad patienter ferendum omnes aduersitates Cap. XLIII.

SApientia ergò diuina tot rerum exhibitura spectaculũ quosdam naturas condidit, q̃ spectarentur tantum vt inanimata, quædam etiam animata ratione carentia,

Quasdam vt & spectarentur atq; spectarent vt homines & angelos, qui mundũ hunc qua quoddam theatrum mirabilium rerum refertissimum videntes, dum opera admirantur opificem prædicant: Quorum vnus erat qui dicebat, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius enunciat firmamentũ. Item, consideraui opera tua & expaui. Item, delectasti me domine in factura tua & in operibus manuum tuarum exultabo. Eat nunc, & pro re mirabili ostendat Callicratides ex ebore formicas, & alia tam parua animalia vt partes eorum vix oculis cerni possint, afferat Myrmecides quadrigam eburneam quam musca alis integat, recitet Cicero pro miraculo Iliada Homeri scriptam in membranis tam paruo volumine vt nuce includeretur. Fecerit Aristides Thebanus pictor tabulam quam centum talẽtis licitat' est Attalus, emerit Timomachi duas tabulas octoginta talentis Cæsar dictator, Cnidiã Venerẽ tota Græcia inclytam Praxiteles fecerit: Demetrius expugnator Rhodo pepercerit ne Protogenis tabulam concremaret, Iouem Olympium Phidias, Capitolinum & Ephesiam Dianam Mẽtor exculpserit. Hęc homi-

homines olim mirabantur, & ad quinquennalia Græciæ certamē afferebant, celebritatē famæ & immortalitatem nominis aucupantes. Deus hoc totum quod cernis quod etiam non cernis fabrefecit, oculos dedit vt videas, mentem vt cognoscas, qua laude, quo honore dignus est opifex, pars prima tanti spectaculi? Sunt ista mortalia, corporea, terrena, si hæc bene spectaueris & opificē spectando pia mēte volueris, oculis tuis æterna subijciet, quæ cum tanta animi voluptate spectabis, vt ab eis diuelli nunq̄ possis, si verò hanc primam partem stultè & infantiliter spectaueris, tanq̄ indignus q immortalia videas, excluderis. Propterea scriptum est de virginibus fatuis, ꝙ dū irent oleum emere, clausa est ianua, & clamātibus, Domine, domine, aperi nobis, responsum est, Amen dico vobis nescio vos. Exclusæ sunt quia se ac alia malè spectauerunt, nec in se & in alijs Deum cognouerant. Vade ergò & gaude, te in sortem ministerij huius ascitum à Deo, & fer æquo animo vitæ molestias, vt transire possis ad diuinarum rerum cœleste spectaculum.

Comparatione rerum inæqualium probat, meliorem esse vitam sanctam cum aduersis, quàm vitam felicem cum vitijs. Cap. XLIIII.

Liud est quod tecũ volo percurrere, vt ad diuinam sapientiam magis intentus eius te bonitati credas securius. Empedocles authorest, licet id sibi vsurpet Aristote. quatuor esse mortalium rerum semina primitiua, quæ nuncupamus elementa: Ignem, Aërem, Aquam & Terram. Hæc ita contraria sunt vt etiam conueniant, sic colligata sunt, vt anuli quatuor inuicẽ complexi. Ignis quod defecatissimum est elementum, per siccitatem terræ connexus est, per frigiditatem terra aquæ, per humiditatem Aqua aëri, per caliditatem Aër igni. Quatuor istæ primæ qualitates, Caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, ita coniugatæ sunt in elementis, vt quælibet earum bis repetita cõbinationes quatuor reddant. Quod si quæras quæ combinationum istarum præstantior? respondebo videri eam quæ in nobilissimo elemento sit posita, hoc

hoc est siccitas & caliditas quæ est in igne. Si verò vtra istarum qualitatum sit nobilior queras? non erit absurdũ caliditati dare principatum, quòd eam primum elementum etsi communicat, neq; enim propriam habet, non nisi, tamen aëri secundo sibi in dignitate communicat, siccitatem verò & terra participat. Videtur enim iure nobilius id quod in secundum, q̃ id quod in quartum, à primo diffunditur. Nam meliora melioribus natura coniungit. Vides igitur vt hæc miro modo sibi cohærent & incomparabili artificio colligentur, hoc quidem viderunt philosophi, at aliam reum coniugationem non viderunt, quam volo (si placet) paucis explicemus. Quatuor in vniuerso genera sunt vitæ, mundana, infernalis, purgatoria, cœlestis. Hoc est mũdana ad cœlestẽ, ꝙ terra ad ignẽ. Sicut enim terrę siccitatem & frigiditatẽ damus, mundanę attribuimus ꝑ frigiditate immũdiciã, ꝑ siccitate lętitiã. Qui enim secundum mundi ritum vitam ducunt, hi sunt de quibus dicitur: Tenent tympanũ & citharã, ducũt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendũt. In quibus verbis vir sapiẽs cũ immũdicia lętitiã expressit, nõ enim ad in-

ferna

ferna descendere dici possent, nisi essent vitijs inuoluti. Cœlesti vitæ damus cum sanctitate lætitiam. In purgatoriam verò (quæ est vitæ cœlesti quod est aër igni) sanctitatē à cœlesti deriuamus, eamq; tristitiæ copulamus, q tristari oporteat q torquentur. Infernali autem quę omnino à cęlesti sicut aqua ab igni diuersa est, attributa est immundicies coniuncta tristitiæ. Sunt igitur tot qualitatum combinationes in quattuor his vitis, quot & in elementis. Verum illæ corporeæ, istæ spirituales, quæ sunt sanctitas & lætitia, sanctitas & tristitia, immundicia tristitia, lætitia immundicia. Sed restat dubitationi respōdere. Videor enim infernalem vitam mundanæ præponere, cùm illam aquę confero, & istam terræ. Dicimus hoc ideò nos fecisse quòd sicut aqua est tellure subtilior ac immaterialior, sic & infernalis vita iam terrenis defuncta corporibus quatenus defecatior, eatenus videri posit esse præstantior. Quòd si contendas meliorem omninò esse mundanam vitam, respondebo & terram in multis aquæ præferendam. Sed age hęc prætermittamus, sequamur ea quæ plus habēt euidentiæ, & minus audaciæ, plus vtilitatis, & minus

minus ambitionis. Mundana ergò vita cũ cœlesti communem habet lætitiam. At infernalis aquæ comparata cum cœlesti habet, sicut cum igne aqua, nullum commercium, est enim tristis & sordida. At cœlestis læta & sancta. Purgatoria verò aëri collata, quia sancta est & tristis, infernali assimilata est in tristitia, in sanctitate cœlesti. Si ergò quis quærat quæ istarum combinationum sit potior, nonne respondebitur cum sanctitate præstare lætitiã? Quid enim his melius excogitare potest? Si verò quæratur quæ duarum qualitatum, sanctitatis scilicet & lætitiæ præferenda sit, respondebimus, eadem ratione præponendam esse lętitiæ sanctitatem, qua siccitati caliditatem paulò antè prætulimus, ꝙ videlicet sanctitas est id in quo secundum primo, præstabilius optimo coniũgatur. Nam purgatoria quæ præcellit mundanam, cœlesti in sanctitate cõiuncta est. Quorsum hæc putas altius repetita? Nempè vt ex rebus naturalibus ostenderẽ longè præstantius esse cum sanctitate tristari, more illorum qui degunt in purgatorio, q̃ inter sordes & inopiam more suũ exultare, quorum vita est in cœno volutari. Aegrotantium

verò

verò vita vt est omnium sanctorum commune iudicium, si benè (vt debent) ægritudines ferant, non mundana vita est, sed purgatoria, si purgatione indigent, sin autem non egent, id ægrotante tutela est virtutũ, proximo ad sanctitatem hortamentũ, vtriq; meritorum augmentum. Vide iam vbi sis, eò enim ratiocinando deductus es, vt tibi necessariò fatendum sit, longè meliùs esse pœnas ferre cũ sanctitate, q̃ in vitæ turpitudine lætari. Sed paulisper ad elementorum speculationem redeamus. Ignis supernè vbi defecatur est defecatior, vbi aërem circuit, in aërem degenerat, aër vbi ignem contingit, est rarior & clarior, vbi aquę committitur, densior, obscurior, nebulis enim & vaporib⁹ affect⁹ imbibit alienę naturę cõtagium. Aqua vbi terrę vicina est, terrestriòr est, vbi magis distat, purgatior, limpidior: terra q̃ aquis abluit, mundior, vt arena q̃ terra est diluta. Inferiora igitur ea parte qua superiora cõtingunt meliora sunt. Purgatorij ergò vita (q̃ secũdo gradu est à cœlesti) ea parte qua cœlesti appropinquat est melior, appropinquat autem p sanctitatem. Quòd si tantum conari & pficere posses, vt haberes cũ sanctitate lętiti-

letitiam, more Apostolorum, de quibus scriptum est: Ibant Apostoli gaudentes à cõspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, iam purgatoria vita transiret in cœlestem, essetq; homo non terrenus, sed cœlestis cum Apostolo, iam non tu viueres, sed viueret in te Christus. Laborandũ igitur quoad fieri potest, vt in hoc vitæ breuis purgatorio viuere sanctè iucundeq; valeas. Quod si faceres, iam beatitudini vicinus cœlestem in terris vitam inciperes. Et sicut aër igni contiguus parum ab ignis natura seiungitur, sic homo patiens & gaudens videtur in angelorum transisse consortium. Hinc Paulus dicebat: Nostra autem conuersatio est in cœlo. Et alios exhortatur clamans: Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram, quæ sursum sunt sapite. Et in Psalmo dicitur, Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

Quòd tolerantia aduersitatum facit breuiorem transitum ad paradisum. Cap. XLV.

Audi

Vdi (precor) & aliquid insipientiæ meæ sustine. Si dicat tibi Deus vbi triginta annos in hac vita & totidem post mortẽ in purgatorio egeris, protinus in cœlum admitteris. Dic sodes si cœli gaudia rectè æstimaueris, nonne longè magis esset votis expetendum vt purgatorij tempus cũ vitæ spacio quæ non nisi breuis esse potest, simul excurreret, & vtrumq; vita scilicet & purgatio vna eademq; periodo finẽ acciperet, quò cœli mox consors fieres, q̃ vitã quę non nisi laboriosa & ærumnosa esse potest, maioribus iterum cruciatibus destinari, & à cœli desiderio tam diu fraudari? Via ad bonum quantò compendiosior, tantò optabilior, quia melior. Habes igitur præcipua Dei liberalitate munus hoc magnum & singulare, quod multis precibus impetrandum, quod magno esset pretio emendum, ꝙ videlicet si æquo animo fers viuis simul & purgaris. Vtere igitur tanto Dei beneficio, nec sinas occasionem hanc tantam euolare. Ferunt enim Fortunam duas habere comites, occasionẽ & pœnitẽtiã, & cùm ad quẽq; venerit, offerre primum occasionem, eam cùm oblata

oblata est non arripienti, relinquere pœnitentiam, quam Græci dicunt μετανοίαν. Quo datur intelligi occasionem semper esse vel quærendam vel expectandam, & qui inuentam vel apertam neglexerit, solitū pœnitere. Patrande ergò tam præclari ac salutaris negocij opportunitatem amplexare, & ꝙ eam tibi obtulerit, Deo gratias age. Nā si sic egeris ista corporis tui terra, quasi opportunos imbres accipiens, & coloni versata ligonibus, quò magis vexabitur, tantò vberiores afferet fructus. Et tandem disces non illusum te à Domino, sed ad petram, hoc est, ad Christum vt sordes excuterentur allisum, & mox vt viuere hîc desieris, sine vllo moræ intersti-tio in cœlo renasceris, & simul erit & purgatorio & vitæ satisfactum.

CAPITA TERTII LIBRI
de patienta.

BAP

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE THEOLOGI, DE PATIENTIA, Liber Tertius.

Quatuor virtutes plurimum valere ad tolerantiam. Cap. I.

ET quoniam hominem natura fragilem tot morbis expositum, tot malis obiectum, difficile est non frangi, vel nõ inflecti, necessariũ arbitror te admonere, vt quatuor precipuè virtutibus munire te studeas, quarum præsidio vim omnem flagellorũ facilius feras. Hæ sunt, quas libro primo pollicebamur: Fides, spes, perseuerantia, & longanimitas. Istæ tanq; quasi fulcra quædã columnæq; firmissimæ patientiæ sustinent ædificium. Et quanq̃ suprà dixerimus cathaphractum esse oportere, qui velit cum diabolo pugnare, tamen & plærisq; sufficit ad victoriam leuis armatura. Pittacus Mitylenæus vnus ex septem Sapientibus, cùm de agri cuiusdam possessione inte

Athenienſes & Mitylenæos armis certare
ipſe cum Phrymone Athenienſium Duce,
Pancratiaſtes & Olympionices fuerat, ſin
lari certamine pugnare inſtituit. Rete ig
clypeo tegens Phrymoné inuoluit,& eum
teremit.Dauid adhuc adoleſcentulus ſtetit
tra gigantem loricatum,ocreatum,galeat
clypeatū, & haſtile haſtæ eius erat quaſi lic
torium texentium,ipſum autem ferrum ha
eius ſexcentos ſiclos habebat ferri. Dauid
culo paſtorali armatus & funda gigantem
expauit,& vicit. Dic & tu diabolo, quod
Dauid dixit Allophylo:Tu venis ad me c
gladio & haſta & clypeo, ego autem venio
te in nomine Domini exercituū, Dei agmi
Iſraël.Prædictæ igitur virtutes tanto tibi v
erunt, vt cæteras ſi habes tibi cuſtodiant.Si
habes,ad te alliciant. Omnes enim virtutes
mutuò ſe amant, vt vbi paucas tutè habita
conſpexerint, aliæ confluant, & ſic conting
vt breui ex ferentario fias Cathaphractus.S
venio ad virtutes dicturus pauca de naturis e
rum,vt earum in te creſcente notitia, creſca
& amicitia,creſcat & contra vitia in corde m
bellandi fiducia.

D

De fidei fundamento & natura. Cap. II.

DVplicem fidem dicimus, actiuã & passiuam. Passiua est, quæ est in creditore. Actiua q̃ in debitore. Vnde & Deus fidelis appellatur. Paulus enim in calce primę Epistolæ ad Thessalonicenses inquit: Fdelis est Deus qui vocauit vos, qui etiam faciet, & ideò hæc ea est quæ ꝙ fiat dictũ fides est dicta, iuxta illud Nasonis: Dicta fides sequitur. & hęc nihil est aliud q̃ promissi redditio, passiua verò ꝓmissi expectatio. Passiua item duplex, infusa & acquisita. Verũ hi magis possunt diuersi habẽdę fidei modi q̃ diuersi habit⁹ iudicari. Fides passiua siue acquisita siue infusa est habit⁹ intellectus, quo credẽdis nõ apparentibus reuelantis authoritate ꝓmoti, propter vltimum finem q̃ est beatitudo, firmiter atq; constanter adhæremus: hæc tribus acquiritur, prædicatione, miraculis, & inspiratione, q̃ sola defectum supplet aliorum, alia verò sine hac quasi membra sine spiritu moribunda languescunt, ipsa fides est lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Et hæc est lux, quæ lucet in tenebris, & qua tenebræ non comprehenderunt. Licet en gentiles qui tenebrarum nomine designan eam conati sint eradicare, ipsa tamen quasi qui nescit occasum, nebulas errorum, toni minarum, procellas odiorum, fulmina ira & quicquid excogitauit ingeniosa crudel Tyrannorũ, lucis suæ claritate discussit. N te moueat quòd gentiles qui tanta rerum s entia claruerunt, tenebras appellemus: n philosophiæ mundanæ claritatis sine fide dimento lumẽ est illud de quo dicitur in E angelio: Vide ergò, ne lumen quod in te est, te bræ sint. Pythagoricũ, Socraticũ, Platon Aristotelicũ & Cynicũ dogma est lumẽ, q qui adeptus est, dicit, Hoc scio, quod nihil scio. .n. solitum dicere Socratẽ accepimus, post cõsumpta in iniquisitione veritatis ætate, sponso Appollinis iudicatus est sapiens, & venisset iam in tantam apud homines opin nem, vt appellaretur sapientiæ humanæ ter stre oraculum. At Christì verbum abbreui quòd vnius horæ spacio disci potest nobis stendit quod philosophi frustra laborãtes toto tæ spacio quæsierunt. Et ideò personam ph losopho

losophorum tenuisse videntur Christi disci-
puli, cum dixerunt, Præceptor, per totam no-
ctem laborantes nihil cœpimus, in verbo au-
tem tuo laxabo rete. Quib⁹ verbis duo innuũ-
tur, & fuisse philosophos in nocte versatos, &
eorum laborem esse vanitatem, qui sine Deo
quærunt veritatẽ. Erant certè illi similes his
(Alchimistæ vulgò nuncupantur) qui auari-
tiæ cupiditate delusi volunt ex ære aurum eli-
cere. Sicut ergò isti fallacibus experimentis
circumacti dum q̃runt diuitias, incurrunt ino-
piam: sic illi vana curiositate delusi vbi diem
putant, noctem inueniunt, ꝑpter q̃ dictum est à
propheta: Credidi propter quod locutus sum,
ac si diceret, laborantibus alijs circa scientias,
& naturæ occulta scire conantibus, ego me-
lius existimaui credere diuinæ traditioni, &
ideò dicit, credidi, & quia credidit locutus est,
& quid sit locutus subinfert dicens, omnis ho-
mo mendax, ac si diceret, omnes qui suo inge-
nio ad veræ sapiẽtiæ lumẽ aspirarũt, mẽdaces
fuerũt, & vt Christ⁹ inqt fures & latrones, quia
animas ad verã sapientiã annitẽtes suis nuga-
mentis captare contendunt, & quasi abigei, à
domino greges, & à vero pastore pec⁹ abducũt.

Quòd fides per aureum Vergilij ramum figuratur, & quædam de natura prophetiæ enarrata.
Cap.III.

Ides est ille aure' Maronis no ramus q̄ ad elysiū pergentibus necessarius. videbat enim viril seu suopte ingenio, seu diu magis inspiratione, q̄ ἐνθουσιασ Greci vocant, sicut & Aduentum Christi an præuiderat, esse quoddam sapientiæ genus, ne quo futuræ vitæ non valeat homini cla tas apparere, & eam ramum aureum rectè n cupauit. est enim fides ramus, hoc est q̄dam libatio diuinæ sapientiæ, & aureus quidem, & p̄ciosissima & immarcescibilis vt auri sub stantia, & rectè etiam in magno nemore dix inueniri, quia inter varios & multiplices hu manæ sapientię modos, inter scilicet philoso phantium sectas & traditiones hominum di uersas quasi arbor in amplissimo nemore f dei sapientia delitescit. Quod Vergi. dicit, Ipse volens facilisq; sequetur. Si te fata vo cant aliter non viribus vllis Vincere, nec duro poteris conuellere ferro. Quid aliud est quàm quod

quod dicitur à Christo, Nemo potest venire ad me nisi pater meˢ traxerit illũ. Dei nanq; voluntas fatum dicitur, & rectè dicitur id muneris ferri sibi velle proserpinam. Proserpina enim teste Varone, est luna à proserpendo dicta. nam Sole semper eclipticam obseruante, Luna modò ad dextram, modò ad sinistrã cœli partem serpit & oberrat. Luna autem in scripturis sacris signat ecclesiam militantem, iuxta illud Apocalipsis: Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, quod exponens Bernardˢ inquit, Ecclesia enim est Luna illa sub pedibˢ eius. Potest etiã & de Luna qui planeta est terrę propinquissimus, id intelligi, sicut nanq; ecclesia militans vult ad se venientes esse fideles, sic & ecclesia triumphans, non nisi fideles admittit, & venientes vult ramum proserpinæ, hoc est fidem Lunæ offerre. Nam cum ipsa Luna rerum immortalium ac æternarum sit limen, fides quæ ænigma quasi Lunæ maculam prætendit, ibi rectè relinquetur, vbi iam incipiunt apparere Diuina. Quòd verò Aeneas ferens ramum per loca pœnarum Sibylla comitante gradiatur, nil mirum: nam & filij Ecclesiæ dicunt: Transiuimus

per ignẽ & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Sibylla est sapientia diuina vel angelorum custodia homini attributa, qua nos protegente atq; gubernante, fidẽ inuenimus, inuentam, seruamus, & per huius vitæ difficultates ac tenebras ambulantes tandem ad Elysiũ, hoc est in paradisum, mutata in scientiam fide trãsimus, ideóq; dicitur: Perfecto munere diuæ deuenere locos lætos, & amœna vireta. Quod si obijcias credi non debere Deum quæ futura erant homini pagano reuelasse, respondeam malos æquè ac bonos homines facturam esse Dei, Dei instrumenta, Dei ministratores, & Deo liberum esse eis vt suis vti cum libuerit. Balaam vir culpabilis de futuris antè longe prænunciauit. Sibyllæ quas & Lactantius, & Augustinus ad astruendam fidem citant, mulieres ex media gentilitate fuerũt. Caiphas vir scelestissimus vt in Euangelio legimus, prophetauit nesciens quid diceret. Ipsa Balaam Asina animal natura brutum ac indocile voces humanas edere perdocetur. Et deniq; vt paucis expediam, prophetiæ donum non ad gratiam quæ gratum facit, sed ad eam quæ solum gratis dari dicitur ex Theologorũ authoritate

fitate refertur, gratitudinis autem vocabulum si late extendatur, omnes procul dubio creaturas includit: omnia enim intelligit Deꝰ, & nihil odio habet eorũ quæ creauit, sed ex Theologorum vsu eis appropriatur qui ad aliquẽ futuræ beatitudinis gradum acceptantur, & quemadmodum in magna domo, q̃uis omnes patrisfamiliâs grati sint, soli tamen liberi sunt hæredes, sic & in mũdo omnes Deo grati sunt, non tamen omnes Christi cohæredes, sed illi tantum in quibus est fides non ociosa, non extincta, sed operatione accensa, futuri sunt.

Quòd fides est principium ineundæ cum Deo amicitiæ. Cap. IIII.

Vòd homo Deo placere incipiat, & si omnium virtutum est officium, maximè est tamen fidei attributum, propterea dicitur: Accedentẽ ad Deũ oportet credere, & sine fide inpossibile est placere Deo. Cuius rei rationem hanc assignauerim: Amat Deus hominem tanq̃ sibi similem, cæteris animantibus præfectum, & tanq̃ suum in terra vicarium, immò vt terrenum quendam Deũ, cum

tum quo videtur partitus imperium, iuxta i
lud, Cœlum cœli Domino, terram autē ded
filijs hominum. At quoniā Dei natura est bo
nitas, sicut solis natura est claritas, quemad
modum sol nunq̃ illuminare, sic Deus benefa
cere nunq̃ cessat. Cogitat ergò hominē ex ter
reno facere cœlestem, & propterea quodā in
ter eos opus est commercio, & arcana quada
admonitione ac disciplina secretiore, qua ve
luti quoddam cœlesti semine iam percepta pe
detentim incipiat transformari, & quasi diui
nescere. Instituendum autem est, sed creder
oportet instituentem: disciplinæ enim sunt d
occultis, & ista p̃cipuē, neq; enim ex Mathe
maticis, quas dicunt peripatetici primum cer
titudinis gradum vsurpare, disciplina hæc est
sed de ignotis, de remotis non minus ab intel
lectu q̃ à sensu: q̃ enim remouet à ianua, remo
uetur à domo, at ianua intellectus est sensus
quia teste Aristotele, nihil est in intellectu
quin prius fuerit & in sensu. At in his quæ
latent sensum & intellectum, quia scientia de
ficit, opinio non sufficit, currendum ad fidē q̃
vt habeatur captiuandus est: intellectus &
vinculo quodam alligandus, quod vocatur
docen-

docentis authoritas, hoc vinculo astricti quasi capistro equus sub Dei disciplina perseuerat, donec & spe & charitate vestitus omnem accipiat, pro cœlesti militia commeatũ. Exemplo Abraæ probauit hoc Paulus, neq; enim Abraã ex legis obseruatione, aut ex circuncisione, quæ nondum erant, sed ex sola fidei credulitate tantam iniuit cum Deo amicitiam, vt eius elegerit de qua Christus nasceretur vnam familiam. Vnde scriptum est: Credidit Abraam Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Ratio probabilis facit opinionem. Causarum cognitio scientiam. Dei autem authoritas fidem.

De fidei progenie, spe, & charitate.
Cap. V.

Fides duas peperit filias, mortalem vnam, alteram immortalẽ. Spes mortalis est. Charitas immortalis. Quæ sic ex fide oriuntur, vt ex visu scientia: neq; enim sperari aut amari possunt, quæ nesciuntur. Spes & charitas in amore consistunt, & ambæ sunt habitus rationalis appetitus, quæ voluntas

luntas dicitur, ambæ circa idem intentæ eod
fere opere exercentur Amant enim ambæ,
idem, sed non eodem modo prosequuntur. Spes
præmium respicit. Charitas bonitatem. Spes
erat quæ dicebat, Inclinaui cor meum ad facie-
endas iustificationes tuas in æternum propter
retributionem. Charitas retributionem no
respicit, amat liberaliter, & mercedis respe
non habito, & nihil sollicita pro præmio, bo
na cœlestia quæ nec oculus vidit, nec auris a
diuit, nec in cor huminis ascẽderunt, nec p sci
entiã capi, nec p opinionẽ sic psuaderi valent
vt sperent, cœlũ enim sine fide qs sperauerit
neq; etiã vt diligantur. Diligi autẽ voco quæ
non solum animo conplectamur, sed oper
tione quoq; prosequamur, qui ardens & effi
cax amor appellatur. De credendis ergò scien
tia non habetur, opinio non sufficit, fides quæ
inter vtramq; sita est (habet enim firmitatem
cum scientia & obscuritatẽ cum opinione co
munem) cum sit in ænigmate, sufficit ad
persuadenda quæ sperari debent & amari. E
quatenus firma est adhæsio, eatenus immorta-
lis est, quatenus verò obscura est, mortalis est.
Cum enim facie ad faciem Deum videbimus,
omn

omnis tolletur pplexitas, omnis incertitudo, omnis obſcuritas, & reliquiæ fidei tranſeuntis in ſcientiam iſtæ ſupererunt. Non mirū ergò ſi ex matre de duplici cōſtat natura duarū filię procreentur, mortalis ſcilicet, & immortalis. Nam aliter fieri nec debuit fortè, nec potuit, oportet enim ſimilem eſſe parentibus partum, & efficiens omne ſollicitum eſt vt ſibi (quoad poteſt) effectum aſsimilet. Sed quî fieri poteſt inquies, vt ex imperfecta matre (nam mancum & imperfectum quiddam eſt fides) generetur charitas, q̄ matrem ac ſororem dignitate præcellat? Ipſa nanq; (Paulo atteſtante) nō occidit. At fides & ſpes vertentur in aliud. Spes in rem, fides in ſcientiam. Reſpondeo, id ita fieri poſſe (ſicut fieri poſſe perſpicuum eſt) vt ex imperfecto ſeminis corpuſculo arborū ſurgat tanta proceritas, quanta eſt in quærcu, acere, & populo, & id genus alijs arboribus, acer, populus, vel ſi hoc non placet, ſicut fieri poteſt, vt ex viſu, qui eſt brutis communis & homini, generetur prudentia, ſine qua non conſiſtit humana ſocietas.

Quòd potius dicenda eſt ſpes in charitatem tranſire, quàm in rem. Cap. VI.

Vòd autem diximus ſpem in r[illegible] tranſituram, ſecundũ alios q[illegible] dem id dictum eſt: ego enim [illegible] ctius dici arbitror, tranſitur[illegible] ſpem in charitatem. nam ſicut[illegible] hac demas obſcuritatem ſcientia remane[illegible] ſic ſi à ſpe poſſeſsionis tollas reſpectum, ch[illegible] ritas reſultabit, & ſicut in elementis ſecund[illegible] Ariſtotelẽ tranſmutatio eſt inter ea facilior [illegible] ſymbolum, id eſt, communis qualitatis hab[illegible] coniugium, vt inter ignem & aërem, quia v[illegible] qualitate remanente non fit in tranſitu ta[illegible] mutatio. Sic & in harum virtutum metamo[illegible] phoſi tantò eſt transfigurationis maior faci[illegible] tas, quantò eſt earum ſtrictior affinitas. Sunt[illegible] tiam q dicant ſuccedere ſpei tentionem, ſed[illegible] tentio cum non manuum ſit, ſed voluntat[illegible] nihil aliud eſſe poteſt q̃ amor charitatis. Q[illegible] autem dicunt ſpei rem ſuccedere, per rem n[illegible] hil aliud intelligere poſſunt q̃ rei diu & eate[illegible] nus deſideratæ, quatenus abſens fuit, noua[illegible] p̃ſentiam, atq; tentionẽ, atq; ita ſecundũ S[illegible] naturã & aliorũ opinionẽ conſtat ſpẽ tranſi[illegible] in charitatẽ. Sciendum autem virtutum qua[illegible] dã eſſe quibus imperfectionis nil annectitur[illegible]

rt sunt sapientia, prouidentia, charitas, has etiam Deo tribuimus, quasdam esse natura imperfectas, vt sunt spes, fides, & ipsa, ad quam te adhortamur, patientia, & hæ quidem sicut à Dei natura alienæ, sic naturæ humanæ in hac mortalitate sunt necessariæ.

De nominibus eorum qui à fide deficiunt. Cap. VII.

Qui ad fidei nostræ lucē nunq̃ venerũt Latinè infideles, ethnici, id est gentiles græcè nuncupantur: ethnos enim gentem significat. Dicuntur & pagani, hoc est, rusticani, q̃ non spiritu renati sicut Christiani, sed in ea qua geniti sunt rusticitate semp permãserunt Machometistæ q Aphricam, Aegyptũ, Arabiam & Syriam inhabitant stultitiam eorum indicante vocabulo mori nominantur. Qui enim dicitur moros à Græcis, dicitur Nabal ab Hebræis, fatuus à nobis. Nec putet quis eos dici moros, quod ex Mauritania sint vel venerint, vt morus pro maurus, sicut plostrum pro plaustrum proferatur. Machometus enim Arabs fuit, Mauri autem vl-

timas Aphricæ occidentalis oras è regione a
Hispanos inhabitant. Notabile certè, & à cu
riositate humana non prætereundum forsita
& mysterio carere non existimandum, quo
maximi legum latores, & illustrissimi auct
res trium religionum, quæ totum terrarum o
bem occuperarunt, in tribus mundi partib
bi vicinis, immò confinibus atq; continuis
in medio terræ habitabilis constitutis, hoc e
Assyria, Arabia, & Aegypto fuerint procre
ti. Fuit enim Christus Assyrius, Machome
Arabs. Moses Aegyptius. Sed hæc dissim
landa sunt ad præsens; neq; enim suppetit ot
ocium nobis ad coniectandum. Qui de re
fidei rectè sentiunt, catholici, id est vniuersa
vocant. Nã fides nostra nõ sicut lex vetus so
Israëlitis vni genti vel nationi, sed generali
data est vniuersis, qui postq̃ fidem susceper
de necessarijs ad salutem partim rectè, part
prauè sentiunt, hęretici, hoc est sectatores a
pellantur. Hæresis nãq; secta appellatur. Q
penitus à suscepta fide defecerint, Apostatæ,
est, rebelles vocantur: nam apostasis rebelli
interpretatur. Et quemadmodum christiani
Christo, quam appellationem viuentibus ad-
huc

hac Apostolis primùm Anthiochiæ factã narrat Lucas in Actis Apostolorum, sic & Iudæi à Iuda sunt vocati, à quo descendit tribus regia, & inter duodecim magis honorata. Dicti etiã sunt hebræi, & hæc cognominatio longè vetustior, profluxit (vt aliqui volunt) ab heber, in cuius familia, quando est linguarum facta confusio in Babylone, remansisse fertur lingua primitiua, q̃ ab eo dicta est hebræa, vel, vt alij sentiũt, ab Aheber, quod interpretatur trãsitus. Transiuit enim Abrahã, monitus à Deo, ex Mesopotamia ad Cananeorum terram, quò cùm peruenisset, vocatus est hebreus, hoc est trãsiens & aduentitius, & hoc fuisse videtur omen & quoddam præsagium futurorum. Hebræi enim sepenumero vt sacrę testantur, Historię, de sedibus suis translati de gente in gentem transmigrarunt, & tandem eorum lex vt tale cognomen futurũ innuebat, more suæ gentis, instabilis & transitoria transiuit in nostram. Plura autem de his subijcerem, nisi scirẽ te & christianissimũ, & sacrę Scripturę fieri indies magis studiosum. In ea enim omnia quæ ad salutem & ad beatitudinẽ pertinent, videre facili num est.

De causis fidei. Cap. VIII.

Edeamus ad tria quibus fidem fi eri suprà iã diximus, ea sunt ser mo, miraculum, inspiratio. Per sermonem & miraculum sine in spiratione neminem ad fidem ve nisse cognouimus. Per inspirationem & ser monem sine miraculis, & cum miraculis cre didere q̃ plurimi. Sermo quid credas explanat. Miraculum facit vt audiens aduertat. Sermo etiam astipulatur & dicta confirmat, inspira tio verò assensum inclinat. Ergo fidei mate ria (vt omne genus causarum attingam qua rum in secundo libro de physico auditu me minit Aristoteles) circa quam sunt creden da, in qua est intellectus. Materia enim tri plex, in qua, circa quam, & ex qua. Sed de ter tia nihil ad præsens. Illa enim solorũ est cor porum. Forma inducenda ipsa est fides. Nã forma est fides, materiæ dispositio (ideo non necessaria, quia potest ab agente suppleri) e miraculum, agens Deus, actio inspiratio, as sensus introductio, finis beatitudo. Assensus autem duplex, & quo intellectus vero, & quo volun-

voluntas bono assentitur, inspiratio, intellectui primùm veritatem, mox voluntati ostendit bonitatem. Nam vtriusq; species lucet in credendis. Primus assensus est fidei, secundus magis charitatis & spei.

De vi & natura miraculorum Cap. IX.

THeologorum quidam doctissimi atq; clarissimi subtilissimis disputationibus quæsierunt an per Christi miracula ꝓbatu sit possibile eum fuisse Deum & Messiã in antiqua lege promissum? Sũt qui affirmẽt, sunt & qui negent. Ego autem (vt paucis expediam) in eorum qui negant, hoc est Gerardi Bononiẽsis, & Pauli Perusini ordinis mei sententiã vado. Si enim ꝑ miracula id ꝓbaretur, iã non crederet̃, sed id nobis credendũ ꝓponitur. Addeq; cum nõ cõstiterit qua virtute, propria scilicet, an aliena, Dei an belzebub vt iudęi caluminant̃, id fecerit, dici semper poterit id commune & alijs fuisse. Nam præcedentibus etiam sæculis apud gentiles & Hebræos paria nec minora sunt visa. Legim⁹ Magos Pharaonis, qui gentiles erant, sicut & Mosen fe-

ciſſe miracula.Legimus Heliam mortuum ſuſcitaſſe.Heliſęum Naaman à lepra curaſſe. Eſaias narrat decem lineis ſolem eſſe reuerſum, quo miraculo neſcio an maius vnq̃ audiuerim: quod enim maius,quodue mirabilius eſſe poteſt,quàm ꝙ vt vni homini, hoc eſt, Ezechiæ regi ægrotanti,de recuperanda ſanitate fides fieret, ille cœleſtium ſphærarum diuinus & ſempiternus ordo mutaretur? Quis pro miraculo non accipiat,quod à Ti.Liuio pri.lib.de primo bello punico recitatur? Romanos ſcilicet cum triennio peſtilentia laboraſſent, Sibyllinis libris admonitos, miſiſſe legatos Epidaurum Peloponneſi vrbem,qui Eſculapij Deum Romam accerſerent,quò cũ veniſſent numen ipſius Dei in ſerpentis ſpecie apparuiſſe,& per vrbis celeberrimas partes miti oculis,leni tractu labi cœpiſſe,& tandem ſpectante populo ad Triremem Romam ſponte profectum in quinti Vgolini legati tabernaculo multiplici orbe ſe conſpiraſſe, quieuiſſeq; ſemper,donec Antium (q̃ in Italia Volſcorum eſt ciuitas) perueniſſent. Vbi ex naui prolapſum poſtq̃ in veſtibulo templi ſibi dicati triduo permanſit, in nauim iterũ profer-

piſſe,

pisse, ac demũ Triremi iam Romam ingressa
insulam Tyberinam, vbi templum ei dica-
tum est, transnatasse. Sunt ista quidam (non i-
mus inficias) commẽta diaboli, sed quis mor-
talium (nisi Christiana imbutus disciplina)
agnoscat? Plato scribit Phereum quendam
Pamphilium inter eos, qui in acie ceciderant,
decẽ diebus iacuisse, biduoq; postq̃ indè sub-
latus esset, impositum rogo reuixisse, ac mira
quædam tempora mortis visa narrasse. Sed ne
fit necesse per multa vagari, volentem genti-
lium mira reperire, legatur Valerij primus li-
ber factorum & dictorum memorabilium, &
quod de omnibus, de somnijs, de prodigijs, &
de miraculis referat, attendatur. Quod autem
Christus dicit, fecisse se quędam, quę nemo a-
lius vnquã antè fecerit, ideò vtiq; dixit, ꝗ alij
miracula non propria, nõ diuina, sicut ipse fe-
cit, virtute fecissent: non fuit ergò miraculorũ
exhibitio, sed vis exhibẽdi singularis in Chri-
sto. Et quoniam scimus mira quædam à Deo, à
spiritibus etiam malis æquè ac bonis, & à na-
tura quoq; fieri posse, & quum fiunt, à quo po-
tissimum fiant semper ambiguum, concludi-
mus miraculum fallax esse signum, quemad-

modum & color in vrina, & in vultu obſcuritas, vtpote quę à pluribus cauſis prouenire ſolent, & à quibus proueniant, rarò compertum. Hoc igitur dixi, non vt noſtra infirmem, pro quibus etiam fundendus eſt cruor, ſed ne ſimul cum noſtris aliena confirmem, quibus eſt cum noſtris commune miraculum. Tenemus enim etiam Antichriſtum dogmatum ſuorum impietatem miraculis roboraturum, quib' quotidie ne fidem adhibeamus, admonemur, quo innuitur poſſe, & miraculis, licet non veris, ſed quo ad nos veritatem præ ſe ferentibus, aſtrui falſitatem.

De errore Auicennæ & aliorum qui dicunt, omnia miracula fieri naturaliter. Cap. X.

SEd potius ex fide miraculũ, q̃ ex miraculo fides efficitur. Dicit enim Chriſtus, Si habueritis fidẽ ſicut eſt granum ſinapis, & dixeritis monti huic, Trãſi hinc, trãſibit. Fuere tamen nonnulli gloriæ diuinæ quodammodo inuidi, naturæ autem nimis addicti

sti, inter quos est Auicenna, qui conati sunt omnium miraculorum, etiam eorum quæ in nostrum beneficium Deus ostendit, in natura rerū causas inuenire. Aiunt enim nostrę imaginationi cum fortis est, obedire primum vires animæ, vt ea est, quæ digerendo nutrimento præfecta est, quo sępè factum dicunt, vt nōnulli ex lepræ imaginatione leprosi euaserint. Obedire etiam imaginationi non corpus solum animæ imaginanti coniugatum, quod & nos concedimus, sed & materiam quoq; exteriorem, quod negamus. Nec tamē id aiunt omnibus animabus esse cōmune, sed quarūdam esse priuilegium singulare, quas alijs excellentiores ac diuiniores putant, quales esse volunt prophetarum & deorum seu semideorum. Isigonus & Memphodorus, teste Plinio in vij. naturalis historiæ lib. cap. ij. Tradunt, in Aphrica quasdam esse familias, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem, generis in Triballis & Illyrijs adijcit Isigonus, qui visu quoq; effascinent & interimant, quos diutius intueantur iratis præcipuè oculis, & hos pupillas binas in oculis habere.

Sunt,

Sunt, vt aiunt, hui⁹ generis fœminæ in Scythia Bythyæ appellatæ. Verùm hæc non imaginationibus, sed vel halitui oris pestifero, vel vapori venenoso, qui ex oculis prodeat, ascribēda, sicut accidit in his qui pestilentia sunt infecti. Eorū nanq; animæ cōstat vim inesse mortiferam, quæ & in alios contagio sæuiens, & multiplicatione sui inualescat & serpat. Hinc mirū qui effascinandi vim habent, nescio quid simile patiuntur, sibi innoxium, alijs lethiferū. Et ne videatur impossibile huiusmodi venenosos humores intra nos gigni, subijciam quæ Plinius lib. xij. naturalis historiæ capite xv. de menstruo mulierum, ex quo humana corpora cōcreantur, enarret. Sic enim inquit: Nihil facile reperitur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescūt superuentu musta, sterilescūt tactæ fruges, moriunť insita, exurunť hortorū germina, & fruct⁹ qbus insedere decidunt, speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri pstringitur, eborisq; nitor, aluei apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorq; dirus aëra, & in rabiéaguntur, gustato eo, canes, atq; insanabili veneno morsus infigitur. Sic Plinius.

Aiunt etiam Medici pestilentiam non semper cõtagio fieri, sed humoribus atq; spiritibus in homine vitiatis, dirum illud morbi insanabilis genus enasci. Quo fit, vt non omnia in causas naturales, sed quædam etiam in dæmones, quædã, hoc est, ea quæ vera sunt, in bonos angelos, & in Deum sint referenda miracula.

An sit vbiq; lex Christi promulgata. Cap. XL.

Sed an impletum adhuc sit q̃ dicitur, in omnem terram exiuit sonus eorum, si per terram intelligas continentem, non dubito: adimpletum enim existimo. Si verò terræ vocabulum ad omnium hominũ habitationem extendas, dubito, & eò maximè, q diebus nostris opera regũ Hispaniæ, multæ in Athlantico, in Aethiopico, in Indico Oceano, vltra etiam circulum Capricorni, & torridam zonam, vbi altera terræ habitabilis portio collocatur, repertæ sunt Insulæ ab hominibus habitatæ, nostris etiam multò maiores, vtpote quarum aliquæ tria & amplius passuũ milia in circuitu habeant, & harũ neq; Strabo,

neq;

neq; Ptolemæus,neq; Pomponius Mela,neq; Plini⁹, neq; antiquorum ſcriptorũ quiſq̃ meminerunt, quo conſtat fuiſſe ſemper hactenus ignotas,& nunc primùm accepiſſe nuncium de Chriſto. Qui verò inter illos, huius ignorantiæ nocte perdurante, ſecundum legem naturaliter hominibus inſitam benè vixerint, etiamſi aliquando peccauerint, modò poſtea egerint pœnitentiam, putamus poſt mortem aliquod fœlicitatis genus habituros,& loca aliqua Dei dono ſortituros, vbi melius vel ſaltem minus malè ſint habituri, q̃ hi qui ſordidè & flagitioſe vixerunt. Sic putare me cogit iuſtitiæ & clementiæ Diuinæ contemplatio,& Dauid authoritas ita dicentis: Quia tu reddes vnicuiq; ſecundum opera ſua.

Religionem Chriſtianam non eſſe è ſtellis vt errant aſtrologi, ſed eſſe breuiſsimam ad cœlum viam à Deo inuentam & traditam. Cap. XII.

Vòd verò dicunt aſtronomi, religionem Chriſtianam à cœli conſtellationib⁹ fluxiſſe, falſum, nepharium atq; impium puto. Aiũt nanq; Iouẽ iunctum cum Saturno fecisse

fecisse Hebræam: cum Marte Chaldæam, cum Sole Aegyptiam, cum Venere Saracenicam, cũ Mercurio Christianam. Cũ Luna verò facturũ aliquando dicunt Antichristi religionem, qui in fine sæculorum venturus est, hæc nugamẽta fictitia execramur, & quasi nænias infantiles ridemus assiduè, & quidem multis rationibus persuasi, sed ea potissimum ad præsens, quod scimus tales planetarum coitus sæpè antè has regiones factos, & nunquam tamen ex eis legem fluxisse, quo constat leges ab eis non fieri, & non esse religionum causas hos coitus. Si enim causę essẽt, cùm posita causa naturali ponitur necesse sit & effectum, quàmprimum congressa fuissent ea sydera, sicut postea produxerunt, sic & tunc legem produxissent, quod si facto coitu lex non prodijt, certa ratione concludimus, coitum legis vel non esse causam, vel saltem diminutam. Dicimus ergò, & quod dicimus credimus, fidem Christianam non à syderibus, sed à Deo per Mediatorem Dei & hominum, Deum & hominem Christum Iesum conditam, ab Apostolis promulgatã, miraculis confirmatã, veritate subnixam, proditam honestate, fultam ratione. Hanc ergò vt teneas hor-

tor & moneo, & repetens iterumque iterum monebo: hæc enim vita via est in cœlum recta & quàm breuissima ad illa sempiterna bona quæ oculus non vidit, nec auris audiuit. Vt Mathematici volunt linearum quæ in punctum aliquod protrahuntur, nulla breuior est, quam ea quæ recta est, rectitudinē hanc habet Christiana religio, vtpote quæ post mortem iustorum animas non per anfractus ducat ad Deum sicut olim lex Hebræorum quæ animas quantacunque iustitia pollentes mittebat ad inferos, & ad locum quem Abrahæ sinum appellabant. Erat illa lex via quidem ad Deum, sed longa, sed obliqua, quæ per nostram ad rectitudinem & ad compendium est reducta, imo in nostram mutata, nec illi per nostram nisi rectitudo quicquid est annexum. Via quæ obliqua erat longa & perplexa, facta est recta, breuis, expedita. Aliæ verò leges ambages sunt, & fabulationes, sicut dicit psalmus: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. & alibi: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

De

De Georgio Nouarienſi Bononiæ combu-
ſto cum quibuſdam diſputationibus
de fide Chriſtiana.
Cap. XIII.

VNam ſubijciam fidei argumentatiunculam, qua ego, quoad potui, ab errore reuocare ſum conatus Georgium Nouarienſem illum, quem ante quatuor annos hic Bononiæ, vt meritus erat, ardere conſpeximus. Verùm ſicut natura, ceſſante medicina, adiuuat, ſic quia Deus iuſto, ſed occulto iudicio non aſpirauit, nullum attulerunt verba remedium. Erat enim adeò deprauatus, & in reprobum ſenſum datus, vt neq; euidentiſsimas rationes audiret. Poſtq̃ in doctorum ac p̃ſtantium virorum conſenſu huius à notario lecta ſunt dogmata, dicentibus alijs eum hæreticũ, vbi ad me ventum eſt (faciebat enim ordinem dicendi ordo ſedentium) non hæreticum, ſed longè eſt deteſtabilius, reſpondi apoſtatam. Longa enim Iudæorũ conſuetudine ideò corruptus, quia à Deo derelictus iudaizabat, & in eo verificabat, quod dicitur, cum ſancto ſanctus eris, cum peruerſo peruerteris. Huic noſtræ

 ſententiæ

ſententiæ,etſi primùm viſi ſunt aliquantiſper quidam aduerſari,tandem tamen vt intellexerunt,omnes aſſenſere. Paulòpòſt ipſe Georgius,vt audirem ipſam beſtiam ſua verba reſonantem,adductus eſt.Homo erat ſtaturæ iuſtæ,formę liberalis,corpore firmo robuſtoq́; ingenio vafro, prauo, ac ſubdolo, adeò vt in eo vno viderer agnoſcere Catilinam: Vlyſſē, & Sinonem.Cum igitur alii multa inſcitè apteq́;,ſed certè bonitatem malitia perfocante, inutiliter dixiſſent,ſtatui,& ego aliquid præter ea quæ adducta dictaq́; fuerant,ſubinferre, quo etſi non illi ad ſalutem, mihi tamen eſſet vtilis ad meritum labor meus.Sic ergò inter nos certamen initum eſt. Chriſtum ,inq̃,in lege promiſſum nondum veniſſe putas,ô Georgi?Puto, dixit ille, nondũ veniſſe Chriſtũ verum.tunc ego,Danielis inquam & aliorũ prophetarum vaticinijs,de quibus ab alijs abundè iam dictum eſt, prætermiſsis, Volo tecum ſermone materno ſimplici ac familiari & de circumuentione minimè ſuſpecto fabulari. Cùm venerit Chriſtus, dic ſodes,boni quid afferet? Populi liberationẽ reſpondit, ſubijciet gẽtes,& lõgè ac latè dominabitur.Tũc ego, ſi ti-

subi inquam alium dedero, cuius maiora sint longè ac meliora facinora, nonne hunc Christo tuo præstare fateberis? Fatebor respondit. Tunc ego, æquo animo sis dixi, & auribus fave, si Atila, aut Othomanus aliquis Bononiam obsideat, & duorum alterum petat à ciuibus, vt aut terrenum principem, aut Deũ suum negent, vtrum facilius putas impetratu? Vt principem terrenũ negent, respondit. Tunc ego subieci, hactenus Georgi scitè sapienterq; respondes, atq; vtinam sic in finem vsq; respondeas: sic enim facilè te ex his compedibus exolues, non sunt deliri hominis istæ voces. Erant enim in collegio quidam qui eum sub dementiæ ꝑtextu saluare contenderent. Pergamus inquam & rectè vt cœpisti semper respondeas. Maius est ergò factuq; difficilius Deum verum vel eum quem verum quis putet, quàm terrenum principem explodere, & ex mentibus hominum contempta eius cultura deturbare? Maius respondit. Tunc ego: At Christus inquam noster hoc egit. Ille his auditis subitò expalluit: vt nudis pressit qui calcibus anguem. Et Lugdunensem rethor dicturus ad aram, & subiungens,

vides dixi, Georgi, quomodo sapientia Christi vincit tuam malitiam, quomodo fateri coactus es nostrum Christum tuo, quē somnias, Christo præferendum? Non venit Christus verus mundi vt putas quæsiturus imperium. Dixit enim ipse. Regnum meū non est de hoc mundo, sed vt nos de diaboli potestate & ab idololatria reuocaret. Propterea cùm passionem suam sciret instare, Nunc princeps huius mundi, inquit, eijcietur foràs & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hic est communis & antiquus Iudæorum error, Christum putare temporaliter regnaturum quo etiam mater Ioannis & Iacobi vxor Zebedæi cùm more Iudaico esset implicata rogauit filijs mundanam dignitatem, & propterea de ignorantia damnatā à Christo. Putabat nā Mulier adhuc Iudaicè sapiens Christum more Dauid & Salomonis in purpura & auro & armorum potentia regnaturum. Sic populus ille carnalis semper fuit, sic rudis & hebes, vt nunquam Dei voces intellexerit. Propterea tantam eorum pertœsus ignauiam terga eis dedit. Quod futurū Deus antè monstrauerat eo præcipuè casu, quòd cùm Moses Deum rogaret, vt faciem osten-

ostéderet, cófestim abiés terga ostendit. Vndè scriptum est, Vidi posteriora, videntis me. Ioannes in Epistola sua cap. iij. cur Christus venerit, manifestat, dicens: Ille apparuit, vt peccata tolleret. Et paulò infrà: In hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. Nó ignur vt putatis vos, quò temporaliter regnaret, sed vt Idololatriã destruens Mundum ad Dei cultum reuocaret. Tibi ergò & Iudæis inutiliter apparuit, & facitis apud vos conatum eius esse sine fructu, dum caligo vestræ pertinatiæ bonitatis eius lumen excludit. Sed quibus vtiliter apparuit Esaias cap. lxv. longe antè pdixerat. Inuentus sum, inquit, à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Israël autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi. Aestuas dixi o Gergi, æstuas. At breui nisi resipiscas æstuabis acerbius. Tunc ille, non æstuo dixit, sed philosophiæ ac Dialecticæ retibus me insequeris, quibus etsi capi possum, teneri non possum. Quid has, inquã, vanas excusationes perperã adducis? Quid de Dialectica conquereris? Num ne ego Chrysipp', de quo dictũ est ab an-

 tiquis,

tiquis, quod si Iuppiter Dialecticam habere velit nõ aliam habiturum quàm Chrysippęam, non potui nudius, nõ potui simplicius apertiusq; loqui, sed, vt video, ex illis malis es piscibus, de quibus dicitur: Simile est regnum cœlorum sagenę missę in mare, & ex omni genere piscium congreganti, quam cum impleta esset educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Nec negare potes tot populos virtute Christi ad vnius Dei cultum reuocatos. Nam in eius nomine & ipse prædixerat, sunt eiecta dæmonia, sunt curati morbi, mortui suscitati, idola confracta, templa destructa, & demum prædicata per totum orbem veritas orthodoxa. Hoc Apostoli, hoc martyres, hoc sancti confessores inuocato Christi nomine, non in angulis, sed palàm coram principibus, regibus & populis in aperto fecerunt. Nulla iã natio, nulla mundi pars, nisi fortasse (vt prædixi) aliquæ apud Antipodes, si vsquam sunt Antipodes, vel alibi Insulæ abditissimæ & nobis ignotæ sint, in quas nondum Christi fama transierit, Idololatriæ seruit. Et quis hanc per orbem doctrinam sparsit? Quis hanc mercem per Asiam,

Asiam, Aphricam & Europam tulit? Iudæi ne? Non vtiq;;neq; enim vnq̃ ipsi gentem vllam ad vnius Dei cultum reuocarunt,sed ipsi sæpius ad Idololatriam,relicto Dei cultu,declinarunt.At quis hoc dogma, per mare, per Insulas,per terram seminauit? Nempè illi de quibus Dauid dixerat,Pro patribus tuis, hoc est,pro patriarchis & prophetis,nati sunt tibi filij,id est,Apostoli,qui sunt à Christo in patrum antiquorum locum subrogati; & sequitur Dauid: Constitues eos principes sup omnem terram,& in omnem terram exiuit sonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorum.Nā dum Thomas Parthos, Matthæus Aethiopiam,Ioannes Asiam, Petrus Pontum,Galatiā, Cappadociam,Paulus Græciam & Illyricum, & ambo Petrus scilicet & Paul⁹ Romā & Italiam die noctuq; docendo perambulant,pulsa sunt ex tēplis & ex templorum adytis simulacrisq; dæmonia,templa euersa, statuæ comminutæ, aræ contritæ.Et tandem Constantinus imperator benè in Christianos animatus fide suscepta, & cruce pro aquilis & imperij insignibus contra Maxentium Maximiani filiū Christianorum psecutorē, eleuata

in Christi reuerentia, vetuit quenq; in crucem agi. Summo Christianorum Pontifici Syluestro Romam cessit, templa quæ adhuc extant Christo maximis impensis posuit. Ecce Georgi, hæc sunt opera triumphalia Christi nostri, & quid Christus tuus amplius gerere poterit, quid æquale, quod est, dum est, impossibile factu est. Aristoteles enim inter principia rerum naturalia numerat & priuationem, & sicut lignum ex non ligno, & lapidem ex non lapide, sic cultũ ex non cultu fieri est necesse. Cultu ergò diuino iam inducto, quicquid agendum restat, minus est hoc facto, qui ergò futurus est Christus eo qui iã fuit & hæc fecit, minor certè erit, & id ex tua confessione sequi manifestum. Ad hæc Georgius subirat', mihi ne, dixit, tanq̃ muliercula ista narras? putas ne te hodie aniculam conuersurum. Non sunt, inquã, Georgi, non sunt tuæ istæ voces: fact' es enim diaboli simulacrum. Sed pone miser hanc dementiam, & noli contra stimulum calcitrare, noli Spiritui sancto resistere. incipe si quod habes, & has nostras aniles fabulas tu qui tantus es dissolue si potes. Habeo, inquit, penes me respondere quid possim, & cùm tempus erit respon-

respondebo. Tunc ego respondi, Nunc, optime vir, quandoquidem tempus & locus id postulant. Mentitus es, inquit, me quem improbum dicas virum bonum appellans. Parcius dixi, Georgi, parcius ego te optimum non aliter Christus Dei filius Iudam amicum dixit, qui scilicet non esset, sed amicus esse debuisset, & quem zelo charitatis amicum optabat. Respōde igitur & confer pedem: tua nanq; si bona fuerint responsa amplectemur, & huc huius gratia venimus, vt tu de fide recte sentiens & sanè respondens, absoluare, & nos te adiuuantes cum aliquo spiritualis frugis emolumento resipiscenti tibi collætemur. Nondum, inquit, idolorum cultura est explosa, sed nunc maximè idola colitis vos Christiani. O sancte præceptor, inquam, perge, oro te, perge, tolle ex mentibus nostris hanc impietatem, & doce nos hodie quæ Christianorum sint idola. Iuro enim tibi me illa confestim negaturum. Dic agedum quæ sunt Christianorum idola, ô Georgi. Petrus, Paulus, Hieronymus, Ambrosi⁹, respondit ille. Vis, inquam, ô Georgi, amici aduersum te fungar officio? Volo respondit. Tunc ego: Amici officium esse dixi, amicos,

quum quid deliquerint obiurgare. Nam in-
quit Aristoteles in Ethicis, Melius est fer-
auxilium in moribus, q̃ in diuitijs, quando il-
honestius, & amicitiæ magis congruum. Ob-
iurgabo ergo te, cum bona venia. Quid mise-
calumniaris Christianos, quòd Idololatriæ de-
[illegible] imputando? nonne vides insanetua
[illegible] & quod dum me vocas idolola-
tram, teipsum esse iudicas idiotam? quomo-
Petrus est idolum? cùm Petrus sit aliquid,
dolum autem nihil. Idolum esse nihil Paulu
[illegible]nit, & rectè quidem; nam in earum natura-
[illegible] catalogo, quæ à mundi Opifice Deo sun-
conditæ, non magis est idolum, q̃ chimera,
Hircocervus, & alia ficta ac imaginaria, qu-
rationis entia vocant Dialectici, nec plus e-
idolum vnum quiddam, q̃ nauis & nauta, q̃
rator & stiua, & cætera similia, non per se, n-
à partium natura, sed aliundè vnitatem hab-
tia. Hic Georgius, Concitas, inquit, vt vi-
deo aduersum me omnem philosophiam Io-
nicam & Italicam. Vis Dialecticorum ele-
chos & præstigia sophistarum contra me ar-
mare. Sed quæ gloria vestra est, Si puerum in-
uenes, si multi fallitis vnum? Dauus non sum
Oedi-

Oedipus. Spingis ænigma non intelligo. Ah, Georgi, dixi q̃ longè à recto erras itinere, & ꝗ facile redires ad viam si redires ad teipsum, nō es Dauus, sed es aspis surda, quæ cauda obturans aurem suam ne audiat vocem incantantis sapienter. Heu miser in q̃ diram strigem incidisti, quæ sic omnem tibi sanguinē luctu hausit, quo es totus deuoratus à lamia. Ah miser exue iam opera tenebrarū, & indue arma lucis, & redi ad matrem tuam Ecclesiam Catholicam, quæ te genuit, quæ te mortuum luget, quæ nos huc misit, vt susciteris, redi cum filio prodigo ad patris pietatem, scis, nec docere te est opus, quàm sit clemens & benignus, & præstabilis super malicia. Expectat te Christus & Angeli sancti, de quibus dicitur, Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente, redi ad gremium matris Ecclesiæ, parcitur tibi, condonatur hic error iuuentuti. Recordare parentum, cognatorum, affinium, amicorum, & patriæ, quibus infidelitatis notam hanc inuris, perdis hac dementia teipsum, maculas hoc scelere genus tuum, contaminas hac impietate nostrum hoc sæculum. Ad hæc ille solo fi-

xos oculos tenebat. Nec magis incœpto vul sermone mouetur: Quam si dura silex, aut st Marpesia cautes. Et facto paruo, ad videndu quid responderet, interuallo, mox adiunxi: A postq̃ perstas in proposito, redeo & ego ad p positum, noli metuere, Georgi, te à nobis de cipi, neq; enim sumus discipuli, vt tu perpe vocas Christi discipulos, ꝙ videlicet homine piscarentur, hoc est secundum tuam interpre tationem deciperent, induco contra te verita tem, non sophisma. Quę de Idolo dixi, nō fu ex apicibus vel apendicibus humanę curio sitatis, sed ex veræ philosophiæ fundament animaduerte quorum conspectibus astes: lic enim ego & tu fortè sum⁎ Dameta & Mena cas, non desunt tamen Palemones qui circum spectant. Idolū, inquit, à me appellatur qui quid aliud à Deo non adorandum adoratur, v sanctorum vestrorum imagines, quas ego tu etiam, cùm essem adhuc puer solebam lapidi bus ferire & luto conspergerr. Tunc ego sub ieci illud Persianum: O curuæ in terras an mæ & cœlestium inanes. & item illud: O mi ser inq; dies vltrà miser, huccine rerum Veni mus? An nescis ꝙ quotidie concionamur ad popu-

populum adorari & Deum & creaturas. Etenim quid est adorare, nisi venerari & colere? ꝙ dicas scriptum esse, Deum tuum adorabis & illi soli seruies, respondemus adorationis genus esse duplex, vnum quod latria, aliud quod dulia vocatur à Græcis. Primo adorationis genere inclinamur alicui tanq̄ creatori tanq̄ Deo hostias & oblationes offerendo, secundo inclinamur creaturę, q̄ inclinatio est cuiusdā excellentiæ protestatio. De quo genere dicitur cùm in multis scripturæ locis, tum præcipuè quod memoriæ nūc occurrit, cap. xxxiij. Geneseos, vbi dicitur, ꝙ Rachel & Ioseph Esau patruum suum adorarunt. Quod ergò penes nos est Petrus & Paulus, hoc penes Iudæos est Moyses, Aarō, Neēmias, Esdras, Dauid, & Samuel, & cœteri vitæ approbatæ & doctrinæ viri, sanctos enim vt deos non adoramus, at tanq̄ Dei amicos amamus, honoramus, veneramur, & colimus. Aliud est regē, aliud est ministros honorare propter regem. Ad hæc ille nequitia sua quasi quadā spirituali apoplexia correptus obmutuit, & hoc ea de causa, quia ei deerat, quod est in conuersione potissimum, inspiratio. Benè ergò à Christo dicitur: Nemo potest

potest venire ad me nisi pater meus traxerit e-um. Pauca hæc de fide tecum recensui: scio e-nim magnam & plusquam dici aut cogitari possit fidei vim inesse, quam si vigilanter cu-stodieris, faciet te omnium inimicorum vi-ctorem, & omnium calamitatum contempto-rem. Propterea Ioannes Apostolus in prima Epistola cap. v. dicit: Hęc est victoria quę vin-cit mundũ fides nostra. Quis est autem q̃ vin-cit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Qui Iesum Dei filium firmissime credit, dictis eius assentire nõ dubitat, qui di-ctis eius firmiter adhæret, iam mundum hunc necesse est contemnat: at qui mundũ contem-nit vincit. Rectè ergò Ioannes concludit, mũ-di huius esse victorem, q Iesum credit esse sal-uatorẽ. Et Paulus: Fundamentũ, inquit, aliud nemo potest ponere p̃ter id q̃ positũ est, quod est Iesus Christ⁹. Addam vnã Hieremiæ sen-tentiam, q̃ Paulus Apostolus ad Hebræos cap. viij. contra Iudæorũ citat perfidiam: Vitupe-rans enim De⁹ Iudæos in Hieremia dixit, Ec-ce dies veniẽt, dicit Domin⁹, & consummabo super domum Israël, & sup domũ Iuda, testa-mentũ q̃ feci patribus eorũ, in die qua appre-hendi

...di manum eorum, vt educerem eos de ma... Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt ... Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus, sic Hieremias. Cerne q̃ manifestum ... testamento ferat testimonium. Quid est ... te consummare, nisi complere? Vetus testamentum diu, id est, vsq; ad Christi aduen... fuit inchoatum, fuit imperfectum, & erat ... mola inferior ociosa, cui noui testamen... mola superior erat imponenda, vt adueni... fluxu spiritus vehementis, hominum in... vtraq; comprehensa duricies pœnitentiæ ... itione moleretur. Vndè Ioannes Bapti... superioris molæ præcursor & nuncius ex ... ngelio Matthæi clamabat, Pœnitentiam ... appropinquabit enim Regnum cœlorũ. ... regnum cœlorũ nouum testamentũ, ad ... cum iã esset veteri imponendũ, homines ... triticum vocat ad molendum. Ideò dicit ... ristus, Erunt duæ molentes, vna assumetur, ... altera relinquetur. Erat ergò vetus testamentum in nouo comsummandum, ꝙ vbi fa... fuit, & rei & consummationis huius au... Christus non tacuit. Sed Hieremiæ re... pondens alta voce mox dixit: Consummatũ est.

eſt. Vide mirabilem Dei ſapientiam, inexpu-
gnabile fidei fundamentum,& nutantis anim
ſolidum firmamentum. Sed ne dicentes vna
iſtarum molarum alteri impoſitam videam
ſentire contra Chriſtum dicentem, vnam aſſu-
mendam, alteram relinquendam, dictum ei
ſumma cum reuerentia ſic declaramus, vt di-
camus fidem Hebræorum, hoc eſt, vetus teſta-
mentũ, dici à Christo ideo derelinqui, ꝗ par
ea ꝙ de cæremonijs, id eſt, ſacrificijs, & ea ſi-
militer ꝙ agit de iudicijs & de cõtractib⁹ hum
nis ꝑ nouam abrogeť. Nos autẽ noſtrã illi di-
cimus imponi, quod retentis ex veteri teſta-
mento moralib⁹ præceptis, ritus illi cæremo-
niales in Christi ſacrificium, cuius erant figu-
ra, translati ſunt, quo fit, vt lex illa vetus He-
bræorum pædagogus & derelicta & noſtra il-
li impoſita dici poſsit. Modò fuerit etiam ab-
ſurdum, ſi dicatur per molentem derelictam
intelligi teſtamenti veteris partem abroga-
tam, per eam verò quæ aſſumenda dicitur de-
ſignari decalogũ, & cęremonias, vt ad vetus
teſtamentum totum id Christi dictum refera-
tur: nam vt dixi quod eſt de moribus remanſit
intactũ, cæremonię verò mutantur in melius.
Sed

Sed quanq̃ secundum hanc expositionem ad vetus testamentum pertinere videatur dictum Christi, re vera tamen tangit & nouum: nam illas partes assumi quid aliud est, q̃ illas in nouum transformari? Te igitur sæpius interroga, an perfectè credas, si firmus fueris, nihil est q̃ tolerare iã non possis, sin autẽ infirmum te sentis, dic Christo cũ Apostolis, Auge nobis fidẽ. Nã si qs indiget sapiẽtia, postulet, à Deo, & dabit̃ ei. Postulet autẽ in fide nihil hæsitãs, & memento, ꝙ qui Deo credit, eũ honorat: qui verò non credit, mendacẽ facit, quo nihil esse potest indignius, detestabilius, perniciosius.

De spe & charitate. Cap. XIIII.

Redeo aliquantisper ad fidei familiam, spem & charitatẽ, vt breui quadam anacephaleosi magis earũ patescat ingeniũ, & quicqd dicetur, erit ex Theologorũ officina depromptum. Spes igitur est habit⁹ voluntatis, quo ad eorum desideriũ inclinamur, quæ fides pollicetur. Desiderium autem eorũ est bonorum, q̃ non habentur. Sed quonã pacto tres istę virtutes Theologicæ sint discretę

T breui-

breuiuer explicabo. Fides (vt antè diximus) sic intellectum afficit, vt his tantum faciat assentiri, quæ scriptura communi reuelatione complexa est. Est autem communis reuelatio, quę saluandis (vt saluentur) credenda proponit. Sunt & aliæ quædam reuelationes nō cōmunes, sed speciales: vt Ioannis Apocalypsis, quæ etsi vera est, & ei cui ostensa fuit intellecta, nobis tamen, quia quæ necessariò explicitè sint credenda nō continet: clausa & occulta. In intellectu igitur est fides. Spes autem & charitas in voluntate. Voluntas operationem habet & quietem: negocium & ocium. Operatio eius duplex: vna, qua velit, altera, qua nolit: vtriusq; negatio est quies, quę Theologi exprimunt per non velle. Est autē operatio melior quiete, velle quoq; quàm nolle pręstantius. Velle itē duplex, propter se & propter aliud. Primo frui dicimur, secundo vti. Fruimur enim cùm propter se, vtimur verò, cùm gratia alterius meliorīs quippiam amamus, vt panem propter vitam. Frui quoq; duplex. Nam & quoties aliquid cum possessionis desiderio & quoties idē (possessionis respectu non habito) sui gratia amamus, sic vtraq; operatione frui dicimur, vt duos

[c]átos amores duobus vocabulis, illum ſpei, iſtum charitatis nuncupemus, & ſi dicas ſecundum hæc dicta nõ videri ſpem ab vſu differentem, vtpote qua ſicut & vſu quippiam propter aliud, vt Deum propter nos, diligamus. Reſpondeo non omnem amorem eſſe vſum, quo refertur ad aliud quod amatur, ſed eum tantũ quo in melius ordinamus quod amamus. Sed omittamus in præſentiarum theoremata iſta ſubtiliora, tunc repetenda cùm Theologicis quæſtionibus acrius intendemus. At quia vna oppoſitorum eſt diſciplina, de deſperatione aliquid, quomodo ſcilicet generetur, adijciam. Cum voluntas ſibi Deum deſiderat ac ſperat, ſi decepta ratio id eſſe obtentu impoſsibile dicat, neq; enim niſi decepta id dicet, voluntas (quia impoſsibiliũ non eſt electio) Deũ vel nullo amplius modo, vel ſub cõditione, puta ſi obtinere poſſet, deſiderat, & horũ vtrũlibet, id eſt, vel nullo modo vel cũ ea conditione diffidendo expetere, triſtitiã quandã parit in volũtate, q̃ vna ſatis eſt ad deſperãdũ. Iudas in vltimo illo ſubmerſionis ſuæ naufragio veniã ſub conditione, hoc eſt, ſi poſsibilis eſſet exoptabat, ſed qa decepta ratio id factu impoſsibile nun-

nunciabat, desperatione adductus, loqueo s
suspendit. Est igitur natura spei aliena condi-
tio, sed forti atq; animosa fide sperandum est,
nam sub conditione aliquid expetere, non est
sperare, sicut sub conditione velle, non simpli-
citer velle, vt qui merces vult ne moriatur p-
ijcere, non vult simpliciter proijcere. Condi-
tionibus igitur impone silentium, & alterius
vitæ bona simpliciter & absolutè sperare cō-
suesce. Sed qui vult efficaciter sperare, oportet
eum firmissimè credere. Propterea desperan-
tibus persuadeamus, vt credant. Et Christus
apud Matthæū dixit Paralytico: Confide fili.
Et de duobus cœcis, Creditis, inquit, quia hoc
possum facere vobis? responderūt, Vtiq; Do-
mine. Tunc tetigit oculos, dicens, Secundum
fidem vestram fiat vobis. Sed de his hactenus,
iam ad longanimitatem transeamus.

De longanimitate. Cap. XV.

Onganimitas virtus est ad pati-
entiæ subsidium adinuenta, eius
nanq; est longinqua ac magno
temporis interstitio remota bo-
na constanter aggredi, & inter
expe-

expectandum nullis iniurijs frangi, nullis difficultatibus absterreri, nullis perturbationibus in fugam verti. Longanimitas igitur patientiæ baculus est, cuius adminiculo diutius subsistere: & per luculentam hanc ac lubricam vitam sine lapsu & capsu posse incedere. Spem quoq; adiuuat virtus ista: nam bonum, quod speratur, etiamsi in immensum differatur, suadet expectandum. Floruit autem ista virtus in prophetis maximè & patriarchis, qui venturũ Christum à longè videntes, & in fine sæculorum nasciturum, fortiter ac longanimiter expectabant, & ideò dicti sunt lõganimes in spe. Hinc illa vox Esaiæ prophetæ, Vtinã dirũperes cœlos, & descenderes. Et illa, Mitte quẽ missurus es: & istæ quidẽ voces sunt spei. Audi iam longanimitatem. Expecta, inquit Dauid, Dominum, viriliter age, confortetur cor tuũ, & sustine Dominum. Est & illa apud Esaiam longanimitatis vox: Expectabo Dominũ, qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eũ. Et alibi: Si moram fecerit, expecta eum. Hæc igitur virtus propter expectandi difficultatem inuenta est. Nam difficilè expectantur ea, quæ ardenter amata non statim habenda,

benda, sed longè posita esse iudicantur. H
illud, quod in prima nostra Parthenice di
mus.

Spes est longa dolor, promissaq; munera amanti
Expectare diu, labor est, & pondus iniquum.

Sicut igitur magnanimitas in magnas, ita lo
ganimitas in res quæ longè absunt vel abe
putantur, animas leuat, & inter eandem me
tem ne concidat, perseuerantia sustinet: na
plæriq;, dum ad ea per longanimitatem pe
gunt, quæ procul apparent, quasi iumenta
in via lassum diuerticula quærunt: ab onere te
gum, a iugo ceruicem subtrahunt: & nonnu
quam aliquantisper ex orbita declinant. Inn
tus est igitur finis quidam: qui quasi Theseu
lum extentus, ac animi manu tentus, nec ad de
teram, nec ad sinistram errare permittat, se
vsq; in finem itineris (ne sit opus quiete) su
stentat. Hæc est igitur perseuerentia, quæ di
ficultatem ex patientiæ diuturnitate surge
tem lenit, & quasi ambrosiæ succo vires labo
rantis instaurat. Et quemadmodum perseue
rantia peculiariter contra tolerandum fasti
dium, sic aduersus omne, quod se obijcere po
test, impedimentum constantia militat.

Ana-

Anacephalæosis dictorum, & quòd non rectè dicitur à Theologis voluntas antecedens, & consequens in Deo. Cap. XVI.

Ed anacephalęosim facio eorum, quæ diximus. Circa difficilia, teste Aristotele, versatur virtus, sicut ergo multiplex difficultas, ita quoq; virtus est multiplex. Difficultas est, magna subire pericula, hanc fortitudo demolitur. Difficultas est, inter tolerandum tristitia non vinci, huic difficultati patientia se obijcit. Difficultas est, quæ de futura vita dicuntur credere ac sperare: in hoc spes & fides suppetias ferunt. Difficultas est, longè distantia bona diuturna animi suspensione morari, huic longanimitas opitulatur. Difficile est nouos casus quotidie contra nos emergētes æquanimiter ferre, huic constantia pstat auxiliū, dū longinqua bona pia lōganimitate expectam⁹. Difficile est mētis non incurrere lassitudinē, tenere semp intentā cordis aciē, nunq̄ obdormire, nunq̄ hallucinari, nunq̄ ab incœpto ope diuaricari, occurrit huic

periculo perseuerantia,& ita fit, vt cõstare ti-
posſit, Deum & naturam nihil prætermisiſſ
quod homini ad beatam vitam posſit confe-
re. Et hoc nimirum eſt, quod Theologi dicunt
Deum velle omnes voluntate antecedẽte ſal-
uos facere, ſed voluntate conſequente, quoſ-
dam tantũ, iuxta illud: Multi ſunt vocati, pau-
ci verò electi. Ego autem non antecedente &
conſequente, ſed antecedentis & conſequen-
tis debere dici exiſtimo: vt per hoc innuatur,
Deũ omnes ideo ſaluos fieri velle, quòd om-
nibus, vt dixi, palàm fecerit atq; communica-
uerit ea, quæ antecedere debeant ad ſalutem:
hæc autem ſunt lex & virtutes, ex quibus tanq̃
ex antecedente, ſequitur beatitudo, tanq̃ con-
ſequens. Sicut apud Dialecticos dicitur præ-
miſſas eſſe antecedens, concluſionem verò, quæ
ſequitur ex præmiſsis, eſſe conſequens. Licet
ergo Deus non det omnibus conſequens, hoc
eſt, beatitatem, tamen velle dare ideo videtur,
quia dare vult, & dat antecedens: ex quo p ſyl-
logiſmum rectæ operationis inferatur conſe-
quens beatitudinis. Sed quia maior pars mor-
talium, dum contemptui habet formam huius
illationis, perdit fœlicitatem illius conſequẽ-
tis;

tis. Dicitur Deus velle nos saluari, quia p liberalitatē suam dat antecedens, & nō velle nos saluari: quia per segniciem nostram non dat consequens. Harum virtutum habitus consuetudinesq; longo iustas exercitio possumus naturaliter quidem habere: operationes autē secundum eas vsq; in vitæ finem integrè perducere, sine Dei peculiari auxilio certè non possumus.

Quòd & quare Deus odio habeat ociosos. Cap. XVII.

Danda est igitur opera, vt in his exerceamur: nulla nanq; sine exercitio virtus, nulla ars sine vsu esse potest, vsu autem paritur, conseruatur, augetur. Nec negauerim, Deum vno memento posse omnem virtutē nobis implucre. Sed ipse semper & vbiq; detestans ociosos, eas, quas nobis contulit, vires, ad vsum & exercitium vult conferri. Dixit enim operarijs, Quid statis hic tota die ociosi, ite & vos in vineam meam, & quod iustū fuerit, dabo vobis. Sed cur pigris & inertibus aduersetur, duas impræsentiarum causas inuenio:

 nio:

nio, vnam, q huiusmodi homines, dum segniciem sequuntur, maximè dissimiles Deo efficiuntur. Deus nanq; natura est actuosissimus, Christo dicente, Pater meus vsquemodo operatur, & ego operor. Nec voco Deū actuosum, quòd cursitet aut saliat, vt histrio. Sunt enim opera eius sedentaria, sed solida, assidua, perennia. Et propterea fuere Theologi, qui sanctissimè dixerint substantiā illam infinitam, quam Deū vocam⁹, ab actu magis, quā habitu debere appellari, & ex vocabulis a Deo potius conuenire, q̄ operationē q̄ quę potentiā operādi significēt, vt rectius nominetur docens, q̄ doctor, dās, q̄ dator, regens q̄ rector. Diuina nanq; operatio nō sicut nostra tēporaria, sed essentię suæ coæterna, tāta firmitate subsistit, quāta & essentia. Alterā, q omnis perfectio, teste Aristo. in li. de cœlo, sita esse videtur in Trinitate, hoc est in essentia, potētia, & operatione: Essētia, vt anima est potētię radix & fundamentū: potentia puta intelligentia in essentia animę est, vt ramus in arboris caudice, operatio autem, vt intellectio, quasi dactyli in termitibus palmæ: q ergò per ocium cessat ab operatione, videt naturā fraudare vltima sua perfe-

perfectione,& iniuriã Opifici naturæ irrogare:quòd eam non eò vsq; perducant,quò ipse perducenda instituat:sicut agriculam procul-dubio offendit,qui arborem,ne fructificet,facit:propterea dicitur à Ioanne Bap. in Matthæo,Omnis arbor,quæ non facit fructũ bonum,excidetur, & in ignem mittetur.Tantum igitur vigilantia nostra moliatur, tantum industria se acuat,tantum ratio se attollat,vt in dies magis proficiendo ad virtutes & ad bonos mentis habitus,quæ sunt fœlicitatis instrumenta,perueniat.

De quatuor nouissimis,& primò cum declaratione dicti Empedoclis,de lite & amicitia.
Cap.XVIII.

AD maiorem huius sanctę ac salutaris disciplinæ profectum,quatuor adiumenta quærenda sunt, quæ non extimentur ideò contẽnenda, quia vulgata, sed potius propterea amplexanda,quia vtilia:& profectò non alia fuit diuulgationis ratio,q̃ multiplicis vtilitatis cognitio.Hoc antẽ dixerim ꝓpter eorum prauam consuetudinem,q sine respectu vtilitatis familiaria omnia contemnunt & vsu quoti-

quotidiano protrita fastidiunt, quos Epigrãmaticus poëta notat, dicens: Et pueri nasum Rhinocerotis habent. Nos verò nugis posthabitis, saluti cõsulentes quicquid prodest, quãquam sit vtile commune, triuiale, semper amplectimur, tanq̃ rẽ pretiosam, negocio accommodatam, & opportunã. Quatuor ergo adiumenta sunt ista: Meditatio nouissimorũ, Lectio Scripturarum, Imitatio Sanctorũ, & supplicatio. Nouissima sunt quatuor. Mors, Infernus, Paradisus, & Iudiciũ. Ad naturã mortis enarrandam mihi se offert, quod dixit Empedocles, fieri, scilicet, omnia ꝑ litem & amicitiam: amicitia autem est generatio, quæ disiuncta, hoc est, corpus & animam, & quatuor in corpore elementa conglutinat. Lis est mors, quæ coniunctã dissociat. Nam corrupta elementorum harmonia lis exoritur, & calore in humidum sæuiente sequitur desiccatio, quam incinerationem Medici vocãt: ex incineratione verò, hoc est, ex radicalis humidi consumptione mors nascitur. Medium inter litem & amicitiam: hoc est, inter generationẽ & mortem interstitium: quies est contrariorum inter se pugnantium; licet enim semper pugnẽt, tamen

tamen vocari potest amicitia, q̃ diu nõ est pu-
gna peremtoria, & eam quietẽ, quę sunt instar
mortis induciæ, q̃ dam appellare solemus mor-
talem vitam, quam, vt volunt Astronomi, cæ-
lum, vt Theologi prædicant, De*: vt ego sen-
tio, vtrumq; dispensat, conseruat, & limitat.

An mors corporis sit naturalis.
Cap. XIX.

AN verò mors sit naturalis ambi-
gitur, & profectò, quod naturam
destruit, eiq; aduersatur, dicendũ
naturale non videtur: quod item à
principio venit intrinseco, natu-
rale id esse manifestum: & hoc in secundo li-
bro de Physico auditu confirmat Aristoteles,
dicens, In hoc differre naturalia ab artificiosis,
q hęc à principio extrinseco, illa ab intrinseco
habent motionem. Et hoc vtrumq; in morte
perspicimus: naturam enim destruit, quod est
manifestum, & fit à causis nobis intrinsecis: n[illegible]ã
corpus animatum causas, quibus dissoluitur,
intra se habet. Calorem scilicet naturalẽ [illegible]
radicalis humor ereditur; & qu[illegible]
noua

noua superinfundatur humiditas, non est tamen aduentitium hoc humidum priori comparandum, & naturæ æquè affine & amicum. Huic elementorum defectui est annectendum vim nutritiuam in nobis fatigari, ac indies magis inualidam fieri, & in horas magis euadere reparandis corporibus nostris imbecill[illegible], quo fit, vt corpus pedetentim vitietur, & fiat assiduè deterius, & animæ magis inhabile, & incommodum, & ad vitæ munia minus idoneum. Cũ igitur mors q̃ nihil est aliud quàm vitę extinctus, hoc pacto ab intrinseco inducatur, certè proficisci à natura videt, & ista quidem est nostra sententia. Sed neq; prętereundũ hic naturarũ pluralitatẽ inesse corporib': natura enim dicitur materia & forma, & ipsum cõpositum. Vndè fit, vt naturaliter fieri, posse quippiã multipliciter dici. Ex alto cadere, naturale id materię, hoc est corpori: cui grauitas à natura est insita: formæ verò neq; naturale neq; cõtra naturã: vtpote elementorũ expers & q̃ est à fermento aliena corporeo. At intelligere naturale est animæ: cuius vis intrinseca est intellect' cõpositio: & homini naturale est ridere, audire, loq, ambulare: ꝗ istorum non in parte,

parte, sed in cõposito sunt sita principia, magis tamẽ in anima: ꝓpterea, vt benè dixit Ari-[stoteles] naturę nomen elatione dignior est forma. [Mo]ri ergò naturale est corpori, naturale & homini secundũ corp⁹: animę verò cõtrariũ, hoc [est] nõ mori & ꝑ sequelã homini naturale: quo [fi]t, vt debita ei resurrectio, quo postq̃ moriẽdo [a]ctũ est satis naturę corporeę, satisfiat & spi-[ritu]ali resurgẽdo; ꝓpterea dogma est catholi-[cum], remanere in animab⁹ inclinationẽ ad cor-[p]us ęternã, donec à Deo datore formarum ab [i]nuicẽ disiuncta iterũ coniungantur. Nõ ergò [(]vt obiectioni primę respondeã) mors homini [i]nfligitur, vt destruatur, sed vt naturę & volũ-[ta]tis diuinę seruato semper ordine, deducatur [ho]mo ad esse spũale: hinc illud Euãgelicũ: Nisi [gr]anũ fruméti cadẽs in terram mortuũ fuerit, [ip]sũ solũ manet, si aũt mortuũ fuerit, multum [fr]uctum affert: propterea & ab Apostolo mo-[rs] dicitur seminari, cũ inq̃t, Seminatur corpus [an]imale, vt surgat corpus spũale: si est corpus [an]imale, est & spũale: sicut scriptũ est, fact⁹ est [p]rimus Adam in animam viuentẽ, nouissimus [A]dam in spiritum viuificantem. Adam apud [H]ebræos hominem significat, & sicut apud nos

nos homo ab humo, ſic apud eos Adam ab Adama, quod terram ſignificat, deriuatur. Vides iam quomodo mors homini naturalis. Sed & alijs modis naturale quid dicit: naturale nanq; eſt & quod alicui ſpeciei, vt igni, & quod rerum naturæ communi, & quod ſit placitum etiam Deo ſoli. Aſcenſus igni naturalis, quia leuis: at ſi natura communis vniuerſo ne ſciſſura fiat ne ſchiſma in rebus accidat, ne mundi continuatione diſſoluta vacuum quod abhorret intercidat, ignem demittat, erit motus ille igni contrarius, vniuerſo tamen naturalis, ſicut latronis mors, latroni aduerſa: Ciuibus propitia. Quòd ſi etiam naturæ communi quicq̃ repugnans, Deo placuerit, vt ꝗ cœlum ſtet vel retrogradiatur, id quoq; immò id maximè dici naturale digniſsimum: tantò enim naturalis appellatio eſt verior, quantò vndè fluit cauſa eſt altior. At ſuprema omnino natura eſt Deus cui obedire toti inferiori naturæ eſt naturale. Simpliciter ergò homini naturale eſt mori, & naturale reſurgere, quoniam ſic ab Opifice omnium natura ſtatutum eſt.

Opiniones variæ de morte, Cap. XX.

Mortis

Ortis meditationem summã esse philosophiam dixit Plato. Nihil est enim quod magis aut ęquè appetitus luxuriam premat: & ad rationis regulam mores componat, q̃ semper ingruentis mortis meditatio. Apud Gethas: & Thraces quidam feri sunt & ad mortem paratissimi, ꝙ redituras putant animas obeuntium. Quidam etsi non redituras, nõ extingui tamen autumant, sed ad loca beatiora transire, alij emori quidem, sed id meli⁹ esse q̃ viuere. Fœminę super virorum cadauera interfici simulq; sepeliri votum eximiũ habent: apud quosdam eorum puerperia lugebantur. Et has apud illam gentem opiniones dissemi-nasse putandus est Orpheus, qui fuit indigena magni vir ingenij: & poëta suauiloquentiæ singularis, q̃ barbarorum animos demulcente, siluas & saxa, hoc est siluestres & saxeos homines ad ritus quoscunq; libebat traducendi liberam potestatem habebat, dies natalitij, tristes agebantur, funera verò quasi sacra cũ lusu & cantu iucundissime & cum summa hilaritate celebrabant, & rectè quidem. Nam quum nascimur peregre proficiscimur, incerti quod

iter, quod hoſpitium, quem viæ terminum ſimus habituri, & quum morimur finita peregrinatione in antiquæ matris gremium reuocamur. Peregrinationem hanc peccatores produci, ſancti verò breuiari ſemper rogant: hinc Dauid inquit, Heu me, quia incolatus meus prolongatus eſt.

De multiplici genere mortis corporalis, & non eſſe tempus merendi poſt mortem. Cap. XXI.

Ed multipliciter & nō vno modo mors dicitur: nā eſt mors hominis, qua homo diſſoluitur, & volunt quidam Theologi, hominem & omne totum quoddam tertium eſſe, præter partes, ꝙ earum & coitu reſultet, & abitu diſpereat, & id eſſe aiūt, quod morte totius diſsipetur. Eſt & alia quædam mors corporis, qua vlteriori reſolutione reuertitͬ in ea ex quibus conſtabat elementa. Prima, ſi in Dei timore, ſi in pietate & religione hominem reperit, bona eſt, de qua dicitur, Præ-

pretiosa in conspectu Domini mors sanctorũ eius, si peccatorem impœnitentem reperiat mala est. Ideò quia vt prima est fœlicitatis, sic haec est miseriç sempiternç principium. Quàm diu mortalem hanc vitam viuimus ex virtute in vitium, ex vitio in virtutem arbitrio nostro transire permittitur: at postq̃ de corporis hui' tabernaculo eiecti debitum naturæ persol uimus, nec à vitio in virtutem, nec à virtute in vitium est transitus. Tunc enim & viatores esse desinimus, & promerendi ac commerendi statutum amittimus. Vocabantur ab antiquis viatores nuntij ac ministri magistratuum, qui homines ex agris accerse bant. Nostri autem viæ appellationem ad vitam hanc transferunt. Ait enim Gregorius, In præsenti vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergimus, maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Cum hac ergò vita quæ morte terminatur, finiuntur non peccata, sed merita: quicquid enim & in Paradiso rectè agitur à sanctis, & in inferno peccatur à damnatis, ideò meriti rationem amittit, ꝙ extra viam fiat, etenim vita est agon, vita est theatrũ,

vita est Olympia: vbi spectantibus arbitris positis coronis decertatur. Vbi sunt coronæ nitis certaminibus distributæ: qui ampli' ce tat non vt coronetur, sed ex virtutis liberal tate decertat, non negauerim tamen & tali ce tamini (si certamen id dicitur vbi non labora tur) posse etiam multa dari corollaria, à De maximè, qui potest pœnas damnatorum, & e tiam augere gloriam beatorum. Quales mo rimur, siue boni, siue mali, tales futuri semp egredimur, hoc excepto ꝙ sicut boni meliu sic mali sunt semper peius habituri. Qui mu tari vult in vita mutetur, nam post mortē tan ta est alterius vitæ seueritas, vt in ea sicut sin guli incipiunt, ita perseuerant, illic vbi nox est, nũquam illucescet, vbi dies est, nunquam lucis nigrescet occasus. Hinc Iacobus de patre luminum mentionem faciens, apud quem xit, non est transmutatio, neq; vicissitudin obumbratio.

De multiplici genere mortis spiritualis, cum excusatione Platonis.
Cap. XXII.

Sunt

Vnt genera duo mortis spiritualis: vnum quo virtus & Dei timor in nobis expirat, alterũ quod vitia & vitiorum fomenta mortificat, de primo dixit Christus. Sine mortuos sepelire mortuos suos. Mortuos enim appellauit qui sæculo, qui appetitui, qui diabolo seruiunt, qui prauæ consuetudinis sepulcro inclusi nec gratiæ cœlestis aërem attrahunt, nec Dei Spiritum concipiunt, nec ad legis mandata se attollunt. De secundo spiritualis mortis genere dicitur à Paulo ad Romanos cap. vj. Qui mortuus est iustificatus est à peccato. Si autem mortui sumus cum Christo: credimus quia simul etiam viuemus cum illo, & paulò infrà. Ira & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu. Et quomodo hac morte moriendum sit dicit. Non ergò, inquit, regnet peccatum in vestro mortali corpore: vt obediatis concupiscentijs eius, sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Sed exhibeatis vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Hanc mortem dixit Plato licere vnicuiq; sibi infer-

inferre, quod ab Euangelica & Apostoli doctrina non discrepat, verũ nonnulli hoc no aduertentes, & Platonem de communi mort loqui calumniantes, dum eum inconsulte cri minantur, de manifesta ignorantia condemnã tur. Mortis meditatione sic decursa, si cõquie scere vides appetitũ & irascibilem tuã infræ nari, potes quorsum libet mentis tuæ clauum inflectere, & quasi iam cessauerit tempestas re missius habere studiũ gubernandi, q̃ si adhuc recalcitrat, cataplasma aliud adhibendum, & mox proferenda est infernalis barathri recor datio, vt sicut æstuans lebes infusis aquis, & fremens equus verberibus incussis, sic feruor appetitus æternæ miseriæ ostensione restric remittat feruorem suæ temeritatis: nã rei tri stis sola memoria dum dolorem ciet in sensu lasciuiam extinguit in appetitu.

De loco damnatorum qui dicitur infernus. Cap. XXIII.

Amnatorũ locus, vt est sanctorũ communis opinio, non sub ipso globo, vt Isidor⁹ putat, sed in ip si⁹ globi terrestris medio, tellure ipsa sinũ & quasi aluũ aperiente

credendus

credendus est. Isidorus autem dixit futurũ esse, post iuditium Solis & Lunę orbes ita firmẽ-ri, vt huic nostro tantum hemisphęrio lucem infundant, damnatos vero in sempiternã noctẽ alteri⁹ hemisphęrij relegandos, vbi esse à multis putantur Antipodes, sed hæc est iam pridẽ explosa sententia, nam in medio terræ ventre non in tergo loca illa infamia vbi nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat, ponit Ecclesiæ sanctæ credulitas, & credulitati huic ratio non dissentit, decet enim eos qui obstinate à Deo per prauam voluntatem, & morum obscenitatem discesserunt, ad infima trudi, & à conspectu solis & cæli, vbi Dei est sedes, sub scabellum pedum eius, hoc est sub terram de qua dicitur, terra scabellum pedum meorum, & mitti, vt sic impleatur quod dicitur ꝑ Prophetam, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, nec sub terram solum, sed etiam in terræ partem abditissimam & à cœlo remotissimam, & mundi centro cognatissimam mitti dicunt, in terram inquam miseriæ & tenebrarum opertã mortis caligine, & à Dei benignitate, & à naturæ beneficijs, & à cœlorum influxibus derelictã.

Opinio antiquorum gentium de inferno. Cap. XXIIII.

E omnino vanum est quod poëtę gentilium cecinerunt apud inferos esse stygen, acherontem, lethē, cocytum, phlegethontem. Stygem legimus esse aquam ad Nonacrin Arcadiæ regionem ex altissima saxi crepidine distillantem, tam violentę frigiditatis, & naturæ tam atrocis, vt in ea neq; argenteum, neq; æreum, neq; ferreum vas posit subsistere, sed mox disiliat ac dissipetur. Stygos hidor appellatur. Contineri & conseruari posse aiunt vngula tantum mulina, & ea regem Alexandrum ferunt enecatum. Est etiam similis ingenij & nominis aqua & in Achaia ad Phaneum vrbem, & in Thessalia ad Peneum amnē. Acherontem Seruius dicit esse locum nō procul à Baijs in campania, montib⁹ vndiq; clausum, & patere tantum ad meridiē soli, vbi Aeneas Miseno & Vlyxes Helpenore occisis necromantiam exercuere. Est & acherusia specus in Asia ad mare euxinum per quam cerberum ab Hercule tractum fabulantur, tam profundę vora-

roraginis, vt illinc credatur descensus ad inferos. Lethes fluuius, & in Hispania, & in Africa circa extremum. Syrtium cornu, vrbem bluens Berenicem de quo Lucanus. Quã iuxta Lethes tacitus prælabitur amnis Infernis vt fama trahens obliuia venis. Hæc autem attigimus vt ostendatur antiquorum opinionem fuisse apud inferos omnium eorum esse congeriem, quæ apud nos legũtur tetra, dira, horrenda, pestifera.

Ratione naturali persuadetur esse omnem immunditiam apud inferos.
Cap. XXV.

Credendum est enim aquis vndiq; in eum locum dilabentibus tanq̃ in totius mundi sentinam & cloacam comportari bitumen & Sulfur, & omnis terrenæ molis immundissimas sordes fieriq; odorem multò teteriorem q̃ in scaptensula apud Græcos. Tetra enim ingentibus perforata cauernis, & antrorum longè lateq; vagantium suspensa fornicibus, capacissimam ac sordidissimam aluum

ſuam longiſsimè extendit, ſunt in ea ſicut pleriſq; terrarum locis aſpicitur, æternæ materiæ ſemper ardentis incendia, & ne mirum ſit aut incredibile quod de inferni recitan incendijs, præteriens ea quæ dicuntur ab Augustino & reliquis authoribus Christianis, ſubijciam hic ex Plinij lib. ij. naturali hiſt. capita tria. ſcilicet, cvij. cviij. cix. Sic enim inquit: In Comagene vrbe Samoſata ſtagnum eſt, emittens limum (maltham vocant) flagrantem, cum qd attingit ſolidi adhæret. Præterea tactus ſeqtur fugientes, ſic defenderunt muros oppugnante Lucullo, flagrabatq; miles armis ſuis, aqs etiam accenditur, terra tantũ reſtingui docuere experimenta. Similis eſt naturę naphtha (ita appellatur) circa Babyloniã, & in Auſtagenis Parthię ꝓfluens, bituminis liqdi modo, huic magna cognatio igniũ, tranſiliuntq; ꝓtinus in eã vndecunq; viſam, ita ferũt à Medea' pellicem crematam poſtquam ſacrificatura ad aras acceſſerat corona igne rapta. Verùm in montium miraculis ardet Aethna noctibus ſemper, tantoq; æuo ignium materia ſufficit. Niualis hybernis tẽporibus, egeſtũq; cinerẽ pruinis operiẽs, nec in illo tantũ natura

natura sæuit exustionẽ terris denuncians, flagrat in Phaselide Lyciæ mons Chimera, & quidem immortalis diebus ac noctibus flammaignẽ eius accendi aqua, extingui verò terra aut fœno Cnidius Ctesias tradit. Eadẽ in Lycia Ephesti montes tæda flammant tacti flagrant, adeò vt lapides quoq; riuorũ & arenæ in ipsis aquis ardeant, aliturq́; ignis ille pluuiis, baculo si qs ex his accenso traxerit sulcos, riuos ignium sequi narrãt. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex, flagrat in Medis & Cestia gente cõfinio Persidis. Susis quidem ad turrim albã quindecim caminis maximo eorũ, & interdiu camp⁹ Babyloniæ flagrat quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopũ iuxta Hesperum montẽ, stellarum modo, cãpi nocte nitent. Similiter & in Megalopolitanorum agro, tametsi internus sit ille iucundus, frondemq́; densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphei crater dira Apolloniatis suis portendit, vt Theopompus tradidit, augetẽ imbribus, egeritq́; bitumẽ tẽperandũ fõte illo ingustabili, alias omni bitumine diluti⁹. Sed qs hęc mireẽ in medio mari Hiera Insula

ardet.

ardet. Aeolia Insula iuxta Italiam cũ ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, & donec legatio senatus piauit. Maximo tamen ardet incẽdio Theonochenia dictum Ethiopum iugũ, torrentesq; solis ardoribus flammas egerit, tot locis, tot incendijs rerum natura terras cremat. Sic Plinius ad verbũ. Quo fit vt mirum videri nõ debeat, si in terræ aluo dicatur id esse quod ferè passim cernitur in super ficie. Ignis ergò qui in obscuris illis concauitatibus nigrantes attollit flãmas fumi, & nebularũ globos exhalat, q̃ diu p opaci carceris tractus amplissimos euagati postq̃ nulla ad egrediendum spiramẽta repperint in se contorti reuertũtur in ignes, fitq; flammarum & fumi Chaos immensum. Illic damnatorum est habitatio, qui assiduè coguntur cœca hæc incendia contemplari, tantaq; ex hac inuita contemplatione, quam in æternum supplicium sibi à Deo datam cognoscunt, surgit indignatio, tantus impatientis animi furor exardescit, vt omni rationis vsu posthabito, cœlo & terræ ac Deo ipsi præcentur exeidium, & quoniam vis concupiscibilis, boni placentis abundatiam, & pœnæ displicentis sentit offensionem, irascibilis quoq; de-

siderata

fideratæ quietis, nequit à concupiscibili impedimẽto repellere, fit in animo mœror & luctus, & sine vlla consolatione cordolium. Hęc autem prædicti poëtæ per illa quinq; flumina quæ apud inferos ponunt, mysticè designarũt. Styx enim est odium, Acheron tristitia, Lethe obliuio, Cocytus luctus, Phlegethon ardor. Odium Dei atq; iustitiæ, tristitia de pœnarum acerbitate: obliuio charitatis & spei, luctus ex pœnarum æternitate, ardor ex cõscientia culpæ, ordor item corporis post resurrectionem, quod iugiter ardebit & non consumetur, & erit illic mors ęterna, quia immortalis miseria, quæ supremo bono, id est, beatitudini opposita potest summum malum appellari. Duo isti sunt fines vltimi bonorum & malorum, quia cum ad illum per virtutem (officia scandẽdo) perueneris, nihil est superius quò gradiaris, vbi ad istum per flagitia descendendo corrueris, nihil est inferius quò prolabaris. Quicquid ergò bonis est in moribus propter illum quęritur: quicquid verò mali propter istum fugit. Nec impossibile Deo iudicetur, quod naturã posse dubium non est, vt scilicet corpus ardeat & non consumatur, & in cendio æterno vita permane-

permaneat,nec finiatur.nam & lignum stati constat inflammari posse, sed non consum. Est & quoddam lini genus ex quo telæ confectæ,cum purgandæ sunt in ignem mittuntur nec exuruntur. Vnde veteres regum & principum cadauera cum erant comburenda,ne cinis eorum cum lignorum cineribus confunderetur,huiusmodi telis insuta cremabant,est & animal quod naturaliter in caminis ardentib' viuit,pyrallem vocant naturales. Adde q sicut ante peccatum erat humanum corp' sic téperatum,vt non mori posset,sic & post iudicium miro & indicibili modo fermentabitur,vt ęternis non cedat incendijs. Vnde & Esai.dixit vermis eorum non morietur,& ignis eorum non extinguetur. Et quemadmodum beatitudo omnia bona, sic est cuncta mala complexa damnatio. Octo igitur genera pœnarũ q Tul. dicit per leges infligi, scilicet damnũ, vincula, verbera,talioné,ignominiã,exiliũ,morté,seruituté,cõtinet cumulatissimè dãnatio,hic igitur sine fine torquentur atroci supplicio,quia nulla fuit in fine religio,at qui saltẽ in suprema vitæ vespera resipiscunt, q̃a peccata in vita relinquunt,aliquãdo pœnarũ finé inueniũt.

De be-

De beatitudine cœlestis paradisi,& primo quantum attinet ad partem intellectiuam.
Cap. XXVI.

DE Paradisi gaudio temerè quicquam dicere non ausim, nam si vt scribitur Esaię cap.lxiiij.& in Epistola Pauli prima ad Corinthios cap.ij. Nec oculus vidit: nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quę preparauit Deus diligentibus se. Quid tentabo verbis exprome re ꝙ in cogitationē nequit ascēdere? Greci sapientię deā tritogeniā vocāt, ꝙ ordinatè tria ꝓducat, rectè cogitare, rectè loqui, rectè operari. Et Aristo.in li.de interpretatione dicit voces esse notas earū q̄ in animo sunt affectionum, ex quo sequitur lingua non posse explicari, ꝙ sit impossibile cogitari, dicam tamen aliquid vt animum tuum prouocem ad desiderium videndi ea quæ mortales oculi videre non possunt: hoc enim desiderium mentem à terrenis rebus ad cœlestia subrigēs, facit vt adhuc terreni ac mortales simus saltem ex parte cœlestes. nam si verum est illud, Vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Si the-

Si thesaurum in cœlo habemus, necesse est i
cœlo esse cor nostrum, quòd si in cœlo cœlest
est, desideria facere corda nostra cœlestia, &
conabimur ex pauculis infinita, ex minimis
ingentia meditari, illo vel maximè moti quod
in Georgij dialogo recitatur. Si mulier in sub
terraneo ac teterrimo carcere pariat infantu-
lum, & ei in tenebrosis & angustis locis iam a-
dulto velit enarrare cœli altitudinem, mund
amplitudinem, solis claritatem, auroræ ve-
nustatem, Lunæ pulchritudinem: stellarum
nitorem, terræ latitudinem, veris amœnitatē,
auium alacritatem, vocum modulationem ri-
uulorum gratiam, hortorum lætitiam, odorū
fragantiam, maris redundantiam, & reliqua,
nunquam verbis consequi poterit, vt in mise-
ria illa natus & educatus, cui lucernuncula p-
lata, diem absconderit noctē semper, induxe-
rit, credat quæ audierit. Sic profectò nobis in
terro natis & enutritis accidit, quod & Christ
Nicodemo loquens sic expressit. Si terrena
dixi vobis & non creditis, quomodo si dixero
cœlestia credetis? & quidem sicut cœlum ma-
gnitudine, altitudine pulchritudine terras an-
tecellit, sic cœlestia bona terrenis bonis perfe-
renda

[illegible]da non dubito. Hoc inquam non dubito: il-
[illegible]tamé nô cognosco, quia omni imaginatione
[illegible]stra maiora sunt. Partis intellectiuę duę sũt
[illegible]tentiæ: intellectus & voluntas, intellectui
[illegible]gnitio veritatis, voluntati possessio cõmo-
[illegible]tatis adeò grata est, vt nihil posit esse iucũ-
[illegible]us in hac vita. Ex parte scimus: ex parte pro-
[illegible]hetamus. Sapimus vt paruuli, loqmur vt par-
[illegible]uli, quia videmus semper speculum in ænig-
[illegible]mate: nam corpus quod occidit aggrauat a-
[illegible]mam, & opprimit sensum multa cogitanrẽ,
& vti in lib. Sapientiæ dicitur: Cogitationes
mortalium timidæ, & incertæ puidentiæ no-
stræ, quo fit vt intellectus cupiditas quantum-
cumq; hic se ingurgitet & bibat, tamen semꝑ
sitibunda remaneat. At in paradiso, quia vide-
bit facie ad faciem, & cognoscet homo sicut
cognitus est. Euacuabitur quod ex parte est,
quod paruuli est, quod imperfecti est, eritq;
immenso huic nostro desiderio oppidò satis-
factum, cum illa omniformis essentia quæ est
prima veritas nostræ se intelligentiæ reuela-
bit, tum demum illud adimplebitur, Vacate &
videte, quoniam ego sum Deus. Nunc enim
intellectus multiplicium phantasmatũ vexa-

tus occursu, & quasi puer in vænali foro vag
nunc hoc, nunc illud demiratur: nec vacat, n
videt Deum, sed operatur, & laborat incassum
Hactenus de intellectu. Possessionem commo
ditatis cuius amicitia est inseparabiliter anne
xa voluntati, vita ista non præstat, teste Salo
mone: qui postq̃ sensibus suis quicquid desid
rabile erat indulsit, & omne genus voluptat
expertus est, quasi nihil adhuc profecisset, ta
dem inquit, Ebel ebelim ve col ebel, interpr
tatur, vanitas vanitatũ, & omnia vanitas. V
derat enim omne, quod delectat vel non sati
re, vel repente transire, & amitti, & sensus i
psos annis recedentibus hebetari, satietate
omnium fieri, & senescere cum ætate libid
nem. Et certè patria ista, quantumcunq; in
center ac piè viuam, spei & desideriorũ est p
tria. In ea positus propheta dicebat: Glori
dicta sunt de te Ciuitas Dei. &: Quã dilecta
bernacula tua Domine virtutũ? concupiscit
deficit anima mea in atria Domini: & sicut d
siderat ceruus ad fontem aquarum, ita desid
rat anima mea ad te Deũ. Sitiuit anima mea ad
Deũ fontẽ viuum, quando veniã, & apparebo
ante faciẽ Dei. Hic de fine bonorũ, hoc est, de
bea

beatitudine disputant Philosophi: & vsq; adeò quærentium in hac vita, & nusquã inuenientium beatitudinem, curiosa succreuit industria, vt teste Augustino in li. xix. de Ciuitate Dei naturã sectarũ de beatitudine loquentium ad ducentas octuagintaocto Varro produxerit: quarũ omnium fides, si q̃ illarum aliquid veræ bonitatis attingunt, noster Paradisus abundãter includit: nã sua redundantissima voluptate, sic omnẽ volũtatis appetitũ inebriat, vt liberũ arbitriũ in ea positũ peccandi facultate priuet. Quod tamẽ nõ est libertatẽ minui sed augeri: longè enim p̃stantior est libertas: ea tantũ velle posse q̃ displicitura sint nunq̃, q̃ ea etiã velle posse, quę aliquãdo nolle sit necesse. Tũc erit Deus omnia in omnibus, hoc est, quicquid singuli desiderabũt, suppeditabit Deus. Quia tanta dulcedine mentibus nostris illabetur, vt p̃fectè compleat, quod dicitur à Propheta: Satiabor quum apparuerit gloria tua, vel, vt in Hebræo est, imago tua: nam in Hebræis codicibus est temuneca, quod interpretatur, imago tua. Hæc de intellectuali seu rationali parte perstrinximus: de sensibus autem quonã pacto beati futuri sint, paucis explicemus.

De beatitudine partis sensitiuæ.
Cap. XXVII.

Aturam seu animæ potentiam, q & virtus, & vis appellatur, tunc beatam dicimus, cum optimũ eorum, quæ ab ea capi possunt, sic p orationem perfectam est effecta, vt sit de æterna eius possessione secura. Optimum, quod intelligi, quod diligi potest, est Deus: sed quod sensibus percipitur, nõ est spiritus. Deus autẽ est spiritus. A quo igitur beatitudo sit sensuum, non est omnium doctorum vna sententia. Sunt qui dicant, illam immensam partis intellectiuæ voluptatem, de qua apud omnes cõstat, vndè sit, redundare, & quasi superfluere, ac in potentias sensibiles deriuari quemadmodũ experimur ex varijs animi accidentibus corpus affici, & quod animo pacato paulò antè valebat bene, nunc animo perturbato ægrotare. Et quanq̃ ad omnium sensuum gloriam modus iste sufficiat, tamen de auditu & visu aliquid peculiare dicendum est. Audient enim iucundissimas Dei laudes vndiq; resonare, iuxta illud prophetæ, Beati, qui habitant

tant in domo tua Domine: in sæcula sæculorũ laudabunt te. Videbunt item cœlos, ac omnem cœlorum harmoniam percipient: videbunt & ipsum Christum, & matrem, & omnia omniũ beatorum corpora gloriosa: quæ iam incorruptibilia & mirabili decore conspicua fient intuentium oculis tam dulce spectaculum, vt quod desiderari melius posſit, nescituri sint. Id quoq; erit visu iucundissimum, quòd sicut nunc ex motu corporis animam inesse percipimus, & vegetare ac regere membra corporea, sic tunc cœlo & elementis, & rebus omnib⁹ Deum esse intimũ, & in qualibet vniuersi parte totum coseruare, alere, ac gubernare mundi hanc machinam, non dubio cernemus intuitu. Nunc id satis ratio persuadet, & credim⁹, tamen præ inscitia nostra naturali non perpendimus: tunc autem oculos circumquaq; vertentes id perpendem⁹. Tanta enim erit vis in oculis, tam acuta videndi acrimonia, vt & corporum nostrorum ac elementorum & cœli quantitates, numeros, proportiones, harmonias, symmetriam, ac naturam omnem beati visu penetrantes, inebriandi sint ab vbertate Domus Dei, & dicturi: Hæc requies mea in

ſæculum ſæculi: hîc habitabo, quoniam eleg
eam. Adde quod beatis nihil erit inuium, ni
hil clauſum, nihil inacceſſum, ſed mira ſubti
litate ac agilitate corporis illuc etiam ſine pe
dum miniſterio ferentur, quo deſiderabit ar
dor voluntatis, ſic erit animæ imperio corpus
obediens & ſubditum, vt aſcenſui nulla moles,
nulla continuo motui laſsitudo, nullus deniq;
labor obſiſtat. Non defuerunt, qui dixerint, &
in ſcriptis reliquerint, In cæterorum ſenſuum
inſtrumentis generandam à Deo qualitatem,
per quã mellifiua ac nectarea quadam volu-
ptate dulceſcant. Sed quicquid de huiuſmodi
qualitate dicendum ſit, vnum eſt certum, ho-
mines æternæ vitæ deſtinatos à Deo per me-
tamorphoſim ſic inſtituendos, vt nihil in eis
ſit non beatum. His præmijs donantur, his
coronis decorantur à Deo: non qui vrbes aut
prouincias, ſed qui carnem, mundum, & dia-
bolum vicerunt: nec præmia victoribus debi-
ta ſolum reddit, ſed plurima ac maxima, cor-
rollaria, donatiuum, congiarium, epulum
ſuperaddit: quæ omnia pollicitus eſt Chri-
ſtus in Euangelio dicens: Faciet illos diſcum-
bere, & tranſiens miniſtrabit illis. Ex quo
innui-

uitur, Deum sanctis suis omne humanitatis obsequium, omne liberalitatis officium, omne magnificentiæ genus, omne charitatis iudicium exhibiturum.

Quòd naturaliter virtus est honoranda, probatur ex consuetudinibus antiquorum. Cap. XXVIII.

Onsuetudo antiqua Romanorũ fuit ex lauro primũ, ex auro mox coronare triumphantes, qui obsidione castra liberassent, gramine de obsidionis loco decerpto, qui ciuem in bello liberasset quærna fronde cingebatur, qui primus murum hostium ascẽdisset, corona murorum insignita pinnaculis, qui primus in hostium castra irrupisset, corona vallo decorata castrensi, qui primus bello nauali classem hostium insilijsset, donabatur corona rostris armata naualibus. Celebrabant Græci sacra certamnia, hoc est Olympiacũ, Pythium: Isthmiacũ. Nemeeũ horũ victores Hieronicę vocabãtur, & ponebatur eis in victorię

loco ſtatua, coronæq́; dabantur in Olympicis ludis pro Ioue ex oleaſto, in pythijs pro Apolline ex Delphica lauro: in Iſthmijs iterum pro Ioue ex pinu, in Nemeæis ex apio, iuxta illud Satyrici: Graiæq; apium meruiſſe coronę. Et qui huiuſmodi certamina peruiciſſet, dicebatur viciſſe periodon, hoc eſt conſummatę virtutis opera perpetraſſe. Eſt enim periodus apud rhetores ſermonis pars perfecta, cola continens & commata, cum videlicet ſententia certè quadam deſcriptione definitur: dicebantur etiam victores huiuſmodi paradoxi, hoc eſt admirabiles, quia videlicet putabantur cunctos mortales fortitudine, ac ea de qua certaſſent virtute precellere. Singulari etiam priuilegio donabantur, vt vrbem ingreſſuri, poſſent (ſi libuiſſet) non porta, ſed deiecta murorum parte introire, vt apud Tranquillum de Nerone legimus Capuam intraturo. His exemplis præclarè concluditur, naturalę ſemp homini fuiſſe virtutem extollere, & eius excellentiam ac diuinitatem aliquibus egregiæ laudis ac præcipui honoris declarare munerib9. Hanc Deus inclinationem mortalibus dedit, eandé ipſe habet, propterea nunq̄ ceſſauit minis, ex-
hortationibus

hortationibus, & exemplis, per internuncios prius, & tandem per seipsum nos ad virtutis stadium prouocare. Cuius finis, ac premium est fœlicitas, non ea quam vita ista promittit, sed illa de qua dicitur: Cũ dederit dilectis suis somnũ, ecce hæreditas Domini. Et hæc hactenus de beatitudine.

De iudicio, & quòd Astronomi & doctores etiam Catholici qui tempus iudicij prædixerunt manifestè delusi sint.
Cap. XXIX.

SVpremi diem iudicij & generalẽ carnis humanæ resurrectionem multi prædicere voluerunt. Sed in omnibus huiusmodi vaticinijs compertum est, Christi dictum esse verissimũ: Nõ est vestrũ scire tempora & momenta quæ pater posuit in potestate sua. Lactantius allegans illud Psalmi, Mille anni in conspectu tuo tanq̃ dies hesterna, quæ præterijt, sex milibus annis credidit mundum duraturum, quot diebus esset conditus ab initio, concordat huic sententiæ quod legitur in

Talmud Hebræorum. In eo namq; libro, vbi agitur de Idololatris, scribitur, filios Heliæ, qui fuerunt antecessores nostri filij prophetarum Carmelitæ, sic dixisse: Seset alapim sana aia holam, sene alapim tou, sene alapim torat, sene alapim di es Messiæ: quod sic interpretatur: Sex mille anni fuere mundi, hoc est, assignati sunt mundo a Deo. Duo milia vanitatis, vel inanitatis, quia sine lege transierunt, Duo milia legis. Duo milia Christi. Eodem ferè modo lapsi sunt Methodius, Beda, Eusebius, & alij qui sex dies operationis diuinæ, & septimū quietis frustra contemplātes, & cuilibet diei chiliadē superstitiose satis assignātes ad summam septē milium annorum dixerunt excursum sæculorum. Huic cabalisticæ numerorum rationi videtur alludere, ꝗ à Catholicis doctorib⁹, & pcipuè, ꝗ in fine librorū de Ciuitate Dei dicitur ab Augustino: Sex, scilicet, esse mundi ætates: & temporis huius nostri sæculi articulos. Primam ab Adam ad Noē. Secundā inde vsq; Abrahā nō æqualitate temporum, sed numero generationum: denis enim generationib⁹ ambæ terminantur. Hinc, sicut Matthæ⁹ recitat, tres ętates vsq; ad Christi sub-

si subsequuntur Aduentum, quæ singulæ de-
nis & quaternis generationibus implentur: ab
Abraham vsq; ad Dauid vna. Altera inde vsq;
ad transmigrationem Babylonicam: tertia in-
de vsq; ad Christum. Sexta, quæ nunc agitur,
quem finem sit habitura non dixit: hinc finem
volens quibusdam signis Christus ostendere
dixit: Surget gens contra gentem, & erũt ter-
ræmotus magni, & pestilentiæ, & fames. Qui-
bus verbis motus Gregorius, cũ videret mul-
ta ex his, quæ dicuntur à Christo, tempestate
sua contigisse, putauit adesse Diẽ Iudicij: verũ
prophetiæ ac vaticinia omnia tot sunt obscu-
ritatibus obumbrata, tot ambagibus inuolu-
ta, vt nisi iã adimpleta possint ferè nũq̃ intel-
ligi. Iustiniani imperatoris tẽpore circũfere-
batur oraculũ, quo dicebat, mundũ cum prole
sua periturum, cũ ad Romanum imperium A-
phrica redijsset, & cum eo tempore Belisario
duce strenuè rem agente redijsset, putabatur in
foribus adesse Iudicium. Subpauidi omnes
erectis animis circumspectabant, vnde con-
flagratio generalis erumperet. In hac cõmuni
gentium ac populorũ trepidatione ac tumul-
tu pugnæ cuiusdem repentinus euentus cum
summa

summa omnium admiratione penè ac risu d
clarauit oraculum. Nam post receptã Aphr
cam cum vellet idẽ imperator liberare a Go
this Italiam, ducem nomine Mundum ad præ
clari id negocij misit cum exercitu, qui in
psis Italiæ faucibus contra Gothos infelicite
pugnans, cum prole occisus est. Mox cum ru-
mor increbuisset, Mundum ducem perijsse, va-
ticinio intellecto timore iudicij funct⁹ est mũ-
dus. His adiungendus est error astronomorum
tam Hebræorum q̃ nostrorum temeritaté se-
am frænare nolentium. Abraham Hebræus
Astrologus qui princeps cognominatur a su-
is, coniunctioni Iouis cum Saturno, Mosis na-
tiuitatem, regnũ Israël & legis promulgatio-
nem attribuit, & cum anno Christi M.cccc.
xliiij. in cancro & rursus post Annos xx. hoc
est, M.cccc.lxiiij. in piscibus futuram præui-
deret eam coniunctionem, putans redeũte cau-
sa rediturum effectum: Messiã in altero præ-
dictorum coitum expectari debere præcinuit,
sed non solum non venit, sed ea tempora tãta
Iudæorũ strages est insecuta, vt ex omni Hi-
spania vbi opibus & multitudine plurimum
coaluerant, nostris diebus à Ferrando Rege fi-
nito

nato Granatensi bello ad vnum omnes eiecti sint. Arnaldus etiam noster vaticinari voluit Anno Christi M.ccclv. ob cõuentũ triũ superiorũ planetarũ in aquario, vel.M.ccccLxiiij. ob connexionẽ supradictorũ Saturni & Iouis in piscibus, venturum Antichristum. Sed cum ea tempora iã præterierint (agitur enim nunc a Christo annus millesimus quadrigentesimus, nonagesimus octauus) eos profecto ignorantes, arrogantes, mendaces, leues, & ridiculos, nugigerulos declarat euentus.

Futurum esse diem Iudicij Cap. XXX.

Sed quanq̃ sit incertũ iudicij tẽpus, certum tamen est futurũ iudicium: nam carnis resurrectionem & Platonici concesserunt, & Sibyllę præsagierunt, & ꝓphetæ prædixerunt. Christus confirmat, prædicunt Apostoli, nunciant Astronomi. Et quid pluribus opus est? Cõflagrationis extremę memoria, vel à dæmonibus edita, vel à cœlo præostẽsa in antiquis gentilium libris celebratur: inde illud Ouidij in primo Metamorphoseos libr

libro de Ioue loquentis:

Esse quoq; in fatis reminiſcitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli,
Ardeat. Memini me apud Petrũ Aponenſem in eo libro qui Conciliator inſcribitur legiſſe, tempore diluuij generalis planetas omnes ſub aquatico piſcium ſigno conueniſſe, & conſpirantibus aſtris in animalium perniciem cœlum coniuraſſe. Forte pari modo voluntaliquando futurum, vt planetis omnib⁹ in leone coniunctis qui flammigerantis eſt naturæ, virtus ignis ſupra modum excreſcens cæteris elementis & cunctis animantibus moliatur interitum. Sed quia hinc ſequi videtur diem illã ab Aſtronomis poſſe prçuideri, vtpote qui peritiam habent motuum cœleſtium, puto hũc admirandum ac terribilem effectum non à cœlo: ſed à Dei voluntate pendere, quæ cum ſit etiam angelis & beatis inſcrutabilis, præſciri nullo modo Iudicium datur niſi à Deo ipſo reueletur, & cum Apoſtolis id ſcire deſiderãtibus, & ſuper eo Chriſtũ interrogantibus reſponſum fuerit, nõ eſt veſtrũ ſcire tempora & momenta q̃ pater poſuit in poteſtate ſua, credo id fruſtra ſperari à poſteritate, & ſatius eſſe deſiſte-

desistere ab hac tam curiosa temeritate. Non desunt etiam nostris temporibus qui dicant appropinquare tempus Antichristi, quendam quoq; prophetam breui nasciturum qui magnam morum & legum varietatem inducat. Fuerunt qui dixerunt a Christo vsq; ad Antichristum mundum sex ætates habiturum, & primam fuisse Apostolorum, secundam martyrum, tertiam doctorum, quartam Anachoritarum, hoc est secedentium, vt Pauli primi eremitæ, & Antonij ac similium, quintá monachorum, sextam mendicantium, & hac euoluta putant Antichristi tempus affuturum. Sed cum omnia sint incerta & plena fabularum, illud Christi tenendum est, Estote parati, quia qua hora non putatis Filius hominis veniet.

De Helia patre Carmelitarum ante diem iudicij præmittendo.
Cap. XXXI.

Eliam patrem nostrum prçmittendum à Deo canit Malachias. sic enim iiij. cap. dicit, Ecce ego mittam vobis Heliam Tesbitē antequam veniat dies Domini magnus

magnus & terribilis, vel vt interpretati sunt Septuaginta, illustris, qui conuertet cor patrū ad filios, & cor filiorum ad patres, & ne forte veniens percutiam terram anathemate, vel vt transtulerunt Septuaginta, penit⁹. Ad quid verò peculiariter præmittatur Helias, declarat Augustin⁹ vigesimo libro de ciuitate Dei cap. xxix. dicens eum exponendo legem spiritualiter ac mysticè conuersurum corda patrum ad filios & filiorum ad patres, hoc est opere impleturum, vt filij qui legem secundum literam interpretantur, tum demum eam sic intelligāt, vt sancti patres eorum intellexerunt, & ideo cū Christo in transfiguratione Moses & Helias rectè apparuerunt, vt ostenderetur vterq; legis sensus, per Mosen literalis, quem Iudæi in cæcitate sequuntur, & per Heliam mysticus quem tenent electi, Christo consentire ac testimoniū ferre, conflagraturum orbem, morituros homines, atq; resurrecturos, Christum in maiestate venturum ac apparriturum, & de misericordiæ operibus scrutinium habiturū, bonos in vitam, malos in ignem missurū non dubitamus. Si verò hæc ad plenum scire desideras (quod vt facias, etiam atq; etiam te hortari

bri non desino) Augustini vigesimum librũ de Ciuitate Dei frequenter euoluas. Ipse nãq; testimonijs vndiq; contractis literas nostras atq; gentiles, vetus instrumentum atq; nouũ exscribens summo ingenio, summa diligentia, de his luculentissimè disputauit. Hæc sunt quæ si memoriæ tenueris, & frequenter quasi ruminando meditatus fueris, ægritudinis tuæ molestias patientissimè feres, & constanter huius vitæ mortalis bona æquè ac mala peritura contemnes.

De sacra Scriptura, & primùm cur sit adeò suadibilis. Cap. XXXII.

MAgnum & mirabile contra corporis dolores & animi tristitiam inuenies ex sacræ Scripturæ lectione remediũ: & certè iudicio meo nullus sermo (quanq̃ sit accuratissimè cult⁹ & summa eloquẽtia ornatus ac splendidus) qui mentes ægras magis consolari, & curas æquè possit demoliri. Feci ego persæpe periculum. Nam cum fuerim aliquãdo circumuentus multis anxietatibus quarum

Et quidem id fateor, & erit iste mihi locus a arguendum, si est consuetudo natura validio vt obijcitur, cur ergò ratio naturalis quæ fide non consentit fidem non frangit? Neq; enim virginem peperisse, & Deum concepisse natura persuasit: immò & dissentit. Cur ergò consuetudinem sicut in adducendis à parentibus liberis, sic & in credendis natura non vincit? Inest ergo Scripturis sacris nescio quid, immo scio, quid natura sublimius, id est, inspiratio facta diuinitus, & diuinę irradiationis influx certus. Quod si & aliarũ religionum Hebraicæ & Machometanæ exempla produxeris, in quibus est assensus qui nõ diuino influxui, sed imputandus sit consuetudini. Respondemus eorum religione contineri humilia, & nihil ferè supra terrena ac humana, quibus credendis cum nõ multum natura reluctetur, consuetudo facilè opitulatur. Nostra vero sunt sublimia, diuina, cœlestia, creditu difficillima, & quibus cũ fortior consuetudine natura contradicat, necesse est vt inspiratio foueat. Ex quo fortè concludi non immeritò posit fidei, spei, & & charitatis habitus acquisitos non sufficere, sed infusos cum inspiratione haberi oportere.

Non

Non magni ergò momenti vt dicere cœperamus esse non possunt verba, quę Spiritu sancto aspirante sunt prolata. Vnde mentibus multorum fidelium, seu religio, seu magis quædã superstitio id faciat: iamdudum insedit, vt sacrorum verborum sensus ad quicq̃ operandũ non sufficiat, sed opus esse verba ipsa in eaqua primum prolata sunt lingua proferri, quod asserere videtur Origenes in primo libro contra Celsum, dicens dæmones verbis quibusdã linguæ illius vbi loca sortiti sint, à magis coactari, ab alteri⁹ linguæ vocabulis sensum eũdem facientibus, quasi magum non audiant non moueri. Habet igitur vitale nutrimentum veneranda maiestas sacrificium scripturarum. Propterea cum audisset Christus propter parabolam de his quæ intrantia per os non coinquinant animam, quosdam insipientes à fide recessisse, & ideò Apostolis dixisset, nunquid & vos vultis abire? Respondit Petrus, Verba vitæ habes, ad quem ibimus? Est in eis verbis vestita nuditas, multiplex simplicitas, sublimis humilitas, & habilis vniuscuiusq; ingenij subtilitas. Est in ea quod rudiores foris patefcat, & quod eruditos introrsũ adducat. Est q̃

fortiores robustè exerceat,& quòd imbecillis vltrò se exhibeat.

De multiplici sensu Sacræ Scripturæ.Cap.XXXIIII.

Criptura sacra nullum putamen habet,nihil diminutum, nihilociosum: nam non verba solùm, verum & res & facta significant. Si sensum verborũ attendis, historiam habes, si significantiam rerum aspicis,vt ꝙ agnus typicus Christum significet,allegoriã vides. Si ad mores referas,vt ꝙ Christus à nobis cũ virtutũ odoribus est q̃rendus, qa sanctæ mulieres cum aromatibus ad monumentũ venerũt,tropologia est. Si ad cœlũ rem transferas, vt cũ ꝑ Hierusalem cœlestis patria designat,anogogiã facis. Habẽt & Hebrei sensum hunc quadruplicẽ in sacris literis. Literalem appellant pesat,hũc sicut apud nos Nicolaus Lyra, sic apud eos rabbi Salomon & Chemei pertractarunt. Allegoricus dicitur midras,vndè extat midras. Rut & midras cœlet,hoc est mystica Rut & Ecclesiastis expositio,& doctores tamuldici hãc sequunt. Tropologicum

logicum appellant Sechel, in quo Abram ab Nazara & Leui ben Gerson & rabbi Moses Aegyptius desudarunt. Anogogicus autẽ cabala nuncupatur: nam expositio illa legis tãto verior, quãto abstrusior, q̃ Moses ab ore Dei dicitur accepisse, non ex libris discebatur, neq; enim scripta erat, sed à docente suscipiebatur, à discipulis tanq̃ res sacra & habenda inter arcana. Cabala nanq; susceptio interpretatur, & hæc expositio a literali sensu ad Anogogicum quasi a terrenis ad cœlestia volare contendit. Sensum hunc quasi animam legis & verborum medullam, ne amitteretur post captiuitatem Babylonicam: Esras conuocatis Septuaginta duobus sapientib⁹ in scriptis redegit, & in Septuaginta duo volumina digessit, q̃ Deo ꝑcipiente palã legenda non ꝑposuit, sed solũ legis peritis ac in sacrarũ literarũ studio exercitatis ac sapientibus viris cõmunicanda edixit: hos sensus Paulus Aposto. spiritũ vocat, cũ reprehendẽs Iudęos q soli literali innitebãtur, dicit, Litera mortificat, spiritus autẽ viuificat. Nominandũ insuք hos sensus posse Mosis faciẽ appellari, literalẽ autem esse velũ ei superpositum quo adhuc Iudæorum prospectus ne veritatem

videant, impeditur. Propter quod Malachias Propheta dixit Heliam Patrem Prophetã magnum, & admirabilem ante Christi aduentum ad Iudicium præmittendum, qui scripturam spiritualiter exponens, & velum à facie Mosis detrahens, patrum ad filios corda conuertat. Sensus hos mysticos credimus Christum tradidisse discipulis, cum (vt scriptum est in Euangelio) aperuit eis sensum, vt scripturas intelligerent. De his etiam intellexit cum dixit, Scrutamini Scripturas, ipsæ testimonium perhibent de me, sed ideo defecerunt scrutãtes scrutinio, quia quod erat in sensu, q̃rebant in textu. Quod verò ad hos sensus sit, recurrendũ, docet ipse Christus, qui ferè semp mysticè loquebatur, vt in parabolis eius manifestatur. cum igitur eodem spiritu quo Christ' loquebatur data lex fuerit, innuitur quòd sic quærenda sit veritas in verbis legis, sicut modò q̃ritur in Christi parabolis.

Quòd & cur Scriptura sacra Arcæ legis comparatur.
Cap. XXXV.

Scri-

Criptura sacra fœderis arca est intus & foris deaurata, aurũ interius, charitas in Deum, aurum exterius, dilectio est in proximũ. In arca tria sunt. Lex Dei, Virga Aaron, & Manna. Lex docet quod agendum, à quibus cauendum, dat præcepta moralia, quæ quia sunt de lege naturæ, in sua adhuc maiestate perdurant, dat præcepta cæremoniarum, hoc est sacrificiorum. Veteres enim sacra cæremonias appellabant. Hæc quia Christi, quod verũ est sacrificium erant figura: Christo veniente cessauerunt, & quia sunt in melius commutata, dici destructa & soluta non debent. Nõ enim venit Christ⁹ soluere legẽ, sed adimplere, & vt suprà dictum est consummare. At qui in melius commutat, non soluit, sed quod minus erat, quod inchoatum, quod vacuum, supplet, perficit, & adimplet. Pro omnibus enim antiquæ legis sacrificijs vnicum Christi sacrificium nos habemus, & ꝙ Christus ille agnus quem Iudæi quintadecima Martij Luna paschalibus solennijs offerebant. Ioannes Baptista à litera ad spiritũ, hoc est, ad sensum transiens allegoricum manifestat, cũ inquit: Ecce

Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, ac si diceret, non ille agnus animal brutum, vt verborum textus, sed ille vt innuit spiritus & sensus, saluare nos potest. Dat insuper iudiciorum præcepta, quæ si placent obseruare permittūtur: Dummodo nō putemus ea veteris instrumenti authoritate seruanda. Nam quo ad hæc, instrumentū illud est antiquatum, reicissum, abrogatum, sed si ex re esse videatur denuo institui & pro legibus haberi non vetitum, quod si fiat, debebūt obseruari & pro legibus haberi, vimq; vt diximus non a veteri instrumento sed a nouo sortientur instituto. Item in arca est virga, quia in Scriptura sacra est imperiū quo regimur, cuius authoritas descendens à Christo im summum pontificem transit, â pontifice in imperatorem. Pontifex enim est mediator Christi & hominum: nam regnum Christianorū magis est sacerdotium dicendum, quàm imperium, dicente Petro Apostolo, genus electum regale sacerdotium. Quare pontificatus non in locum imperij subrogatus est, sed imperio est superpositus, vt à pontificatu regatur imperium, & quod pontificatus sanctitas faciendum arbitratur, imperatoria maiestas

ftas exequatur. Vnde & duplex est gladius, vnus spiritualium, qui est pontificis, alter temporaliũ, qui pontifici & imperatori est communis. Sed habet eum pontifex in vaginam conuersum. Imperator vero tenet manu strictum. In vaginam conuersus est authoritatis possessio, manu autem strictus authoritatis exequutio, vterq; à Christo pōtifici, alter à pōtifice datur imperatori. Virga hæc aliquando florens, aliquando arida, aliquando mollis, aliquando dura: nostræ enim gentis imperium nunc humile, nunc sublime, nunc flexibili & lenta, nūc ferrea & rigida vtit potestate, quia nonnunq̃ iustitia seuerius agit, nonnunq̃ equitas in clementiã & misericordiam mitius dulcescit. Cum florent autem, non terreni roris, sed diuinæ id opus est. Nam Christianæ gentis imperium cœleste non humanum egit arbitrium. Item in arca est manna, quia Scriptura sacra spe futuræ vitæ & cœlestium bonorum promissione in huius vitæ deserto nos pascit, donec extincto Mose Iesus alter dux in terram repromissionis inducit. Testamentum vetus mysterijs ac figuris est refertum, quarum multæ iam diu intellectæ, multæ quotidie

reuelantur, multæ in futurum ab eodem spiritu qui eas condidit docendæ seruantur. Recitat Plinius de historia naturali lib. viij. cap. xxxvij. venenatis pabulis Cynare herba ceruos mederi, percussos a phalangio quod est aranei genus cancros comedere. Cum vulnerati sunt dictami pastu sagittas eijcere. Hirundines vexatos pullorum oculos Chelidonia sanare. Mustelam in murium venatu ruta se fouere, anguem hyberna latebra visu obscurato herbæ marathro sese affricantem oculos reparare. Elephantem cameleonte deuorato qui herbæ est concolor oleastri folijs veneno occurrere. Quemadmodum his & alijs animalibus remedia morborũ dantur à natura, sic nobis a Deo contra spirituales morbos data est scriptura, dicente Paulo, Quæcunq; scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarũ spem habeamus. Primo igitur loco Scriptura sacra tibi legenda est. Secundo doctorũ codices approbati: Tertio philosophi, qui de moribus disputant, & poëtæ graues, qui mira eloquentiæ suauitate philosophiæ seueritatem condiunt, supercilium ponunt, frontem caperatam exten-

extendunt,& veternosum ei senium auferentes venustatis gratiam & iuuenilem quendam decorem inducunt: nihil enim est aliud vera poësis q̃ philosophia quædam mystica, fucata, interpollata. Quartò historiæ ac spiritualium ciborum varietate refectus in hac pulchra ac sancta supellectile constitutus, potes omnem & ægritudinis & vitæ perferre molestiam.

De sanctorum imitatione.
Cap. XXXVI.

Exempla fortitudinis, ac patientiæ, spei, longanimitatis, & perseuerantiæ, frequenter legenda sunt, & semper habenda est ante oculos sanctimonia confessorũ, pudicitia virginum, constantia martyrũ. Hoc sit speculum ad quod animæ tuæ quæ sponsa est Christi, caput amicias, faciem linias, sinum exornes, vt in vestitu deaurato charitatis circundata varietate virtutum, cum huius vitæ nox præcesserit, & æternæ vitæ dies illuxerit, ambulare honestè valeat inter triumphales choros paradisi, & habens vestem nuptialem

poſsit æternis adeſſe conuiuijs. Dona illa romanorum antiquitas quæ virtutum lapidibus orbis terrarum fundabat imperium, vt ad imitandum iuuenes prouocaret, pangebat in conuiuijs egregia maiorum facinora comprehenſa carminibus. Simili officio religioſi omnes & nos pręcipuè cum cibo reficimur, ſemper vnum nobis contentioſe legentem omnes auſcultamus, & cum ſilentio comedentes erectis ad concionantem non oculis, ſed mentibus ſemper auidius ſumimus animorum ad menſam alimenta, quàm corporum, & certè iudicio meo pendet hinc magna pars religioſæ vitæ. Quid enim eſt aliud communis hæc lectio quàm vitiorum extirpatio, ſpiritualis profectus exhortatio, & quædam generalis virtutum irrigatio? Conuerte ergò mentem ad cõtemplanda geſta ſanctorum, & quaſi tuã pertæſus ignauiam quòd nihil adhuc egeris viro dignum, mitte manum tuam ad fortia, & vigorem, elationem ac ſublimitatem illorum æmulare. Dum videris in pueris, vt in Vito, in fœmineo ſexu, vt in Katharina, in paganis ipſis, qui Deum ignorabant, tantarum experimenta virtutum, pudebit te, qui vir, qui Chriſtia-

Christianus es, cui Cœlũ in hęreditatem promittitur, vnam ægritudinem ferre non posse. Lege regum libros, inuenies regem Dauid in aduersis omnibus (quæ multa perpessus est) patientem, pium, mitem, longanimem & à Dei timore nunq̃ discedentem. & in psalmo dicit: Ego autẽ in flagella paratus sum, & fact' sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones, quoniã in te Domine speraui, tu exaudies me Domine Deus meus. Lege Ezechiam regem in lecto iacentem cũ lachrymis conuersum ad parietem quindecim vitæ & sanitatis annos impetrasse. In secundo Machabæorũ reperies matrẽ cum septem filij paternis legibus tyranno resistere, & contemplatus animũ in fœmina plusq̃ virilẽ, ne habere iudiceris in virili corpore animũ fœmineũ, fortius nisi fallor inniteris. De nostris, hoc est, de Christianis nihil dixerim. Sũt enim omnia huiusmodi exemplorum plena volumina, & Christianæ vitæ regula est mala pati, & mala non reddere. Perfectionis nostræ summa hæc est, percutienti vnã maxillam præbere, & alteram, auferenti tunicam, donare & pallium.

De assidua Dei deprecatione. Cap. XXXVII.

Super-

Vperest vt Deo ac Dei amicis assiduis supplicationibus te commendes, & vt amici Iob ęgrotanti consulebant ad sanctorum aliquem conuertere, sic futurum est vt salutis mercibus & naui, velis passis, ventisq; secundis cum magno meritorum prouétu ac fœnore portum sempiternæ quietis introeas. Quam tibi mihiq; concedat Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consoletur nos in omni tribulatione nostra. Amen.

PERORATIO.

Hæc habui de tenui facultate meæ penuriæ quæ diuturnæ nostræ amicitiæ & mutuę charitatis officio dederim. Tu ex ingenij tui fęlicitate ac copia, ex laboris tui opera ac industria conquires plura atq; meliora, quæ his nostris adiuncta tibi ad cœlestem patriam properanti erunt pro vehiculo.

Vale.

Finis trium librorum de patientia.

BAPTI-

BAPTISTAE MANTVANI CARMELITAE THEOLOGI, DE VITA BEATA, Dialogus Iucundissimus simul & pientissimus.

AD PETRVM SPAGNOLVM MANtuanum, patrem suum dilectissimum obseruandis.

CIOSA mihi alquid ad te scribere, nup in mentē venit. Et quū diu mecum ipse cogitassem, vndè possem exordium sumere, in materiam longè pulcherrimam & iucundissimā, omniumq; cognitione dignissimam incidi. Ea est vita beata: q̄ quia ab omnibus amari debet, nec amari potest, nisi prius cognita fuerit, non inutile mihi visum est, si quidnam ea sit & quibus gradibus comparetur, aperuissem. Cur verò hunc libellum ad te

 potius,

potius, quã ad alium miserim, duabus potissimum causis factum est. Prima, vt quale esset genus exercitationum mearum agnosceres, & ne frustra me hactenus triuisse tempus forsitã existimares. Secunda, vt de re tam exquisita & immortali Deo tam gratissima ad egregium mihiq; gratissimum virum scriberem. Ego enim, qui te mihi charior sit inter mortales habeo neminem. Nec tamen velim vt a me preclarissimum quid expectes: nam neq; hanc materiam tam diffuse vt tractari posset assumpsi, in qua diligenter explicanda Marcus Tullius Cicero facundiæ suæ neruos contendere posset, sed ingenij tenuitati consulẽs multarũ sententiarum flosculos summatim delegi, & huic libello arbitratu meo inserui, quos legens ipse cognosces. Et quoniam ego semp animaduerti dialogorum stylum cæteris penè omnibus esse gratiorem, Ciceroniano more duos colloquentes introduxi: Gigonem scilicet & Hadrianum, & hunc de Vita beata interrogantẽ, illũ interroganti respondentẽ. Et q̃a forsitã hi homines q sunt ignoras breuiter aperiendũ est. Gigo integerrimæ vitæ homo est, q tres & sexaginta nat⁹ annos in nostra religione con-

consenuit. Multæ sunt in eo viro literę & sapientię, qualis in Catone fuit multarum rerum vsu comparata. Hic in quibus rebus vita beata consistat probè nouit. Hadrianus iuuenis optimæ indolis, cuius integritatē in hoc mo ꝑpendas, ꝙ à pd ĉti senis latere nunq̃ discedit. Non enim est credibile eius vitam prauam esse, qui bonorum consuetudine semper vtatur. Finge itaq; hos duos post prandium moderatè sumptum & post completas gratiarum actiones in hortulum secedere & sub vmbra patulæ arboris inter odoriferas herbas deambulantes hoc pacto cœpisse ratiocinari.

COLLOQVVNTVR HADRIANVS ET Gigo.

HADRIANVS.

Ogo te pater si me amas, vt quia postq̃ iuuentutis annos ingressus sum semꝑ beatè viuere desideraui, q̃nam sit in hoc mundo vita beatior aperias. GIGO. Numquis viuit beatam vitam? fili ne dixeris. Est enim illa Nasonis poëtæ rata sententia:

Expectanda dies homini est, dicíq; beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

Solon vir ille sapientissimus, qui leges Athenienſiam condidit, neminem in vita felicé vocari debere putabat. Quis tam vecors vt nó cognoſcat q̃ parũ felicitatis eſt in hac vita, in q̃dum intramus primũ omniũ flere diſcimus? Nemo ſine lachrymis vitæ præſentis curriculum tranſit, quam ſi conſideremus, quã ſit breuis & incerta, proculdubio Auluni Craſſum imitaremur, quem nunq̃ riſiſſe Solinus meminit. Si forſitan alicuis diutius fortuna blãditur, non tamen impunitum abire pmittit, & quanto tardior, tãto grauior procella ſuccedit. Referunt hiſtoriæ Polycratem Samiorum tyrannum aduerſam fortunam ſemel expertum, qui ne omnis expers incommodi, annulum aureũ in mare proiecit, quem breui poſt tempore, dũ cœnaret, in piſcis ventre forte reperit, ſed q̃ Deus diſtulerat, nequaq̃ abſtulit. Nam extremæ vitæ ſuæ tempore cruci turpiter affixus eſt, quo fit vt vulgare prouerbium non ſit omnino vanum, ſcilicet, quod differtur, minimè aufertur. HADRIANVS. Vera ſunt quæ dicis, ſed ego vitam beatam voco illam, qua ſi quis

[illegible]nis in hoc mundo viuat, posſit olim vitam [illegible]rtalem, quam noſtri æternam vocant, a-[illegible]ici. GIGO. Habeo, ſed longiuſculæ di-[illegible]tat[illegible]nis locum adducis, in aliud tempus, [illegible]o plus ocij nacti erimus, differendum. HA-[illegible]I. Obſecro ne moleſtum tibi ſit quid ſen-[illegible]cere, non peto vt omnia cribratim inq-[illegible]d tantummodo ſequaris rerum ſumma [illegible]gia: hoc enim à te diſcere cupio, a quo [illegible]ta ſubtiliter diſputata, multa etiã ſapiẽter [illegible]denterq; iudicata cognoui, & da veniam ſi [illegible]tem tuam laudauero, quotieſcunq; di-[illegible]ſputationibus interſum Catonem illum de ſe-[illegible]ctute diſputantem videor videre, nec minus [illegible]cta tua obſeruo quã olim obſeruari ſolebat Delphici numen Apollinis. GIGO. Si tanto [illegible]eſiderio afficeris audire meam de hac re ſen-[illegible]entiam, tuæ voluntati, quantum in me erit, [illegible]orem geram. Atq; vtinam is ego eſſem, qui [illegible]liquid dignum expectatione tua commemo-[illegible]are poſſem. HADRIANVS. Volo ſanè vt [illegible]oc negocium ſuſcipias pater, ni forſitan tibi [illegible]raue ſit. GIGO. Quid inqs graue? Hactenus [illegible]il graue mihi viſum fuit, q̃uis magnum, quòd [illegible]liquis fratrũ honeſto deſiderio compulſus à

me popoſcerit. Amicitiæ firmiſsimum fœdus eſt idē velle, idemq; nolle. HADRIANVS. Loqueris vt ſapientem decet, nec aliter q̄ loqueris te factitaſſe exiſtimo. Sed priusq̄ vlteriori loco procedamus tria ſunt quę peto. Primum quid ſit, Vita fœlix. Secundum, in quibus rebus conſtet. Poſtremum, ſi qui ſint, qui hac tempeſtate talem vitam viuant. Hic noſtræ diſputatiunculæ ſit tripartitus ordo.

GIGO.

Oſſem tibi multas vitæ beatæ huius definitiones adducere, à diuerſis auctoribus diuerſiſq; in locis auditas. Sed ne te multus morer, quo pacto ab Annęo Seneca definiatur accipe. Ego enim cum illo ſentio: Beata, inquit, vita eſt illa, quę in recto certo q; iudicio ſtabilita eſt & immutabilis. HADRIANVS. Si placet inter nos ea lex eſto, vt quotieſcunq; aliquid obſcurius inter dicēdum acciderit interpellare poſsim. Solet enim plærumq; accidere, vt dum verbum obſcurum prætermittitur, indeclaratum, omne

ne id quod ſequitur non intelligatur, dum auditoris animus ambiguo dicto repercuſſus heſitat, nec poteſt illud ex memoria repellere. GIGO. Placet quod dicis, laude dignus es, audacter loquare. Luxuria à mẽbris, ignorantia a mente fuganda eſt vt Pythagoræ placet. Ego ſemper in adoleſcente futuræ probitatis veriſsimum ſignum iudicaui, ſi velit doceri quod neſciat. Omnis labor pro acquirẽda doctrina ſubeundus eſt. Pythagoras amoræ ſapientiæ vſq; ad Aegyptios & Magos penetrauit. Et eius diſcipul⁹ Plato eodem ſe fatigauit itinere. Quẽ vult Auguſtinus id quod de Deo locutus eſt à Hieremia propheta, qui tunc in Aegypto viuebat, didiciſſe. Sed vt de noſtris dicã: Hieronymus vir ille ſanctiſsimus teſtatur in quadam Epiſtola ſe à pueritia literarum deſiderio ferbuiſſe. Apolinarem itaq; Antiochiæ frequenter audiuit. Et dum iam eſſet cano capite, Alexandriã vt audiret Dydimũ perrexit. Poſtea Bethleem reuerſus Hebraicas literas nocte ſilente furtĩm didicit. Timebat enim qui eũ docebat ne ſi Iudæi hoc cognoſcerent, non impunè tuliſſet. HADRIA. Præclara ſunt & notatu digniſsima, quæ hactenus

dixisti. Sed vt ad propositum redeamus, qui sibi vult id quod in diffinitione positum est, recto certoq; iudicio? GIGO. Ex eo quod recte dixit, vitam beatam debere rectam esse, significauit, rectum vero idem quod iustum significat, & quoties aliquid oportere iustū esse dicimus, in eo oportere iustitiā esse demonstramus. De qua Euripidis illa notissima sententia dicitur: Neq; lucifer, neq; vesperus ita mirabilis. HADRI. Quidem iustitia? GIGO. Iustitia est, vt Tullio placet, vnicuiq; quod suum est attribuens. Sed [illegible] quibus a nostro Hieronymo describitur sic. Iustitia inquit, est non peccare, nō peccare, est legis precepta seruare. HADRIA. Dic quæso quia mentio de peccatis accidit, est ne verum, quod vulgò fertur, scilicet, quod non peccat, qui nihil omninò facit? GIGO. Minuenda est penitus hæc opinio. Nam legis obseruatio bifariam diuiditur, scilicet vt nihil eorum quæ prohibentur faciamus, & nihil ex ijs quæ iubentur prætermittamus. Lex ipsa inqt, Diuerte à malo & fac bonum. Non satis est dixisse, diuerte, nisi addidisset, & fac bonum, qui autem nihil facit, bonum non facit, quia quod nihil est, bonū nō est. Non

solum

solum oportet vt vestitum non spolies, sed etiam vt spoliatum vestias. Iustitiæ duo sunt membra quæ ab ea diuelli separariq; non possunt. Pietas, scilicet & æquitas. Pietas est, vt Trimegisto placuit, ipsum Deum immortalē omniū factorem & gubernatorem cognoscere. Finis autem pietatis est vt cognitus Deus adoretur. Aequitas est non ea, quam Tullius in recte iudicando, equabilitatē vocat, sed omnibus æqualem se præbere, cui contraria est superbia q̃ est omnibus se maiorem existimare. Monet æquitas vt null' altero velit esse superior: nam quia indifferenter omnibus pater est Deus, omnes pariter germani sumus ex eodem germine, scilicet Christo, renati, vbi ista duo non fuerint, ibi iustitia esse non potest. Potest etiam recto iudicio rursus aliter intelligi ita vt recto interpretatur, id est, sano veroq; iudicio. Sunt enim pleriq; mortalium, qui propter opes, clientelas, affinitates, seruitia, sodalitates, hospitia, & propter alia huiusmodi fortunæ bona se beatos existimēt, sed hi omnes recto veroq; iudicio proculdubio priuati sunt. Nam si intelligerent nos haud alia causa erecto vultu à summo rerum Artifice compositos

esse nisi vt quæ supra nos sunt contemplaremur,& quæ sursum sunt quæreremus,non se tot erroribus impedirent,tot stultitijs obruerent, tot deniq; tenebris confunderent.Non sunt hi felices appellandi, licet Midæ opes possideant,recto carent iudicio,nec reddunt vnicuiq; quod suũ est,bonos floccipendunt, sacra non curant: Deũ obliuiscuntur.In talibus vita eorum versatur vt hæreditates vel iure capiant vel iniuria pupillos expellant, pauperes cruciant, laborant ambitionis morbo, illud in ore sonat,aliud in pectore clausum latet,amicitias & inimicitias non ex re(vt Crispus inquit)sed ex commodo sibi habent. Hi sunt quibus antiqui clamitant vates: Gens iniqua atq; peruersa hæccine sunt q̃ Deo reddis popule stulte & insipiens.& alibi: Statuerunt oculos suos in terram declinare.Sed hæc de mundanis dicta sunt.Quid verò de his dicam qui cũ seipsos regere nesciant,religionis antistites fieri volunt, vt non solum suas,sed etiam aliorum animas perditum eant? His aduertenda Claudiani sententia, scilicet, Tunc omnia iura tenebis,quum poteris rex esse tui.Primò igitur sibi moderentur,deinde si libebit alijs præ-

præsint. Stantes in angulis facienda præcipiunt, q̃ nec ipsi præcipientes faciunt. Quis hoc prauum esse iudicium non dicat? Non est igitur in illis, vt prædictum est, vita beata, quæ si ne recto iudicio cõstare nõ potest. HADRIA. Rectè mi pater sentis, & huic quod dicis illud carmen Nasonis poetæ conuenit:

Pronaq; cum spectent animalia cætera terram
Os homini sublime dedit cœlumq; videre
Iussit & erectos ad sydera tollere vultus.

Quo fit vt damnandus sit ille Socrates qui solus Apollinis oraculo iudicatus est sapiens. Hoc enim erat eius prouerbium: Quod supra nos, nihil ad nos. Cuius etiam Lactantius facit mentionem si rectè memini. Sed vt ad prædicta reuertamur locum illum de iustitia manifestius enucleа vbi dictum est non esse sine æquitate iustitiam, & æquitatem esse se omnibus æqualẽ reddere. Dic q̃so, nonne seruos & ancillas nostri pontifices habent? quibus non modò non æquales, nec solum vt seruo dominus esse solet superiores, sed vt semidei reputentur, num sunt igitur pontifices iusti? GIGO. Absit hoc facinus à nostra religione fil , vt in præpositis eius iustitia non sit.

Sed quū nuper illud Firmiani Lactantij cōtra gentes luculentissimum opus in manibus haberem, reperi quod huic tuæ quæstioni possit aptissime respondere. At enim, seruos nobis esse quid quidem tenuiores & asperiores corporis cultus habent q Domini, quod autem ad animam pertinet, eadem cura, studio & industria gubernantur. Nam cum homo constet ex duobus, ex corpore scilicet, & anima, quæ inuicem contrariantur, quoniam illud terrenum, hoc cœleste, illud mortale, hoc vero immortale est, & idcirco non facile est, vtrisq; posse satis facere. Corpus amat conuiuia, somnos & confabulationes. Anima verò vult contra ieiunia, vigilias, & orationes. Quoniam igitur vt dixi non potest vtrisq; satisfieri, videndum est vtrum horū sit dignius, vt primo ei parceamus, deinde si possumus alteri. Compertum est igitur animam corpori præferendā esse, quo fit, vt animabus pontifices nostri non minorem ac proprijs diligentiam adhibeant, quod autem ipsi ornatiores & politiores incedunt, non ideo faciunt, q membra sua dicent esse preciosiora, sed vt dignitates & officia quæ gerunt a seruorum conditione videantur

deantur esse differentia. HADRIANVS. Non opibus,sed virtutibus præfecti debent excellere. GIGO. Quod magis necesse est, prius inuestigari debet,quæ autem magis ornamento sunt q̃ vtilitati,postea si possunt acquirantur. Oportet vt pontifices sint virtute præditi,primum igitur virtus adipiscatur. Nõ absurdum est pontifices tantum habere diuitiarum quod victui modico sufficiat,& quoniam hæc ornamenta diuitiarũ necessaria omnino nõ sunt,nõ primo,sed secundo loco quærantur,ita q̃ nec propterea virtutes euanescãt. Quis est,qui nesciat æquum esse,vt a discipulis præceptor nedum virtute discernatur, verumetiam grauiori quodam & honestiori habitus priuilegio:partim quia discipulo maior est præceptor:partim quia modesta corporis ornamenta non paruo adiumento virtutibus animi sunt ad cõparandam grauitatẽ, vt vulgaris tumultus ac cupiditas reprimi possit,ac gubernari. Non est igitur dicendum iniquos esse pontifices,q̃ splẽdidiores habeant vestes: nam ipsa æquitas non extrinsecus circa corpus,sed intrinsecus in animo sedem suam habet,& quoniam animi cogitationes soli Deo mani-

manifestæ sunt, ipsi soli de æquitate iudicium relinquendum est. HADRIA. Omnia ac viuum resecasti, ita vt omnis à me seclusa sit dubitatio, quod euenisse puto, non solum quia sic se res habet, sed etiam, quia elimato & quadranti sermone, qui tibi ab arte & à natura cõcessus est, hæc omnia disseruisti. Ornata enim politaq; oratione veritas ipsa potentius in auditorum animos influit. GIGO. Vidimus hactenus quid esset vita beata, q̃ posita est in iustitia. Iustitia enim omnes alias virtutes tanq̃ filias suo gremio concludit. Nunc videndum puto quibus gradibus ad ipsam iustitiam ascendatur. HADRIA. Miro discendi ardore feruoreq; expecto quid dicas. GIGO. Tria sunt quę connexa & simul conglutinata ad vitam beatam plurimum conferunt, diuisa verò & separata parum adiuuant. Sunt autem hæc vt nominatim dicam. Pudicitia, Contemptus mundi & Iustitia. Et vnaquæq; istarum virtutum non propter se, sed propter aliam quæritur. Primò pudicitia flagitatur, vt contemptus mundi sequatur. Nam mundus ab his facilius contemni poterit qui coniugali vinculo soluti fuerint, postquam carnalibus illece-

bris

bris cœperunt oblectari, & in sentinā vitiorū conhaerunt, perditi sunt, & penitus desperandum est de salute eorum nisi misericordi diuinæ potentiæ digito subleuati fuerint. Quæritur item contemptus mundi vt iustitia reperiatur, repertaq; fruamur, quæ difficile conspici potest, ab his qui se negocijs sæcularibus inuoluunt. Nam coniugis & liberorum cura & ipsa res familiaris à recto iudicio mētes hominum reuocant. Pauci autem recte viuere incipiunt, sed tamen ni diligenter caueant vitijs blandientibus à recto calle deuient. Primo igitur quibusdam cōtractis, pactisq; legitimis, opes quærunt, at vbi gustarunt ꝙ bona sit negociatio, in vsuras paulisper incidunt, deinde furtim aliena rapere, pupillos spoliare & proximos non abstinent, postquam autem incaluit hæc consuetudo, furtis & sacrilegijs, modò lateant, minime parcunt, sic malum malo truditur. Hæc omnia in tantum vsum conuersa sunt, vt non pro vitijs vt sunt, sed pro virtutibus in mundo nunc habeantur, & si quis talium rerum fuerit expers, tanquam ignauus ab omni populo repellatur. Quare Satyricus noster Aquinas meritò cōqueritur:

Aude aliquid breuibus gyaris, & carcere dignũ,
Si vis esse aliquid, probitas laudatur & alget.

Diuitiæ ꝓculdubio sunt humani generis exitium, nec finunt iustitiam in nostris regnare pectoribus. Quæ res minimè Persium latuit. inquit enim:

Quòd si dolosi spes refulserit nummi.
Coruos poëtas & poëtridas picas
Cantare credas pegaseium melos.

Adde ꝙ talis est opum natura, vt nunq̃ satis esse videantur, quod vitiũ Romanis antiquis versibus his obijcit Ouidius:

Creuerunt & opes, & opum furiosa cupido,
Et quæ m possideant plurima plura petunt.

O diuitiarum sacra fames, quid non mortalia pectora cogis? propter te quoties violata est iustitia? propter te Sicheus truncatur a fratre: Dido patitur exiliũ: Polydorus mẽbratim secat. Rectè Theban⁹ Crates suas opes in cœcũ pælagus abiecit, mersitq; illas, ne mergeretur ab illis. Hęc igitur è mentibus omnibus modis extirpari oportet, & tanq̃ in domum suam introducẽda est iustitia, vbi suas posſit figere radices, & fructus afferre mirificos. HADRIANVS. Nonne fuisset satius, si diuitias quas Theba-

Thebanus ille philosophus in mare demersit pauperibus tribuisset? GIGO. Fuisset vtiq; melius, sed forte metuebat, ne si pauperib' dedisset, illis accidisset, quod ipse fugiebat. HADRIA. Et forsitan hoc illi in mentem venerat, sed quoniam circa illa tria quæ superius connumerasti omnem rem versari perpendo, quomodo vnumquodq; illorum assequi possimus, audire desidero. Et dabis veniam si quę dicis, tardius apprehendo, cum sim a teneris Mantuæ nutritus, vbi hoc vitium adensioris cœli qualitate contraxi. GIGO. Tu cum Cicerone sentis vt è dictis tuis perpendo. Refert enim (ni malè memini) Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed robustiores corpore, Athenienses vero perspicatiores & acutiores extitisse, idcirco quia crassus aër & pinguis erat Thebis, Athenis verò rarior ac subtilior apparebat. Sed hæc omittamus, & quod nunc instat, agamus.

De castitate.

CAstitatem septem modis assequi poterimus, scilicet firmo proposito, modico cibo, exercitio continuo, raro bonoq;

colloquio & consuetudine sensuũ cõtinenti: pmij futuri præmeditatione,& auxilio diui no.Septem hæc arbitrio nostro percurramus dicemusq; non tam eloquenter q̃ sapienter: n semper magis studui sapiẽs effici,q̃ eloquens qui enim facundè dicunt,suauiter,qui sapienter,vtiliter audiuntur,sed primum modũ arripiamus.

De firmo proposito.

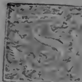

I quis quod facturus est prudenter agere voluerit circa quod faciendum est,tria considerabit,scilicet an illud quod voluit, honestum sit,an turpe,vtile an inutile, delectabile an non delectabile,si res fuerit tantummodo delectabilis, ita q̃ omni honestate atq; vtilitate priuata sit,omnino fugienda est, in quo genere sunt lasciui cantus,& citharanũ strepitus qui infirmas iuuenũ mentes alliciũt. Sũt etiã in hoc genere saltationes & choreę & omnes corporis illecebrę. Si verò res fuerit delectabilis & honesta,sed nõ vtilis,apud omnes nationes non laudo. Honestas enim nõ vna est apud omnes,sed quod apud aliquos honestum videbi-

videbitur apud nos erit turpe. verbi gratia: Apud Epicurũ honeſtum erat miſceri cũ vxoribus, & corporeas neceſsitates in propatulo & coram omni populo facere. Si quis igitur apud homines huiuſmodi fuerit, vti hac honeſtate non debebit, ſi verò tale honeſtum erit, vt fidei Chriſtianæ non deroget, concedendum erit. Quemadmodum eſt vxorem ducere, talibus ſe veſtibus ornare, vt non ſolum vtilitati corporeæ, ſed etiam honeſto cuidam decori non luxurioſo conſulatur. Si verò hæc tria ſimul in aliquo reperiantur, ita vt ſit delectabile, honeſtũ & vtile, adhuc eſt cogitandũ cuiuſnã ſit illa vtilitas, ſcilicet corporis an animę, an vtriuſq;, ſi tantum corporis turpe quidem erit Chriſtiano, ſi fecerit, ſi animæ, toto conatu, totis viribus implendum eſt, in quo genere ſunt, ieiunia, abſtinentiæ, pro fide mortem obire, & martyrio coronari, ſi vtriuſq;, cauendum eſt ne plus corpori quàm animæ tribuatur, vt in temperatis cibis ſumendis, qui ſi vt dixi temperati ſint, corpori proſunt & animę, videndum eſt, vt ne minimum quidem plus corpori detur q̃ animæ. Si res vlla fuerit, corpori cõtraria, animæ verò vtilis, faciendũ eſt,

vt appetitus obediat rationi, & Salustianum illud aduertendum, Animi imperio, corporis seruitio magis vtimur. Postquam igitur quid sit faciendum cognoueris, opus est, vt non differas, non ambigas, nō hęsitas, sed vt toto mētis amplexu vir literarum noseq; suscipias, & recorderis illud, quod ait Comicus, Dum in dubio est animus paulo momento huc vel illuc impellitur. Quoniam igitur castitas secum fert vtilitatem ac honestatem, vnusquisq; sibi proponat fortiter in animo castitatem obseruare, quod qui fecerit, ad alios gradus ascendere facilius poterit.

De Modico Cibo.

Icut cibus immoderatè sumptus detestandam suscitat venerem, sic moderatus purissimam tuetur castitatem. Sed in hoc maxima pars mortalium fallitur, qui dum ignorant quid sit abstinentia, omne esculentum præter carnes, sibi conducere putant, nec aduertunt, ꝙ etiam in herbis quibusdam venenum lateat, vt in eruca, quæ quia calidissimæ

simæ naturæ est, venerem reuocat. In leguminibus etiam luxuriose conditis titilla carnis abscondita est, quo fit vt quidam vir sapiens nuper diceret, eum qui vellet cœnobij curam gerere, philosophiam naturalem, quam physicam Græci nominant, ignorare minime debere. sunt enim plæriq; cibi qui in vsum quotidianũ veniunt, á quibus nisi spiritualis miles se diligenter abstinuerit, carnis intolerabile certamen experietur. Quare noster Hieronymus, & doctrina rerum, & vsu sapientissimus, dicere solebat, nullum cibum castitatem curantibus esse vtiliorem q̃ holera palladio liquore perfusa, & eo quidem modico. Idem pisces nisi minutissimos prohibebat, quod illi nesciunt, vel si sciunt, quod grauius est aspernantur, qui cœnare nesciunt, nisi vel ostrea, vel mullũ, vel aliquod huiusmodi, qui quo in gluuiem suam satiare possent, prope littora Gangis habitarent, in quo vt Solinus testis est tantæ quantitatis anguillæ nascuntur, vt ad pedum tricenorum proceritatem accedant, sed de his quæ hactenus dixi melius consulendi sunt Medici, ne videamur partes illorum surripere. Ego hoc vnum infero, Hieronymi au-

ctoritate fretus, parcum cibum triduano ieiunio præferendum, nec licere cuiq̃ calidissimis cibis vti nisi vel infirmitate vel longo senio confectus fuerit. HADRIA. Nunc tempus est locum quendam soluere, qui non solũ me, sed etiam plærosq; alios dubitare non parum sæpe coegit. GIGO. Vaticinor quid sit quod vis dicere. HADRIA. Nec miror, est enim famosa quæstio. GIGO. Tu tamen dic, homo sum, falli & decipi possem. HADRIA. Qua intentione, quo fine hæc omnia Deus immortalis fecit, si hominibus vesci nõ licet, anne vt pereant? GIGO. Minime: Nam nec quicquam in mundo ita perit, vt ad nihilum redigatur, sed formam mutat, corpora nostra non pereunt, sed in ea elementa ex quibus constabant resoluuntur, sunt etiam q dicunt medullas nostras, cum sepulti iacemus animari & in anguẽ conuerti, quæ res etsi fortasse vera nõ est, mihi tamen videtur esse verisi nilis: nam sicut per serpentem primi hominis mors nata est, non absurdum erit, si dicatur, ex hominis morte serpentem nasci. Nihil igitur vt prædiximus omnino perit, cuius sententiæ auctor est Pythagoras, quam noster Ouidius duobus versibus

ſibus eleganter expreſsit. Ait enim:

Nil perit in toto quicquam (mihi credite) mundo,
Sed variat faciemq́ nouat, naſciq́ vocatur.

Nec fruſtra Deus hanc denſiſsimam variarum rerum ſyluam fabricauit, ſed fecit (vt cõprehendere poſſum) tribus potiſsimum cauſis, vt potentiã ſuam exprimeret, vt ingenia noſtra in ocio torpere non ſineret, & poſtremo vt infirmitati noſtræ ſubueniret. Et vt ad primum reuertar, quis inter homines tam ſolertis ingenij reperitur, vt alterum mundũ fabricare poſſet? Quis Zeuſis? Quis Apelles? Quis Phidias, vt de pictoribus loquar, tam viuacem colorem herbis & floribus imprimere poſſet? Quis poſſet hominẽ opus admirabile cœleſtis ſpiritus capax formare? Et vt altius aſcendam, quis cœlum deuexum tot ſyderibus pictum mirabili ſolis lumine præditum componere poſſet? Atq; hæc omnia Deus ipſe fecit. HADRIA. Nonne memoriæ traditum eſt: Archimenidem Siculum in ære mundum formaſſe, & per ſyderum motus varias anni vices diſpoſuiſſe? Præterea nonne referunt etiam Prometheum feciſſe hominem? Non igitur tam mirum eſt, ſi Deus

hæc egerit quæ potuerunt & aliqui homines facere. GIGO. Est aliquid quod dicis, sed age iterum ruminemus. Dicis Archimenidem fecisse mundum, putasne fecerit nebulas? putasne æstatē? putasne solstitia & æquinoctia profuerit? Fatuum est ea credere. Quod si fecit, hoc deerat q͂ non erat tam capax q̄ iste quē videmus. Quòd autem dicis Prometheum fecisse hominem, si sanè intelligeres non hoc diceres, fabula est, non historia, quæ tamen aliquid veri intrinsecus habet. Aiunt enim, q͂ Prometheus fecerit hominem, quia primus fuit q̄ statuas fabricauerit. Sicut etiam dicunt Cecropē fuisse biformem, quia primus fuit qui marem & fœminam matrimonio copularet. Fecit igitur hæc immortalis Dominus, vt eanos contemplaremur, eorumq́; artificem, & vt nostram imbecillitatem inertiamq́; cognoscentes humiliaremur, & per humanitatem eo scanderemus, vnde propter superbiam ceciderunt angeli. Vides tot animantia diuersarum formarum, diuersis coloribus, & virtutibus ornata? Vides anni tempora q̄ prudenter disposita sint? Primo Ver nouum sic dictum, quòd tunc reuirescant omnia, & vt Maro noster inquit:

Et

Et tunc omnis ager, tunc omnis parturit arbos,
Tūc frondent syluæ, tunc formosissimus annus.

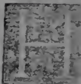
Primo veri succedit æstas, quæ præcipuæ charitatis exemplum præ se ferens fœtus omnes quos ver parturierat, suscipit educandos, a qua si quid imperfectum relictum fuerit, superueniens autumnus ad vnguem perficit, & manum suam nā imponit. Tunc agricola quicquid sperando telluri crediderat cum centesimo fœnore colligit. Et quoniam Deus [illegible] talis aduertebat annū gignendo, educādo, & maturando, iam esse defessum, quietem tempus & vacuum laboribus adiecit, quam vocant hyemem. HADRIANVS. Quare factum est, vt tres anni partes in sudoribus, vnam tantum in quiete posuerit Deus? GIGO. Placet quod mihi in memoriam reduxisti. Diffusus labor, succincta quies, strenuum delectant militem. Si humanæ naturæ fragilitas pateretur, nunq̄ esset à labore cessandum hominibus: oportet enim vt hoc miserabile corpus quod animam nostram assiduè prouocat ad libidinem, assiduè suscitetur ad laborem, quemadmodum pater sanctissimus Macharius solebat, qui dum silenti habitaret in eremo magnam arenæ

molē humeris huc illuc ferebat, & interrogatⁱ tories cur hoc faceret, se vexare, a quo vexabatur ipse, hypodiastole respōdit. Sed hæc hactenᵘˢ de Diuina potentia dicta sint. In his paulò longior sum, quoniam a vita beata de qua nunc agitur minime sunt aliena, deinceps de secūda causa dicatur. Nosti animas nostras intelligentia & ratione prǣditas? Sunt itaq; animæ his virtutibus armatæ, tanq̄ miles processurus ad bellum, sed quoniam nescio quid turpissimū est, in ocio proiecta virtus, & quia vanum est, quenq̄ armari, nisi sit cū hoste pugnaturus, sic proculdubio superfluum videretur, & vanum animas nostras ratione muniri, nisi sortiantur aduersarium, cui viriliter suum reluctando queant robur explicare, & vires suas exercitio firmare. Voluit igitur vt nobis hostes essent Lucanica, Tucetū, Sumen, Omentū & alia quam plurima quorum numina norunt hi qui luxuriæ & ventri dediti sunt, & eam legem posuit, quæ solet inter hostes obseruari, scilicet vt qui victus fuerit victori subijciatur, & qui vicerit imperet. Si corpus animam vicerit victam secum trahit ad infernum. Si vicerit anima corpus, secum ad cœlestia subtrahit

trahit. Posthac de tertia causa agatur. Summus & optimus Deus non solum animarum nostrarum, verumetiam corporum curam gerit, quæ quoniam voluit diuersis languoribus esse subiecta, quibus (vt solet aurum in igne) purgaretur, ne forte deficeret, in herbis & lapidibus abstrusit medicamenta, quæ idcirco voluit occultari, quia sciebat se rationem omnium acutissimam indagatricem nobis attribuisse. HADRIANVS. Quid opus est corporibus nostris adhibeamus medicamina? omnia anteq̃ fiant Deus prænouit, & quia ipse falli non potest, oportet vt eueniant sicut ipse præuidit, si ergo Deus præuidit me ex hac infirmitate moriturum, siue medicum accersi faciam, seu non, quia vt prædixi falli non potest, vt moriar necesse est. GIGO. Ne videamur in aliam materiam transilijsse, quæstioni huic breuiter respondendũ est. Quanq̃ Deus à principio cognouerit vtrum ego, vel in doctũ, vel ignarum virum euasurus sim, non tamen debeo præceptorem aspernere: nam Deus sciuit me doctum futurum, si studijs operam dedissem, & futurum ignarum, si l[...]ras aspernarer. Nouit Deus ea cond[...]

posse te sanari, si vtaris consilio & opera medicorum, & de similibus idē est iudicium. HADRIANVS. Omnia eleganter, prudenter, & scitē disputasti, & nihil intactum reliquisti, fateor, quæ dicis, vera sunt. Tu ex animo meo rubiginem quandam ignorantiæ detersisti, sed si placet de continuo exercitio dicere aggrediamur, quod superius tertio loco cōstitueras.

De Continuo Exercitio.
GIGO.

Ieronymus in eo libello qui de modo viuendi in monasterijs inscribitur, dicit: Omnis immunditiæ atq; peccati matrem esse ociositatem, quod quia verum est, sequitur omnis munditiæ atq; meriti matrem esse exercitationem: contrariorum enim contrarij sunt effectus, non autem omne exercitium est laudabile, sed solum illud, quod his duabus differentijs limitatum fuerit, assiduitate scilicet & honestate. Assiduum oportet esse, quia necesse est vt quod semper oppugnatur semper quoq; defendatur. Præterea mens nostra in continuo motu persistit, & oportet

portet vt semper aliquid inquirat & excogitet, siue sit bonum, siue sit malum. Quinetiam memini me vidisse homines qui quædam quæ nesciebant in somnis didicerunt, & tenaci memoria retinuerunt. Vnde nec dormientium quiescunt animæ. Igitur si quid honesti exercebimus, circa id honestum versabitur anima: Si verò in ocio marcescimus, quoniam sumus à natura in malum procliuiores, cogitationes impudicæ latenter subintrant, quas nisi confestim remoueamus miseram strangulant animam. Heu me miserum quæ iactur-? Si verò fortiter animoseq; repellamus, tandem per illam cœlestem Hierusalem imperatoris more victoris coronati triumphantes incedemus. Tunc omnes cœlicolæ astantes dicent, Hic est qui mortalia spernens acquisiuit immortalia, diem festum agamu-, & fratris nostri natalia hodie lætantes celebremus. O patria beata. O patria cœlestis, ex hac sentina malorum ad te suspiramus, ex hoc remotissimo littore procul aspicientes, vix te discernere possumus. Erit ne vnq̃ dies illa, dies exultationis & lętitię, qua nobis qui iam curriculum præsentis vitæ transegimus (& quidem studio certaminis) valuas

valuas aperiens à tristitia ad gaudium, ab odio ad amorem, a morte ad vitam vocare dignaberis? Sed de his alias. Oportet etiam, vt exercitium præter illa quæ diximus sit honestum, quo fit vt Penthathlū vituperem sub quo ludorum species quinq; assignantur, scilicet Iact'. Disci. Cursus. Saltatio. Iaculatio. & Luctatio. Non iubeo vt quis in publicum procedens exutis vestibus & correpto grādi silice tota die frustra desudet, non vt celeritate pedum currendo certet, non vt scorpiones aut arcus manu gestans vnumquenq; petat, etiā arte, vt fecit Alchon, qui cum videret serpentem colla filij circumplectentē, tetendit arcum, pcussit serpentē, nec filiū tetigit, quis cū serpēte mixt' esset, & inuolut', hęc studia nō multū laudo. HADRIA. Quid de agricultura sentis? GIGO. Agricultura iudicio meo dignissima est, & honestissima, nō tamē graui rostro terrā fodere & in agris vomere sulcos & porcas inducere omnino iubeo, sed hortulū seminare, vlmo vitē cōiungere, arbores inserere, & ex syluestri domesticas facere, & propagines sepelire, quis nō laudet? In his delectetur q vult beatam vitā deducere, nec doleat q filios coadiutores

tores non habeat, quoniam vt Guido nostri temporis grauissimus philosophus dicere cõsueuit: Incognita beatitudo est liberorum priuatio. Legat hos qui de agricultura scripserũt, Catonem, & Virgilium, & Græcos, si linguam nouerit, Hesiodum & Democritum. Sciatq; quemadmodũ Cato Primus in ea arte scripsit apud nos, & apud Græcos Hesiodus, noritq; Osirim vel (vt alij volunt) Triptolemũ primum boues ad aratra iunxisse & stercorãdi artem primo à Sterculo quodam repertam, cui Picus Romę templum constituit, nonnulli tamen fuisse Saturnum volunt. Discat etiã primum, qui vitem plãtauerit, vinumq; collegerit fuisse non Bacchum quendam, vt perhibẽt, sed Noë, vt Testamentũ vetus asserit, & Lactãtius approbat. Si hæc omnia cognouerit maiorem animi voluptatem sentiet, nec pudebit eũ terram colere, de qua tot præclara virorũ ingenia scripserunt. Sed exercitij partem optimam omisimus: nihil enim de studio literarum diximus quo nihil melius excogitari potest. Studeat itaq; vitæ beatæ diligens inquisitor, optimam sibi bibliothecam comparare, sacrosq; gentilesq; libros in ea recondat. Est

enim

enim (vt Augustinus in eo libro qui de Christian. doctrina inscribit, dicit scientia sæcularis, non solum nobis vtilissima, verum etiam n... propter tropos & figuras, quibus ... historiæ. Sanctorum philosophorumq; vitam legitet, & inquirat quænã fu... de vita beata sententia, studeat ... e Platonicos (quoniam plurima recte senserunt) imitari. Philosophiæ moralis fit familiaris, quæ trifariam diuiditur, in Polyticam, ... & monasticam. Volumina ... M.T.Ciceronis quæ de officijs scripsit ... per manibus habeat, & studeat quæ legerit imitari. Legat historias, auctores nouerit omnes, quicquid legerit tenaciter memoria teneat, & quoniam vt prædixi, opus est vt bibliothecam habeat, ... qui fuerint antiquorum, qui maximam librorum habuerunt copiam, & eorũ æmulus effici... HADRIA. Sed qui fuerunt, ... maximam librorũ habuerunt copiam? GIGC. ... Atheniensiũ tyrannus primus apud Græcos bibliothecam condidit, quam Xerxes incensis Athenis vexit in Persas. Longo post tempore Seleucus Nicanor in Græciam reduxit. Postea Magnus Alexan-

Alexander ad comparandos libros animũ intendit,& Philadelphus Pisistrati æmulus non solum gentiles,sed etiam diuinas literas scire voluit. Huius temporibus fuerunt in Alexandria septuaginta interpretes,qui vt Augustinus in eo libro,cui de doctrina Christiana titulus inscribitur, testamentũ vetus ita interpretati sunt,vt singuli in singulis cellis reclusi essent,& completo opere factum est, vt in vniuscuiusq; interpretatione non solum idẽ sensus,sed etiam eadẽ verba & eodem ordine posita reperta sint. HADRIA. Res auditu mirabilis:equidem credo cœlestem spiritũ mentibus eorum insedisse. GIGO. Tecum sentio. Qui primus librorum copiam Romam vexerit:Paulus Aemylius fuit,deuicto Perse, Macedonũ rege. Postea Lucullus è Pontica præda. Et post hos Iulius Cæsar Romanorum primus Imperator perpetuus summæ Bibliothecæ construendæ. M. Varroni prouinciam dedit. Primus autem Pollio,bibliothecas Græcas & Latinas Romæ publicauit, addens auctorum imagines. Et vt de Christianis dicam: Pamphilus Martyr, cuius vitam scripsit Eusebius Cæsariensis, in bibliotheca sua trigin-

ta voluminum milia collocauit. Dixi superiu qui velit in hoc exercitio versari, debere quæ diximus agnoscere, quoniam ad studiũ accenditur animus, studet ęmulari, & ad aliquid præclarum excitatur. HADRIA. At non habere Bibliothecas omnes possunt. GIGO. Fateor, sed habentib' studeant adhærere, & omne tempus quod in comparandis libris dandum erat, id omne in assidua lectione consumant: sic docti, sic illustres euadent, sic deniq; mens nostra in his liberalibus studijs occupata, via regia gradietur, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinabit. HADRIA. Tetigisti quod iam diu multum dubitaui. Quid est via regia, & dextera & sinistra procedere. GIGO. Virtutes semper in medio constituuntur: vitia vero dextra & sinistra locantur: media via regia dicitur, quoniam is demũ se regere nouit, qui via media perambulat, vt autem quod dicimus clarius elucescat, exemplum subijciam: vitium est nunq̃ ridere, nunquam hilarem vultũ depromere, & qui huiusmodi fuerit rusticum, nominabo. Rusticitas igitur pro vitio reputatur, qui semper lasciuiat scurrã appellabo, quem vtiq; non laudo, quoniam vitiũ est: quod vero

rò medium istorum est aliquando mediocriter ridere, amicis & hospitibus lætam faciem exhibere, dignum laude iudico, quam rem qui sciuerit obseruare, Comis nominabitur, ipsa autem virtus comitas: igitur sic constitui poterunt vt logicos imitemur.

Dextera.	Via regia.	Sinistra.
Rusticitas	Comitas	Scurrilitas.
Iracundia	Ira	Segnities.

Videsne qualiter via regia gradiendum sit? Vt de scurrilitate diximus, sic pariter de iracundia fas erit dicere. HADRIA. Habeo quæ dicis,& rectè quidem dixi necessarium esse castitatem curantibus exercitium: nam primo Græci, postea Romani pudicitiam colentes dixerunt. Dianamque castitati præerat nemora & saltus assiduis venationibus agitare, & corpus suum (vt noster Paulus) in seruitutem redigere. Aduertebant enim neminem (vt prædiximus) sine membrorum exercitatione posse diu illæsam custodire virginitatem. Sed si placet iam de raro colloquio, quod quarto loco positum est, dicatur.

De taciturnitate.

GIGO.

Portet omninò, vt qui velit esse castus, casto sermone studeat vti. Sermo autem noster castus erit, si rarò, si honeste, & cum bonis habeatur. Rarò dixi, quoniam difficilimum est linguam lubricam ita gubernare, quin si diu locuti fuerimus verbum aliquod imprudenter excidat, ex quo aliquod inhonestum oriatur in animo, & paulatim serpat, & altiùs figat radices, vt difficile possit amoueri: sed hoc magis periculo quàm ratione cognosci potest. Non sufficit vt sit sermo breuis, nisi fuerit honestate præditus. Vnde Paulus noster, inquit: Corrumpunt bonos mores colloquia mala: quod tamē à Græco Poëta translatum. Legimus nonnullos è nostris, qui vt silentium discerēt, & loqui dedicerent ore clauso, triennio lapidem gestauerunt. HADRIA. Miram constātiam hominum narras. GIGO. Si hæc tantoperè miraris quid de Socrate dices? qui ea constantia fuisse dicitur: vt perdius & pernox à summo lucis ortu, ad alterum orientem solem, in ijsdem vestigijs immobi-

mobilis,& oculis in eundem locũ semper defixis, cogitabundus staret, quasi quodam mentis secessu facto à corpore. Nihil est tam difficile quin fiat facile: vbi pigra & iners voluntas abfuerit. Debet non solum sermo noster breuis & honestus esse, sed etiam cum bonis haberi. Vera enim est Prophetæ sententia: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Cauenda est omninò malorum consuetudo, & in aliquem locum semotum à turbis hominum secedendum, & in sanctorum fratrum conuentu benè beateq; viuendum est: vbi omnibus, quæ ad Dei seruitutem pertinent, diligenter exactis, posſit reliquum tempus in studijs, quæ prædiximus, occupari. HADRIA. Ergo solitudinem vituperas, in qua primo Patres nostri, scilicet Helias & Heliseus: nec non Ioannes, cui Baptistæ Gręcum cognomen est, habitauerunt. GIGO. Nequaquam, sed Eremum laudo, in qua dum Plinius secundus esset, dicebat se nihil audire quod audiuisse: nihil videre quod vidisse pœnituisset: verùm paulò periculosiorem esse affirmo, & non nisi perfectis viris appetendam: Nam si sis solus, velisq; quicquam turpe facere, neminem vereberis;

reberis: si cecideris, non est qui te subleuet. In Cœnobio autem & quem verearis, & quid tibi sit adiumento, ne cadas, & qui deniq; subleuet si cecideris, semper habere poteris. Vnde Hieronymus verè beatę vitę compos dicere solebat funiculum triplicem tardius rumpi. HADRIA. Habesne de Gentilium historijs quicquam quod proposito nostro de silentio congruat? GIGO. Habeo multa quæ narrare possem, sed præclarum illud Xenocratis habeo, qui cum forte semel in multitudine iuuenum esset, qui vitas aliorum mores q; carperent, solus tacebat, nec verbum quidem expressit, & percunctanti cuidam, cur tam diu taceret: respondit, se penituisse aliquando dixisse, tacuisse verò nunquam. Iste verò cum nostris, de quibus suprà mentionem feci, ritè concordat: qui idcirco taciturnitatem tanto studio obseruabant, quia intelligebant, & cœlum sine castitate, & castitatem sine silentio comparari nō posse. O quā recta in intelligentia gubernātur, hi profectò habiti sunt digni qui cœlum colerent, quia mundi ab omni terrena labe reperti sunt. Imponendus est igitur ori nostro quidā mod', ne quicquam plus quam sit necesse loquamur.

De Continentia sensuum.

Astitatis firmissimum munimẽ est exteriores cohibere sensus: nam quicquid aures capiũt, quicquid tactus, cęteriq; sensus accipiunt, confestim cordi tanquam omnium principi nunciant, in quo est omnis nostra reposita salus. Quare Propheta deprecabatur, dicẽs: Auerte oculos tuos, ne videant vanitatẽ. Timebat enim ne si oculi aliquid vani conspexissent, & intrinsecꝰ attulissent mẽs ipsa macularet, quã decet esse niue candidiorẽ. Et qa quinq; sunt sensus, longũ esset vnũquenque tractare, sed quæcũq; de vno horum dicentur, eadẽ de cæteris dici intelligant, quicq̃d de visu tactuq; dicemꝰ, de auditu pariter & odore & sapore percipias. Conuenit igitur visum, auditum, & tactum, & cæteros prudenter, & cum virtute gubernari, q nobis à Deo cõcessi sunt, vt diuina audiamꝰ & videamus, & vt visa & audita in secessu mẽtis arcano reponamꝰ, & reposita nõ tanq̃ mortua teneamus, sed vt diligẽter operemur. Etsi fortè quẽ videris ignorantem, debebis eum docere quæ scieris: Nam, vt inquit Augustinꝰ, si noueris aliquid, nec velis id

alicui monstrare: nondum cognoscis quo pacto cognoscendū est. Nihil audiendum est, nisi quod iustum & sanctum sit, & immortalis Dei laudem resonet. Non adhibendæ sunt aures quibusdam assentationum lenocinijs, quibus maximè solent capi homines, dum se tantummodo extrinsecus inquirunt, & dum magis aliorū verbis quam sibimet ipsis de se credunt. Si autem contigerit hoc pacto laudari, carmen illud Horatij memoria teneamus: scilicet,

Nec te decipiant animi sub vulpe latentes.

Et item illud Catulli:

Nos alio mentes, aliò conuertimus aures.

Sed quid de odore dicam, cùm etiam in Satyra Iuuenalis delicatus, & odoribus plenus iuuenis à meretrice reprehendatur. Ait enim illa: Vnde

Hæc emis hirsuto spirant opobalsama collo
Quæ tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernæ.

De tactu quid loquar nescio: non enim potest præ magnitudine sceleris enarrari, nec quicquam est quod magis animam coinquinet & inficiat: Nota est Architæ Tarentini sententia: dicebat enim fœdius, & nihil periculosius mentibus humanis à natura datum, quàm voluptatem.

ptatem. Hinc rerũ publicarum ſubuerſiones, hinc tacita cum hoſte colloquia,& omnia praua conſilia profluêre non mentiebatur. Sunt igitur ſenſus omnes pręcipua cura coërcendi, per quos tanquam per feneſtras aſcendit mors ad animam. Nec præclarum illud Sophoclis exemplum ſilentio prætereundum puto, qui ſciſcitatus à quodam an Venere vteretur? Dij meliora velint,inquit, libenter enim iſtuc tanquam ab aliqua furioſa dominatione ſemper fugi, ſed hîc ſapienter reſpondit. Xenocrates verò ſapientius egit: Nam dum propter continentiam ſenſuum apud omnes admirabilis eſſet,eius diſcipuli tentare voluerunt,ſi talem in animo continentiam haberet, qualem monſtrabat extrinſecus. Facto itaq; ſplendido conuiuio,præceptorem ſuum conuocarunt,nec alia cauſa, niſi vt rationis eius vires largis ſuauioribusq; potationibus opprimerent, quod vbi factum putauerũt in lecto ſtrato molliter eum collocãt,moxq; Phyrnen ſcortum nobile in cubile introduxerunt,& ſolus cum ſola relinquitur. O ratio fœdiſsimæ libidinis nobile propugnaculum, nunc quid tua poſsit virtus, explicaſti, percipite adoleſcentes, audite

iuuenes, aures exhibete viri, & senes rationis expertes. Vir multo vino madidus, in mollib' plumis cum meretrice iacet, remotis omnibus arbitris, carnis incendia stimulant, sed quia cognoscebat, nihil peius, nihil turpius, & nihil quod ab immortali Deo grauius puniatur, nequaquam flectitur, sed more scopuli, qui inter fluctus natura fundatur, & vndarũ frequentium collisione vapulat, nec mouetur, inconcussus mansit & immobilis. HADRIA. Mirę virtutis hominem narrasti, qui ea constantia fuisse mihi videtur, quę etiam in martyre posset admirari. GIGO. Potest etiam Periclis exemplum prędictis adiungi, qui Sophocli collegę suo Poëtę tragico ingenui pueri prętereuntis formam laudanti increpans dixit: Hominis manus non solum à pecunię lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu cõtinentes esse debere. Quid tibi Spurinam commemorem, qui non solum sensus continuit, sed etiam ne forma sua posset alicui sensus imprudẽter gubernanti nocere prouidit. Dum enim intelligeret eximium decorem suũ tanquam libidinis irritamentum multis obesse, correpto cultro, nares, labia, supercilia, mentum,

ge-

genasq́; cecidit, qui quia paganus & gentilis erat, maiori admiratione prosequendus est. Studeamus igitur forti inuictoq́; animi robore sensus nostros sic continere, vt per eos nil nisi quod nobis immortalis vitæ spem repromittat exerceamus. Veniendum nunc est ad præmij futuri considerationem.

De præmij futuri consideratione.

Equidem fili Hadriane libidinis continentia non parũ laboris & sudoris præ se ferre videtur, præsertim in adolescẽte. Quam rem animaduertens ille rerum conditor, immortalis Deus, magnitudinẽ laboris copiosa mercede pẽsauit. Si grauis est labor, tanto maius est prẹmiũ. Fortior miles, & qui periculosiora in belli feruore pertulerit præcipuo quodam prẹter cæteros coronæ præmio donari cõsueuit. Tanta sunt prẹmia quæ virginitati debentur, vt si pro eis acquirendis quisq́; nostrũ sub Aethnæ specu ardentissimo Nestoris annos & ætatẽ Sybillæ duplicatã vixisset, nondũ tantillã partem meruisset. Quoniã pretio sedes immortalis omnis expers mœroris & tri-

& tristitiæ, omni plena iucunditate, omni priuata caligine, omni referta lumine comparari posset, in qua iam factus immortalis fabricatorem mūdi huius, qui mirabili quadam prouidentia cuncta gubernat, posses assiduè contemplari. Sed foret satiùs nihil quàm pauca de cœlestibus loqui, quorum minimam portiunculam Paulus agnoscēs vociferabat: Quis separabit nos à charitate Dei? gladiúsne, an fames, an omnia quæ possunt excogitari tormenta? O Paule quid si perfectè integreq; cognouisses, pro quibus crucem Petrus, violentam pellis detractionē Barptolomeus, lapidū sæuissimos ictus Stephanus, & alij innumerabiles perpessi sunt, portaturi etiam pro patria cœlesti maiora & grauiora si potuissent. Tanta sunt igitur virginitatis prœmia futura, quanta ex prædictis comprehendere potuisti. Sed quid inquam comprehendere potuisti, cùm nostra cognitio tanta non sit, vt ad contemplandum minimum, quid illorum se posit erigere? Audi quæso, quanta sit ea, quæ nec ipsi qui viderunt exprimere possunt. Aurelius Augustinus in se totus contractus, fortè semel cogitabat, quænam essent cœlestia gaudia, vt posset

set mandare litteris, & prodesse venturæ posteritati: & dum arctius mentis neruos collegisset in vnum, ecce repentè fugatis tenebris (erat enim tunc mediæ noctis conticinium) mirabile lumen emicuit, mirantiq; Augustino & quęrenti quisnam esset, se Hieronymum esse respondit: qui paulò antè corporis ergastulo solutus, ad patriam migrauerat, & hæc verba adiecit. Potius, Augustinus, totum pelagus paruo vasculo concludes, potius orbem terrarum pugillo comprehendes, quàm possis cœlestium gaudiorum minimum quid inuestigare, nisi vt ego nunc: sic & tu olim periculum feceris: & mox ex oculis euanuit. Et vt etiam de paganis mentionem faciam, nonne quàm plurimi eorum vt immortales fierent, sponte sibi manus intulerunt. Nonne Zeno, Cleantes, Chrysippus & Cato se proprijs manibus necauerunt, vt in cœlum migrarent? Præterea nonne Empedocles in ardentissimum Aethnæ specũ intempesta se nocte proiecit, vt ciues transiret ad superos. Quòd si tanta erat in illis beatæ vitæ cupiditas, vt nec vitæ suæ parcerent, quantò magis nosipsi, vt eam assequamur, breues quasdam delectationes

nes effugiemus, & corpora nostra studijs asperioribus consuefaciemus, vt posimus omne certamen sustinere viriliter.

De diuino auxilio.

Is habitis, poterimus integram seruare virginitatem, si tantùm res vna super addita fuerit, hoc est, auxilium diuinũ: neq; enim quicquã nisi Deo propitio rectè fieri potest, quod ipse, dum adhuc in terris vitam ageret, testatus est his verbis: Sine me nihil finire potestis. Omnium rerũ Deo tribuendus est honor, sed hoc auxilium facillimè consequetur, qui cętera quæ prędixi firmo proposito retinuerit. Nec mos iste diuini auxilij inuocandi apud nos obseruatur solum, sed etiam veteres Gręcorum, Latinorumq; Poëtæ tenuerunt: vnde semper in librorum exordijs numinis alicuius fauorem implorant, quò cætera posint commodius adimplere. Orandus est itaq; Deus, vt nobis sit auxilio, quod facilè impetrabimus, si orationi nostræ conditiones duas addiderimus, ieiunium scilicet & eleemosynam: & si hęc duo cum humilitate condiuerimus. HADRIA. Est ne, vt aiunt, tam robustæ

stæ virtutis humilitas? GIGO. Nemo est qui nesciat dæmonis superbiam nostra humilitate superari. Meminerunt sacræ litteræ, quòd dum Macharius apud Paludem quandam solus obambularet, humani generis inimicum, curua falce armatum longè venientem prospexit, & cùm sibi falce minitantem (quum iam accessisset propiùs) aspiceret, nec tamen obesse posset, cur hoc accideret interrogauit, cui ille furibundus, sola inquit humilitas in te est homuncule, quæ te hodie fato subtraxit: sed caue sis non impunè feres. Videsne quo pacto vicerit dæmonis superbiam. Item memoriæ proditum est, quòd dum Antonius solitudinis incola supra se mente raptus esset, orbem terrarum connexis inuicem intricatisq; laqueis plenum vidit, quare dolens & humanam miseriam (vt sui moris erat) grauiter ingemiscens tractis ex imo pectore suspirijs: Heu, heu inquit, pater omnipotens, quis tot laqueos euadere poterit? Et ecce vox ab incerto auctore prolata, non tamen humana sic semel intonuit, Humilitas. Nec amplius quã semel audita est, ac si manifestè significaret solam humilitatem posse huius Mundi laqueos, & in-

& insidias effugere, quæ cùm ita sint, studebimus ei familiares fieri. Sed de castitate disputasse, iam satis videor: reliquum est vt ad contemptum mundi stilum conuertamus, quod equidem breuiter expediam: quoniam iacto iam castitatis fundamento, quasi sua sponte mundi contemptus consequitur. Mundi contemptum si memini suprà commemoraui non solùm esse vtilem ad acquirendam quæ a nobis quæritur iustitiam: sed etiam necessarium, ita, vt sine eo nil fieri posit, latè probauimus. Nunc quomodo posit inueniri succinctè dicendum est. Eum igitur obtinebimus, si tria diligenter nobis intellecta fuerint, scilicet instabilitas, insatietas & sollicitudo.

De instabilitate diuitiarum.

DE diuitiarum instabilitate multa dicere velle superuacaneum videtur, quum non modò antiquis & veteribus, sed etiam quotidianis & domesticis exemplis abundemus. Nemo est qui nesciat vulgatam illam sententiam. Fortuna nil cuiquam donat, sed mutuò dat, vt posit idem cùm libuerit, iterum

iterum auferre: sed nos dementes quàm diu possidemus, quod fuerit nobis mutuo datum in proprium vsum conuertimus, nobisq; vsurpamus, quòd quum fortuna animaduertit, grauiter ferens quod dederat adimit: aliusq; largitur, & quantò nobis indulgentior fuerat, tantò molestior efficitur. Fortunam enim dicebant veteres cūcta gubernare, & eius nutu cuncta disponi, & idcircò pingentes eam, simulacro eius regimen attribuebant, copiamq; adiungebant: quoniam ipsa esse putabatur, quæ fruges omnes parturibat: & vt ipsis videbatur distribuebat, sed nos fortunā nescientes, quicquid fieri videbimus, ab immortali Deo fieri putamus. Sed vt dicimus non permanent hæc bona, sed subitò affluunt, subitò dilabuntur, nec stabilitatem habent: quæ nec appellanda bona Tullius existimat. Nouerat hoc Seneca Poëta tragicus, quòd ipse testatur in Oedipo dicens: Quem dies vidit veniens superbum, Hunc dies vidit veniens iacentem. Quot reges, quot principes, quot etiam priuatæ vitæ homines videmus, qui auro, argento, signis, tabulis, cæterisq; opibus abundant. & paulò post sæuiente Fortuna nihil horum habentes

aſpicimus. Videſne quot Græcorum olim potentiſsimi principes, nunc autem ab infeſtiſsimo Turchorum Duce propulſi ſedibus incertis victum veſtitumq; mendicantes eu[illegible] qui ſi a principio vitæ diuitiaru m inſtabilitatem cognouiſſent, eis hoc non accidiſſet: nam nec in fragilibus bon s ſpē vllam poſuiſſent, nec ſe in ſuperbiam pueriliter erexiſſent: ſed præceſſorem ſuum ſapientem illum Biantem ſtuduiſſent imitari. Cuius quū patriam cæpiſſent hoſtes, cæteriq; ita fugerent, vt multa de ſuis rebus ſecum aſportarent, cum eſſet monitus à quodam, vt idem & ipſe faceret: ego, inquit, omnia mea mecum porto. Nec non Marcum Curium Romanorum Ducem, qui cum vidiſſet ad ſe veniſſe Samnitum legatos, auri magnum pondus afferentes, ſubridens dixit: Ite, & Samnitibus nunciate, Marcum Curium malle diuitibus imperare, quàm ſe fieri locupletem. Non ignorabat enim quam vana diuitiarum poſſeſsio, quod etiam Epicurus, qui ſummum bonum in voluptate ponebat facilè confitebatur. Non eſt igitur huiuſmodi bonis fides adhibenda, nec patiendum nobis quotidie tam turpiter illudi.

De

De insatiabilitate diuitiarum.

DIc quęso, audistine vnquam mortalium quenquam, qui sibi satis diuitiarum diceret esse? HAD. Audiui quidem qui hoc diceret, qui verò sic putaret vidi neminem. GIGO. Rectiùs inquis, nam sępius aliter quàm sentiunt loquuntur: nec mirum est si nequit animus istis saturari, quum nec finitis impleri possint infinita, quod vel maximè illo exemplo probari potest. Alexander Philippi Macędonis filius, quum audiuisset ex auctoritate Democriti Philosophi plures esse mundos: Heu me, inquit, miserum, quòd nec adhuc vno potitus sum. Qui nec toto mundo satiabatur, quod amplius erat appetendũ, nisi cũ cœlicolis noua mouere certamina? quare Satyrĩ ci nostri verissimo carmine concludendũ est: *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.*

De sollicitudine diuitiarum.

EXistimabant nõnulli veterũ summam libertatem esse diuitijs abundare, & eum demum liberum esse putabant, qui posset vno anno Romanorum exercitum pascere: verùm ego huiusmodi hominem non

 modò

modò non liberum dixerim, ſed nec libertati vicinum. Sunt enim in opibus anxiæ ſollicitudines, quæ ante tempus ſenectutem adducunt, & animum noſtrum ſic afficiunt, vt ſuiipſius obliuiſcatur, & à recti certiq; iudicij cognitione recedat. Audiſtine vnquam Senecam clamantem: venenum in auro ſumi, non autem in vaſis fictilibus. Et reges ſui lateris enſem timere? Audiſtine Prophetam dicentem? Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Audiſtine præterea quod paſsim recitari ſolet exemplum? Aiunt enim quendam regem, dum ſibi oblatũ à populo diadema videret, priuſquam ſumeret, diu conſideraſſe ac demum dixiſſe: O nobilem magis quàm fœlicem pannum, quem ſi quis agnoſcat quàm multis anguſtijs & ſollicitudinibus refertus ſit, ne humi quidem iacentem tolleret. Sed vt tibi de modernis aliquid loquar: Vir erat Florentiæ prædiues, equeſtris ordinis, apud cuius ædes cerdo quidam exercendam ſutrinæ gratia paruulam ſcęnam ex contextis tabulis erexerat: Quum is igitur nihil aliud haberet præter quod labore quotidiano ſic quæritabat, & nunquam niſi læto animo, & ſerena facie videretur: prædi-

ues

ues ille, cuius suprà memini, satis admirari nõ poterat. Tentare itaque voluit, esse ne verum quod sæpius audiuerat, diuitias scilicet, sollicitudinem parere, sumptumq; graue pondus auri intempesta nocte per fenestram in cubiculum eius tacitè proiecit. Manè autem surgens cerdo proiectum aurum, curarum radicem, repperit quod vbi cognouit paupertatem suã, miseratum dominum existimans, repètè corripuit, cœpitq; dubia mente versare quid potissimum ex hoc faciendum esset: nesciebat enim an celandum, an alicui ex amicis aperiendum esset. Si tacuisset, dicebat non posse quicquam sine consilio rectè ministrari: si verò dixisset, timebat ne fortè aliqua arte sibi surriperetur. Hinc profundæ cogitationes, hinc curarum immensus cumulus exoritur, tãdem quid faciat nescit, tristi vultu, coniecto supercilio, & ægro animo cogitabundus raro procedebat in publicum. Quare compertum est in diuitijs esse tristitiam, mœrorem, angustias, & sollicitudines innumerabiles, quo fit vt ausim dicere, illas tanquam malum proijciendas, quo facilius ad iustitiam pertingere possimus, & de his hactenus. Postquam duos gradus ascendimus,

dimus: Pudicitiam scilicet & mundi contemptum, tandem ad ipsam iustitiam deuenimus, in qua ego vitam beatam colloco. Nihil enim est aliud beate viuere, vt Marco Tullio placet, nisi recte viuere, in quo nihil deest ad beatè viuendum. Et qnoniam quid sit ipsa iustitia superius satis liquidè monstrauimus, honestissimæ voluntati tuæ satisfecisse me puto. HADRIA. Profectò ita abunde mihi satisfactum est, vt videre videar ipsam vitam beatam digitis manuq; cõtingere, nec despero quin ad eam peruenire possim, sed tamẽ restat adhuc vnum quod intactum nequaquam præteriri debet. Sunt pleriq; qui existimãt litteras sacras, quia incultæ sunt paruifaciendas, & præcipuè hi, qui aliquid eloquentiæ gustauerunt: & quia quicquid diximus in eis radicitus fixũ est, non alienum videbitur, si paulò vlterius progressi fuerimus, & aliqua firmissima fidei nostrę adiumenta numerauerimus. Posthæc non inconueniens erit, si quædam quæ ex prędictis concepi dubia, paulò accuratius enucleaueris. Sed quia iam medio cursu transacto pręcipiti curru sol vergit ad Oceanum: rogo te pater, vt

(dum-

(dummodò dilucidè) quam breuissimè fieri possit dicas. GIG. Dicis esse plerosq;, qui dicāt sacras litteras flocci pendēdas, q̃a sunt simpliciter, & sine vlla facundia prolatæ. Primò igitur diuinæ legis simplicitas damnanda non est: sic exprimi omninò debuit, partim quia per se verax est, nec indiget aliquo fuco orationis ad probandum, res enim veritate prædita simpliciter enuncianda est: res verò ficta quædam figmenta & colores postulat, quibus verisimilis appareat: partim, quia illa quæ sunt in communi necessaria, communi sunt sermone dicenda. Vnde cautum est vt syngraphæ quibus rei citantur in iudicium communi sermone scribantur, vt possint etiam ab indoctis saltem sub nube intelligi: scribuntur etiam eo stilo causæ, & cætera quæ in foro iudiciali tranctantur. Quòd verò dicis esse sine facundia prolatas, non planè assentior huic sententiæ. Quare duplicem esse facundiam volo, verborum scilicet & sententiarum, iuuenum scilicet & senum, feruentis scilicet & maturæ ætatis. Iuuenum facundia, in quo versatur, nisi in quibusdam politis, & excultis dictionibus,

quæ nihil aliud in se habent, nisi ventosum tu
morem & resonantiam, quæ solet imperitorum aures demulcere? Hac eloquentia nonnulli hac tempestate (qui si non sunt omninò boni, videntur tamen) frequentius vtuntur, & imperiti vulgi in se ora conuertunt, de quorum facunda lepidissimum illud Augustini dici posset. Hæc siliqua intra dulce tectorium sonantes lapillos quatit. Sequuntur hanc nostri eneruati Poëtæ, & istius temporis semioratores. Nihil aliud est hæc quam prædixi facundia nisi nauis in mediò pelagi constituta priuata regimine, nisi corpus sine anima, nisi organum auro, argentoq; celatum, sine animante spiritu: & deniq; nihil aliud, quàm equus sessoris impatiens, fræno omniq; vinculo expeditus, quo fit vt nullis vnquam vtilitati fuerit, nocumento autem plerisq;. Altera verò facundia sententiarum graui, maturoq; passu graditur, quæ sapientia vocatur, eam qui habet sapiēs dicitur. Hæc nihil effatur, nisi quod prius excusum, ponderatum, cribratum, & acie mentis examinatum fuerit. Hęc si quid dicit quod cuiquam displiceat, nil tamen quod noceat, tantoq; sapientior est, quantùm non
fauo-

fauorem populi, sed verum rectumq; sequatur. Hęc sine prima plurimum, prima verò sine hac nihil omninò potest. Hæc animæ, illa corporis vicem gerit: hæc animans, illa animatum. Sicut igitur potest anima sine adminiculo corporis viuere: sic etiam ista, quam voco sapientiam, sine facundia vires suas explicare potest. Fuit igitur in sanctarum literarum auctoribus hæc eloquentia præcipuè, sed nec omninò prima defuit, quàm non multo sudore & labore quemadmodū alteram quæsiuerunt, sed tanquam vltro se offerentem, & sponte sua sequentem acceperunt. Hæc est illa facundia, qua vsi sunt apud Græcos Philosophorum Principes, Plato, Theophrastus, Aristoteles, & plæriq; alij, qui more Catonis malebant esse quàm videri. Quòd igitur dicunt litteras nostras esse simplices, concedim' quidem primos parētes nostros sic loquutos fuisse, quasi fundamentum iacientes: si verò aduerterimus quid super illo ædificatum sit, inueniemus parietes auro, argentoq; cælatos, & omni genere preciosi lapidis exornatos. Primò itaq; Apostolos silentio præteriens tanquam omnibus cognitos de Græcis Christia-

nis mentionem faciam. Fuit Origenes qui Celso. Methodius Eusebius & Apollinaris, qui Porphyrio hæretico responderunt. Origenes octo libris. Methodius decem milibus versuum. Eusebius quinq; & viginti. Apollinaris triginta voluminibus. Quadratus Apostolorum discipulus Atheniensis ecclesiæ Pontifex, Hadriano principi Eleusinę, sacra viseti librum pro nostra religione tradidit, cui tanta inerat iucunditas, sermonisq; festiuitas, vt illius excellens ingenium, sicut Hieronymus affirmat, grauissimam Imperatoris persecutionem extingueret. Eidem Hadriano doctissimus Philosophus, Aristo pro Christianis tradidit apologeticum. Quid tibi iustum Militonem Sardensem Episcopũ: Apollinarem, Hierosolymitanæ ecclesię presbyterum, quid Dionysium Corinthiorum Episcopum, qui scripsit quibus philosophorum sententijs descenderit hæresis Origenis, quid deniq; tibi Panthenum commemorem, qui ob præcipuam doctrinam prædicaturus ad Indiæ philosophos missus est. Adiungam etiam Clementem, Milciatem, Iulium Affricanum, Theodorum, Dionysium, Alexandrinum Episco-

ſcopum, Anatholium Pamphilium, Lucianum Malchionem, Euſebium Cæſarienſem Epiſcopum, Euſtachium, Athanaſium, magnum Baſilium, & infinitos alios, quos longum eſſet numerare. Veniam ad Latinos, Tertulianus Apologeticum ſcripſit. Minutius Fœlix contra Mathematicos. Arnobius ſeptem libros contra Gentes, & eius diſcipulus Lactantius totidem contra Gentes, edidit etiam de ira Dei, de opificio diuino libellos duos, necnon & epiſtolarum carminumq; volumina plurima. Item Victorinus, Cyprianns, Boetius, & Hilarius, qui ſcripſit librum contra Dioſcorum Medicum. Iuuencus ſub Imperatore Conſtantino Saluatoris hiſtoriam verſibus explicauit. Quid verò Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius & Hieronymus fecerũt, in omniũ manibus eſt. Iſti omnes Græci pariter & Latini, quos hactenus numerauimus, ita ſapientiam cum eloquentia iunxerũt, vt eorum ſcripta legendo, quid inter eos & Tullium & Demoſthenem interſit, diſcernere neſcias. Nec mireris ſi ſuperiùs dixerim, verborum facundiam fugiendam eſſe, nunc verò dicam, & in noſtris eam fuiſſe; ſic enim capi-

capiendum est, vt facundia sine gubernatrice sapientia vana sit, sapientiæ vero copulata nō sit aspernenda. Vnde M. T. Cicero, Romani eloquij Princeps, ad Herennium inquit: Non parum fructus in se habere copiam dicendi, & commoditatem orationis, si recta intelligentia & diffinita animi moderatione gubernetur. Quo fit etiam vt Quintilianus Oratorem diffiniens dixerit, oportet eum esse virum bonum dicendi peritum. Primò vult esse in Oratore bonitatem, quoniam quæ magis sunt necessaria, in primis sunt inuestiganda, & vt paulò audaciùs loquar, si quis vir bonus fuerit, quamuis ea tam exquisita dicendi peritia careat, modò impetret quod vult oratorem nominabo: nam finis oratoris est ad persuasionem dicere, preterea non minus victor appellabitur, qui vicerit hostem, si ferreis armis vsus sit, quàm aureis munitus fuisset: nec ianua minus aperta dicetur quæ claui ferrea, quàm quæ argentea fuerit patefacta, nec minus victor appellabitur equus macilentus, quā pinguis & obesus: modò ante alios metam tetigerit. Habet igitur Christiana fides veteris nouique Testamenti oratores excellentissimos, qui-

quibus armata non dubitat cum Gentilium ætate certare. HADRIA. Habeo quæ dicis, & miror quòd hæc omnia tam breui tamq; dilucido verborum ambitu dißeruisti: & gaudeo, quia quod nesciebam didici. Sed quum superius de vita beata disputaremus, vnum mihi restitit, de quo nunc à te certior fieri vellem, scilicet, poßit ne vita beata in diuitijs reperiri, & si fortè poßit, in quibus potius an in pauperibus, an in diuitibus. GIGO. Hæc sanè beatitudo inter omnes homines, tam pauperes quàm diuites inueniri potest. Deus enim vult omnes fieri beatos. Diues, qui multis affluit diuitijs beatus fiet, si fortunarum suarum non solum poßeßorem, sed etiam se cognoscat esse dispensatorem, rem familiarem integrè sanctéq; gubernet, nec plus, nec minus quàm cuiusq; neceßitas postulat efficiens, sed præter cætera pauperum non obliuiscatur, quibus si quis in vita subuenerit, qui sibi subueniat dũ mortuus fuerit non indigebit: sic per foramen acus omni onere reciso Camelus intrare poterit, si gracilem politum & expeditum se reddiderit: sed hæc via quia laboriosa, min⁹ quidem trita est, paucique in numero diuitum reperi-

periri solēt, qui possint ad beatitudinem peruenire. Igitur paupertas est potior quod facile concedes, si quid in illa mali, & quid in hac boni sit ostenderimus. Magna rerum copia, magnus curarum aceruus diuitiæ, non sine magno sudore acquiruntur: aliquando dum quęruntur, amittuntur, nonnunquam possessores fugiunt, vt collecta mente Deo seruiant, præcepta seruare videant. Huius autem vitæ sunt qui ab Eremo Eremitæ, & à Cœnobio Cœnobitæ dicuntur. Illi primum Baptistam, isti vero duodecim sapientes imitantur, illorum syluestris, horum domestica vita. Cœnobitarum multitudo in tribus quatuor distribuitur. Prima Carmelitarum. Secunda illorum qui vulgo dicuntur Eremitæ. Tertia Prædicatorum. Quarta verò Minorum. Prima Heliam. Secunda Augustinum. Tertia Dominicū. Quarta Franciscum habent auctorem. HADRIA. Qui sunt quos tu superius duodecim sapientes appellasti? GIGO. Si olim Græci septem viros sapientia præditos, septem sapientes nominabant: Quis Apostolos sapientiæ nostræ fundatores, duodecim sapientes nuncupare nos prohibebit? HADRIA. Quoniam nos in
Car-

Carmelitarum tribu numeramur, dic, quæ nostra fuerit origo.

De origine Carmelitarum.

GIGO.

INter Armeniam & Euphratem iacet Syria, cuius pars est regio quam Palęstinam dicunt, cui Iudæa quoq; subiacet, à Iuda quodam Israelis filio, vt Trogus Pompeius auctor est, sic appellata. In medio Iudææ tanquam vmbelicus posita sedet Hierusalem. A qua non longo interuallo distare perhibetur, mons quidam non minus iucundus quàm amœnus, cui nomen est Carmelo. In quem quoniam gratissimam præstat incolis habitationem, & quia ab omni hominum strepitu paulò semotior est, nonnulli è circunstantibus Vrbibus antiquitus secedebant, vt omne vitæ curriculum optimo, summoque DEO prudenter, sapienterque dicarent: & hi quidem Prophetarum filij dicebantur. Appellabantur enim olim Prophetæ, qui scirent multò ante futu-

futura prædicere, quos modò nos à vaticinando Vates appellamus, inter quos Helias præter cæteros emicuit, velut inter ignes luna minores: fuit enim Prophetarum primus, qui se à matrimonio contineret. Is in prædicti montis radicibus sibi construxit habitaculú, quòd non solum paupertatem, verumetiam mirabilem præ se ferebat habitantis humilitatem. Erat etiam ibidem locus in amphitheatri modum extructus cellulis seriatim positis, & in viuo saxo vel arte, vel natura cauatis vndiq; circunseptus. In summo autem montis vertice procul aspicientibus, superba se monstrat habitatio, ad quam gradibus hinc illincq; in monte excisis, paulò laboriosius ascenditur, nonnulli ex nostris in ora nauigantes, & montem omnem, & rura vicina, cum freto & fluminibus in tabellis pinxerunt, pictaq; ad nostras oras adduxerunt, quæ dum nonnunquam contemplor, videor mihi in illis rupium cauernis cum nostris viuere patribus. Hîc ita vixit Helias, qui postquam igneo curru raptus è terris, Heliseus eius discipulus non solum loci, sed etiam virtutis eius remansit dignissimus hæres. Crescente paulatim multitudine non

non Platonicorum, non Peripateticorum, ſed ſanctorum hominum, noua ſecta conſtituitur. Appropinquante interim nouiſsimo ſæculo, Dei filius genus humanum reformaturus ſub virili ſpecie deſcendit in terras, quam rem audientes Carmeli montis incolæ, erat enim penè per totum orbem fama diffuſa, maximas immortali Deo gratias egerunt: quoniã quem toto tempore expectauerant, tandem miſiſſet: nam diuino ſpiritu præmoniti Chriſtum ſemel venturum certiſsimè ſciebant. Pluribus annis euolutis Baſilicam, vt potuerunt, humilem conſtruxerunt, & magni ſaluatoris matri dedicauerunt, iam enim ipſa è terris ſublata, cœleſtem migrauerat ad patriam, & vnanimes ei diuinos, tenues tamen, quotidie reddebant honores: redditurì maiores ſi potuiſſent, magis piè quàm magnificè colebant. Iam mutata erat in baptiſmum circuncifio. Et ecce magno armorum impetu Barbari prorumpentes, & Hieruſalem & omnia vicina loca ferro, flammaq; vaſtauerunt, & plurimi Carmelitarum gladijs cæſi ſunt: pauci verò, qui tantæ cladi ſuperfuerunt, nauibus auecti, in Gallias venerunt, qui procedente tempore,

ſeu propter loci mutationem, ſeu propter malorum conſuetudinem, vt fit, cœperunt paululum langueſcere. Inter quos Thomas quidam Gallus, qui priſtinum feruorem adhuc in pectore fouebat, cum paucis in Italiam ſe contulit. Sic enim Deo viſum eſt, vt ea regio quæ cæteris omni munere præſtat hoc etiam virorum haberet ornamentum. Turpe nanq; quum res vlla tantũ vno indiget ad perfectionẽ, id non addere ſi poſsis vt perfecta ſit. Verùm non ſolum Italiæ, ſed etiã viro ſanctoDeus ipſe conſuluit: illi enim dedit cuius vitã poſſet imitari: iſti verò purpurei diadema martyrij. Nam dum benè beateque viuere, à quibuſdam inuidis apud ſummum pontificem capitis accerſitur, & poſt carcerem, poſt tormenta, poſt cruciatus: tandem quũ nihil damnabile reperiſſent grauius inueſtigantes, quod iure non potuerunt iniuria perficere fortiter accinguntur, & comburendum ſcelerato rogo commiſerũt. At quò prorumpis efferate liuor? Videbasne candidiſsimum eius amphibalum, quo vt nos vtebatur puræ conſcientiæ teſtimonium eſſe? Quod ſi non vt hominem verebare ſaltem vt magnæ matris militem veritus eſſes. Sed tamẽ illum

illum non occidisti, nec enim anima potuit extingui, sed illius terrenum corpus violando fecisti, vt citius vita donaretur æterna. Huius flammas non Sceuolę rogo, sed Laurentij posse comparari non dubito: dicāt qui velint, obstrepant, clamitent & insaniant: ille summo viuit Olympo. HADRIA. Narrasti triste facinus ipsis, qui intulerunt diu multumque deplorandum, & qui posset malefactoribus delicti veniam impetrare alius Thomas non superfuit. GIGO. Sed multa de hoc viro, multa etiam de prædictis fratribus silentio præteriui, non enim quo pacto ipsi à monte quem incoluerunt, & ab ecclesia quā confecerunt, cognomē acceperūt, dixi, scilicet vt fratres beatæ Marię montis Carmeli nuncupati sint, nec vt eorū priuilegia ab Alberto Hierosolimorum patriarcha condita, & ab Innocētio Quarto Pontifice comprobata fuerint, sed hęc alio tēpore dicenda reseruo. Hæc ad p̄sens habui, quæ de Vita beata dicerem, qua muniti, vtinam ad illam immortalem gloriam olim peruenire possimus.

FINIS DIALOGI.

AVGVSTINI DATHI SENENSIS, DE VITA BEATA LIBELLUS:

Qui quia superiori consonus est, in gratiam studiosorum eum adiecimus.

Onstat neminem posse beatè viuere, qui idem non bene & cum virtute viuat. Quid enim beatitudo sit aliud quā perfectio quędam vitæ, & (quod dici solet) status quispiam bonorum omnium complexione cumulatus? Sed vera boni ratio (quod omnibus sapientibus viris exploratissimum est) potissimum in virtute consistit, vt quum ab ea discesseris, beatam vitam inuenire nusquam possis. Verùm hac ipsa de re non eadem omnes senserunt Philosophi, atque aliter de beatitudine Stoici locuti sunt: aliter Peripatetici atque Academici illi veteres. Hæ enim imprimis disciplinæ stabilitatis aliquid habuisse putantur. Et Stoici quidem, qui nihil bonum iudicarent, præterquam quod honestum

ſtum eſſet, ſola virtute beatitudinem menſi ſunt, cùm nec corporis, nec fortunæ commoda in bonis expetendisue rebus annumerauerint. Peripatetici verò, à quibus non ferè diſſident Academici veteres, virtute conſtare beatam vitam cenſuerunt, beatiſsimam verò etiam corporis atq; externis compleri. Itaq; pro eorum ſententia virtus ſeipſa contēta eſt, ad beatè viuendum, ſed ad beatiſsimè viuendum certè non ſatis. Sed horum dijudicare ſententias non eſt aut loci huius, aut noſtri conſilij. Illud nequaquam ambigendum eſt, veram beatitudinem potiſsimum ex virtutis ratione conſtare. Sed Peripateticorum probatior videtur eſſe ſententia, quam non modò Philoſophi multi, atq; ijdem grauiſsimi viri præcipiunt, ſed nonnulli etiam concinunt Poëtæ, inter quos Martialis, qui aliâs videtur luſus procaciſsimos ædidiſſe, hos verſiculos pulcherrimè de beata Vita modulatus eſt.

Verſus Martialis de beata Vita.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſsime Martialis, hæc ſunt.
Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis.

Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus:
Prudens simplicitas, pares amici:
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria, sed soluta curis:
Non tristis thorus, attamen pudicus:
Somnus qui faciat breues tenebras:
Quod sis esse velis, nihilq́; maius
Summum nec metuas diem, nec optes.

EXPOSITIO EORVNDEM.

Hos versiculos legunt quidem multi, sed qui intelligant accuratius, perpauci sunt. Sed eorum certè ea mens est, quæ facile tranquillę ac beatioris vitæ rationem complectatur. Ac primum quidem beatiorem vitam idcircò dicit, vt Peripateticorum imitetur sententiam, qui beatam vitam ex sola virtute existere arbitrantur, sed ad beatiorem cumulatiusq; perfectam concurrere aiunt oportere etiam corporis res, atq; externa fortunæ præsidia. At Martialis etiam extra virtutis cancellos ac limites peruagatur, vt beatitudinem cumulatioré perficiat, nisi fortè beatiorem minus beatam interpretari velimus: qua ratione & senior dici solet: nō qui longæua ætate sit, atq; annis confectus, sed potius qui adhuc viridiorem, & pri-

mam

mam senectutem degit. Et nos quoq; quam diu corporis tenemur vinculis, ac tetro carcere tandem irretimur, beatiorem quidem vitam viuere possumus: beatam verò atq; absolutè perfectam, nisi post mortem adipisci nequeamus: quam sententiam & Marcus Cicero in Tusculanis disputationibus his verbis persecutus est. Fidenti animo gradietur ad mortem, in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus. Erat enim sermo illi de sapiente viro: Sed redeat, vnde defluere cœpit, oratio. Multa sunt quæ beatiorem nobis vitam pariunt. Ac primum quidem: Res non parta labore, sed relicta. Quibus verbis significatur, perturbationum detractio, cùm aliarum omnium, tũ maximè libidinis ac metus. Nam cùm duplex diuitiarum ratio sit vna earum, quas ipsi congessimus: altera earũ, quas à parentibus acceptas tuemur, illas Poëta reijcit, has asciscendas suadet. Nam solent qui cumulandis facultatibus atq; opibus intendunt, plerunq; & libidine augendi cruciari, & amittendi metu. Potior est ergo res ac substantia relicta, quod patrimoniũ suo nomine appellatur, q̃ quæ labore & industria parta est. Quin

etiam in tuenda non minor, quàm in quærenda substãtia precipuè sita esse perhibetur laus. Hinc enim celebratur illud Nasonis:

Non minor est virtus, quam quærere parta tueri,
Casus inest illic, hic erit artis opus.

Quippe quantò quid laboriosius paratur, tanto etiam cupidius atq; auidius possidetur. Et vehemens amor, quod ad diuitias pertinet, vehementem laborem æquat. Fortunam autem in comparanda pecunia dominari nouerunt certè illi, qui vel importantes multa, vel exportantes in contrahẽdis mercimonijs quotidie versantur. Cæterùm arte ac diligentia custoditur. Non ingratus ager, vitam quoq; beatiorem efficit: quo loco significatur bonarum rerum studium honestarumq; artium exercitatio. Quemadmodũ enim arma nonnunquam bellum, togam pacem, ita agrum quoq; agriculturam rectè exposuerimus. Omnium autem artiũ nulla est agricultura melior, quam meritò laudat eximius Orator dicens: Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Aut enim honestatem, aut vtilitatem, aut voluptatem quæri-

quærimus, circa quæ tria omnis hominũ versatur intentio, quæ facile omnia in agricolatione reperiuntur. Et siquidem honestatem spectes, nihil est ea melius: si vtilitatem, nihil vberius: si iucunditatem, nihil dulcius: si præcipuam dignitatem, nil homine libero digni⁹. Hæc inprimis secundum naturam est, vt in Oeconomicis tradit Aristoteles. Iusta est, ꝗ neq; inhumaniter, nec ab inuitis quærit. Hæc humanum genus necessario sustinet, nutricatur, tuetur, fouet. Laudat Cornelius Celsus duas imprimis artes, Agriculturam ac Medicinam, quòd hæc ægrotis subueniat, illa sanis corporibus ministret alimenta. Nec solum ad degendam vitam agricultura necessaria est, sed prodest etiam ad virtutes plurimum, præcipuè verò ad fortitudinem, vt idem ipse inquit Aristoteles. Pleræq; enim artes corpora ipsa eneruant ac molliunt: Agricultura verò eiusmodi est, vt qui eam exercent, & degere sub dio, & labores tollerare posſint, & incursantium hostium pericula atq; iniuriam propulsare. Itaq; & ob eam causam rectè Plinius in naturali historia: Fortisſimi viri, inquit, & milites strenuisſimi ex agricolis gignuntur,

minimeq; malè cogitãtes. Quocirca & Lycurgus optimus mea sententia legislator, pueros puberes in agrum deduci voluit, quò primos annos ætatis, non in luxuria ac delitijs, sed in opere potius laboribus traducerēt. Quanta verò colēdi agri, quanq; varia oblectamēta sint, possunt testes locupletes afferri. Exter Cyrus Persarum rex. Romanus. M. Cato ille senex, quorum vterq; voluptatibus agricolarum incredibiliter delectabatur. Quòd si adeò iucunda agricultura res est, merito & beatiorem vitam efficit. Ager verò non ingratus, fertilem agrū ostendit, quoniam plus effert, quàm quæ acceperit. Nam in referenda gratia (si volumus non ingrati esse) quæ vtēda accep erimus cumulatiore mēsura debemus reddere, & iussit Hesiodus, nec tacuit Hieronymus noster ita inquiens: Quę acceperis reddenda cum fœnore sunt. Terra autem nunquam sine vsura reddit quod accepit, plerunq; maiore cum fœnore interdū minore, vt aiebat senex Cato. Quod si soli natura nobis perspecta sit, ac fuerit excultus ager ipse diligenter, id quod sentireegratiam Columella videtur, nullus erit non gratus ager. Focus perennis, etiam beatioris vitæ

effe-

effector est, qui ad parsimoniã referri debet. Eorum namq; focus perennis est, qui parcè ac modicè res suas pensantes in longitudine perspiciunt. Is contra foci caret perpetuitate, qui bona donauit præsepibus, & caret omni maiorum censu, qui quotidie magnificè ac splendidè conuiuatur: qui temerè atq; luxuriosè bona sua abligurit, profundit, perdit. Facilius est enim vno die rem ac familiã totam pdigere ac profligare, quã eandẽ vel exiguam multis annis quærere. Est autẽ parsimonia summæ (vt quidẽ videtur) frugalitatis iudiciũ: frugalitas verò haud ambiguè toti⁹ humanæ vitæ ornamentũ, ac decus existit. Pręclarè Lycurgus & ipse cõplex⁹ est, & cęteris parsimoniã omnib⁹ suasit, quæ quantũ hominib⁹, tũ singulis, tum vniuersis afferat adiumẽti q̃ experiri vtile tam est superuacuũ explicare. Non inscitè M. Tullius in libris de Repub. Optimum inquit, & in priuatis familijs, & in repub. vectigal duco esse parsimoniã. Sed iã de parsimonia satis, quã ex perenni foco cõiectare debem⁹. Etenim parcè viuentibus assiduus lucet & perennis focus. Immodicè verò ac profusè degẽtibus, vt ignis extinguitur, vt focus tepet, ita & substantia

perit,

perit, vel potius tota deperditur. Liquet igitur & parsimoniam quoque effectricem esse beatioris vitæ. Sequitur lis nunquam, toga rara, mens quieta. Sunt qui existimant dici litem nunquam, vt odia, inimicitiæ, discordiæ, certationesq; tollerentur, cum quibus rebus animi non potest vllo pacto esse tranquillitas. Togam raram prohiberi propter Lycurgi instituta, qui sanxerit, ac lege cauerit, non amplius vna veste iuuenibus toto anno vtendum, nec quenquam cultius quàm alterum progredi. Mentem autem quietam significare curarum, molestiarumq; omnium expertem animum. Qui ita sentiunt, boni fortasse viri sint, sed tamen crassa Minerua, verborum sonitum persequuntur, modò quod penitus reconditur ignorant: sed nos quæ vera sunt aperiamus. Duplex namq; erat apud Romanos exercitationis genus, quod amplexabantur, qui actiuam & negociosam vitam viuebãt: vnum eorum qui in defensionibus amicorum versarentur, eorum alterum qui ad Rempublicam capessendam se conferrent. Id etenim apud Ciceronem defensionum labores, & senatoria munera id forensium rerum significant, & ambitio-

bitionis occupatio, id alio loco forenses litteræ, & senatoriæ, id amicorum negocia, & reipub. procuratio, id per sæpè forum atq; curia. Vtrunq; verò mentem animumq́; perturbat. Atq; alterum sapiens Poëta suadet nunquam exercendum quod paucis prosit: altero vtendum quidem, sed raro, quod vniuersorum vtilitatem complectatur. Nam & Plato ipse Philosophos accedere ad rempub. negabat oportere, nisi coactos, quod eorum vita quam oportet & pacatam & tranquillam esse omni debeat eiusmodi laborum vacare molestia. Quamobrem qui beatiorem vitam cupit adipisci, is litem caueat, causam agendam nunquam suscipiat, togam rarò induat, idq; non ambitionis studio, sed reipub. causa: ne non geniti ac nati ad prodessendum videamur. Sumunt namq; virilem togam, qui aut magistratus gerunt, aut grauiora obeunt munera, de quibus Plinius in epistola ad Pompeium Saturninum, luculentè his verbis: Officio, inquit, togæ virilis interfui, sponsalia, aut nuptias frequentaui, ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille in consilium rogauit. Illa quoq; non absurda sit eorum

rum verborum interpretatio, vt lis auaritiæ prohibeat cupiditatem: toga ambitionis fastũ: mens quieta flagitiosæ libidinis leuitatem, & nequitiæ turpitudinem. Nam qui humanis rebus animũ applicuerit, is beatus esse nullo modo potest. Qui verò illa tria despexerit, is res oẽs humanas contempsisse putandus est. Quod enim in terris est, id omne aut vorax auaritiæ cupiditas est, aut leuis ambitionis inanitas, aut deniq; obscœnæ, ac luculẽtæ turpitudinis labes. Quibus reb⁹ cùm tenetur animus, longissimè abest ab ea, quam vir sapiẽs inuestigabat vitæ tranquillitatẽ. Quòd si quis obijciat non fuisse Poëtam suspicatũ eam diuisionem, quæ ex sacris monumentis depromta est, is si legerit Flacci sermones, quã primũ & sententia & errore desistet. Ex his hæc verba sunt: Quemuis media elige turba. Aut ab auaritia, aut misera ambitione laborat. Hic nuptarum insanit amoribus: hic puerorũ facile ergo turpium, ac malarum rerũ libido sublata sit, quam vel maximè amoliri debemus, si volumus beati esse, si lis nunq̃ extiterit, si toga rara, si mẽs quieta. Nam & Chilo Lacedæmonius vir vtiq; sapientissimus vehementer vt quietem adamaremus

mus suadet. Accedunt vires ingenuæ: salubrę corpus. Hìc significatur industrij laboris exercitatio, quæ & honesta res est, & plurimũ bonę valitudini conducit. Quã verò laudanda tranquillitas, tã est vituperãda desidia. Hinc apud Athenienses, vt languescentis inertiæ topor è medio tolleretur. Areopagus ipse, quid quisq; ageret Atheniensium, aut quonam quæstu vitam tueretur, diligentissimè solebat inquirere. Et Lycurgus, cùm adolescentes in agrum, non in forum, deduci iubebat: id certè spectabat vt primam ætatem ac viridiores annos nõ in luxuria, quæ honestatis acerrima inimica est, sed in opere & laboribus agerent, qui proximus magnæ virtuti ad summam laudem adipiscendam gradus est. Contra verô in probro est quisquis languore desidiaq; emarcuerit. At rectè statuit Solon, vel potius Dracon, si Lysiæ credimus, qui ocio sese dederit, omnibus accusare volentibus obnoxius esto. Vires igitur ingenuæ, & ipse auctores sunt beatioris vitæ, vires maximè propriæ videntur esse ineuntis ætatis, sed eas, vel ad vltimam senectutem perducere licebit, si non ocio languebimus, sed honesto in opere, ac liberali labore

versa-

versabimur. Non Terētianum Menedemū, sed Cyrum regem Persarum, & Catonem senem imitantes. Atqui & Cornelius Celsus, in libro quem accuratè & splendidè de Medicina conscripsit: Sanum hominem, & bene valentem, varium iubet habere vitæ genus, quiescere interdum, sed frequentius se exercere. Atq; statim infert: Siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat, illa maturam senectutem hic longam adolescentiam reddit. Aurea verba sunt, sed nec minus vera. Salubre corpus, non temerè additur ad exigendas athleticas vires, quas etiam Celsus Medicus iure repræhendit. Hi enim athletæ soli ventri obediunt, & lasciuiæ corporis explendæ dediti sunt. Sed hi (vt in exhortatione medicinę testatur Galenus Pergamenus) quod eorum tota vita, atq; ars sagina est, nec possunt diu viuere, nec sani esse, sed & in pessima plerunq; incidunt grauium morborum genera, vt etiam clarissimo sydere, Hieronymo attestante, didicimus. Itaq; sibi habeant quæso athletæ, & colyphia, & seruorum vires: non siquidem ingenuas vires à crapula & ventris ingluuiæ, sed à frugi cœnula, & laborandi industria coniectare debem'. Prudens

dens quoque simplicitas concurrit ad beatam vitã. Quid est prudens simplicitas aliud quàm absoluta sapientia, quã perfecta virtus, quàm deniq; summa laus? Et enim neq; prudẽs quisquam vllo modo absq; simplicitate: neq; vir bonus sine prudentia satis laudari queat. At tum quidem veram gloriam sumus assecuti, quum & prudentes fuerimus, velut serpentes, & perinde vt columbæ simplices. Qui prudẽs est, is veritatem facillimè in cognoscendis rebus perspicit: qui verò simplex, is vt veram vitam consectatur, ita & multiplex ac tortuosum deuitat ingenium. Rursum vir prudens à nemine fallitur, simplex fallit neminem persuadens sibi. Ciceronianum illud quod verum simplex sincerumq́; sit, id esse naturæ hominis aptissimum. Nam P. Nigidius pulchrè in eandem sententiam ait: Vir bonus præstare debet ne mentiatur: prudens ne mendacium dicat: Prudens igitur simplicitas vt eximiæ virtutis continet dignitatem, ita etiam vitam efficit beatiorem vt quiuis prudens cùm sit, mala declinet: cùm simplex ac bonus, mala cuiquam iniuriasq́ue non inferat, quibus ex rebus cùm magna existit laus: tum conflatur etiam beata

vita quam si velis perfectiorem adipisci, pares
mici adhibendi sunt: quos & Terentianus Simo probare visus est. Si ex optimo viuendi genere laudem inuenias, & amicos pares. Nam si beata vita iucundissima vita est, quid potest in humanis rebus amicitia esse iucundius? Res imprimis necessaria est, vt auctor ostēdit probatissimus Aristoteles, siquidem nemo eligat viuere, si amicis careat, vel si cuncta alia possidere bona videretur. Quid dulcius ait eximius Orator, quam habere quicum loqui vt tecum audeas. Hunc certè amicum intelligere debemus, Nihil est quod mutua amicorum voluntate ac beneuolentia coniunctus, vel dici, vel cogitari possit. Vt si amicum interpretari velis, possis, alterum ipsum non absurde interpretari. Fit enim in amicitia id quod Pythagoras sentiebat, vnus ex pluribus. Itaq; Aurelius Augustinus de Nebrido amico ita aliquando locutus est. Benè quidem de amico suo dixit: Dimidium animæ suæ. Nam ego sensi animam illius vnam fuisse animam in duobus corporibus: Hæc Augustinus. Cicero quoque per epistolam Cęsarem Imperatorē alloquitur his verbis: Vide quàm mihi persuaserim te
me

me esse alterum. Sed & cùm in Tusculanis disputationibus de beata vita differeret, fructũ amicitiarum non reticuit, in quo doctis positum sit, cùm consilium omnis vitæ consentiens, & penè conspirans: tum summa iucunditas quotidiano cultu atq; victu. Quamobrem præcipiebat Polybius, non prius est foro abeundum nobis, quàm quẽpiam ex adeuntibus amicum comparassemus, pares autem amicos oportere esse nemo dubitauerit, quem non lateat Ciceronis Lælius. Illud etiam Plinij exploratum habuerit, ad connectendas amicitias, vel tenacissimum vinculum esse morum similitudinem: Verùm amicitiæ tam latus campus est, vt in eo semper diffusius, & oratio, & stilus exultet. Iam ad frugilitatem veniendũ, eam præsertim quæ fœdissimam ventris repellit ingluuiem, sequitur enim conuictus facilis, sine arte mensa. Fuit quoddam tempus, cùm nondũ vel opinionum vanitate, vel prauitate morũ natura hominis infecta esset, in quo solis glandibus atq; oleribus homines vescebantur. Nuces & poma, ac reliqui telluris fructus esui erant, nondũ gulæ irritamẽtis excogitatis, nondum lautarum epularum cognitis delitijs. Quique

noſtra tempeſtate monachorũ quos græci vocant ac cœnobitarum victus eſt, is penè erat priſcis ſæculis omnium gentium, atq; hominum communis. Eſt autem cœna iucundiſsima, non quam reges & tyranni labore potius quàm ſplendore parant, non quæ habet magnificentiam, ac ſumptum epularum: non ea deniq;, cui fercula ſeptem adhibentur: ſed quam natura nondum deprauata, quam ſuſtentandæ vitę poſtulat ac requirit neceſsitas. Nec verò ſapientes aut Artaxerxis regis, aut Siculi Dionyſij conuiuium, nec Archelai aut Theſſali ſcopæ lautiſsimum apparatum: ſed tenuitatem victus: ſed frugitiſsimum apparatum, ſed tenuitatem victus, ſed frugi Pythagoreorum cœnulam, & ſine arte menſam probant. Ita laudatur Plinius, qui ad ſimplicem atq; incautam menſam amicos inuitaret. Laudatur Zenocrates, qui in Academia etiam Alexandri legatis, tantum ſolum, quod ijs ſatis eſſet, appoſuit. Laudatur M. Curius, qui in ligneis vaſculis rapas comeſſe eſſe ſolitus. Laudatur omnium maxime Diogenes Cynicus, qui in pręſentem horam à quolibet poſceret atq; acciperet cibum, Himerobios etiam vulgò appellatus eſt.
Laude

Laude dignus cẽſetur quiſquis cum Melibœo contentus dicat:

Sunt nobis mitia poma;
Castaneæ molles, & preſsi copia lactis.

Non poteſt beata vita abſq; voluptate eſſe. At voluptarius Epicurus holeribus & pomis dicit eſſe viuendum. Nemo teſte etiam inſectatore eius Cicerone: de tenui victu plura dixit. Epularum & victus luxuria mentem hebetat, labefactat, & immatura afficit ſenectute, varia excitat morborum genera, flagitij & libidinis irritamenta ſubminiſtrat. Quod ſi ſine cerere, & libero friget, pulmento certè ac temeto con caleſcit Venus. Mos erat veterum (vt ait Plinius) cibum interdiu & leuem, & facilem ſumere. Quorum erat pulpamentum aliud nullum, quàm quod Scythæ Anacharſidis fames. Et quidem pridem ſtatuerat Lycurgus in propatulo omnes ac publice conuiuari, quod & veteres omnes ſeruare ſunt ſoliti. Perſæ Zenophontis libris celebrantur qui haberent cibum quidem panem, obſonium autem cardonum. Sed Naſturtium idcircò ad panem, vt ipſe arbitror adhibebant, quòd eius præcipua vis ſit ac ſumma vtilitas, venerem inhibet, vt

tradũt, qui herbarũ vires persecuti sunt, animũ exacuit, potũ inęquabilẽ detrahit. Quondam parce oẽs viuebant ac moderate, nec luxuriæ, aut crapulę indulgebãt, delitias contemnebãt, quæ vltro ex terra atq; arborib' gignerentur, ea sibi præstantissima existimabant, quibus & gustus lenirẽt asperitatẽ & bonã valetudinem tuerẽtur. Ausim dicere plerasq; oẽs periculosas ęgrotationes intemperantia concitari, atq; ex vẽtris ingluuie nasci. Illud in sermone omnium versatur, plures crapulam interfecisse, quam gladium. Fœlix nimium vetusta & prisca gens mortalium, quàm quoties anim' contemplatur summis semper mactat honoribus. Solita est enim publicè conuiuari, epularum varietatem, ciborum lautitiam deuitare. Itaq; labentem ad intemperantiam populum Romanum mordacissimus Satyricus repræhendit, quis fercula septem Secreto cœnauit auus. Plurimum expetẽda victus tenuitas est, quàm & corporis incolumitas conseruatur & morborum omnium obruitur seminarium. Sæpe quos nulla medicinæ ars ac diligentia curare potuit, simplex mensa, & ipsius victus castigatio liberauit. Quæ vis alia, nisi potus ac cibi par-

parcitas, podagrę duritiā vnquā mollit? Quę vis alia articularis morbi dolorem sedauit? Multi aūt cum his ægrotationib⁹ laborarent (vt perhibet qui nunquā mentit⁹ est testis locu ples Hieronymus) ad pauperes cibos redacti conualuerunt. Cumq; in tres partes Medicina distributa sit, illa nimirū quæ victu medetur, patet latius, sanat frequentius. Medicamenta verò ac Chirurgici opera multos quotidie tal lit. Verùm nota hæc sunt, vt vagari lōgius non sit necesse. Vide igitur quid faciat conuictus fa cilis, sine arte mensa, quod & declarat Hieronymus, qui ait: Holerum & pomorū ac legumi nū, & facilior apparat⁹ est, & arte impendijsq; coquorum non eget. Atq; hæc de facili victu, qui & ipse vitā efficit beatiorē. Nox nō ebria, sed soluta curis. Constat duplicem præcipuè appellari hominis quietem, quarum vtraq; ne cessaria est, & ad salutē animalis à natura data, primam cibi ac potus, de qua etiam vates facundissimus: Postquā prima quies epulis, men sęq; remotæ. Cùm tacet secundam mēsam intelligi oportet. Secūda verò quies somni est ac nocturnæ requietis, de qua apud Ciceronem, Lælius cum Scipionis de repub. sermonem re-

ferret: Eius inquit disputationis fuit extremũ ferè de immortalitate animorum, quæ se in quiete viso ex Aphricano audisse dicebat. Nã & Virgilius conuiuij quietem, & Lælius somni quietem appellauit. His namque duobus quietis generibus etiam exceptos hospites reficere solemus. Forma igitur allata qui es est, & qualem esse oporteat, satis superq; declaratum. Quid est enim conuictus facilis sine arte? Mensa nunc altera est deinceps patefaciẽda. Sequitur & enim nox non ebria, sed soluta curis. Fieri non potest vt vel homo, vel quoduis animal in actione, in labore semper, in exercitatione versetur, ad quas res profectò nati sumus. Necessaria est (vt ait Aristoteles) intermissio operis ac relaxatio animorum, sed somni in primis, qui & requiem affert animantibus, & ad eorum salutem plurimum confert. Sed nox non frustra dicitur, vt diurnus somnus protinus exigeretur. Testis est Auicenna, dormire interdiu malum esse: vnde humectantes ægrotationes, vnde reumatismi, vnde pallor, splenis accretio, laxationes neruorum, topor, insulsitas desiderij, tumores, febres, vnde alia permulta, & valitudinis detrimenta oriuntur,

nantur, & varia morborum genera. Benè est itaq; nox posita: deinde non ebria dicitur: vt ebrietas ac temulentia tolleretur qua quid potest homine libero esse indignius? Pestis sæuissima ebrietas est, animorum simul, & corporum labes, quæ primum rationis hominem impotem facit, & multorum malorum fomitem subministrat. Et in sobrietate quidem virtutum concordia, in temulentia verò sita ruina est. Non temerè vinum a vi appellatum dicit Varro, quòd eius tanta potestas sit, vt hominis naturam in beluam transferat, & mentem rationemq; subuertat. Quid tam amicũ, quid tam gratum veteri & callidissimo hosti (vt ait diuinus Chrysostomus) quàm ebrietas, quàm lasciuia, malorum omnium ac facinorum radix est? Quæ duo videlicet teterrima flagitia ne fusius propagarētur. Valerius Flaccus, & Portius Cato, Censores, Bacchanalia sustulerũt nocturnum sacrum, & ebrietatis ac scelerum omnium seminarium, vt grauissimus auctor scribit Liuius. Nihil tam virilem dignitatem deformat, nihil tam deturpat hominis grauitatem, quàm ebrietas atq; insolentior vini licētia. Fertur Dionysius senior, cùm

in cæteros malefactores grauiter animaduerteret, parsisse tamen eis, qui vestes surripuissent, quò Siracusani à commessationibus atq; ebrietatibus temperarent. Scitè igitur Martialis ei, qui beatiorem sibi vitam affectat, censet noctem quiete degendam, vitandam ebrietatem. Nox, inquit, non ebria, sed soluta curis. Quid curis soluta nox est, nisi ab sollicitudine vel quærendæ pecuniæ, vel appetendæ gloriæ, vel deniq; explendæ Veneris longissimè abhorrens? Harum rerũ appetentes, in vtrauis aure dormire ociosi non possunt: horum fessos nunquam sopor irrigat artus, nunquã arctior somnus complectitur, hærent infixæ pectore cupiditatum ac libidinum curæ, insident sollicitantes angores: Nec placidam membris dat cura quietem. Quando auarus, ambitiosus, petulans, placidissimam illam quietem degustauerunt? Et auarus cupiditati semper intentus non solum non dormitat, sed nec cõniuet quidem, ac dum insatiabilem & inexhaustam sitim explere cogitat, etiam fraudat naturę somnum, vt Salustianum illud verum sit: Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiuit, ea quasi venenis malis imbuta corpus

pus,animumq; virilem effœminat.Semper infinita & insatiabilis est, neq; copia, neq; inopia minuitur. Et Plutarchus Cheronensis in libro, quam inscripsit Peripolypragmosines magnis viribus nos deterret ab auaritia,& superuacua quadam permixtaq; (vt interpretatur Gellius) ac minimè necessaria eiuscemodi plurimarum rerum, & cognitione & petitione,quæ mentem ipsam vehementer excruciat. Neq; enim curiosior illa Polypragmosine hominem vnquam finit quieto atq; ocioso esse animo,sed turbulentis semper tum cogitationibus,tum laboribus iactat.Quid leuium amorum, quid obscœnæ libidinis, sectator, nõne dies noctesq; angitur? Nonne modò dextrum, modò læuum versat ac fatigat latus? Miser atq; infœlix amator, incertus animi, quid captet consilij ignorat, quò se vertat nescit,nũc spe erig.tur, nunc metu frangitur,assidua semper sollicitudine cruciatur. Leuitatẽ verò affectans gloriæ, vt popularem aucupetur aurã,& interdiu laborat,& noctu cogitat,

Atq; animum huc celerem nunc diuidit illuc:
In partesq; rapit varias perq; omnia versat.

Eius igitur beatior fuerit vita, de quo meritò dici posit; Nox non ebria, sed soluta curis:is

quia-

quiete noctem agit, & arctissimo somno ac sopore vincitur. Non tristis thorus, attamen pudicus. Tristis thorus profectò est is, qui vitam solitariam viuit, & eorum caret consuetudine, quibuscum familiares sermones, & dulcia conferat alloquia. Et Pythagoras quidem quanquam contemplandis rebus intendebat, cohortem tamen discipulorum sibi delegit quibuscum viueret, quos institueret, quorum con uictu & cõsuetudine lætaretur, cumq; his perpetuam atq; inseparabilem societatem coire solitus est, & quoddam veluti cœnobium constituere. Neq; enim potest quicquam homini suaue esse, ac iucundum vel rebus omnibus circunstantibus, nisi consortem & participem habeat. Sociale namq; homo est animal & conciliationis longè omnium cupientissimum. Suo autem ingenio hominis ac similis sui, & societate & consuetudine delectatur. Alioqui aut Deus quispiam sit contemptis humanis rebus, & iam ipsi Deo solitudine & contemplatione iungatur, aut certè bestia, si conspectum ac cœtum fugitans hominum vitam agrestem, & immanem ferarum viuat. Quippè natura nihil solitarium amat, sed ad societatem hominem

genuit.

genuit. At illud verum est, fructum voluptatum omnium eripere solitudinem. Verùm prima societas in connubio est, vt in primis vxoris ipsius quærenda iugatio sit. Quam si quis ex sententia nactus est, sciat paratum sibi non vitæ supplicium, quod pleriq; ioco vsurpant, sed perpetuum præsidium ac tutissimum perfugium. Siquidem fecit Deus hominem, & simile sibi adiumentum condidit mulierem. Itaq; & propter vxoris flagrantissimam charitatem relinquit quiuis vel parentes, & ita illi hæret, vt & duo in carne vna sint, & fiat ex duobus vnus. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid percipitur voluptatis, nihil est vxore melius, nihil iucundius, nihil amabilius. Ea tibi liberos gignit, quibus institutis potest ferè nil optabilius cogitari. Procreatam sobolem nutricatur, intus dominans supellectilem totam studio diligentiaq; tuetur, seruat domi quod foris tibi paratum est, victum omnem, ac reliquum vitæ cultum ministrat, siue mala valitudine laboras, seu vllis aduersis rebus premeris, sola semper præsto est, fidissima coniunx. Seipsam negligit, vt te solum expleat, id cogitat, id conatur, id spectat,

vt

vt quàm maximè tuis commodis voluptatibusq; inseruiat. Quid enim boni vxori præter virum, aut charũ, aut dulce est? Solent mulieres ita diligere suos viros, vt etiam viuere nolint, si illi mortui sint. Nam & in India vastissima Barbarorum regione, mulieres ne mortuis viris superstites sint, pyra malint ardere quã viuere. Quid ad hunc amoris cumulũ addi potest? Mihi non Terentianus Mitio fœlix esse, qui quod fortunatum isti putãt vxorem nunquam habuit, sed is multò videtur omniũ fortunatissimus, cui & vxor est, & proba obtigit & pudica, viri diligentissima, verecunda, modesta, sobria, accincta, alacris, iurgiorũ fugitans, viri voluntatẽ vitę sibi legẽ putans. Huius profectò erit thorus, certè non tristis, sed celeber ac lætissimus, vt dicat quiuis fœlices thalamos nactus, multò etiam veriùs quàm ille apud Propertium:

O me fœlicem ô nox mihi candida, & ô tu
Lectule delitijs facte beate meis.

Viri namq; delitiæ est vxor, vt iure Cynthiam quampiam non quidem amicam, sed vxorem hisce maritus versibus alloquatur.

Tu mihi sola places, placeam tibi Cynthia solus,
Hic erit & patrio sanguine pluris amor.

Non sit igitur tristis thorus, attamen pudicus. Non inscitè pudicus dicitur, quod ad limen beatitudinis, neq; illegitimus congressus, neque immoderatus coniunctionis appetitus aspiret. Quid enim à bellua hominem separat, nisi ratio, nisi virtus, nisi lex ac moderatio vitę. Magna est connubij, id est, legitimi matrimonij laus, quo monemur, non quamuis mulierē passim, ac solutè suscipere, sed quam sponsaliorum iura constituant, quā à parentibus, cognatisq; solemni ritu stipulamur in matrimoniū nos ducturos, quæ, inquam, connubij lege atq; institutione iungatur. Quam quisq; igitur eo pacto assecutus sit, eam vxorē & charissimam consortem habeat vitæ, aliam si vel attigerit, vel etiam concupierit, rationis atq; humanitatis iura violauerit. Hinc in Politicis pręclarè Aristoteles. Coitus, inquit, omnis alterius quàm coniugis penitus sit interdictus. Quid de moderatione dicam. Meminisse virum oportet, modum vbique esse seruandum, atque vxorem se habere, non scortum. Liberis danda opera est, non ex implenda libido, nec breui voluptati, sed perpetuæ saluti consulendum. Coniugationem autem maris & fœmi-

fœminæ, si rem ipsam consideremus, sola efficit procreandæ sobolis ratio, aliâs sordida sit, ac luculenta permixtio. Quocirca & ijs ipsis, qui coniugij vinculo sociati sunt, sapientes viri fines constituere, quatenus procreandæ soboli operam dari conueniat: quo cùm ventum sit sinant valere ac nesciant venerem. Nihil est immoderato concubitu, aut fœdius, aut perniciosius, qui frequens etiam corpus dissoluit (vt Medici ac Physici tradunt) Estq; (vt ait clarus Hippocrates) teterrimi pars comitialis morbi, corpori, & lethiferam imbecillitatem, & immaturam afferens senectutem. Atqui omnes qui crebrius voluptatis atq; libidinis explendæ gratia, carnis & veneris fœditati laxas habenas dederint ij ad naturâ belluarum quâ proximè accedunt, sed & beatiorem nequeũt vitam adipisci, quàm quærimus. Vrunt vndique ardentes libidinum faces, quæ miseros re spirare non sinunt. Benè atq; luculentè quisquis in hunc modum cecinit.

Ardet in affectu Venus, anxia sordet in actu.
Efficit atq; pudet, præsto patratur opus:
Post factum fecisse pudet, citò præterit illud
Quod iuuat, æternum, quod cruciabit, erit.

Con-

Coniugij igitur societas non acerbam vitam, sed iucundissimam efficit: Sed eorũ scimus esse longè iucundiorem, qui veram pudicitiam affectantes, non matrimoniorum vinculis, non vllis sæculi compedibus vinciuntur, sed supra hominem vitam nacti perpetuam vitæ integritatem seruauerunt, atq; eorum sibi duntaxat cõciliationem, ac societatẽ sciuere, qui omnibus humanis contemptis illecebris, in rerum cognitionem ac veritatem adipiscendam operam omnem ac studium contulerunt, quorũ nec tristis est thorus, & tamen verè serioque pudicus. Quales Indorum Gymnosophistas, plerosque Græcorum philosophos, Iudæorum Essenos, Aegyptiorum Sacerdotes fuisse tradunt, qui cùm multis rebus aliis, tum maximè vxoribus abstinuerút, quales multò veriùs cernimus ipsi, etiam nostra hac temtestate Christianæ & Catholicæ religionis cœnobitas, qui exuti quodammodo humanitatis fragilitatem angelorum vitam imitantur in terris. Hinc namque cælibatum nuptiis præferentes melius quàm Socrates mẽtem seiungunt à sensibus, altissimoque animi excessu rapti veriùs quàm Pseudophilosophi moriuntur, hi rectè dicunt Philosophiam quæ non fugata, non adumbrata, sed vera ac solida Philosophia est, meditationem esse mortis. Horum certè hominum qui vix pauci toto orbe reperiũtur incredibilis quæ-

dam voluptas est, maiorq; quàm quæ breui oratione perstringi possit. Quippe eiuscemodi hominum tantò est, quam cæterorum vita beatior, quantò hic adsunt propius ad veram beatitudinem. Verùm de his aliâs plura. Hæc attigimus ne matrimoniorum expers vita qualis nostræ sacerdotum religionis esse debet, putaretur infœlix. Omninò autem iis omnibus, qui beatius volunt viuere, tristis vitandus est thorus, pudicus optandus. Additur somnus, qui faciat breues tenebras. Somnus is breues inquam, qui facit tenebras non iniuria laudatur. Iubebat Pythagoras vt venereis in primis, iræ, somni, gulæ abstineremus, quibus rebus virtus maximè perturbatur, qua sublata ad quamuis beatitudinē omnes planè aditus intercludūtur. Hæc vtique mala quum regnant, exulat virtus: virtute autem remota nullus relinquitur beatitudini locus. Aristoteles summa auctoritate Philosophus, cùm fœlicitatem hominis explicaret, non est eam ausus, nisi in actione atque opere constituere, quòd dormitantium nullum discrimen sit, nullo fœlicis hominis ac miseri differentia. Quòd si somnū spectes, nihil homini homo præstabit, stulto intelligens nihil intererit. Hebetia plerunque ac tarda ingenia solent esse eorum qui plurimo cibo nimioq; somno vtuntur, nec solū impuberes pueri, quod M. Varro in lōga historia prodidisse fertur:

tur : ſed qualibet etiam ætate homines id ipſum incurrunt mali. Illud Poëticæ leuitatis eſt, quo traditur domitor ſomnus malorum, requies animi, pars humanæ melior vitæ. Aut enim res fiuũt nobis ex ſententia & eorum fructum capere nequimus ſomno conſopiti, aut aduerſis vrgemur, nec iis aut liberare ipſi nos, aut leuare poſſumus, niſi diligentem ac peruigilem curam adhibuerimus ita fit vt pars humanæ vitæ non meliór ſit ſomnus, ſed deterior. Itaque & ſero cubitum diſcedentes, & ad primam ſæpe auroram ſomno experrecti frugi hominum fungemur officio. Illud Pythagoræ nobis imitandum eſt, quod & aureis idem ipſe verſibus præcepit.

Μὴ δ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι,
Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν,
Πῆ παρέβην, τί δ' ἔρεξα, τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη.

Quos verſiculos & Latinè non inconcinnè noſtrorum quidam interpretãtur, Virgilius in Epigrammat. ſic vertit:

Non prius in dulcem declines lumina ſomnum,
Omnia quàm longæ reputaueris acta diei.
Quæ prætergreſſus, quid geſtum in tẽpore, quid non?
Cur iſti facto decus abfuit. cur ratio illi?

Noli autem ſomnum mollibus oculis excipere, priuſquam diurnorum operum ter vnum quodque percurras. Quò acceſſi? Quid peregi? Quid mihi oportunum non peractũ eſt? Surgere

FF 2 verò

verò antè lucem iubet in Oeconomicis nobilissimus Philosophus, quod antelucanum tempus, atque opera, & ad curam rei familiaris, & ad bonam valetudinem, ac demum ad Philosophiæ studia plurimum conferat. Quod natura quoque ipsa nos admonet, quæ nocturnos vigiles (vt Physici tradunt) excitandis ad opera mortalibus rumpendoque somno gallos genuit. Naturæ legibus obtemperandum est, quæ hominem nō ad somnum & quietem, sed ad operam atque exercitationem nasci voluit: nec propter quietem operam, sed propter operam quietem instituit, vt videlicet remissione laboris potentiùs ad exercitium operis vires intenderentur. Claris ac magno ingenio viris, non minus lucubrationes, quàm meridiationes profuerunt, vt meritò summe is laudādus sit, qui facit breues tenebras, & is putandus beatus, qui vel in secunda ac tertia vigilia frugi sese hominem præstiterit. Quòd qui secus factitauerit, dignus sit, qui perpetuam noctem dormiat. Illud quoque sapienter beatiori adiectum est. Quòd sis esse velis, nihilque malis. Salutaris & sapiente viro digna vox, quæ iubet quam quisq; fortunam, quem vitæ statum quisq; sit nactus, eo quenque debere esse contentum. Nihil est enim stultius quàm alienam sortem, qualis tandem sit, & appetere semper, & existimare meliorem. Iure Flaccus noster hanc hominum,

minum, & admiratur dementiam, & deplorat vitæ miseriam, inquiens:

Qui fit Mæcenas, vt nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu sors abiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuersa sequentes?

Vulgaris sanè consuetudo, suaque imperitæ multitudinis leuitas. Perpulchrum scitumq; est semper eo cõtentum esse quod adest, nihil præterea concupiscere, nihil quærere amplius: nimirum sapiens, & si tantillum adeptus est, satis se tamen consecutum putat, nunquam sui pœnitet sapientia munitum, virtuteq; septum hominẽ. Etenim in his rebus veræ diuitiæ positæ sunt, cæterarum verò rerum omnium inexhausta sitis est, & cupiditas insatiabilis, quas ij maximè desiderant, qui earũ maximè abundant copia. Quòd si quisque id esse velit: ita enim ditissimus habendus sit, ita opulentissimi cuiusque copias, non æquabit solum, sed etiam antecellet. Satis esse putare quod est, nihil appetere, nihil requirere, ea demum & sapienti cõsentanea & iucundissima est vita, quàm facillimè assequetur quisquis posthabitis incertis caducisque rebus, solam virtutem amplexetur, cuius & nostra possessio est, & nullis fortunæ casibus subiacens. Socratẽ apud Platonem Polus consulit, an Archelaum regẽ opulentissimum, qui Macedoniæ dominaretur, fœlicẽ esse putaret, nescire respõdit sese, quòd neq;

quam doctus, neque quam bonus esset, intellexisset. Non enim fortunarum gloria, nõ regni amplitudo, non vlla auri aut argenti vis fœlicem hominem & beatum facit, sed sapientia & probitas, quas res Reges si non habent certè fœlices non sunt habendi: Inopes si habent, etiam perbeati existimandi. Cortina Apollinis solum Aglum beatum iudicauit, qui in angustissimo Arcadiæ angulo pauperis agelli contentus finibus, paruo tugurio conclusus, nunquam paterni soli terminos fertur egressus. Huius igitur paupertas, Archelai præstabat fortunis, atque antecellebat gloriam. Quos cupiditas incendit, quos premit auaritia, iis profectò omnia desunt, nec minus quæ habent, quàm quæ non habent. Contra sapienti omnia suppetunt, & nihil cùm sit, nihil deest tamen. Fortunis si caret, tranquillitate non caret, cupiens esse quod sit. Demũ additur quod perpulchrè de beatiore vita sermonem claudit. Summum nec metuas diem nec optes. His verbis nil certè aliud quam summa quædam ostenditur moderatio, cuius proprium est, nec lætari vehementius prosperis fortunæ successibus, nec propter vllos aduersos casus tristitia atque ægritudine deprimi. Quis enim extremũ vitæ diem tam exoptat, quam qui calamitosam ac miseram fortunam desiderat morte finiri? At ille rursum mortem plurimum extimescit, qui florẽs opibus

& fortunis iisdem se rebus metuit orbatum iri morientem. Aegri animi, & reflantem fortunam immoderatè ferentis verbum est:

Mors hominum fœlix, quæ se nec dulcibus annis
Inferit, & mæstis sæpe vocata venit.

Stultè quoque Massilienses, qui temperatum cicuta venenum publicè instituissent iis exhibendum, qui apud suum ipsorum senatum expetēdæ mortis causam attulissent. Nā siue prospero (vt aiunt) statu vtimur, seu turbulentis infortuniorū iactamur procellis, nullam satis idoneā vel metuendæ vel optandæ mortis rationem, vllo modo potest cæca præbere fortuna. Nec eius consuetudinis, aut Græcos auctores, aut eorum imitatores Gallos probare debemus. Quis autem vir sapiens existimari possit, qui ex incertæ rei mobilitate pendens suæ tum mortis, tum vitæ rationem ad fortunæ referat temeritatem? Stultus adolescentulus, & inani lætitia gestiens ille Terentianus Cherea, non tam amore quàm mente & ratione captus est, qui diceret, Proh Iuppiter, nunc est profectò tempus interfici, cùm perpeti me possum, ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua. Melius apud eundem Poëtam Geta in Phormione, qui cùm ex eo quæreretur de se quid futurum esset. Nescio Hercle, inquit, vnum hoc scio, quod fors feret, feremus æquo animo. Nec ille deterius

aut minus grauiter, qui continuo id esse viri officium comprobauit: Ac præclarè, sciteque sapiens præcipit Poëta.

Nemo confidat nimirum secundis,
Nemo desperet meliora lapsis.

Qui sapientem præstare se, & iucundissimam vitam degere instituerit, is vtramuis fortunam & secũdam, & aduersam moderatè ferat, summum nec metuens diem nec optans. Mortem pertimescere inscitiæ est, optare leuitatis. Nec est enim vllum malum mors (vt sapientes viri rectissimè probant.) Atque haud scio an magnum sit bonum potius. Certè cum his præclarè agitur morientibus, quorum viuentium innocentia cognita sit, atque illuxerit probitas. Frustrà autem optamus, quod vel inuitis nobis aliquando euenturum est. Cunctis mortalibus breuis imminet occasus, vtinam tam cognita immortalitas sit atque omnibus indubitata, quàm est certus interitus. Longius aut propius mors sua quenque manet: ait Propertius. Multos accepi, non & ipse nonnullos, qui tametsi vehementer vitæ terminos expetere viderentur, aduentantem tamen mortem & dolerent plurimum & accusarent. Quæ hæc obsecro leuitas? quæ insania est? Quãtò enim satius diuinis parere legibus, & ad illius se arbitrium accommodare, cuius potestate & mortem esse, & vitam cognouimus? Is quum si-

nit læti viuamus, quum vocat alacres demigremus. Sentiamus & nos hoc pacto cum Thalete Milesio, nullum inter mortem ac vitam esse discrimen, summum nec metuamus nec optemus diem. Fortuna nec efferamur, si secunda arriserit, nec eadem aduersa perstrepente frangamur, aduersus dolorem omnem, ac mortis metum inuictum semper animum gerentes. Illud enim magni & excelsi animi est, tum in prosperis rebus moderationem, tum in aduersis seruare prudentiam, quibus præditus qui fuerit, non poterit non esse beatus, ac de summo die, nec erit enim vel metu anxius, vel desiderio sollicitus. Et quidem his omnibus ex rebus illa, quàm auidissimè omnes expetunt, comparatur vitæ tranquillitas. Nam si virtutem sectati erimus, & omnem sedauerimus animi perturbationem, simus procul dubio adepti verum illud bonum, quod solum & honestum est, & iucunditatis plenissimum, securitatem & pacem. Quando ex virtutis exercitatione, & vacuitate ab angoribus conflatur, ac perficitur beata vita, quàm vt assequamur, omnem industriam atque operam adhibere debemus. Itaque laboremus efficiamusq; vt quæ singula exposuimus, eadem vniuersa complectamur, vt possimus (quantum fieri posit)& iucundè & beatè viuere.

FINIS.

Errata, quæ per Operarum incuriam irrepserunt, ante Lectionem restituenda.

TOMI PRIMI.

Folio 4. facie 1. versu 22. pro carpere lege capere. 10.2.25. lege cærulei 13.2.14. lege furentem. 15.2.24. Palladis 18.2.17. Quom 19.1.13. fingere. Ibidem versu 27. Cecropio. 20. 1.2. exili. 22.1.17. & tandem. Ibidem facie 2. versu 10. necat. 28.1. 19. Olympo 29.2.20. Adriacos. 30.2.6. Seruitium 34.2.18. Laquearia 36.1.7. Itala 39.2. 19. Pernices. 41. 1. versibus 20.21. 22. Quot 42.2.27. Sic pater. 54. 1. 9. ferent. Ibidem facie secunda in initio Epistolæ lege Oedipus. Ibidem infra lege nodum hunc. fol. 55. facie 2. in Epistola Badij lege vir ille vt disertissimus. Paulo infra pro Norit lege Nouit. & linea penultima lege anxie cauit 60. 1. 12. lege pro tonius Tonius. Ibidem versu 17. lege cubito. Ibidem facie 2. versu 27. lege mos est. 61.2.21. senes 70.2.26. Atrides 71.1.22. dama 72.2.7. mulctralia 73.1. 19. Indiga. 76.2.3. molesto 80.2.8. improbitas 82.1.12. si sint. 83.1.25. Heu quot. Ibidem facie 2. versu 1. pete 85.1.25. Abietibus. Ibid. facie 2. versu 8. Indigenæ 88.1. 20. hospita 88.1.27. saltus 91.1.17. dictu est. Ibid. facie 2. versu 25. Fagineum 100.1.26. arenosi; 104.2.7. Pollytropum 105.2.1. exilit 106.1.5. immigrare 107.1.3. aula. 110.2.6. Fagina 112.2. 3. Stapete. Ibid. versu 17. pro Marti lege Marci, & pro foncto lege sancto 114.1.1. bisdenos 115.2.23. Trasymenaque. 116.2. 16. Obuolitans 118.1.27. humilemque. Ibid. facie 2. versu 5. confessa 119.2.9, incola 121.2.5. conregnabis 122.2.5. multos 123.1.17. fueris 126.2.11. Sic qui 127.2.26. Euolat. 128.1.6. sopiret. 129.2.15. liquid 130.1.20. partes 131.1.2. excidit 132.2.4. scelus 133.2.5. residet mox 139.2.25. claris 141.1.13. Sedebat. 144.1.

144.1.1.melioris.Ibid.facie 2.versu 17.lembus 146.2.16.lege. Quid mutum,id est mutorum 154.2.14.Perge.Ibidem versu 21.pro Quique lege Quinque. Ibid. versu 23. lege quartam 156.2.26.hominum 158.2.6. Tinnula. Ibid. versu 16.fulgure 159.1.19.pro in lege ni 160. 2.28. nixi 161.2.7. Arturi 164. 2. 16.inermem 167.1.20.audentes 168.1.7. Hispania 169.2.7. Antennæque 172.8.pro Temporat,lege Temperat.

TOMI SECVNDI ERRATA.

Folio 7.facie 2.versu 6.pro Quodujs, lege Quamuis.Ibi. versu 21.pro nili lege Nili 8.1.14.partosque triumphos 12.2. 5.omnes.Ibid.versu 27.pios 14.1.25.lege hic mea viscera. 15.2.16.Venus vlla 17.1.1.Genitrix 20.1.16.infit. Ibid.versu 20.Triuiæ & sequenti versu Dianæ 21.1.8. remetat. Ibidem versu 12.lege murus. Ibid. versu 21. lege labor 27.2.9 subitæ 30.2.4. iunxerunt 36.2.5.bifrontem claudebant 42.1.27. Bethlemica 50.1.13.modo: & infra pro tura lege thura.52.1. 16.terraque 58.1.21.cogitationes. Ibid. facie 2. linea 20.lege condemnãdus 59.1.5.Quod.Ibid.lin.17.pro quid,lege quod 62.1.1.aggressi.Ibid.facie 2. versu 22. inspirare 63.1.21 auro 68.1.19.feram 70.1.14.damæ 76.2.23.mercatur,folio 77.facie 1.versus iste desideratur tertio loco:

Sic genus & patriam nosti, nomenq́ paternum. Ibidem facie 2.versu 10.Feles 78.2.lege ad Idumæos 84.2.1. Mœnia cum. Ibid. versu 2.lege Romana 96.2.7. tumulo 104.2.28. limbo 110.2.13.meditata 114.2.21.Quintius 115.2.5.Verùm tantum.Ibid.facie 2.versu 5. quo tua 120.1.9.finit 134.2.23. Fingere & 135.1.8.Neptunicolasque 137.1.12. Natam 139.2. 28.Tum fœdos: & versu subsequenti Consul iens 140.1.23. Ac Cyprum 141.2.2. Quaq; fide 146.1.4.iuuenem.146.2.14. quot in æthere 147.2.18.bonus 148.1.26. Excita in 148.2.5. Dictaque 149.1.15.Ad nudum 154.1.19.assecla tibi 157.1.19.

lege

lege non est 161.1. 17. fama & paulo infra pro obsoluerant lege obsoleuerant 161.2.3. primatibus. Ibid. versu 6. linquentes 162.2.1. nondum 64.1. 5. Stoa 171.2.2. cassius 172.1.5. Zoroastidas 175.2.9. Messania. Ibid. versu 11. pro tuuntur lege tuentur 176.2.20. in astra 177.1.21. lacrymas animis. Ibidem facie 2. versu 9. lege ignari & versu 21. iuuentam 180. 1.13. destinet 181.1.21. Pamphyliæ 192.1.23. factus 194.2.13. Concidit. Ibid. versu 23. applaudere 195. 2. 19. vulgi. Ibid. versu 21. liquens 196.2.28. iterumque. Folio 202. facie 1. desiderantur octo versus qui post decimum reponi debent, nempe post versum Alba magis, &c.

Insequitur: rapidis squalent sub Solibus ora:
Qualia Marmaridum: quales habet India vultus,
Et Persæ, atque Arabes, & combusti Garamantes.
Heic memorant latus ambitam mænibus vrbem
Latins extendi: Mogam dixere priores
Ante Latinorum imperium: voluentibus annis
Clarius accepit Romano à Cæsare nomen
Cæsareamq; nouo dixerunt nomine gentes.
Hæc ea quæ quondam &c. Folio 208. facie 2. versu 10. lege vociferans 209.1.8. Cuderat. 211.1.1. maiore 243.2.8. vidit 257.2.3. cingit. Ibid. versu 4. lege peruinca, & versu 28. lege violare 260.1.12. admonuere. Ibid. versu 24. Viuis in Elysio 264.1.16. fert. 272.2.2. lege. DE QVATVOR ANNI TEMPORIBVS. 293. 1. 19. rediuiuus 295.1. 8 remeare. Ibid. versu 21. pro ort, lege orta est 297.1. 18. monuere 305.2. 28. humana 306.1.9. vapulat 307. facie 1. lege DE QVATVOR TEMPORIBVS. 310.2.11. videbat 313.1.26. Floreat. Folio. 314. facie 2. versum vltimum & sequentem sic legito.

Appellare Cepham voluit, quasi nomina Graio;

A sermone

A sermone trahant (sicut sonus indicat ortum. Sed ego cum Baptista iudico ab Hebraico Cephas, id est rupes seu petra potius, quam à Græco Cephale, id est caput originem sumendam esse. Folio 324.2.20. flammante 331. 1. 20. peteret 333.2.14. lege, Et Pendentis aquæ. Ibidem versu 25. lege patrum 334.1.5. à Numine. Ibidem versu 14. lege:

Ipse pudicitiam co'uit (muliebria passus.

Bella tamen) iuuenis. Fol. 337.1.22. mactarūt 344. facie 2. Versu primo de S. Cypriano pro non est, lege, non es. Infra versu 3. lege exposcit 353.2.20. limina 364.1. lege. IN DIE FIDELIVM OMNIVM ANIMARVM. 375.1.16. ieiuna 376.2.8. silendum 378.1.16. lege Mille viris iuga mille boum. Ibid. facie 2. versu 7. hominem 383.1.13. excita. Folio 384. facie 2. versum 27. ita lege.

Fert lamenta dies: Nam (res in audita) Magorum.

TOMI TERTII ERRATA.

Fol. 5. facie 1. versu 18. lege Patricius 8. 1. 14. abolenda 12.1.15. at tormenta 15.2.22. Extirpare 18.2.11. nemorosa 23. 2.15. arcu. 27.2.20. illustrant 39.1.9. sortita. 40. 1. 12. contactu 41.1.4. ortus 52.2.4. oborto 85. 1. 1. ouans 89. 1. 10. auertisse 90.1.21. damæ 97.1.12. scuta 104.2.1. ministrū 105. 1. 14. temporis 111.1.20. lucensis 122.2.5. eminus. Ibid. versu 26. Ingenitis 123.2.17. magnæ 124.2.2. Pauci 128. 1.23. pietate 133. 1.15. viueret. Ibid. versu 20. molimina 158. 1. 19. obscurare 161.1.15. damas 164.2.1. consita 178.2.5. belligeros 179.2.11. Morpheus. Ibid. versu 13. sublimia 195.1.3. recubent 203.1. 4. ripæ 206.2.5. Sidona 218. 1. 19. dolor 224.2.15. piscosa. 225. 1.23. Plurimus 239.2.9. Antipodes 240. 1.21. fulsio 241. 1.4. Nerei 250.2.27. canis 252.2.9. munera 253. 1. 11. Arua. Ibid. facie 2. versu 19. Adiunget 256.2.2. vomeris 260.1.4. dormire 283.2.6.

183.2.6.regis 184.1.5.Celtas 301.2.28.habet.

TOMI QVARTI ERRATA.

Errata priorum librorum Tomi Quarti. In Epistola Dedicatoria ad St. Gilbadium. Pagina 15. linea 8. adde totam hanc periodum post contuetur: In quo illud maximè considerandũm est, quòd superior percipiendi vis quasi desuper aspectans sine inferioribus aliquid amplecti potest, sed inferiores sine superiore nihil comprehẽdere possunt. Sicut &c. Pagina 3. lin. 2. lege, tanta beatitas, esset enim beatitas, non est &c. Pag. 11. linea 10. lege, sunt enim quæ sentiant &c. pag. 22. linea. 28. pro muginis lege inguinis, pagina 59. lege μυμοινης, pag. 61. lege finxit. Ibidem lin. 14. pro quos lege quod, pag. 82. pro diræ, lege dare, pag. 84. lin. 15. faciant. Ibid. lege solet, pag. 106. lege inchoatio, pag. 112. lege Et duo frena meus, pag. 114. Atq; vetus Thebæ centũ iacet, pag. 122. lin. 5. conscripsi, pag. 143. Reprehendebãt, pag. 110. lin. 26. latius, pag. 216. lin. 7. optat. Ibid. lin. 16. suspicere.

Libro de Patientia, folio 9. facie 1. linea 13. pro Accepit lege Accipit. Ibidem linea 20. lege diuinius. Ibidem facie 2. lin. 20. Cacochymos, & paulo infra pro spumales lege Spirituales 10. 1. 11. imb b tam 11. 1. 10. pro Ealæ lege malæ 14. 1. 13. cranij. Ibid. facie 2. lin. 5. iudicantur. Ibid. lin. 20. pro magnis lege magnes 15. 1. 13. eorsum 20. 2. 2. Pæni 22. 1. 2. hominis. Ibid. lin. 19. pro huminis lege hominis 23. 2. 11. annuli 28. 1. 11. verterunt. Ibid. lin. 20. post putrefactum (adde) est 29. 1. 10. Alosim. Ibid. facie 2. lin. 19. Cereris 32. 1. 3. eis. Ibid. lin. 9. firmamenti 41. 2. 5. dicitur 56. 1. 4. prasina 59. 2. 12. dele non 61. 1. 5. metaphoram. Folio 62. facie 1. lin. 1. tota periodus sic legenda est: Animo igitur omnia intuenti, vt diuino, nihil; plurima prospicienti, vt angelico, pauca; pauca cognoscenti, vt nostro, multa casu & fortuna contingunt. Ibid. lin. 21. lege

effossionem

effossionem 72.1.16.Paiazitem 73.2.17. proferentur 75.2.23. Iacobum 82.2.7. Quid his 83.1.19. collocat, profecto sanctior est 88.1.13.porticuum 89.1.5.deflere. Ibid.lin.14. enarrarit.Fol.96.facie 2.linea.1. adde hæc : Enteroceli sunt cum descisso inferioris ventris libro, intestina descendunt. Taceo &c.99.2.20.lingua 101.2.11.alius 102.1.20. κακῶν. Ibid. facie 2.lin.9.testas 106.2.3.in spiritibus est 107. 1.8. Tyanei se inedia 110.2.19.fortior 111.2.13. viueremus 116. 1. 20. quasdam 129.2.11. hominis 130. 1.4. quæ duplici 131.2.7. occuparunt 134.1.11.necesse.Ibid. lin. 14. omnibus 138. 1. 13. consessu. Ibid.lin.9.scitè 142.2.lege;Dauus sum, non Oedipus.143.1. 7.fuctu 147.5.1.laqueo 148. 1.6. casu 153.1.3. nomenclatione 154.1.18.qua 157.1.17.demitti 157.2.3.Nec.Fol.158.1.20.post scaptensula apud Græcos;adde, & in Auerno apud Campanos, & in Asphalto apud Iudæos. Terra enim &c.159.2.12. qui din 160.1.11.ardor 163.1.7.fines 165.1.4. iudicium 172.1. 15.sacrarū 175.1.16.floret. Ibid. lin. 19. manna 176.2.1.Bona libro de vita beata. Fol.178. in initio lege Ocioso 181.2.10. Quid est 182.1.18.interpretetur. Ibid.facie 2.linea. 11. aliud 183.2.5.qui quidem 185.1.12.deuiant 188.1.2. titillatio 192.2. 5.Pentathlum 195.1.13.dixisti. Ibidem facie 2.lin.16. lege à Græco poëta Simonide translatum 197. 1. 7. precabatur & pro Auerte oculos tuos,lege meos 198. 1. 10. domina 199.1. 23. Quonam 200.1.22. citius 202. 1. 5. aliisque 203.2.21.exercendæ sutrinæ 204.1.2.esset ne.205.2.7.facundia 216.2.10. lutulente.Ibidem lin.21.hic puerorum. Facile. Ibid. linea 25. adamemus 217.1.16.torpor 218.2.6.amici 219. 1. 3. amicitiarum.Ibidem lin.7.non prius esse, & paulo infra pro frugilitatem lege frugalitatem 220.1.5. Et voluptuarius 220. 2. 20. qua & 221.2.23. torpor 225.2.3. lutulenta.

FINIS.

Hi quatuor Tomi operum Baptiſtæ Mantuani, nihil continent, ſacræ Catholicæ Eccleſiæ Romanæ religioni contrarium, & digni ſunt qui imprimantur, vendantur, & legantur, quod atteſtor.

D. Henricus Zebertus à Dunghen Canonicus Antuerpienſ. S. T. D.

